

ΙΩΑΝΝΟΥ Ε. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΒΑΝΙΑΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1987

© Βάνιας Σεμελίδης

Αρμενοπούλου 26 ☎ 219.493 - 232.071

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ολόκληρου ή μέρους του παρόντος βιβλίου με οποιοδήποτε μέσο, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΡΟΛΟΓΟ ΤΗΣ Α΄ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Η επιθυμία του συγγραφέα να φέρει σε άμεση επικοινωνία τον σημερινό αναγνώστη με τον βυζαντινό κόσμο, παρακίνησε στη σύνταξη του παρόντος βιβλίου.

Ο αναγνώστης δεν έχει να κάνει με αφήγηση νεότερου ιστορικού, που εκθέτει τα πράγματα όπως αυτός τα είχε αντιληφθεί, αλλά με τη φωνή των ίδιων των Βυζαντινών που από τα βάθη των χρόνων του παρέχουν άπ' ευθείας μαρτυρία για την πολιτική θεωρία, την κρατική οργάνωση και τη διάρθρωση και δομή της βυζαντινής κοινωνίας και οικονομίας.

Συνειδητά τα κείμενα που παρατίθενται αναφέρονται στην εσωτερική προϋπόθεση για την κατανόηση του υπέρ χιλιόχρονου βυζαντινού παρελθόντος μας.

Η ανεύρεση και επιλογή των κειμένων που παρατίθενται απαιτήσε μακρά και επίπονη εργασία στην διεξαγωγή της οποίας συνεργάστηκε με προσθυμία, ζήλο και αφοσίωση η κ. Μ. Γρηγορίου-Ιωαννίδου.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Β΄ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Η σημερινή δεύτερη έκδοση έγινε με τη συνεργασία και τη συνεποπτεία του συναδέλφου κ. Θ. Κορρέ, και περιορίστηκε στην προσθήκη νέων κειμένων.

Ετοιμάζεται όμως και τρίτη τελείως αναδιαρθρωτική έκδοση που ελπίζω ότι θα κυκλοφορήσει προσεχώς.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	
A. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ	7-36
I. Προέλευση αυτοκρατορικής εξουσίας	9
II. Φύση αυτοκρατορικής εξουσίας	12
III. Ἐποστολή τοῦ αυτοκράτορα	14
IV. Αυτοκράτορας και νόμος	17
V. Αυτοκράτορας και δόγμα	21
VI. Συναυτοκράτορας-ἀρμοδιότητες	24
VII. Ἐναγόρευση και στέψη βυζαντινοῦ αυτοκράτορα	25
VIII. Αυτοκρατορικά σύμβολα	30
IX. Αυτοκρατορική τίτλωση και ὑπογραφή	32
Τίτλωση πρωτοκόλλου	32
Τίτλωση ὑπογραφῆς	34
X. Στέψη συμβασιλέως	35
XI. Δυναστικό αἶσθημα	37
B. ΡΩΜΑΪΚΗ (BYZANTINΗ) ΠΟΛΙΤΕΙΑ	39-53
I. Σύγκλητος-Ἐπατοί-Δῆμοι	41
Σύγκλητος	41
Ἐπατοί	42
Δῆμοι	44
II. Προτερήματα και ἑλαττώματα τῆς ρωμαϊκῆς (βυζαντινῆς) πολιτείας	45
Περιγραφή τῆς ρωμαϊκῆς (βυζαντινῆς) πολιτείας	45
Πώληση ἀξιωμαίων ἀπό Ἰσαάκιο II	46
Μέτρα για χρηστή διοίκηση	47

I. Διοίκηση	57
Ἐπαρχος πραιτωρίων (praefectus praetorio)	57
Μάγιστρος ὄφφικίων (magister officiorum)	58
Ἐπαρχος πόλης (praefectus urbi)	59
Κοιαίστωρ (quaestor sacri palatii)	60
Ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων	62
Παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης	62
Πρωτοασηκρηῆτις	62
Θέματα	63
Σταδιοδρομία βυζαντινοῦ ὑπαλλήλου	65
Κεφαλιτίκιον κάστρου	69
II. Ἄμυνα	70
Στρατός	70
Τα στελέχη τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ	70
Διάρθρωση βυζαντινῶν δυνάμεων	71
Ἐπιλογή στρατιωτῶν	73
Στρατολογία	73
Ἐνας βυζαντινός στρατιώτης	74
Ὀπλισμός	75
Περί στρατοπέδου	76
Στρατιωτικὲς ἀσκήσεις	79
Ποινές	80
Μισθοδοσία	81
Σύστημα συναγεροῦ	87
Τόποι συγκέντρωσης βυζαντινοῦ στρατοῦ	88
Βυζαντινὸν ἀδνούμιον	88
Σύστημα ἄμυνας βυζαντινοῦ στρατοῦ	89
Ἐξοδος αὐτοκράτορα σὲ ἐκστρατείαν	89
Στόλος	90
Στελέχη βυζαντινοῦ ναυτικοῦ	90
Τὸ βυζαντινὸ πολεμικὸ πλοῖο	90
Πολεμικά μέσα	92
Ἰγρόν πῦρ	93
Ναυτικὴ τακτικὴ	95
Ναυτικὴ σηματοδοσία	96

III. Δημοσιονομία	98
Κόμης τῆς ἰδικῆς κτήσης (comes sacri patrimonii)	98
Οἶκοι	98
Φορολογία καὶ φορολογικοὶ θεσμοὶ - μονοπώλια	99
Τρόπος φορολογίας	100
Ρίζα καὶ ὑποταγὴ χωρίου - «ικάνωσις ρίζης» (= ἐπιβολή)	101
Καθορισμὸς φορολογικῆς εἰσφορᾶς	102
Φορολογία	103
Περὶ κουφισμῶν	104
«Ὅρθωσις»	106
Ὅπισθοτέλεια	106
Ἀλληλέγγυος φορολογικὴ εὐθύνη	107
Ἀλληλέγγυος φορολογικὴ εὐθύνη - ἐπιβολή	107
Μονοπώλιο ὄτων	109
Μονοπώλιο σίτου	110
Φόροι καὶ φορολογικὰ μέτρα	111
Εἰσαγωγή «ἀλληλεγγύου»	111
Κατάργησις «ἀλληλεγγύου»	111
Εἰσαγωγή «χρυσσαργύρου»	112
Κατάργησις «χρυσσαργύρου»	112
«Ἄερικόν»	112
Περὶ «συνωνῆς»	113
«Δικέρατον»	114
Τελωνειακοὶ δασμοὶ	115
Φορολογικὰ μέτρα Νικηφόρου Α΄	116
IV. Διπλωματία	117
Πρεσβεῖες Βυζαντινῶν	118
Πρεσβεῖες ξένων πρὸς Βυζαντινοὺς	120
Ἑποδοχὴ ξένων πρέσβεων κατὰ τὴν εἰσοδὸν τοὺς στό κράτος	120
Φιλοξενία ξένων πρέσβεων στὴν Κων/πόλιν	122
Παρουσίασις ξένων πρεσβευτῶν στὸν αὐτοκράτορα	125
Ἑποδοχὴ ξένων ἀξιωματούχων (πρεσβευτῶν)	126
Διάλογος αὐτοκράτορα μέ τὸν βούλγαρο πρεσβευτὴ (διὰ τοῦ λογοθέτη τοῦ δρόμου)	127
Συνθηκὲς εἰρήνης	128
Ἑκχριστιανισμὸς βαρβάρων	130

Διπλωματική αντιμετώπιση στάσεων	132
Κατασκόπευση ξένων κρατῶν	133
Διπλωματικά διαβήματα	133
Διαπραγματεύσεις γιά ανταλλαγή αιχμαλώτων	134
V. Ἐκκλησία	135
Ἐπιλογή κληρικῶν	137
Ἁγαμία ιερῶν	138
Περί μοναστηρίων	139
Ἐπίσκοπος καί χειροτονία ἐπισκόπου	140
Περί «ἐμφανιστικῶν»	141
Περί τῶν «δικαιωμάτων» τῶν ἐπισκόπων	141
Αὐτοκρατορική δικαιοδοσία ἐπί ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων	143
VI. Δικαιοσύνη	146
Προστασία ἀσθενεστέρων διαδίκων	146
Περί ἐκκλήτων	151
Κλῆρος καί λαϊκά δικαστήρια	151
Περί φυλακίσεως	152
Περί ἰδιωτικῶν φυλακῶν	153
Περί ἐξορίας	154
Δικαστικές μεταρρυθμίσεις Ἀνδρονίκου Β΄	155
Καθολικοί κριτές τῶν Ρωμαίων	156
Περί μαρτύρων	157
Συμβόλαια	152
 Δ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΒΙΟΣ	
I. Αὐτοκρατορική αὐλή καί ἐθιμοτυπία	165
Γάμος αυτοκράτορα	165
Γέννηση διαδόχου	167
Γενέθλια αυτοκράτορα	168
Κηδεία αυτοκράτορα	169
Προσκύνηση αυτοκρατόρων	169
Ἐποδοχή αυτοκράτορα πού ἐπέστρεψε στήν Κων/πόλη	170
Προετοιμασία ἐορτάσιμης ἡμέρας	171
Σέ ἀναζήτηση βασιλικῆς μνηστῆς	171

Γυναικεία επίδραση στή βυζαντινή αὐλή	174
Οἱ τίτλοι μέσον ἐσωτερικῆς αὐτοκρατορικῆς πολιτικῆς	175
Αὐλικοὶ ἀγῶνες	176
II. Βυζαντινὴ κοινωνία - γενικά	177
Μέτρα κοινωνικῆς πρόνοιας καὶ πολιτικῆς	177
Αἰτίες «ἀναχωρήσεως» γεωργῶν	181
Ἔνας βυζαντινὸς πτωχός	181
Ἐκ τῆς ζωῆς τῶν χωρικῶν	182
Δοῦλοι	182
Ἀπελευθέρωση δούλου	184
Γάμος δούλης καὶ ἐλεύθερου	185
Ἀγροτικὲς σχέσεις - προστασία	186
Πλούσιοι καὶ πτωχοὶ	186
Μέτρα κατὰ τῶν δυνατῶν	187
Στρατιωτικὰ κτήματα	193
Πρόνοια	194
Περὶ ἠθοποιῶν καὶ ὀρχηστρῶν	196
Περὶ πορνοβοσκῶν	198
Λαϊκὴ ψυχαγωγία	199
Στασιῶτες	200
Μέτρα κατὰ τῆς εἰδωλολατρίας καὶ ἀντίδραση τῶν Χριστιανῶν	201
Ταραχές γιὰ θρησκευτικούς λόγους	202
Εἰκονομαχία	203
Παιδεΐα	206
Γνώμη γιὰ τὴν παιδεΐα	208
Ἡ Ἐκκλησία ὡς διδακτήριον	208
III. Πόλεις καὶ ἀστικός πληθυσμός	209
Περὶ βουλευτῶν	209
Περὶ βουλευτηρίων	214
Πατέρες πόλεων	214
Σιτῶνες	215
Προνόμια συνταξιούχων ἀξιωματούχων	215
Ἰατροὶ καὶ διδάσκαλοι	216
Ἰατρικὴ στό βυζάντιον	217
Ἀπαγόρευση αὐξήσεων μισθῶν	217
Ἐγγραφή σέ «συστήματα»	218

Πολεοδομικά	227
Ἐμπόριο	230
Εἰσαγωγή μετάξης	231
Φήμη καὶ κῦρος τοῦ βυζαντινοῦ νομίσματος	232
Ἐμπορική καὶ οἰκονομική διείσδυση τῶν ξένων	233
Τὰ κατὰ τῶν Βενετῶν γεγονότα τοῦ 1771	233
IV. Ἀγροτικός πληθυσμός καὶ ἀγροτικές σχέσεις	235
Περὶ γεωργῶν	235
Γιὰ τὰ τέκνα ἐναπόγραφων καὶ ἐλευθέρων	235
Μίσθωση γῆς	236
«Μορτίται» καὶ «ἡμισειασταί»	237
Περὶ ἐμφυτεύσεως	237
Ἀγρός - προάστεια	239
Μερισμός γῆς χωρίου	240
Παροικικές γαῖες	240
Μέτρηση γῆς	241
Ἀγροτικές ἐργασίες	242
Ἀγροτικά συμβόλαια	244
Κτηνοτροφία	247
Ἀλιευτική	247
ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ	237
ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ	293

Α΄
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

I. Προέλευση αυτοκρατορικής εξουσίας.

Σύμφωνα μέ τίς βυζαντινές ἀντιλήψεις, ἡ ἐξουσία τοῦ βυζαντινοῦ αυτοκράτορα πηγάζει ἀπ' τό Θεό. Ἀποτελεῖ ἐπίγειο ὁμοίωμα τῆς οὐράνιας βασιλείας. Ὁ βυζαντινός αυτοκράτορας λοιπόν, εἶναι ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ ἐπουράνιου βασιλέως ἐπί τῆς γῆς, ὁ ἐκλεκτός τῆς θείας χάριτος, ἀλλά συγχρόνως καί ὁ ἐκλεκτός τοῦ λαοῦ, πού ἐκπροσωπεῖται ἀπό τά ὀργανωμένα σώματα τῆς Συγκλήτου, τῶν Δήμων καί τοῦ Στρατοῦ, ὅπως ἄλλωστε φαίνεται κατά τήν αυτοκρατορική ἐκλογή.

1. Ἀπολαυόντων οἴκοι καί πόλεις καί δήμοι καί ἔθνη καί ἥπειροι προνοίας βασιλικῆς καί κηδεμονίας ἔμφρονος, ἦν ὁ θεός αὐτός ἑαυτὸν ἐν τοῖς νοητοῖς στήσας ἀρχέτυπον δίδωσιν εἰκόνα τῆς προνοίας, καί ἐθέλει τὰ τῆδε τετάχθαι κατά μίμησιν ὑπερκόσμιον.

Συνέσιος, Περὶ βασιλ., VIII B (18.3-7)

* * *

2. Ἄλλ' εὖ τοι γίνωσκε, ὦ χρηστέ, ὡς οὔτε κάλλος οὔτε μέγεθος οὔτε ὠκύτης οὔτε ἀλήχῃ τὸν ἀγαθὸν ποιεῖ βασιλέα, εἰ μήτι ἴνδαλμα φέροι ἐν τῇ ψυχῇ τῆς πρὸς τὸν θεὸν ὁμοιώσεως. Τοῦντεῦθεν οὖν καί αὐτοὶ ζητῶμεν καί τὸν ποιητὴν παρακαλῶμεν διδάσκειν ἡμᾶς ὅπως ἂν τις χαμαὶ βαδίζων καί σάρκα ἡμφιεσμένος ἔχειν τὸ ἴνδαλμα νομισθεῖη τοῦ ὑπὲρ τῆς ἄκρας ἀψίδος καί ὑπὲρ ἅπαν τὸ ὄν ἰδρυμένου. Ἀκούωμεν τοίνυν αὐτοῦ· οὐ γὰρ εἰς μακρὰν ἡμᾶς ἀνακαλεῖται, ὁπόθεν οἶεται γνωματεύειν τὸν θεοειδῆ βασιλέα·

Ὡστε τευ, φησί, βασιλῆος ἀμύμονος, ὅστε θεουδῆς

εὐδικίας ἀνέχησι· φέρησι δὲ γαῖα μέλαινα

πυρούς καί κριθάς· βρήθησι δὲ δένδρεα καρπῶ.

τίκτει δ' ἔμπεδα πάντα, θάλασσα δὲ παρέχει ἰχθῦς

ἕξ εὐηγεσίης· ἀρετῶσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτοῦ.

ἡ δίκη οὖν καί ἡ εὐδικία τὸ ἔργον τῆς τέχνης ταύτης ἐστί, καί ἐντεῦθεν τὸ θεοεἶκελον καί θεοειδές.

Θεμίστιος, Λόγ. 15.188c - 189a (I. 273.11 - 28).

---

* Τὰ κείμενα ἀκολουθοῦν τήν ὀρθογραφία καί στίξη τῶν ἐκδόσεων ἀπό τίς ὁποῖες ἔχουν ληφθεῖ.

3. Οὐ (Διός) γέννημα ἱερὸν καὶ εἰκὼν ἢ ἐπὶ τῆς γῆς βασιλεία.

Θεμιστίος, Λόγ. 11.143α (I. 217.20 - 21).

• • •

4. Ὁ μὲν γε τοῦ θεοῦ μονογενῆς λόγος τῷ αὐτοῦ πατρὶ συμβασιλεύων ἐξ ἀνάρχων αἰῶνων εἰς ἀπείρους καὶ ἀτελευτήτους αἰῶνας διαρκεῖ· <ὁ> δὲ τούτῳ φίλος, ταῖς ἀνωθεν βασιλικαῖς ἀπορροαῖς χορηγούμενος τῷ τε τῆς θεϊκῆς ἐπηγορίας ἐπωνύμῳ δυναμούμενος, μακραῖς ἐτῶν περιόδοις τῶν ἐπὶ γῆς κρατεῖ. Εἶθ' ὁ μὲν τῶν ἄλλων σωτὴρ τὸν σὺμπάντα οὐρανὸν τε καὶ κόσμον τὴν τε ἀνωτάτω βασιλείαν εὐπρεπῆ τῷ αὐτοῦ πατρὶ παρασκευάζει· ὁ δὲ τούτῳ φίλος αὐτῷ τῷ μονογενεῖ καὶ σωτῆρι λόγῳ τῶν ἐπὶ γῆς τοὺς ὑποχειρίους προσάγων ἐπιτηδείους πρὸς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν καθίστησιν. Καὶ ὁ μὲν κοινὸς τῶν ὅλων σωτὴρ τὰς ἀποστατικὰς δυνάμεις, ὅσαι ποτὲ ἀμφὶ τόνδε τὸν ὑπὲρ γῆς ἀέρα διπτάμεναι ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐνέχριμpton ψυχαῖς, ἀοράτῳ καὶ θεϊκῇ δυνάμει οἷα θῆρα ἀγρίους τῶν αὐτοῦ θρεμμάτων ποιμένος ἀγαθοῦ δίκην πορρωτάτῳ καθίστησιν· ὁ δὲ τούτῳ φίλος ἀνωθεν παρ' αὐτοῦ τοῖς κατ' ἐχθρῶν κοσμούμενος τροπαιοῖς τοὺς ἐμφανεῖς τῆς ἀληθείας ἐχθροὺς νόμῳ πολέμου χειρούμενος σωφρονίζει. Καὶ ὁ μὲν λόγος ὢν προκόσμιος καὶ σωτὴρ τῶν ὅλων λογικὰ καὶ σωτηριώδη σπέρματα τοῖς αὐτοῦ παραδιδούς θιασώταις λογικοῦς ἅμα καὶ τῆς τοῦ πατρὸς βασιλείας ἐπιστημονικοῦς ἀπεργάζεται· ὁ δὲ τούτῳ φίλος οἷα τις ὑποφήτης τοῦ θεοῦ λόγου πᾶν γένος ἀνθρώπινον ἐπὶ τὴν τοῦ κρείττονος ἀνακαλεῖται γνῶσιν, ταῖς πάντων ἀκοαῖς ἐμδοῶν μεγάλη τε φωνῇ τοῖς ἐπὶ γῆς ἀπασι τοὺς τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας ἀνακηρύττων νόμους.

Εὐσέβιος, Τριακοντ. II (I. 199.4 - 25).

• • •

5. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Αὐγουστος· «δηλὸν ἐστὶν τὸ ἀνθρώπινον κράτος τῆς ἀνωτάτω δόξης τῷ νεύματι ἀπαρτίζειν». Παρὰ πάντων ἐδοήθη «ἄφθονα τῇ οἰκουμένῃ· ὡς ἔζησας, οὕτως βασιλευσον· ἀγνοὺς ἀρχοντας τῇ οἰκουμένῃ» καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ αὐγουστος· «ἐπειδὴ τοίνυν ἐμέ, εἰ καὶ ἄκοντα καὶ ἀναβαλλόμενον, ἢ γαλινω-

τάτη αὐγούστα Ἀριάδνη τῇ διακρίσει τῶν ὑπερφιεστάτων πρωτευόντων καὶ τῆς ἐνδοξοτάτης συγκλήτου ἢ ἐκλογῆ καὶ τῶν δυνατῶν στρατοπέδων, τοῦ τε καθοσιωμένου λαοῦ ἢ συναίνεσις πρὸς τὸ ἀναδέξασθαι τῆς βασιλείας τῶν Ρωμαίων τὴν φροντίδα, προηγουμένως τῆς ἐπεικειάς τῆς θείας τριάδος, προεχώρησεν». Ἐπὶ πάντων ἐκράγη· «Κύριε, ἐλέησον· υἱὲ Θεοῦ, σὺ αὐτὸν ἐλέησον. Ἀναστάσιε αὐγουστε, τοῦμῆκας· εὐσεβῆ βασιλέα ὁ Θεὸς φυλάξει· ὁ Θεὸς σε ἔδωκεν, ὁ Θεὸς σε φυλάξει» καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ αὐγουστος· «ὅπόσον μοι βάρος ὑπὲρ τῆς κοινῆς πάντων σωτηρίας ἐπετέθη, οὐκ ἀγνοῶ». Παρὰ πάντων ἐβοήθη· «ἄξιε τῆς βασιλείας, ἄξιε τῆς τριάδος, ἄξιε τῆς πόλεως. Τοὺς δηλᾶτορας ἔξω βάλε» καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ αὐγουστος· «ἀλλὰ τὸν Θεὸν τὸν παντοκράτορα δυσωπῶ, ὅπως οἶόν με ἐν ταύτῃ τῇ κοινῇ ἐκλογῇ γενέσθαι ἠλπίζατε, τοιοῦτον τῇ τῶν πραγμάτων ἐργασία κατανοήσητε».

Κων. Πορφ., De caer. I. 92 (423.22 - 424. 21CB.)

II. Φύση αυτοκρατορικής ἐξουσίας.

Ἡ ἐξουσία τοῦ βυζαντινοῦ αυτοκράτορα ἀποτελεῖ ὑπηρεσία πρὸς τὸ Θεό. Ὁ αυτοκράτορας πρέπει νὰ φροντίζει πῶς δ' ἀρέσει στὸν Θεό πού τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἐξουσιάζει. Αὐτό ὅμως δά τὸ πραγματοποιήσει κυρίως μέ τὴν συμμόρφωσή του πρὸς τὶς δεμελιώδεις ἀρχές τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ ἠθικῆς, γιατί μόνον ἔτσι δ' ἀποδεικνύει τὸν σεβασμὸ τοῦ στοῦ Θεοῦ καὶ δά τὸν τιμῆσει, δά δείξει τὸν ἑαυτό του πράγματι ἄξιο νὰ ἀποκαλεῖται «κύριος». Ἐλευθερώνοντας τὸν ἑαυτό του ἀπ' τὰ πάθη καὶ τὴν ἁμαρτία, δ' ἀποδειχθεῖ ἄξιος ἡγεμόνας καὶ ὁδηγὸς τῶν ὑπηκόων του.

6. Κύριος μὲν πάντων ἐστὶν ὁ βασιλεὺς, δοῦλος δὲ μετὰ πάντων ὑπάρχει Θεοῦ. Τότε δὲ μάλιστα κληθήσεται κύριος, ὅταν αὐτὸς ἑαυτοῦ δεσπόζη καὶ ταῖς ἀτόποις ἡδοναῖς μὴ δουλεύῃ, ἀλλὰ σύμμαχον ἔχων τὸν εὐσεβῆ λογισμὸν, τὸν ἀήττητον αυτοκράτορα τῶν ἀλόγων παθῶν, τοὺς πανδαμάτορας ἔρωτας τῆ πανοπλίας τῆς σωφροσύνης καταγωνίζεται.

Ἄγαπητὸς Διάκονος, Ἐκθεσις (PG. 86. 1184 C - D).

* * *

7. Ἐλαβες ἐκ Θεοῦ βασιλείαν φύλαξον αὐτὴν ὡς παρακαταθήκην ἄσυλον· μὴ φαῦλος ὀφθῆς τοῦ δεδομένου σοι φύλαξ· μηδὲ ἀγενέξ, μηδὲ ἀνάξιον αὐτῆς διαπράξῃ. Ἄλλ' ὡσπερ βασιλεύειν τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων προεκρίθης κατὰ τὴν ἀξίαν, οὕτω προτερεύειν τῶν ὑπὸ χεῖρα πάντων σπεῦδε καὶ κατ' ἀρετὴν. Ἡ γὰρ ἀρετὴ κρείττων ἐστὶ παντὸς ἀξιώματος. Εἰ οὖν κατὰ μὲν τὸ ἀξίωμα κυριεύεις ἀπάντων· κατὰ δὲ τὴν ἀρετὴν ὑπὸ τινῶν κυριεύῃ, κατὰ μὲν τὸ ἕλαττον εἰ βασιλεὺς, κατὰ δὲ τὸ κρείττον ἀληθῶς οὐκ εἰ βασιλεὺς, ἀλλ' ὑφ' ἐτέρων βασιλευόμενος. Μὴ οὖν νόθος γίνου δεσπότης ἐν τῷ ὑφ' ἐτέρων κρατεῖσθαι, ἀλλὰ βασίλευε ἀληθῶς ἐν τῷ πάντων κρατεῖν κατὰ τὸ μέρος τῆς ἀρετῆς.

Βασίλειος Α', Παραινετικά (PG. 107. XXV C - D).

* * *

8. Σκῆπτρον βασιλείας παρὰ Θεοῦ δεξάμενος, σκέπτου πῶς ἀρέσεις τῷ ταύτην σοι δεδωκότι· καὶ ὡς πάντων ἀνθρώπων ὑπ' αὐτοῦ προ-

τιμηθείς, πλέον πάντων ἐπείγου καταγεραίρειν αὐτόν. Τοῦτο δὲ γῆρας ἡγεῖται μέγιστον, ἄν ὡς αὐτόν τοὺς ὑπ' αὐτοῦ διαπλασθέντας ὀφθαλμοὺς, καὶ ὡς χρεῶν καταβολὴν τὰς εὐποιίας πληροῖς.

Ἄγαπητὸς Διάκονος, Ἐκθεσις (PG.86. 1181D).

* * *

9. Κεφαλὴ δὲ πάντων τῶν ἀγαθῶν πρέπει τὸν βασιλέα βλέπειν διὰ παντὸς πρὸς Θεόν, καὶ κατὰ πᾶσαν ἰσχύν τε καὶ δύναμιν συντηρεῖν καὶ φυλάσσειν τὰ τῶν θεοφόρων Πατέρων περὶ εὐσεβείας ὄρια καὶ θεσπίσματα πάντελῶς ἀπαράβαρα καὶ ἀμετακίνητα, καὶ μὴ κατὰ τινα τρόπον τούτων καταμελεῖν· καὶ οὕτως ἐνδέχεσθαι παρὰ τοῦ ἐλεοσύντος Θεοῦ τὴν τούτων συντήρησιν καὶ κατορθώσιν· καὶ διὰ τῆς πρὸς αὐτόν τὸν Θεὸν ἀπαρασαλεύτου καὶ καθαρᾶς ἐλπίδος μετὰ τὸ ἀποπληροῦν σπουδαίως πάντα τὰ εἰρημένα, μέλλουσι κατευθύνεσθαι τὰ ἔργα καὶ οἱ κόποι αὐτοῦ· καὶ οἱ ἀντίμαχοι αὐτοῦ καὶ πολέμιοι καταπίπτειν καὶ καταβάλλεσθαι.

Νικηφόρος Βλεμμύδης, Λόγος* (PG. 142. 648 C).

* * *

10. Οὐκοῦν ὁ ἀληθὴς βασιλεὺς εἰδὼς, ὅτι καθάπερ οἰκίας καὶ νεῶς (f. νεώ) δεῖ τὰ κάτω ἀσφαλέστερα εἶναι, οὕτω δὴ καὶ τὴν βασιλείαν προσήκει θάινειν ἀσφαλῶς, τὴν εὐσέβειαν ποιεῖται θεμέλιον. Οὕτω μὲν εὐσεβῆς ὢν, ὡς μηδὲ τοῖς ἱερεῦσι πρωτείων παραχωρεῖν· οὕτω δὲ πάντα ποιῶν καὶ λέγων, ὡς Θεὸν εἰδὼς πάντων ἔφορον καὶ πάντων ἐπήκοον. Φιλόθεος δὲ ὢν, ἀναγινώσκειται ὡς ἔστι θεοφιλῆς· φιλῶν γὰρ Θεόν, ὑπὸ Θεοῦ φιληθήσεται. Ὅθεν αὐτῷ τὰ πάντα ἔσται Θεὸς καὶ πατὴρ καὶ ἀδελφός, καὶ στρατιώτης, καὶ σύμμαχος, ἐν πολέμῳ κατορθῶν καὶ συνεγείρων τὰ τρόπαια· ἐν εἰρήνῃ τὰ τῆς εὐνομίας συμπροθυμούμενος. Τίς οὖν ὀλιώτερος τοῦ τὸν Θεὸν φίλον ἔχοντος; τίς μᾶλλον ἐν ταῖς μάχαις ἀήττητος; τίς ἐκεχειρία εἰρηικωτέρα; Τῷ ὄντι γὰρ κινδυνεύει μόνος οὗτος τοῦ κόσμου βασιλεύειν παντός. Εἰ γὰρ Θεοῦ μὲν ὁ κόσμος, ἐκεῖνος δὲ Θεοῦ φίλος ἀνωμολόγηται, τὰ δὲ τῶν φίλων κοινά· δεσπότης ἔσται τοῦ κόσμου βασιλεὺς ὁ θεοφιλέστατος.

Θεοφύλακτος Ἀχιρίδος, Παιδεία βασιλική (PG. 126. 273D - 276A).

ΙΙΙ. Ἀποστολή τοῦ αὐτοκράτορα.

Ἀποστολή τοῦ αὐτοκράτορα εἶναι ἡ ἔννομη διακυβέρνηση τῆς πολιτείας. Ὁ αὐτοκράτορας πρέπει νά εἶναι ὄχι αὐθαίρετος ἡγεμόνας ἀλλά λειτουργός τῆς πολιτείας, πού σκοπός του πρέπει νά εἶναι ἡ υπέρ τῶν ὑπηκόων του ἀκούραστη καί συνεχῆς φροντίδα. Τά καθήκοντά του αὐτά ἐπιτελεῖ μέ βάση δύο ἀρχές: τῆς δικαιοσύνης καί φιλανθρωπίας, οἱ ὁποῖες ἄλλωστε ἀποτελοῦν καί τίς προϋποθέσεις τῆς θείας μίμησης, τήν ὁποία πρέπει νά ἐπιδιώκει ὁ βυζαντινός αὐτοκράτορας.

11. Ἐπαναγάγωμεν δὲ ἡμεῖς τε τὸν λόγον εἰς τὴν οἰκείαν ἀρχήν, σύ τε ἐς τὸ ἀρχαῖον πρᾶγμα τὸν βασιλέα· ἀνάγκη γὰρ κεκολασμένων τῶν βίων καί σωφροσύνης ἐπανελθούσης, συνεπανελθεῖν μὲν αὐτῇ τὰ παλαιὰ καλὰ, τῶν δὲ ἐκ τῆς ἐναντίας μερίδος ἀντιμετάστασιν πάντων γενέσθαι. Καί σύ, βασιλεῦ, τῆς ἐπαναγωγῆς τῶν ἀγαθῶν ἀρξαιο, καί ἀποδοίης ἡμῖν λειτουργὸν τῆς πολιτείας τὸν βασιλέα· καὶ γὰρ ἐν οἷς ἐσμέν οὐκέτι οἷα χωρῆσαι ραθυμία οὐδὲ πρόσω θῆναι· νῦν γὰρ πάντες ἐπὶ ξυροῦ ἴστανται ἀκμῆς, καὶ δεῖ θεοῦ καὶ βασιλέως ἐπὶ τὰ πρῆγματα, τὴν ὀδινομένην χρόνον ἤδη συχνὸν τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς (τὴν) εἰμαρμένην προαναιρήσοντος, ἦν, ἅμα συνάπτων τὸ ἕξις τοῦ λόγου καὶ τὸν βασιλέα δημιουργῶν, δν ἐνήργμην ἄγαλμα πάγκαλον ἰστάναι, δείξω τε σαφῶς ἐγγὺς οὔσαν, ἦν μὴ σοφῆ τε καὶ ἰσχυρὰ βασιλεία κωλύη, καὶ, ἵνα ὁ κωλύων αὐτὸς ἦς, ἐκ τῶν ἐνότων συμπαλαμῆσομαι. Θεὸς δὲ ἀγαθοῖς ἀεὶ τε καὶ πάντως παραστάτης καὶ ἴλεως.

Σινέσιος, Περὶ βασιλ. XVIII Α - C (42.6 - 43.2).

* * *

12. Βασιλεύς ἐστὶν ἔννομος ἐπιστασία, κοινὸν ἀγαθὸν πᾶσι τρεῖς ὑπηκόοις, μήτε κατὰ ἀντιπάθειαν τιμωρῶν, μήτε κατὰ προσπάθειαν ἀγαθοποιῶν, ἀλλ' ἀνάλογός τις ἀγωνοθέτης τὰ βραβεῖα παρεχόμενος.

Σκοπὸς τῶ βασιλεῖ τῶν τε ὄντων καὶ ὑπαρχόντων δυνάμεων δι' ἀγαθότητος ἢ φυλακῆ καὶ ἀσφάλεια, καὶ τῶν ἀπολωλότων δι' ἀγρύπνου ἐπιμελείας ἢ ἀνάληψις, καὶ τῶν ἀπόντων διὰ σοφίας καὶ δικαίων τροπαίων καὶ ἐπιτηδεύσεων ἢ ἀνάκτησις.

Τέλος τῷ βασιλεῖ τὸ εὐεργετεῖν, διὸ καὶ εὐεργέτης λέγεται, καὶ ἡ-
νίκα τῆς εὐεργεσίας ἕξατονήση, δοκεῖ κιβδηλεύειν καὶ τοὺς παλαιούς
τὸν βασιλικὸν χαρακτήρα.

Ἐπαναγωγή II. 1 - 3 (= JGR. II. 240 - 241).

* * *

13. Γελῶ δὲ ἔγωγε ἐννοῶν τινα τῶν παλαιῶν βασιλέων, ὅτι πά-
νυ περὶ πολλοῦ ποιησάμενος θείας τινὸς δυνάμεως καὶ φύσεως ὑπερτέ-
ρας δόξαι μετέχειν, νεῶς μὲν αὐτῷ ὥσπερ θεῷ καὶ ἀγάλματα τοῦ ἀν-
θρώπου εἴσασθαι ξυνηνάγκασε, φιλεῖν δὲ ὥσπερ ὁ θεὸς τοὺς ἀνθρώ-
πους οὐ πάνυ δὴ τι προείλετο. Καίτοι ἐκεῖνα μὲν ἀνθρωποὶ θεῷ ἀπονέ-
μουσι, τοῦτο δὲ ἀνθρώποις θεός. Μιμεῖται δὲ ἐκεῖνον οὐχ ὁ τὰς τιμὰς
αὐτοῦ διώκων, ἀλλ' ὁ τὴν ἀρετὴν, οὐδὲ ὅστις*** ἀξιοῦται ζηλωτῆς ἀλλ'
ὅστις ὦν μεταδίδωσι. Τοιγαροῦν ὁ μὲν οὐδὲ ἀξίος ὦν βιάζεται τὴν τοι-
αύτην τιμὴν, ὁ δὲ καὶ ἀξίος ὦν οὐκ ἐθέλει ὁ μὲν ὅτι καὶ ἐν τούτῳ δυσ-
σεθῆς, ὁ δ' ὅτι καὶ ἐν τούτῳ γινώσκῃ τοὺς ἀμείνονας. Ὡστε εἰκότως
θεοφιλῆς βασιλεὺς ὁ φιλόανθρωπος. Φίλοι γὰρ ἀλλήλων οἱ τὰ αὐτὰ ἀ-
γαπῶντες. Μόνος γὰρ οἶδεν ἀκριβῶς ὅτι χρὴ τὸν θεὸν θεραπεύειν ἐκ τοῦ
κατὰ δύνάμιν ὁμοιοῦν ἐκείνῳ τὴν γνώμην. Τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ θαυμά-
ζειν αὐτόν, οὗτος ὁ μέγας ὕμνος, τοῦτο γέρας ἀληθινόν, τοῦτο πρόεπον
βασιλέως ἀνάθημα, οὐ χαλκῆν ἢ ἀργυρᾶν ἢ χρυσῆν, ἀλλὰ τὴν αὐτοῦ ἡν-
χῆν εἰκόνα θεοῦ κατεσκευάσθαι.

Θεμίστιος, Λόγ. I 8d (I. 12.24 - 13.15).

* * *

14. Ἴσοις ὄροις φημὶ βασιλέα τε καὶ τύραννον διεστάναι· καί-
τοι τὰ παρὰ τῆς τύχης ἀμφοῖν ὅμοια. Ἄρχουσιν ἑκάτερος ἀνθρώπων
πολλῶν· ἀλλ' ὅς μὲν ἂν ἑαυτὸν συντάττη τῷ φαινομένῳ τῶν ἀρχομένων
καλῶ, καὶ ἐθέλη μοχθεῖν, ἵνα μηδὲν ἐκείνοις ἢ μοχθηρόν, καὶ προκινδυ-
νεύειν, ἵνα ἐπ' ἀδείας ἐκείνοι βιοτεύωσιν, καὶ ἀγρυπνεῖν καὶ συνεστιᾶ-
σθαι μερίμναις, ἵνα νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν σχολάζωσι δυσχερῶν, οὗ-
τός ἐστιν ἐν προβάτοις μὲν ποιμὴν, ἐν ἀνθρώποις δὲ βασιλεὺς. Ὅστις δὲ
ἀπολαύει τῆς ἡγεμονίας εἰς τρυφήν καὶ καθηδυπαθεῖ τὴν ἐξουσίαν, οἰ-
όμενος δεῖν ἐμπιλάναι τὰς αὐτὸς αὐτοῦ πάσας ὁρέξεις, ὄθεν οἰμώζεται

τὸ ἀρχόμενον, τοῦτο κέρδος τοῦ πολλῶν ἄρχειν τιθέμενος, τὸ παρὰ πολλῶν αὐτῷ θεραπεύεσθαι τῆς ψυχῆς τὸ ἡδόμενον· καὶ καθάπαξ εἰπεῖν, ὅστις οὐ παίγει τὴν ἀγέλην, ἀλλ' αὐτὸς ὑπὸ τῆς ἀγέλης θέλει παίγεσθαι, τοῦτον καλῶ μάγειρον ἐπὶ βοσκημάτων, τοῦτον ἀποβαίνω [τὸν] τύραννον, ὅταν ἢ δῆμος ἔλλογος τὸ ἀρχόμενον. Εἰς οὗτος βασιλείας σοι γνώμων.

Συνέσιος, Περὶ βασιλ. VI D - B (13.7 - 14.5).

IV. Αὐτοκράτορας καὶ νόμος.

Ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτορας διαδέτει τὴ νομοθετικὴ ἐξουσία. Βρίσκεται πάνω ἀπ' τοὺς νόμους· δέ δεσμεύεται ἀπ' αὐτοὺς μέ τὴν ἔννοια ὅτι ἔχει δικαίωμα νά καταργήσει ὑφιστάμενους νόμους, νά εἰσαγάγει νέους καὶ νά τροποποιήσῃ ἄλλους διότι εἶναι ὁ ἔμψυχος νόμος, πάντοτε ὁμως μέ πνεῦμα ἐπιείκειας καὶ φιλανθρωπίας. Παρ' ὅλ' αὐτά εἶναι ὑποχρεωμένος νά σέβεται τοὺς νόμους πού ὁ ἴδιος δέτει καὶ ὀφείλει νά κυβερνᾷ σύμφωνα μ' αὐτούς.

15. Ἄλλη μὲν δικαστοῦ, ἄλλη δὲ βασιλέως ἀρετὴ, καὶ τῷ μὲν προσήκει ἔπεσθαι τοῖς νόμοις, τῷ δὲ ἐπανορθοῦν καὶ τοὺς νόμους καὶ τὸ ἀπηνὲς αὐτῶν καὶ ἀμείλικτον παραδεικνύναι, ἅτε νόμῳ ἔμψυχῳ ὄντι καὶ οὐκ ἐν γράμμασιν ἀμεταθέτοις καὶ ἀσαλεύτοις. διὰ τοῦτο γάρ, ὡς ἔοικε, βασιλείαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατέπεμψεν εἰς τὴν γῆν ὁ θεός, ὅπως ἂν εἴη καταφυγὴ τῷ ἀνθρώπῳ ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀκινήτου ἐπὶ τὸν ἔμπνουν καὶ ζῶντα.

Θεμίστιος Λόγ. 19. 228α (331.7 - 14).

* * *

16. Οὐ παραρρήξας τοὺς νόμους, ἀλλὰ πραῦνας, ὅτι καὶ αὐτὸς νόμος ἔμψυχος εἶ καὶ ὑπεράνω τῶν γεγραμμένων.

Θεμίστιος Λόγ. 16. 212d (304. 2 - 4).

* * *

17. Μὴ τοίνυν ἄλλην ἀλλὰ τὴν βασιλείας νόσον, τυραννίδα, δεῖδιθί τε καὶ διαγίνωσκε, χαρακτηῆσαι τοῖς τεθεῖσιν ὑπὸ τοῦ λόγου χρώμενος· μεγίστῳ δέ, ὅτι βασιλέως μὲν ἔστι τρόπος ὁ νόμος, τυράννου δὲ ὁ τρόπος νόμος.

Συνέσιος, Περὶ βασιλ. VI D (15.4 - 7).

18. Ἴδιον δὲ βασιλέως ἐστὶ τὸ μηδένα καθάπαξ τῶν τοῦ πολιτεύματος νόμων σαλεύειν, ἀλλ' ἐγκρατῶς τὴν ὕψιν τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας βασιλεία διατηρεῖν· καὶ μηδὲν μὲν κατ' αὐθεντίαν ἔξω τῶν νόμων πράττειν, τὸ δὲ τοῖς ἀρίστοις τοῦ πολιτεύματος συναρέσκον ψήφοις οἰκείας ἐπισφραγίζειν πατρὸς ἅμα καὶ ἡγεμόνος στοργὴν περὶ τοὺς ὑπηκόους ἐνδεικνύμενον, ὅποιον ἡμῖν θεὸς καὶ καιροῦ δεξιότης ἐχαρίσατο. Ἄλλ' οὐχ οὕτως ὁ τύραννος τοὺς ὑπ' αὐτῷ πεσόντας διαθήσεται, πράξει δὲ κατ' ἐξουσίαν ἀλόγως, εἴτε καὶ βούλεται, μηδὲ νόμους τιμῶν ἀξίων μηδὲ γράφειν μετὰ βουλῆς ἀνεχόμενος, ταῖς δὲ οἰκείαις ὁρμαῖς ἐξαγόμενος. Ἔστι γὰρ βασιλέως μὲν τρόπος ὁ νόμος τυράννου δὲ νόμος ὁ τρόπος.

Ἰωάννης Λυδός, De mag. I. 8 (9.26 - 10.11).

19. Ἄλλ' ὁμως ἔρει τις, ὅτι δεῖ τι τοῖς ἄρχουσι ἐξεῖναι. Ἐγὼ δὲ ἐρῶ αὐτὸ πάλιν, ὅτι τὸ δίκαιόν σφισι μόνον ποιεῖ τὴν ἐξουσίαν, ἃ δὲ ἐστὶν ἔξω τούτου, κεκάλυται. Καὶ τοῦτο τοίνυν, οὐ γὰρ ἐν τοῖς δικαίοις καὶ τὰς ἀκροπόλεις σὺν δορυφόροις κατειληφότες καὶ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας κεινημένης οὕτω μέμνηται τῆς ἐξουσίας καὶ ταῦτα εἰδότες, ὥς οὐδὲ σοὶ πάντα ἔξεστιν, ὃ βασιλεῦ. Αὐτὸ γὰρ τοῦτ' ἐστὶ βασιλεία τὸ μὴ πάντα τοῖς ἐπ' αὐτῆς ἐξεῖναι· εἰ δὲ τοῦτο εἰς ἐξουσίαν ἀνοίσωμεν, οὐδ' εἰ μάχονται τοῖς νόμοις αἱ γνώσεις, αἰτιασόμεθα οὐδὲ ἐγκαλέσομεν οὐδ' εἰ τοὺς ὑστέρους τῷ σχήματι πρὸ τῶν προτέρων ἄγοιεν. Τὸ γὰρ δὴ ἄρχειν ἀκουσόμεθα πανταχοῦ.

Λιβάνιος, Λόγ. 50.19. (III. 479.14 - 480.4).

20. Νόμον ἄγραφον τὸν σεαυτοῦ τρόπον τοῖς ὑπηκόοις παρέξεις, καὶ τὴν μνήμην ἀληστον τῆς σῆς βασιλείας διατηρήσεις, ἐὰν καὶ αὐτὸς τοῖς καλῶς κειμένοις νόμοις τῶν πρὸ σοῦ βασιλέων συνακολουθήσεις, καὶ τούτους ἀπαραβάτους πολιτεύεσθαι διατηρήσεις. Ἄ γὰρ τοὺς ὑπὸ χεῖρα φυλάττειν ἀναγκάσεις, ταῦτα, πολλῷ μᾶλλον τηρεῖν σεαυτῷ τὴν ἀνάγκην ἐπίθεις. Εἰ γὰρ αὐτὸς τῶν πρὸ σοῦ τοῖς νόμοις οὐ πολιτεύσῃ, οὐδὲ τοῖς σοῖς ἕτεροι θεσπίσμασιν ἔψονται· καὶ οὕτως οἱ νόμοι ὑπ' ἀλ-

λήλων ἀνατρεπόμενοι, ταραχῆς καὶ συγχύσεως τὸν θίον ὄλον ἐμπλήσουσι, δι' ὧν πολλάκις ὀλόκληρα ἔθνη πρὸς καταστροφὴν κατωλίσθησαν.

Βασίλειος Α', Παραινετικά (PG.107. XXXVII A - B).

* * *

21. Τιμῆς ἀπάσης ὑπέρτερον ἔχων ἀξίωμα, βασιλεῦ, τίμα ὑπὲρ πάντας τὸν τούτου σε ἀξιώσαντα Θεόν, ὅτι καὶ καθ' ὁμοίωσιν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας, ἔδωκέ σοι τὸ σκῆπτρον τῆς ἐπιγείου δυναστείας, ἵνα τοὺς ἀνθρώπους διδάξης τὴν τοῦ δικαίου φυλακὴν, καὶ τῶν κατ' αὐτοῦ λυσσόντων ἐκδιώξης τὴν ὑλακὴν, ὑπὸ τῶν αὐτοῦ βασιλευόμενος νόμων, καὶ τῶν ὑπὸ σὲ βασιλεύων ἐννόμως.

Ἀγαπητὸς Διάκονος, Ἐκθεις (PG. 86. 1164A - 1165A).

* * *

22. Ὁ βασιλεὺς ἐννόμως ζῶν, καὶ νόμοις ἄγων τοὺς ὑπ' αὐτόν, καθάπαξ ἐναντίος ἐστὶ τοῖς τυραννεῖν ἐθέλουσιν, οἱ νόμον ἀπαράβατον ἔχουσι τὰς ἑαυτῶν ἡδονάς. Ἐοικέναι γὰρ δοκεῖ τὸ βασιλεύειν τῷ τυραννεῖν. Δίστασθον δὲ ἀλλήλων, ὅσον οὐδ' εἰπεῖν εὐχερές. Τῷ μὲν γὰρ τυράνῳ τὸ δύνασθαι τὸ τοὺς ὑπ' ἐκείνῳ χαννοῦν ἐστὶ κἂν ἰσχὺν προσλάβῃ τὸ κοινόν, ὄνειροπολεῖ τὴν αὐτοῦ καθαίρεισιν ὃ δ' ἀληθῶς βασιλεὺς τοῖς ὑποταττομένοις οἱ πλήθεσι, πατρός, ποιμένος, ἱατροῦ, διδασκάλου καὶ εἴ τι σχῆμα δύναται σώζειν, τόπον σώζων τυγχάνει. Νομίζων δὲ ἐν τῷ κοινῷ συνίστασθαι τὸ κείνου συμφέρον, καὶ Χριστῷ διακονῶν, καὶ μιμούμενος αὐτόν μᾶλλον τῷ διακονεῖν ἢ τῷ ἄρχειν, χαίρει βελτιῶν τὴν ἀρχὴν τῶν βελτιουμένων ἄμεινον. Εἴης μοι τοιοῦτος, ὦ φίλτατε.

Μανουὴλ Β' Παλαιολόγος, Ἐπιτομή (PG 156. 373 C - D).

23. Ἐπεὶ λέγουσιν τινες ὅτι ὁ βασιλεὺς νόμῳ οὐχ ὑπόκειται, ἀλλὰ νόμος ἐστὶ, τὸ αὐτὸ κἀγὼ λέγω· πλὴν ὅσα ἂν ποιῇ καὶ νομοθετῇ καλῶς ποιεῖ καὶ πειθόμεθα τούτῳ, εἰ δὲ εἴπη· πῆε δηλητήριον, πάντως οὐ μὴ ποιήσης τούτο. εἰ δὲ εἴπη· εἰσελθε εἰς τὴν θάλασσαν καὶ διαπέρασον αὐτὴν κολύμβου, οὐδέ τοῦτο ἔχεις ποιῆσαι. καὶ ἐκ

τούτου γνῶθι ὅτι ὁ βασιλεύς ἄνθρωπος ὢν νόμοις εὐσεβέσιν
ὑπόκειται. διὰ ταῦτα οὖν ποιούμεν τήν γραφήν ταύτην πρὸς τοὺς
μετέπειτα εὐσεβεῖς καὶ φιλοχρίστους ἡμῶν βασιλεῖς.

Κεκαυμένος, Στρατηγικόν, σ. 93.

V. Αὐτοκράτορας καὶ δόγμα.

Ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτορας ἦταν καὶ αὐτὸς τέκνο τῶν καιρῶν του. Τοῦ ἄρεσαν οἱ θεολογικὲς συζητήσεις, μερικὲς φορές εἶχε καὶ θεολογικὴ κατάρτιση, νόμιζε ὅτι δικαιούταν νὰ ἔχει λόγο καὶ σὲ δογματικὰ ζητήματα καὶ πολλὲς φορές πέτυχε μὲ τὴν πειδῶ ἢ τίς πιέσεις νὰ ἐπιβάλλει τὴ γνώμη του.

Δέν ἦταν ὅμως σπάνιες οἱ περιπτώσεις στίς ὁποῖες ἡ Ἐκκλησία ἀντέδρασε στίς αὐτοκρατορικές ἐπεμβάσεις καὶ πολλὲς φορές κληρικοὶ διακήρυξαν μὲ παρρησία, ὅτι ὁ αὐτοκράτορας δέν εἶχε καμμιά ἀρμοδιότητα στὰ δογματικὰ ζητήματα.

---

24. Ἐπισημότετος ἐν ὀρθοδοξίᾳ καὶ εὐσεβείᾳ ὀφείλει εἶναι ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐν ζήλῳ θεῷ διαδόχτος, ἐν τε τοῖς ὑπὲρ τῆς τριάδος δογματισθεῖσιν ἐν τε τοῖς ὑπὲρ τῆς οἰκονομίας λαμπρότατα καὶ ἀσφαλέστατα διὰ τὴν κατὰ σάρκα οἰκονομίαν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ ὀρισθεῖσιν· τουτέστι τὸ ὁμοούσιον τῆς τρισυποστάτου θεότητος ἄτμητον καὶ ἀσυναίρετον διατηρῶν, καὶ τὴν ἐν τῷ ἐνὶ χριστῷ τῶν δύο φύσεων καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, ὡσαύτως ἀσύγχυτον καὶ ἀδιαίρετον τέλειον θεὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον αὐτόν, καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα, οἶον ἀπαθῆ καὶ παθητόν, ἀφθαρτον καὶ φθαρτόν, ἀόρατον καὶ ὄρατόν, ἀναφῆ καὶ ἄπτόν, ἀπερίγραπτον καὶ περιγραφτόν, καὶ τὸ διττόν τῶν θελήσεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν χωρὶς ἐναντιότητος καὶ τὸ ἄγραπτον καὶ τὸ γραπτόν.

Ἐπαναγωγή II. 5 (=JGR. II. 241).

* * *

25. «Αὐτοκράτορες Καίσαρες Βασιλίσκος καὶ Μάρκος. Τὴν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐν ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις κρατήσασαν ἀποστολικὴν καὶ ὀρθόδοξον πίστιν, τὴν καὶ μέχρι τῆς ἡμετέρας βασιλείας κρατήσασαν καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας βασιλείας κρατοῦσαν καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς κρατεῖν ὀφείλουσαν, εἰς ἣν καὶ ἐβαπτίσθημεν καὶ πιστεύομεν, αὐτὴν μόνην ἄτρωτον καὶ ἀσάλευτον κρατεῖν, τὴν καὶ κρατοῦσαν, καὶ διηνεκῶς πολιτεύεσθαι ἐν πάσαις ταῖς καθολικαῖς καὶ ἀποστολικαῖς τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησίαις θεσπίζομεν καὶ μηδὲν ἕτερον ζητεῖσθαι. Διὰ τοῦ-

το γὰρ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας βασιλείας γεγενημένα, εἴτε ἐγκύκλια, εἴτε καὶ ἕτερα, ἢ εἴ τι δὴ ποτε οὖν, πίστεως ἕνεκεν ἢ καταστάσεως ἐκκλησιαστικῆς, ἀργεῖν καὶ πεπαῦσθαι προστάττομεν, ἀναθεματιζομένων Νεστορίου καὶ Εὐτυχοῦς καὶ πάσης ἑτέρας αἱρέσεως καὶ πάντων τῶν τὰ αὐτὰ φρονοῦντων, καὶ περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως μὴ σύνοδον γίνεσθαι ἢ ἑτέραν ζήτησιν, ἀλλὰ ταῦτα μένειν ἀρραγῆ καὶ ἀσάλευτα· ἀποδοθῆναι δὲ καὶ τὰς ἐπαρχίας τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ ἀγιωτάτῳ πατριάρχῃ καὶ ἀρχιεπισκόπῳ Ἀκακίῳ, ὧν τὴν χειροτονίαν εἶχεν ὁ θρόνος ταύτης τῆς βασιλίδος καὶ ἐνδόξου πόλεως· δηλαδή τῶν νῦν ὄντων θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων μενόντων ἐπὶ τῶν οἰκείων θρόνων, μηδενὸς ἐκ τούτου προκρίματος γενομένου μετὰ τὴν τούτων τελευταίαν τῷ δικαίῳ τῆς χειροτονίας τοῦ εὐαγοῦς θρόνου ταύτης τῆς βασιλίδος καὶ ἐνδόξου πόλεως. Τοῦτο δὲ τὸ θεῖον ἡμῶν θέσπισμα δύναμιν ἐπέχειν θείας διατάξεως οὐδενὶ ἀμφίβολον καθέστηκεν».

Εὐάγγελος, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία III.7 (107.2 - 28).

* * *

26. Ὅσιος Κωνσταντίῳ βασιλεῖ ἐν Κυρίῳ χαίρειν... Παῦσαι τοῦ διάξεσθαι, καὶ μήτε γράφε, μήτε πέμπε κόμητας· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξορισθέντας ἀπόλυσον, ἵνα μή, βίαν αἰτιωμένου σου, μείζονας βίας ἐκείνοι ποιῶσι. Τί γὰρ τοιοῦτον γέγονε παρὰ Κώνσταντος; Τίς ἐπίσκοπος ἐξωρίσθη; Πότε κρίσεως ἐκκλησιαστικῆς μέσος γέγονε; Ποῖος αὐτοῦ Παλατῖνος ἠνάγκασε κατὰ τινος ὑπογράψαι, ἵνα οἱ περὶ Οὐάλεντα τοιαῦτα λέγωσι; Παῦσαι, παρακαλῶ, καὶ μνήσθητι, ὅτι θνητὸς ἄνθρωπος τυγχάνεις· φοβήθητι τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως· φύλαξον σεαυτὸν εἰς ἐκείνην καθαρὸν. Μὴ τίθει σεαυτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά· μηδὲ σὺ περὶ τούτων ἡμῖν παρακελεύου· ἀλλὰ μᾶλλον παρ' ἡμῶν σὺ μάνθανε ταῦτα. Σοὶ βασιλείαν ὁ Θεὸς ἐνεχείρισεν· ἡμῖν τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπίστευσε. Καὶ ὥσπερ ὁ τὴν σὴν ἀρχὴν ὑποκλέπτων ἀντιλέγει τῷ διαταξαμένῳ Θεῷ, οὕτω φοβήθητι μὴ καὶ σὺ, τὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἑαυτὸν ἔλκων, ὑπεύθυνος ἐγκλήματι μεγάλῳ γένη· Ἀπόδοτε, γέγραπται, τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. Οὔτε τοίνυν ἡμῖν ἀρχεῖν ἐπὶ τῆς γῆς ἔξεστιν, οὔτε σὺ τοῦ θυμιᾶν ἔξουσίαν ἔχεις, βασιλεῦ.

Ἀθανάσιος, Ἱστορία Ἀρειανῶν (PG. 25. 745C - 748A).

27. Καὶ πῶς ἡ Γραφή βασιλέα καὶ ἱερέα λέγει εἶναι τὸν Μελχισεδέκ; ἔφησ. Καὶ εἶπον· Ἐνὸς τοῦ φύσει βασιλέως Θεοῦ τῶν ὄλων γενομένου φύσει διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν ἀρχιερέως, εἰς ὑπῆρχε τύπος ὁ Μελχισεδέκ. Ὡς δέ γε κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἕτερον εἶναι λέγεις βασιλέα καὶ ἱερέα, καὶ τὰ λοιπὰ τόλμησον εἰπεῖν, τὸ ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητον, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε τέλος ζωῆς ἔχοντα. Καὶ σκόπει τὸ ἐκ τούτου ἀναφυόμενον κακόν· ἄλλος γὰρ εὐρεθήσεται Θεὸς ὁ τοιοῦτος ἐνανθρωπήσας, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν τὴν ἡμῶν ἱερουργῶν σωτηρίαν.

Πλήν, τί θέλομεν διὰ πολλῶν ἐλθεῖν; Εἰς τὴν ἀγίαν ἀναφορὰν ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης, μετὰ τοὺς ἀρχιερέας καὶ διακόνους, καὶ παντὸς ἱερατικοῦ τάγματος, μετὰ τῶν λαϊκῶν οἱ βασιλεῖς μνημονεύονται, λέγοντος τοῦ διακόνου «Καὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων λαϊκῶν, Κωνσταντίνου, Κώνσταντος, καὶ τοὺς λοιπούς». Οὕτω δὲ καὶ τῶν ζώντων μνημονεύει βασιλέων, μετὰ τοὺς ἱερωμένους πάντας.

Μάξιμος Ὁμολογητής, Ἐξήγησις τῆς κινήσεως (PG. 90. 117 B - D).

* * *

28. Οὐκ ἐχρῆν ἡμᾶς, ὦ βασιλεῦ, ἀπαραδέκτως ἔχοντί σοι περὶ τὰ καλὰ ἢ λέγειν τι τοῦ λοιποῦ ἢ ἀντιφθέγγεσθαι. Ἐπεὶ δ' αὐτὸς πρὸς παύσεις καὶ ἀποκρίσεις καὶ νῦν ἡμᾶς προσκαλῆ, τοῦτό σοι πρὸ τῶν ἄλλων ἀποκρινοῦμεθα, ὅτι τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῖς ἱερεῦσιν ἀνήκει καὶ διδασκάλοις, βασιλεῖ δὲ ἡ τῶν ἔξω πραγμάτων ἀνεῖται διοίκησις. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Ἀπόστολος νομοθετῶν φησιν. Ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, καὶ οὐδαμοῦ βασιλέας μέμνηται. Οὗτοι γὰρ καὶ τὰ περὶ δογμάτων καὶ πίστεως νομοθετεῖν ἐποφείλουσι. Σὲ δὲ ἔπεσθαι τούτοις, καὶ μηδαμοῦ τὴν τάξιν λαμβάνειν. Οὐκοῦν ἐκβάλλεις με σήμερον τῆς Ἐκκλησίας; φησὶν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν ὄσιον ἐξ ὀνόματος καὶ πάλιν καλέσας αὐτόν. Οὐκ ἐγώ, φησὶν ὁ ἅγιος· ἀλλ' ὁ ταύτης νυμφοστόλος καὶ θεῖος Ἀπόστολος, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτον σὺ προλαβὼν, αὐτὸς ἑαυτὸν οἷς εἰργάσω ἐξήγαγες. Εἰ δὲ βούλει ἐντὸς πάλιν γενέσθαι αὐτῆς, στήθι μεθ' ἡμῶν τῶν τὴν ἀλήθειαν πρεσβευόντων, καὶ τὴν εἰκόνα Χριστοῦ προσκυνούντων· ἐπόμενος κατὰ πάντα τῷ ἀγιωτάτῳ πατριάρχῃ καὶ κοινῷ πάντων Πατρί· οὐ, ὡς ὄρας, ὁ λόγος ἅμα καὶ ὁ τρόπος ἐπωφελῆς ὄλος καὶ χαριέστατος.

Βίος Θεοδώρου Στουδίτου (PG. 99. 181D - 184B).

VI. Συναυτοκράτορας - άρμοδιότητες.

Ο αυτοκράτορας, σάν κύριος τῆς αυτοκρατορικῆς ἐξουσίας, μπορούσε νά μεταβιβάσει μέρος τῆς καί σέ ἄλλο πρόσωπο, καθιστώντας το μέτοχο τῆς ἐξουσίας του καί συναυτοκράτορα. Αυτό γινόταν σε εἰδική τελετή.

Μέχρι τό τελευταῖο τέταρτο τοῦ 13ου αἰ., οἱ ἐξουσίες τοῦ συναυτοκράτορα δέν εἶχαν καθοριστεῖ ἐπακριβῶς. Το 1272 ὅμως, ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος μέ πρόσταγμά του, καθόρισε μέ ἀκρίβεια τίς ἀρμοδιότητες τοῦ συναυτοκράτορα.

29. Ἴνα ἐπὶ θρόνου κάθη ἐν ταῖς γινομέναις βασιλικαῖς εὐφημίαις, καὶ συνῶν τῇ βασιλείᾳ μου καὶ ἀπὼν αὐτῆς, ἀετῷ κοκκίνῳ ἐνσημειωμένον ἐν τε χρηματισμοῖς πρέσβεων ἐν τε καιρῷ ἀρίστου, ὅτε καὶ ἐπὶ κλίνης εἰ δεήσει καθίσεις, συνεσθίων τῇ βασιλείᾳ μου.

Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου, Πρόσταγμα τοῦ 1272.
(=A. Heisenberg, Geschichte... 37.2 - 38.6).

* * *

30. Τὰ κρίσεις ὀφείλεις ποιεῖν ἀποδημῶν τῆς βασιλείας μου μετὰ τῶν συμβούλων σου ἐπὶ παντὶ ἀνθρώπῳ στρατιώτῃ τε καὶ κοινῷ, καὶ ὄν μὲν εὐρήσεις τιμῆς καὶ ἀποδοχῆς ἄξιον, ἀναδοχῆς καὶ εὐεργεσίας ἀξιοῦν, ὄν δὲ ὑπόδικον, εἰς τὴν παρὰ τῶν νόμων διωρισμένην τιμωρίαν ἔαν, καθὼς ἂν οἱ σοὶ ἀποφῆνωνται σύμβουλοι, πλὴν εἰ μὴ τις τῶν συνόντων σοὶ μεγάλων τύχοι σφαλεῖς· εἰ γάρ τις τῶν εἰς κεφαλὰς ἀποτεταγμένων μεγάλων ἀνθρώπων σφάλοιτο, τὴν κρίσιν αὐτοῦ ποιήσεις μετὰ τῶν συνακολουθούντων σοὶ μεγάλων ἀνθρώπων, καὶ εἰ γε ὅπερ μὴ γένοιτό ποτε καταδίκη τῷ κρινομένῳ ἐπιγένηται, αὐτὸς μὲν δεσμοῖς καὶ φυλακαῖς ἀσφαλισθήσεται, τὰ δὲ περὶ αὐτοῦ εἰς ἀναφορὰν τῇ βασιλείᾳ μου ἀναχθήσεται ἐπὶ τῷ γενέσθαι τὴν τῆς καταδίκης ἀπόφασιν.

Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου, Πρόσταγμα τοῦ 1272.
(= A. Heisenberg, Geschichte... 40.59 - 73).

VII. Ἀναγόρευση καὶ στέψη βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα.

Τό ἐδιμοτυπικό μέρος τῆς ἀναγόρευσης τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα, περιλάμβανε τελετή πού γινόταν στόν Ἰππόδρομο ἢ στό Ἐβδομο ἢ στό Πεδίον τοῦ Ἄρεως ἢ σε ἄλλο δημόσιο χῶρο τῆς Κωνσταντινούπολης καί ἐκκλησιαστική τελετή, κατά τήν ὁποία ὁ πατριάρχης, σάν ὁ πῖό σεβαστός τῶν ἐκπροσώπων τοῦ λαοῦ, περιέβαλλε τό νέο αὐτοκράτορα μέ τήν αὐτοκρατορική γλαμύδα καί τοῦ ἐπέθετε τό αὐτοκρατορικό στέμμα. Πάντως τό συστατικό στοιχείο τῆς ἀναγόρευσης τοῦ αὐτοκράτορα ἦταν ὄχι οἱ δύο τελετές, ἀλλά οἱ ταυτόχρονες ἐπευφημίες τῶν καδεστωτικῶν σωμάτων.

Γι' αὐτό ἀκριβῶς καί σέ περιπτώσεις αὐτοκρατόρων πού ἀναγορεύονταν ἀπ' τόν στρατό ὅταν βρισκόταν σέ ἐκστρατεία, ἦταν δυνατό νά παραλειφθοῦν αὐτές οἱ τελετές. Παρομοίως καί γιά τή στέψη τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, λόγω τῶν τραγικῶν γεγονότων πού παρεμβλήθηκαν μεταξύ τῆς ἀνόδου του στό δρόμο καί τοῦ θανάτου του, δέν ἔγινε ἐκκλησιαστική τελετή, χωρίς βέβαια νά ἀμφισβητηθεῖ γι' αὐτό τό λόγο ἡ ἐξουσία του. Χαρακτηριστικό εἶναι ἐπίσης, ὅτι μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου προστέθηκαν νέα στοιχεία, ὅπως ἡ ὑποβολή ἔγγραφης ὁμολογίας ἐκ μέρους τοῦ νέου αὐτοκράτορα γιά τίς ὀρθόδοξες πεποιθήσεις του καί τό χρίσμα του ἀπ' τόν πατριάρχη.

---

31. Τῇ ἑξῆς προῆλθον πάντες ἀπό λευκῶν γλανιδίων καί ἐδέχθησαν ἐν τῷ κονιστωρίῳ, καί ἐκεῖ προσηγορεύθησαν, οὐ μὴν ἐν τῷ ἄρματι. Προῆλθεν δὲ καί ὁ ἀρχιεπίσκοπος κατὰ τό σύνηδες εἰσελθὼν διὰ τῆς θαλνιαρίας, καί μετὰ τό δεχθῆναι πάντας κατὰ τό ἔθος, ἀνῆλθεν Ἀναστάσιος ἐν τῷ πορτίκῳ τῷ πρὸ τοῦ μεγάλου τρικλίνου, καί ἔστη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πορτίκου, καί εἰσῆλθον πάντες οἱ ἄρχοντες καί οἱ συγκλητικοὶ πρὸς αὐτόν, καί ἀπήτησαν αὐτόν ὄρκον δοῦναι πᾶσιν, ὡς οὐδενί, πρὸς δὲν ἔσχεν πρᾶγμα, φυλάττει λύπην, καί ὅτι μετὰ ὀρθοῦ συνειδότος τῇ πολιτεία χρήσεται. Καί ὑποτελεσθέντος τοῦ ὄρκου τούτου, ἀνῆλθεν εἰς τό ἵπικόν, καί εἰσελθὼν ἐν τῷ τρικλίῳ ἔνθα καθ' ἵπικόν ἔθος ἐστὶν προσκυνεῖν τοὺς συγκλητικούς, ἐφόρεσεν στιχάρην διβητήσιν αὐρόκλαβον καί ζωνάριν καί τουβία καί καμπάγια βασιλικά καί εἰσῆλθεν εἰς τό κάθισμα γυμνός· τὰ δὲ στρατεύματα κάτω ἴσταντο ἐν τῷ

στάματι, καὶ τὰς ἄστας καὶ τὰ σίγνα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους εἶχον κεκλιμένα· ὁ δὲ δῆμος ἴστατο ἐν τοῖς βάθροις καὶ εὐφῆμει. Ἐσηκώθη οὖν ἐπάνω τοῦ σκουταρίου ἰστάμενος, καὶ ἀνελθὼν τῶν λαγκιαρίων καμπιδούκτωρ τὸ ἴδιον μανιάκιν ἀπέθηκεν εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Καὶ εὐθέως τὰ σίγνα ὀρθώθη, καὶ εὐφημήθη παρὰ τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν δημοτῶν. Καὶ μετὰ τοῦτο κατῆλθεν ἐκ τοῦ σκουταρίου, καὶ εἰσῆλθεν πάλιν ἐν τῷ τρικλίνῳ καὶ ἐκεῖ ὁ ἐπίσκοπος ἐποίησεν εὐχὴν, καὶ τὸ «Κύριε ἐλέησον» ἐλέχθη, καὶ περιέθηκεν αὐτῷ τὴν χλαμύδα τὴν βασιλικήν, καὶ τὸν στέφανον τὸν διάλιθον, καὶ ὑποστρέφας αὐτῷς ἀνῆλθεν ἐν τῷ καθίσματι, καὶ ἠσπάσατο τὸν δῆμον, καὶ ἔκραξαν πάντες «AUGUSTE, σεβαστέ». καὶ προσεφώνησε τοῖς στρατιώταις καὶ τῷ δήμῳ. Ἐπεδόθη γὰρ αὐτῷ λιβελλάριν, καὶ αὐτὸς ἐπιδέδωκεν τῷ λιβελλησίῳ, καὶ ἐκεῖνος ἐστῶς ἐν τῷ τριβουναλίῳ προσεφώνησεν αὐτοῖς, καὶ ὑπέσχετο διδόναι αὐγουστιάτικα ἀνὰ νομισμάτων ε' καὶ λίτραν ἀργύρου.

Κων. Πορφ., De caer. I. 92 (422.11 - 423.21 CB.).

* * *

32. Ὅμοίως, ἀνηγορεύθη ἐν τοῖς τῆς ἀνατολῆς μέρεσιν ὁ εὐσεβῆς καὶ φιλόχριστος βασιλεὺς ἡμῶν Νικηφόρος παρὰ τοῦ ἰδίου στρατοπέδου βασιλεὺς Ῥωμαίων. Ἐν Καισαρίᾳ γὰρ τῇ νῦν τῆς Καππαδοκῶν ἐπαρχίας ἐν τῷ κάμπῳ, μαγίστρου αὐτοῦ ὄντος καὶ δομεστίκου τῶν σχολῶν, συναχθέντες πάντες οἱ στρατηγοὶ καὶ τὰ τάγματα, ἀνηγόρευσαν αὐτὸν βασιλέα. Τοῦ δὲ μὴ βουλομένου, ἀλλὰ πρὸς τὸν πόλεμον τῶν Ἰσσημιτῶν ἐπισπεύδοντος καὶ τὸν λαὸν εἰς τοῦτο προτρεπούμενου, αὐτοὶ μᾶλλον σπεύσαντες βία καὶ μὴ βουλόμενον ἐκ τῆς τέντης ὑψώσαντες ἀνηγόρευσαν αὐτὸν βασιλέα. Οὐ μὴν δὲ ἐφόρεσεν στέμμα ἢ ἄλλην τινὰ βασιλείον ἐσθῆτα, εἰ μὴ μόνον τὰ ὑποδήματα ἐναλλάξας ρούσα, ἧτοι κόκκινα.

Κων. Πορφ., De caer. I. 96 (434.4 - 15 CB.).

◆ ● ◆

33. Διὸ καὶ ἐν τῷ στέφεσθαι πρότερον μὲν ἀναγορεύεται ὑπὸ βασιλέων, εἰ κατὰ διαδοχὴν τὴν βασιλείαν πλουτεῖ, ἀνηψούντων αὐτὸν ἐπὶ στρατιωτικῆς ἀσπίδος ἐνώπιον τοῦ λαοῦ ὃ τὴν στρατηγίαν δηλοῖ καὶ βασιλείαν. Καὶ ὑπὸ ἀξιοματικῶν αἴρεται, ὡς ἀρχὴ τούτων γινόμενος καὶ κεφαλὴ. Καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν καὶ τοῦ δήμου προσκυνεῖται καὶ εὐ-

φημείται, ὡς δεσπότης αὐτῶν γεγονώς. Καὶ δῶρα δίδωσιν, ὡς κύριος καὶ εὐεργέτης καὶ προπονητῆς καταστάς. Ἐἶτα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσελθὼν, δεικνύς τὴν εἰς Θεὸν ὑποταγὴν καὶ καταφυγὴν τὸν ὄντα πάντων ἀρχὴν, τὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ζητεῖ. Ἐπεὶ δοῦλός ἐστι Θεοῦ. Καὶ τελεσθῆναι βασιλεὺς ἐξαιτεῖται. Δι' αὐτοῦ γὰρ τοῦ Βασιλέως τῶν βασιλέων Χριστοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσι· καὶ αὐτοῦ μόνου ἡ βασιλεία αἰώνιος. Ὅθεν καὶ τὸν ναὸν αὐτοῦ τὸν θεῖον ὡς βασιλεῖον εἰσέρχεται ἅγιον, ὥστε λαβεῖν τὰ τῆς βασιλείας.

Διὸ καὶ ὁ τὴν ἐξουσίαν ἔχων αὐτοῦ καὶ ἀγιάζειν δυνάμενος ἱεράρχης, ὁ τὴν ἀπαθῆ κεκτημένος καὶ ὑπέργειον ἀρχὴν τὴν τοῦ Πνεύματος, αὐτὸν ὑποδέχεται προσελθόντα. Καὶ οὐχ ἀπλῶς ὅπερ αἰτεῖται δίδωσιν ἀλλὰ πρότερον τὴν εἰς Θεὸν ζητεῖ τοῦτον πίστιν ἀνομολογῆσαι ὀρθῶς, καὶ τὴν εἰς τὴν ὑπήκοον πρόνοιάν τε καὶ εὐνοίαν ἐν δικαιοσύνῃ.

Συμεὼν Θεοσ/νίκης, Περὶ τοῦ ἁγίου ναοῦ (PG. 155. 352D - 353B).

34. Μετὰ τὸ θυμιάσαι τὸν βασιλέα εἰσελθόντα ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι εἰς μὲν τῶν ἀρχιερέων λαμβάνει τὸν ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ στέφανον καὶ δίδωσιν τῷ προκαθημένῳ τοῦ βεστιαρίου. Ὁ δὲ πατριάρχης λαμβάνει τὸ θυμιατήριον ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ βασιλέως καὶ θυμιᾷ αὐτὸν τὸν βασιλέα. Εἶθ' οὕτως ἐξέρχονται τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἀναβαίνουν ἐν τῷ ἄμβωνι, καθεῖσε τοῦ βασιλέως κύφαντος τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ὁ πατριάρχης λέγει εὐχὴν μυστικῶς μόνον — τῶν ἐκεῖσε ἀρχιερέων ἀκουόντων αὐτοῦ καὶ τῶν διακόνων — ἔχουσαν οὕτως·

«Ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ κύριος τῶν κυριευόντων ὁ διὰ τοῦ προφήτου σου Σαμουὴλ τὸν θεραπεύοντά σου Δαυὶδ ἐν ἐλαίῳ ἁγίῳ σου χρίσας βασιλέα καὶ ἄρχοντα τοῦ ἔθνους τοῦ σου, αὐτὸς κύριε βασιλεῦ ἅγιε, ἐξαπόστειλον τὴν δυνάμιν σου ἐξ ἁγίου κατοικηρίου σου διὰ τῶν χειρῶν ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ χρίσον τὸν δοῦλόν σου Μανουὴλ βασιλέα καὶ ἄρχοντα, ἡμῶν τοῦ πιστοῦ λαοῦ σου, ἀνάτειλον ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνην καὶ πλῆθος εἰρήνης, ὑπόταξον ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ πάντα τὰ θάρβαρα ἔθνη τὰ τοὺς πολέμους θέλοντα, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἡσυχον καὶ ἄλυπον βίον διάγοντες δοξάζωμεν τὸ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου πρεσβείαις καὶ ἰκεσίαις τῆς πανυπεράγνου σου μητρὸς, τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου προφήτου Σαμουὴλ καὶ τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου θεοπάτορος καὶ προφήτου Δαυὶδ, τῶν ἁγίων καὶ θεοστέπτων με-

γάλων βασιλέων και ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου και Ἑλένης και πάντων σου τῶν ἁγίων, ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία και ἡ δύναμις και ἡ δόξα τοῦ πατρὸς και τοῦ υἱοῦ και τοῦ ἁγίου πνεύματος νῦν και ἀεὶ και εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν».

Και εὐθύς ὁ πατριάρχης εἰς ἐπήκοον τῶν ἐν τῷ ἄμβωνι ἀρχιερέων και διακόνων λέγει· «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος», και ὁ ἀρχιδιάκονος εἰς ἐπήκοον παντὸς τοῦ λαοῦ ἐκφωνεῖ τὸ ἅγιος ἐκ τρίτου, και πᾶς ὁ λαὸς οὕτως ἐκ τρίτου τὸ ἅγιος και πάλιν ὁ πατριάρχης ἐκ τρίτου τὸ ἅγιος, ὡσαύτως ὁ ἀρχιδιάκονος και καθεξῆς ὁ λαὸς ἐκ τρίτου, <ε>τι ὁ πατριάρχης ἐκ τρίτου τὸ ἅγιος και ὁ ἀρχιδιάκονος και ὁ λαός, τουτέστιν ὁ πατριάρχης τρεῖς τῶν ἀνά τρεῖς, ὡσαύτως ὁ ἀρχιδιάκονος και ὁ λαός. Και χρεῖται αὐτὸν τῷ μύρω τοῦ νάρδου και φορένει αὐτὸν κουκούλιον.

Εἶθ' οὕτως τὸ στέμμα ὁ πατριάρχης ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τίθησι. Εἰ δ' ἐστὶν υἱὸς βασιλεὺς ἔχων πατέρα βασιλέα ἢ βασιλέα πρὸς τόπον ἐπέχοντα, ὁ πατριάρχης χρεῖται αὐτόν, ὁ δὲ πατὴρ βασιλεὺς τὸ στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τίθησι, και πᾶς ὁ λαὸς πολυχρονεῖ αὐτόν. Και ὁ πατριάρχης τὸν σταυρὸν δίδωσιν αὐτῷ ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, και κατελθόντες ἴστανται ἐν τῇ σολίᾳ. Και ἐλθοῦσα ἡ αὐγούστα κύπτει τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, και ὁ στεφ<θ>εὶς βασιλεὺς ἀνὴρ αὐτῆς τὸ στέμμα τὸ σύνηθες ταῖς αὐγούσταις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς τίθησιν, δίδωσιν δὲ και ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτῆς βαίον χρυσοῦν διὰ λίθων και μαργάρων.

Και προσκυνήσαντες εἰς τὸ θυσιαστήριον και ἀναβάντες ἐν τῇ ἀναβάθρᾳ ἐπὶ τῶν θρόνων αὐτῶν κάθηται. Και ὁ πατριάρχης εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσελθὼν ἐν τῷ ἐνθρόνῳ κάθηται, και σταθεῖς τις τῶν διακόνων ἐν ταῖς θύραις τοῦ θυσιαστηρίου ἐκφωνεῖ τὴν φήμην τῶν βασιλέων και τοῦ πατριάρχου. Και πᾶς ὁ λαός, ὡς ἔθος ἐστίν, μετὰ μέλους εὐφημοῦσιν αὐτούς. Ὁπισθεν δὲ τοῦ ἄμβωνός εἰσιν ἀναβάθραι δύο διὰ ξύλων κατεσκευασμένα. Ἡ μὲν μία ἐκ δεξιῶν, ἡ δὲ ἑτέρα ἐξ εὐωνύμων. Ἀνωθεν δὲ ἴστανται οἱ μαῖστορες σὺν τοῖς καλοφώνοις φοροῦντες ἐπάνω τῶν ἱματίων αὐτῶν ὑφάσματα χρυσᾶ ἐκ τοῦ βασιλικοῦ δεσπιαρίου ἐξάρχοντες τῆς πανηγύρεως. Τούτων γάρ ἐστὶν τὸ ὑπηρέτημα. Ὁ δὲ πρωτοφάλης και ὁ δομέστικος ἀργοὶ ἴστανται ἐν τῇ σολίᾳ, ὁ δὲ λαμπαδάριος ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως μετὰ τοῦ/διβαμπούλου κάτωθεν τῆς βασιλικῆς ἀναβάθρας και πρωτοκανονάρχος ἴσταται εἰς τὰ μέσα τοῦ ἄμβωνος τὰ ἐκ τοῦ ὀπισθεν μέρους και κανοναρχεῖ μεγάλη τῇ φωνῇ στίχους, και οἱ μαῖστορες ἐν ἐνὶ ἐκάστῳ στίχῳ ψάλλουσιν ἤχοις πολλοῖς· «ναὶ ἅγιε», εἶθ' οὕτω τὸν στίχον. Οἱ δὲ στίχοι εἰσὶν οὗτοι·

πολλά σας τὰ ἔτη, βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων,
 πολλά σου τὰ ἔτη, Μανουήλ, βασιλεῦ τῶν Ῥωμαίων,
 πολλά σου τὰ ἔτη, Ἑλένη, αὐγούστα τῶν Ῥωμαίων,
 εἰς δόξαν καὶ ἀνάρρησιν τῶν Ῥωμαίων αὕτη ἡ ἡμέρα κυρίου ἡ
 μεγάλη,
 δόξα, δόξα, δόξα ἐν ὑψίστοις θεῶ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώ-
 ποις εὐδοκία,
 δόξα θεῶ τῷ στέφαντί σας, βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων.

Καὶ πάλιν ἄρχονται «πολλά σας τὰ ἔτη, βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων» καὶ καθεξῆς τοὺς ἄλλους στίχους ὡς προείπομεν. Καὶ ἄρχοντα τούτους οὕτως ὡς γένηται ἀρχὴ τῆς θείας μυσταγωγίας μέχρι καὶ τῆς τελειώσεως, κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τῆς στέψεως, τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, τῆς μεγάλης Εἰσόδου, τοῦ Ἁγίου Συμβόλου, τοῦ Πάτερ ἡμῶν, τῆς Ὑψώσεως τῶν ἁγίων, σιωπῶσιν. Καὶ πάλιν ἄρχονται·

πολλά, πολλά ἔτη εἰς πολλά // πολλά ἔτη εἰς πολλά
 πολλά ἔτη εἰς πολλά // πολλά ἔτη εἰς πολλά.

Ὁ Ἀπόστολός ἐστιν· «Ἀδελφοί, βασιλείαν θεοῦ παραλαμβάνετε». Τὸ δὲ Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην· «Ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων».

Ὅποτε δὲ ἔλθωσιν περὶ τὴν μεγάλην Εἴσοδον, ἐξεληθὼν ὁ ἀρχιδιάκονος ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου καλεῖ τὸν βασιλέα. Καὶ συναχθέντες οἱ δεσπότες φορένουσιν τὸν βασιλέα μανδύαν χρυσοῦν καὶ διδοῦσιν εἰς τὴν δεξιὰν αὐτοῦ νάρθηκά, καὶ προειδοποιεῖ τοῖς ἱερεῦσιν καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ ὄπλοφόροι. Ἔρχονται δὲ μέχρι καὶ τοῦ σολέα καὶ πάλιν στρεφέσας ὁ βασιλεὺς καὶ ἀναβάς κάθηται ἐν τῷ θρόνῳ αὐτοῦ, οἱ δὲ ἱερεῖς ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ εἰσέρχονται.

Μετὰ δὲ τὴν ὑψωσιν τῶν ἁγίων πάλιν καλοῦσιν τὸν βασιλέα ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου καὶ εἰσελθὼν κοινωνεῖ αὐτοχείρως τῶν θείων μυστηρίων καὶ πάλιν ἐπὶ τὴν ἀναβάθραν ἀνέρχεται.

Καὶ γενομένης ἀπολύσεως ὁ βασιλεὺς καθαλικεύσας ἐκ τοῦ ναοῦ εἰς τὰ βασιλεία πορεύεται. Τοὺς δὲ χαλινοὺς τῶν ἵπων τοῦ βασιλέως καὶ τῆς αὐγούστης ἐκ τοῦ ναοῦ μέχρι καὶ τῶν βασιλείων οἱ ἀξιωματικοὶ πεζοὶ κρητοῦσιν αὐτούς, τουτέστιν οἱ δεσπότες σεβαστοκράτορες καὶ καίσαρες.

VIII. Αὐτοκρατορικά σύμβολα.

Τό κατ' ἑξοχὴν σύμβολο τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας ἦταν τὸ στέμμα. Αὐτὸ προῆλθε ἀπ' τὸ διάδημα μέ τὸ ὁποῖο ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἀντικατέστησε τὸ στέφανο πού φοροῦσαν συνήθως οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες. Τὸ διάδημα ἀποτελεῖτο ἀπὸ χρυσὸ ἔλασμα διακοσμημένο μέ πολύτιμους λίθους.

Ἀπ' τὸ διάδημα αὐτὸ προῆλθαν τὸ ἀνοικτὸ καὶ τὸ κλειστὸ στέμμα. Τὸ ἀνοικτὸ στέμμα ἀποτελεῖτο ἀπὸ σειρὰ χρυσῶν ἐλασμάτων πού περιέβαλαν τὸ κεφάλι τοῦ αὐτοκράτορα. Τὸ μετωπικὸ ἔλασμα εἶχε συνήθως ἔνδετο πολύτιμο λίθο. Ἀπὸ τὰ πλάγια τοῦ στέμματος κρέμονταν καδένες μέ πολύτιμους ἐπίσης λίθους, τὰ περπενδούλια.

Τὸ κλειστὸ στέμμα, πού ἦταν τὸ κατ' ἑξοχὴν στέμμα τῆς ὑστερης βυζαντινῆς περιόδου, ἀποτελεῖτο ἐπίσης ἀπὸ μία σειρὰ χρυσὰ ἐλάσματα, καμμιά φορά τοποθετημένα ἐναλλάξ μέ ἐλάσματα πού εἶχαν ἔνδετους πολύτιμους λίθους καὶ τὸ σύνολο καλυπτόταν σταυροειδῶς μέ ἄλλα ἐλάσματα. Τὰ περπενδούλια ὑπῆρχαν καὶ σ' αὐτὸ τὸ στέμμα, πού τὸ ἐπέστεφε σταυρὸς τοποθετημένος στό πάνω του μέρος.

Ἐκτός ἀπ' τὸ στέμμα, σύμβολα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας ἦταν ὁ πορφυρὸς μανδύας καὶ μεταγενέστερα τὰ πορφυρὰ ὑποδήματα, πού εἶχαν κεντημένο τὸ δικέφαλο ἀετό. Ἡ σημασία τῆς πορφύρας ἦταν τέτοια, ὥστε γιὰ πολλοὺς αἰῶνες ἡ παρασκευὴ αὐτοῦ τοῦ χρώματος ἦταν κρατικὸ μονοπώλιο. Ἀναφέρονται μάλιστα καταδίκες σέ θάνατο, ἀτόμων πού συνελήφθησαν νά κατέχουν ἐρυθρὰ ὑφάσματα, τὰ ὁποῖα δά ἦταν δυνατόν νὰ χρησιμεύσουν σάν πορφυροὶ αὐτοκρατορικοὶ μανδύες.

35. «Μηδεὶς βλαπτέτω ἢ πιπρασκέτω πορφύραν, μήτε ἐν μετάξῃ μήτε ἐν ἐρίῳ. Ὁ δὲ πωλήσας καὶ δημεύεται καὶ κεφαλικῶς τιμωρεῖται».

Πεῖρα XLII. 12 (=JGR. IV. 176).

* * *

36. Δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι ὄπερ καλεῖται νῦν στέμμα ὠνομάζετο πάλαι διάδημα. Τοῦτο δὲ ἦν βλάτιον μετὰ λίθων καὶ μαργάρων, κατὰ

τὸ τοῦ βασιλέως μέτωπον κείμενον μὲν, δεδεμένον δ' ὄπισθεν περὶ τὸν ἐγκέφαλον, διὸ καὶ ἐκαλεῖτο διάδημα· ὅπερ ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν ἀμειφθὲν ἐγένετο οἶον ὁρᾶται τὴν σήμερον, καὶ ὀνομάζεται στέμμα.

Ψευδο-Κωδινὸς 199.3 - 13.

ΙΧ. Ἀὐτοκρατορικὴ τίτλωση καὶ ὑπογραφή.

Ἡ τίτλωση τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα διαμορφώθηκε σιγά-σιγά κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μακροαίωνης βυζαντινῆς ἱστορίας. Στὴν ἀρχή, σύμφωνα μὲ τὴ ρωμαϊκὴ παράδοση, περιλάμβανε, ἐκτός ἀπ' τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορα, τὰ θριαμβευτικὰ ἐπίθετα καὶ τοὺς τίτλους τῆς αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητος καὶ καμμιά φορά ἐκφράσεις ἀφοσίωσης στό θεῖο. Ἀργότερα, ἡ μορφή τῆς τίτλωσης ἀπλουστεύεται, τα θριαμβευτικὰ ἐπίθετα καὶ οἱ τίτλοι μεγαλειότητος καταργοῦνται, κάποτε ὅμως παρατηροῦνται μεμονωμένες χρησιμοποιοῦσες τῆς παλιᾶς τίτλωσης ἀπὸ φιλόδοξους αὐτοκράτορες.

Τίτλωσις πρωτοκόλλου

37. *Imperator Iustinianus Alamannicus Gothicus, Francicus Germanicus Anticus Alanicus Wandalicus Africanus felix inclitus victor as triumphator semper Augustus.*

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 541.
NJ. App. II, 24 - 25 (= CJC. III. 796).

• • •

38. Ἐν ὀνόματι τοῦ δεσπότη Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν Ἀὐτοκράτωρ Καῖσαρ Φλάβιος Ἰουστινιανὸς Ἀλαμανικός, Γοτθικός, Φραγγικός, Γερμανικός, Ἀντικός, Ἀλανικός, Οὐανδαλικός, Ἀφρικός, εὐσεβής, εὐτυχής, ἔνδοξος, νικητής, τροπαιοῦχος, ἀεισέβαστος αἰγουστός.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 541.
NJ. XXXVII, 1 - 5 (= CJC. III. 695).

• • •

39. Ἐν ὀνόματι τοῦ δεσπότη Ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν αὐτοκράτωρ καῖσαρ φλάβιος ἠράκλειος πιστὸς ἐν χριστῷ ἡμερότατος μέ-

γιστος εὐεργέτης εἰρηνικός ἀλαμανικός γοτθικός φραγγικός γερμανικός ἀντικός ἀλαμανικός οἰανδαλικός ἀφρικανός ἐρουλικός γηπεδικός εὐσεβής εὐτυχής ἔνδοξος νικητής τροπαιούχος ἀεισέβαστος αὐγουστος.

Ἡρακλείου, Νεαρά τοῦ ἔτους 612.
JGR. Coll. I. Nov. XXII (=I. 27).

* * *

40. Ἐν ὀνόματι τοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις νομοθετήσαντος τὰ σωτήρια χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν αὐτοκράτωρ καῖσαρ φλάβιος λέων εὐσεβής εὐτυχής ἔνδοξος νικητής τροπαιούχος ἀεισέβαστος αὐγουστος πιστὸς βασιλεύς.

Ἄλεοντος Στ', Νεαρά μεταξὺ 886 - 910 .
JGR Coll. II Nov. I (= I. 56).

* * *

41. + Ἐν ὀνόμ(α)τ(ι) τοῦ π(α)ρ(ὸς) (καὶ) τοῦ υἱοῦ (καὶ) τοῦ ἁγίου πν(εύματο)ς. Ἀλέξιο(ς) βασιλ(εύς) πιστὸ(ς) ὀρθόδοξος (καὶ) αὐτοκ(ρά)τ(ω)ρ Ρωμαίων ὁ Κομνηνός + +

Ἄλεξιου Α' Κομνηνοῦ, Χρυσόβουλλος λόγος τοῦ ἔτους 1082.
Actes de Lavra I, ἀριθμ. 44 (σ. 243).

* * *

42. † Ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ, ἀμήν. Ἰωάννης, ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων, ὁ Παλαιολόγος.

Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου Τρέβα τοῦ ἔτους 1342 (MM. III, σ. 111).

* * *

43. † Μανουήλ, ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Παλαιολόγος καὶ ἀεὶ αὐγουστος.

Μανουήλ Β' Παλαιολόγου, Τρέβα τοῦ ἔτους 1406 (MM. III, σ.144).

Τίτλοις ὑπογραφῆς

44. + Κωνσταντῖνος ἐν Χ(ριστ)ῶ τῶ Θ(ε)ῶ πιστὸς βασιλ(εὺς)
Ῥωμαίων ὁ Μονομάχος +.

Κων/νου Μονομάχου, Χρυσόβουλλον σιγίλλιον τοῦ ἔτους 1052.
Actes de Lavra I, ἀριθμ. 31 (σ. 192).

* * *

45. + Μιχαήλ ἐν Χ(ριστ)ῶ τῶ Θ(ε)ῶ πιστὸς βασιλεὺς αὐ-
τοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ νέος+.

Μιχαήλ Στ' Στρατιωτικοῦ Χρυσόβουλλος λόγος τοῦ ἔτους 1057.
Actes de Lavra I, ἀριθμ. 32 (σ. 194).

* * *

46. + Νικηφόρος ἐν Χ(ριστ)ῶ τῶ Θ(ε)ῶ πιστὸς βασι-
λ(εὺς) (καὶ) αὐτ(ο)κράτ(ω)ρ Ῥωμ(αίων) ὁ Βοτ(ανειά)τ(ης)+.

Νικηφόρου Γ' Βοτανειάτου Χρυσόβουλλος λόγος τοῦ ἔτους 1081.
Actes de Lavra I, ἀριθμ. 42 (σ. 229).

• • •

47. + Μιχαήλ ἐν Χ(ριστ)ῶ τῶ θ(ε)ῶ πιστὸς
βασιλ(εὺς) καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων Δούκας
Ἄγγελος Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος +

Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου Χρυσόβουλλος λόγος τοῦ ἔτους 1263.
(=F. Dölger, Schatzkammern ἀριθμ. 4 σ. 34).

Χ. Στέψις συμβασιλέως.

48. Ἀναγκαῖον ἐνομίσαμεν εἰπεῖν, ὅπως καὶ βασιλεὺς ὑπὸ βασιλέως γίνεται. Ἐπὶ τοῦ τῆς θείας τοίνυν λήξεως Λέοντος Λέων ὁ μικρὸς καῖσαρ ὧν ἐγένετο βασιλεὺς. Συνέβη γὰρ νοσῆσαι Λέοντα τὸν τῆς θείας λήξεως, τὸν αὐτοῦ θεῖον, τὴν ἐπιθάνατον νόσον, καὶ παρεκλήθη ὥστε ποιῆσαι τὸν καίσαρα βασιλέα. Τῇ οὖν πρὸ δεκαπέντε Καλανδῶν Δεκεμβρίων ἐν ὑπατίᾳ Λέοντος τοῦ μικροῦ, μαγίστρου ὄντος Εὐσεβίου, συνῆλθον ἐν τῷ ἱπικῷ ὁ δῆμος καὶ οἱ πρεσβευταί· (πολλοὶ γὰρ ἔτυχον ὄντες ἐνταῦθα, καὶ ἐκ διαφόρων ἔθνων) καὶ οἱ στρατιῶται πάντες μετὰ τῶν σίγγων ἐν τῷ στάματι, καὶ ἔκραζον, ὁ μὲν δῆμος Ἑλληνιστί, προτρέποντες τὸν βασιλέα ἀνελθεῖν, οἱ δὲ στρατιῶται Ῥωμαϊστί· καὶ ἀνῆλθεν ὁ βασιλεὺς, δηριγευόμενος ὑπὸ τῆς συγκλήτου. Ὁ δὲ καῖσαρ ἔσω ἦν ἐν τῷ τρικλίνῳ, ἐνθα τοὺς συγκλητικούς δέχεται, καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς πόλεως Ἀκάκιος σὺν αὐτῷ, καὶ ἔστη ὁ βασιλεὺς ἐμπρὸς τῆς σέλλης, καὶ οὕτως ἤρξατο προσφωνεῖν τοῖς στρατιώταις καὶ τῷ δήμῳ, καὶ ἔκραζον πάντες· «παρακαλοῦμεν, ἵνα καθεσθῆς» καὶ ἠσπάσατο τὸν δῆμον, καὶ ἐκάθισεν, καὶ ἔκραξεν ὁ δῆμος τὸ «αὐγουστε» καὶ πάλιν πολλαὶ φωναὶ ἐγίνοντο παρακαλούντων αὐτῷ στέψαι τὸν βασιλέα καὶ διαλαλιαὶ πολλαὶ περὶ τούτου, ὑποσχομένου αὐτοῦ τοῦτο ποιεῖν. Ἐἴτα ἔκραζον ὥστε τὸν μάγιστρον πέμψαι καὶ πατρικίους καὶ ἀγαγεῖν τὸν καίσαρα. Καὶ ἐπέτρεψεν τῷ μαγίστρῳ καὶ τισὶν πατρικίοις ἐπελθεῖν καὶ ἀγαγεῖν αὐτόν. Καὶ ἐξελθόντες ἤγαγον τὸν καίσαρα, καὶ ἔστησαν εἰς τὰ ἀριστερὰ τοῦ βασιλέως, καὶ τὸν ἐπίσκοπον σὺν αὐτῷ, καὶ ἔστη εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ βασιλέως ὁ ἐπίσκοπος, καὶ εὐχὴν ἐποίησεν, καὶ ὑπήχθησαν πάντες τὸ «ἀμήν». Καὶ ὁ πραιπόσιτος ἐπέδωκεν τῷ βασιλεῖ στέφανον, καὶ ἐπιτέθηκεν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ καίσαρος «εὐτυχῶς, εὐτυχῶς, εὐτυχῶς», καὶ ἀνεχώρησεν ὁ ἐπίσκοπος καὶ ἐκάθισεν ὁ βασιλεὺς Λέων. Καὶ ὁ μικρὸς Λέων ἠσπάσατο τὸν δῆμον, καὶ ἔκραζαν πάντες «αὐγουστε». Καὶ τότε ἦλθεν ὁ ἑπαρχὸς τῆς πόλεως ἐξ ἀριστερῶν καὶ ἡ σύγκλητος, καὶ προσήγαγον αὐτῷ μοδίολον (ἦτοι στέφανον) χρυσοῦν κατὰ τὸ ἔθος καὶ διελάλησεν ὁ βασιλεὺς ἀποδεχόμενος τοὺς στρατιώτας, καὶ ὑπέσχετο ἐκάστῳ διδόναι κατὰ τὸ ἔθος πρὸς πάντε νομίματα καὶ λίτραν ἀργύρου ὑπὲρ αὐγουστιακῶν.

49. Χρὴ εἰδέναι, ὅτι κατὰ τὴν τετάρτην τοῦ Ἰουλίου μηνός, ἰνδ. ια', ὁ αὐτοκράτωρ καὶ μέγας βασιλεὺς θελήσας ἀναγορεῦσαι Ἡράκλειον τὸν τούτου υἱὸν ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ καίσαρος εἰς τὸ σχῆμα τῆς βασιλείας, ἐποίησεν οὕτως. Μετεστάλη ὁ πατριάρχης καὶ οἱ τῆς συγκλήτου πάντες. Καὶ ὁ μὲν πατριάρχης εἰσῆλθεν πρὸς τὸν βασιλέα παρόντος καὶ Κωνσταντίνου δεσπότη τοῦ αὐτοῦ γνησίου ἀδελφοῦ. Ἡ δὲ εὐχή ἐγένετο ἐν τῷ ἁγίῳ Στεφάνῳ τῆς Δάφνης, καὶ ἐπήρθη, ὅπερ ἐφόρει καμελαύκιον ὁ καῖσαρ, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ περιετέθη αὐτῷ ὁ βασιλικὸς στέφανος, Δαβὶδ δὲ τῷ δεσπότη ἑτέρας εὐχῆς γενομένης, ἀνήγαγεν εἰς τὴν τοῦ καίσαρος ἀξίαν, ἐπιθείς αὐτῷ τὸ αὐτὸ καμελαύκιον. Εἶθ' οὕτως μετεστάλησαν κατὰ τὸ ἔθος οἱ ἐνδοξότατοι πατρίκιοι, καὶ εἰσῆλθον ἐν τῷ αὐγουστῆα καὶ ἐδέξαντο τὸν τε μέγαν βασιλέα, ὁμοίως καὶ τοὺς αὐτοὺς υἱούς, παρόντος καὶ τοῦ καίσαρος. Ἦνίκα οὖν ἐξῆλθον πάντες οἱ ἀπὸ ὑπάτων καὶ ἕως τῶν ἰλλουστρίων, ἕστησαν εἰς τὰ γραδῆλια τῆς ἀρέας. Ἦνοιχθησαν δὲ καὶ αἱ πύλαι τοῦ ἄρματος καὶ εἰσῆλθον πάντα τὰ σίγνα καὶ αἱ σχολαὶ καὶ οἱ δῆμοι. Συνεξῆλθεν δὲ αὐτοῖς καὶ ὁ πατριάρχης καὶ πάντων εὐφημησάντων, εὐθέως ἀπήει ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ μετὰ τῶν τέκνων αὐτοῦ, καὶ πάντα κατὰ τὸ ἔθος ἐγένετο καὶ ἐν τῇ αὐτῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ.

Κων. Πορφ., De caer., II. 27 (627.16 - 628.20CB).

ΧΙ. Δυναστικό αἶσθημα.

Ἡ βυζαντινὴ θεωρία, σ' ὅτι ἀφορᾷ τὸν αὐτοκράτορα, δέν καθιστᾷ ἀπαραίτητο τὴν φυσικὴ καὶ ἀβίαστη μεταβίβαση τῆς ἐξουσίας ἀπ' τὸν πατέρα στοῖ γιό καὶ γι' αὐτό στοῖ Βυζάντιο δέν ὑπῆρχε στήν ἀρχή τὸ αὐτονόητο σήμερα δυναστικό αἶσθημα.

Ἡ προσπάθεια τῶν αὐτοκρατόρων νά ἐξασφαλίσουν τὴν διαδοχὴ τῆς ἐξουσίας σέ μέλη τῆς οἰκογένειάς τους μέ τὴ μέθοδο τῆς στέψης συναυτοκράτορα, κατέληξε μέ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου στή γέννηση δυναστικοῦ αἰσθήματος, πού χαρακτηριστικὴ ἐκδήλωσή του ἀποτελοῦν τὰ γεγονότα πού ἐκτίθενται ἀπ' τὸν Ψελλό.

50. Τὸ δ' ἀγοραῖον γένος καὶ ἄφετον ἤδη πού καὶ παρεκεκίνητο ὡς ἀντιτυραννῆσον τῷ τυραννεύσαντι· τὸ δὲ θῆλυ γένος, ἀλλὰ πῶς ἂν τοῦτο τοῖς οὐκ εἰδόσιν ἀφηγησαίμην; Ἐγὼ γοῦν πολλὰς ἐωράκειν, ἅς οὐδεὶς ἄχρι τότε τῆς γυναικωνίτιδος ἔξω τεθέαται, δημοσίᾳ τε προϊούσας καὶ βοῶσας τε καὶ κοπτομένας καὶ δεινὸν ἀπολοφυρομένας ἐπὶ τῷ πάθει τῆς βασιλίδος, αἱ δὲ λοιπαὶ Μαινάδων δίκην ἐφέροντο καὶ τάγμα οὐ τι μικρὸν ἐπὶ τὸν ἀλιτήριον συνεστήκεσαν· «Ποῦ ποτε, βοῶσαι, ἡ μόνη καὶ τὴν ψυχὴν εὐγενῆς, καὶ τὴν μορφὴν εὐειδῆς; ποῦ ποτε ἡ μόνη τῶν πασῶν ἐλευθέρα, ἡ τοῦ ξύμπαντος γένους δεσπότις, ἡ τὸν κληρὸν τῆς βασιλείας ἐννομώτατα ἔχουσα ἥς καὶ ὁ πατὴρ βασιλεὺς καὶ ὁ ἐκείνον φῦς καὶ ὁ τοῦτον αὐθις ἀποτεκῶν; Πῶς δ' ἄρα καὶ ὁ δυσγενῆς τῆς εὐγενοῦς κατετόλμησε καὶ τοσοῦτον ἐπ' ἐκείνην ἐνθύμημα ὅποσον οὐδεμία ψυχὴ τῶν πάντων ἐχώρησε;».

Μιχαὴλ Ψελλός, Χρονογραφία ΧΧVI (I.102.1 - 16).

Β΄
ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

I. Σύγκλητος - Ὑπατοὶ - Δῆμοι.

Σύγκλητος

Ἡ σύγκλητος τῆς Κωνσταντινούπολης ἀποτελοῦσε συνέχεια τῆς συγκλήτου τῆς Ρώμης. Στὴν ἀρχὴ θεωρεῖτο ὑποδεέστερη ἀπ' τὴ ρωμαϊκὴ σύγκλητο, σιγά-σιγά ὅμως ἐξομοιώθηκε μ' ἐκείνη. Ἀρχικὰ ἦταν ὀλιγάριθμο σῶμα, πού ἀναπτύχθηκε ὅμως στὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ. σέ ὄργανισμό, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖτο ἀπὸ 2.000 περίπου ἄτομα. Στὴ σύγκλητο τῆς Κωνσταντινούπολης μετεῖχαν μέλη τῶν παλαιῶν συγκλητικῶν οἰκογενειῶν τῆς Ρώμης πού εἶχαν μεταφερθεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐπίσης ἀνώτατοι ὑπάλληλοι καὶ ἄλλα πρόσωπα πού διορίζονταν ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα. Οἱ ἀρμοδιότητες τῆς βυζαντινῆς συγκλήτου ἦταν, σέ σχέση μὲ αὐτὲς τῆς ρωμαϊκῆς, πολὺ περιορισμένες, ἐπὶ Λέοντα Στ' τοῦ Σοφοῦ μάλιστα τῆς ἀφαιρέθηκαν καὶ αὐτὲς ἀκόμη οἱ περιορισμένες ἀρμοδιότητες. Παρ' ὅλ' αὐτά, τὸ ἠθικὸ κῦρος τῆς συγκλήτου παρέμενε μεγάλο καὶ σέ πολλές περιπτώσεις ἐπενέθη σέ κρίσιμες γιὰ τὴν αὐτοκρατορία περιστάσεις.

51. Τούτῳ τῷ ἔτει μηνὶ Σεπτεμβρίῳ θ', ἡμέρα ε', ἰνδικτιῶνος θ', ἐφημίσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτι ἐτελεύτησεν ὁ βασιλεύς· ἦν γὰρ ἐλθὼν ἀπὸ τῆς Θράκης καὶ οὐδένα ἐθεώρει. Καὶ λοιπὸν οἱ δῆμοι ἤρπασαν τοὺς ἄρτους αἰφνίδιον ἐκ τῶν ἀρτοπωλίων καὶ μαγκιπίων, καὶ περὶ ὥραν τρίτην οὐχ εὐρίσκετο ἄρτος ἐν πάσῃ τῇ πόλει· καὶ βροχὴ μεγάλη τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. Ἐκλείσθησαν δὲ καὶ τὰ ἐργαστήρια καὶ ἐθρυλήθη τὸ παλάτιον, ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῆς συγκλήτου ἐθεώρει τὸν βασιλέα διὰ τὸ κεφαλαγεῖσθαι αὐτόν. Ἐκ τούτου ἐπίστευον, ὅτι ἀπέθανεν. Περὶ ὥραν δὲ ἐνάτην συμβούλιον ἐποίησεν ἡ σύγκλητος, καὶ ἀπέστειλαν τὸν ἔπαρχον καὶ ἐποίησαν φῶτα ἅψαι εἰς πᾶσαν τὴν πόλιν, ὅτι ὑγίανεν ὁ βασιλεύς. Καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ κατέστη ἡ πόλις ἐκ τῆς ταραχῆς.

Θεοφάνης 234.20 - 235.1

* * *

52. Ὡσπερ καὶ ἐφ' ἐτέρων ὧν μὴ πρὸς χρεῖαν τὰ πράγματα καθίστατο νόμων ὠφθημεν πεποιηκότες, τουτέστι τοῦ νομίμου ἐδάφους

τὸ περιττὸν ὑπεξαιροῦντες, οὕτω κἀνταῦθα ποιοῦντες τὸν εἰσάγοντα νόμον πρὸς νομοθεσίαν τὴν σύγκλητον τῆς ἐν τοῖς νόμοις συμπολιτείας θεσπίζομεν διακρίνεσθαι. Τῶν γὰρ πραγμάτων ἀχρηστίαν αὐτοῦ καταγνόντων ἐξ οὗ τὸ μόναρχον κράτος τὴν τούτων ἀνήπται διοίκησιν, καὶ ἄκαιρον καὶ μάταιον τὸν ἀχρηστον μετὰ τῶν χρεῖαν παρεχομένων συντάττεσθαι.

Λέοντος Στ', Νεαρά ΟΗ'.
(= P. Noailles - A. Dain, Les nouvelles... 271.4 - 11).

* * *

53. Πάλαι μὲν ἄλλην ἐχούσης τῆς πολιτείας κατάστασιν ἄλλως καὶ τῶν πραγμάτων ἡ τάξις ἐτάττετο. Μὴ γὰρ πάντων ὑπὸ τῆς βασιλικῆς διασκοπούμενων προνοίας, ἀλλ' ὄντων τινῶν ἅ τῆς συγκλήτου ἔργον ἦν διασκέψασθαι καὶ χειροτονεῖσθαι, ὑπ' ἐκείνης καὶ τὴν προβολὴν ἐλάμβανον. Πραίτωρες γοῦν ἐν τῇ προκαθημένῃ τῶν πόλεων τρεῖς ὑπὸ ταύτης εἰς τὴν τῶν πραγμάτων διοίκησιν καθίσταντο καὶ ἡ τάξις αὕτη νόμου προῆει θεσπίσματος. Ἄλλὰ γὰρ οὐ μόνον ἐν τῇ φερούσῃ πόλει τὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ὑπὸ τῶν οὕτω καλουμένων βουλευτῶν στρατηγοὶ τινες, οὐχ οἴους ἢ νῦν οἶδε στρατηγικὴ ἀρχή, καὶ τιμιώτεροι δὲ τινες καὶ ἄλλην ἐγκεχειρισμένοι φροντίδα προβέβληντο.

Τότε μὲν οὖν ἄλλως τῶν πραγμάτων διαχειμένων ἡ χρεῖα τὸν νόμον ἐζήτει· νῦν δὲ τῆς βασιλικῆς φροντίδος πάντων ἐξηρητημένων καὶ σὺν Θεῷ τῇ ταύτης προνοίᾳ καὶ σκοπούμενων καὶ δαιτωμένων καὶ χρεῖαν οὐδεμίαν ἐκείνου τοῦ νόμου παρεχομένου μετὰ τῶν ἄλλων οἱ τῆς πολιτείας ἐκδέβληνται, καὶ τοῦτον συνεκβεβλήσθαι ὀρίζομεν. Ὡσπερ γὰρ οὐκ οἶσι τοῖς νόμοις ἢ τῶν πραγμάτων χρεῖα παρέχει προελθεῖν τὴν ἀρχήν, οὕτως οὐ πρὸς τὸ χρήσιμον τοῖς πράγμασι δόγματος κειμένου ἀκόλουθον ἐξαλείφειν αὐτό.

Λέοντος Στ', Νεαρά ΜΖ'.
(= P. Noailles - A. Dain, Les nouvelles... 185.12 - 187.11).

* * *

Ὑπατοὶ

Τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπατου κατὰ τὴ βυζαντινὴ περίοδο, ἦταν

άπλός τιμητικός τίτλος χωρίς ιδιαίτερες δικαιοδοσίες και χρησίμευε μόνο σαν στοιχείο χρονολόγησης τῶν ἐγγράφων.

Τό 542 ὁ Ἰουστινιανός κατήργησε τήν ὑπατεία καί στά ἐπόμενα χρόνια ἡ χρονολόγηση τῶν ἐγγράφων γινόταν κατά μεδυπατικά ἔτη, ἀπό τήν ὑπατεία τοῦ τελευταίου διατελέσαντα ὑπατου, Βασιλείου τοῦ νεώτερου, πού ἦταν ὑπατος τό 541. Ἡ διατύπωση τοῦ νέου τρόπου χρονολόγησης ἦταν: *anno... post consulatum Basilii*.

Ὁ αὐτοκράτορας Ἰουστίνος Β΄ ἀνέλαβε γιά πρώτη φορά τό 566 καί πάλι τό 568 αὐτοπροσώπως τήν ὑπατεία καί ἀπό τότε ἡ χρονολόγηση στό Βυζάντιο γινόταν μέ βάση τά μεδυπατικά χρόνια τοῦ κάθε ἡγεμόνα, ἀνεξάρτητα ἀπ' τό γεγονός ὅτι μερικές φορές ὁ ἡγεμόνας δέν εἶχε ἀναλάβει στήν πραγματικότητα τό ὑπατικό ἀξίωμα.

Στήν πρόωμη βυζαντινή περίοδο, ἡ ἀνάρρηση τῶν ὑπάτων συνοδευόταν ἀπό γιορτές καί διανομή ἀργυρῶν νομισμάτων, τῶν μιλιαρησίων. Ἡ συνήθεια αὕτη καταργήθηκε ἀπ' τόν αὐτοκράτορα Μαρκιανό, πού διέταξε τά ἀντίστοιχα ποσά νά διατίθενται γιά τήν ἐπισκευή τοῦ ὑδραγωγείου τῆς Πόλης.

Σέ ἀνάμνηση τῆς ὑπατείας τους οἱ ὑπατοί ἔστελναν σέ φίλους τους ὑπατικά δίπτυχα, ἀπ' τά ὁποῖα σώζονται μερικά ἔλεφαντόγλυπτα ιδιαίτερα ἐπιμελημένης καί ὠραίας τέχνης.

54. Ἐξήρηται δὲ ὁμως καὶ πάσας ἀναβέβηκε τὰς ἀρχὰς ἢ ὑπατος τιμῆ, καὶ τῇ μὲν δυνάμει τῆς ἐπαρχότητος μείων, τῇ δὲ τιμῇ μείζων· ἢ μὲν γὰρ τὴν ὅλην διέπει πολιτείαν, οἴκοθεν μὲν οὐδὲν παρέχουσα, τὸ δὲ δημόσιον διοικοῦσα· ἢ δὲ πλοῦτόν τε βαθὺν οἴκοθεν νιφάδων δίκην ἐξαυλακίζει τοῖς πολίταις καὶ τῷ χρόνῳ τὴν πρόσσηγορίαν χαρίζεται καὶ πλάνης ἀπαλλάττει τὰ συναλλάγματα, πολέμους μὲν τὸ λοιπὸν οὐκ ἀναδεχομένη, μήτηρ δὲ ὥσπερ τῆς Ῥωμαίων ἐλευθερίας τυγχάνουσα. Ἐναντίως γὰρ ἔχει πρὸς τυραννίδα καὶ κρατούσης ἐκείνης οὐκ ὑφίσταται· τοιγαροῦν ἅμα Βροῦτος ὁ τῆς σωφροσύνης ἔκδικος καὶ τῆς ἐλευθερίας ὑπέρμαχος τὴν ὑπατον ἐξέλαμψε τιμὴν, ἅμα Ταρκύνιος ὁ τύραννος ἀπωλώλει. Ὁ δὲ ἡμέτερος πατήρ τε ἅμα καὶ βασιλεὺς ἡμερώτατος ταῖς μὲν ἐπανορθώσεισι τῶν πραγμάτων καὶ δωρεαῖς τῶν ὑπηκόων ὑπατός ἐστιν, ἐφ' ὅσον ἐστὶ· τῇ δὲ στολῇ γίνεται, ὅταν κοσμεῖν τὴν τύχην ἐθελήσοι, βαθμὸν ἀνώτερον βασιλείας τὴν ὑπατον τιμὴν ὀριζόμενος.

Δ ἦ μ ο ι

Οἱ δῆμοι ἀποτελοῦσαν στήν ἀρχή ἀθλητικῆς φατρίες τοῦ ἵπποδρομου, οἱ ὁποῖες εἶχαν τήν ἐπιμέλεια τῆς ὀργάνωσης τῶν ἵππικῶν ἀγῶνων. Γρήγορα ὁμως ὀργανώθηκαν ἀπό τή βυζαντινή κυβέρνησι καί χρησιμοποιοῦνταν γιά τήν ἐκτέλεση δημόσιων ἔργων ἐπείγουσας φύσης, καθῶς καί γιά τήν ὑπεράσπιση τῶν τειχῶν τῆς πόλης σέ στιγμές κινδύνου.

55. Ὁ δὲ Χαγάνος τὴν εἰρήνην διαλύσαι δόλω ἔσπευδεν. Τὰ γὰρ Σκλαυινῶν ἔθνη κατὰ τῆς Θράκης ἐξώπλισεν ἅτινα παρεγένοντο μέχρι τῶν Μακρῶν τειχέων πολλὴν ἄλωσιν ποιούμενα. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὰ τοῦ παλατίου στρατεύματα ἐξαγαγὼν τῆς πόλεως καὶ τοὺς δῆμους φυλάττειν τὰ Μακρὰ τεῖχη ἐκέλευσεν. Καὶ Κομεντιόλον στρατηγὸν χειροτονήσας καὶ ἐξοπλίσας κατὰ τῶν βαρβάρων ἀπέστειλεν. Ὁ δὲ ἀδοκῆτως τοῖς βαρβάροις ἐπιπεσὼν πολλὰ πλήθη ἀνείλε καὶ τούτους ἀπήλασεν. Παραγενόμενος δὲ ἐν Ἀδριανουπόλει περιέτυχεν Ἀρδαγαστῶ πλήθι Σκλαυινῶν μετὰ αἰχμαλωσίας ἐπιφερομένῳ καὶ τούτῳ ἐπιπεσὼν τὴν τε αἰχμαλωσίαν διέσωσε καὶ νίκην μεγάλην περιεβάλετο.

Θεοφάνης 254.3 - 13.

* * *

56. Τοῦ δὲ Κομεντιόλου ἐν Βυζαντίῳ καταλαβόντος, μέγιστος τάραχος καὶ κλύδων τῇ πόλει ἐνέσκιψεν ὥστε φοβηθέντας βούλεσθαι τὴν Εὐρώπην καταλιπεῖν καὶ πρὸς τὴν Ἀσίαν ἐν Χαλκηδόνι μετοικισθῆναι. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὰ τε ἐσκούβιτα ἀναλαβὼν καὶ ὀπλιτικὸν συλλεξάμενος ὄμιλον τὰ Μακρὰ διεφρούρησε τεῖχη. Οἱ δὲ δῆμοι τὴν πόλιν ἐφύλαττον καὶ ἡ σύγκλητος παρῆνει τὸν βασιλέα πρεσβεΐαν πρὸς τὸν Χαγάνον ἐκπέμψαι.

Θεοφάνης 279.15 - 21.

ΙΙ. Προτερήματα καὶ ἐλαττώματα τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας.

Περιγραφή τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας

Ἡ βυζαντινὴ πολιτεία, ἀποτέλεσμα καὶ συνισταμένη τῶν ρωμαϊκῶν ἀρχῶν διοίκησης καὶ τῶν ἑλληνιστικῶν ἀρχῶν διακυβέρνησης, ἔδινε τὴν ἐντύπωση ἱεραρχημένου, τακτοποιημένου καὶ ὀργανωμένου κρατικοῦ μορφώματος, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη κάδε φορά συνεργάζονταν ἀρμονικὰ γιὰ τὴν ἐπιτέλεση τῶν κοινῶν σκοπῶν. Βέβαια ἡ ἰδανικὴ αὐτὴ εἰκόνα, λόγῳ τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας καὶ τῶν ἀνθρώπινων ἐλαττωμάτων τῶν μελῶν τῆς, ἀπέιχε πολὺ ἀπ' τὸ νὰ μοιάζει μὲ τὴν ἰδεώδη μορφὴ τῆς, ὅπως παρατηρεῖ μὲ πίκρα ὁ συνομιλητὴς τοῦ Πρίσκου, σέ ἕνα ἀπ' τὰ χωρία πού παρατίθενται.

Τὸ ἀσθενές σημεῖο τῆς βυζαντινῆς πολιτείας ἦταν κυρίως ἡ αὐθαιρεσία καὶ ἡ διαφθορὰ τῶν ὑπαλλήλων πού συχνὰ ἐκμηδένιζαν τὰ μέτρα πού λαμβάνονταν ὑπὲρ τῶν ὑπηκόων.

Κατὰ τῆς ὑπαλληλικῆς διαφθορᾶς νομοθετήθηκαν ἐπανειλημμένως σκληρὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ὅμως εἶχαν σχετικὴ μόνον ἐπιτυχία καὶ γιὰ τὴν πώρωση τῆς ὑπαλληλίας εἶχε προχωρήσει βαθιὰ καὶ γιὰ τὸ αὐτοκράτορες, μπροστὰ στίς μεγάλες οἰκονομικὲς ἀνάγκες τοῦ κράτους, κατέληγαν νὰ ἀνέχονται ἀσυνείδητους ὑπαλλήλους, ἐφ' ὅσον αὐτοὶ ἔβρισκαν μέσα καὶ τρόπους νέων ἐσόδων γιὰ τὸ κράτος, ἔστω κι ἂν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἀναιροῦντο τὰ αὐτοκρατορικὰ μέτρα ὑπὲρ τῶν πολιτῶν.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἐξαγορᾶς τῶν δημοσίων δέσεων, σχετικὰ μὲ τὸν ὅποιο ἡ στάση τῶν αὐτοκρατόρων ὑπῆρξε ἀσυνεπῆς καὶ ἀντιφατικὴ.

57. Καὶ διῆ ἔλεγον ὡς οἱ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας εὐρεταὶ σοφοὶ τε καὶ ἀγαθοὶ ἄνδρες, ὥστε τὰ πράγματα [μὴ] τηνάλλως, φέρεσθαι, τοὺς μὲν τῶν νόμων εἶναι φύλακας, τοὺς δὲ ποιεῖσθαι τῶν ὄπλων ἐπιμέλειαν ἔταξαν καὶ τὰς πολεμικὰς μελέτας ἀσκεῖν, πρὸς μηδὲν ἕτερον ἐπαγομένους ἢ ὥστε εἶναι πρὸς μάχην ἐτοίμους καὶ ὡς ἐπὶ τὴν συνήθη γυμνασίαν θαρροῦντας ἐπὶ τὸν πόλεμον ἰέναι, προαναλωθέντος αὐτοῖς διὰ τῆς μελέτης τοῦ φόβου· τοὺς δὲ προσκειμένους τῇ γεωργίᾳ καὶ

τῇ ἐπιμελείᾳ τῆς γῆς ἑαυτοὺς τε καὶ τοὺς ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν ἀγωνιζομένους τρέφειν ἔταξαν, τὸ στρατιωτικὸν ἐσπραττομένους σιτηρέσιον· ἄλλους δὲ τῶν ἀδικουμένων προνοεῖν, καὶ τοὺς μὲν τοῦ δικαίου προϊστασθαι ὑπὲρ τῶν δι' ἀσθένειαν φύσεως μὴ οἶων τε ὄντων τὰ σφέτερα προϊσχεσθαι δίκαια, τοὺς δὲ δικάζοντας φυλάττειν ἅπερ ὁ νόμος βούλεται· μὴ ἐστερηῆσθαι δὲ φροντίδος μηδὲ τῶν παραστάντων τοῖς δικασταῖς, ἀλλὰ κακείνων εἶναι τοὺς πρόνοιαν ποιησομένους, ὅπως τοῦ τε δικαίου τεύξοιτο ὁ τῆς τῶν δικαστῶν τυχῶν κρίσεως καὶ ὁ ἀδικεῖν νομισθεὶς μὴ ἐσπραχθεῖη πλέον ἢπερ ἡ δικαστικὴ βούλεται ψῆφος.

Πρίσκος 136.27 - 137.12.

* * *

58. Κεῖσθαι δὲ τοὺς νόμους κατὰ πάντων, ὥστε αὐτοῖς καὶ βασιλέα πείθεσθαι, καὶ οὐχ, ὃ τῇ αὐτοῦ ἔνεστι κατηγορία, ὅτι γε δὴ οἱ εὐποροὶ τοὺς πένητας ἀκινδύνως διάζωιντο, εἰ μὴ γε διαλαθῶν τις φύγοι τὴν δίκην. Ὅπερ οὐκ ἐπὶ τῶν πλουσίων, ἀλλὰ καὶ πενήτων· εὐροὶ τις ἄν· πλημμελοῦντες γὰρ οὐδὲ αὐτοὶ ἄν ἀπορία ἐλέγχων δοῖεν δίκας . . . . .
 . . . . .
 ἄμεινον δὲ καὶ τοῖς οἰκέταις διατελοῦσι Ῥωμαῖοι χρώμενοι. Πατέρων γὰρ ἢ διδασκάλων ἐς αὐτοὺς ἔργα ἐπιδεικνύντες, ἐφ' ᾧ τῶν φαύλων ἀπεχομένους μετιέναι ἅπερ αὐτοῖς καλὰ νενόμισται, σωφρονίζουσι σφᾶς ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν, ὥσπερ τοὺς οἰκείους παῖδας· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ αὐτοῖς θάνατον, ὥσπερ Σκύθαις, ἐπάγειν θέμις. Ἐλευθερίας δὲ τρόποι παρ' αὐτοῖς πλεῖστοι, ἦν οὐ μόνον περιόντες, ἀλλὰ καὶ τελευτῶντες χαρίζονται, διατάττοντες κατὰ τῆς περιουσίας ὃν βούλονται τρόπον. Καὶ νόμος ἐστὶν ὅπερ ἕκαστος τελευτῶν περὶ τῶν προσηκόντων βουλευσώτο. Καὶ ὃς δακρύσας ἔφη ὡς οἱ μὲν νόμοι καλοὶ καὶ ἡ πολιτεία Ῥωμαίων ἀγαθή, οἱ δ' ἄρχοντες οὐχ ὅμοια τοῖς πάλαι φρονοῦντες αὐτὴν διαλυμαίνονται.

Πρίσκος 137.33 καὶ 138.5 - 15.

Πώληση ἀξιωμαίων ἀπὸ Ἰσαάκιο II

59. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀργύριον κιβδηλεύσας ἀδόκιμον τὸ νόμισμα κέκοφε καὶ τὴν τῶν χρημάτων συλλογὴν οὐκ ἀνέγκλητον ἐποιεῖτο παντάπασι τὰς τε τῶν δημοσίων φόρων εἰσπράξεις ἐπέτεινε καὶ

περί τήν τούτων ἀπόχρησιν ἠσωτεύετο. καί τας ἀρχάς προύβαλλεν εἰς ἐξώνησιν, ὡς τας ὀπώρας οἱ ἀγοραῖοι. ἐνίοτε δέ καί ἄτερ βαλαντίου καὶ πήρας ἀποστολικῶς εἰς τας ἐπαρχίας ἐξέπεμπεν οὐς ἦδει μερίδα τῷ δικαίῳ δίδοντας καὶ ἀκαταγοητεύους χρυσίῳ, μηδ' οἴκοι καταβύοντας πάντα τὰ συλλεγόμενα, ἀλλὰ καὶ τῷ δημοσίῳ ταμείῳ κατατιθεμένους τό ἐφάρμοστον ὄφλημα.

Νικήτας Χωνιάτης σ. 444.

Μέτρα πρὸς χρηστὴν διοίκησιν

60. c.1 Θεσπίζομεν τοίνυν μηδενὶ παντελῶς ἄδειαν εἶναι τῆς οἰασοῦν ἐπαρχίας ἄρχοντι τῶν τε ἐώων τῶν τε ἐσπερίων τῶν τε ἐκατέρωθεν ταύτην ἀπολιμπάνειν, πρὶν ἂν κατάθοιτο τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταύτην (ἀνανεούμεθα γὰρ τὸ παλαιὸν) τὰς πενήκοντα διατρίβειν ἡμέρας δημοσίᾳ φαινόμενον κατὰ τὴν χώραν ἧς ἤρξε, πρᾶξιν τε ὑπομνημάτων συνιστάναι καθ' ἣν ἀποφοιτᾷ τῆς χώρας ἡμέραν, ἵνα καθεστήκοι δηλὸς εἶτε θαρρεῖ τοῖς ἑαυτῷ πεπραγμένοις εἶτε καὶ μή.

Εἰ δέ τις ἢ ἀρχὴν ἄρχων τινὰ στρατιωτικὴν ἢ πολιτικὴν ἢ καὶ παυσάμενος ταύτης ἀπολίποι τὴν χώραν, ὁ μὲν ἄρχων, ταύτην ἀπολείπων χωρὶς ἡμετέρας κελεύσεως αὐτὸς μὲν καθοσιώσεως ἔνοχος ἔστω εἰς δὲ τὴν ἐπαρχίαν αὐθις ἐκπεμφθεὶς μετὰ τὸ τοῖς ἐγκαλοῦσιν ἀπολογησασθαι τῆς καθοσιώσεως τὰς εἰς ἔσχατον ὑπεχέτω ποινάς. Εἰ δὲ καταθέμενος τὴν ἀρχὴν εἴτα μὴ διατρίψει τὰς νενομισμένας ἡμέρας δημοσίᾳ πᾶσιν ἑαυτὸν ἐπιδεικνύς, ἀλλὰ δραπετεύσειε τῆς χώρας, τὰ ἤδη παρ' ἡμῶν περὶ τούτου νενομοθετημένα κρατεῖν. Ἐκεῖνο δὲ ἅπασι προαγορεύομεν, ὥστε ἐπειδὴν τινα παραλάβοιεν ἀρχὴν, ἀντέχεσθαι ταύτης τοὺς δὲ διαδόχους αὐτοῖς τῆς ἀρχῆς γινομένους μὴ ὑπερορίως πέμπειν τὰ καλούμενα διατάγματα, μηδὲ παύειν μὲν τοὺς ἡγουμένους, αὐτοὺς δὲ κατὰ σχολὴν ἢ τὰς ὁδοιπορίας ποιῆσθαι ἢ ἐνταυθοῖ διατρίβειν ἢ ἐπὶ τινὰς ἐτέρας πρότερον ἰέναι χώρας, πατρίδας τε ὀνομαζόμενοι καὶ δασὰ τοῖς εὐτυχοῦσι τε καὶ καταβλακευομένοις ἀνθρώποις συνήθη καθέστηκεν. Ἀλλὰ θᾶπτον ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἰέναι ἧς τὰς ἡνίας παρέλαβον, ὥστε μὴ τοὺς μὲν παύεσθαι τοὺς δὲ οὐκ εἶναι καὶ τὴν χώραν ἀναρχὸν μένειν. Ἀλλὰ πρὸ δύο μόνον ἡμερῶν τοῦ τῆς ἐπαρχίας ἐπιθῆναι, καθ' ἣν ὁ τὴν ἀρχὴν ἔχων ἐστί, στέλλειν πρὸς αὐτὸν φιλίαν ἐπιστολὴν βουλομένην τὴν τάξιν ἐκπεμφθῆναι πρὸς ὑπάντησίν αὐτοῦ. Καὶ μέχρι τότε

τάς σιτήσεις κομίζεσθαι τὸν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὄντα καὶ διοικοῦντα ταύτην· καὶ μὴ τοῖς συμβόλοις τῆς ἀρχῆς κρίνεσθαι τὸν χρόνον μηδὲ ταῖς προστάξεσι τοῦ θρόνου τοῦ σοῦ, ἀλλ' ἀφ' οὗπερ ἂν ὡς εἴρηται τῆς χώρας αὐτὸς ἐπιβαίῃ, ἐξ ἐκείνου λαμβάνειν τὰς δημοσίας σιτήσεις, μέχρι δὲ τότε τὸν ἐπὶ τῶν πραγμάτων ὄντα ταύτας κομίζεσθαι καὶ ἕτερον μηδένα τῶν πάντων. Οὐ γὰρ ἀνεκτὸν οὐδὲ φορητὸν, ὄλως ἀναρχον καταλιμπάνεσθαι τὴν χώραν. Προβαλλομένου μὲν τινος δῆθεν ὑπὸ τοῦ παρ' ἡμῶν χειροτονηθέντος, ὃς αὐτοῦ πληρώσει τὸν τόπον, ἀνδρὸς ἴσως πραγμάτων ἀνεπιστήμονος, τοῦ δὲ ἐν αὐτοῖς ὄντος τοῖς ἔργοις καὶ ἀποχωροῦντος τῆς χώρας, πρὶν ἐπιστῆναι τὸν χρόνον, καὶ ἀποστερουμένου τῶν σιτήσεων, ὡς αὐτὸν κομίζεσθαι χρὴ ἕως ἂν κατάθῃται τὴν ἀρχήν. Καταθήσεται δὲ αὐτὴν ἡνίκα ὁ διάδοχος ἐπισταίῃ τῇ χώρᾳ, δύο μόνον ἡμέραις ἔμπροσθεν τοῦ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνου ἐπιβῆναι.

Ἐπίλ. Ἄπερ ἅπαντα παραφυλάττεσθαι παρὰ τοῦ θρόνου τῆς σῆς ὑπεροχῆς εἰς τὸ διηνεκὲς βουλόμεθα, καὶ ἡνίκα ἂν μάθοις ἐπιστάντα αὐτὸν τῇ χώρᾳ ἐξ ἐκείνου μετατιθέναι τὰς σιτήσεις εἰς τὸν διάδοχον, ἐπειτοίγε χορηγεῖν αὐτάς τῷ προτέρῳ κατὰ τὸ παρ' ἡμῶν διατεταγμένον, ἕως ἂν ἐπὶ τῆς χώρας ὁ διάδοχος ἐλθὼν ἑαυτὸν τοῖς ὑπηκόοις ἐπιδείξῃ.

Τὰ τοίνυν παραστάντα ἡμῖν καὶ διὰ τοῦδε τοῦ θεοῦ δηλούμενα νόμου ἢ σὴ ὑπεροχὴ ἔργῳ καὶ πέρατι παραδοῦναι σπευσάτω.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 539.
NJ. XCV.c. 1 καὶ ἐπίλ. (= C.J.C. III. 465 - 466).

* * *

61. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὄριον τῶν Ἀθηνῶν, πάλαι τοῦ πλήρους τῶν ἐποίκων αὐτοῦ διὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐπηρείας ἐκκενούμενον αἰεὶ, νῦν κινδυνεύει καὶ εἰς αὐτὴν περιστῆναι τὴν παροιμιαζομένην ἐρημίαν σκυθικήν. Τὸ δὲ αἴτιον ὅτι πολλαῖς ἐπηρείαις βαρυνόμεθα, μᾶλλον δὲ πλείοσι καὶ βαρυτέραις ἢπερ οἱ γειτονοῦντες ἡμῖν λοιποὶ κατωτικοί. Οὐ μόνον γὰρ ἡμεῖς δις καὶ τρίς καὶ πολλάκις παρὰ τὰς γείτονας ἡμῶν χώρας ὑπέστημεν ἀναγραφὰς καὶ ἐπιτηρήσεις ἀναγραφῶν γεωμετρουσῶν ἴχνησι ψυλλῶν ἀντικρυς τὰ ὑπόψαμμα ταυτὶ καὶ λυπρόγεα ἡμῶν γήδια καὶ σχεδὸν καὶ τὰς τρίχας αὐτάς τῶν κεφαλῶν ἡμῶν διαριθμουμένων, πόσῳ γε μᾶλλον ἀμπέλου φύλλον ἢ φυτοῦ τινος, ἀλλὰ καὶ αἱ καθ' ἑκάστην λοιπαὶ κοσμικαὶ ἐπήρειαι ἐν μὲν ταῖς λοιπαῖς χώραις ἢ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἐνεργοῦνται ἢ παρὰ τῶν πραιτῶρων κουφίζονται, χαρίζομενον αὐταῖς τὰ τοιαῦτα, ἅτε καὶ τὰς ἐπηρείας ταύτας ἐνεργούντων αὐτῶν

ὡς τὰ πολλὰ ἢ συνεργούντων πάντως τοῖς ἐνεργοῦσιν, ἐν ἡμῖν δὲ πᾶσαι ἐνεργοῦνται καὶ ἐπιβαρῶς ἅπασαι καὶ τῶν ἄλλων πρῶτιστα, καὶ ταῦτα ἐν τῇ τῆς Ἑλλάδος κειμένοις ἐσχατιᾷ.

Καὶ μαρτυρεῖ τὸ προσεχῶς παρελθὸν ἔτος, ὅτε, κτίσεως κατέργων ὀρισθείσης, ἡμεῖς πρῶτοι καὶ μόνοι τῶν ἄλλων, καίπερ μὴ κτισθέντων, ἐζημιώθημεν, ὅτε τοῦ πανσεβάστου Στειριόνου καταπεπλευκότος, μόνοι πάλιν ἡμεῖς νομίσματα... ὑπὲρ πλωϊμῶν κατεβαλόμεθα, ἠνίκα πάλιν ὑπὲρ πλωϊμῶν τῷ Σγουρῷ καὶ τῷ πραιτώρι ποσότητα νομισμάτων... δεδώκαμεν, ἀπαιτηθέντες καὶ ἄκοντες, ὁπόσῃν οὐδὲ τὸ ὄριον Θηβῶν καὶ Εὐρύπου κατεβάλετο, καὶ ταῦτα τῷ καθ' ἡμᾶς ὀρίῳ ἔκ τε παλαιοῦ ἔθους, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀπὸ τῆς γενομένης καθ' ὄρισμὸν ἀπογραφῆς πολλοστημορίου ἐπιβάλλοντος ὧν ἐκείνα καταβαλέσθαι ὄφειλον.

Μιχαὴλ Χωνιάτης, Ἑπονησιακὸν 283.4 - 284.7.

62. Ἐῶμεν ἀναφέρειν τὴν τοῦ κήνσου ἀπαίτησιν, τὴν λεηλασίαν τῶν θαλαττίων ληστῶν. Ἀλλὰ τὴν πραιτωρικὴν ἐπήρειαν καὶ δυναστείαν, πῶς ἂν ἀδακρυτὶ καὶ διηγησαίμεθα; Μηδεμιᾶς γὰρ οὔσης ἐνοχῆς ὑπὲρ τοῦ ὀρίου ἡμῶν τῷ κατὰ καιροῦς πραιτώρι, οὐ πρακτορικῆς ἐνεργείας, οὐ πραιτωρικῆς δικαιοδοσίας, καθότι προσκνητὸν χρυσοβουλλον καὶ αὐτὴν ἀπειργεῖ τὴν εἰς Ἀθήνας αὐτῷ πάροδον, ὅδε σκήπτεται μὲν τὴν ἔνεκά γε προσκνήσεως εἰσέλευσιν, αἰδοῖ τάχα τῶν χρυσοβούλων, ἐπέρχεται δὲ πανστρατιᾷ μετὰ τῶν ἑαυτοῦ, καὶ τοὺς ἐγχωρίους κηφῆνας συνεπισπῶμενος ἀνδράρι' ἄττα τριωβολιμαῖα καὶ τὴν ἐφήμερον τροφήν ἐξ ἀρπαγῆς καὶ κλοπῆς πορίζόμενα, ὥσπερ ἂν εἰ κατὰ πολεμίας τινὸς καὶ βαρβαρικῆς χώρας εἰσβαλεῖν ἔμελλεν. Ἐμπροσθεν δὲ αὐτοῦ, τὸ τῆς γραφῆς εἰπεῖν, τρέχει ἀπώλεια, ὑποδοχάτορές τινες καλούμενοι, πεντακοσιομεδίμνους ζητοῦντες ἐκάστης ἡμέρας ἀνδρῶν τε καὶ ἵππων τροφὰς καὶ θρεμμάτων ὄλα ποιμνία καὶ ὀρνίθων ὄλας ἀγέλας καὶ τὸ σύμπαν τῆς θαλάττης ὄψον εἰσπραττόμενοι οἴνου τε χρῆμα, ὅσον οὐδ' ἂν αἰ καθ' ἡμᾶς ἄμπελοι γεωργήσαιεν, καὶ ἵνα μὴ μακρηγορῶμεν, τοῖς κατὰ μέρος ἐπεξιόντες, καὶ μισθὸν ἐπὶ τούτοις ἀπαιτοῦσιν ὡς εὐεργέται τινές, καὶ μισθὸν οὐ φαῦλόν τινα καὶ κοῦφον, ἀλλ' ὀλκὴν χρυσοῦ, ὅσῃν ἂν αὐτοῖς περιστήσῃ τὸ τῆς ἀπλήστου ψυχῆς αὐτῶν ἐφιέμενον. Ἐπὶ τούτοις ἔπεισιν ὁ πραιτὼρ αὐτὸς καί, πρὶν ἢ πολλάκις τὴν προσκύνῃσιν ἀφοσιώσῃται τῇ θεομήτορι, τὸν μὲν κατέχει, ὡς μὴ ἀπαντήσαντα, ἄλλον δὲ κατ' ἄλλην αἰτίαν καθείργνυσι καὶ ζημιοῖ καὶ οὕτω κατευωχηθεῖς ἡμῶν, ἐφ' ὅσας ἂν βούλοιτο τὰς ἡμέρας, ζη-

τεῖ προσκυνητίκιον — οὐκ οἶδαμεν εἴτε ὡς προσκυνηθεῖς παρ' ἡμῶν εἴτε ὡς αὐτὸς προσκυνήσας τὴν θεομήτορα —, καὶ οὐ μόνον αὐτός, ἀλλὰ καὶ λογαριαστής καὶ πρωτοβεστιάριος καὶ πρωτοκένταρχος καὶ καθηξῆς οἱ παρεπόμενοι ἅπαντες· καὶ διατείνεται μὴ πρότερον ἐντεῦθεν ἀναστῆναι, πρὶν ἂν ἐν ταῖς αὐτοῦ χερσὶ τοῦτο δέξαιτο. Ὅμως πολλὰ δεομένων ἡμῶν καὶ διομνυμένων μὴ ἄλλως δύνασθαι τοῦτο καταβαλεῖν, εἰ μὴ κοινὸς ἔρανος γένοιτο. πείθεται μόλις καὶ τὸν εἰσπραξόμενον ἔασας ἀπαίρειν παρασκευάζεται. Εἴτα ποῖον ὑποζύγιον οὐκ ἀγγαρεύεται, μᾶλλον δὲ ποῖον ἀγγαρευόμενον οὐ τῷ οἰκείῳ δεσπότη πιπράσκειται, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις καὶ δεύτερον; Ἡ ποῖον ἕτερον οἰονδηποτοῦν εἶδος οὐ διαρπάζεται καὶ ἀπεμπολεῖται ἕκαστον αὐτῶν ἢ αἰρόμενον οἴχεται;

Μιχαὴλ Χωνιάτης, Ἑπιτομητικὸν 284.8 - 285.17.

63. Τὰ περὶ ἀρχόντων τοῖς πρὸ ἡμῶν δεδογμένα — λέγω δὴ ὥστε τοὺς τῆς βασιλίδος πόλεως ἄρχοντας μῆτε τι τῶν ἐν κινήσει, μῆτε τῶν οὐ κινήτων ἀγοράζειν, μῆτε μὴν οἰκοδομεῖν προάγεσθαι βασιλικῶν μὴ ἐπιτρέψαντος νεύματος· ἔτι δὲ μὴδ' εἴ τις προβαίῃ δωρεὰν ἐν τῷ τῆς ἀρχῆς χρόνῳ, μὴδὲ ταύτην τὸ θέβαιον ἀποφέρεισθαι, πλὴν εἰ μὴ μετὰ τὴν τῆς ἀρχῆς ἀποκίνησιν ἐγγράφῳ κυρώματι ὃ τὴν δωρεὰν πεποιημένος αὐτὴν ἐπιρρώση ἢ πέμπτον ἔτος μετὰ τῆς ἀρχῆς ἀπόθεσιν παρελάση — ταῦτα εἰ καὶ ὅσον πρὸς ἀκρίθειαν τοῦ μὴ χῶραν εὐρίσκειν τὴν βίαν εὐλόγως διώρισται· ἀλλ' ἐπεὶ καὶ δι' ἑτέρου τρόπου τῇ βίᾳ τὴν πάροδον εὐπορον ἀποκλείειν, οὐκ ἀναγκαῖα ἡμῖν καταφαίνεται. Τοιγαροῦν καὶ πεπαῦσθαι ταῦτα βουλόμεθα, μάλιστα γὰρ ὅτι ἐξ ὧν μὴδὲ τιμὴ ἔτυχεν, ὅσαι ἡμέραι ἀνεκδικήτου τῆς παρὰ χθασίας αὐτῶν ἀφιεμένης, καὶ πρὸ τοῦ δόγματός ἡμῶν οὐκ ἔφερε τὴν ἰνέργειαν. Πῶς οὖν οὐκ ἀναγκαῖα; Ὅτι παντὶ καὶ πλουσίῳ καὶ πένητι τοῖς κατὰ τήνδε τὴν πόλιν ἀναπεπετασμένης τῆς βασιλικῆς ἐντεῦξεν καὶ ἐπιδηθήσει, ἔξεστι τῷ εἴ τις βίαιόν <τι> ὑπομένοι, διὰ τοῦ βασιλέως ἐπιδηθῆναι μὴ πάντως ὑπὸ τούτου διάζεσθαι βουλομένου καταπεπονησθαι. Ὡστε τίς ἀνάγκη, ὥσπερ ἐν χώρᾳ πάσης ἐρήμη βοήθειας, ἐν πόλει οὐ ἄφθονος ἢ βοήθεια τοσαύτην ἀκριβολογίαν ποιεῖσθαι;

Θεσπίζομεν οὖν κατὰ τὴν νῦν κρατοῦσαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν καὶ ἀγοράζειν καὶ κτίζειν τοὺς ἄρχοντας καὶ ἐπὶ ταῖς ἐκ προαιρέσεως δεξιώσεσιν, ἀνεγκλήτους εἶναι, ὡς οὐκ ἀπορούντων τῶν ὑφιστα-

μένων τὸ βίαιον, ὅποτε τι συμβαίη τοιοῦτον, εἰς ἀποφυγὴν διὰ τῆς πρὸς βασιλέα ἐπιβοήσεως. Περὶ δὲ τῶν κατ' ἐπαρχίαν ἀρχόντων ἐκείνο προσδιορίζειν ἐγνώκαμεν, τὸ τὸν στρατηγὸν μῆτε ἀγοράζειν, μῆτε τι τῶν εἰς ἰδίαν ἀπόλαυσιν ἐν τῷ καιρῷ τῆς στρατηγίδος, οἰκοδομεῖν τιμῆς, μῆτε πρὸς δωρεᾶς οἰκείωσιν ἀκωλύτως ἔχειν. Τοὺς δ' ἄλλους ὑποβεβηκότας ἄρχοντας, ἀναφερομένου τῷ στρατηγοῦντι τοῦ πράγματος σὺν τῇ ἐκείνου διαγνώσει ἢ ἀπειργεσθαι ἢ περαίνειν τὴν διοίκησιν.

Λέοντος Στ', Νεαρά ΠΔ'.

(= P. Noailles - A. Dain, *Les nouvelles...* 283.13 - 285.24).

* * *

64. Καλὸν ἢ ἐκ τῶν νόμων ἐπαγομένη τιμωρία καὶ κόλασις, ὅτι σωφρονίζει τὸ ἄτακτον καὶ ἄκοντας ἀναστέλλει τῆς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ρύμης τοὺς προπετεῖς ἐπὶ κακίαν. Καλὸν δὲ ὅτε τὴν προσήκουσαν τοῖς νόμοις σώζει φιλανθρωπίαν ἢ κόλασις καὶ μὴ ταύτης ἐλαυνομένη διελέγχεται μηδὲ προφάσει τοῦ σωφρονίζειν ὠμοτάτην ἐπιδεικνύει προαίρεσιν· ἐπεὶ καὶ πατήρ, ἕως μὲν φιλανθρώπως κολάζει πταίσαντα τὸν παῖδα, καὶ τῆς προμηθείας ἐπαινετὸς καὶ τῆς κολάσεως, ἐπειδὴν δὲ τῆς πρεπούσης πατρὶ γνώμης ἐκπίπτων οὐ κατὰ λόγον πατρικῆς φιλανθρωπίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ χαλεπωτάτου τρόπου τὴν ποινὴν ἐπιτίθησι τῷ παιδίῳ, οὔτε πατρικῶς παιδεύει καὶ πρὸς ἀποδοχὴν οὐδεὶς ἔσται τῆς χαλεπότητος. Εἰ δὲ πατέρες οἱ νόμοι σὺν ἀληθείᾳ τυγχάνουσι, ὥσπερ δὴ καὶ τυγχάνουσι, πάντως ἀκόλουθον κατὰ λόγον τῶν ἀμαρτημάτων καὶ τὰς ποινὰς τούτους ὁρίζειν, ἀλλὰ μὴ βίαιόν τινα καὶ πολὺ βαρυτέραν τοῦ πταίσματος ἐπιφορτίζειν τὴν τιμωρίαν. Ποῦ γὰρ νομίμου παιδαγωγίας, ποῦ δὲ τῆς ἐκεῖθεν ἰατρείας τὸ τιμωρεῖσθαι θανάτῳ τὸν μὴ θανάτου τινὶ δεδειγμένον παραίτιον; Καὶ ἰατρῶν μὲν παῖδες οὐκ ἀποτόμως τὴν τῶν μελῶν ἐπιψηφίζονται τομὴν, νόμος δὲ ὁ συμπάθειαν ἀσυγκρίτως ἐπαγγελλόμενος κρείττονα τῆς ἰατρικῆς συμπαθείας — εἴ γε τῇ μὲν περὶ τὰ σώματα τῆς εὐεργεσίας ὁ σκοπός, νόμοι δὲ σὺν τῇ ψυχῇ καὶ τοῖς σώμασι διδόασιν τὰς εὐεργεσίας — τοσαύτην ἀποτομίαν κατὰ τῶν οὐς προαιροῦνται θεραπεύειν ἐπιδειξονται;

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ὁ θάνατον ἐπιψηφιζόμενος νόμος κατὰ τοῦ κλοπῆ δημοσίων πραγμάτων ἄρχοντος ἀλόγος, καὶ οὐ κατ' αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ εἴ τινες αὐτῷ κοινωνοὶ γεγόνασιν, ὡς οὐ φιλανθρώπου καὶ νομικῆς γνώμης ὑπάρχων, ἤρесе τῷ ἡμετέρῳ κράτει ὥστε μηκέτι

νομίμοις αὐτὸν συμπολιτεύεσθαι διατάξεις, μηδὲ χρηματίζειν ὄλωσ, ἀλλ' ἀπολίτευτον ἀπερρίφθαι καὶ ἄχρηστον, δίκην ἀπὸ γε τοῦ νῦν τῶν τοιούτων ἀρχόντων ἀντὶ τῆς δημοσίου κλοπῆς ἀπαιτουμένων τὴν ἔκπτωσιν τῆς ἀρχῆς καὶ τὴν εἰς τὸ διπλάσιον ἀντέκτισιν ὧν ὑφείλοντο καὶ τῶν ἐπὶ τούτῳ κοινωνησάντων, εὐπόρων μὲν ὄντων πρὸς τὴν αὐτὴν ὑπαγομένων ζημίαν, ἀπόρων δὲ μάλιστα αἰκίζομένων καὶ ἀτίμῳ κουρείᾳ καὶ φυγαῖς ὑπερορίοις.

Λέοντος Στ', Νεαρά ΡΕ'.
(= P. Noailles - A. Dain, Les nouvelles... 343.24 - 347.5).

* * *

65. Ὅτι ἐπὶ Πουλχερίας τῆς βασιλίσης ἐξέκειτο δημοσίᾳ πιπρασκόμενα τὰ ἔθνη τοῖς βουλομένοις ὠνεῖσθαι τὰς ἀρχάς· πᾶσι δὲ ἐπιπράσκοντο μεγάλα τε καὶ μικρὰ φανερώς ἐπὶ τῶν δημοσίων τραπεζῶν, ὥσπερ ἄλλο τι τῶν ἐπ' ἀγορᾶς ὠνίων. Καὶ ὁ βουλόμενος Ἑλλήσποντον ἀδικεῖν εἶχεν Ἑλλήσποντον πριάμενος, καὶ ἄλλος Μακεδονίαν ἢ Θριάκην, καὶ ὅπως ἕκαστος ἐνόσει πρὸς τὸ ἀδικον ἢ ἐχθροὺς ἔχων. Ἐξῆν δὲ καὶ καθ' ἕκαστον ἔθνος τὴν μοχθηρίαν ὠνεῖσθαι τὴν ἑαυτοῦ πρὸς τὸ θλάπτειν τοὺς ὑπηκόους καὶ πολλὰ συλλαμβάνειν ἔθνη· τοῦτο γὰρ ὁ δικαίριος ἐδύνατο καὶ ἡ ἀνθύπατος ἀρχή. Καὶ δέος ἦν οὐδὲν τῶν ἀθλίων γραμμάτων τοῖς νόμοις ἐντεθνηκότων ὡς δεῖ τὸν ἐπὶ χρήμασι δικάζοντα κολάζεσθαι· ἀλλ' οἱ μὲν νόμοι κατὰ τὸν Σκύθην Ἀνάχαρσιν οὐκ ἀραχνίων ἦσαν ἀσθενέστεροι καὶ λεπτότεροι μόνον, ἀλλὰ καὶ κοινοροῦ παντὸς πρὸς τὸ ρεῖν εὐκόλως καὶ διανεμοῦσθαι παραφορώτεροι. Ὁ δὲ τὸ ἔθνος ἢ τὰ ἔθνη παραλαβὼν, δύο τινὰς ἢ τρεῖς θεραπεύοντας συνεφελκόμενος κατὰ τὴν πλαγίαν εἰσιόντας θύραν, μὴ βουλόμενος μανθάνειν ὅτι τοῦτο πράττουσιν, ἀλλ' ἐπιδεικνύμενος δι. . . ., διὰ τούτων τῶν σιωπώντων κηρύκων, εἰ δὴ κήρυγμα σιωπώμενον γίνεται, πρὸς πάντας περιήγγελεν, ὡς φησιν Ὀμηρος· «κλήδην εἰς ἀγορὴν κικλήσκειν ἄνδρα ἕκαστον μηδὲ βοᾶν, αὐτὸς δὲ μετὰ πρώτοισι πονεῖτο». Καὶ ὁ ἀρχων διὰ τῶν ἀφθόγγων τούτων κηρύκων πρὸς τὸ οὖς ἕκαστῳ περιήγγελεν ὡς πριάμενος εἶη τοὺς ὑπηκόους τόσοῦ καὶ τόσοῦ χρυσοῦ, καὶ πᾶσά γε ἀνάγκη τοῦτο καταβάλλειν ἢ πράγματα ἔχοντας ἐπιτρέπεσθαι θανάτοις καὶ δημεύσεσιν. Οἱ μὲν οὖν ἔχοντες καὶ συντελεῖν ἐκ προὑπαρχούσης οὐσίας κατετίθεσαν οἰμώζοντες τὸ ἀργύριον· οἱ δὲ ἀποροῦντες δημοσίᾳ κατεδαπανῶντο ταῖς μάλιστα τὰ σώματα.

Εὐνάπιος 100.27 - 101.22.

66. c.1. Ταῦτα ἅπαντα καθ' ἑαυτοὺς βουλευσάμενοι κἀνταῦθα κοινὸν τοῦ βουλευμάτος παραλαβόντες τὴν ἐκ θεοῦ δεδομένην ἡμῖν εὐσεβεστάτην σύννοιον, καὶ τῇ σῆι γε ὑπεροχῇ τὸ πρᾶγμα κοινωσάμενοι καὶ τι καὶ παρὰ τῆς σῆς λαβόντες βουλῆς, ἐπὶ τόνδε τὸν θεῖον ἐληλίθασμεν νόμον· δι' οὗ θεσπίζομεν, μήτε ἀνθυπατεῖαν μηδεμίαν μήτε τὴν μέχρι νῦν καλουμένην βικαρίαν μήτε τὸν κόμητα τῆς ἐώας μήτε ἄλλην οἰανοῦν ἀρχήν, μήτε ὑπατικὴν μήτε ἡγεμονικὴν, ἅς διη κονσουλαρίας τε καὶ κορρεκτορίας καλοῦσιν (ὧν τινων ρητῶς μέμνηται ἢ ὑποκειμένη τῷδε ἡμῶν τῷ θεῖῳ νόμῳ ἀπογραφῆ, ἅς διη καὶ μόνας ὑπὸ τόνδε τὸν νόμον ἄγομεν), διδόναι τί suffragion, μηδὲ ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς τὴν οἰανοῦν δόσιν μήτε ἄρχοντι μηδενὶ μήτε τῶν περὶ τὰς ἀρχάς τινα μήτε ἑτέρῳ προσώπῳ κατὰ πρόφασιν προστασίας· ἀλλὰ προῖκα μὲν κομίζεσθαι τὰς ἀρχάς, μέτρια δὲ παρέχειν προφάσει τῶν ὑπὲρ ἐκάστης διδομένων συμβόλων τε καὶ χαρτῶν. Καὶ γὰρ δὴ καὶ ὑπεθήκαμεν ἀπογραφὴν τῷδε τῷ θεῖῳ ἡμῶν νόμῳ δηλοῦσαν, τί προσῆκόν ἐστι ἐκάστην ἀρχὴν παρέχειν ἢ εἰς τὸ θεῖον ἡμῶν laterculon ἢ εἰς τὸ δικαστήριον τῆς σῆς ὑπεροχῆς προφάσει τῶν κωδικέλλων ἢ συμβόλων ἢ προσταγμάτων· ὥστε ἐκεῖνό τε συνεστάλθαι καὶ μὴ παρέχειν αὐτῷ μεγάλην αἴσθησιν.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 535.
N.J. VIII.c. 1 (= C.J.C. III. 67).

* * *

67. Προῖκα χαρίζου τὰ ἀξιώματα, καὶ μὴ δώροις ἀπεμπόλει τὰς ἀξίας. Ὁ γὰρ τιμῆς τὴν ἀρχὴν ὠνούμενος, πολλῷ πλέον τοὺς ἀρχομένους ὠνήσατο, ἵνα τῇ δωροδοκίᾳ θαρρῶν, πρὸς δωροκοπίαν ἀδεῶς ὕρᾳ. Ἀναζητεῖ οὖν ἐπιμελῶς, καὶ ἐρώτα, κάκείνους ἐπὶ τὰς ἀρχάς ἀναβίβαζε, εἴ γε βούλει τὴν δωροληψίαν ἐξορίσαι τῆς πολιτείας, ὅσοι δωρεὰν ἀλλ' οὐ δώροις ταῦτα ἐπιζητοῦσιν. Ὁ γὰρ διδούς τι διὰ τὴν ἀρχὴν, κέρδος τι ζητεῖ λαβεῖν παρὰ τῆς ἀρχῆς, δόσει τὴν λῆψιν ὠνούμενος, καὶ παρανομία τὴν παρανομίαν πραγματευόμενος. Ὅς γὰρ ἂν ἄμισθον τὴν ἀρχὴν λάβοι, δωροληψίας οὐ περιπεσεῖται ἐγκλήματι. Ὁ δὲ μετὰ μισθοῦ λαβὼν τὴν ἀρχὴν, οὗτος οὐδὲν χωρὶς δώρων πρᾶξαι ποτε μεταμάθοι· καὶ σὲ τῆς δωροληψίας διδάσκαλον ἔχων, τὸν ταύτην κρίνειν ὀφείλοντα, οὐ μόνον αὐτὸς δωροληπτῆσει, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους τοὺς ὑπ' αὐτὸν τὰ αὐτὰ πράττειν συναναγκάσει.

Βασίλειος Α', Παραραινετικά (PG. 107 XLIV A - C).

Γ'
ΚΡΑΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

I. Διοίκηση.

Ὅμνῶ εἰς τόν θεόν, εἰς τά ἅγια αὐτοῦ εὐαγγέλια, εἰς τόν τίμιον καί ζωοποιόν σταυρόν, εἰς τήν ὑπεραγίαν δέσποιναν Θεοτόκον τήν Ὁδηγητρίαν καί εἰς πάντας τοὺς ἁγίους, ὅτι νά ἦμαι πρὸς τόν κραταίον καί ἅγιον ἡμῶν αὐθέντην καί βασιλέα κῦρ..... τόν ..... πιστός ὑποχειρός ἐφ' ὅλη μου τῇ ζωῇ, πιστός δέ οὐ διά λόγου μόνον, ἀλλά καί δι ἔργων τῶν παρά τῶν ὀρθῶν ὑποχειρῶν πρὸς τοὺς ἑαυτῶν δεσπότης ἐνεργουμένων καί ἐπιδεικνυμένων· οὐ μόνον δέ πρὸς αὐτόν ἵνα ᾧ τοιοῦτος, ἀλλά καί πρὸς τήν βασιλείαν αὐτοῦ ἦν ἔχει καί ἦν ἔξει, καί εἰμί τῶν φίλων αὐτοῦ φίλος, καί τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ ἐχθρός, καί οὔτε κατ' αὐτῶν, οὔτε κατὰ τῆς βασιλείας αὐτοῦ βουλεύσομαι ποτε, ἢ μεταχειρίσομαι, ἢ συνευδοκήσω τινί, ἢ ἐργάσομαι τι δολίως καί κακῶς, οὐδέ παρυποκρύψω αὐτῷ εἴ τι παρά τινων ὁποιοῦνδήποτε κακωτικόν διαπραῶξαι, ἀλλά βασιλεύοντι μὲν καί εὐημεροῦντι σύνειμι καί ἐκδουλεύω αὐτῷ πιστῶς καί ὀρθῶς κατὰ τήν ἀκριβῆ ἀλήθειαν καί ὀρθότητα, καί ὁποῖον ἀπαιτεῖ αὐτή ἢ ὄντως ἀλήθεια εἶναι καί εὐρίσκεισθαι τόν ἀληθῆ καί ὀρθότατον δοῦλον εἰς τόν ἑαυτοῦ δεσπότην, παραχωρήσει δέ θεοῦ δυστυχῆσαντι ἢ ἐξορισθέντι συνακολουθήσω αὐτῷ καί συγκακοπαθήσω καί συγκινδυνεύσω αὐτῷ μέχρι καί αὐτοῦ τοῦ θανάτου ἐπί πάσῃ μου τῇ ζωῇ.

Σάβας, MB VI. 652-53

Ἐπαρχος πραιτωρίων (praefectus praetorio).

Ὁ ἔπαρχος τῶν πραιτωρίων (*praefectus praetorio*) ἦταν ὁ πραγματικός κυβερνήτης, ὁ πρωθυπουργός θά λέγαμε, τοῦ κράτους, μολονότι οἱ ἀρμοδιότητές του, συγκρινόμενες μέ αὐτές τοῦ σημερινοῦ πρωθυπουργοῦ, ἦταν πολύ περιορισμένες.

Πάντως εἶχε διοικητικές ἀρμοδιότητες στήν ἐπαρχότητά του καί διαχειριζόταν ὅ,τι ἀπαιτεῖτο γιά τήν κάλυψη πάσης φύσης ἀναγκῶν της, καθῶς καί τά χρήματα πού εἰσπράττονταν ἀπ' τίς οἰκονομικές ὑπηρεσίες.

68. Τράγκυλλος τοίνυν τοὺς τῶν Καισάρων βίους ἐν γράμμασιν ἀποτίνων Σεπτικίῳ, ὃς ἦν ὑπαρχος τῶν πραιτωριανῶν σπειρῶν ἐπὶ αὐτοῦ, πραιφεκτον αὐτὸν τῶν πραιτωριανῶν ταγμάτων καὶ φαλάγγων ἡγεμόνα τυγχάνειν ἐδήλωσεν· ὥστε οὐ μόνον ἂν τις λάβοι τὸν ὑπαρχον τῆς αὐλῆς, ἦν καὶ πραιτώριον πολλαχοῦ καλουμένην κατὰ τὸν ἐνικὸν ἀριθμὸν ἐδηλώσαμεν, ἀλλὰ μὴν καὶ κατὰ τὸν πληθυντικὸν καλῶς ὠνομασμένον· οὐ μόνον γὰρ λέγεται πραιφεκτος πραιτωρίου, <ἀλλὰ καὶ πραιφεκτος πραιτωρίων> οἷονεὶ ἡγεμῶν τῶν πραιτωριανῶν, ὑπακουομένου ταγμάτων ἢ σπειρῶν ἢ στρατευμάτων ἢ δυνάμεων.

Αἰτίας μὲν οὖν ἂν τις τοιαύτας οὐκ ἔξω λόγου ἐπὶ τῆς προσηγορίας τῆς ἀρχῆς ἀποδοίη, ἥτις καθάπερ ὠκεανός τις τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας ἐστίν,

ἐξ ἧσπερ πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα· σπινθῆρες γὰρ τινες ὥσπερ ὑετοῦ πυρὸς αἱ λοιπαὶ τῆς πολιτείας ἀρχαὶ ἐκείνης τῆς ἀληθῶς ἀρχῆς τῶν ἀρχῶν δείκνυνται οὕσαι.

Ἰωάννης Λυδός, De mag. II. 6 - 7 (61.1. - 20).

* * *

Μάγιστρος ὀφφικίων (magister officiorum)

Ὁ μάγιστρος τῶν ὀφφικίων, ἀρχηγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς ὑπηρεσίας ἦτο ἀνώτατος ὑπάλληλος ἐπιφορτισμένος τὴν κεντρικὴν διοίκησιν τοῦ κράτους.

69. Τὸ γὰρ μάγιστρος ὀφφικίων ὄνομα οὐδὲν ἢ τὸν ἡγούμενον τῶν αὐλικῶν καταλόγων σημαίνει ὡς προέφαμεν.....

Καὶ ὅστις μὲν οὖν ὠνομάσθη τὴν ἀρχὴν μάγιστρος, οὐκ ἔχω λέγειν τῆς ἱστορίας σιγῶσης· οὐδὲ γὰρ πρὸ Μαρτινιανοῦ, ὃς ἦν ὑπὸ Λικινίῳ μάγιστρος, ἄλλου τινὸς προσηγορίαν ἢ ἱστορία παραδίδωσιν. Αὐτοῦ δὲ τούτου ὑπὸ Λικινίῳ <μαγιστρεύοντος> ὁ Κωνσταντῖνος τὴν ὅλην τῆς βασιλείας μόνος κατασχὼν ἐξουσίαν, Παλλάδιον μάγιστρον τῆς αὐλῆς ἐχειροτόνησεν, ἄνδρα συνετὸν καὶ Πέρσας Ῥωμαίοις πρότερον καὶ Μαξιμιανῶ τῷ Γαλερίῳ διὰ πρεσβείας φιλώσαντα. Τοῖς δὲ ἡμειρομένοις τοὺς ἐφεξῆς μὴ ἀγνοῆσαι μαγίστρος ἄχρῃς ἡμῶν, ἀρκέσει πρὸς διδασκαλίαν Πέτρος ὁ πάντα μεγαλόφρων καὶ τῆς καθόλου

ιστορίας ἀσφαλῆς διδάσκαλος δι' ὧν αὐτὸς ἐπὶ τοῦ λεγομένου μαγιστερίου ἀνεγράψατο.

Προῆλθεν οὖν ἡ δύναμις ἐπὶ πλεον τῆς ἀρχῆς· οὐ μόνον γὰρ τὰς τῶν ἐθνῶν πρεσβείας ὑφ' ἑαυτῷ τελούσας ὁ μάγιστρος ἔχειν πιστεύεται, τὸν τε δημόσιον δρόμον καὶ πλῆθος ἐμβριθεῖς τῶν πάλαι μὲν φρουμενταρίων, νῦν δὲ μαγιστριανῶν, τὴν τε τῶν ὄπλων κατασκευὴν καὶ ἔξουσίαν, ἀλλ' ἔτι καὶ τὴν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων· καὶ διαφερόντως Πέτρος οὗτος ὁ πολὺς, ὁ μηδενὶ ταῖς ἀρεταῖς κατὰ μηδὲν δευτέρως.

Ἰωάννης Λυδός, De mag. II. 24 - 26 (σ. 80 - 81).

* * *

Ἐπαρχος πόλης (*praefectus urbi*).

Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπαρχοῦ τῆς πόλης ἦταν ἓνα ἀπ' τὰ μεγαλύτερα ἀξιώματα τῆς βυζαντινῆς πολιτείας. Διοικητὴς τῆς πρωτεύουσας, ἦταν ἀρμόδιος γιὰ τὴν τάξιν καὶ ἀσφάλειαν τῆς πόλης, γιὰ τὴν ἐπιτήρηση τῶν ἐμπορῶν καὶ τὴν ἐκδίκαση τῶν ἀδικημάτων πού συνέβαιναν στὴν πόλιν. Ἦταν ἀρχηγὸς τῆς συγκλήτου καὶ ὑπεύθυνος γιὰ τὸν ἀνεφοδιασμό τῆς πόλης μεσσηρά. Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπαρχοῦ τῆς πόλης παρακμάζει ἀπ' τὸν 12ο αἰ. καὶ κατὰ τὸν 14ο αἰ. ἀντικαθίσταται ὁ ἐπαρχος ἀπὸ ἄλλους ἀξιωματοῦχους στὴ διοίκηση τῆς πόλης.

70. Ὁ τῆς πόλεως ἐπαρχος πάντα ζητεῖ τὰ ἐγκλήματα, καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει γινόμενα ἀκροᾷται.

Ὁ τῆς πόλεως ἐπαρχος τῶν προσφευγόντων δούλων καὶ τῶν λεγόντων ἰδίους ἀγορασθῆναι νόμιμοις ἐπὶ τῷ ἐλευθερωθῆναι ἀκροᾷται, καὶ τῶν πατρῶνων μάλιστα τῶν ἀπόρων ἐπιζητούντων ἀποτραφῆναι παρὰ τῶν ἀπελευθέρων.

Ὁ τῆς πόλεως ἐπαρχος καὶ ἐξορίζει καὶ περιορίζει, τοῦ βασιλέως τὴν νῆσον ὀρίζοντος.

Ὁ τῆς πόλεως ἐπαρχος ζητεῖ καὶ τὰ ἐντὸς ἑκατὸν μιλίων τῆς πόλεως πλημμελοῦμενα, οὐ μὴν τὰ πορρωτέρω.

Ὁ τῆς πόλεως ἐπαρχος φροντίζει τοῦ μὴ προστῆναι ἐπὶ πορνείᾳ δημοσίᾳ ἀνδράποδα, καὶ τοῦ πιστῶς συναλλάσσειν τοὺς τραπεζίτας καὶ

ἀπέχεσθαι τῶν κεκωλυμένων.

Ὁ τῆς πόλεως ἑπαρχος φροντίζει καὶ τοῦ δικαίως τιμήμασι τὸ κρέας πιπράσκεσθαι, καὶ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς τῶν θεωριῶν καταστάσεως, καὶ ἔχει στρατιώτας ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ καὶ ἐπὶ τὸ ἀναφέρειν αὐτῷ τὰ πανταχοῦ κινούμενα.

Ὁ τῆς πόλεως ἑπαρχος δύναται ἀπαγορεύειν τινὶ τῆς πόλεως καὶ μέρους αὐτῆς, καὶ πραγματείας καὶ θεᾶς καὶ ἐπιτηδεύσεως καὶ συνηγορίας φόρου καὶ προσκαίρως καὶ διηνεκῶς, καὶ ἐὰν ἐξορίσῃ τινά, εἰργεῖν αὐτὸν ὀφείλει καὶ τῆς ἰδίας πατρίδος μὴ ἐξιστᾶν.

Παρὰ τῷ ἐπάρχῳ τῆς πόλεως οἱ ἀργυροπράται καὶ χρηματικῶς ἐνάγουσι καὶ ἐνάγονται.

Ὁ τῆς πόλεως ἑπαρχος ἐν τῇ πόλει μείζων πάντων ἐστὶ μετὰ τὸν βασιλέα, ἐξελθὼν δὲ τοὺς ὄρους τῆς πόλεως ἐξουσίαν οὐκ ἔχει πλὴν τοῦ κελεύειν καὶ δικάζειν.

Ἐπαναγωγή IV. 1 - 4, 6, 8 - 11 (= JGR. II.243 - 244).

* * *

Κοιαιίστωρ (quaestor sacri palatii).

Ὁ κοιαιίστωρ κατὰ τὴν πρωτοβυζαντινὴ ἐποχὴ (*quaestor sacri palatii*) ἦταν εἶδος ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης ἐπιφορτισμένος μὲ τὴ σύνταξη καὶ ἀνδυπογραφὴ τῶν αὐτοκρατορικῶν *rescripta*, καθὼς καὶ γιὰ τίς ἀπαντήσεις τοῦ αὐτοκράτορα σὺν κάδε εἶδους ἀναφορῆς πρὸς αὐτόν. Μποροῦσε, μετὰ ἀπὸ ἐντολῆ τοῦ αὐτοκράτορα, νὰ προεδρεύει σὲ ἀναδεωρητικὰ δικαστήρια καὶ συμμετεῖχε ἐπίσης σὶ μυστικὸ συμβούλιο τοῦ στέμματος.

Ἀργότερα, ὁ κοιαιίστωρ ἀνέλαβε καὶ καθήκοντα τοῦ ἐρευνάδος (*quisitor*), ἀξίωμα πού δημιουργήθηκε ἀπ' τὸν Ἰουστινιανό. Μὲ τὸ τέλος ὁμως τῆς μεσοβυζαντινῆς ἐποχῆς, ἡ σημασία τοῦ ἀξιώματος τοῦ κοιαιίστορα μειώνεται καὶ στοὺς ἐπόμενους αἰῶνες στερεῖται ἀπὸ κάδε πραγματικὴ δικαιοδοσία καὶ ἀρμοδιότητα.

71. Ὁ κοιαιίστωρ ἐξουσίαν ἔχει τοὺς ἐπὶ τῆς μεγάλης ταύτης ἐπιδημοῦντας πόλεως ἐξ οἰασθηποτοῦν [ἀναζητεῖν] χώρας, εἴτε ἄνδρας

ἢ γυναίκας ἢ κληρικούς ἢ μοναχοὺς ἢ ἀσκητρίας εἴτε τῶν ἔξω πόλεων συνηγόρους ἢ καὶ ἄλλης αἰασοῦν τύχης τε καὶ ἀξίας, καὶ περιεργάζεσθαι τίνες τε εἶεν καὶ πόθεν ἤκοιεν καὶ ἐπὶ ποία προφάσει, καὶ σκοπεῖν τίνες αὐτοὺς ἀδικοῦσι, καὶ ἐπιμελεῖσθαι τοῦ συντόμως αὐτοὺς ἀπαλλάττειν τῶν δυσκόλων δι' ἅπερ ἐνταυθοῖ παραγεγόνασι, καὶ ὅτι τάχιστα τούτους ὄθεν ἤκουσιν ἐκπέμπειν τῶν προσηκόντων ἀπολαύσαντας.

Ὁ κοιαίστωρ τοὺς τελοῦντας γεωργοὺς ὑπὸ δεσπότας καὶ δεομένους τῶν αὐτοῖς ἔξ αὐτῶν προσηκόντων, τούτους εἰς ταύτην παραγεγονότας τὴν βασιλίδα πόλιν ἐπισκοπεῖν δύναται, καὶ ἀναγκάζειν τοὺς κεκτημένους θάττον αὐτοῖς ἀποδοῦναι τὰ ἐφ' οἷς ἀφίκοντο, καὶ ἐκπέμπειν αὐτίκα τυχόντας τῶν δικαίων. Εἰ δὲ ὡς εἰκὸς εἰς ἐναντίωσιν τῶν κεκτημένων παραγένοιτο καὶ πρὸς αὐτοὺς λέγοιεν δίκας, πλῆθος δὲ εἶησαν, τοὺς μὲν πολλοὺς ἀποπέμπειν παραχρῆμα εἰς τὴν χώραν, δύο ἢ τριῶν καταλιμπανομένων, οἷπερ καὶ τὴν τῶν συνδίκων δίκην ἀγωνιοῦνται· καὶ οὕτως αὐτὸν ἐπιμεληθῆναι ὡς τάχιστα τέμνειν τὰς ὑποθέσεις, ἵνα μὴ μήκος αὐτοῖς ἐγγίνοιτο χρόνου, καὶ μάλιστα γεωργοῖς οὖσιν, ὧν ἡ ἐνταῦθα παρουσία περιττὴ καὶ ἡ ἐκ τῆς γεωργίας σχολὴ βλάβος αὐτοῖς τε καὶ τοῖς κεκτημένοις ποιεῖ.

Ὁ κοιαίστωρ τὸ ἐπιδημοῦν πλῆθος, εἰ μὴ γεωργικὸν εἶη, ἀλλὰ τυχόν τινες ἕτεροι ἢ δικασόμενοι πρὸς ἑτέρους, καὶ ἐνταῦθα χρονίζοιεν, μὴ ἐνδιδότω ἀλλὰ πάσῃ συντονίᾳ αὐτοὺς τῶν ἀμφισβητουμένων ἀπαλλάττειν καὶ τῶν δικῶν ἐλευθερουμένους ἐκπεμπέτω, ὥστε αὐτοὺς τὰς οἰκείας χώρας καὶ πόλεις οἰκεῖν.

Ἐπαναγωγὴ V. 1 - 3 (= JGR. II. 244 - 245).

* * *

72. c.1 Τῇ μὲν οὖν ἀρχῇ καὶ τῷ ταύτην παραλαμβάνοντι τὸ τοῦ quaesitoros ἐπιτίθεμεν ὄνομα· οὕτως γὰρ δὴ καὶ οἱ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ἐξευρόντες (φαμέν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτάτω χρόνοις) ἐρευνάδας ἐκάλουν τοὺς εἰς ταύτην ἀφικνουμένους τὴν τάξιν. Βουλόμεθα δὲ τὸν τὴν ἀρχὴν ἔχοντα ταύτην ἀφορῶντα πρὸς θεὸν καὶ τὸ ἡμέτερον δέος καὶ τὸν νόμον ἀναζητεῖν τοὺς ἐπὶ τῆς μεγάλης ταύτης ἐπιδημοῦντας πόλεως, ἔξ οἰασδήποτε χώρας εἶεν, εἴτε ἀνδρας εἴτε γυναίκας, εἴτε κληρικούς εἴτε μοναχοὺς ἢ ἀσκητρίας, εἴτε τῶν ἔξω πόλεων συνηγόρους ἢ καὶ ἄλλης οἰασοῦν τύχης τε καὶ ἀξίας, καὶ περιεργάζεσθαι τίνες τε εἶεν καὶ πόθεν ἤκοιεν καὶ ἐπὶ ποία προφάσει. Καὶ εἰ μὲν γεωργοί, σκο-

πειν τοὺς οἷς τῶν ἡμετέρων ἀρχόντων αἱ κατ' αὐτοὺς προσήκουσιν ὑποθέσεις, καὶ τούτοις ἐπικεῖσθαι, συντόμως τε αὐτοὺς ἀπαλλάττειν τῶν δυσκόλων δι' ἅπερ [ἄν] ἐνταυθοῖ παραγεγόνασι, καὶ ὅτι τάχιστα τούτους ὅθεν ἦκουσιν ἐκπέμπειν τῶν προσηκόντων ἀπολαύσαντας.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 539
NJ. LXXX c. 1, 14 - 32 (= CJC. III. 391).

* * *

Ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων

73. Ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων δέχεται τὰς τῶν αἰτούντων καὶ τῶν ἀδικουμένων ἀναφοράς, καθαλλαρίου διερχομένου τοῦ βασιλέως.

Ψευδο-Κωδινός 183. 24 - 27.

* * *

Ὁ παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης

74. Ὁ παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης τὴν τοῦ βασιλέως σφενδόνην λαμβάνων σφραγίζει διὰ κηροῦ ἔνθα δεῖ· ἢ δὲ τοιαύτη σφραγίς, ἢ διὰ κηροῦ δηλαδή, σύδαμοῦ γίνεται ἀλλαχοῦ παρὰ τοῦ βασιλέως, εἰ μὴ πρὸς τὴν δέσποιναν τὴν μάναν αὐτοῦ καὶ τὴν δέσποιναν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὸν βασιλέα τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Πρὸς δὲ δεσπότης, πατριάρχας καὶ τοὺς λοιποὺς ἄρχοντας τῶν ἐντιμότερων διὰ μολυβδίνης βούλλης.

Ψευδο-Κωδινός 175.23 - 176.3

* * *

Πρωτοασηκρητῆς

75. Τὸ τοῦ πρωτοασηκρητῆς ὑπηρέτημα δῆλον καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος· πρῶτος γὰρ τῶν κριτῶν λέγεται. Ἔστι δ' ὅτε συγκρίνουσι μετ' αὐτοῦ βασιλικῶ ὀρισμῶ καὶ ἕτεροι ἐντιμότεροι τούτου.

Ψευδο-Κωδινός 178. 28 - 33.

* * *

Θ έ μ α τ α

Ἐντίθετα μέ τήν πρωτοβυζαντινή διοικητική διαίρεση τοῦ κράτους σέ έπαρχότητες καί έπαρχίες, στά χρόνια πού άκολουθοῦν τό θάνατο τοῦ Ἰουστινιανοῦ, εἰσάγεται έπίσημα πλέον ή στρατιωτικοποίηση τῆς διοίκησης τοῦ κράτους, πού άνεπίσημα ήδη ὑπάρχει καί ή όποία βέβαια τελειοποιεῖται κατά τό τέλος τοῦ πρώτου τρίτου τοῦ 7ου αἰ. Σύμφωνα μέ τόν στρατιωτικοποιημένο τρόπο διοίκησης, τό κράτος διαιρεῖται σέ μεγάλες στρατιωτικές καί διοικητικές περιφέρειες πού όνομάζονται «θέματα». Σέ κάθε θέμα προΐσταται ό στρατηγός πού ἔχει στά χέρια του τόσο τήν στρατιωτική όσο καί τήν πολιτική έξουσία, βοηθούμενος άπό έπιτελεῖο πού άποτελεῖται τόσο άπό στρατιωτικούς όσο καί άπό πολιτικούς ὑπάλληλους.

76. Στρατηγός τοίνυν έστιν ό τῆς ὑπ' αὐτόν άπάσης ὑπαρχίας μείζονα πάντων έξουσίαν ἔχων μετὰ τόν βασιλέα.

Στρατηγός έστιν ό τοῦ ὑπό χεῖρα στρατιωτικοῦ θέματος κορυφαῖος ἄρχων, εκ βασιλέως μέν προχειριζόμενος, τούς δέ ὑπ' αὐτόν ἄρχοντας τούς μέν ψήφω τῆ αὐτοῦ εκ βασιλέως δέ καταπεμπόμενος, τούς δέ έξουσία ἰδία προβαλλόμενος.

Ἴδιον δέ στρατηγοῦ τό κρείττω πάντων εἶναι τῶν ὑπό χεῖρα φρονήσει, καί άνδρεία, καί δικαιοσύνη, καί σωφροσύνη.

Τὸ εἰς αὐτόν αναφέρεσθαι τῆς κατά αὐτόν έπαρχίας τὰς διοικήσεις, ὅσαι τε στρατιωτικά, καί ὅσαι ἰδιωτικά, καί δημόσιοι.

Λέων Στ', Τακτικά θ' - ιβ' (PG. 107. 705 B).

* * *

77. Ὁ γάρ πρωτονοτάριος τοῦ θέματος, καί ό χαρτουλάριος, προσέτι δέ καί ό πραιτώρ, ἦγουν ό τοῦ θέματος δικαστής. Ὁ μέν τῆς πολιτικῆς έστι διοικήσεως ό ἄρχων, ό δέ πρὸς τήν τοῦ στρατηγοῦ καταγραφὴν τε καί αναζήτησιν. Ὁ δέ τὰς δίκας τῶν δικαζομένων διαλύει, οὓς εἰ καί τῶ στρατηγῷ εν τισιν ὑποτάσσεσθαι χρή, ἀλλ' οὖν τούς λόγους τῶν ἰδικῶν αὐτῶν διοικήσεων πρὸς τήν βασιλείαν ἡμῶν ἀφορᾶν.

ὥστε δι' αὐτῶν μανθάνειν τάς τε τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων καταστάσεις καὶ διοικήσεις ἀσφαλέστερον ἠγούμεθα.

Λέων Στ', Τακτικά λα' (PG. 107. 705 B).

* * *

78. Οὐ κατὰ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν, ὡς ἐμοὶ καταφαίνεται, ἢ τῶν θεμάτων ἐγένετο προσηγορία. Οὐδὲ γὰρ παλαιὰ τίς ἐστίν, οὐδέ τις τῶν ἱστορίας γραφάντων ἐμνήσθη τῆς τοιαύτης ὀνομασίας, ὡς λέγονται νῦν· ἀλλὰ πρόην καὶ κατ' ἀρχὰς τάγματά τινα καὶ λεγεῶνες ὑπῆρχον ἀναγεγραμμένοι κατ' ἔθνος ὡς ἢ λεγεῶν ἢ τῶν τεσσαράκοντα μαρτύρων (ἐλέγετο Κεραυνοβόλος) καὶ ἄλλη Μαρμαριτῶν καὶ ἄλλη Πισιδικὴ καὶ ἑτέρα Θετταλικὴ καὶ ἄλλη ἄλλως ὀνομασμένη . . . . .

.....
 "Ὅτε δὲ τοῦ στρατεύειν οἱ βασιλεῖς ἀπεπαύσαντο, τότε καὶ στρατηγούς καὶ θέματα διωρίσαντο. Καὶ εἰς τοῦτο κατέληξεν ἢ τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴ μέχρι τῆς σήμερον. Νυνὶ δὲ στενωθείσης κατὰ τε ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας καὶ ἀκρωτηριασθείσης ἀπὸ τῆς ἀρχῆς Ἡρακλείου τοῦ Λίβυος, οἱ ἀπ' ἐκείνου κρατήσαντες οὐκ ἔχοντες ὅποι καὶ ὅπως καταχρήσονται τῇ αὐτῶν ἐξουσίᾳ εἰς μικρὰ τινα μέρη κατέτεμον τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν καὶ τὰ τῶν στρατιωτῶν τάγματα, μάλιστα ἑλληνίζοντες καὶ τὴν πάτριον καὶ ρωμαϊκὴν γλῶτταν ἀποβαλόντες. Λογγίνους γὰρ ἔλεγον τοὺς χιλιάρχους καὶ κεντουρίωνας τοὺς ἑκατοντάρχους καὶ κόμητας τοὺς νυνὶ στρατηγούς. Αὐτὸ γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ θέματος ἑλληνικὸν ἐστὶ καὶ οὐ ρωμαϊκόν, ἀπὸ τῆς θέσεως ὀνομαζόμενον.

Κων. Πορφ. Περί θεμ. Ι. 1 - 7 καὶ 17 - 30.

* * *

79. Διηρέθησαν δὲ καὶ ἐγένοντο θέματα, ὅτε ἢ τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴ παρὰ τῶν ἀθέων Ἀγαρηνῶν ἤρξατο κολοβοῦσθαι καὶ ἀκρωτηριαζεσθαι καὶ συστέλλεσθαι κατὰ μικρόν· καὶ ἕως μὲν Ἰουστινιανοῦ τοῦ βασιλέως ὑπὸ μίαν ἀρχὴν ἦσαν ἅπαντες καὶ τῆς Μαυρικίου βασιλείας· καὶ μάρτυς αὐτὸς Βελισάριος, ὃς ἦν μονοστράτηγος πάσης Ἀνατολῆς. Ἐπεὶ δὲ ἤρξαντο οἱ Ἀγαρηνοὶ ἐκστρατεύειν κατὰ Ῥωμαίων καὶ διαφθεῖρειν τὰς χώρας καὶ πόλεις αὐτῶν, ἠναγκάσθησαν οἱ κατὰ καιρὸν βασιλεῖς τέμνειν εἰς μικρὰ τὴν μίαν ἀρχὴν, καὶ τὸ μὲν ἀπένεμιον στρατηγῶ τινι καὶ ἐκάλεσαν Ἀνατολικόν, διότι, ὡς προείπομεν, πρὸς ἡμᾶς

τοὺς κατοικοῦντας τὸ Βυζάντιον, πρὸς ἀνατολήν κεῖται. Τὸ δὲ παλαιὸν κατὰ ἔθνος ἦν ἀρχηγός· ἐπολιτεύοντο δὲ ὡς ἦν ἔθος αὐτοῖς, ἄλλοι μὲν δημοκραταίαις, ἄλλοι δὲ τυράννοις ὑποταττόμενοι. Ὑπὸ δὲ τὴν τῶν Ρωμαίων βασιλείαν γενόμενοι, εἰς ἐπαρχίας διηρέθησαν καὶ ἡγεμονίας καὶ δουκᾶτα καὶ τοὺς καλουμένους κονσιλαρίους, τουτέστι βουλευτάς.

Κων. Πορφ., Περὶ θεμ. Ι. 48 - 61.

* * *

Σ τ α δ ι ο δ ρ ο μ ί α β υ ζ α ν τ ι ν ο ὕ ὑ π α λ λ ή λ ο υ .

Χαρακτηριστικὸ τῆς βυζαντινῆς κρατικῆς συγκρότησης εἶναι ἡ γραφειοκρατικὴ ὀργάνωσις. Οἱ δημόσιες ὑπηρεσίαι ἦταν αὐστηρὰ συγκροτημέναι καὶ ἱεραρχημέναι καὶ ἡ πρόσληψις, μισθοδοσία, προαγωγή καὶ ἀρμοδιότητες τῶν ὑπαλλήλων ἐπακριβῶς καθορισμέναι. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τῆς σταδιοδρομίας ἐνός βυζαντινοῦ ὑπαλλήλου, εἶναι τὸ χωρίο τοῦ Ἰωάννη Λυδοῦ ποῦ ἀκολουθεῖ.

80. Ἐνα καὶ εἰκοστὸν τῆς ἡλικίας ἄγων ἐνιαυτὸν ἐπὶ Σεκουνδιανοῦ ὑπατείας ἐκ τῆς ἐνεγκούσης με Φιλαδελφείας τῆς ὑπὸ τῷ Τιμόλῳ ἐν Λυδία κειμένης παρῆλθον εἰς ταύτην <τὴν> εὐδαίμονα πόλιν· καὶ πολλὰ μετ' ἑμαυτοῦ σκεψάμενος ἐπὶ τοὺς μεμοριαλίους τῆς αὐτῆς συνεῖδον ἐλθεῖν καὶ πρὸς στρατείαν ἀναξώσασθαι μετ' ἐκείνων. Ὅπως δὲ μὴ τὸν ἐν μέσῳ χρόνον δόξαιμι ζημιουῖσθαι, εἰς φιλοσόφου φοιτᾶν διέγων. Ἀγάπιος ἦν κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον, περὶ οὗ Χριστόδωρος ὁ ποιητὴς ἐν τῷ περὶ τῶν ἱακροῦστων τοῦ μεγάλου Πρόκλου μονοβίβλῳ φησὶν οὕτως·

[Ἀγάπιος] πύματος μὲν, ἀτὰρ πρότιτος ἀπάντων,

παρ' ᾧ τὰ πρῶτα τῶν Ἀριστοτελικῶν διδαγμάτων μαθὼν ἔτυχον καὶ τινων εἰς τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας ἀκροάσασθαι. Ἡ δὲ τύχη μᾶλλον εἰς ταύτην [με] παρωθῆσαι <τὴν> λειτουργίαν σκεψαμένη [Ζω]τικόν, πολίτην ἐμὸν καὶ χαίροντά μοι <οὗ> μετρίως, ἐπὶ τὴν ἐπαρχότητα τῶν πραιτωρίων ὑπὸ τῷ πάντων βασιλέων ἡμερωτάτῳ Ἀναστασίῳ προήγαγεν, ὃς οὐ πείθειν με μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀναγκάζειν δυνάμενος τοῖς ταχυγράφοις τῆς ἀρχῆς συνηρίθμησεν, ἐν ᾗ καὶ Ἀμμιανὸν τὸν ἐπεικέστα-

τον, ἀδελφιδουὺν τῷ ἐμῷ πατρὶ γενόμενον, συνέβαινε διαφαίνεσθαι.

Ὅπως δὲ μὴ τυχὸν ραθυμῆσω, πᾶσάν μοι κέρδους ὄδδον ὁ ὕπαρχος ἔδειξεν, ὡς παρ' ὄλον τὸν τῆς ἀρχῆς χρόνον αὐτοῦ — μέτριος δὲ ἦν καὶ βραχεῖ τὸν ἐνιαυτὸν ἐκβάς — οὐκ ἐλάττους χιλίων χρυσῶν ἀποκερδᾶναι σωφρόνως. <Ὡς> εἰκὸς οὖν εὐχαριστῶν — πῶς γὰρ οὔ; — ἐγκώμιον βραχὺ πρὸς αὐτὸν διεξῆλθον· ὁ δὲ ἡσθεὶς ἀνὰ στίχον μὲν ἕκαστον χρύσεινον ἀπὸ τῆς τραπέζης με κομίσασθαι παρεκελεύσατο· οἱ δὲ πρὸς τὸ βοηθεῖν ὑπὸ τοῦ λεγομένου ἄβ ἄκτις καλούμενοι, τὸ μήποτε γενόμενον, παρακαλοῦντες προσελάβοντό με εἰς πρῶτον χαρτουλάριόν, ἑτέρων δύο μόνων, ἤδη γερόντων, πρότερον μετὰ χρυσίου δόσεως συνταξαμένων αὐτοῖς· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τέσσαρας πρὸς εἰκοσι χρυσοῦς κατ' ἔτος ὤρισαν ἕκαστον. Ὅμοίως τε ποιῶν ἀντ' αὐτῶν τὸ λεγόμενον περσωνάλιον καὶ κοτιτιδιανόν, περὶ ὧν ἄρτι διεξῆλθον, σουγγεσιῶνας ἐτιθέμελην, ὧν ὁ λόγος ὧδε· πάντες μὲν ἀνέκαθεν οἱ παρὰ τῇ ποτὲ πρώτῃ τῶν ἀρχῶν βοηθοῦντες τοῖς τρέχουσι σκρινίοις διὰ πολλῆς ἐξέλαμπον παιδείας, περὶ δὲ τὴν Ῥωμαίων φωνὴν ἰτὸ πλέον ἔλχειν ἐσπούδαζον· χρειώδης γὰρ ἦν αὐτοῖς κατὰ ἱάναγκλαῖον. Δίκης οὖν ἐφεσίμου τυχὸν γενόμενης, εἶτα πρὸς τὴν ἰσὺγκλητον ἀναγομένης πρὸς διόρθωσιν ὁ τῶν ἄλλων Ἰβοηθῶν ἱκρλείττων συνέταττε τὴν λεγομένην σουγγεσιῶνα — ἰάντιλ τοῦ διδασκαλίαν — πρὸς ἀκρόασιν τῆς βουλῆς οὔτω ἱμάλιστλα, ὡς ἐκπλήττειν τὸν τε τῆς βουλῆς κυαιστορα καὶ τοὺς λεγομένους πάλαι μὲν ἀντεκῆνσορας, καθ' ἡμᾶς δὲ ἀντιγραφεῖς. Τοῦ δὲ θεοῦ συλλαμβάνοντος καὶ τῆς ἀπὸ τῶν περιγινομένων μοι παραμυθιῶν προθυμίας ἀνεπαίσθητον ἀποτελούσης τὸν κάματον, οὐ μόνον ἐπλήρουν τὰς εἰρημένας λειτουργίας ἐπὶ τοῦ σκρινίου, ἀλλὰ μὴν ἐπεσηκρήτεον παρὰ τοῖς ταχυγράφοις, ἔτι καὶ βοηθῶν ἑτέροις ἐν τῷ τεμένει τῆς δίκης ταχυγραφοῦσιν, ὃ καλεῖται σήκρητον — καὶ οὐ μικρὰ ἢ τε δόξα διὰ τῶν ἔργων ἢ τε τῆς παραμυθίας ἐπὶ τοῖς ἔργοις ἀφθονία —, ἔνθεν ὥσπερ ἀναπτρωθεῖς ἐπὶ τοὺς λεγομένους ἀ σηκρήτις τῆς αὐλῆς ἐπειγόμεην.

Ἰωάννης Λυδός, De mag. III. 26 - 27 (113.6 - 115.19).

* * *

81. Ὁ δὲ Ζωτικὸς ὑποβάλλοντος αὐτῷ τοῦ πάντα χρηστοῦ καὶ ἐπεικοῦς, φιλομαθοῦς τε καὶ φιλοσόφου τὸν βίον Ἀμμιανοῦ καὶ γαμετήν μοι περιποιεῖ ἑκατὸν μὲν χρυσοῦ λίτρῶν φερνὴν προσάγουσαν, τὰ

δὲ ἄλλα κρείττονα τῶν ὀτεδήποτε ἐπὶ σωφροσύνη θαυμαζομένων Ἰγυ-
ναικῶν. Ἐγὼ δὲ κρείττονα πολλῶ τοῦ χρόνου προϊόντος ἐλπίζων προ-
ελθεῖν μοι τὰ πράγματα τῆς μὲν ἐπὶ τὴν αὐλὴν σπουδῆς ἀπεσχόμην.
ὄλον δέ μου τὸν βίον τῇ στρατείᾳ παρεχώρησα. Τῶν οὖν κοινῶν τοιού-
των ἀποτελεσθέντων ἐπὶ πᾶσιν, ὁποῖων ὁ λόγος ἐμνημόνευσε, καὶ τὸ
λοιπὸν τοῖς λογικοῖς [οὐχ], ὡς τὸ πρῖν, τῆς τύχης ἀπαρεσκομένης, ἐμί-
σησα τὴν στρατείαν, ὄλον ἑμαυτὸν τοῖς βιβλίοις ἐκδούς. Γνοὺς δὲ ὁ βα-
σιλεὺς τὴν ἐμὴν περὶ τοὺς λόγους ἀγρυπνίαν πρῶτον μὲν ἐγκώμιον εἶ-
πεῖν με πρὸς αὐτὸν κατηξίωσε, παρόντων ἐκ [τύχης καὶ τῶν ἀπὸ τῆς
μείζονος Ῥώμης λογάδων, οἷς ἀλείψι μέλει, καὶ τοῦτο ταλαιπωροῦσι, τῆς
περὶ λόγους σπουδῆς. Οὐ γενομένου, καὶ συγγράψαι με τὸν πρὸς Πέρ-
σας αἰσίμως αὐτῷ χειρισθέντα πόλεμον παρεκελεύσατο, ὅτε Δάραν τὴν
πόλιν, ἣν ὁ πολὺς Ἀναστάσιος [ταῖς φά]ρρυξι τῶν πολεμίων ἐπιτέθει-
κεν, ἐνοχλοῦντες ἐ[κείθεν] οὐ μετὰ μικρᾶς ζημίας ὑπενόστησαν, οὐκ ἐπ'
αὐτοῦ πάλιν προελθόντες.

Ἰωάννης Λυδός, *De mag.* III. 28 (115.20 - 116.15).

* * *

82. Πραγματικὸν <οὖν> πρὸς τὴν ἐπαρχότητα γράφων ὁ βασι-
λεὺς ἐπ' ἐμοί, τοιούτοις ἐχρήσατο ῥήμασιν· «Ἰωάννη τῷ λογιωτάτῳ πολ-
λὴν μὲν σύνισμεν τὴν ἐν λόγοις παιδείαν τὴν τε ἐν γραμματικοῖς ἀκρί-
θειαν τὴν τε ἐν ποιητικοῖς χάριν καὶ τὴν ἄλλην αὐτοῦ πολυμαθειαν, καί,
ὅπως τὴν Ῥωμαίων φωνὴν τοῖς ἑαυτοῦ πόνοις ἀποδείξει σεμνοτέραν,
καίτοι τῆς στρατείας αὐτῷ τῆς ἐν τοῖς δικαστηρίοις τῆς σῆς ὑπεροχῆς
ὀρθῶς φερομένης, ἐλέσθαι μετ' αὐτῆς καὶ τὸν ἐν βιβλίοις ἀσχῆσαι βίον
καὶ ὄλον ἑαυτὸν ἀναθεῖναι τοῖς λόγοις. Τὸν τοίνυν εἰς, τοσοῦτον ἀρετῆς
ἀναβάντα ἀγέραςτον ἀπολιπεῖν ἀνάξιον τῶν ἡμετέρων χρόνων εἶναι
κρίνοντες, προστάττομεν τῇ σῇ ὑπεροχῇ ἐπιδοῦναι αὐτῷ τοῦ δημοσίου
τόδε. Ἴστω δὲ ὁ εἰρημένος σοφώτατος ἀνὴρ, ὡς οὐ μέχρι τούτου στησό-
μεθα, ἀλλὰ καὶ ἀξιώμασι καὶ ἱεραῖς μείζουσι φιλοτιμίαις τιμήσομεν αὐ-
τόν, [ἄ]τοπον ἡγούμενοι, τοιαύτην εὐγλωττίαν οὕτω μικρᾶς ἀμοιβῆς ἀ-
ξιωθῆναι, ἐπαινοῦντες αὐτόν, εἰ καὶ πολλοῖς ἑτέροις τῆς οὔσης αὐτῷ
μεταδοίῃ παρασκευῆς». Τούτοις ἐπισηφισαμένου τοῦ τήνικαῦτα τὴν πο-
λιαρχίαν ἰθύνοντος καὶ τόπον διδασκάλοις ἀπονενεμημένον ἀφορίσαν-
τός μοι ἐπὶ τῆς Καπιτωλίδος αὐλῆς, ἐχόμενος τῆς στρατείας ἐπαίδευον,
καὶ μεγαλοφρονεῖν ἐξηγόμεν.

Ἰωάννης Λυδός, *De mag.* III. 29 (116.16 - 117.11).

83. Παρὰ μέντοι τῆς στρατείας βαθμῶν τε καὶ πόρων ἄνευ τινὸς ἐλαττώσεως, ὡσπερ ἀνεπαισθήτως τοῦ χρόνου τροχάζοντος, ἐπὶ τὸ πέρας τῆς στρατείας ἀνῆλθον. Καὶ κερδῶν μὲν ἕνεκα, ὡσεὶ μηδ' ἐν στρατείᾳ τελῶν, παρηνέχθη· ἔτυχον δὲ τιμῆς καὶ τῆς ἀπὸ τῶν κρατούντων αἰδοῦς, καὶ — τὸ δὴ πάντων γλυκύτερον — ἐν ἀνέσει τὸν βίον παρέδραμον. Ἡ δὲ πάνσοφος δίκη, [δικαίῳις με παραμυθουμένη τρόποις, τοῖς μὲν στρατιώταις], ὡς ἔφην, αἰδέσιμον ἔδειξε, τοῖς δὲ ἄρχουσιν οὐκ ἀπάξιον τιμῆς καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τῆς προελθούσης ἐπ' ἐμοὶ ψήφου, ὅτε τὴν ζώνην ἀφείς ἐπὶ τὴν αὐλὴν ἐχώρουν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀναβάντα με ἐπὶ τοῦ βήματος τῆς ἐπαρχότητος, κατὰ τοῦτο δὴ τὸ σύνηδες εὐχαριστῆσαι τῷ κρείττονι καὶ τὴν ἀρχὴν ἀλώσασθαι, τιμήσας <ὁ> ὑπαρχος - Ἡφαιστος δὲ ἦν ὁ χρηστός, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ ἐκ μόνης τῆς προσηγορίας τὴν οὖσαν εὐγένειαν αὐτῷ δεικνύς· Ἡφαιστου γὰρ, τοῦ πρώτου βασιλεύσαντος Αἰγύπτου κατὰ τὸν Σικελιώτην, ἀπόγονος εἶναι διεφημίζετο — ἐγερθεὶς ἀντησπάσατό με λιπαρῶς καὶ περιβαλὼν αὐτίκα μὲν τὸ πρόσταγμα τῶν ἀννωνῶν χερσὶν ἰδίαις ἐπιδίδασιν εὐχαριστῶν· μετὰ δὲ μυρίουσ ἐπαίνους πάσης τῆς τάξεως παρουσίας ψῆφον ἀνέγνω ἔχουσαν ὧδε. «Ἰωάννης μὲν ὁ λογιώτατος — τούτῳ γὰρ χαίρει τῷ ποσρήματι μᾶλλον ἢ τοῖς ἐκ τῶν ὑπαρξάντων αὐτῷ γερῶν προσγενομένοις γνωρίσμασιν — ἤδη φθάσας τοῖς ἀπάντων ἐαυτὸν καλλίστοις — παιδείᾳ τε καὶ λόγοις φαμέν — τοιοῦτον ἀπέδειξεν, ὡς οὐκ αὐτὸν θαυμάζεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἑτέρους, οἳ δὴ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἔργον γεγόνασι. Μικρὸν δέ, ὡς ἔοικεν, εἶναι νενομικῶς, εἰ μόνοις κοσμοῖτο τοῖς ἐκ λόγων ἐπιτηδεύμασι — καίτοιγε τί ἂν τις τούτων ἠγήσοιτο μείζον; —, καὶ τοῖς πολιτικοῖς ἐνέμιξε πράγμασιν. Ὑπηρετησάμενος δὲ τοῖς ἡμετέροις δικαστηρίοις μίαν τινὰ διὰ πάντων ἐφύλαξεν ἀρμονίαν, τοῖς οἰκείοις πανταχοῦ κατακολουθῶν παραδείγμασι καὶ δι' αὐτῶν διδάσκων τῶν ἔργων, ὡς φύσις ἀγαθὴ καὶ τίχτειν οἷά τε οὖσα τὰ χρησιμώτερα, πρὸς ὅπερ ἂν βίου σχῆμα τραπείη. τῶν οἰκείων οὐκ ἐξίσταται πλεονεκτημάτων, σεμνοτέραν δὲ τὴν ἀρετὴν ἀπεργάζεται, λόγοις αὐτὴν καὶ πολιτικοῖς ποικίλλουσα πράγμασι. Τούτοις τοίνυν ἅπασιν ἐνευδοκιμηκῶς Ἰωάννης ὁ λαμπρότατος, τοὺς ἐν τοῖς ἡμετέροις δικαστηρίοις βαθμούς τε καὶ πόρους διανύσας, ἐπὶ τὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως δραμεῖται [χίνη] καὶ μείζονων ἐκεῖθεν ἀπολαύσει δωρεῶν. Ἔστι γὰρ δὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις πλεονεκτήμασι καὶ φιλόλογος ὁ βασιλεύς, τοῦτο καλῶς ἐφ' ἡμῶν πεποιηκότος τοῦ χρόνου, ὅπως ἂν ἡ τοῦ προστατοῦντος σεμνότης καὶ τὴν λοιπὴν ἅπασαν τάξιν ἐπὶ τι φέροι λαμπρότερον». Ταύτην τὴν τιμὴν ἀντὶ πολλῶν χρημάτων

ἐκ τοῦ δικαστηρίου λαβών, ἡγουμένων τῶν πάντων μοι γλυκυτάτων ἐταίρων ἐπὶ τὴν αὐλὴν ἀνεχώρησα, στρατευσάμενος τοὺς πάντας τεσσαράκοντα ἐνιαυτοὺς πρὸς μησὶ τέσσαρσι· καὶ τυχῶν τοῦ εἰωθότος παρὰ τῆς βασιλείας ἀξιώματος τοῖς πληροῦσιν ἐπιδίδοσθαι αὐθις ἐπὶ τὰ θιβλία παρῆλθον.

Ἰωάννης Λυδός, *De mag.* III. 30 (117.12 - 119.11).

* * *

Κεφαλατίκιον κάστρου

Κατὰ τὴν ὕστερη βυζαντινὴ περίοδο, εἶχε καταργηθεῖ τόσο τὸ πρωτοβυζαντινὸ διοικητικὸ σύστημα τῶν ἐπαρχοτήτων, διοικήσεων καὶ ἐπαρχιῶν, ὅσο καὶ τὸ μεσοβυζαντινὸ τῶν δεμάτων.

Στὸ ἐξῆς, οἱ μικρὲς περιοχὲς τοῦ κράτους πού ἀπομένουν, κατανέμονται σὲ κάστρα πού τὴ διοίκηση (κεφαλατίκιον) εἶχαν οἱ κεφαλές ἢ κεφαλατικεύοντες. Διάταγμα ἀνάδρασης κεφαλατίκιου κάστρου παρατίθεται στὴ συνέχεια.

84. Ἡ βασιλεία μὴ ἀνατίθῃσι διὰ τῆς παρούσης προστάξεως τῷ [κῦρ δεῖνι τὸ κεφαλατίκιον τοῦ κάστρου..., ὀφείλοντι διάγειν ἐπὶ συστάσει καὶ οἰκισμῷ τῶν ἐποίκων αὐτοῦ, καὶ φροντίζειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἀνακτίσεως καὶ περιποιήσεως καὶ ἀποβιγλίσεως καὶ λοιπῆς ἀσφαλείας καὶ κατοχυρώσεως [τοῦ τοιούτου κάστρου ἔτι τε τῆς εὐνομίας καὶ ἰσότητος καὶ δικαιοπραγίας τῶν ἐποίκων πάντων αὐτοῦ, ὡς ἂν διαφυλάσσῃται καλῶς σὺν βοηθείᾳ θεοῦ καὶ διὰ μεσιτείας τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ τῆς πρεσβείας τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος καὶ θαυματουργοῦ Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου παρακινεῖν τε καὶ προθυμοποιεῖν καὶ διεγείρειν τοὺς ἐκεῖσε εὐρισκομένους στρατιώτας ἔχειν ἀνελλιπῆ τὰ τε ἄλογα καὶ ἄρματα αὐτῶν καὶ εὐρίσκεσθαι προθύμους ἐν ταῖς ἐπερχομέναις [δουλείαις τῆς βασιλείας μου, ὀφειλόντων καὶ αὐτῶν [τῶν κατοικούντων] καὶ τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν λοιπῶν πάντων ἐποίκων τοῦ τοιούτου κάστρου ἔχειν εἰς αὐτὸν τιμὴν πᾶσαν, ὑπακοήν, καὶ εὐπέθειαν τὴν προσήκουσαν. ὅσα καὶ εἰς κεφαλὴν αὐτῶν, καὶ πείθεσθαι τούτῳ ἐφ' οἷς ἂν μέλλειν λέγειν πρὸς αὐτοὺς ἀφορῶσιν εἰς σί-

στασιν καὶ ἀσφάλειαν καὶ οἰκισμὸν αὐτοῦ καὶ εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν ἐπερ-
χομένων δουλειῶν τῆς βασιλείας μου· ὀφείλοντος καὶ αὐτοῦ λαμβάνειν
ἐξ αὐτῶν καὶ ἀρκεῖσθαι εἰς μόνον τὰ κατὰ εὐλόγον συνήθως ἀπαι-
τούμενα τοῦ κεφαλατικίου δίκαια, καὶ μηδὲν πλέον λαμβάνειν παρὰ τὸ
διατεταγμένον δίκαιον, ἐπεὶ [καὶ] τούτου ἔνεκεν ἐγένετο αὐτῷ τὸ πα-
ρὸν τῆς βασιλείας μου πρόσταγμα.

K. N. Σάθας, MB. VI. (σ. 642 - 643).

* * *

ΙΙ. Ἄμυνα

Στρατός

Ὁ στρατὸς τοῦ Βυζαντίου ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς ρωμαϊκῆς
στρατιωτικῆς παράδοσης. Ἡ ὀργάνωσή του, ἡ στρατολογία
του, ἡ τακτική, ὁ ὀπλισμὸς, ἡμισδοδοσία του, καθορίζονται στά
στρατιωτικά ἐγχειρίδια πού προορίζονται τόσο γιὰ τὸ στρατό
ξηρᾶς, ὅσο καὶ γιὰ τὸ στόλο, μέχρι τῆς τελευταίας τους
λεπτομέρειες καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο οἱ βυζαντινὲς ἔνοπλες
δυνάμεις ἔγιναν τὸ ἀποτελεσματικὸ ἐκεῖνο ὄργανο, μέ τὸ ὅποιο
ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία κατόρθωσε νὰ διατηρηθεῖ γιὰ 1100
καὶ πλέον χρόνια.

Τὰ στελέχη τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ

85. Στρατηγὸς τοίνυν προσαγορεύεται ὁ τοῦ παντός στρατοῦ κο-
ρυφαῖός τε καὶ ἡγεμών. Ὑποστράτηγος δέ, ὁ τὴν δευτέραν τούτω τά-
ξιν ἐκπληρῶν. Ὑπολαμβάνω δὲ ὡς οἱ παλαιότεροι ἡμῶν ὑποστρατή-
γους μὲν ἐκάλουν τοὺς στρατηγούς, διὰ τὸ στρατηγὸν ἀπάντων κύρις
εἶναι τὸν βασιλέα, ἐκ προσώπου δὲ αὐτοῦ εἶναι καθ' ἕκαστον θέμα τὸν
στρατηγόν. Καὶ διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν ὁ στρατηγὸς ὑποστράτηγος
ἐκαλεῖτο, στρατηγὸς δὲ κυρίως ἐλέγετο ὁ ἐκ προσώπου βασιλέως ἐπὶ
πάντων κεφαλὴ ἀποστελλόμενος, ἔχων ὑποστρατήγους τοὺς τῶν θεμά-
των στρατηγούς. Ὅπερ ἔστιν ἄριστον.

Νῦν δὲ ὑποστράτηγος οὐ γνωρίζεται εἰ μὴ τι ὁ καλούμενος με-
ράρχης, καὶ τουρμάρχης ἔστιν ὅποτε καλούμενος μεράρχης, ἦτοι ὁ τοῦ
μέρους τῆς ἀρχῆς ἐμπεπιστευμένος.

Δρουγγάριος δὲ λέγεται ὁ μιᾶς μοίρας ἄρχων, ἥτις ὑπὸ τοῦ μέρους τοῦ τουρμαρχοῦ τάσσεται. Μέρος γάρ ἐστιν ἢ τούρμα τὸ ἐκ τριῶν μοιρῶν ἤγουν δροῦγγων συγκείμενον ἄθροισμα. Μοῖρα δὲ ἐστιν, ἥτοι δροῦγγος, τὸ ἐκ ταγμάτων ἥτοι ἀνδρῶν τῶν λεγομένων κομήτων συγκείμενον πλῆθος.

Κόμης δὲ ἐστιν, ὁ τοῦ ἐνὸς τάγματος, ἥτοι βάνδου ἀφηγούμενος.

Κένταρχος δὲ ἐστιν, ὁ ἑκατὸν ἀνδρῶν ἄρχων, ἥτοι ἑκατόνταρχος, ὅστις καὶ ὑπὸ τὸν κόμητα τέτακται.

Δέκαρχος δὲ ἐστιν, ὁ τῶν δέκα πρώτος· ὡσπερ καὶ πεντάρχης ὁ τῶν πέντε, ὅστις καὶ μέσος ἴσταται τῆς ἀκίας.

Λέων Στ', Τακτικά ζ' - ιβ' (PG. 107. 701C - 704A).

* * *

86. Ἄπαν τὸ φωσσάτον ὑπὸ τὴν τοῦ μεγάλου δομεστίκου χειρᾶ εὐρίσκεται. Διὸ καὶ τοῦ βασιλέως εἰς τὸ φωσσάτον εὐρισκομένου εἰς τὴν τοῦ μεγάλου δομεστίκου τένταν σαλπίζουσι τὸ τῆς κινήσεως σήμαντρον. Καὶ ὅποτε ἢ τοῦ φωσσάτου κατάστασις ἔμπροσθεν γίνεται τοῦ βασιλέως, δι' αὐτοῦ δὴ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἐνεργεῖται, ἤγουν τίνες μὲν ἔμπροσθεν τίνες ὀπίσθεν τίνες δ' αὖ ἐκ πλαγίων ὀφείλουσιν εὐρίσκεισθαι. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπικρίνει τὴν τοιαύτην κατάστασιν.

Ψευδο-Κωδινὸς 248.3 - 17.

* * *

87. Ὁ δὲ μέγας ἀδνουμιαστής τοῦ φωσσάτου ἀδνουμιαζομένου παρὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου πάρεστι μὲν καὶ αὐτός· ἐὰν δὲ τινες ὧσιν ἀπὸ τούτων στερούμενοι ἀλόγων ἢ ἀρμάτων τινῶν, ἀπογραφόμενος οὗτος τὰ λείποντα ἐπιμελεῖται ἀναπληροῦσθαι ταῦτα.

Ψευδο-Κωδινὸς 250.13 - 20.

* * *

Διάρθρωσις βυζαντινῶν δυνάμεων

88. Οὕτως οὖν τῶν ταγμάτων, ἤγουν βάνδων διαιρουμένων, ἐφ' ἑαυτὰ χρὴ ἐπιστῆναι αὐτοῖς ἄρχοντας τοὺς λεγομένους κόμητας, συνίστασθαι δὲ ἕκαστον τάγμα ἀπὸ ἀνδρῶν τριακοσίων κατὰ τὸν μέσον

τρόπον. Μήτε δὲ πλέον τετρακοσίων ἀνδρῶν τὸ τάγμα ἔχειν ὀρίσης, κἂν πάνυ πολὺν στρατὸν ἔχῃς, μήτε ὑποκάτω τῶν διακοσίων, κἂν ἔστιν ὀλίγος ὁ στρατός.

Ταῦτα δὲ τὰ τάγματα συνάξεις εἰς χιλιαρχίας, ἧτοι μοίρας τὰς λεγομένας δρούγγους. Καὶ ἐπιστήσεις αὐτοῖς μοιράρχας χρησίμους, ἀνδρείους, καὶ φρονήσει καὶ εὐταξία, εἰ δυνατόν, καὶ εὐγενεῖα καὶ εὐπορία διαφέροντας, τοὺς λεγομένους δρουγγαρίους, οὓς ποτε χιλιάρχους ἐκάλουν οἱ παλαιοί.

Τὰς δὲ μοίρας ταύτας, ἧτοι τοὺς δρούγγους, συντάξεις εἰς μέρος, ἧγουν τούρμας καὶ ἐπιστήσονται αὐτοῖς γνώμη τῆς βασιλείας ἡμῶν μεράρχαι, οἱ λεγόμενοι ποτε καὶ στρατηλάται, νῦν δὲ τῇ συνηθείᾳ καλούμενοι τουρμάρχαι. Καὶ τούτους φρονίμους καὶ εὐτάκτους εἶναι, καὶ ἐναρέτους, καὶ ἐμπείρους, εἰ δυνατόν, εἰδότες καὶ γράμματα, καὶ μάλιστα τὸν τοῦ μέσου μέρους τὸν λεγόμενον ὑποστράτηγον, ὀφείλοντα, εἰ χρεῖα γένηται, ἐν πᾶσι τὸν τοῦ στρατηγοῦ τρόπον ἀναπληροῦν.

Ταῦτα δὲ τὰ μέρη τρία συστήναι, ἐφ' ᾧ καὶ τρεῖς ἐπιστήσονται τουρμάρχαι, εἰς ἕκαστος ἰδίου μέρους ἄρχων, ὥστε εἶναι τοῦ παντός στρατοῦ τὴν ἀνωτάτην τομήν, τρία μέρη ἰσάριθμα. ἧγουν τούρμας, τουτέστι μέσον, ἄριστόν τε καὶ δεξιόν. Ταῦτα ποιεῖ τὴν πᾶσαν τὴν ὑπὸ τῷ στρατηγῷ τεταγμένην.

Χρῆ δέ, ὡς εἴρηται, μὴ τάγμα πλέον τῶν τετρακοσίων ἀνδρῶν γίνεσθαι, ἧγουν τὸ τοῦ κόμητος βάνδον· μήτε δρούγγον πλέον τῶν τρισχιλίων· μήτε τουρμαν πλέον τῶν ἑξάκις χιλίων.

Εἰ δὲ συμβῆ πλέον τοῦ λεχθέντος μέτρου εἶναι τὸν στρατόν, κάλλιον ἔστιν ἔξωθεν τῶν μερῶν, ἧτοι τῶν τουρμαχιῶν, ἐν δευτέρᾳ τάξει καθίστασθαι, ἧγουν ἐν τῇ ὀπισθεν τῆς προμάχου τάξεως παραταγῆ ἐν ὑποβοηθείᾳ καὶ εἰς φυλακὴν τῶν πλαγίων μερῶν, καὶ εἰς νωτοφύλακας, καὶ εἰς ἐνέδρας, ἧτοι ἐγκρύμματα, καὶ εἰς κυκλώσεις τῶν πολεμίων.

Καὶ μήτε τὰς τούρμας, μήτε τοὺς δρούγγους μείζονας ποιεῖν, ἵνα μὴ ὡς μεγάλα καὶ ἐπὶ πολὺ ἐκτεινόμενα ἀπειθῆ πρὸς τὰ παραγγέλματα, καὶ συγκεχυμένα εὐρεθῶσιν.

Ἐπιλογή στρατιωτῶν

89. Κελεύομεν τοίνυν τῇ σῆ ἔνδοξότητι κατὰ τὴν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς συνήθειαν τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν ἐπιλέξασθαι, οὓς ἂν δοκιμάσης ἰκανοὺς εἶναι πρὸς τὴν τοῦ πολέμου χρείαν. Ἐκλέξῃ δὲ στρατιώτας ἀπὸ παντὸς τοῦ ὑπὸ σέ θέματος, μήτε παῖδας, μήτε γέροντας, ἀλλὰ ἀνδρείους, ἰσχυροὺς, εὐρώστους, εὐψύχους, εὐπόρους, ὥστε αὐτούς, ἐν τῷ ἐξπιδίτῳ, ἦγουν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῦ φουρσάτου εἰς τὴν ἰδίαν στρατείαν ἀσχολουμένους, ἔχειν ἐν τοῖς ἰδίοις οἴκοις ἑτέρους τοὺς γεωργοῦντας, καὶ τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν ἐξόπλισιν τοῦ στρατιώτου χορηγεῖν δυναμένους, δηλονότι ἐλευθέρους τοὺς οἴκους ἔχοντας τῶν ἄλλων πασῶν τοῦ δημοσίου δουλειῶν. Οὐ γὰρ βουλόμεθα τὸν ἡμέτερον συστρατιώτην (οὕτως γὰρ ἐγὼ καλῶ τὸν ἀριστεύειν μέλλοντα ὑπὲρ τε τῆς ἡμῶν βασιλείας, καὶ τῆς φιλοχρίστου τῶν Ῥωμαίων πολιτείας, ἐν τοῖς κατὰ πόλεμον ἔργοις) πλὴν μόνον τοῦ δημοσίου τέλους ἑτέρα ὑποχεῖσθαι οἰαδήποτε δουλείᾳ.

Λέων Στ', Τακτικά α' (PG 107. 697D - 700A).

Στρατολογία

90. Ἐάν τις ἐν πολέμῳ τελευτήσῃ ὅπωςδήποτε στρατευόμενος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἐὰν εἷς ἔστιν, ἢ πολλῶν παίδων ὁ μείζων παραχρῆμα εἰς τὸν τόπον τοῦ πατρὸς ὑπείσερχέσθω καὶ τὰς ἀννόνας τὰς αὐτὰς λαμβανέτω, εἰ μέχρι βιάρχου ἦν ὁ πατήρ. Εἰ δὲ ἀνώτερος ἦν τοῦ βιάρχου, βιάρχον μόνον γίνεσθαι τὸν παῖδα. Πρόδηλον γάρ, ὅτι ὁ μείζων ταύτην ἔχων τὴν παραμυθίαν φροντίζει καὶ τῶν ἰδίων ἀδελφῶν.

Νόμος αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Α' (379 - 395).
CJ. XII. 47.3 (= CJC. II. 478 - 479).

* * *

91. Ἦν δὲ τις τῶν ἀνατολικῶν στρατηγίας τὴν ἡγεμονίαν περιέπων πατρίκιος τοῦνομα Σισίνιος στρατολογίαις τὴν χώραν περιπελεύων. Ἐν οἷς καὶ Λέων ὁ θάναυσος στρατολογηθεὶς ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ εἰς προκοπὴν μεγάλῃ ἀναβιβάζεται σπαθαρικῶ ἀξιώματι προχειρισθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Θεοδοσίου. Καὶ δὴ ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὰ ἑσπέρια μέρη ἐκπεμφθεὶς εἰς Καμπανίαν καὶ Ἀμάλφην καὶ Νεάπολιν.

τηνικαῦτα βαρβαρισάντων, καταλαβὼν δὲ τὰ ἐκεῖσε ἐν πλωτηρσίοις δρόμωσι τὸν ἀριθμὸν ρκ' καὶ τροπαιοφόρῳ νίκῃ τὴν εἰρήνην βραβεύσας καταλαμβάνει τὰ βασίλεια, καὶ αὐθις ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀναγορεύεται βασιλεύς.

Γεώργιος Μοναχὸς 737.7 - 18.

* * *

Εἰς βυζαντινὸς στρατιώτης

92. Ἐν ἀρχῇ δὲ τῆς τρίτης τῆς ἡλικιώσεως, ἤγουν ἐξκαιδεκαετίας, τριακοστῶ δὲ καὶ πρώτῳ ἔτει τῆς ἀρχῆς τοῦ κρατοῦντος, ἐνιαυτῶ τε πρώτῳ τῆς νυμφευθείσης Χαζάρῳ Λέοντι τῷ τούτου υἱῷ φιλοχρίστου Εἰρήνης, διεπλάττετο ὅλως καθ' ἡλικίαν ὑπερφερῇ καὶ μορφῇ αὐτὸς ὠραιότατην καὶ εὐπρεπῆ. Ὄθεν τῷ ἐννεακαίδεκάτῳ αὐτοῦ χρόνῳ τῆς ἡλικίας εἰς τὴν τῶν ἐξσκουβιτόρων στρατίαν καὶ ἐν θάνδῳ ὀκτοκαίδεκάτῳ κατ' ἐκλογὴν ἀκριβῆ ὑπὸ τοῦ τυράννου ἐντάττεται, τοῖς ὁμοτάγεσιν ἀεί, ὡς ἄλλος τις ἀστὴρ πυρσολαμπῆς, ἐνορώμενος. Οὐ μόνον γὰρ σώματος ρώμη καὶ κάλλει καὶ μεγέθει ἅπαντας ὑπερῆρεν ἐκείνους, ἀλλὰ γὰρ καὶ πᾶσι φυσικοῖς ἀγαθοῖς πλεονεκτήμασιν ἐκέκτητο τοὺς συστρατιώτας, ταπεινοφρόνως ὑπηρετῶν καὶ ἐν πολέμοις δυνάμει Χριστοῦ τοῖς χρήζουσι βοηθείας ἐπαμνύμενος καὶ τῶν ἐχθρῶν ἐκλυτρούμενος.

Βίος Ἰωαννικίου I. 2 (AASS. Nov. II'. 334C).

* * *

93. Οὕτως νεανικῶς ἐν χρόνοις ἕξ τῷ μακαρίτῃ πυκτεύοντι, ἐβδόμην ἄγοντι ἤδη τὴν ἡλικίαν, ἥπερ δὴ ἔτος τρίτον καὶ τεσσαρακοστὸν ἀριθμεῖται, ἕκτῳ ἔτει τῆς αὐτοκρατορικῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ νεωτέρου, υἱοῦ Λέοντος, ἐγγόνου Κωνσταντίνου, ἀπεκγόνου Λέοντος τοῦ ἐξ Ἰσαύρων, τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος πρὸς τὴν Θρακῶν χώραν ἐξώρμησε ληϊζόμενον. Καθ' οὗ ἀντιπαρατάξεσθαι ἐξιόντος σὺν πολλοῖς στρατεύμασι τοῦ κρατοῦντος, συμβολῆς γενομένου πολέμου ἐν τῇ Μαρκέλλα καὶ κοπῆς ἰσχυρᾶς, οἴμοι, τοῦ χριστωνύμου φύλου ἀνιωμένου, οἶα Δαυὶδ ἀλλόσπερ ὁ δίκαιος κατατέμνων τοὺς ἄλλοφύλους, κεφαλὰς δυναστῶν αὐτῶν εὐσθενῶς διακόπτων σὺν μυριάσι, καὶ πλεί-

στους ρυόμενος τῶν ὁμοφύλων, ὡς καὶ ἓνα τότε τῶν μεγιστάνων ὑπὸ μηχανῆς τινος ἱμαντώδους κατασχεθέντα καὶ μικροῦ δεῖν χερσὶν ἐθνῶν ἀνόμων ζῶντα παραδιδόμενον, δυνάμει Χριστοῦ ἐλυτρώσατο, μαχαίρῃ ταχὺ διακόψας τὴν μηχανὴν αὐτῶν. "Ὁθεν δὴ τότε θαυμάσας ὁ βασιλεὺς τὸ ἀνδρεῖον τοῦ στρατιώτου· ὦ παῖ καλέ, φησί, ποίας χώρας καὶ στρατίας εἶ σύ, καὶ τί σου ὑπάρχει, λέγε, τὸ ὄνομα; Ὁ δὲ εἰρηκῶς ὡς χώρας μὲν ἐστὶ Βιθυνῶν ἐπαρχίας, κώμης δὲ τῶν Μαρυκάτου καὶ γένους τῶν Βοϊλαδῶν τὴν τε ἀλήθειαν πέλει Ἰωαννίκιος, καὶ τὴν στρατείαν ἐξσκουβίτωρ, ἐν τύπῳ ταῦτα εὐθύς πρὸς μνήμην διὰ γραφῆως χειρὸς ὁ βασιλεὺς ἐνέβαλεν, προσφιλῆ αὐτὸν καὶ οἰκεῖον ἀεὶ βουλευθεὶς ἔχειν.

Βίος Ἰωαννικίου II. 6 (AASS. Nov. II'. 337C).

* * *

Ὀπλισμὸς

94. Ἔχειν δὲ αὐτοὺς δεῖ τὸν ἕκαστον ἄνδρα ὄπλισιν τοιαύτην Ζάβας τελείας μέχρι τοῦ ἀστραγάλου, ἀνασυρομένας δὲ διὰ λωρίων καὶ κρικελίων, μετὰ τῶν θηκαρίων αὐτῶν. Ἔχειν δὲ καὶ κασσίδας σιδηρᾶς στυλινὰς διὰ παντὸς ἐχούσας ἄνωθεν εἰς τὰς κορυφὰς τουφία μικρὰ. Τοξάρια δὲ ἕκαστον κατὰ τὴν ἰδίαν ἰσχύν καὶ οὐχ ὑπὲρ αὐτὴν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπαλωτέρα, ἔχοντα θηκάρια πλατέα, ἵνα ἐν καιρῷ τεταγμένα χωρεῖν τὰ τοξάρια εἰ δυνατόν ἐστὶν αὐτοῖς, ἔχειν δὲ καὶ χορδὰς ἐκ περισσοῦ ἐν τοῖς πουγγίοις αὐτῶν. Κούκουρα μετὰ σαγιττῶν καὶ σκεπασμάτων αὐτῶν ἐπιτήδεια χωροῦντα ἀπὸ τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα σαγιττῶν. Ἐν δὲ τοῖς τοξοζωνίοις ρινία καὶ σουβλία. Ἔχειν δὲ καὶ κοντάρια καβαλλαρικά, μακρὰ, ἔχοντα λωρία κατὰ τὸ μέσον μετὰ φλαμούλων. Ἔχειν δὲ καὶ σπαθία ἀποκρεμάμενα τῶν ὤμων αὐτῶν κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν τάξιν καὶ ἕτερα παραμήρια, ἧτοι μαχαίρας διεζωσμένας.

Ὅσοι δὲ μὴ οἶδασι τοξεύειν νεώτεροι, ἐχέτωσαν κοντάρια μετὰ σκουταρίων τελείων. Εἰ δὲ καὶ χειρομάνικα σιδηρᾶ, ἃ λέγεται χειρόψελλα, τινὲς κτήσονται, λίαν χρήσιμον. Ἔχειν δὲ καὶ μικρὰ τουφία κατὰ τῶν ὀπισθελλίνων τῶν ἵππων, καὶ φλάμουλα μικρὰ ἐπάνω τῶν ζαβῶν κατὰ τῶν νόμων. Ὅσον γὰρ ἐστὶν εὐσχημος ἐν τῇ ὄπλισει αὐτοῦ ὁ στρατιώτης, τοσοῦτον καὶ αὐτῷ προθυμία προσγίνεται, καὶ τοῖς ἐχθροῖς δειλία.

Εἰ δυνατόν δὲ καὶ θώρακας ἔχειν, οἵτινες καλοῦνται νῦν κλιβά-

νια, καὶ αὐτὰ στιλπνὰ καὶ λαμπρά. Καὶ περικνημίδας, ἅτινα λέγεται νῦν ποδόψελλα καὶ πτερνιστήρας ἐνίοτε· ἔχειν δὲ καὶ ἐπιλώρικα ὅτε χρεῖα ἐπενδύμενα.

Πάντας δὲ τοὺς νεωτέρους Ῥωμαίους ἄχρι τεσσαράκοντα ἐτῶν ἀναγκάζεσθαι, εἴτε ἰκατὰ λόγον οἶδασι τοξεῦσαι εἴτε καὶ μετρίως, τοῦ πάντων τοξοφάρετρα φορεῖν. Τῆς γὰρ τοξείας παντελῶς ἀμεληθείσης καὶ διαπεσούσης ἐν τοῖς Ῥωμαίοις τὰ πολλὰ νῦν εἶωθε σφάλματα γίνεσθαι.

Ἔχειν δὲ καὶ κοντάρια δύο, ἵνα τοῦ ἐνός, ὡς εἰκός, ἀστοχοῦντος ἔχη τὸ ἄλλο εἰς χρῆσιν, τοὺς δὲ ἀπειροτέρους ἀπαλώτερα ἔχειν τοξάρια. Κἂν γὰρ οὐκ οἶδασι τοξεύειν, τῷ χρόνῳ ἐπιτηδεύουσι μαθεῖν, ὅπερ τῶν ἀναγκαίων.

Εἰ δὲ δυνατὸν καὶ ἀκόντια ἦτοι ρικτάρια ἔχειν ἕως δύο, ἵνα ἐν καιρῷ καὶ ἀκοντίσῃ κατὰ τοῦ πολεμίου. Καὶ τὸν μὲν ἰππέα στρατιώτην οὕτως ὀπλίσεις.

Λέων Στ', Τακτικά 6' - ζ' (PG. 107. 721B - 724B).

Περὶ στρατοπέδου

95. Ἔχειν δὲ καὶ τὴν περίμετρον τοῦ φοσσάτου τέσσαρας μὲν παρὰ τὰς μεγαλοτέρας καὶ δημοσίας, παραπόρτια δὲ μικρὰ πλείονα, καὶ καθ' ἑκάστην πόρταν ἤγουν ἔξοδον ἔχειν ἄρχοντα τὸν πλησίον ἀπλικεύοντα πρὸς παραφυλακὴν αὐτῆς. Ἔσω δὲ παρ' αὐτὰς τὰς ἀμάξας τὰς τῶν ψιλῶν τέντας ἀπλᾶς παρακειμένας, ἤγουν τῶν τε ἀκοντιστῶν καὶ τῶν τοξοτῶν, καὶ ἀπ' ἐκείνων εὐκαιρον διάστημα, ὡς ποδῶν τ' ἢ υ', καὶ τότε τὰς λοιπὰς ταγῆναι τέντας, ὥστε ἐν ταῖς τῶν ἐχθρῶν τοξείαις μὴ πλήττεσθαι τὰς ἐν τῷ μέσῳ, ἀλλ' ἐν τῷ εὐκαίρῳ τόπῳ πίπτειν τὰς σαγίττας.

Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ φοσσάτου σταυροειδῆ πλατεῖαν εἶναι στρατάν, τὸ πλάτος μ' ἢ ν' ποδῶν, καὶ ἔνθεν κάκειθεν παρακεῖσθαι αὐτῇ τὰς τέντας ρυμοειδῶς κατ' ὄρδινον ἐχούσας αὐτὰς ὀλίγον ἀπ' ἀλλήλων διάστημα, καὶ ἕκαστον τουρμάρχην μέσον τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀπλικεύειν.

Σὲ δὲ τὸν στρατηγὸν εἰς ἐν μέρος, καὶ μὴ ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλατείας, ἵνα μὴ καὶ τῇ μέσῃ ἐμποδίξῃς πρὸς πάροδον καὶ ὑπὸ τῶν παρερχομένων ὀχλήσῃ. Τοὺς δὲ καθαλλαρίους, ἐὰν γένηται καιρὸς εἰσελθεῖν, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φοσσάτου ἀπλικεύειν, καὶ μὴ ἐν τοῖς ἄκροις.

Τοὺς δὲ χρησιμωτέρους τῶν κομήτων μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ταγμα-
των εἰς τὰς πόρτας τοῦ φοσσάτου ἀφορίζεσθαι, ὥστε μετὰ τὰς ἑσπερι-
νάς μίσσας μηδένα θαρρεῖν μέχρι τοῦ δεδομένου σημείου παρὰ γνώμην
τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν εἰσέρχεσθαι ἢ ἐξέρχεσθαι ἐν τῷ φοσσάτῳ.

Τὰς δὲ νυκτερινὰς βίγλας τῶν καβαλλαρίων ἔσωθεν ὄντων ἀσφα-
λῶς γίνεσθαι. Ἐκαστος δὲ τουρμάρχης ἵνα ἴδιον μανδάτορα ἀφορίσῃ,
ὥστε εἶναι εἰς τὴν κόρτην τοῦ στρατηγοῦ προσεδρεύοντα. Ὀμοίως δὲ
καὶ τοὺς δρουγγαρίους καὶ κόμητας εἰς τὴν τένταν τοῦ τουρμάρχου ἵνα
διὰ τούτων συντόμως γινώσκωσι πάντες τὰ ἐντελλόμενα.

Ἔχειν δέ σε, ὦ στρατηγέ, περὶ ἑαυτὸν βουκινάτορας καὶ μικρῶν
βουκίνων καὶ μεγάλων, καὶ τοῦ εἰθισμένου βουκίνου σαλπίζοντος περὶ
ἐσπέραν παύεσθαι τῶν πόνων, καὶ δειπνοῦντας ψάλλειν τὸν τρισάγιον
ἕμνον.

Ἀφορίζεσθαι δὲ καὶ τινὰς ἰδικούς σου ἀνθρώπους πιστούς, ἵνα κα-
ταμανθάνωσι τὰς βίγλας, καὶ πᾶσι παραγγέλλωσι σιωπὴν ἔχειν, ὥστε
ἐξ ὀνόματος μὴ θαρρεῖν μετὰ κραυγῆς καλεῖν τὸν ἐταῖρον αὐτοῦ· πολ-
λὰ γὰρ τὰ ἐκ τῆς σιωπῆς ἀγαθὰ. Καὶ ὅτι πολλάκις κατάσκοποι πολε-
μίων ἐκ τούτου τοῦ τρόπου ἐν τῷ στρατοπέδῳ λανθάνοντες ἐφωράθη-
σαν καὶ ἐκρατήθησαν, ὥσπερ καὶ ἐκ τῆς κραυγῆς πολλὰ τὰ συμβαίνον-
τα βλαβερά.

Κωλύειν δὲ καὶ τὰς ὀρχήσεις, καὶ μάλιστα τὰς ἑσπερινὰς, καὶ ἄλ-
λο εἴ τι παίγιον, ὡς μὴ μόνον ἀκόσμους καὶ θορυβοειδεῖς ποιοῦντα ἀ-
ταξίας, ἀλλὰ καὶ κόπους ἀνωφελεῖς παρέχοντα.

Λέων Στ', Τακτικὰ ιστ' - κγ' (PG. 107. 796D - 797D).

★ ★ ★

96. Δεῖ οὖν τὰ ἄπλικτα, ἧτοι τὰ φοσσάτα (κυρίως γὰρ φοσσάτον
τὸ ἄπλικτον τοῦ ὅλου στρατοῦ καλεῖται), ταῦτα οὖν ἀσφαλῶς σε ποιεῖν.
Καὶ ἢ μὲν ἐνδέχεται, εἰς ἀραιότερους τόπους κατασκηνοῦν τὰ στρατι-
ωτικά, εἰ δὲ οὐ κατὰ πάντα, μὴ ἀμελῶς, ἀλλὰ σφιγκτικῶς καὶ ὀχυρῶς ἀ-
πλικεύειν, καὶ ἀποφεύγειν τοὺς τόπους ἐκείνους ὅσοι ἔχουσιν ἐκ τοῦ
πλησίον ὑψηλοτέρους αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐκείνους οἱ ἐχθροὶ ἀθρόον ἢ ἐν
νυκτὶ προκαταλαβόντες κακὰ τινα διαθήσουσι τῷ φοσσάτῳ.

Ὅταν τοίνυν ἐν τῇ τῶν ἐχθρῶν χώρᾳ στρατοπεδεύης, περιβάλ-
λου τάφρον βαθεῖαν, κἂν εἰς μίαν μόνην, ὡς εἴρηται, ἡμέραν μέλλης
ἀπλικεύειν. Ἀμετανόητος γὰρ ἢ τοιαύτη στρατοπεδεῖα, καὶ ἀσφαλῆς, διὰ

τάς αἰφνιδίους καὶ ἀοράτους ἐπιβουλὰς. Καταστήσεις δὲ καὶ φύλακας. καὶ μακρὰν εἶναι νομίζης τοὺς πολεμίους, ὡς ἐγγὺς ὄντων.

Λέων Στ', Τακτικά α' - β' (PG. 107. 792D - 793A).

* * *

97. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἡ ἀποσκευὴ καὶ χρεῖα πᾶσα τῶν στρατιωτῶν, τουτέστι παιδῆς τε, καὶ ὑποζύγια, καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα, καὶ εἴτι ἕτερον πρᾶγμα πρὸς ὑπηρεσίαν τοῦ φοσσάτου ἐπισύρεται.

Λέων Στ', Τακτικά κθ' (PG. 107. 705A).

* * *

98. Ἰστέον, ὅτι, ὅτε κερκετεύει ὁ δρουγγάριος τῆς βίγλης τὰς ἐσπέρας, λαμβάνει φατλίον ἀπὸ τοῦ εἰδικοῦ καὶ οἱ ρ' σχολάριοι, οὓς ἔχει, ποιοῦσι τὴν φῖναν τὴν ἔξω, καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ἐταιρείας κρατοῦσι φῖναν ἔσω μετὰ τοῦ ἐταιρειάρχου πλησίον ἔξω τῆς κόρτης, ὅπου εἰσὶ δεδεμένα τὰ σχοινία αὐτῆς καὶ λαμβάνει σίγνον ἀπὸ τοῦ βασιλέως μυστικῶς, εἴτε τὸν Σωτήρα, εἴτε τὴν Θεοτόκον, εἴτε τὸν ἀρχιστράτηγον, εἴτε τῶν ἀγίων μαρτύρων τῶν στρατηλατῶν, εἴτε ἄλλο τι, ὃ κελεύει ὁ βασιλεύς. Καὶ ὑπαλλάσσει ἐκάστης ἐσπέρας τὸ σίγνον, καὶ ἴστησιν ἐπιστάτας, καὶ περιγυρεύουσι δι' ὅλης νυκτὸς τὴν φῖναν. Τὸ αὐτὸ καὶ ὁ ἐταιρειάρχης μετὰ καὶ τῆς ἐταιρείας. Καὶ ἀφ' οὗ κερκετεύσει ὁ δρουγγάριος, οὔτε κοιωνίτης ἐπ' ἐξουσίας ἔχει ἔξω τῶν σκουταρίων εἰσελθεῖν, οὔτε τῶν ἐπὶ τῆς ἐταιρείας, οὔτε ἄλλος τις μέγας ἢ μικρός, ὑπερέχων ἢ ὑποβεθηκῶς, ἐὰν μὴ λάβῃ τὸ σίγνον ἀπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ἔλθῃ εἰς τὸν δρουγγάριον. Εἰ δὲ δοκιμάσει τις ἐξελθεῖν ἄνευ σίγνου, δεσμοῦσιν αὐτὸν καὶ ἀπάγουσιν εἰς τὸν δρουγγάριον, καὶ ὑπομνήσεται περὶ τούτου ὁ βασιλεύς, καὶ εἴ τι κελεύει ἡ βασιλεία αὐτοῦ. Εἰ δὲ λάβοι σίγνον παρὰ τοῦ βασιλέως, ὁπόθεν αὐτὸν ἐκβάλλει ὁ δρουγγάριος, ἐκεῖθεν καὶ πάλιν εἰσάγει, καὶ ἀλλοθὲν οὐκ ἔξεστιν αὐτὸν εἰσελθεῖν, ἐπεὶ παρὰ τῶν πεδητούρων δεσμεῖται, καὶ τὸ πρῶτ' αὐτῷ βασιλεῖ παραδίδοται. Τοῦτο δὲ φυλάττεται μέχρι τοῦ καταστολίου. Ὅτε δὲ ἐνωθῇ τοῖς θέμασιν ὁ βασιλεύς, γίνεται προσθήκη ἄλλης μιᾶς φίνας πλησίον τῶν ἐπὶ τῆς ἐταιρείας, ἥγουν ἔξω τῆς ἐταιρείας καὶ ἔσω τῶν τοῦ δρουγγαρίου σχολαρίων.

Στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις.

99. Ἐξῆς δὲ καὶ περὶ τῆς αὐτῶν γυμνασίας πρὸ τῶν πολεμικῶν ἀγώνων ὀφειλούσης γίνεσθαι μετρίως σοι καὶ συντόμως ὑπαγορεύσομεν, ὦ στρατηγέ, ἵνα προπαρασκευάζῃς αὐτοὺς ἐθίζεσθαι πρὸς τοὺς ἀληθεῖς κινδύνους διὰ τῶν ἐν γυμνασίᾳ κινδύνων. Τὸ γὰρ ἀγύμναστον παντελῶς ἀμαθὲς καὶ τυφλὸν πρὸς τὰς ἀθρόας καὶ ἀμελετήτους ἐγχειρήσεις εὐρίσκεται.

Ἡ γὰρ ἐν καιρῷ χειμῶνος, ἢ ἐν ἑτέρῳ καιρῷ ἐν ᾧ ἐστὶν ἀνοχὴ πολέμου, ἢ τινων ἐπελεύσεων κατὰ πολεμίας γῆς ἀνεσις, γυμνάζειν σε χρὴ τὰ στρατόπεδα, καὶ ποιεῖν τοὺς στρατιώτας πολεμικούς, καὶ ὥσπερ συντρόφους τῶν πόνων διὰ τοῦ ἐθισμού, καὶ μὴ ἀφίης αὐτοὺς ἀργεῖν, μήτε ραθυμεῖν. Καὶ γὰρ ἡ ἀργία μαλακὰ καὶ ἀσθενῆ ποιεῖ τὰ σώματα, ἢ δὲ ραθυμία δειλὰς καὶ ἀνάνδρους τὰς ψυχὰς παρασκευάζει. Αἱ γὰρ ἡδοναὶ τὸ καθ' ἡμέραν δελεάζουσιν καὶ ἐντολμότατον διαφθείρουσι. Καὶ ὅταν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀνεθέντες πάλιν ἐπὶ τοὺς πόνους ἔλθωσι, οὔτε ἡδέως ἔξουσιν, οὔτε ἐπὶ πολὺ καρτερήσουσιν, ἀλλ' εὐθέως φεύγουσιν πρὶν ἢ καὶ πείραν λαβεῖν τῶν πολεμικῶν πόνων. Εἰ δὲ καὶ εἰς πείραν ἐπὶ μικρὸν ἔλθωσιν, ταχέως ἀποχωρίζονται, φέρειν τοὺς πόνους καὶ κινδύνους οὐ δυνάμενοι. Διόπερ καὶ ἀγαθὸν ἐγὼ κρίνω στρατηγόν, ὅταν τὰ χρήσιμα τότε σκευάζει καὶ διατάττει καὶ ἔργα καὶ πράγματα, ὅταν οὐ κατελείγουσιν αἱ τῶν πολεμικῶν πόνων ἀνάγκαι. Γύμναζε δὲ τὸν στρατὸν τοιούτοις πόνοις καὶ ἐπιτηδεύμασιν.

Λέων Στ', Τακτικά α' - β' (PG. 107. 733D - 736B).

100. Ἀπάρας δὲ τῆς βασιλευούσης πόλεως ἐξῆλθε κατὰ τὰς λεγομένας Πύλας πλοῖ τὴν πορείαν ποιησάμενος. ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ τὰς τῶν θεμάτων χώρας ἀφικόμενος συνέλεγε τὰ στρατόπεδα καὶ προσετίθει αὐτοῖς νέαν στρατείαν. τούτους δὲ γυμνάζειν ἤρξατο καὶ τὰ πολεμικά ἔργα ἐξεπαίδευσεν. διχῆ γὰρ διελὼν τὸν στρατὸν παρατάξεις τε καὶ συμβολὰς πρὸς ἀλλήλους ἀναιμωτί ποιήσασθαι ἐκέλευσεν, κραυγὴν τε πολεμικὴν καὶ παιᾶνας καὶ ἀλαλαγμὸν καὶ διέγερσιν ἔχειν τούτους ἐδίδασκεν, ἵνα, κἂν ἐν πολέμοις εὐρίσκωνται, μὴ ξενίζωνται, ἀλλὰ θαρροῦντες ὡς εἰς παίγνιον κατὰ τῶν ἐχθρῶν χωρήσωσιν.

Θεοφάνης 303.8-17.

Ποιναί

101. Εἴ τις πόλιν ἢ κάστρον πιστευθεὶς εἰς παραφυλακὴν τοῦτο προδώσει, ἢ χωρὶς ἀνάγκης εἰς ζῶν συντεινούσης ἀναχωρήσῃ, δυνάμενος τοῦτο ἐκδικῆσαι, κεφαλικῇ τιμωρίᾳ ὑποβαλλέσθω.

Ταῦτα μὲν καὶ ἐν καιρῷ γυμνασίας ὁμοῦ συνηγμένων τῶν στρατιωτῶν ὑπαναγινωσκέσθω τὰ ἐπιτίμια, καὶ ἐν ἑτέρω οἰωδῆποτε καιρῷ πρὸς εἶδησιν τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν.

Δεῖ δὲ συνταγῆναι αὐτοῖς καὶ τὰ λοιπὰ ἐπιτίμια, ὅσα δέον ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πολέμου ἀναγκαίως φυλάττεσθαι.

Μετὰ οὖν τὸ ταγῆναι τὰ τάγματα ἀναγινώσκειται καὶ ταῦτα οὕτως.

Ἐὰν στρατιώτης ἐν καιρῷ παρατάξεως καὶ πολέμου τὴν τάξιν ἢ τὸν θάνδον αὐτοῦ ἑάσῃ καὶ ἢ φύγῃ, ἢ τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἐτάγῃ προπηδήσῃ, ἢ σκυλεύσῃ νεκρόν, ἢ εἰς ἐπιδίωξιν ἐχθρῶν καταδράμῃ, ἢ τούλδω ἢ φοσσάτω ἐχθρῶν ἐπέλθῃ, κελεύομεν καὶ τιμωρεῖσθαι αὐτὸν κεφαλικῶς, καὶ πάντα τὰ, ὡς εἰκός, παρ' αὐτοῦ εὕρισκόμενα ἀφαιρεῖσθαι καὶ τῷ κοινῷ διδόνθαι τοῦ τάγματος, ὡς τὴν τάξιν παραλύσαντα, καὶ τοῖς ἑτέροις αὐτοῦ ἐπιβουλεύσαντα.

Ἐὰν ἐν καιρῷ δημοσίας παρατάξεως ἢ συμβολῆς τροπή, ὅπερ ἀπείη, γένηται ἄνευ τινὸς εὐλόγου καὶ φανερᾶς αἰτίας, κελεύομεν τοὺς στρατιώτας τοῦ πρώτου φεύγοντος τάγματος καὶ ἀναχωροῦντος τῆς παρατάξεως, ἥτοι τοῦ ἰδίου μέρους, τοὺς εἰς τὴν μάχην ταγέντας ἀποδεκατοῦσθαι, καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν ταγμάτων κατατοξεύεσθαι, ὡς τὴν τάξιν παραλύσαντας, καὶ αἰτίους τῆς τοῦ παντὸς μέρους τροπῆς γενομένους.

Εἰ δὲ συμβῆ τινὰς ἐν αὐτοῖς, ὡς εἰκός, πληγάτους ἐν αὐτῇ τῇ συμβολῇ γενέσθαι, ἐκείνους ἐλευθέρους τοῦ τοιούτου ἐγκλήματος εἶναι.

Ἐὰν θάνδου ἀφαιρέσεις ὑπὸ ἐχθρῶν γένηται, ὅπερ ἀπείη, ἄνευ τινὸς εὐλόγου καὶ φανερᾶς προφάσεως, κελεύομεν τοὺς τὴν φυλακὴν τοῦ θάνδου πιστευθέντας σωφρονίζεσθαι, καὶ παντελῶς ἐσχάτους γίνεσθαι τῶν ἀρχομένων ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἀτίμους. Εἰ δὲ συμβῆ τινὰς αὐτῶν μαχομένους γίνεσθαι πληγάτους, τοὺς τοιούτους ἐλευθέρους τοῦ [ἐπιτιμίου] τοιούτου ἐπιφυλάττεσθαι.

Μισθοδοσία

102. Οὐ μὴν οὐδὲ τὰς ἐς τοὺς στρατιώτας αὐτῷ εἰργασμένα σιώπῃ δοτέον, οἷς δὴ τοὺς [πονηροτάτους] ἐπέστησεν ἀνθρώπων ἀπάντων χρήματα σφᾶς ὅτι πλείστα ξυλλέγειν ἐνθένδε κελεύσας. εὖ εἰδότας ὡς μοῖρα τῶν πορισθησομένων ἢ δωδεκάτη αὐτοῖς κείσεται. Ὅνομα δὲ λογοθέτας αὐτοῖς ἔθετο. Οἱ δὲ ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐπενόουν τάδε. Τὰς στρατιωτικὰς συντάξεις οὐχ ὁμοίως νόμος χορηγεῖσθαι ἐφεξῆς ἅπασιν, ἀλλὰ νέοις μὲν ἔτι αὐτοῖς οὖσι καὶ στρατευσαμένοις ἀρτίως ἐλάσσων ὁ πόρος. πεπονηκόσι δὲ καὶ μέσοις που ἤδη καταλόγου γεγενημένοις ἐπὶ μείζον χωρεῖ. Γεγηρακόσι μέντοι καὶ μέλλουσι τῆς στρατείας ἀφίεσθαι πολλῷ ἔτι κομπωδέστερα ἢ σίνταξις, ὅπως αὐτοὶ τε τὸ λοιπὸν ἰδίᾳ βιοῦντες ἐς τὸ ἀποζῆν διαρκῶς ἔχοιεν, καὶ ἐπειδὴν αὐτοῖς ξυμμετροῦσασθαι τὸν βίον ξυμβαίη, παραψυχὴν τινα τῶν οἰκείων ἀπολιπεῖν τοῖς κατὰ τὴν οἰκίαν δυνατοὶ εἶεν. Ὁ τοίνυν χρόνος τῶν στρατιωτῶν τοὺς καταδεεστέρους ἐς τῶν τετελευτηκότων ἢ τῆς στρατείας ἀφειμένων τοὺς βαθινοὺς αἰεὶ ἀναβιβάζων προτανεύει κατὰ προσηεῖα τὰς ἐκ τοῦ δημοσίου συντάξεις ἐκάστω. Ἄλλ' οἱ λογοθέται καλούμενοι οὐκ εἶων ἐκ τῶν καταλόγων ἀφαιρεῖσθαι τὰ τῶν τετελευτηκότων ὀνόματα, καίπερ ὁμοῦ διαφθειρομένων, ἄλλως τε καὶ κατὰ τοὺς πολέμους συχνοὺς γινομένους, τῶν πλείστων. Οὐ μὴν οὐδὲ τοὺς καταλόγους ἔτι ἐπλήρουν, καὶ ταῦτα χρόνου συχνοῦ. Καὶ ἀπ' αὐτοῦ περιειστήκει τῇ μὲν πολιτεῖᾳ τὸν τῶν στρατευομένων ἀριθμὸν ἐνδεέστερον αἰεὶ εἶναι, τῶν δὲ στρατιωτῶν τοῖς περιοῦσι πρὸς τῶν πάλαι τετελευτηκότων διωθουμένοις ἐπὶ μοίρας παρὰ τὴν ἀξίαν τῆς καταδεεστέρας ἀπολελεῖφθαι, τὰς τε ξυντάξεις ἐλαττόνως ἢ κατὰ τὴν προσήκουσαν κόμιζεσθαι τάξιν, τοῖς δὲ λογοθέταις διαλαγχάνειν Ἰουστινιανῷ τῶν στρατιωτικῶν χρημάτων πάντα τοῦτον τὸν χρόνον.

Προκόπιος, Ἀνέκδοτα 24.1. - 6 (III'. 145.19 - 147.2).

103. Τῶν στρατιωτῶν σου λίαν ἐπιμελοῦ. μὴ ἐκκόπτῃς τὰς ῥόγας αὐτῶν· ὁ γὰρ στρατιώτης λαμβάνων παρὰ σοῦ τό αἷμα αὐτοῦ σοι πιπράσκει. ἀξιώματα δὲ δίδου αὐτοῖς, ἀλλὰ μὴ πᾶσι, τοῖς δὲ ἐναργήσασιν. οἱ περὶ τὴν βασιλικὴν ἐθνικοὶ τε καὶ Ῥωμαῖοι οἱ φυλάσσοντες μὴ ὑστερεῖσθωσαν, ἀλλὰ λαμβανέτωσαν τὰ σιτηρέσια αὐτῶν ἀνελλιπῶς καθένα ἕκαστον μῆναν καὶ τὰ χορτάσματα καὶ τὰς ῥόγας αὐτῶν σώας. φιλοτιμοῦ δὲ αὐτοῖς καὶ οὐ μὴ ἐπιβουλευ-

θήση παρ' αὐτῶν. εἰ δέ ὑστεροῦνται, πάντως ἐκεῖ βούλονται ἀπελθεῖν ἔνθα δύνανται χορτάσαι, καὶ γενόμενοι κατὰ σοῦ ἄσπονδοι ἐχθροὶ σοῦ γενήσονται, καὶ ἔκτοτε οὐκ αὐτομολήσωσιν πρὸς σε, μεμνημένων ὡς οὐδὲν ἀγαθὸν ἔπαθον παρὰ σοῦ, μᾶλλον δέ ὑπονοθεύσαντες καὶ τοὺς εὐνοοῦντάς σοι ἀποστήσωσιν ἀπὸ σοῦ· καὶ τότε μεταμεληθήση μηδὲν ὠφελούμενος.

Κεκαυμένος, Στρατηγικόν, σ. 94.

104. Ἄδωράτορας οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς ἀπομάχους καλοῦσιν — ἄδω-
ρέα κατ' αὐτοὺς ἢ τοῦ πολέμου λέγεται δόξα ἀπὸ τῆς ζειᾶς καὶ τῆς τι-
μῆς τῶν ποτε τιμηθέντων αὐτοῖς —, βετερανούς δὲ τοὺς ἐγγεγηρακό-
τας τοῖς ὅπλοις — μάρτυρες Κέλσος τε καὶ Πάτερνος καὶ Κατιλίνας,
οὗχ ὁ συνωμότης ἀλλ' ἕτερος, Κάτων [τε] πρὸ αὐτῶν ὁ πρῶτος καὶ Φρον-
τῖνος, μεθ' οὓς καὶ Ῥενᾶτος, Ῥωμαῖοι πάντες· Ἑλλήνων δὲ Αἰλιανὸς
καὶ Ἀρριανὸς, Αἰνεΐας, Ὀνήσανδρος, Πάτρων, Ἀπολλόδωρος ἐν τοῖς
πολιορκητικοῖς, μεθ' οὓς Ἰουλιανὸς ὁ βασιλεὺς ἐν τοῖς μηχανικοῖς —
ὧν ὁ Φροντῖνος ἐν τῷ *de officio legati*, ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ περὶ στρατη-
γίας, μνήμην ποιεῖται, καὶ Κλαυδιανὸς δὲ οὗτος ὁ Παφλαγῶν, ὁ ποι-
ητής, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Στιλικῶνος ἐγκωμίων. Τίρωνας δὲ τοὺς ταπει-
νοὺς, ὁποῖους εἶναι συμβαίνει καθ' ἡμᾶς τοὺς λεγομένους Τριβαλλοὺς·
οὕτως δὲ τοὺς Βέσσους Ἀρριανὸς ἐν τοῖς περὶ Ἀλεξάνδρου προσηγό-
ρευσε. Διὰ γὰρ πενίαν καὶ μόνην διδοῦσιν ἑαυτοὺς οἱ λεγόμενοι τίρω-
νες εἰς ὑπερησίαν τῶν ἀληθῶς στρατευομένων, οὐ μὴν ἄξιοι τέως στρα-
τιῶται καλεῖσθαι ἢ ὅλως ἐν ἀριθμῷ τέως τετάχθαι διὰ τε τὸ πτωχὸν
τῆς τύχης καὶ ἄπειρον τῆς μάχης· οὐδὲ γὰρ ἐφειτὸν ἦν ὑπὲρ πατρίδος εἰ
μὴ γε τοὺς εὐπατρίδας ἀγωνίσασθαι.

Ἰωάννης Λυδός, *De mag.* I. 47 (49.9 - 50.9).

* * *

105. Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ὀφείλουσι λαμβάνειν παρὰ τοῦ πρωτονο-
ταρίου τοῦ θέματος εἰς ἕκαστος αὐτῶν ἀνά νομισμάτων γ', καὶ ὑπὲρ
ζευγαρίου αὐτῶν ἀνά νομισμάτων ζ', καὶ ὑπὲρ σπόρου καὶ ἀνόνας αὐ-
τῶν ἀνά σίτου μοδίων νδ'. Ἰστέον περὶ τῶν διδομένων αἰχμαλώτων
γαμβρῶν εἰς οἴκους, κἂν τε στρατιωτικός, κἂν τε πολιτικός ὁ οἶκος, εἰς
ὃν εἰσέρχεται ὁ Σαρακηνὸς γαμβρός, ὀφείλει ἐξκουσεύεσθαι ἐπὶ τρισὶ

χρόνοις τὴν τε συνονήν καὶ τὸ καπνικόν. Καὶ μετὰ τοὺς τρεῖς χρόνους πάλιν ὀφείλει τελεῖν ὁ αὐτὸς οἶκος καὶ τὴν συνονήν καὶ τὸ καπνικόν. Ἰστέον ὅτι καὶ τοῖς διδομένοις αἰχμαλώτοις, εἴτε ἑτέροις τισί, γῆν εἰς κατασκήνωσιν, ἐπὶ τρισὶ χρόνοις μένουσιν ἀνεπηρέαστοι ἀπὸ πάσης δουλείας τοῦ δημοσίου, καὶ οὔτε καπνικὸν δίδουσι, οὔτε συνονήν. Καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν τριῶν χρόνων τελοῦσι καὶ τὴν συνονήν καὶ τὸ καπνικόν. Ἰστέον, ὅτι ὁ καθαλαρικός στρατιώτης ὀφείλει ἔχειν περιουσίαν ἀκίνητον, ἥγουν τοπία, λιτρῶν ε', ἢ τὸ ἔλαττον λιτρῶν δ'. Ἰστέον, ὅτι ὁ βασιλικὸς πλόϊμος στρατιώτης ὀφείλει ἔχειν περιουσίαν ἀκίνητον, ἥγουν τοπία, λιτρῶν γ'. Χρὴ εἰδέναί, ὅτι τύπος παρηκολούθησε κατὰ τὸν καιρὸν, ὅτι γίνεται στρατία, μὴ διδόνθαι τοῖς στρατευομένοις τήρωνας συνδότης ὡς περιουσίαις, ἀλλ' εἶναι μονοπροσώπως στρατιώτας. Ὅτε δὲ πτωχεύσωσι, δίδονται αὐτοῖς καὶ συνδότης πρὸς τὸ δι' αὐτῶν ἔχειν τὸ ἱκανὸν καὶ δουλεύειν τὴν ἰδίαν στρατείαν. Ἐὰν δὲ παντελῶς ἐξαπορῶσιν καὶ οὐ δύνανται οὐδὲ μετὰ τῶν διδομένων αὐτοῖς συνδοτῶν τὴν ἰδίαν στρατείαν ἐξυπηρετεῖν, τότε ἀδορεῦνται καὶ δίδονται εἰς ἀπελάτας, ἐξ ὧν καὶ Τζέκωνες ἀφορίζονται εἰς τὰ κάστρα. Οἱ δὲ τόποι τῶν τοιούτων στρατιωτῶν μένουσιν ἀνεκποίητοι, περιοριζόμενοι καὶ ἀφοριζόμενοι εἰς τὸν δημόσιον, ἵνα πάλιν, ἐὰν συμβῆ τινα ἐκ τῶν ἀδορευθέντων ἀνακτήσασθαι ἑαυτὸν, ἀναλαμβάνῃ τοὺς ἰδίους τόπους καὶ ἀποκαθίστασθαι εἰς τὴν ἰδίαν στρατείαν.

Κων. Πορφ., De caer. II. 49 (694.23 - 696.9 CB).

* * *

106. Εἰ δὲ καὶ στρατιώτης ἐξαργυρίσαι βουληθείῃ τὰς παρεχομένας αὐτῷ ἀννόνας, λήψεται τὰ χρήματα κατὰ τὴν τράπεζαν. Εἰ δὲ τὸ εἶδος λαμβάνει, λήψεται τὸ ἐν τῇ χώρᾳ χορηγούμενον κατὰ δοκιμασίαν τοῦ θεοφιλεστάτου τῶν τόπων ἐπισκόπου καὶ τοῦ λαυπροτάτου ἐκδίκου τῆς πόλεως.

Νόμος αὐτοκράτορος Ἀναστασίου Α' (491 - 518).
CJ. XII. 37. 19.1 - 1a (= CJC. II. 474).

* * *

107. Θεσμοῦ δὲ παρὰ Ῥωμαίοις κειμένου, οἶμαι δὲ καὶ παρὰ βαρβάρους αὐτοῖς κρατοῦντος, ὀφώνια τοῖς στρατευομένοις παρέχεσθαι,

καὶ τούτων πολλάκις ἔκταξιν γίνεσθαι, εἰ εὐοπλοῦσιν, εἰ τῶν ἵππων ἐπιμετέληνται, ἀλλὰ καὶ τοὺς νεωστὶ στρατευομένους πρότερον ἐξετάζεσθαι, εἰ εὐρώστως ἔχουσι τῶν σωμάτων, εἰ τόξων εἰσὶν εἰδήμονες, εἰ κραδαίνειν δόρυ ἐπήσκησαν, εἴθ' οὕτω τοῖς καταλόγοις ἐγγράφεσθαι, ὁ βασιλεὺς οὗτος τὰ τοῖς στρατιώταις διδόμενα σιτηρέσια ὡς εἰς δεξαμενὴν ὕδωρ τὰ ταμιεῖα συσχών, ἰᾶτο τὸ δῖψος τῶν στρατευμάτων ταῖς λεγομέναις τῶν παροίκων δωρεαῖς, ἔργῳ καταχρησάμενος παρὰ τῶν πρώην ἐφευρημένῳ βασιλέων καὶ σπανίως ἐπὶ τισι γινομένῳ τοὺς πολέμιους πολλάκις συγκόψασιν. Ἐλαθεν οὖν ἐντεῦθεν καὶ τὸ στρατιωτικὸν ἀτονώτερον ἐργασάμενος καὶ χρημάτων ἀβύσσους εἰς ἀργὰς γαστέρας ὀχετηγήσας καὶ τὰς Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας κακῶς διαθέμενος οἱ τε γὰρ ἀγαθοὶ στρατιῶται τὸ ἐν τοῖς δεινοῖς φιλότιμον ἐνθένδε καταλεύκασιν, οὐκέτι τοῦ ὑπονύσσοντος πρὸς ἀρετῆς ἀρεϊκῆς ἐπίδειξιν ἰδίου σφίσιν ὡς πρώην μένοντος ἀλλ' εὐπορίστου προκειμένου τοῖς ἅπασιν, καὶ οἱ τὸν δημόσιον πάλαι δεσπότην λαχόντες τῶν ἐπαρχιῶν οἰκήτορες ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς ἀπληστίας πεπόνθασιν τὰ οἰκτρότατα, οὐκ ἀργύριον μόνον καὶ ὄβολον ἀφαιρούμενοι ἀλλὰ καὶ τοῦ τελευταίου χιτῶνος ψιλούμενοι, ἐνίοτε δὲ καὶ τῶν φιλτάτων αὐτῶν ἀποσπώμενοι. Ἦν τοίνυν διὰ ταῦτα τὸ στρατολογεῖσθαι παντὸς τοῦ θουλομένου, καὶ πολλοὶ ταῖς ραφίσι χαίρειν εἰπόντες ὡς ἐπεισκομιζούσαις αὐτοῖς τὰ χρειώδη στενωῶς καὶ δυσσεκχιάστως, ἄλλοι τὸ ἵπποκομεῖν λάξαντες, καὶ τὴν ἐκ πλινθείας ἰλὴν ἀποनिψάμενοι ἕτεροι, εἰσὶ δι' οἷ. καὶ τὴν τῶν χαλκείων ἀσθόλην ἀπομορξάμενοι τοῖς στρατολογοῦσι παρέστησαν, καὶ παρενεγκόντες ἵππον Περσαῖον ἢ χρυσίνους ἀριθμῶ θραχεῖς καταθέμενοι ταῖς στρατιώταις κατέλεγησαν ἴλαις ἀβασανίστως, καὶ τοῦ παραυτίκα βασιλικοῖς ἐφωδιάσθησαν γράμμασι πλέθρα γῆς δροσερὰ καὶ ἀρούρας σιτοφόρους καὶ Ῥωμαίους ὑποφόρους βραβεύουσιν. ὡς ὑπηρετεῖν ἐν σχήματι δούλων, ἐνίοτε δὲ καὶ κατατιθέσθαι φόρους ἰνδραοῖῳ μιξοβαρβάῳ, μηδὲ εἰ ἔστιν ὄλωσ ἐγνωκῶτι παράταξις, Ῥωμαῖον ἄνδρα γεραρὸν τὸ εἶδος καὶ οὕτως εὖ εἰδῶτα πολέμων καὶ τοσοῦτον τοῦ φορολογουῦντος αὐτὸν ὑπερφέροντα ὡς Ἀχιλλέα πρὸς ἐκείνον δοκεῖν, ἢ διτταῖς χερσὶν ὀπλιζόμενον κρίνεσθαι πρὸς τὸν μηδετέραν ἀπὸ πάθους ὀρέγοντα. Ἐπαξίως οὖν τῆς ἀκοσμίας, ταύτης τῶν στρατευμάτων αἱ Ῥωμαϊκαὶ πεπράγασιν ἐπαρχίαι, αἱ μὲν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων σκυλευόμεναι καὶ εἰς ἀρχὴν αὐτοῖς ἰδιοῦμεναι, αἱ δὲ ὡς ἀλλότριαι τοῖς ἡμετέροις ἀφαντούμεναι καὶ δηρούμεναι. Ἄλλ' ἕως πότε, κύριε, τῆς σῆς ἐπιλήσει κληρονομίας, καὶ τὸ σὸν ἀποστρέφων ἀφ' ἡμῶν πρόσωπον ὁδοποιήσεις τρίβον τῇ ὀργῇ σου; Πότε ἐπόψει ἐξ ἀ-

γίου ἐπιβλέψας κατοικητηρίου σου, καὶ ἰδὼν ἴδης τὴν ἡμετέραν συνο-
χὴν τε καὶ κάκωσιν, καὶ ρύση τῶν ἐφροστώτων κακῶν, ἀπαλλαγὴν δὲ παρέ-
ξεις καὶ τῶν πολὺ τούτων ἐλπυζομένων χαλεπωτέρων;

Νικήτας Χωνιάτης 272.3 - 274.7 (CB).

* * *

108. Προοίμιον. Πρώτην καὶ μεγίστην ἡγούμεθα σύστασιν εἶναι
τῆς ἡμετέρας πολιτείας τὸ καὶ ἀμέμπτως τὸ ἡμέτερον στρατεύμα ἐν ταῖς
παρόδοις ἀποτρέφεσθαι καὶ τὸ ἀβλαβὲς καὶ ἀζήμιον τοῖς ἡμετέροις ὑ-
ποτελέσει φυλάττεσθαι.

σ. 1. Κελεύομεν τοίνυν, ὁσάκις πάροδος γένηται τῶν ἡμετέρων ἀρ-
χόντων τε καὶ στρατευμάτων *delegatoras* συνιέναι αὐτοῖς τοὺς τὴν φρον-
τίδα ποιουμένους τῆς αὐτῶν ἀποτροφῆς τοὺς δὲ ἐκάστης ἐπαρχίας ἄρ-
χοντας δι' ὧν πάροδος γίνεται ἐτοιμασίαν ποιῆσθαι τῶν ὀφειλόντων
γίνεσθαι δαπανημάτων, ὥστε τοὺς τοῦ ἡμετέρου στρατεύματος ἐν ἐκά-
στη ἐπαρχίᾳ παριόντας ἀμέμπτως ἀποτρέφεσθαι. Καὶ τοὺς μὲν ἐκά-
στου τάγματος ὀπίονας ὑποδέχεσθαι τὰ εἶδη δίχα τινὸς διαστροφῆς
καὶ ρογεύειν τοῖς ἐξάρχουσιν καὶ τοῖς στρατιώταις τὰς ἐν εἴδει χορηγου-
μένας ἀννόνας, ἔχειν δὲ τοὺς αὐτοὺς ὀπίονας καὶ τὴν ἀφωρισμένην
αὐτοῖς προφάσει παραμυθίας πεντεκαδεκάτην μοῖραν. Τὰ δὲ ἐξ ἔθους
recauta γίνεσθαι παρὰ τῶν ὀπιόνων τοῖς ὑποτελέσειν ὑπὲρ τῶν παρ' αὐ-
τῶν δαπανημένων, κινδύνῳ τῶν σὺν αὐτοῖς ὄντων, ἐξάρχων καὶ τριβού-
λων καὶ κομητῶν καὶ διασωστῶν καὶ *delegatorum* καὶ τῶν ἐκάστου τά-
γματος πρωτευόντων καὶ κατὰ μηδένα τρόπον δωρεὰν ἀναλίσκειν τοὺς
στρατιώτας παρὰ τῶν συντελεστῶν, εἴτε προφάσει τοῦ μὴ γίνεσθαι ὡς
εἰκὸς ἐτοιμασίαν εἴτε *introitum* ὀνόματι, ὧν καὶ αὐτὴν τὴν προσηγορίαν
παντελῶς ἀναιροῦμεν, ἐφ' ᾧ πανταχόθεν ἀβλαβεῖς καὶ ἀζημίους φυ-
λάττεσθαι τοὺς ἡμετέρους ὑποτελεῖς.

σ. 2. Τὰ δὲ εἶδη τὰ εὐρισκόμενα ἐν ἐκάστῳ τόπῳ αὐτὰ λαμβάνειν
τοὺς στρατιώτας, καὶ μὴ ἕτερα ἐπιζητεῖν ἄπερ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ οὐχ
εὐρίσκονται, καὶ ἐκ τούτου διαστροφὴν ἢ ζημίαν ἐπαγαγεῖν τοῖς ἡμε-
τέροις ὑποτελέσει.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 545
NJ. CXXX. Προοίμ. καὶ σ. 1 - 2 (= CJC. III. 650 - 651).

109. Θεσπίζομεν τοίνυν αὐτὸ δὴ τοῦτο, ὅπερ ἡ συνήθεια ἀγράφως πρῶην ἐκύρωσε, μὴ ἐξεῖναι τοῖς στρατιώταις τὰ ἐξ ὧν αἱ στρατεῖαι ὑπηρετοῦνται κτήματα διαπωλεῖν, συντηρεῖσθαι δὲ εἰς ἐκάστην στρατείαν, ἰπέων μὲν ἀκίνητον κτήσιν δ' λιτρῶν ὑπαρξιν· οἷς ἀριθμεῖσθαι κελεύομεν καὶ τοὺς ἐπὶ τὸν στόλον ἀποτεταγμένους πλωῖμους τοῦ τε αἰγαίου πελάγους καὶ τῆς σάμου καὶ τῶν κιβυρραιωτῶν· αὐτόστολοι γὰρ καὶ οὗτοι καὶ αὐτερέται βαρείας μετιᾶσι τὰς ὑπηρεσίας. Τοῖς δὲ τὰ βασιλικά πλώμα ἐπὶ ρόγαις ὑπηρετούμενοις καὶ τοῖς λοιποῖς πλωῖμοις ἤδη νῦν ἐκράτησεν ἐκ συνηθείας δύο λιτρῶν εἰς ἐκάστην στρατείαν ἀκίνητον διασώζεσθαι κτήσιν, ὃ καὶ ἡμῖν ἀρκούντως ἔχειν δοκεῖ. Εἰ μὲν οὖν ἐν τσαύτῃ ἀκινήτῳ κτήσει εἶεν οἱ ἐν ἐκατέραις στρατείαις κατειλεγμένοι, καὶ σώζοιεν ταύτην συντηροῦντες ἀνεκποίητον, καὶ παραπέμποιεν εἰς τοὺς φυσικοὺς κληρονόμους καθ' ὃν ἂν βούλοιντο νόμιμον τρόπον, μετὰ τοῦ οἰκείου μέντοιγε θάρους, εἴτε κατιόντες εἶεν πρὸς οὓς παραπέμπονται εἴτε ἀνιόντες εἴτε ἐκ πλαγίου, εἴτε ἐξ ἀδιαθέτου ἰσοκληρία τισὶν ἀρμόσει, εἴτε ἀπὸ διαθήκης ἐξ ἀνίσων μερῶν εἰκότως κληθεῖεν, γνήσιοι ἢ φυσικοὶ ἢ ἐξωτικοὶ παγανοὶ κληρονόμοι (τοὺς ἀξιωματικοὺς γὰρ παντὶ τρόπῳ ἀποκλείομεν πρὸς τὰς τοιαύτας διαδοχάς), καὶ κατὰ ἀναλογίαν τοῦ κέρδους τῆς κληρονομίας ἔπεσθαι καὶ ὀριζόμεθα καὶ τὸ θάρος τῆς συντελείας.

Κων. Πορφ., Νεαρά μεταξὺ 945 - 959
JGR. Coll. III. Nov. VIII (= I. 222 - 223).

* * *

110. Διὰ ταῦτα μέχρι μὲν τοῦ νῦν ἐπὶ τοῖς διαπωλήσασι στρατιώταις τόπους αὐτῶν τοιαύτην βουλόμεθα νομοθεσίαν κρατεῖν, ὥστε τῷ στρατιώτῃ τεσσάρων λιτρῶν ἀκίνητον περιουσίαν εὐπροσόδου ἀφορίζεσθαι λόγῳ τῆς στρατείας αὐτοῦ· καὶ εἰ ταύτην ἔχων εὐρεθῆ ἄλλαχοῦ διαπωλήσας τόπον ἕτερον αὐτοῦ, εἴτα νῦν ἐπιζητῶν, ἵνα γένηται μὲν ἐν προτιμήσει τοῦτον ἀπολαβεῖν, πλὴν μὴ ἀναργύρως, ἀλλὰ τῇ τοῦ δικαίου καταβολῇ τιμήματος. Εἰ δὲ μέρος τι τῶν τεσσάρων λιτρῶν τῆς ἀκινήτου εὐπροσόδου ὑπάρξεως διεπώλησε, τὸ τοιοῦτον ἀναργύρως ἀπολαμβάνειν.

Ἄπο δὲ τοῦ νῦν, ἐπεὶ τὰ τῶν κλιβανοφόρων καὶ ἐπιλωρικοφόρων κίνησιν ἔλαβε, διακελευόμεθα, μὴ ἔχειν ἐπ' ἀδείας μηδένα ἀπλῶς στρατιώτην ἄλλαχοῦ διαπιπράσκειν ἀπὸ τούτου ἀκίνητον ὑπαρξιν εἰ μὴ

ἐπέκεινα ἔχει ἰθ' λιτρῶν ἀκίνητον εὐπρόσοδον περιουσίαν· ἀλλ' εἴ τι μὲν ἐκ τῆς εἰς τοσαύτην συγκεφαλαιουμένης ποσότητα τοιαύτης ὑπάρξεως ἀπεμπόλησεν, ἵνα ἀναλαμβάνη ἀναργύρως· εἴ τι δὲ ἐπέκεινα ταύτης ἔχων (τῶν δυοκαίδεκα λιτρῶν δηλονότι) διεπώλησεν, εἶτα τοῦτο ἐπιζητεῖ, μὴ ἀναργύρως ἀπολαμβάνειν, ἀλλὰ τὸ προσῆκον ἐπιδιδούς τίμημα.

Νικηφόρου Β' Φωκᾶ, Νεαρά μεταξὺ 963 - 969
JGR. Coll. III. Nov. XXII (= I. 255 - 256).

* * *

111. Πρὸς τούτοις δὲ κελύσμεν ὥστε πάντα τὰ στρατιωτικὰ κτήματα, ὅσα ἐντὸς τριακονταετίας καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἐξεποιήθησαν, ἢ μετὰ ταῦτα μέλλουσιν ἐκποιεῖσθαι, ἀναργύρως εἰς τὴν τῆς ἰδίας στρατείας ἐνοχὴν καὶ ὑπηρεσίαν πάλιν ἐπανακάμψαι, εἰ μὴ ἄρα καὶ μετὰ τὴν ἐκποίησιν τοσοῦτον τῷ στρατιώτῃ περιλιμπάνεται, ὅσον τῷ στρατευομένῳ πρὸς τὴν τῆς νέας στρατείας σύστασιν ἐξαρκεῖ. Καθ' ὅσον γὰρ ἔλλείπει, κατὰ τοσοῦτον ἢ ἐκποίησις ἀναιρεῖται.

Ρωμανοῦ Α', Κων/νου καὶ Χριστοφόρου, Νεαρά τοῦ ἔτους 922
JGR. Coll. III. Nov. II (= I. 204).

* * *

Σύστημα συναγεροῦ

112. Ἰστέον, ὅτι, τὸ παλαιὸν ἀπὸ Ταρσοῦ Σαρακηνῶν κατὰ Ῥωμαίων ἐξερχομένων εὐθέως τὸ κάστρον τὸ λεγόμενον Λουῖλον ἐν περιόπτῳ προσκείμενον ἐξῆπτε φανόν, ὃν ἐκ διαδοχῆς ὁ καλούμενος Ἀργέας βουνὸς διεδέχετο, καὶ ἦπτε δὲ καὶ αὐτός. Καὶ εἰθ' οὕτως ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ὁ βουνὸς ὁ Σάμος ἀνήπτε. Καὶ μετὰ τοῦτο ἐδέχετο τὸ κάστρον τὸ Αἰγίλον, καὶ ἦπτε καὶ αὐτό. Καὶ ἀπ' αὐτὸ ἐδέχετο ὁ βουνὸς ὁ Ὀλυμπος, καὶ ἦπτεν ἐν κορυφῇ. Καὶ μετ' ἐκεῖνον ἐδέχετο ὁ βουνὸς ὁ Κύριζος, καὶ ἦπτε καὶ αὐτός. Καὶ εἰθ' οὕτως ἐδέχετο ὁ βουνὸς ὁ Μούκιλος ἐπάνω τῶν Πυλῶν, καὶ ἦπτε καὶ αὐτός. Καὶ μετὰ τοῦτον ἐδέχετο ὁ τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου βουνὸς ὁ σκοπὸς προσαγορευόμενος, καὶ ἦπτε καὶ αὐτός. Καὶ μετ' αὐτὸν ἐδέχετο ὁ ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Φάρου ἡλιακός, καὶ ἦπτε καὶ αὐτός. Διαιτάριοι γὰρ ἐκεῖσε δίγλας αἰεὶ καὶ πάντοτε κρατοῦντες πρὸς τὸ μὴ λαθεῖν αὐτούς, ἀκριθῶς ἀπεσκόπουν πρὸς τὸν βουνὸν τοῦ Ἁγίου Αὐξεντίου.

Κων. Πορφ., De caer. App. ad. libr. I (492.8 - 23 CB.).

Τόποι συγκεντρώσεως βυζαντινοῦ στρατοῦ

113. Εἰσὶ τὰ ἄπληκτα· πρῶτον ἄπληκτον εἰς τὰ Μαλάγινα, δεῦτερον τὸ Δορύλειον, τρίτον εἰς τὸ Καβόρκιν, τέταρτον εἰς Κολώνιαν, πέμπτον εἰς Καισάρειαν, ἕκτον εἰς Ἀρμενιακοὺς εἰς τὸν Δαμιζῶνα. Ὅτε ὁ στρατηγὸς τῶν Θρακησίων καὶ ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν ὀφείλουσιν ὑπαντᾶν τῷ βασιλεῖ εἰς τὰ Μαλάγινα. Ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν καὶ ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν καὶ ὁ στρατηγὸς Σελευκείας ὀφείλουσιν ὑπαντᾶν τῷ βασιλεῖ εἰς τὸ Καβόρκιν. Ὅτε εἰ μὲν ἔστι τὸ ταξιίδιον εἰς Ταρσόν, τὰ λοιπὰ θέματα ὀφείλουσιν ἀποσωρεύεσθαι εἰς Κολώνιαν, εἰ δὲ πρὸς τὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς, ὀφείλουσιν ὑπαντᾶν τῷ βασιλεῖ ὁ μὲν Καππάδοξ καὶ ὁ Χαρσιανίτης καὶ ὁ Βουκελλάρις εἰς Κολώνιαν, ὁ δὲ Ἀρμενιακὸς καὶ ὁ Παφλαγὼν καὶ ὁ Σεβαστείας εἰς Καισάρειαν. Ὅτε τὰ Ἀρμενιακὰ θέματα ὀφείλουσιν ἀποσωρεύεσθαι εἰς Τεφρικὴν εἰς τὸν βαθὺν Ῥύακα.

Κων. Πορφ., De caer. App. ad. libr. I (444.2 - 445.11 CB).

* * *

Βυζαντινὸν ἀδνουμίον

114. Μετὰ δὲ χρόνον τινά, ἐλθούσης βασιλικῆς ἐπικουρίας πρὸς τὸ ἐκεῖσε στρατόπεδον, ἵνα στρατεύσωνται κατὰ τῶν Ἰσμηλιτῶν, ἀδνουμιαζόντων τὸν χιλιάρχην καὶ ἑκατοντάρχην καὶ πενηκοντάρχην ἐπιμελῶς τὸ πλῆθος τῶν στρατιωτῶν ἀπαιτοῦντας αὐτῷ τὰ τε δικάβαλλα καὶ τὰ ἄρματα αὐτῶν ἀνελλιπῶς, εἰς τις τῶν στρατιωτῶν ὀνόματι Μουσοῦλιος πτωχὸς πάνυ ὑπάρχων καὶ μὴ ἐκπορῶν ἄλλο τι εἰ μὴ ἓνα ἵππον καὶ τὸ ἄρμα αὐτοῦ, καὶ ἔτι τοῦ ἀδνουμίου ἐπισπουδοῦ γενομένου, στροφθεὶς ὁ ἵππος αὐτοῦ καὶ συντρομάξας, ἄφνω κατέπεσεν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἀπέθανεν. Εἰς ἀπορίαν δὲ ἐλθὼν ὁ στρατιώτης καὶ μὴ ἔχων πόθεν ἕτερον ἀγοράσει καὶ μᾶλλον μὴ παραιόντος αὐτοῦ τοῦ ἑκατοντάρχου, ἀλλὰ καὶ ὀργὴν ἀπειλοῦντος, καὶ κίνδυνον οὐ μικρὸν ἀπορῶν ἐν ἑαυτῷ, δρομαίως ἐφίσταται ἐπὶ τὸν μέγαν Φιλάρετον, διηγοῦμενος αὐτῷ τὸ συμβεβηκός, παρακαλῶν αὐτὸν ἵνα τέως πρὸς ὥραν δώσῃ αὐτὸν τὸν ἵππον καὶ διαβῆ τὸ ἀδνουμιν καὶ τὸν κίνδυνον διαδράσῃ. Εἶπεν δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ ἅγιος γέρον· «Εἶτα μετὰ τὸ διαβῆναί σε τὸ ἀδνουμιν καὶ ἀποστρέψαι ἡμῖν τὸν ἵππον, τί βούλεσαι διαπράξασθαι;». Ὁ δὲ ἔφησεν. «Τέως τὴν ἡμέραν ἃς διαβῶ ἵνα μὴ ὁ χιλιάρχος μαστιγώσῃ με· καὶ με-

τὰ ταῦτα ἀποδιδράσκω καὶ ὅπως ἰσχύσω ἀπελθεῖν τοῖς ποσίν μου, πελάζομαι εἰς τὰ ξένα· ἐπεὶ τί πράξαι οὐκ ἐπίσταμαι». Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ γέρον, εὐθέως μετὰ χαρᾶς ἐξένεγκας τὸν ἵππον αὐτοῦ πάνυ ὠραῖον καὶ καλὸν τῷ τε εἶδει καὶ τοῖς ἔργοις, δέδωκεν αὐτῷ τῷ στρατιώτῃ, εἰπὼν αὐτῷ· «Δέξαι, ἀδελφὲ καὶ χαρισθῆ σοι, καὶ κύριος ἔσται μετὰ σου ἐν παντὶ τόπῳ καὶ ἐν τῷ πολέμῳ ἀκίνδυνόν σε διαφυλάξει». Λαβὼν δὲ ὁ στρατιώτης τὸν ἵππον ἀπῆει μετὰ χαρᾶς πρὸς τὸ ἀδνούμιον, δοξάζων τὸν θεὸν καὶ ἐπευχόμενος τὸν γέροντα.

Βίος Φιλαρέτου 125.34 - 127.26

* * *

Σύστημα ἀμύνης βυζαντινοῦ στρατοῦ

115. Εἰ δέ γε τῶν πολεμίων ἐξέλευσις ἀθρόα καὶ σύντομος γένηται, οἷα πολλάκις παρ' αὐτῶν εἴωθε γίνεσθαι, μήπω τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων ἐπισωρευθέντων, ἀλλὰ μόνου τοῦ στρατηγοῦ· μηδὲ αὐτοῦ δυνηθέντος διὰ τὸ σύντομον τῆς αὐτῶν ἐξελεύσεως τὸν ὀλίγον λαὸν τοῦ ἰδίου θέματος ἐπισυναγαγεῖν· ἀλλ' ὀλίγον ἔχη καὶ εὐαρίθμητον· ὅρῳ δὲ τοὺς πολεμίους πρὸς λείαν σπεύδοντας καὶ ἐπειγομένους· ἐπιγνῶ δὲ τὴν χώραν, ἐν ἣ τὴν ὁρμὴν ποιοῦνται, μήπω ἐκσπηλευθεῖσαν, καὶ εἰς τὰ κάστρα ἢ εἰς τὰ ὀχυρώματα φυγαδευθεῖσαν· χρὴ τῆς τοιαύτης χώρας εἴτε τὸν τουρμάρχην εἴτε ἑτέρους ἄρχοντας σπουδῇ πολλῇ ἀποστεῖλαι, καὶ ἔμπροσθεν τῶν πολεμίων γενέσθαι καί, ὡς οἶόν τε ᾧσι, καὶ τοὺς τῶν χωρίων οἰκήτορας καὶ τὰ τούτων κτήνη φυγαδεῦσαι καὶ ἐκσπηλεῦσαι. Ὅρῶντα δὲ τὸν στρατηγὸν τοὺς πολεμίους ἤδη μέλλοντας πρὸς τὸ τῆς ἡμέρας διάφανσμα τοῖς χωρίοις ἐπιθέσθαι, ὀπισθεν αὐτοὺς ἐπακολουθοῦντα, καθὼς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν. τῇ αὐτῇ νυκτὶ δεῖ ἐμφανισθῆναι τοῖς πολεμίοις, πρὸς πόλεμον δῆθεν παρασκευαζόμενον· ἵν' ὡς ἐκ τούτου δυνηθῇ τὴν ὁρμὴν αὐτῶν ἀναστεῖλαι, καὶ ἀβλαβῆ τὴν χώραν διατηρῆσαι.

Περὶ παραδρομῆς πολέμου XII (215.1 - 18 CB).

* * *

Ἐξοδος αὐτοκράτορος εἰς ἐκστρατεῖαν

116. Καὶ δὴ τοῦ βασιλέως διερχομένου, ὡς ἀπὸ διαστήματος ἱκανοῦ πρὸ τοῦ τὸν βασιλέα καταλαβεῖν, ἀποβαινουσι τῶν ἵππων ὃ, τε

στρατηγός καὶ ὁ πρωτονοτάριος τοῦ θέματος καὶ οἱ τουρμάρχει καὶ οἱ δρουγγαροκόμητες καὶ ὁ μεράρχης καὶ ὁ κόμης τῆς κόρτης καὶ ὁ χαρτουλάριος καὶ ὁ δομέστικος τοῦ θέματος, καὶ ποιούσι δέξιμον. Καὶ τοῦ βασιλέως διερχομένου, πίπτουσι πάντες οἱ προειρημένοι ἐπὶ γῆς, προσκυνοῦντες τὸν βασιλέα· οἱ δὲ στρατιῶται πάντες ἴστανται καβαλλάριοι. Καὶ μετὰ τὸ προσκυνῆσαι τοῖς στρατηγοῦς σὺν τοῖς προλεχθεῖσιν ἄρχουσιν ἐκνεύει ὁ βασιλεὺς ὀλίγον τῆς ὁδοῦ, λέγων πρὸς αὐτούς· «καλῶς εὗρομεν». Ἐἶτα ἐρωτᾷ αὐτούς· «πῶς ἔχετε, παιδιά μου; Πῶς ἔχουσιν αἱ γυναῖκες ὑμῶν, αἱ νύμφαι μου, καὶ τὰ παιδιά;» κακεῖνοι λέγουσι, ὅτι «ἐν τῇ ζωῇ τῆς βασιλείας σου καὶ ἡμεῖς οἱ δοῦλοί σου ὑγιαίνομεν». Καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς ἀποκρίνεται· «χάρις τῷ ἀγίῳ Θεῷ τῷ ἐν ὑγείᾳ διατηροῦντι ἡμᾶς». Καὶ πάντων τῷ βασιλεῖ ἐπευχομένων, ὀρίζει ὁ βασιλεὺς τὸν στρατηγὸν καὶ πάντας τοὺς προειρημένους ἄρχοντας καβαλλιχεῦσαι καὶ μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτῶν ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἰδίαν καὶ ὠρισμένην αὐτοῖς τάξιν.

Κων. Πορφ., De caer. App. ad. libr. I (482.15 - 483.13 CB).

* * *

Στόλος

Στελέχη βυζαντινοῦ ναυτικοῦ

117. Ὁ μέγας δούξ, ὡσπερ ὁ μέγας δομέστικος εὐρίσκεται εἰς τὸ φωσάτον ἅπαν κεφαλῇ, οὕτω κατὰ θάλασσαν οὗτος. Καὶ οἱ μὲν εἰς τὰ ἕτερα κάτεργα εὐρισκόμενοι ἄρχοντες ὡς κεφαλαὶ ἰστῶσι τὸ σύνηδες βασιλικὸν φλάμουλον ἥτοι σταυρὸν μετὰ πυρεκβόλων· οὗτος δὲ ὁ μέγας δούξ τὴν τοῦ βασιλέως στήλην ἴστησιν ἔφιππον. Ἔχει δὲ ὑπ' αὐτόν τε μέγαν δρουγγάριον τοῦ στόλου, τὸν ἀμηράλιον, τὸν πρωτοκόμητα, τοὺς δρουγγαρίους καὶ τοὺς κόμητας.

Ψευδο-Κωδινός 167. 14 - 27.

* * *

Τὸ βυζαντινὸν πολεμικὸν πλοῖον

118. Κατασκευασθῆναι δὲ δεῖ καὶ δρόμωνας καταρκοῦντας πρὸς ναυμαχίαν κατὰ τῶν ἀντιστρατευομένων πλωτῶν πολεμίων καὶ πρὸς τὴν

ἐκείνων κατάστασιν καὶ τῶν σῶν ποιήσασθαι τὴν κατασκευὴν δυνατὴν πρὸς ἅπαντα ἐκείνοις ἀντιμάχεσθαι.

Ἡ δὲ τῶν δρομώνων κατασκευὴ μῆτε πάνυ ἔστω παχεῖα, ἵνα μὴ ἀργοὶ γένωνται ἐν ταῖς ἐλασίαις, μῆτε λίαν εἰς λεπτότητα ἐξειργασμένη, ἵνα μὴ ἀσθενὴς οὖσα καὶ σαθρὰ ταχέως ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ τῆς τῶν ἐναντίων συγκρούσεως διαλύηται· ἀλλὰ σύμμετρον ἔχέτω τὴν ἐργασίαν ὁ δρόμων, ἵνα καὶ ἐλαυνόμενος μὴ λίαν ἔστιν ἀργὸς καὶ κλυδωνιζόμενος ἢ παρὰ τῶν ἐχθρῶν συγκρουόμενος ἰσχυρότερος διαμένη καὶ ἄρρηκτος.

Ἐχέτωσαν δὲ καὶ πάντα πρὸς ἐξαρτισμὸν δρόμωνος ἀπαραλειπτὰ καὶ διπλᾶ, οἷον αὐχένας, κώπας, σκαρμούς, σχοινία, κάρυα καὶ τὰ ἄρμενα δὲ αὐτῶν καὶ κεφαλάρια καὶ κατάρτια καὶ ὅποσα ἄλλα ἢ ναυτική τέχνη πρὸς χρεῖαν ἀπαιτεῖ. Ἐχέτω δὲ καὶ ἐκ περισσοῦ ξύλα τινα ἐγκοίλια καὶ σανίδας καὶ στυπία καὶ πίσσαν καὶ ὑγρόπισσον· καὶ ναυπηγὸν μετὰ πάντων τῶν ἐργαλείων αὐτοῦ ἓνα τῶν ἐλατῶν, οἷον σκεπάρνου, τρυπάνου, πρίονος καὶ τῶν ὁμοίων.

.....

Ἐκάστη δὲ ἔχέτω ζυγούς τὸ ἐλάχιστον κε' ἐν οἷς οἱ κωπηλάται καταστήσονται, ὡς εἶναι ζυγούς τοὺς ἅπαντας κάτω μὲν κε', ἄνω δὲ ὁμοίως κε', ὁμοῦ ν'. Καθ' ἓνα δὲ αὐτῶν δύο καθεζέσθωσαν οἱ κωπηλατοῦντες, εἰς μὲν δεξιά, εἰς δὲ ἀριστερά, ὡς εἶναι τοὺς ἅπαντας κωπηλάτας ὁμοῦ καὶ τοὺς αὐτοὺς καὶ στρατιώτας τοὺς τε ἄνω καὶ τοὺς κάτω ἄνδρας ρ'. Ἐξω δὲ τούτων τὸν κένταρχον τοῦ δρόμωνος καὶ τὸν φλάμουλον κατέχοντα καὶ τοὺς δύο κυβερνήτας τῶν τοῦ δρόμωνος αὐχένων, οὓς καλοῦσι πρωτοκαράβους, καὶ εἴ τινα ἕτερον δέον εἰς τὴν τοῦ κεντάρχου ὑπηρεσίαν. Τῶν δὲ προφραίων ἐλατῶν οἱ τελευταῖοι δύο, ὁ μὲν ἔστω σιφωνάτωρ, ὁ δὲ ἕτερος ὁ τὰς ἀγκύρας βάλλον κατα θάλασσαν, ἥγουν τὰ σίδηρα· ἔστω δὲ καὶ ὁ προφρεὺς ἄνω τοῦ τῆς πρῶρας καθήμενος ἔνοπλος. Καὶ ὁ τοῦ ναυάρχου δέ, ἦτοι τοῦ κεντάρχου κράτατος ἐπὶ τῆς πρύμνης γινέσθω, ὁμοῦ μὲν ἀφωρισμένον δεικνύων τὸν ἄρχοντα, ὁμοῦ δὲ καὶ φυλάττων ἐν καιρῷ συμβολῆς ἀπὸ τῶν ριπτομένων δελῶν παρὰ τῶν ἐναντίων, ἐξ οὗ καὶ ἕκαστα βλέπων πρὸς τὴν χρεῖαν μάλιστα κελεύσει ὁ ἄρχων τὸν δρόμωνα.

Λέων Στ', Ναυμαχικά 3 - 5, 8.

* * *

119. Ἐχέτω δὲ ὁ δρόμων τὸν σίφωνα ἔμπροσθεν εἰς τὴν πρῶραν

χαλκῷ ἔνδυτον, ὡς ἔχει ἡ συνήθεια, ἵνα δι' αὐτοῦ ἀπολύῃ τὸ σκευαστὸν πῦρ κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἄνωθεν δὲ τοῦ τοιοῦτου σίφωνος ἐχέτω ὡς πάντον ἀπὸ σανίδων περιτετειχισμένον γύροθεν μετὰ σανίδων εἰς τὸ ἴσθυσθαι εἰς αὐτὸ ἄνδρας πολεμιστὰς οἵτινες ἵνα μάχωνται πρὸς τοὺς ἐπερχομένους ἀπὸ τῆς πρῶρας πολεμίους ἢ καὶ βέλη ὅσα ἂν θέλωσι καὶ ἐπινοήσωσιν ἵνα ρίπτωσι ἀπ' ἐκεῖ οὐκ εἰς τὴν πρῶραν καὶ εἰς τὴν πρῦμαν τοῦ πολεμικοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλον τὸ πολεμικόν.

Ἄλλὰ καὶ τὰ ξυλόκαστρα περιτετειχισμένα ὑπὸ σανίδων ἵνα στήκωσιν εἰς τοὺς μεγάλους δρόμους πρὸς τὸ μέσον τοῦ καταρτίου πρὸς τὸ στήκειν ἄνδρας <εἰς> αὐτὰ καὶ ρίπτειν μέσον εἰς τὸ πολεμικόν ἢ λίθους μεγάλους μυλικούς ἢ σίδηρα βαρέα, οἷον μαζία ὡς ξιφάρια, ἵνα δι' αὐτῶν συντριψῶσι τὸν πολεμικὸν δρόμον ἢ τοὺς ὄντας εἰς αὐτὸν ἵνα κατακλάσωσιν ἐπάνω αὐτοῦ πίπτοντα· οἱ δὲ ἰστάμενοι εἰς τὰ ξυλόκαστρα ὀφείλουσιν ἐπιχέειν τὸ εἰς τὸ πολεμικὸν τὸ δυνάμενον ἐμπρῆσαι αὐτὸ ἢ φονεῦσαι τοὺς ὄντας ἐν αὐτῷ. Εἷς δὲ ἕκαστος ἐκ τῶν δρομώνων ἔστω μακρὸς συμμέτρως καὶ ἐχέτω τὰς δύο ἐλασίας τὴν ἄνω καὶ τὴν κάτω.

Νικηφόρος Οὐρανός, Τακτικά 5 - 6.

* * *

Πολεμικὰ μέσα

120. Πολλὰ δὲ καὶ ἐπιτηδεύματα τοῖς παλαιοῖς καὶ δὴ καὶ τοῖς νεωτέροις ἐπενοήθη κατὰ τῶν πολεμικῶν πλοίων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς πολεμούντων· οἷον τὸ ἐσκευασμένον πῦρ μετὰ θροντῆς καὶ καπνοῦ προπύρου μετὰ τῶν σιφῶνων πεμπόμενον καὶ καπνίζον αὐτά.

Καὶ τοξοβαλίστραι δὲ ἐν τε ταῖς πρύμναις καὶ ταῖς πρῶραις καὶ κατὰ τῶν δύο πλευρῶν τοῦ δρόμωνος ἐκπέμπουσαι σαγίτας μικρὰς τὰς λεγομένας μυίας.

Καὶ θηρία ἕτεροι ἐπενόησαν ἐν χύτραις κεκλεισμένα καὶ κατὰ τῶν πλοίων τῶν πολεμίων ριπτόμενα· οἷον ὄφεις καὶ ἐχίδνας καὶ σαύρας καὶ σκορπίους καὶ τὰ ὅμοια τούτων ἰοβόλα ὧν συντριβομένων τὰ θηρία δάκνουσι καὶ συμφθείρουσι διὰ τοῦ ἰοῦ τοὺς πολεμίους ἔσωθεν τῶν πλοίων.

Καὶ χύτρας δὲ ἄλλοι ἀσβέστου πλήρεις ὧν ριπτομένων καὶ συντρι-

βομένων ὁ τῆς ἀσβέστου ἀθμός συμπνίγει καὶ σκοτίζει τοὺς πολεμίους καὶ μέγα ἐμπόδιον γίνεται.

Καὶ τρίβολοι δὲ σιδηραῖ ριπτόμεναι ἐν τοῖς πλοίοις τῶν πολεμίων οὐ μικρὰ λυπήσουσι αὐτοὺς καὶ ἐμποδίσουσιν πρὸς τὸν κατὰ τὴν ὥραν ὀφείλοντα ἀγῶνα.

Ἡμεῖς δὲ κελεύομεν καὶ πυρὸς ἐσκευασμένου πλήρεις ἀκοντίζεσθαι καὶ χύτρας κατὰ τὴν ὑποδειχθεῖσαν μέθοδον τῆς αὐτῶν σκευασίας· ὧν συντριβομένων ἐμπρήσεσθαι ραδίως τὰ πλοῖα τῶν πολεμίων.

* Χρησασθαι δὲ καὶ τῇ ἄλλῃ μεθόδῳ τῶν διὰ χειρὸς βαλλομένων μικρῶν σιφῶνων ὀπισθεν τῶν σιδηρῶν σκουταρίων παρὰ τῶν στρατιωτῶν κρατουμένων, ἅπερ χειροσίφωνα λέγεται, παρὰ τῆς ἡμῶν βασιλείας ἄρτι κατεσκευασμένα· ρίψουσι γὰρ καὶ αὐτὰ τοῦ ἐσκευασμένου πυρὸς κατὰ τῶν προσώπων τῶν πολεμίων.

Καὶ τρίβολοι δὲ μείζονες σιδηραῖ ἢ ἐν σφαιρίοις ξυλίνοις ἤλοι ὀξεῖς ἐμπηγημένοι, στυπίοις δὲ καὶ ἑτέρα ὕλη ἐνείλημένοι <ᾧ> ἐμπυρισθέντα καὶ κατὰ τῶν πολεμίων βαλλόμενα, εἶτα πίπτοντα ἐν τοῖς πλοίοις διὰ πολλῶν μερῶν ἐμπρήσουσιν αὐτά.

Ἄλλὰ εἰ καὶ διὰ τὸ σθέσαι οἱ πολέμιοι πατήσουσι αὐτῶν φλόγα οἱ πλείστοι τοὺς πόδας πληγήσονται κατ' αὐτὴν τὴν ἀκμὴν τοῦ πολέμου καὶ οὐ μικρὸν ἔσται τοῖς ἐναντίοις ἐμπόδιον.

Δυνατὸν δὲ καὶ διὰ τινων γερανίων λεγόμενον ἢ τινων ὁμοίων ἐπιτηδευμάτων γαμματοειδῶν κύκλῳ περιστρεφομένων ἢ πίσαν ὑγρὰν πεπυρωμένην ἢ σκευὴν ἢ τινα ἑτέραν ὕλην ἐπιχύσαι τοῖς πολεμικοῖς πλοίοις διὰ τῶν δρομώνων δεσμουμένοις καὶ τοῦ μαγγάνου στρεφομένου κατ' αὐτῶν.

Λέων Στ', Ναυμαχικά 59 - 68.

* * *

Ἐγγρὸν πῦρ

121. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀναστάσιος πρῶην μὲν ἦν μεταστειλάμενος διὰ Μαρίνου τὸν φιλόσοφον Πρόκλον τὸν Ἀθηναῖον, ἄνδρα περιδότητον, καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς Ἀναστάσιος, Τί ἔχω ποιῆσαι τῷ κυνὶ τούτῳ, ὅτι οὕτως ταράσσει με καὶ τὴν πολιτείαν, φιλόσοφε; ὁ δὲ Πρόκλος εἶπεν αὐτῷ, Μὴ ἀθυμήσεις, βασιλεῦ· φεύγει γὰρ καὶ ἀπέρχεται, ἢ μόνον πέμπεις κατ' αὐτοῦ τινας. Καὶ εὐθέως ὁ βασιλεὺς Ἀνα-

στάσιος εἶπε Μαρίνῳ τῷ Σύρῳ τῷ ἀπὸ ἐπάρχων, ἐστῶσι πλησίον ὅτε διελέγετο ὁ βασιλεὺς τῷ φιλοσόφῳ Πρόκλῳ, ὀπλίσασθαι κατὰ τοῦ αὐτοῦ Βιταλιανοῦ, ὄντι εἰς τὸ πέραν Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ λέγει Πρόκλος ὁ φιλόσοφος ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως Μαρίνῳ τῷ Σύρῳ, "Ὁ δίδωμί σοι λάβε, καὶ ἔξελθε κατὰ τοῦ αὐτοῦ Βιταλιανοῦ. Καὶ ἐκέλευσεν ὁ αὐτὸς φιλόσοφος ἐνεχθῆναι τὸ λεγόμενον θεῖον ἄπυρον πολὺ, εἰπὼν τριβῆναι αὐτὸ ὡς εἰς μίγμα λεπτόν, καὶ δέδωκε τῷ αὐτῷ Μαρίνῳ, εἰρηκῶς αὐτῷ ὅτι "Ὅπου ρίψεις ἐξ αὐτοῦ εἴτε εἰς οἶκον εἴτε ἐν πλοίῳ μετὰ τὸ ἀνατεῖλαι τὸν ἥλιον, εὐθέως ἄπτεται ὁ οἶκος ἢ τὸ πλοῖον καὶ ὑπὸ πυρὸς ἀναλίσκεται.

Ἰωάννης Μαλάκας 403. 5 - 21 (CB).

122. Γινώσκων δὲ τοὺς Πισσαίους τοῦ περὶ τὴν θάλατταν πολέμου ἐπιστήμονας καὶ δεδιὼς τὴν μετ' αὐτῶν μάχην, ἐν ἐκάστη πρώρᾳ τῶν πλοίων διὰ χαλκῶν καὶ σιδήρων λεόντων καὶ ἀλλοίων χειρσαίων ζώων κεφαλὰς μετὰ στομάτων ἀνεωγμένων κατασκευάσας, χρυσῶ τε περιστεύσας αὐτὰ ὡς ἐκ μόνης θεᾶς φοβερόν φαίνεσθαι, τὸ διὰ τῶν στρεπτῶν κατὰ τῶν πολεμίων μέλλον ἀφίεσθαι πῦρ διὰ τῶν στομάτων αὐτῶν παρεσκεύασε διέναι, ὥστε δοκεῖν τοὺς λέοντας καὶ τᾶλλα τῶν τοιούτων ζώων τοῦτο ἐξερεύγεσθαι.

Ἄννα Κομνηνή, Ἀλεξιάς XI.X.2.

123. Τοῦτο δὲ τὸ πῦρ ἀπὸ τοιούτων μηχανημάτων αὐτοῖς διεσκευάστο. Ἀπὸ τῆς πεύκης καὶ ἄλλων τινῶν τοιούτων δένδρων ἀειθαλῶν συνάγεται δάκρυον εὐκαυστον. Τοῦτο μετὰ θείου τριβόμενον ἐμβάλλεται τε εἰς αὐλίσκους καλάμων καὶ ἐμφυσᾶται παρὰ τοῦ παίζοντος λάβρῳ καὶ συνεχεῖ πνεύματι, καθ' ὅ, οὕτως ὁμιλεῖ τῷ πρὸς ἄκρᾳ πυρὶ ἐξάπτεται καὶ ὡσπερ πρηστήρ ἐμπίπτει ταῖς ἀντιπρόσωπον ὄψει. Τούτῳ τῷ πυρὶ κεχηρημένοι οἱ τάνδον τοῦ Δυρραχίου κατέχοντες, ἐπεὶπερ ἀντιπρόσωποι ἦσαν τοῖς πολεμίοις, τὰς τε γενειάδας αὐτῶν κατέφλεξαν καὶ τὰ πρόσωπα.

Ἄννα Κομνηνή, Ἀλεξιάς XIII, III. 6.

124. Χρήσασθαι δὲ καὶ τῇ ἄλλῃ μεθόδῳ τῶν διὰ χειρὸς βαλλομένων μικρῶν σιφῶνων ὀπισθεν τῶν σιδηρῶν σκουταρίων παρὰ τῶν

στρατιωτῶν κρατουμένων, ἅπερ χειροσίφωνα λέγεται, παρὰ τῆς ἡμῶν βασιλείας ἄρτι κατεσκευασμένα· ῥίψουσι γάρ καί αὐτά τοῦ ἐσκευασμένου πυρός κατὰ τῶν προσώπων τῶν πολεμίων.

Ναυμαχικά 1.65.

* * *

Ναυτική τακτική

125. Δυνατόν δὲ καὶ ὀλόκληρον τὴν ναῦν ἀνατρέψαι τῶν πολεμίων ἐὰν πλευρὰν παρὰ πλευρὰν δῆσας αὐτὴν τῷ δρόμῳ, καὶ τῶν πολεμίων ἐπὶ ἓν μέρος, ὡς ἔθος ἔχουσι, πρὸς τὴν ἐκ χειρὸς μάχην συνδραμόντων καὶ δοκούντων ἐπακουμβίζειν τὸ ἑαυτῶν πλοῖον τῷ δρόμῳ, ἐπέλθῃ μὲν ἕτερος δρόμων κατὰ τῆς πλευρᾶς τῆς ἐν τῇ πρύμνῃ τῆς πολεμίας καὶ ταύτην ὠθήσῃ σφοδρῶς τῇ συγκρούσει, καὶ ὁ μὲν δρόμων δυνηθῆ λύσας ἑαυτὸν τοῦ δεσμοῦ ὑποχωρῆσαι μικρὸν ὥστε μὴ εἶναι ἀκούμισμα τῆς πολεμίας, βαρήσῃ δὲ ὁ ἕτερος δρόμων πάσῃ δυνάμει, πάντως ἀνατρέψει σὺν αὐτοῖς τοῖς ἀνδράσι τὴν πολεμίαν ναῦν. Δεῖ δὲ κανονίσει τὸν δεσμὸν μὴ πάντως κατ' ἰσότητα γένεσθαι, ἀλλὰ μικρὸν ἀφεῖναι γυμνά τινα πλευρὰ κατὰ πρύμναν τῆς πολεμίας, δι' ὧν ἐμπεσῶν ὁ δρόμων ὠθήσῃ πρὸς τὴν ἀνατροπὴν τῶν πολεμίων τὴν ναῦν.

Πρὸς τούτοις καὶ τὸ νῦν ἡμῖν ἐπινοηθέν, ὥστε <ἀπὸ> τῆς κάτω τοῦ δρόμωνος ἐλασίας διὰ τῶν ὀπῶν ἦτοι ἀπὸ τρυπημάτων τῶν κωπίων ἐκφερόμενα μέναυλα κατασφάττειν τοὺς πολεμίους, τῶν πανύ μοι ἀναγκαίων δοκεῖ.

Ἄλλὰ καὶ ἕτερον τούτου ἀναγκαιότερον, εἴ γε χειρῶν εὐφυῶν ἐπιτύχοι, τὸ διὰ τῆς κάτωθεν τοῦ δρόμωνος ἐλασίας τῇ ὑποδειχθείσῃ μεθόδῳ δι' ὅπῃς παρασκευάσει πλησθῆναι ὕδατος τὴν τῶν πολεμίων.

Λέων Στ', Ναυμαχικά 69 - 71.

126. Τὴν δὲ τῶν δρομώνων παράταξιν ἐν καιρῷ προσβολῆς, εἴ γε ἄρα, ὡς εἴρηται, τοσαύτη πάρεστιν ἀνάγκη ἢ κατὰ χεῖρας τὴν νίκην ἐλπίζεις, ποιήσεις καθὼς ἂν συνίδῃς ἀρμόδιον τῷ καιρῷ καὶ τῷ τόπῳ πρὸς τὴν τῶν πολεμίων παρασκευὴν καὶ παράταξιν· οὐ γὰρ νῦν ἐστι λέγειν ἀσφαλῶς περὶ τῶν τότε μελλόντων ἀπαντήσεσθαι.

Ποτὲ μὲν μηνοειδῶς οἶον ἡμικυκλίου τάξιν, τοὺς μὲν ἄλλους δρό-

μωναξ ἔνθεν κάκειθεν οἶον κέρατά τινα ἢ χεῖρας καὶ μάλιστα ἐν τῷ ἄκρῳ προάγοντας τοὺς ἀλκιμωτέρους καὶ μείζονας· ἐν δὲ τῷ κοίλῳ τοῦ ἡμικυκλίου οἶονεῖ τινα κεφαλὴν τὴν σὴν ἐνδοξότητα ὥστε πάντα περισκοπεῖν καὶ διατάττειν καὶ διοικεῖν καὶ εἴ που δεῖ βοηθείας ἐπικουρεῖν μεθ' ὧν ἂν βούλῃ ἐπὶ τούτῳ εὐκαιρῶντων. Τὸ δὲ σχῆμα τὸ μηνοειδὲς γινέσθω ὥστε τοὺς ἐμπιπτοντας πολεμίους ἐντὸς ἀποκλείεσθαι τῆς κυκλώσεως.

Ποτὲ δὲ παρατάξεις κατὰ μέτωπον ἀπ' εὐθείας ὥστε χρείας καλούσης ἐπιπίπτειν τοῖς πολεμίους κατὰ πρῶραν καὶ διὰ τοῦ πυρὸς τῶν σιφῶνων ἐμπυρίζειν τὰς ἐκείνων ναῦς.

Ποτὲ δὲ καὶ εἰς διαφόρους μερίζεσθαι παρατάξεις, ἥτρι δύο ἢ τρεῖς κατὰ τὴν ποσότητα τῶν ὑπὸ σὲ δρομώνων. Καὶ τῆς μιᾶς παρατάξεως συμβαλούσης ἢ ἄλλη εἰσπεσεῖται κατὰ τῶν πολεμίων ἤδη ἐμπεπλεγμένων ἢ ὀπισθεν ἢ κατὰ πλευρὰν καὶ διὰ τῆς βοηθείας τῆς ἐπελθούσης κατ' αὐτῶν ἀπέιπωσιν οἱ πολέμοι τοῦ τόνου.

Ποτὲ δὲ καὶ δι' ἐγκρύματος ἀποπλανωμένων γὰρ τῶν πολεμίων καὶ ἐμπιπτόντων ὡς ὀλίγοις, ἀναφανέν ἀθρόως τὸ ἐγκρυμμα καὶ θροῆσαν αὐτοὺς ἐκλύσει τὸν τόνον τῆς ἐνστάσεως.

Λέων Στ', Ναυμαχικὰ 49 - 53.

* * *

Ναυτικὴ σηματοδοσία

127. Εἶναι δὲ σημεῖον ἰστάμενον ἐν τῷ σῶ δρόμῳ εἴτε θάνδρον εἴτε φλάμουλον εἴτε τι ἕτερον εἰς τόπον περίοπτον, ἵνα δι' αὐτοῦ σημαίνοντός σου τί δεῖ πράττειν, εὐθέως ἐπιλαμβάνονται τοῦ δόξαντος ἔργου οἱ λοιποί, εἴτε συμβάλλειν εἰς πόλεμον χρεῖ, εἴτε ἀναχωρεῖν ἀπὸ πολέμου, εἴτε ἐξελίσειν εἰς κύκλωσιν κατὰ τῶν πολεμίων, εἴτε εἰς βοήθειαν καταπονουμένου μέρους συνδραμεῖν, εἴτε ἀργῆσαι τὴν ἐλασίαν, εἴτε ἐπιδοῦναι εἰς τάχος τὴν κίνησιν, εἴτε ἐγκρυμμα δέον γενέσθαι, εἴτε ἀπὸ ἐγκρύματος ἐξελθεῖν ἢ ἄλλα τινὰ καθ' ἕκαστα ἀπὸ σημείων τοῦ σου δρόμωνος ἅπαντα ὑποδέχεσθαι ἀφορῶντας ὅπως δέον ποιεῖν.

Οὐ γὰρ δύναται τις ἐν τοιαύτῳ καιρῷ ἀπὸ φωνῆς ἢ βουκίνου παραγγέλειν τὰ δέοντα διὰ τε τὸν θροῦν καὶ τὸν τάραχον καὶ τὸν τῆς θαλάσσης ἤχον καὶ τὸν ἄλλον κτύπον τῆς τε συγκρούσεως καὶ κωπηλασίας τῶν δρομώνων καὶ πολλῶ μᾶλλον τῆς βοῆς τῶν πολεμούντων.

Τὸ δὴ σημεῖον ὑποσημαινέτω ἢ ὀρθὸν ἰστάμενον ἢ ἐπὶ δεξιὰ ἢ ἐπὶ ἀριστερὰ κλινόμενον καὶ ἐπὶ δεξιὰ πάλιν ἢ ἐπ' ἀριστερὰ μεταφερόμενον ἢ τινασσόμενον ἢ ὑψούμενον ἢ ταπεινούμενον ἢ ὅλως ἀφαιρούμενον ἢ μετατιθέμενον ἢ διὰ τῆς ἐν αὐτῷ κεφαλῆς ἄλλοτε ἄλλως φαινομένης ἀλασσόμενον ἢ διὰ σχημάτων ἢ διὰ χρωμάτων οἷόν τε ποτε τοῖς παλαιοῖς ἐπράττετο.

Ἐν γὰρ πολέμου καιρῷ σημεῖον εἶχον τῆς συμβολῆς αἶροντες τὴν λεγομένην φοινικίδα· ἦν δὲ τὸ λεγόμενον καμελαύκιον ἐπὶ κονταρίου ὑψούμενον, ἐρυθρὸν τὴν χροιάν καὶ ἄλλα τινὰ ὁμοιοτρόπως ὑποδεικνύμενα. Ἀσφαλέστερον δὲ τάχα διὰ τῆς σεαυτοῦ χειρὸς τὰ σημεῖα ὑποδειχθήσεται.

Καὶ οὕτως ἔστω σοι ἡ ἐνέργεια, ὦ στρατηγέ, τῶν τοιούτων σημείων γεγυμνασμένη ὥστε πάντας τοὺς ὑπὸ σὲ ἄρχοντας ὅσοι δρομῶν ἠγοῦνται ἔχειν τὴν πείραν ἀσφαλῆ τῶν τοιούτων ὑποδειγμάτων καὶ διὰ τί γίνεται ἕκαστον καὶ πότε καὶ πῶς, καὶ μὴ διασφάλλεσθαι, ἵνα περὶ ταῦτα καλῶς ἐγγυμνασάμενοι ἐν καιρῷ χρείας ἔτοιμοι γένωνται πρὸς τὸ διαγινώσκειν αὐτὰ καὶ πράττειν τὰ δι' αὐτῶν κελευόμενα.

Ι Ι Ι. Δ η μ ο σ ι ο ν ο μ ί α.

Κόμης τῆς ἰδικῆς κτήσεως (*comes sacri patrimonii*)

Τὴν κεντρικὴ οἰκονομικὴ διοίκηση τῆς πρωτοβυζαντινῆς περιόδου ἀποτελοῦσαν οἱ ὑπηρεσίαι τοῦ «κόμητος τῶν δείων θησαυρῶν» καὶ τοῦ «κόμητος τῆς ἰδικῆς περιουσίας» (*comes sacrarum largitionum* καὶ *comes rei privatae*). Στίς ὑπηρεσίαις αὐτές ὁ αὐτοκράτορας Ἀναστάσιος πρόσδεσε μέ τόν παρατιδέμενο νόμο του καὶ τρίτη, ὑπὸ τόν «κόμητα τῆς ἰδικῆς κτήσεως» (*comes sacri patrimonii*). Στὴν ὑπηρεσία αὐτὴ ὑπήχθη ἡ ἰδιωτικὴ περιουσία τοῦ αὐτοκράτορα.

128. Τῆς ἰδικῆς ἐφευρεθείσης οὐσίας τῷ δημοσίῳ ἢ ἐφευρεθησομένης προβεβλήσθω ἢ καλείσθω κόμης τῆς ἰσικῆς κτήσεως, κατὰ μίμησιν τοῦ κόμητος τῆς ἰδικῆς περιουσίας αὐτὴν διοικῶν· πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτὸν οὔσι γεωργοῖς ἢ παροίκοις ἢ ἐμφυτευταῖς τῶν αὐτῶν ὄντων προνομίων, ὧν οἱ ὑπὸ τόν πραιπόσιτον καὶ τόν κόμητα τῶν οἰκείων ἀπολαίουσιν, καὶ παρὰ μόνῳ κόμητι τοῦ τῆς ἰδικῆς κτήσεως κινεῖτωσαν καὶ ἐναγέσθωσαν. Οἱ δὲ τοῦ τῆς ἰδικῆς κτήσεως ταξεῶται τοῦ κόμητος τῆς ἀπαναχοῦ ἰδικῆς περιουσίας ἐχέτωσαν προνόμια.

Νόμος αὐτοκράτορος Ἀναστασίου Α' (491 - 518).

CJ. I. 34.1 (=CJC. II. 83 - 84).

* * *

Ο ἰ κ ο ι

Οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες προτιμοῦσαν πολλές φορές, ἀντί ν' ἀντιμετωπίζουν δαπάναις τῆς ἀνακτορικῆς ὑπηρεσίας ἢ ἔργων εὐποιίας ἀπ' εὐθείας ἀπ' τὸ δημόσιο ταμεῖο, νὰ τίς καλύπτουν μέ τὰ ἔσοδα «οἰκῶν», πού εἶχαν ἰδρυθεῖ εἰδικά γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ, δηλαδή μεγάλων οἰκονομικῶν μονάδων μέ ἔσοδα ἀπὸ ἀγρούς, βοσκότοπους, κλπ. Τέτοιος ἦταν ὁ οἶκος ὁ τῶν Μαγγάνων, γιὰ τόν ὁποῖο μιᾶ τό χωρίο πού παρατίθεται.

129. Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων τοῦ αὐτοῦ γενναίου βασιλέως ἔργον καὶ ὁ τὰ Μάγγανα λεγόμενος οἶκος βασιλικός, καὶ ὁ νέος οἶκος καλούμενος, οὓς ἀπὸ τοιαύτης προαιρέσεως κατεσκεύασεν. Μὴ βουλόμενος γὰρ τὰ δημόσια χρήματα, ἅπερ οἱ ἐκ τοῦ ὑπηκόου φόροι γεννῶντες ἀξάνουσιν, εἰς οἰκείας καταναλίσκειν χρείας καὶ τῶν ἀνὰ πᾶν ἔτος ὑπ' αὐτοῦ κεκλημένων καὶ τοὺς ἑτέρων πόνους τὴν τούτων τράπεζαν ἠδύνειν ἢ συγκροτεῖν, τοὺς τοιοῦτους οἶκους ἐπενοήσατο, καὶ προσόδους ἐκ γεωργίας ἀπέταξεν ἐν αὐτοῖς ἱκανάς, ἀφ' ὧν ἡ βασιλικὴ πανδαισία αὐτοῦ τε καὶ τῶν μετ' αὐτὸν ἀφθονον καὶ δικαίαν τὴν χορηγίαν ἔμελλεν ἔχειν ἀεὶ.

Συνέχεια Θεοφάνους 337. 1 - 10 (CB.).

Φορολογία καὶ φορολογικοὶ δεσμοί-μονοπώλια

Τό βυζαντινὸ κράτος, σάν μεγάλη πραγματικὰ ἐπικράτεια μέ παντός εἴδους ἀνάγκες, ἦταν ὑποχρεωμένο νά ἐφαρμόσει φορολογικὸ σύστημα λεπτομερέστατο γιὰ ἐπακριβῆ σύλληψη τῆς φορολογητέας ὕλης, τό γνωστὸ σάν *iugatio-caritatio*.

Ἡ φορολογία βέβαια καὶ τότε ὅπως καὶ σήμερα, κάθε ἄλλο παρά εὐμενῶς γινόταν δεκτὴ ἀπ' τοὺς ὑπηκόους καὶ οἱ πηγές δέν παραλείπουν νά ἐκφράσουν τὴν ἐχθρική διάθεση τοῦ λαοῦ ἀπέναντι στὰ φορολογικὰ μέτρα τοῦ κράτους.

Πολύ ἀπεχθεῖς φορολογικοὶ δεσμοὶ θεωροῦντο ἀπ' τό λαὸ οἱ δεσμοὶ τῆς «ἐπιβολῆς» καὶ τοῦ «ἀλληλέγγυου», πού ἀποτελοῦν μορφές τῆς ἀλληλέγγυας φορολογικῆς εὐδύνης, μέ βάση τὴν ὁποία, οἱ ἰσχυροὶ οἰκονομικά γείτονες, καλοῦντο ν' ἀναλάβουν τὰ φορολογικὰ βάρη τῶν οἰκονομικά ἀδύνατων γειτόνων τους.

Ἀπ' τὰ μέσα περίπου τοῦ 5ου αἰ. πού γενικεύθηκε ἡ καταβολὴ τῶν φόρων σέ χρῆμα, γεννήθηκε γιὰ τό κράτος ἡ ἀνάγκη τῆς συνωνῆς (*coemptio*), δηλαδή τῆς ἀναγκαστικῆς πώλησης ἀπ' τοὺς ὑπηκόους στό κράτος τροφίμων καὶ ἄλλων εἰδῶν σέ τιμές πού καθόριζε ἡ κυβέρνησις, γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἐπισιτιστικῶν ἀναγκῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν πόλεων. Ἐπειδὴ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς συνωνῆς ἔδινε ἀφορμὴ γιὰ ἀτασθαλίες ἐκ μέρους τῶν ὑπαλλήλων τίς ὁποῖες διεκτραγωγοῦν οἱ πηγές, ἡ κυβέρνησις

ση προσπάθησε μέ νόμο νά διορθώσει καί νά τακτοποιήσει τά πράγματα.

Πολλές φορές ἡ κυβέρνηση ἔπαιρνε μέτρα γιά τήν ἀνακούφιση τῶν πολιτῶν ἀπ' τίς φορολογικές ὑποχρεώσεις, ὅταν ἔκτακτες περιστάσεις (ἐπιδρομές ἐχθρῶν, φυσικές καταστροφές) τό ἐπέβαλλαν.

Τρόπος φορολογίας

130. Ἀρίστιος Ὀϊπῆλιος ὁ διασημότατος ἑπαρχος Αἰγύπτου λέγει· γνόντες οἱ προνοητικώτατοι αὐτοκράτορες ἡμῶν Διοκλητιανὸς καί Μαξιμιανὸς οἱ Σεβαστοὶ καί Κωνσταντῖος καί Μαξιμιανὸς οἱ ἐπιφανέστατοι Καίσαρες υ...ανε... ὡς ἔτυχεν τὰς ἐπιβολὰς τῶν δημοσίων εἰσφορῶν γίνεσθαι ὡς τινὰς μὲν κοίφλιζοσθαι ἄλλους δὲ βαρῖσθαι τὴν κακίστην ταύτην καὶ ὀλέθριον συνήθειαν ἐκκόψαι ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τῶν ἑαυτῶν ἐπαρχειῶτων τύπον τε σωτήριον δοῦναι καθ' ὃν δέοι τὰς εἰσφορὰς γίνεσθαι κατηξίωσαν. Πόσα οὖν ἐκάστη ἀρούρα πρὸς τὴν ποιότητα τῆς γῆς ἐπεβλήθη καὶ πόσα ἐκάστη κεφαλῇ τῶν ἀγροικῶν καὶ ἀπὸ ποίας ἡλικίας μέχρι πηλίας ἀπὸ τοῦ προτεθέντος θεοῦ διατάγματος καὶ τοῦ αὐτῷ συννηνωμένου βρεουίου (καὶ) τὰ ἀντίγραφα τούτου μου τοῦ διατάγματος δημοσίᾳ προὔταξα. Ἐνεστὶν πᾶσι εὐνοί...ιν· (εὐεργετηθέντες οὖν καὶ ἐν τούτῳ τὰ μέγιστα οἱ ἐπαρχεῖται φροντισάτωσαν ἀκολούθως τοῖς θεώδως διατυπωθεῖσιν τὰς εἰσφορὰς μετὰ πάσης ταχύτητος ποιῆσθαι καὶ μὴ δαλ...λων ἀνάγκην τοῦ ἐπίξαντος ἐκδέχεσθαι· προσῆκεν γὰρ εἰς καθοσίωσιν σύμπαντα προθυμότερα ἕκαστον πληροῦσαι, εἰ γὰρ τις ἄλλο πράξας ὀφθεῖη μετὰ τὴν τοιαύτην δωρεὰν κινδυνεύσει. Προσετάχθησαν δὲ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ προπολιτευόμενοι ἐκάστης πόλεως καὶ τοῦ θεοῦ διατάγματος μεγάλου βρεουίου τὸ ἀντίγραφον ἔτι τε καὶ τούτου εἰς ἐκάστην κώμην εἰτ' οὖν τόπον ἀποστεῖλαι ὑπὲρ τοῦ εἰς γνῶσιν ἀπάντων ἢ τάχοις) ἐλθεῖν τὴν μεγαλοδωρίαν τῶν αὐτοκρατόρων ἡμῶν καὶ τῶν καισάρων. Ἀ(ν)λαμιμνήσκονται δὲ καὶ οἱ πρακτῆρες ἕκαστου εἴδους πάση δυνάμει παραφυλάττειν· (εἰ) γὰρ τις παραβὰς ὀφθεῖη κεφαλῇ κινδυνεύει. (Ἔτους) ιγ' καὶ ιβ' καὶ ζ' τῶν κυρίων ἡμῶν Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ Σε-

δαστῶν καὶ Κωνσταντίου καὶ Μαξιμιανοῦ ἐπιφανεστάτων Καισάρων, Φα-
μενῶθ κ.

Πάπυρος Cairo Boak 1 - a.297.

Ρίζα καὶ ὑποταγὴ χωρίου — ἰκάνωσις ρίζης (= ἐπιβολή)

131. Ῥίζα χωρίου ἐστὶν ἡ ὅλη ποσότης τῶν ἐν τῇ συγγραφῇ ἐ-
κάστου χωρίου κειμένων ψηφίων. Συμπεριάγονται γὰρ τῷ λόγῳ τῆς
ρίζης τελούμενα, συμπάθειαι, ἀποκεκινημένα καὶ ὀλόπτωτα, ὀρθώσεις,
κλάσματα λιβελλικά, λογίσιμα παντοῖα, σολέμνια, τόποι ἀποσπασθέντες
οὐ μέντοι γε ἰδιοστατηθέντες εἴτε ἰδιοπεριορισθέντες, ἀλλ' ἐν μέσῳ τῆς
ὑφῆς τῶν ὄλων διαρίων κείμενοι, ἀγροὶ ὁμοίως οὐκ ἰδιόστατοι, ἀλλ' ἐν
μέσῳ κείμενοι, προάστεια συναγόμενα, στασιονόμια καὶ ἀπλῶς πάντα
ὀπόσα μέρη εἶναι τοῦ προκειμένου χωρίου διαγινώσκονται. Ἡ γὰρ ἐκ
τούτων ἀπάντων ὁμὰς ρίζα καλεῖται διὰ τὸ συνέχειν ταῦτα πάντα καὶ
εἰς μίαν ὀλότητα συνιστᾶν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ οἱ ἀκριβεῖς νοτάριοι ταῦ-
τα πάντα συμψηφίσαντες λέγουσιν· «ὀμοῦ ἡ ὅλη ρίζα», ὡς ἐν τύπῳ εἰ-
πεῖν, «νομίσματα ρ'· ἐξ αὐτῶν τελούμενα τόσα, κλάσματα καὶ συμπό-
θειαι τόσαι, λογίσιμα τόσα» καὶ ἐξῆς, εἴ τι ἕτερον ἐν τῷ χωρίῳ εὐρί-
σκειται. Ὡσπερ δὲ ρίζα ἡ ἀπὸ τῶν ὄλων ψηφίων ὀμαδευομένη ποσό-
της καλεῖται, οὕτως πάλιν ὑποταγὴ χωρίου ὀνομάζεται πᾶσα ἡ
ἀπὸ τῆς γῆς σύστασις ἡ τοῖς ὄλοις τούτοις κεφαλαίοις ἀνήκουσα ἢ, μᾶλ-
λον εἰπεῖν, ἡ κατακερματιζομένη εἰς τὰ τούτων ἀπάντων ψηφία καὶ μη-
δὲν ἔξωθεν τῶν ὄλων τοῦ χωρίου δικαίων παραλιμπάνουσα. Ἐπιβ-
ολὴ δὲ καὶ τῆς ρίζης ἰκάνωσις γίνεσθαι λέγεται, ὅταν τῆς ὄλης
τοῦ χωρίου ἀναμετρηθείσης ὑποταγῆς ὁ ἀκριβῆς διαγνωσθῆ ἂν μοδισμὸς
ἐκ τῶν κατατομῶν καὶ ἀντιπαρατεθῆ τὸ τοῦ μοδισμοῦ ποσὸν τῷ τῆς ρί-
ζης ποσῷ καὶ καταψηφισθῆ καὶ ὅπερ ἀναλογοῦν ἐκάστῳ εὐρεθῆ νομίσμα-
τι. Τεθείσθω δὲ καθ' ὑπόθεσιν χωρίον τι ὑπάρχον δι' ὄλης αὐτοῦ τῆς ὑπο-
ταγῆς μοδίων χιλίων· ἔστω δὲ καὶ ἡ ρίζα ἡ ἀπὸ τῶν ὄλων τούτων, ὡς
δεδήλωται, κεφαλαίων συναγομένη νομίσματα ρ'· ἀναλογεῖ οὖν ἐκάστῳ
νομίσματι γῆ μοδίων δέκα. Λέγει γὰρ ὁ ψηφίζων· «δεκάκις ἑκατόν, α'». Ὅπως δὲ ὁ ἀκριβῆς μοδισμὸς καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς ἐπιβολῆς καὶ ἀσφαλῆς
ἰκάνωσις ἀπὸ τῶν κατατομῶν μᾶλλον εὐρίσκειται, ἐν τῇ τοῦ μέτρου δι-
δασκαλίᾳ εἰρήκαμεν.

Tractatus Dölger 114.22 - 115.12.

132. Τριμερῶς δὲ πάντα τὰ δημόσια εισφερέσθω, τὰ τε ἄλλα καὶ τὰ λεγόμενα Ἀρμενιακά, τουτέστι καλάνδαις Ἰανουαρίαις καὶ καλάνδαις Μαΐαις καὶ πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐπινεμήσεως, ἕξ ἴσων τριῶν μερῶν διαιρουμένων τῶν δημοσίων, καὶ μηδεμιᾶς καινοτομίας ἐν τῷ μέσῳ γινομένης κατὰ τῶν συντελῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ Ἀρμενιακὰ τελέσματα ἐν δύο καταβολαῖς συνετελεῖτο, ἕξῃσι τοῖς ταῦτα συντελοῦσιν, εἰ βούλονται, τὴν προτέραν συνήθειαν προτιμᾶν καὶ ἐν δύο καταβολαῖς ἀνὰ ἥμισυ καταβάλλειν, καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ ἐν τῷ Σεπτεμβρίῳ τῆς μελλούσης ἐπινεμήσεως καταβάλλειν. Εἰ δὲ καὶ τριμερῶς βούλονται τὰ Ἀρμενιακὰ δημόσια καταβάλλειν, ἐχέτωσαν τὸν Σεπτέμβριον μῆνα τῆς μελλούσης ἐπινεμήσεως καταβάλλειν. Εἰ δὲ καὶ τριμερῶς βούλονται τὰ Ἀρσταλμένον κατὰ σύνθεσιν εισφερέσθω ἐν τῷ προνομίῳ ἐκάστης ἐπινεμήσεως, ἐπειδὴ τοῦτο δηλοῖ καὶ ἡ προσηγορία αὐτοῦ.

Νόμος αὐτοκράτορος Ἀναστασίου Α' τοῦ ἔτους 496.
CJ. X. 16. 13, 5 - 8 (=CJC. II. 403).

* * *

Καθορισμὸς φορολογικῆς εισφορᾶς

133. c.1 "Ὅσα πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἡμετέρων ὑποτελῶν ὄρᾳ σπουδάζοντες διαπράττεσθαι καὶ τὸν παρόντα τίθεμεν νόμον, δι' οὗ θεσπίζομεν, κατὰ τὸν Ἰούλιον ἢ τοὺς Αὐγουστον μῆνα μιᾶς ἐκάστης ἐπινεμήσεως τὰς μερικὰς διατυπώσεις τῶν συντελειῶν τῆς μελλούσης ἐπινεμήσεως ἐν τῷ δικαστηρίῳ τῶν ἐκάστης διοικήσεως ἐνδοξοτάτων ἡμῶν ἐπάρχων πραττομένων ὑπομνημάτων φανεροῦσθαι, σημαινούσας τὸ ὅποσον ἐν ἐκάστη ἐπαρχίᾳ ἢ τοὺς πόλει ὑπὲρ ἐκάστου ἰούγου ἢ ἰουλίῳ ἢ κεντουρίῳ ἢ ἄλλῳ οἰωδῆποτε ὀνόματι τοῦτο μὲν ἐν εἴδει τοῦτο δὲ ἐν χρυσίῳ δημοσίων ἔνεκεν ἐπίκειται, φανερούσας δὲ καὶ τῶν εἰδῶν τὴν ἀποτίμησιν κατὰ τὴν τράπεζαν καὶ τὴν ἐν ἐκάστῳ τόπῳ κρατοῦσαν συνήθειαν, καὶ τί ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ἄρκαν εισφέρεισθαι ἢ ἐν ἐκάστη ἐπαρχίᾳ δίδοσθαι ἢ δαπανᾶσθαι προσήκει· οὕτω δὲ συντιθεμένας τὰς τοιαύτας διατυπώσεις τοῖς τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχουσιν εὐθέως πέμπεσθαι ἐν προοιμίῳ ἐκάστης ἐπινεμήσεως καὶ δι' αὐτῶν προτίθεσθαι ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοὺς καθεστῶσαις πόλεσιν ἐντὸς τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ἢ Ὀκτωβρίου· ἀλλὰ καὶ τοῖς βουλομένοις τὰ ἴσα τούτων ἐκ τοῦ δικαστηρίου τῶν ἐνδοξοτάτων ἐπάρχων ἀνυπερθέτως δίδοσθαι, ὥστε τοὺς συντελεστὰς γινώσκειν, καθ' ὃν τρόπον ὀφείλουσιν τὰς συντελείας εισφέρειν. Εἰ δὲ πρὸ

τῆς ἐμφανείας εἰς ἑτέρους τίτλους παρὰ τοὺς περιεχομένους τῇ μερικῇ διατυπώσει τοῦ αὐτοῦ ἐνιαυτοῦ οἱ συντελεσταὶ τὰ δημόσια καταβάλλωσιν ἢ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν δαπανήσουσι, κελεύομεν αὐτοὺς εἰς τὰς τῆς αὐτῆς ἰνδικτίωνος συντελείας ταῦτα λογίζεσθαι, ὥστε μηδεμίαν αὐτοὺς ὑπομένειν ζημίαν. Εἰ δὲ κατὰ τὸν παρ' ἡμῶν ὀρισθέντα καιρὸν μὴ ἐκπεμφθῶσιν αἱ τοιαῦται μερικαὶ διατυπώσεις, οἱ μὲν κατὰ καιρὸν διοικούντες τὰ ἡμέτερα πραιτώρια λ' χρυσοῦ λιτρῶν ποινὴν καταθήσουσιν, οἱ δὲ ἐκάστης ἐπαρχίας τρακτευταὶ κ' χρυσοῦ λιτρῶν ποινὴν εἰσπραχθήσονται. Εἰ δὲ ὁ ἄρχων στελλομένης τὰς αὐτὰς μερικὰς διατυπώσεις ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ μὴ προθήσει, ι' χρυσοῦ λιτρῶν ποινὴν ζημιωθήσεται καὶ ἔκπτωσιν τῆς ζώνης ὑπομενεῖ, τῆς αὐτοῦ τάξεως ε' χρυσοῦ λιτρῶν ποινὴν εἰσπραττομένης.

c.2 Κελεύομεν δὲ τὴν μὲν τῶν εἰδῶν εἰσκομιδὴν εὐθέως ἐκ προοιμίων ἐκάστης ἐπινεμήσεως ἄρχεσθαι, τοὺς δὲ ἀργυρικοὺς τίτλους κατὰ τοὺς καιροὺς τοὺς ὀρισμένους.

c.3 Ὑπὲρ δὲ τῶν δημοσίων συντελειῶν τὰς ἀποχὰς ἦτοι ἀμεριμνίας μερικὰς τε καὶ πληναρίας πᾶσι τρόποις παρὰ τῶν τὰ δημόσια ὑποδεχομένων γίνεσθαι διορίζομεν, σημαινούσας τὴν τῶν χρημάτων ποσότητα καὶ τῶν εἰδῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἰούγων ἦτοι τῶν ἰουλίων ἤγουν κεντουρίων, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν κτήσεων, ὑπὲρ ὧν τὰς συντελείας ὑποδέχονται.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρὰ τοῦ ἔτους 545
NJ. CXXVIII. c. 1 - 3 (=CJC. III. 636 - 637).

* * *

Φορολογία

134. Ἡ διάταξις κελεύει πρότερον ἐπὶ χώρας παρακρατεῖσθαι τὰ εἰς στρατιώτας δαπανώμενα καὶ τηνικαῦτα τὰς λοιπὰς αἰτίας τοῦ δημοσίου προβῆναι. Οὐδὲ γὰρ χρὴ μόνως τὰς ἐκπομπὰς κατεπείγεσθαι, ραθυμείσθαι δὲ τὰ στρατιωτικὰ δαπανήματα. Τοὺς δὲ ἄρχοντας καὶ τὰς πόλεις καὶ πάντα τὸν ἕτερον δημοσιεύοντα, εἴ τι παραβαθῆ τῶν θεσπισθέντων, καὶ τὰ χρήματα παρέχειν οἰκοθεν τοῖς στρατιώταις καὶ πρόστιμον ἑκατὸν λιτρῶν χρυσοῦ θεσπίζομεν.

Νόμος αὐτοκράτορος Ἀναστασίου Α' μεταξὺ 491 - 505
CJ. XII. 37.18 (=CJC. II. 474).

135. Μηδεις γινέσθω λογοθέτης χωρίς βασιλικῆς κελύσεως ἰδικῶς μεμνημένης τῆς αὐτοῦ τοῦ λογοθέτου προσηγορίας· μήτε κατὰ κέλευσιν τῶν ἐπάρχων μήτε ἐκ προστάξεως ἄλλου οἰουδήποτε δικαστηρίου γινέσθω τις λογοθέτης ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἢ πολιτικῶν ἔργων ἢ σιτωνικῶν χρημάτων ἢ λιμενητικῶν ἢ τῶν περὶ τοὺς δημοσίους ὄλκους τῶν πόλεων δαπανωμένων ἢ περὶ τειχοποιίαν ἢ περὶ ὁδοστρωσίαν ἢ γεφυρῶν ἢ μῶλων κατασκευήν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν λουτρωνικῶν χρημάτων ἢ ἄλλως ὅπως εἰς πολιτικὴν ζήτησιν ἀναφερομένων, χωρίς βασιλικοῦ τύπου. Αὐτὸς γὰρ ὁ βασιλεύς, εἴτε ἐκ δημοσίου χρήματα ἐκπέμψη πρὸς τειχοποιίαν ἢ ἐτέρου παντὸς ἔργου κατασκευήν, εἴτε εὖρη παρ' ἐτέρου καταλελειμμένα χρήματα πόλεσι πρὸς ἅπαξ ἢ καὶ διηνεκῶς, ὅτε ἂν αὐτῷ παρασταίῃ, πέμπει τὸν λογοθέτην καὶ τὸ ἔργον ὀφείλοντα μέτρησαι καὶ ἀκριβεῖς λογισμοὺς ποιήσασθαι καὶ εἰς τὸ θεῖον αὐτοῦ κράτος ἀναγαγεῖν, ἐφ' ᾧ τε γενομένης ὀρθῶς τῆς δαπάνης θεῖαν γενέσθαι παρ' αὐτοῦ τοῖς δεδαπανηκόσιν ἀμεριμνίαν καὶ μηκέτι δευτέραν ζήτησιν αὐτοὺς ὑπομένειν ἢ κληρονόμους αὐτῶν ἢ διαδόχους.

Νόμος αὐτοκράτορος 'Ιουστινιανοῦ Α' τοῦ ἔτους 530
CJ. X. 30. 4 (=CJ.C. II. 409).

* * *

Περὶ κουφισμῶν

136. Οἱ κουφισμοὶ λέγονται τε καὶ γίνονται, ὅταν μεταναστεύσωσιν οἱ κληρονόμοι, οὐ μὴν ἄδηλον ἔστιν, ὅτι σώζονται πλησίον που ὄντες καὶ ὅπου προσκάνθηνται. Διὸ καὶ τῆς μεταναστεύσεως αὐτῶν οὕτως ἐχούσης καὶ προσδοκίας φανεραῆς τυγχανούσης ὡς ἐκ παντὸς δι' ὀλίγου ὑποστρέφειν ὀφείλουσιν, ὁ ἐπόπτης, ἵνα μὴ ἐξαλιφῶσι καὶ οἱ καταλειφθέντες τοῦ χωρίου ἔποικοι ἀλληλέγγυα ἀπαιτούμενοι, οὐ συμπαθεῖ τοὺς στίχους οὐδὲ κλασματίζει, ἀλλὰ ποιεῖ κουφισμὸν ἐπὶ καιρὸν τινὰ εἰς τοὺς στίχους, οὓς ἐτέλουν οἱ μεταναστεύσαντες, τουτέστιν ἄχρησιν ἂν πρὸς τὰς οἰκείας στάσεις ὑποστρέψωσι. Τηνικαῦτα γὰρ τούτων ὑποστρεφόντων ἐπορθοῦνται οἱ στίχοι ἢ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐπόπτου τοῦ κουφίσαντος ἢ παρ' ἐτέρου τινὸς τοῦ μετὰ χρόνους τινὰς τὰς ὀρθώσεις ποιούντος, παρ' οὗ καὶ προσγραφή γίνεται ἐν τοῖς πρακτικοῖς διὰ τῶν ἐπεληθόντων στίχων ἀπὸ τοῦ κουφισμοῦ. Οὔτε γοῦν τὰ κουφισθέντα πωλοῦνται ἢ δωροῦνται ἢ σεκρέτω τινὶ ἀφοσιοῦνται, οὔτε αἰ συμπάθειαι, εἰ μὴ ἐπὶ ταῖς συμπαθείαις, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν, ἢ τρι-

ακονταετία παρέλθη. Μετά γάρ τὴν τριακονταετίαν ἀπολύεται ἡ συμπάθεια εἰς κλάσμα. Καὶ ἔκτοτε δίδοται τῷ δημοσίῳ ἄδεια ποιεῖν ἐπὶ τοῦ κλάσματος, ὃ θούλεται. Καὶ γάρ, εἰ λέγεται δωρεῖσθαι τὸν βασιλέα γῆν τόσῃν πρὸς τόνδε ἢ τόνδε ἀπὸ παντός τοῦ εὗρισκομένου κλάσματος ἢ τῆς συμπαθείας, ἀλλὰ τοῦτο ἐπὶ τῶν μετὰ τὴν τριακονταετίαν νοεῖται.

Tractatus Dölger 119. 19 - 37.

* * *

137. Ἐὰν μὲν αἰτήσῃ ἐπαρχία ἢ πόλις κουφισμὸν λαβεῖν τυχεῖς συντελείας ἢ ἐπόπτην ἢ ἐξισωτὴν πεμφθῆναι, ἀναφερέσθω μὲν ἢ δέσεις αὐτῶν εἰς βασιλέα, καὶ ἐξ ἐπιλογῆς αὐτοῦ ὁ ἐπιτήδειος πρὸς τοῦτο πεμπέσθω ὄρκον πρότερον διδούς. Καὶ ἐάν τι μηνύσῃ οὗτος τοῖς ἐπάρχοις, μηδεὶς τύπος διδόςθω ἐπὶ τὴν μήνυσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ αὐτοὶ οἱ ἐπαρχοὶ ἀναδιδάξωσι βασιλέα πάντα τὰ παρ' αὐτοῦ ἀναδιδαχθέντα καὶ ζητηθέντα καὶ οὕτως θεῖος ἐκφωνηθεῖν τύπος ὀφείλων πᾶσι τρόποις παραφυλάττεσθαι. Ὁ δὲ καθεὶς ἄνθρωπος δεήσεις περὶ τοιούτων ἐνομιῶν μὴ ἐπιδιδότω· μήτε δὲ κουφισμὸς ἢ μείωσις διηνεκῶς ἢ προσκαιρῶς μήτε ἐποψία μήτε ἐξίσωσις γινέσθω χωρὶς βασιλικῆς ἐγγράφου κελεύσεως. Ἀλλὰ μήτε ἐκταγὰς ποιείτωσαν οἱ ἐπαρχοὶ ὑπὲρ χρόνων προλαμβανόντων τὴν αὐτὴν ἀρχήν, μήτε σιτηρέσιά τισιν ἀφοριζέτωσαν ἢ ἄλλως πως χρήματα ἢ μὴ παρεχόμενα τὴν ἀρχήν, ἢ παρεχόμενα μὲν, διὰ δὲ τὴν ἔλλειψιν τῶν ταῦτα κομιζομένων σωμάτων ἀργήσαντα ἢ διὰ τὸ παυθῆναι τὴν αἰτίαν σχολάσαι, δι' ἣν παρείχοντο τὴν ἀρχήν· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἐκ βασιλικῆς μόνης αὐθεντίας γινέσθω κατὰ τὸν θεῖον ἐγγραφον τύπον. Οἱ δὲ μὴ τοῦτο παραφυλάττοντες καὶ τὸ διδόμενον οἰκοθεν ἀποδιδότωσαν καὶ πᾶσαν ἄλλην ζημίαν, ἣν ἂν ὑποστῆ τὸ δημόσιον. Μήτε δὲ ὑπερθέσεις ἢ προθεσμίας ἐπὶ τούτοις ὀφειλομένοις δημοσίοις ἐνδιδότω τις ἢ τὰς νενομισμένας προθεσμίας χωρὶς ἐγγράφου θείας κελεύσεως. Ὁ δὲ τοῦτο κατὰ αὐθεντίαν οἰκείαν ποιῶν οἰκοθεν καταβαλλέτω τὰ κεχρεωστημένα τῷ δημοσίῳ. Μήτε δὲ τὰ πολιτικά χρήματα, ὅσα ἢ τῷ δημοσίῳ εἰσφέρεται ἢ τοῖς πόλεσιν ἀφώρισται, εἰς ἑτέρας μεταφερέσθω χρείας ἢ προσώποις τισὶν ἀφοριζέσθω χωρὶς θείας κελεύσεως. Καὶ ἡ τάξις δὲ τῶν ἐπαρχῶν, εἰ μὴ πάντα τὰ περιεχόμενα τῇ διατάξει ταῦτα παραφυλάξει καὶ διδάξει τοὺς ἐπάρχους, καὶ οἱ ἄρχοντες τῶν ἐπαρχιῶν καὶ αἱ πειθόμεναι τάξεις αὐτοῖς καὶ οἱ λοιποὶ δημοσιεύοντες, εἰ ταῖς τοιαύταις κελεύσεσιν ὑπαυργήσαιεν, οἰκοθεν διδότωσαν τὴν συμβαίνου-

σαν τῷ δημοσίῳ βλάβην καὶ ὡς τοῦ νόμου καταφρονήσαντες πεντήκοντα χρυσίου λίτρας προστιμάσθωσαν.

Νόμος αὐτοκράτορος Ἀναστασίου Α' τοῦ ἔτους 496
CJ. X. 16. 13 (=CJC. II. 402 - 408).

* * *

Ὁρθωσις

138. Ἡ μέντοι γε λεγομένη ὀρθωσις ἐπὶ ταῖς συμπαθείαις οὕτως ἐγένετο. Τῶν κληρονόμων ὑποστρεψάντων ἐντὸς τῆς τριακονταετίας καὶ ἐν τῇ διακατοχῇ τῶν ἰδίων γενομένων στάσεων καὶ προστάξεως γενομένης τὰς συμπαθείας ἐπορθωθῆναι αὐτοῖς, οὐκ εὐθύς τὰ δλα ψηφία ἐπωρθοῦντο τοῖς κληρονόμοις τοῖς ὑποστρέψασιν καὶ νεμομένοις τὰ συμπεπαθημένα τοπία, ἀλλ' ὁ μὲν πρῶτος ἐπόπτης ἐπόρθου τὸ ἕκτον τοῦ ψηφίου διὰ σύστασιν τοῦ πένητος, ὁ δεύτερος τὸ ἥμισυ καὶ ὁ τρίτος τὸ τρίτον. Καὶ οὕτως διὰ τριῶν ἐποπτῶν τὸ πᾶν ἐπληροῦτο. Φέρε γὰρ εἶναι τὸ ψηφίον τῆς συμπαθείας ἢ τοῦ κλάσματος νόμισμα α'. Ἐπωρθοῦτο οὖν παρὰ μὲν τοῦ πρώτου ἐπόπτου νόμισμα ἕκτον, παρὰ τοῦ δευτέρου νόμισμα ἥμισυ καὶ παρὰ τοῦ τρίτου νόμισμα τρίτον· ὁμοῦ νόμισμα α'.

Tractatus Dölger 119.38 - 120.5.

* * *

Ὁπισθοτέλεια

139. Τί ἐστὶν ὀπισθοτέλεια.

Ποιεῖ ὁ ἐπόπτης ὀρθωσιν. Καὶ εἰς οἶον πρόσωπον ποιεῖ τὴν ὀρθωσιν ἀπαιτεῖται καὶ ὀπισθοτέλειαν χρόνων τριῶν· ἢ, ἐδέξατο χωρίον συμπάθειαν τὰ τυχὸν νομίσματα μ', ὡς ἐξαλειφέντων τινῶν στίγων· μετὰ οὖν χρόνους τινὰς ἐξέρχεται ἕτερος ποιῆσαι ὀρθωσιν· εἰ μὲν οἷον ἀρέσκονται οἱ χωρῖται δέξασθαι τὴν ὀρθωσιν εἰς πρόσωπον ἴδιον, παρέχουσι καὶ ὀπισθοτέλειαν χρόνων τριῶν διὰ τὸ νέμεσθαι δῆθεν αὐτὰ καὶ πρὸ τούτου· εἰ δ' οὖν, ὀρθοῖ ταῦτα πρὸς ἕτερον ἢ ποιεῖ αὐτὰ ὡς βούλεται.

Tractatus Nicanoris 322. 30 - 38.

Ἑλληλέγγυος φορολογικὴ εὐθύνη

140. Ἐὰν ἀπορήσας γεωργὸς πρὸς τὸ ἐργάσασθαι τὸν ἴδιον ἀμπελῶνα διαφύγη καὶ ξενιτεύσῃ, οἱ τῷ δημοσίῳ ἀπαιτούμενοι λόγῳ ἐπιτρογῆτως αὐτόν, μὴ ἔχοντος ἄδειαν τοῦ ἐπανερχομένου γεωργοῦ ζημιούν αὐτοῖς τὸν οἶνον.

Ἐὰν γεωργὸς ἀποδράσας ἐκ τοῦ ἰδίου ἀγροῦ τελῆ κατ' ἔτος τὰ ἐκστραφείδια τοῦ δημοσίου λόγου, οἱ τρυγῶντες καὶ νεμόμενοι τὸν ἀγρὸν ζημιούσθωσαν ἐν διπλῇ ποσότητι.

Νόμος Γεωργικὸς ιη' - ιθ' (σ. 100).

* * *

141. Ὁ τοίνυν πατήρ τῶν δι' ἐναντίας κέκτηται περὶ κώμην Καρανίδα ἀρούρας ἐκποιηθείσας [καὶ] ἢ παραχωρηθείσας αὐτῷ, οὐκ εἴσμεν ὅστις τὴν καλλιέργειαν αὐτῶν ἐποιεῖτο καὶ τὰ περιγινόμενα ἀπ' αὐτῶν εἰς τὸν ἴδιον ἀπεφέρετο ὁμοίως καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτῶν δημόσια τέλεσματα εἰσέφερον τῷ ἱερωτάτῳ ταμείῳ ἀντιλογίας οὐδεμιᾶς γιγνομένης ἐπὶ ὅλα τεσσαράκοντα πέντε ἔτη ἐκίνου νεμομένου, λέγω δὴ τοῦ πατρὸς τῶν ἀντιδίκων, μηδεμίαν μέμψιν ποιησαμένου. Ἄλλ' ἔδοξεν, ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, τελευτῆσαι τὸν πατέρα τῶν ἀντιδίκων ἐπὶ κληρονόμοις ταῖς θυγατράσιν, λέγω δὴ ταῖς ἀντιδικαῖς, αἵτινες ἀντέχειν μὴ δυνηθεῖσαι πρὸς τὰ ζητούμενα τέλεσματα τῶν αὐτῶν ἀρουρῶν φυγῆ ἐχρήσατο. Καὶ τί ἠδύνατο ποιεῖν ὁ πραιπόσιτος τοῦ πάγου; Τῆς ἀσφαλείας ἑαυτοῦ προνοούμενος ὁμοῦ τε καὶ τῶν δημοσίων εἰσφορῶν παραγενόμενος ἐπὶ τῆς κώμης ἐκδέδωκεν ταύτας τοῖς ἀγροίκοις πρὸς γεωργίαν. Ἡ δὲ μία τῶν ἀντιδίκων συνελθοῦσα ἀνδρὲι Νείλῳ τούτῳ τῷ παρόντι εἰς τὸ δικαστήριον, μετῆλθεν τοὺς ἀπὸ τῆς κώμης, ἐπειδὴ κατὰ τὸν πέρυσι ἐν αὐτὸν ἐγεώργησαν τὰ γήδια τῶν φόρων ἔνεκεν, καὶ ἀπήτησεν καὶ εἰς τὸν ἴδιον ἀπηνέγκατο ὡς δεσπότης τυγχάνων τῶν γῶν.

Πάπυρος Columbia Inv. No 181 (19) + 182
371.10 - 372.19.

* * *

Ἑλληλέγγυος φορολογικὴ εὐθύνη — ἐπιβολή

142. Τὸ δὲ τῆς ἐπιβολῆς ὄνομα ὄλεθρός τίς ἐστιν ἀπρόοπτος ἐξαπιναιῖος τοῖς τὰ χωρία κεκτημένοις ἐπιγενόμενος πρόοριζόν τε αὐτοῖς ἐκτρι-

βων τὴν τοῦ βίου ἐλπίδα. Χωρίων γὰρ τὸ τέλος τῶν ἐρήμων τε καὶ ἀπόρων γεγεννημένων, ὧν δὴ τοῖς τε κυρίοις καὶ τοῖς γεωργοῖς ἤδη τετύχηκεν ἢ παντάπασιν ἀπολωλέναι, ἢ γῆν πατρῶαν ἀπολιποῦσι τοῖς ἐγκειμένοις σφίσι διὰ ταῦτα κακοῖς κρύπτεσθαι, οὐκ ἀπαξιούσιν ἐπιφέρειν τοῖς οὐπω διεφθαρμένοις παντάπασι.

Τοιοῦτο μὲν καὶ τὸ τῆς ἐπιβολῆς ὄνομά ἐστιν, ἐπιπολάσαν ὡς τὸ εἰκὸς ἐπὶ τὸν χρόνον μάλιστα τοῦτον. Τὰ δὲ τῶν διαγραφῶν ὡς συντομώτατα φράσαντι ἀπηλλάχθαι τῆδὲ πη ἔχει. Ζημίας πολλαῖς ἄλλως τε καὶ ὑπὸ τοὺς χρόνους τούτους περιβάλλεσθαι τὰς πόλεις < ἦν > ἀνάγκη ὦνπερ τὰς τε ἀφορμὰς καὶ τοὺς τρόπους ἀφήμι λέγειν ἐν τῷ παρόντι, ὡς μὴ μοι ὁ λόγος ἀπέραντος εἴη. Ταύτας οἱ τὰ χωρία ἔχοντες λαπέτινον, τίμημα] κατατιθέντες κατὰ λόγόν τῆς ἐγκειμένης ἐκάστῳ φορᾶς. Οὐκ ἄχρι δὲ τούτων αὐτοῖς τὸ κακὸν ἔσται, ἀλλὰ καὶ τοῦ λοιμοῦ ξύμπασαν περιλαβόντος τὴν τε ἄλλην οἰκουμένην καὶ οὐχ ἥκιστα τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν τῶν τε γεωργῶν ἀφανίσαντος μέρος τὸ πλεῖστον, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐρήμων ὡς τὸ εἰκὸς τῶν χωρίων γεγεννημένων, οὐδεμιᾶ φειδοῖ ἐχρήσατο ἐς τοὺς τούτων κυρίους. Φόρον γὰρ τὸν ἐπέτειον οὐποτε ἀνίει πραττόμενος οὐχ ἥπερ ἐκάστῳ ἐπέβαλλε μόνον, ἀλλὰ καὶ γειτόνων τῶν ἀπολωλότων τὴν μοῖραν.

Προκόπης, Ἀνέκδοτα 23. 15 - 22 (III'. 143.20 - 145.2.).

* * *

143. c.7 Εἴ ποτε δὲ συμβαίῃ ἐπιβολὴν οἰασδῆποτε κτήσεως ὁμοδούλων ἢ ὁμοκῆνσων γενέσθαι, ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου κελεύομεν τὸν τὴν ἐπιβολὴν δεχόμενον ἀπαιτεῖσθαι ὑπὲρ αὐτῆς τὰ δημόσια, ἐξ οὗ παρεδόθη αὐτῷ ἢ ἐπιβαλλομένη κτήσις. Μὴ ἄλλως δὲ τὴν ἐπιβολὴν γίνεσθαι εἰ μὴ ἐγγράφως περὶ τούτου ἐξέτασις γένηται παρὰ τῷ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντι, καὶ ψῆφος αὐτοῦ προέλθῃ διορίζουσα τὸν ὀφείλοντα δέξασθαι τὴν ἐπιβολὴν. Εἴ δέ τις νομίσειε βεβλάφθαι, ἐξέστω αὐτῷ ἐκκαλεῖσθαι, ἵνα ἐν τῷ δικαστηρίῳ τῶν ἐνδοξοτάτων ἐπάρχων ἢ ἐκκλητος ἐγγυμνάσῃται καὶ κατὰ τοὺς νόμους πέρας δέχῃται.

c.8 Εἴ ποτε δὲ συμβαίῃ δεσπότης οἰασδῆποτε κτήσεως ἢ μὴ φαίνεσθαι ἢ πρὸς τὴν τῶν δημοσίων καταβολὴν μὴ ἀρκεῖν, ὥστε διὰ τοῦτο τὴν τῆς ἐπιβολῆς ἀνάγκην γενέσθαι, κελεύομεν παραχρῆμα ταύτην παραδίδοσθαι τοῖς ὁμόδουλα ἢ ὁμόκηνσα χωρία κεκτημένοις μετὰ πάντων

τῶν ἐν αὐτῇ εὐρισκομένων γεωργῶν καὶ πεκουλίων αὐτῶν καὶ ἐνθηγῶν καὶ καρπῶν καὶ παντὸς ἄλλου instructου καὶ instrumentου τοῦ ἐκεῖσε εὐρισκομένου.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 545
NJ, CXXVIII. c. 7 - 8 (=CJC. III. 639).

* * *

Μονοπόλιον ὄπλων

144. c.3 Διὰ τοῦ παρόντος θεσπίζομεν νόμον, κατὰ μηδεμίαν πόλιν ἢ χώραν τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἔχειν ἄδειαν τοὺς ιδιώτας ἢ ἕτερόν τινα ὄπλα ποιεῖν ἢ πιπράσκειν ἢ καθ' οἴονοῦν ἐμπορεύεσθαι τρόπον, ἀλλὰ μόνους τοὺς ἐν ταῖς φάβριξιν ἀναφερομένους ταῦτα κατασκευάζειν καὶ εἰσκομίζειν εἰς τὸ θεῖον ἡμῶν ἀρμαμέντον. Καὶ τοῦτο παρὰ τῆς σῆς ὑπεροχῆς καὶ τῶν μετὰ σε παραληφομένων τὴν ἀρχὴν φυλάττεσθαι θεσπίζομεν, ἀφοριζόντων τινὰς τῶν ὑπὸ τὴν σὴν ὑπεροχὴν χαρτουλαρίων ἐν τῷ σκρινίῳ τεταγμένους τῶν φαβρικῶν κινδύνῳ τῶν πέντε τῶν ἐν αὐτοῖς πρωτευόντων, εὖ ὑπολήψεως ἔχοντας καὶ ἐπιτηδεῖους, οἳ τοὺς τε κατὰ τὴν εὐδαίμονα ταύτην πόλιν τοὺς τε ἐν ἄλλαις πόλεσι τῆς ἡμετέρας πολιτείας ὄπλοποιοὺς ἀνερευνῶμενοι διακωλύσουσιν ιδιώτας καὶ ἕτερούς τινὰς πλὴν τῶν καταλεγόμενων ἐν ταῖς ἱεραῖς φάβριξι τὸ τῆς ὄπλοποιίας μεταχειρίζεσθαι πράγμα, καὶ ἐν οἷς ἂν εὔρωσι τόποις τινὰς ιδιώτας τοῦτο τολμῶντας ταῦτα ἀφαίρεισθαι καὶ τῷ δημοσίῳ προσκυροῦν ἀρμαμέντῳ. Εἰ δὲ ἐν τοῖς ἐργαζομένοις ιδιώταις τεχνίτας ἐπιτηδεῖους εὐρεῖν δυνηθεῖεν, τούτους εἴπερ βουληθεῖεν στρατείαις ἐγκαταλεγῆναι, ἐν ἀπογραφῇ τὰς ὀνομασίας αὐτῶν ποιεῖν καὶ ἐκπέμπειν ἡμῖν τὴν ἀπογραφὴν τῶν τεχνιτῶν, ὥστε διὰ θείας ἡμῶν ἀντιγραφῆς ἐν ἐκείνῳ αὐτοὺς κατατάττεσθαι τοῖς τόποις ἐν οἷς εἰσι δημοσίαι φάβρικες, ἐφ' ᾧ δημόσια αὐτοὺς ἐργαζομένους ὄπλα καὶ τὰς ἐκ τοῦ δημοσίου σιτήσεις κομίζεσθαι. Τούτου γὰρ γινομένου καὶ ἀκριβῶς φυλαττομένου παρὰ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων προσώπων ἄδεια παντελῶς οὐδενὶ δοθήσεται, οὔτε τοῖς τὰς πόλεις οἰκοῦσιν ιδιώταις οὔτε τοῖς τὰ χωρία γεωργοῦσιν ἀγρόταις, ὄπλοις κεχρηῆσθαι κατ' ἀλλήλων καὶ φόνους τολμᾶν, καὶ ἐντεῦθεν πολλοὺς ἀνθρώπους φονεύεσθαι τοὺς τε δημοσίους ὑστερεῖσθαι φόρους, τῶν τὴν γῆν γεωργούντων τὸ ζῆν ἀπολιμπανόντων ἢ δρασμῶ διὰ τὸν φόβον χρωμένων. Δεῖ δὲ τοὺς πεμπομένους παρὰ τῆς σῆς ὑπεροχῆς ἐκ τοῦ εἰρημένου τῶν φαβρικῶν σκρινίου μετὰ τὸ

κωλύσαι τοὺς ἰδιώτας τῆς ὀπλοποιίας κατάθεσιν λαβεῖν τῶν τε κατὰ τόπον ἀρχόντων καὶ τῶν πειθομένων αὐτοῖς τάξεων καὶ τῶν τὰς πόλεις ἐκδικούντων καὶ πατέρων, ὡς οὐδενὶ συγχωρήσουσι τοῦ λοιποῦ τῶν παρ' ἡμῶν τι κεκωλυμένων πράξαι, ἀλλὰ τὰ διὰ τοῦ παρόντος θεσπισθέντα νόμου φυλάξουσι, ποινὴν τὴν τε ἐν χρήμασι τὴν τε εἰς αὐτὴν ὑφορώμενοι τὴν κεφαλὴν. Θεσπίζομεν γὰρ τὸν μὲν τῆς μεγάλης τῶν Ἀλεξανδρέων πόλεως ἄρχοντα παρορῶντα τὰ παρ' ἡμῶν νενομοθετημένα εἴκοσι χρυσίου λιτρῶν κατατιθέναι ποινὴν καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκπίπτειν, καὶ τὴν τούτου τάξιν ὁμοίως εἴκοσι χρυσίου λιτρῶν διδόναι ποινὴν καὶ κεφαλικὴν ὑπέχειν τιμωρίαν, τοὺς δὲ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν ἄρχοντας ζημίαν μὲν δέκα λιτρῶν χρυσίου ὑφίστασθαι. Ὅμοίως δὲ καὶ αὐτοὺς ἐκπτώσει τῆς ἀρχῆς ὑποκεισθαι καὶ τὰς τούτων τάξεις, τοὺς δὲ ἐκδικοὺς καὶ πατέρας τῶν πόλεων τριῶν τε χρυσίου λιτρῶν ζημιουῖσθαι πρόστιμον καὶ τὸν εἰς κεφαλὴν ὑπομένειν κίνδυνον, εἴ τι τοιοῦτο γινόμενον εὐρόντες μὴ τιμωρήσονται ἢ τοῖς τοῦτο πράξαι δυναμένοις μὴ μὴνύσουσιν, ἀλλὰ λαθεῖν συγχωρήσουσιν.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 539
NJ. LXXXV. c. 3 (=CJC. III. 416 - 417).

* * *

Μονοπώλιον σίτου

145. Τῷ τοι καὶ μαθὼν ὡς ἐν τῷ κάστρῳ τῇ Ῥαιδεστῷ κατὰ γουσιν ἄμαξαι τὸν σῖτον πολλαί, καὶ διαπιπράσκουσι διασκεδαννύμεναι εἰς τε τὰ τῶν μοναστηρίων ξενοδοχεῖα καὶ κατατόπια καὶ αὐτῆς τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ πολλῶν ἐγχωρίων, καὶ ἄνετον ποιοῦνται ἰὴν πράσιν πρὸς τὸν βουλόμενον καὶ ἀκώλυτον, καὶ οὕτως ὀδεύει διὰ πάντων τὸ ἀγαθὸν τῆς εὐθηνίας, φθονήσας τῆς εὐετηρίας τῷ κόσμῳ φούνδακα ἐκτὸς τοῦ ἄστεος ὁ παγκάχιστος ἐποικοδομεῖ, κὰν τούτῳ συναθροῖζεσθαι τὰς ἀμάξας ἐπισκῆπτει, βασιλικῷ γράμματι τοῦτο διορισάμενος καὶ μονοπώλιον τίθησιν εἰς τὸ ἀναγκαιότατον χρῆμα, τὸν σῖτον, μηδενὸς δυναμένου εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ φούνδακος ἐξωνήσασθαι, φούνδακος τοῦ δολίου καὶ δαιμονιώδους πράγματος καὶ ὀνόματος. Ἐξ οὗ γὰρ ἐκεῖνος ἐπάγη, ἡ εὐθηνία τῶν πόλεων ὤχετο, καὶ ἡ τοῦ θεοῦ ὀργὴ τὰ ὑπὸ Ῥωμαίουσ' μειζόνως κατέλαβεν. Οὐ γὰρ, ὡσπερ τὸ πρότερον ἦν, ὁ βουλόμενος ἐξωνεῖτο τὸν σῖτον καὶ μετὰ τοῦ πωλοῦντος συνήλλαττε, καὶ εἴ περ μὴ ἐν τῷδε τῷ κατατοπίῳ ἠρέσκετο, μετέβαιεν εἰς τὸ ἄλλο καὶ αὐθις

εἰς ἕτερον, καὶ ἀπὸ τῶν ἀμαξῶν ἢ πρᾶσις ἐγίνετο· ἀλλ' εἰσερχόμενα τὰ γεώργια ἐν τῇ τοῦ φούνδακος εἰρκτῆ σιτώνας εἶχον ἐνοίκους τοῦ φούνδακος καὶ σιτοκαπήλους πολλούς, καὶ οὗτοι προάρπάζοντες τὸν σῖτον ἐξωνοῦντο καὶ ἀπετίθουν, καὶ διηγωνίζοντο κερδαίνειν ἐπὶ τῷ νομίσματι νομίσματα τρία. Ἐγόραζε δὲ ἀπὸ τῶν ἀμαξῶν οὐδείς, οὔτε ναυτικός εἰσάγων αὐτὸς εἰς τὴν βασιλεύουσαν οὔτε ἀστικός οὔτε ἄγροικος οὔτε ἄλλος οὐδείς· ἀλλ' ἀπὸ τῶν σιτοκαπήλων τοῦ φούνδακος. Ἡ πρᾶσις προέβαινε, ὡς ἐκεῖνοι ἐβούλοντο καὶ ὁ προκαθήμενος αὐτῶν λιμεῶν φουνδακάριος, ὅς καινοτομῶν τοὺς τὸν σῖτον καταβιβάζοντας, καὶ σῖτον ἐκ τούτων κακῶς ἀφαιρούμενος, καὶ βαρείας ἀπαιτήσεις ὑπὲρ τῶν τοπιατικῶν εἰσπραττόμενος, ἠνάγκαζε τὴν πρᾶσιν διὰ τὸ καινοτομῆσθαι πολυειδῶς ἐνδεεστέραν ποιεῖν. Καὶ οὕτως τρεφομένου τοῦ φούνδακος εἰς ἀδικίαν ἀπαραμύθητον ἐξέπιπτε τὰ τῆς προτέρας εὐθηνίας τῇ πολιτείᾳ, καὶ περιέστη ἀπὸ δέκα καὶ ὀκτῶ μοδίων εἰς ἓνα μόδιον τοῦ νομίματος ἢ τοῦ σίτου πρᾶσις.

Μιχαὴλ Ἀτταλειάτης, Ἱστορία 201.19 - 207.7 (CB).

* * *

Φόροι καὶ φορολογικὰ μέτρα

Εἰσαγωγή ἀλληλεγγύου

146. Εἶτα εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἐπανελθὼν ἐδογματίσει τὰς τῶν ἀπολωλότων ταπεινῶν συντέλειās εἰσπράττεσθαι ἐκ τῶν δυνατῶν· τοῦτο δ' ἐκλήθη ἀλληλέγγυον. Πολλῶν δὲ περὶ τούτου δεηθέντων καὶ αὐτοῦ τοῦ Πατριάρχου Σεργίου, ὡς ἂν ἡ ἀδικος αὕτη σχολάση καὶ παράλογος εἰσπραξις, ἦν ὁ βασιλεὺς ἀμετάπειστος.

Ἰωάννης Ζωναρᾶς (III. 561. 1 - 6 CB).

* * *

Κατάργησις ἀλληλεγγύου

147. Ῥωμανὸς δὲ λοιπόν, ὅς Ἀργυρόπωλος ἐκαλεῖτο, τῶν σκήπτρων ἐπιλαμβάνεται καὶ αὐτίκα τὸ ἀλληλέγγυον φορολόγημα ριζόθεν ἐξέκοψε..., καὶ ὅσοι τῶν ἐπισκόπων ἐκ τοῦ ἀλληλεγγύου φορολογήματος εἰς ἔνδειαν συνελήλυθεισαν, παρ' αὐτοῦ ἀνεκτῆθησαν.

Ἰωάννης Ζωναρᾶς (III. 573. 15 - 17 καὶ 574. 10 - 13 CB).

Εἰσαγωγή χρυσαργύρου

148. Οὗτος καὶ τὴν εἰσφορὰν ἐπήγαγε χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου πᾶσι τοῖς ἀπανταχοῦ γῆς μειοῦσι τὰς ἐμπορίας καὶ τοῖς ἐν ταῖς πόλεσι πανωνίαν προτιθεῖσι, μέχρι καὶ τῶν εὐτελεστάτων, οὐδὲ τὰς δυστυχεῖς ἑταίρας ἔξω ταύτης ἑάσας τῆς εἰσφορᾶς, ὥστε ἦν ἰδεῖν μέλλοντος τοῦ τετραετοῦς ἐνίστασθαι χρόνου, καθ' ὃν ἔδει τοῦτο τὸ τέλος εἰσφέρεισθαι, θρήνους ἀνὰ πᾶσαν πόλιν καὶ ὄδυρμούς, ἐνστάντος δὲ μάστιγας καὶ βασάνους ἐπιφερομένας τοῖς σώμασι τῶν διὰ πενίαν ἔσχατον ζημίαν ὑπενεγκεῖν μὴ δυναμένων. Ἦδη δὲ καὶ μητέρες ἀπέδοντο παῖδας, καὶ πατέρες ἐπὶ πορνείου θυγατέρας ἐστήσαντο, ἐκ τῆς τούτων ἐργασίας ἀργύριον τοῖς τοῦ χρυσαργύρου πράκτορσιν εἰσενεγκεῖν ἐπειγόμενοι.

Ζώσιμος II. 38 (96. 5 - 17).

* * *

Κατάργησις χρυσαργύρου

149. Συγχωρεῖ πᾶσιν εἰς τέλειον τὴν συντέλειαν τὴν τοῦ χρυσαργύρου, ἐξηρημένων τῶν πόλεων ἢ κωμῶν τῶν λαβουσῶν τι κατὰ τελευταίαν βούλησιν ὑπὲρ τοῦ συντελεῖν τοῦτο, ἦγουν ἐὰν ἀπὸ τοῦ δημοσίου δίδοται τι ὑπὲρ τοῦ συντελεῖν τοῦτο. Οἱ δὲ τὸ τέλος τοῦτο παρέχοντες ἄδειαν ἐχέτωσαν εἴτε ἐν Κωνσταντινουπόλει εἴτε ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καταβαλεῖν αὐτὸ εἴτε τὸν τέταρτον κατ' ἐνιαυτὸν εἴτε ὑπὲρ τετραετίαν, δίχα μόντοι ζημίας καὶ διαστροφῆς. Εἰ δέ τι ἐκ περιττοῦ ἢ μετὰ τὸ τοιοῦτο τέλος ἀναλισκέσθω εἰς ἀναγκαίας χρείας τῆς πόλεως, ὡς ἔργα ἢ σιτωνείαν ἢ φῶτα ἢ τὰ ὅμοια. Ἐκατὸν δὲ λίτρας ὀρίζει πρόστιμον τῇ σχολῇ τῶν παλατινῶν καὶ τοῖς ἄρχουσι καὶ τῇ τάξει καὶ τοῖς πολίταις, εἰ ταῦτα παραβαθεῖεν ποτε. Μηδεὶς διαγραφέσθω εἰς θεωρητικὰ ἢ ἄλλα τινὰ προφάσει τοῦ κουφισθῆναι τὴν συντέλειαν τοῦ χρυσαργύρου, ἐπεὶ ἡ προειρημένη ποινὴ ἐπικεῖσεται.

Νόμος αὐτοκράτορος Ἀναστασίου Α' (491 - 518)
CJ. XI. I. 1 - 2 (=CJC. II. 428).

* * *

Ἄερισόν

150. Ταῦτα μὲν οὖν τῆδε βασιλεῖ τῶδε εἶχε. Πρὸς δὲ τοῦ τῶν

πραιτωρίων ἐπάρχου ἀνά πᾶν ἔτος πλεόν ἢ τριάκοντα κεντηνάρια πρὸς τοῖς δημοσίοις ἐπράσσετο φόροις. Οἷς δὲ ὄνομα τὸ ἀερικὸν ἐπιτέθεικεν, ἐκεῖνο, οἶμαι, παραδηλῶν, ὅτι δὴ οὐ τεταγμένη τις οὐδὲ ξυνειθισμένη οὐσα ἢ φορὰ ἐτύγχανεν αὕτη, ἀλλὰ τύχη τινὶ ὥσπερ ἐξ ἀέρος αἰεὶ αὐτὴν φερομένην ἐλάμβανε, δέον τῆς πονηρίας τῆς αὐτοῦ ταῦτα ἐπικαλεῖν ἔργα. Ὡν δὴ τῷ ὀνόματι οἱ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τεταγμένοι ἀδεέστερον αἰεὶ ταῖς ἐς τοὺς κατηκόους ληστεῖαις ἐχρῶντο. Καὶ ταῦτα μὲν τῷ αὐτοκράτορι ἀποφέρειν ἠξίου, αὐτοὶ δὲ πλοῦτον βασιλικὸν περιεβάλλοντο οὐδενὶ πόνῳ. Ὡνπερ Ἰουστινιανὸς ἐπιστροφὴν οὐδεμίαν ἐδικαίου ποιεῖσθαι, καιροφυλακῶν ὅπως, ἐπειδὴν τάχιστα πλούτου τι μέγα περιβάλλονται χρῆμα, ἔγκλημα ὃ τι δὴ αὐτοῖς ἐπενεγκῶν ἀπροφάσιστον ἀθρόον αὐτοῖς ἀφαιρεῖσθαι τὴν οὐσίαν ἱκανὸς εἶη.

Προκόπιος, Ἀνέκδοτα 21. 2 - 5 (ΠΙ'. 128.18 - 129.10).

* * *

Περὶ συνωνῆς

151. Οἱ τὰς πόλεις οἰκοῦντες ἢ ἐν αὐταῖς κεκτημένοι μὴ ἀναγκαζέσθωσαν εἰς ἑτέραν πόλιν ἢ εἰς τὴν μητρόπολιν εἶδη χορηγεῖν. Εἰ δὲ καὶ τις ἀπαραίτητος αἰτία καταναγκάσει τοῦτο γενέσθαι, τοῖς δικαίοις τιμήμασι τοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει κρατοῦσιν, ἐξ ὧν τὰ εἶδη παρέχεται, πιπρασκέτωσαν, ἐκείνων ταῦτα μετακομιζόντων τῶν δεομένων τῶν εἰδῶν. Ὑπολογιζέσθω δὲ τοῖς πιπράσκουσι τὰ τιμήματα τῶν εἰδῶν εἰς τὰ συντελούμενα παρ' αὐτῶν ἐν χρυσῷ δημοσίᾳ. Οὐδὲ γὰρ δίκαιον νῦν μὲν ἀπαιτεῖσθαι τινα παρέχειν εἶδη, μετὰ χρόνον δὲ αὐτῷ τὰ τιμήματα λογίζεσθαι, οὕτως εὐθηνίας γενομένης. Τοῦ λαμπροτάτου ἄρχοντος ἐκάστης ἐπαρχίας ἐγκινδυνεύοντος εἰς τὸ καταλογίζεσθαι τὰ τῶν εἰδῶν τιμήματα κατὰ τὰς ὠρισμένας προθεσμίας ὑπὲρ αὐτῶν ἐκπέμπεσθαι. Μηδεὶς δὲ ἀναγκαζέσθω πιπράσκειν πᾶσαν χρεῖαν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰ ἐκπεριτεύοντα εἶδη· ἀσεβὲς γάρ ἐστιν ἀποστερεῖσθαι τινα τῶν οἰκείων καὶ ἑτέροις ταῦτα χορηγεῖν· ῥ' χρυσίου λίτρας ὑφισταμένου ζημίαν καὶ κινδυνεύοντος εἰς τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ζώνην αὐτοῦ τοῦ παραβαίνοντος τὸν νόμον ἢ συγχωροῦντος αὐτὸν παραβαθῆναι.

Νόμος αὐτοκράτορος Ἀναστασίου Α' (491 - 518).
CJ. X, 27. 2, 1 - 4 (=CJC. II. 407).

152. Μηδείς ποτε χωρὶς μεγάλης ἀνάγκης ἐπιταττέσθω τοῖς κτητορσιν συνωνήν, καὶ ὅτε δὲ γίνεται, κατὰ θείαν μόνον κέλευσιν γινέσθω, ἐφ' ᾧ τε τὸ τῆς συνωνῆς χρυσίον ἐκ τῆς συντελουμένης παρὰ τῶν κτητόρων ἐν χρυσῷ συντελείας παρακατέχεσθαι, ἐὰν ὄλως τὰ τῆς οἰκείας αὐτῶν συντελείας ἀρκῆ πρὸς τὴν συνωνήν. Ἐὰν δὲ μὴ χρεωστῶσι δημόσια οἱ τὴν συνωνήν ἐπιταγέντες ἢ μέρος χρεωστῶσιν, ἐν νομίμασιν εὐστάθμοις πρότερον τὸ χρυσίον λαμβανέτωσαν καὶ οὕτως τὸ εἶδος ἀπαιτείσθωσαν, μηδενὸς τολμῶντος ἢ παράσταθμα δοῦναι τὰ νομίματα ἢ ἔλλιπῶς ταῦτα καταβαλεῖν ἢ ἄλλως πως ζημιῶσαι τοὺς ὑποτελεῖς, ἀλλὰ καὶ τὸ τετραπλάσιον παντὸς τοῦ παραλλήλου καὶ τῆς ζημίας ἀπαιτουμένου καὶ τοῦ ἔλλιπῶς καταβάλλοντος. Εἰ δὲ καὶ τις συνωνήν ἐπιτάξας τολμήσει ἢ τὴν ἐπιταγεῖσαν παρανόμως ἐκβιβάσει, πεντήκοντα χρυσίου λίτρας προστιμάσθω καὶ τῆς στρατείας καὶ ἀξίας ἐκπιπέτω, ὑποκείμενος καὶ μείζονι κινήσει. Καὶ ὅτε δὲ κατὰ θείαν κέλευσιν γένηται ἐπιταγὴ συνωνῆς, ἕκαστος τῶν κτητόρων πρὸς τὴν ἀναλογίαν τῶν ζευγῶν ἤτοι ζυγοκεφαλῶν ὑποκείσθω τῇ συνωνῇ, μηδενὸς αὐτῆς ἐξαιρουμένου. Ὁ δὲ ὑπὲρ ταύτην τὴν ἀναλογίαν ἀπαιτῶν τινὰ τῶν συντελειῶν προφάσει τῆς συνωνῆς καὶ ζημίᾳ τῶν πεντήκοντα τοῦ χρυσίου λιτρῶν ὑποκείσθω καὶ ζώνης καὶ ἀξίας ἐκπιπέτω καὶ ἑτέραν μείζονα προσδοκάτω κίνησιν.

Νόμος αὐτοκράτορος Ἀναστασίου Α' (491 - 518)
CJ. X. 27.2, 5 - 9 (=CJC. II. 407)

* * *

Δικέρατον

153. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει σεισμὸς γέγονε μέγας καὶ σφοδρὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει μηνὶ Ὀκτωβρίῳ κς', ἰνδικτιῶνος θ', ἡμέρα δ', ὥρα η', καὶ ἐπτώθησαν ἐκκλησίαι καὶ μοναστήρια, λαὸς τε πολὺς τέθνηκεν. Ἐπεσε δὲ καὶ ὁ ἀνδριάς ὁ ἐστὼς ἐπὶ τῆς Ἀτάλου πόρτης τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἅμα τῷ αὐτῷ Ἀτάλῳ, καὶ ἡ στήλη Ἀρκαδίου, ἡ ἐπὶ τοῦ Ξηρολόφου κίονος ἐστῶσα, καὶ ὁ ἀνδριάς τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου, ὁ ἐπὶ τῆς Χρυσῆς πόρτης, τὰ τε χερσαῖα τῆς πόλεως τεῖχη καὶ πόλεις καὶ χωρία ἐν τῇ Θράκῃ, καὶ ἡ Νικομήδεια ἐν Βιθυνίᾳ καὶ ἡ Πραινετος καὶ ἡ Νίκαια, ἐν ἧ μία ἐσώθη ἐκκλησία. Ἀπέφυγε δὲ καὶ ἡ θάλασσα τῶν ἰδίων ὄρων ἐν τισι τόποις, καὶ ἐκράτησεν ὁ σεισμὸς μῆνας ιβ'. Ὁ οὖν βασιλεὺς ἰδὼν τὰ τεῖχη τῆς πόλεως πτωθέντα διελάλησε τῷ λαῷ λέγων, ὅτι

«ὕμεῖς οὐκ εὐπορεῖτε κτίσαι τὰ τεῖχη, ἀλλ' ἡμεῖς προσετάξαμεν τοῖς διοικηταῖς, καὶ ἀπαιτοῦσιν εἰς τὸν κανόνα κατὰ ὀλοκοτίνιν μιλιαρίσιν, καὶ λαμβάνει αὐτὸ ἡ βασιλεία καὶ κτίζει τὰ τεῖχη». Ἐντεῦθεν οὖν ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια δίδειν τὰ δικέροτα τοῖς διοικηταῖς.

Θεοφάνης 412. 6 - 21.

* * *

Τελωνειακοὶ δασμοί

154. Πορθμῶ δύο ἐκατέρωθεν Βυζαντίου ἐστὸν, ἄτερος μὲν ἐφ' Ἑλλησπόντου ἀμφὶ Σηστόν τε καὶ Ἄβυδον, ὁ δὲ δὴ ἕτερος ἐπὶ τοῦ στόματος τοῦ Εὐξείνου καλουμένου Πόντου, οὗ τὸ Ἱερὸν ὀνομάζεται. Ἐν μὲν οὖν τῷ Ἑλλησπόντου πορθμῷ τελωνεῖον μὲν ἐν δημοσίῳ ὡς ἥκιστα ἦν, ἀρχων δὲ τις ἐκ βασιλέως στελλόμενος ἐν Ἀβύδῳ καθῆστο, διερευνώμενος μὲν, ἦν ναῦς ὅπλα φέρουσα ἐς Βυζάντιον οὐ βασιλέως ἴοι γνώμη, καὶ ἦν τις ἐκ Βυζαντίου ἀνάγοιτο οὐ φερόμενος γράμματα τῶν ἀνδρῶν καὶ σημεῖα οἷς ἐπίκειται ἡ τιμὴ αὕτη — οὐ γὰρ θέμις τινὰ ἐκ Βυζαντίου ἀνάγεσθαι οὐκ ἀφειμένον πρὸς τῶν ἀνδρῶν, οἳ τῇ τοῦ μαγίστρου καλουμένου ἀρχῆς ὑπουργοῦσι — πραττόμενος δὲ τοὺς τῶν πλοίων κυρίους τέλος οὐδενὶ αἰσθησιν παρεχόμενον ἀλλ' ὥσπερ τινὰ μισθὸν ὁ ταύτην δὴ τὴν ἀρχὴν ἔχων τοῦ ἔργου τούτου λαμβάνειν ἡξίου· ὁ μέντοι ἐπὶ πορθμοῦ τοῦ ἑτέρου στελλόμενος τὸν μισθὸν ἀεὶ πρὸς βασιλέως κεκομισμένος ἦν καὶ διερευνώμενος ἐς τὸ ἀκριβὲς ταῦτά τε, ἅπερ μοι εἴρηται, καὶ ἦν τι ἐς τοὺς βαρβάρους κομίζοιτο, οἳ παρὰ τὸν Εὐξείνου ἴδρυνται Πόντον, ὧν περ οὐ θέμις ἐκ Ῥωμαίων τῆς γῆς ἐς τοὺς πολεμίους κομίζεσθαι. Οὐδὲν μέντοι ἐξῆν τῷ ἀνδρὶ τούτῳ πρὸς τῶν τῆδε ναυτιλλομένων προσέεσθαι. Ἐξ οὗ δὲ Ἰουστινιανὸς τὴν βασιλείαν παρέλαβε, τελωνεῖον τε δημόσιον κατεστήσατο ἐν πορθμῷ ἐκατέρῳ καὶ μισθοφόρους ἀρχοντας δύο ἐς ἀεὶ πέμπων μίσθωσιν μὲν αὐτοῖς παρείχετο τὴν ξυγκειμένην, ἐπήγγελε δὲ χρήματά οἱ ὅτι πλεῖστα ἐνθένδε ἀποφέρειν δυνάμει τῇ πάσῃ. Οἱ δὲ ἄλλο οὐδὲν ἢ εὐνοϊάν οἱ τὴν ἐς αὐτὸν ἐνδείκνυσθαι ἐν σπουδῇ ἔχοντες ἀπαξάπαντα πρὸς τῶν πλεόντων τὰ τῶν φορτίων τιμήματα ληϊζόμενοι ἀπηλλάσσοντο.

Προκόπιος, Ἀνέκδοτα 25. 2-6 (III¹. 152.22 - 154.7).

Φορολογικά μέτρα Νικηφόρου Α΄

155. Δευτέραν σὺν ταύτῃ κάκωσιν, προσέταξε στρατεύεσθαι πτωχοὺς καὶ ἐξοπλίζεσθαι παρὰ τῶν ὁμοχώρων, παρέχοντες καὶ ἀνὰ ὀκτωκαίδεκα ἡμίσιους νομισμάτων τῷ δημοσίῳ καὶ ἀλληλεγγύως τὰ δημόσια. Τρίτην κακόνοιαν, ἐποπτεύεσθαι πάντας, καὶ ἀναδιβάζεσθαι τὰ τούτων τέλη, παρέχοντας καὶ χαρτιατικῶν ἕνεκα ἀνὰ κερατίων β΄· καὶ πρὸς τετάρτην, τοὺς κουφισμοὺς πάντας ἀναδιβάζεσθαι προσέταπτεν. Πέμπτην, τοὺς τῶν εὐαγῶν οἴκων παροίκους τοῦ τε ὄρφανοτροφείου καὶ τῶν ξενῶν καὶ γηροκομείων τε· καὶ ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων βασιλικῶν τὰ καπνικὰ ἀπαιτεῖσθαι ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς αὐτοῦ τυραννίδος, τὰ δὲ κρείττονα τῶν κτημάτων εἰς τὴν βασιλικὴν κουρατορίαν αἶρεσθαι, τὰ μὲντοι τέλη αὐτῶν ἐπιτίθεσθαι τοῖς ἐναπομείνανσιν εἰς τοὺς αὐτοὺς εὐαγεῖς οἴκους κτήμασι καὶ παροίκις, ὡς διπλοῦσθαι πολλῶν τὰ τέλη, τῶν οἰκῆσεων στενουμένων αὐτοῖς καὶ τῶν χωρίων. Ἑκτην, σκοπεῖσθαι παρὰ τῶν στρατηγούντων τοὺς ἀθρόως ἐκ πτωχείας ἀνακτησαμένους, καὶ ἀπαιτεῖσθαι χρήματα ὡς εὐρετὰς θησαυρῶν. Ἑβδόμην, τοὺς πρὸ κ΄ χρόνων εὐρηκότες καὶ μέχρι τῆς δεῦρο πίθον ἢ σκεῦος ὀπιούν καὶ αὐτοὺς ἐξαργυρίζεσθαι. Ὀγδόην, τοὺς ἐκ πάππων ἢ πατέρων κληρονομήσαντας διαιρεθέντας, ἐκ τῶν αὐτῶν χρόνων κ΄ ἐξαναδιδόναι τῷ δημοσίῳ, τοὺς πένητας· καὶ τοὺς ὠνησαμένους ἔξω τῆς Ἀθύδου σώματα οἰκετικά, ἀνὰ β΄ νομισμάτων τελέσαι προσέταξεν, καὶ μάλιστα τοὺς κατὰ τὴν Δωδεκάνησον.

IV. Διπλωματία.

Ἡ ἱστορία τοῦ βυζαντινοῦ κράτους εἶναι ἱστορία ἄμυνας κατὰ τῶν κάθε εἶδους ξένων λαῶν, πού ἐπιτίθεντο ἀπ' ὅλες τίς πλευρές προσπαθώντας νά τό καταστρέψουν. Ἡ ἄμυνα ὅμως τοῦ κράτους δέν ἦταν δυνατό νά διεξάγεται μόνο μέ πολέμους τόσο δαπανηρούς καί σέ ἔμψυχο καί σέ ἄψυχο ὑλικό. Γι' αὐτό τό κράτος κατέφευγε καί σέ ἄλλα μέσα ἐκτός ἀπ' τίς πολεμικές ἐπιχειρήσεις, γιά τήν ἐπίτευξη τῶν σκοπῶν τῆς ἐξωτερικῆς του πολιτικῆς. Τά μέσα αὐτά ἦταν διπλωματικῆς φύσης. Μέ τόν ὄρο διπλωματικά μέσα, ἐννοοῦμε τίς ἀνταλλαγές πρεσβειῶν, τήν ἀποστολή κάθε εἶδους δώρων καί τίς χρηματικές παροχές στούς ξένους ἡγεμόνες καί ἀρχηγούς, τή σύναψη συνοικεσίων, τόν ἐκχριστιανισμό ξένων λαῶν κ.λ.π.

Ἐκτός ἀπ' αὐτά, ἡ βυζαντινὴ διπλωματία προσπαθοῦσε νά καταπλήξει τοὺς βαρβάρους μέ πομπώδη ἐπίδειξη τοῦ ἀμύθητου πλούτου τῆς αὐτοκρατορίας καί νά τοὺς ὑποβάλει τήν ἰδέα ὅτι ὁ βυζαντινός αὐτοκράτορας διέθετε ἄπειρες καί ἀνεξάντλητες πηγές πλούτου καί δύναμης καί ὅτι μποροῦσε νά εἶναι λαμπρός δωροδότης γιά τοὺς φίλους της καί τιμωρός σκληρός γιά τοὺς ἐχθρούς της. Ταυτόχρονα, οἱ βυζαντινοὶ πρεσβευτές μέ ἐπιτήδεια λόγια κολάκευαν τοὺς ἀπλοϊκοὺς βάρβαρους ἀρχηγούς, πού μέ τή βοήθεια καί πλούσιων δώρων, δέχονταν εὐκόλα τίς βυζαντινές προτάσεις.

Τέλος, μέ δῶρα πρὸς ὅσους εἶχαν ἐπιρροή στοὺς βάρβαρους ἡγεμόνες καί πρὸς τοὺς ξένους πρεσβευτές, προσπαθοῦσε νά πετύχει τήν εὐνοϊκὴ στάση τους ἀπέναντι στό βυζαντινὸ κράτος.

Παράλληλα βέβαια μ' αὐτά, οἱ Βυζαντινοὶ δέν παρέλειπαν νά ἐπιβλέπουν ἄγρυπνα τοὺς ξένους πρεσβευτές στή διάρκεια τῆς παραμονῆς τους μέσα στά ὄρια τῆς ἐπικρατείας τους. Μόνο ὅ,τι συνέφερε στό κράτος ἐπιτρεπόταν νά ἐπισκεφτοῦν καί νά παρατηρήσουν.

Πρεσβείαι Βυζαντινῶν

156. Ἐν δὲ τούτῳ ὁ Ζήνων πυθόμενος τὸν κατέχοντα κίνδυνον καὶ ἰδὼν ὡς οὐδενὸς βουλομένου μάχεσθαι ἄριστον εἶη σπονδαῖς ὡς ἐν κακοῖς μετρίαις τῆς τῶν πόλεων φθορᾶς ἐπισχεῖν τὸν βάρβαρον, Ἀρτεμίδωρον πέμπει καὶ Φωκᾶν τὸν ὅτε ἦν στρατηγὸς γραμματέα αὐτῷ τῆς ἀρχῆς ὄντα. Οἱ ἐλθόντες ἔλεγον ὅτι «σὲ ὁ βασιλεὺς φίλον ἐποίησατο καὶ ἀξίαις, αἱ εἰσι λαμπρόταται Ῥωμαίοις, σεμνῶς ἐπεκόσμησε καὶ ἀρχὴν τῶν μεγίστων ταγματῶν ἐποίησεν οὐδὲν οἴαπερ ἀνδρὶ ἀπιστήσας βαρβάρῳ. Σὺ δὲ οὐκ ἴσμεν ὅπως ταῖς τῶν κοινῶν δυσμενῶν ἀπάταις ὑπαχθεῖς τὰ τε ὑπάρχοντά σοι ἀγαθὰ διέφθειρας καὶ τῆς εὐδαιμονίας τῆς σῆς ἄλλον ἐποίησας ὡς οὐκ ἦδεις κύριον. Οὐκ ἂν δίκαιος εἶης τῷ βασιλεῖ ἐγκαλῶν ὧν εἰς ἑαυτὸν ἅμα καὶ εἰς ἐκεῖνον ἐξήμαρτες. Νῦν οὖν, ἐπειδὴ σαυτὸν εἰς τοῦτο κατέστησας, ὑπόλοιπὸν σοί ἐστιν ἐκ τῆς παρούσης τύχης τῆς τε κατὰ τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν πόλεων βλάβης ἐπισχεῖν ὡς οἶόν τε, πέμποντα δὲ πρεσβείαν πειραῖσθαι τι μέτριον παρὰ τοῦ βασιλέως ἀγαθοῦ ὄντος εὐρίσκεισθαι». Ὁ δὲ πεισθεὶς ἄνδρας μὲν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον σὺν αὐτοῖς ἀποπέμπει, αὐτὸς δὲ τοῦ μὲν καίειν ἢ φονεύειν τοὺς ἀνθρώπους ἀνεῖργε τὸ σπράτευμα, οὐ μὲν τι ἐδύνατο πάντων ὄντας ἀπόρους τὰ γοῦν ἐπιτήδεια ἐκπορίσαι κωλύειν.

Μάχης 156. 2- 21.

* * *

157. Ὅτι τῶν Ἀβάρων ἐπιτρεχόντων τὰ τῆς Θράκης ἢ σύγκλητος παρήνει τῷ Μαυρικίῳ πρὸς τὸν Χαγάνον πρεσβείαν ἐκπέμψασθαι. Ὁ δὲ βασιλεὺς προσκαλεσάμενος τὸν Ἀρμάτωνα πρέσβιν χειροτονεῖ καὶ ὡς τὸν Χαγάνον ἐξέπεμψεν. Ὁ μὲν οὖν Ἀρμάτων εἰς τὰ Δριζίπερα γίνεται πλήθη δώρων ἐπιφερόμενος. Ὁ δὲ Χαγάνος τὰς παρούσας τύχας ἀποδυρόμενος ἐθρῆνει ἀσχέτως τὴν ἀποβολὴν τῶν υἱῶν τῆν τε τῶν δυνάμεων λύμην. Δέκα δὲ ἡμέρας ἐνδιατρίψας ὁ πρέσβις τῷ Χαγάνῳ πρὸς λόγους οὐ γίνεται· ἦν γὰρ τὸ πένθος δριμύ καὶ τὰ τῆς συμφορᾶς ἀμεθόδευτα. Δωδεκάτῃ δὲ ἡμέρᾳ, καὶ εἰσάγεται ὁ πρέσβις εἰς τὴν τοῦ βαρβάρου σκηνήν. Ὁ μὲν οὖν πρέσβις λόγοις ἡπίοις κολακεύει τὸν βάρβαρον· ὁ δὲ δυσανασχέτως εἶχε τὰ βασιλικά καταδέξασθαι δῶρα, μονονουχὶ τὸ τῆς τραγωδίας ἐπιφθεγγόμενος· ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα. Καὶ γοῦν ὁ πρέσβις πλείστοις λόγοις χρησάμενος πείθει τιμηθῆναι τοῖς δώροις τὸν βάρβαρον. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ τὴν εἰρήνην ὁ βάρ-

βαρος συστησάμενος πρὸς τὴν ἀνάλευξιν ἔβλεπεν. Ἔφασκε, δὲ ὁ Χαγάνος ἐπὶ λέξεως τάδε· κρίναι ὁ θεὸς ἀνὰ μέσον Μαυρικίου καὶ <ἀνὰ μέσον> Χαγάνου, ἀνὰ μέσον Ἀβάρων καὶ ἀνὰ μέσον Ῥωμαίων. Κατητιᾶτο γὰρ τὸν αὐτοκράτορα τὴν εἰρήνην σαλεῦσαι. Οὐκ ἀπὸ δὲ τρόπου τὰ ῥήματα· τῷ ὄντι γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι παραχαράκται τῆς εἰρήνης γενόμενοι καὶ τοῦ πολέμου δημιουργοὶ τοῖς προηγορευμένοις περιπίπτουσιν ἀτυχήμασιν. Διομολογεῖται Ῥωμαίοις καὶ Ἀβάροις ὁ Ἴστρος μεσίτης, κατὰ δὲ Σιλαηνῶν ἐξουσία τὸν ποταμὸν διανήξασθαι. Ἐπεντίθενται δὲ καὶ ἄλλαι εἴκοσι χιλιάδες χρυσῶν ταῖς σπονδαῖς. Ἐν τούτοις δῆτα Ἀβάροις καὶ Ῥωμαίοις ὁ πόλεμος πέρας ἐλάμβανεν.

Θεοφύλακτος Σιμοκάττης 226. 7 - 31.

* * *

158. Ἐπεὶ δὲ παλαιῶ ἔθει ἐπόμενος ἐβούλετο τοῖς τῆς Ἄγαρ τὰ τῆς αὐτοκρατορίας ποιῆσαι κατάδηλα, εἴτε δὴ κοινωνοὺς εὐφροσύνης λαμβάνων εἴτε μᾶλλον τῷ φοβερὸς μέλλειν ὁρᾶσθαι αὐτοῖς, πρὸς τὴν τοιαύτην ἄξιον διακονίαν κρίνει Ἰωάννην τὸν τότε μὲν σύγκελλον, αὐτοῦ δὲ πρότερον, ὡς ἔφθηνεν εἰπόντες, διδάσκαλον. Πολιτικῆς γὰρ εὐταξίας τοῦτον πλήρη τυγχάνοντα, οὐ μὴν δὲ καὶ τῇ αἰρέσει τούτου συμπαραμένοντα, ἔτι γέ μὴν καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀντιρρητικὸς λόγους κεκτημένον δραστήριον, ἠγάπα οὗτος καὶ διαφερόντως τῶν κατ' αὐτῶν ἀπάντων ἐσέμνυνεν· οὐ δὴ χάριν καὶ πρὸς τὸν τῆς Συρίας ἄρχοντα ἐξαπέστειλεν, ἄλλα τε δούς αὐτῷ πολλὰ οἷς θαυμάζεται βασιλεία Ῥωμαίων καὶ τῶν ἀλλοφύλων γένος ἐπτόηται, προσεπιδούς δὲ καὶ χρυσίον κεντηναρίων τεσσάρων ὑπερβαῖνον ποσότητα. Ἄλλα τὰ μὲν τῷ ἡμεραμνουνη ὡς δῶρα ἀπέσταλκεν, τὸ χρυσίον δέ, ὡς εἶη τῷ Ἰωάννη εἰς φιλοτιμίας ἐπίδοσιν, ἐπιδείξεώς τε χάριν ἅμα καὶ αὐξήσεως· εἰ γὰρ ἄμμου δίκην ὁ ἀποσταλεῖς τὸ χρυσίον ἔχει σπείρειν ὡς βούλεται, πολλῶ δὴ που μᾶλλον τὸν ἀποστείλαντα ἐπὶ πλούτου θημῶνας θαυμάζεσθαι χρή.

.....
Ἄλλα πρῶτον μὲν ἄρτι τοῖς ὄροις τῶν βαρβάρων προσβάς ἐξέπληξέ τε πάντας, καὶ τῆς ἐρωτήσεως χάριν αὐτῷ ὑπηντηκόσιν καὶ ὅπως ἔχοι πυθομένοις μόνον ὁ βασιλεύς, τῇ δαψιλείᾳ τῶν δώρων καὶ τοῦ χρυσοῦ θαυμάσαι τούτους ἐποίησεν.

.....
Μᾶλλον δὲ καὶ μᾶλλον βουλόμενος ἐξᾶραι τὰ Ῥωμαίων πράγματα, τοὺς

ἐφ' οἰαδηποτοῦν αἰτία πρὸς αὐτὸν φοιτῶντας, μεγάλη τε καὶ μικρᾶ, σκευὸς τι ἀργύρεον χρυσοῦ πληρῶν ἐκάστω ἐπεδίδου φιλοτιμούμενος.

Συνέχεια Θεοφάνους, 95. 19 - 13, 97. 1 - 5 καὶ 7 - 11 (CB.).

* * *

Πρεσβεΐαι ξένων πρὸς Βυζαντινούς

159. Ταῦτα μὲν οὖν ταύτῃ ἐπέπρακτο. Ἰσδιγούσνας δὲ χρήματα τε περιβαλόμενος, ὄσα οὐδεὶς πρέσβειων πώποτε, καὶ πάντων, οἶμαι, πλουσιώτατος Περσῶν γεγονῶς ἐπ' οἴκου ἀπεκομίσθη, ἐπεὶ αὐτὸν Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς ἐτετιμήκει τε ἐν τοῖς μάλιστα καὶ χρήμασι μεγάλως δωρησάμενος ἀπεπέμψατο. Μόνος δὲ πρέσβειῶν ἀπάντων οὗτος ἐς πεῖραν φυλακῆς οὐδεμιᾶς ἦλθεν, ἀλλ' αὐτὸς τε καὶ ὅσοι αὐτῷ βάρβαροι εἶποντο πολλοὶ ἐσάγαν ὄντες ἐν πολλῇ ἐξουσίᾳ ἐγένοντο, ἐπὶ χρόνου μῆκος ἐντυγχάνειν τε καὶ ξυγγίνεσθαι οἷς ἂν βούλοιντο, καὶ τῆς πόλεως πανταχόσε περιπάτους ποιεῖσθαι, ὠνεῖσθαι τε καὶ ἀποδίδοσθαι ὄσα ἦν βουλομένοις σφίσι, καὶ ξυμβόλαια ποιεῖσθαι πάντα ἐργασίᾳ τε τῇ περὶ ταῦτα ἐνδιατρίβειν ξὺν πάσῃ ἀδείᾳ, καθάπερ ἐν πόλει αὐτῶν ἰδίᾳ, Ῥωμαίων αὐτοῖς οὐδενὸς ἐπομένου ἢ ξυνόντος ὄλως ἢ τηρεῖν ἀξιούντος, ἥπερ εἰώθει.

Προκόπιος, Γοτθ. πόλ. IV. 15, 19 - 20 (II. 569. 3 - 19).

* * *

Ἐποδοχὴ ξένων πρέσβειων κατὰ τὴν εἰσοδὸν τοὺς εἰς τὸ κράτος

160. Δεῖ, μηνυομένου μεγάλου πρεσβευτοῦ, τὸν μάγιστρον πέμψαι εἰς τὰ μεθόρια ἓνα ἄρχοντα ἰλλούστριον ἢ σιλεντιάριον ἢ τριβοῦνον ἢ καὶ ἓνα τῶν ἐπισήμων, ἢ μαγιστριανῶν, ἢ δν ἂν συνίδῃ πρὸς τιμὴν τοῦ ἐρχομένου προσώπου πέμψη, ἵνα δέξηται καὶ διασώσῃ αὐτόν. Ὁ δὲ πεμπόμενος εἰσέρχεται εἰς τὸ Νησίβιος, καὶ ἀσπάζεται αὐτόν, καὶ ἐὰν ἔχει γράμματα τοῦ βασιλέως, ἀποδίδωσιν (εἰ δὲ μή, τοῦ μάγιστρον) προτρέποντα αὐτόν. Ἴσως δὲ οὐδὲ ὁ μάγιστρον γράφει, ἀλλ' ἐκ μανδάτων μόνον ἢ προτροπῆ γίνεται, ἐφ' ᾧ αὐτόν ἐλθεῖν μετὰ εὐθυμίας καὶ θεραπείας· καὶ ἐξέρχεται σὺν αὐτῷ. Δεῖ δὲ τοὺς ἄρχοντας τοῦ Δάρας ἀπαντῆσαι αὐτῷ μετὰ τῶν στρατιωτῶν ἐν τοῖς μεθορίοις καὶ δέξασθαι τὸν πρεσβευτὴν καὶ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἐστίν

τι ὀφείλον λαληθῆναι ἐν τοῖς μεθορίοις, λαλεῖται, τοῦ ἄρχοντος τοῦ Νησίβιος μέχρι τῶν μεθορίων μετὰ πλήθους Περσῶν συνερχομένου αὐτοῦ. Εἰ δὲ μὴ λαλεῖται τί ποτε, καὶ οὕτως δεῖ πάντως συνελθεῖν αὐτὸν μετὰ πλήθους, καὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτῶν παραλαμβανόντων καὶ τοὺς συνόντας αὐτῷ, δεῖ τοὺς λοιποὺς ἀπομείναι τῶν Περσῶν ἐν τοῖς Περσικοῖς τόποις, καὶ αὐτὸν μόνον μετὰ τῶν συνόντων εἰσελθεῖν εἰς τὸ Δάρας καὶ θεραπευθῆναι. Προσῆκει δὲ τοὺς ἄρχοντας τοῦ Δάρας πολλὴν ἀγρυπνίαν καὶ πρόνοιαν ποιεῖσθαι, ὥστε μὴ προφάσει τοῦ πρεσβευτοῦ πλήθος Περσῶν συνεισελθεῖν, κατὰ μέρος ἐπακολουθῆσαι, καὶ δόλω κρατῆσαι τὴν πόλιν. Ἄλλὰ τούτου τοῦ μέρους πολλὴν πρόνοιαν οἱ ἄρχοντες ὄφελον ποιεῖσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ἀσυμφανοῦς ἐγρηγορέναι, καὶ φυλάττειν τὸ σχῆμα τοῦτο. Οἱ δουκικοὶ δὲ κατὰ τὸ εἰωθὸς τὸ δαπάνημα τῆς ὁδοῦ μέχρι τῶν ἐνταῦθα ἡμερῶν ργ' ἐπιδιδόασιν. Τοσαῦται γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὠρίσθησαν ἀρκεῖν τῷ πρεσβευτῇ ἀνιόντι, καὶ τοσαῦται ἀπίνονται. Ἔστιν δὲ ὅτε βραδύνη ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ κελεύει ὁ βασιλεὺς, καὶ προσθήκη αὐτῷ γίνεται. Ἡ δὲ γνῶσις τῶν ἐπιδεδομένων αὐτῷ σώζεται ἐν τῷ σκρινίῳ τῶν βαρβάρων. Καὶ βέρεδα δὲ κατὰ τὰ πάκτα ἐπὶ Κωνσταντίνου ἐπάρχου πραιτωρίων γενομένου ἀπενεμήθη αὐτῷ πέντε, καὶ ζῶα λ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἐὰν θέλη θεραπεῦσαι αὐτόν, πολὺ πλεον αὐτῷ ἐπιδοθῆναι κελεύει. Εἰ δὲ θέλει καὶ τιμῆσαι αὐτόν, χρὴ πέμψαι καὶ δέξασθαι αὐτὸν διὰ τινος τῶν εὐυπολήμπτων ἐπὶ Γαλατίαν καὶ Καππαδοκίαν καὶ θρέψαι· ὁμοίως δὲ πέμψαι καὶ εἰς Νίκαιαν καὶ θρέψαι καὶ θεραπεῦσαι. Δεῖ δὲ καὶ τὸν μάγιστρον, ἐρχομένου αὐτοῦ περὶ Ἀντιόχειαν, πέμψαι μαγιστριανὸν ὀφείλοντα ἀπαντῆσαι καὶ ἀσπάσασθαι αὐτόν, καὶ μαθεῖν, πῶς διασώζεται. Εἰ δὲ θέλει ὁ βασιλεὺς, καὶ ἄπαξ καὶ δευτέρου τοῦτο ποιεῖ, καὶ γράφει καὶ ἀσπάζεται, καὶ ἐρωτᾷ αὐτόν, πῶς διασώζεται. Χρὴ δὲ αὐτῷ καὶ ζῶα εὐτρεπισθῆναι ἐν Ἐλενοπόλει καὶ δρόμωνας, ἵνα, εἴτε βούλεται, πεζῇ ἀπέλθῃ ἐπὶ Νικομήδιαν, εἴτε βούλεται δρόμωσιν ἀντιπεράσῃ, καὶ ἐνδακιδίζη δὲ πάντως χρὴ εὐτρεπισθῆναι καὶ ἵππους καὶ ζῶα, ἵνα δέξωνται αὐτόν καὶ ἀγάγωσιν μέχρι Καλχηδόνας· ἐν δὲ Καλχηδόνι τὸν μάγιστρον ἐτοιμάσαι μητάτα καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς ἀνθρώποις αὐτοῦ, καὶ πέμψαι τὸν ὀπίονα τῶν βαρβάρων καὶ ἀποθέσθαι αὐτῷ ἀναλώματα ἔτοιμα τῆς ἡμέρας, ἢ καὶ τῶν ἡμερῶν, ὧν ἔχει ποιῆσαι ἐν Χαλκηδόνι. Καὶ ξένια δὲ πέμπει αὐτῷ. Προσῆκει δὲ τὸν μάγιστρον πέμψαι εὐθὺς εἰς ἀσπασμόν αὐτοῦ, καὶ ἐρωτῆσαι αὐτόν, πῶς ἦλθε, καὶ μὴ ἐσιάνθῃ τί ποτε, καὶ ἀπλῶς κατὰ τὸ ἐγχωροῦν θεραπεῦσαι αὐτόν.

161. Εἶτα δὲ τοῖς πρέσβεσι προσελαύνουσι πέμψας τοὺς ὑπαντήσοντας ὡς δῆθεν καὶ σφίσι τὰς ὁδοὺς ὀδηγήσαι, δι' ὅτι δυσχώρων ἐξεπίτηδες τόπων ἐκείνους διαβιβάζειν προσέτατε, κἄν τις ἀποκναίων ἐρωτώῃ τὴν δυσχωρίαν, οὕτω πᾶσαν ἔχειν τὴν τῆς Ῥωμαίδος γῆν ἀποκρίεσθαι, ὡς ἐτοιμῶς ἐχόντων τῷ μὴ εἰδέναι πιστεύειν. Ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸς βασιλέα πολλὰ πονέσαντες παραγένοιτο, τῆνίκα καὶ ἄλλ' ἄτα φοβερὰ ὑπενόει ὡς αὐτίκα καὶ ἐκ τῆς θέας φοθήσων. Ἐπέτατε γὰρ τὰς δυνάμεις ἐν ταυτῷ συνελθεῖν, καὶ ὀπλισθέντας κατὰ φρήτρας καὶ φύλα καὶ τάξεις, ἐν ποσοῖς τισι τῶν ὁδῶν διαστήμασιν ἰσταμένους καταφράκτους σιδήρῳ φόβον κατὰ παιδιὰς ἐμποιεῖν. Τὸ δὲ γε τῆς γερουσίας καὶ ὅσον ἦν τῶν ἐν τέλει καὶ τῷ βασιλεῖ πρὸς αἵματος, πάντας πρὸς τὸ μεγαλειότερον ἐσκευασμένους καὶ στολαῖς καὶ γενναίῳ τῆς ψυχῆς παραστήματι, ὡς αὐτίκα τὸν κατὰ πόδας λαπάξοντας, πολλάκις διόντας ἐξ ἀφανῶν ἐς ταυτὸ ξυμπίπτειν, ὡς τοὺς αὐτοὺς μὲν εἶναι ταῖς ἀληθείαις, δοκεῖν δ' ἄλλους καὶ ἄλλους καὶ μηδέποτε τοὺς αὐτοὺς, τρόπον δακτυλιδίου σφενδόνην μὴ ἔχοντος, ἦν τις βούλοιο ἐπ' ἐκείνου τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον θεωρεῖν, ὡς τὸ αὐτὸ μὲν πολλάκις λαμβανόμενον εἶναι, δοκεῖν δ' ἕτερον τῇ μεταλλαγῇ. Αὐτὸν δὲ βασιλικῶς ἐσταλμένον, μηδὲν τῶν φοβερῶν ἐλλείποντα, ἄνω που καθῆσθαι σπάθην φέροντα ταῖς χερσί, θήλοισ τε πολυτελέσι περικεκλεισμένον, ἄλλως καὶ αὐτῶν φοβερῶν περισταμένων, ἱκανῶν ὄντων καὶ τούτων καταπλήξαι τὸν ὄρωντα καθ' ἑαυτοὺς, οὕτω ποιεῖν χρηματίζειν τοῖς πρέσβεσι, μακρὰν μὲν ἰσταμένοις, ὅσον εἰκάζειν τὸν βασιλέα καὶ ὄρᾶν τὰ δρώμενα, ἐξαίφνης δ' ἐξ ἀδήλου τῶν παραπετασμάτων διανοιχθέντων οὕτως ἐγγενέσθαι σφίσι βλέπειν τὸν βασιλέα ἐπὶ τοῦ θρόνου μάλα σοβαρευόμενον, ὀλίγα τε εἰπεῖν καὶ ἀκοῦσαι μεταξυλογούντων τινῶν, φοβερὰ δὲ καὶ ταῦτα δοκοῦντα, ὡς μόνον λέγόμενα καταπλήξαι. Καὶ οὕτως ἐπ' ὀλίγον ἀφοσιωσάμενον τὸν χρηματισμόν, ἀποπέμπει διὰ τῶν αὐτῶν καὶ πάλιν δυσχωριῶν τοῖς ὀδηγοῖς ἐπαναγομένους.

Γεώργιος Παχυμέρης II. 25 (I. 135.4 - 136.21 CB.).

* * *

Φιλοξενία ξένων πρέσβεων εἰς Κωνσταντινούπολιν

162. Χρῆ δὲ ἐν τῇ πόλει προετοιμασθῆναι τὸ μητῆτον αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ πλῆθος, ὅπερ ἐπιφέρεται, καὶ εὐτρέπῆσαι ἐν αὐτῷ κραβδάτια καὶ στρώματα καὶ κλιβάνια καὶ ἀρούλλας καὶ τρα-

πέζας και ὀπέρας, ὥστε ὑδροφορεῖν και τὰς ἄλλας ρυπαρὰς ὑπηρεσίας ὑπουργεῖν. Ἄλλα τὰ μὲν στρώματα ὁ κόμης τῶν πριβάτων κατὰ πιτάκιον τοῦ μαγίστρου ἀπολύει, ἦτοι ὁ σακελλάριος τοῦ βασιλέως· (νῦν γὰρ εἰς αὐτὸν μετηνέχθη ἡ χρεία·) τὰ δὲ κραμβάτια και σκύφια και τραπέζια και κλιβάνια και χύτρας ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως ἀπολύει, πάλιν κατὰ πιτάκιον τοῦ μαγίστρου. Τὰς δὲ ἀρούλλας οἱ τῶν φαβρίκων παρέχουσιν. Ἀπονέμονται δὲ αὐτῷ παρὰ τοῦ ἐπάρχου και ὄπερες ἐκ τῶν καπηλείων. Καὶ δεῖ τὸ θαλανεῖον τοῦ οἴκου ἐκείνου, ἐν ᾧ μέλλει οἰκεῖν, ἐτοιμασθῆναι, ἢ τὸ πλησίον αὐτοῦ, ἵνα, ὅτε θούλεται, και αὐτὸς και οἱ μετ' αὐτοῦ λούονται, και αὐτοῖς μόνοις σχολάζει τὸ θαλανεῖον. Καὶ ἐπὶ καταπλεύση, δεῖ τὸν μάγιστρον πέμψαι βασιλικὸς ἵππους· (δίδωσι δὲ αὐτοῦς ὁ σπαθάριος τοῦ βασιλέως·) και δέχονται αὐτὸν ἐκ τῶν δρομόνων, και ἀποφέρουσιν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Καὶ εὐθὺς πέμπει ὁ μάγιστρος και ἀσπάζεται αὐτόν, και πάλιν ἐρωτᾷ αὐτόν, πῶς διεσώθη. Πέμπει δὲ αὐτῷ και ξένια διὰ τοῦ ὀπίονος, ἃ θούλεται· ὡς ἐπὶ πολὺ δὲ και ὁ πρέσβις πέμπει, και ἀντασπάζεται τὸν μάγιστρον. Καὶ χρὴ τὸν μάγιστρον δέξασθαι ἠπίως τὸν ἐρχόμενον και δοῦναι ἀνταπόκρισιν ἀρμοδίαν τῷ ἀσπασμῷ. Δηλοῖ δὲ αὐτῷ διὰ τοῦ οἰκείου ἀνθρώπου ὁ μάγιστρος ὅτι «ἀνάκτησαι σαυτόν, και ὅτε συνορᾷς, ἀσπάζομαι σε». Κάκεινος τῇ ἐξῆς ἢ μετὰ μίαν προμηνύει, και ἔρχεται και ἀσπάζεται τὸν μάγιστρον, και δέχεται αὐτόν ἀπὸ τοῦ στόματος και ἐρωτᾷ αὐτόν ὁ μάγιστρος πρὸ πάντων περὶ τῆς ὑγείας τοῦ βασιλέως αὐτοῦ, ἔπειτα και περὶ τῶν τέκνων τοῦ βασιλέως αὐτοῦ και περὶ τῶν ἀρχόντων και περὶ τῆς αὐτοῦ και τοῦ οἴκου αὐτοῦ ὑγείας, και πῶς ἤλθε, μή τί ποτε ἐν τῇ ὁδῷ ἐσιάνθη, μή τί ποτε παρελείφθη, και λέγει ὅτι «ἐκέλευσθημεν παρὰ τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν δεσπότητος πάντα εἰς θεραπείαν σου ποιῆσαι· ἐὰν οὖν τί ποτε παρελείφθη, τοῦτο ἡμέτερόν ἐστιν πταῖσμα. Καὶ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς μήτε λυπηθῆναι μηδὲ σιωπῆσαι, ἀλλὰ εἰπεῖν ἡμῖν, ἵνα διόρθωσις γένηται». Προσκυνοῦσιν δὲ τὸν μάγιστρον και οἱ μετ' αὐτοῦ ὄντες πάντες, ρίπτοντες ἑαυτοὺς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Κων. Πορφ., De caer. I. 89 (401.11 - 40.11 CB.).

* * *

Παρουσίασις ξένων πρεσβευτῶν εἰς τὸν αὐτοκράτορα

163. Καὶ ὅτε δόξη τῷ βασιλεῖ δέξασθαι αὐτόν, πέμπει ὁ μάγιστρος και δηλοῖ αὐτῷ ὅτι «ἐκέλευσέν σε ὁ δεσπότης εἰσελθεῖν». Χρὴ

δὲ καὶ τὸν δεσπότην ἐν Χαλκηδόνι, καὶ ἐνταῦθα ἐρχομένου αὐτοῦ, πέμψαι δηκουρίωνα καὶ ἀσπάσασθαι αὐτὸν καὶ ἐρωτῆσαι περὶ τῆς ὑγείας τοῦ βασιλέως αὐτοῦ, καὶ πῶς αὐτὸς διεσώθη. Ἐπὶ δὲ δέχεται αὐτόν, πέμπει ἀπὸ ὄψε ὁ μάγιστρος σουβαδίουσαν, καὶ δηλοῖ αὐτῷ ὅτι «ἐκέλευσέν σε ὁ βασιλεὺς προελθεῖν, καὶ πρόελθε». Καὶ ὁ βασιλεὺς ὁμοίως πέμπει δικουρίωνα καὶ ἀσπάζεται αὐτόν, καὶ δηλοῖ αὐτῷ ὅτι «τῇ ἐξῆς δεχόμεθά σε, καὶ πρόελθε». Δίδεται οὖν μανδάτα ἀπὸ ὄψε σιλέντιον, καὶ τὸν πρεσβευτὴν τῶν Περσῶν δέχεται. Καὶ χρὴ τὸν ἀδμισσιονάλιον ἐλθεῖν καὶ ἐρωτῆσαι τὸν μάγιστρον περὶ τῶν λαβαρησίων, καὶ δίδεται μανδάτα, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἀπαντήσωσιν, καὶ δεῖ στήναι αὐτοὺς εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν μετὰ τοῦ ἄρματος. Προέρχονται δὲ πάντες οἱ ἄρχοντες ἀπὸ ὀλοσηρικών, καὶ εἰσέρχεται ὁ πρέσβεις διὰ τῆς ριγίας, καὶ δέχεται αὐτόν ὁ μάγιστρος ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ, καὶ ἐρωτᾷ αὐτόν, εἰ ξένια ἔχει τοῦ βασιλέως, καὶ χρὴ αὐτόν ἰδεῖν πάντα, πρὶν εἰσελθῶσιν, καὶ λαθεῖν τὴν γνῶσιν αὐτῶν. Καὶ εἰσέρχεται πρὸς τὸν βασιλέα ὁ μάγιστρος, καὶ ἀναφέρει αὐτῷ τὰ περὶ τῶν ξενίων, ἐπιδίδωσι δὲ αὐτῷ καὶ τὴν γνῶσιν. Ὁ δὲ πρέσβης ἀναμένει ἐν τῇ σχολῇ τοῦ μαγίστρου. Καὶ μεθὸ δεχθῶσιν οἱ ἄρχοντες καὶ εἰσελθῶσιν εἰς τὸ κονισιστώριον, δεῖ τὸν ἀδμισσιονάλιον καὶ τοὺς χαρτουλαρίους τῶν βαρβάρων καὶ τοὺς ἐρμηνευτὰς ἀναγαγεῖν τὸν πρέσβην, καὶ καθίσει αὐτόν ἐν τῷ ἀντικονισιστωρίῳ, δοῦναι δὲ τοὺς χαρτουλαρίους καὶ ἐρμηνευτὰς κιτατῶριν τοῦ μαγίστρου τοῖς ἀδμισσιοναλίσις καὶ τὰ ἄλλα γίνονται ὡς ἐν σιλεντίῳ. Χρὴ δὲ τὸν μάγιστρον ἐτοιμάσαι κανδιδάτους armatus καὶ πούερας εὐσχήμους τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτοῖς.

Κων. Πορφ., De caer. I. 89 (403.11 - 405.2 CB.).

* * *

164. Καὶ ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ κουβουκλείου, δηριγευόμενος ὑπὸ τοῦ πατρικίου, καὶ κάθηται εἰς τὸ μέγα κονισιστώριον, καὶ οἱ ἄρχοντες εἰσέρχονται, δηλονότι μετὰ ἀτραβατικῶν κατὰ τὸ ἔθος. Ἐν τοσοῦτῳ δὲ δεῖ τὸν ἀδμισσιονάλιον ἀγαγεῖν τὸν πρέσβην καὶ παραραστῆσαι αὐτόν εἰς τὸν τοῖχον ἀντὶς τοῦ θήλου τοῦ μεγάλου θερινοῦ κονισιστωρίου. Ἀνοίγονται δὲ αἱ τρεῖς θύραι τοῦ κονισιστωρίου, ἐὰν ἔχη ἵππους εἰς τὰ ξένια· καὶ τρία βῆλα πάντως κρέμανται ὀλοσήρικα. Καὶ μεθὸ δεχθῶσιν πάντες οἱ ἄρχοντες κατεύει (ὡς ἐν ὑποθέσει) ὁ μάγιστρος οὕτως· κληθῆτω Ἰέσδεκος ὁ πρέσβης Χοσρόου τοῦ βασι-

λέως Περσῶν καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐλθόντες, καὶ ἐπάγει ἀρμάτους». Ταύτην δὲ τὴν κιτατίονα χρῆ τοὺς τῶν βαρβάρων, ὡς εἴρηται, δοῦναι τοῖς ἀδμισσιοναλίοις, καὶ οἱ ἀδμισσιονάλιοι ποιῶσι δύο χαρτία, ἓν μὲν μεγάλοις γράμμασιν γεγραμμένον, καὶ διδῶσιν τῷ σιλεντιαρίῳ, κακείνος τῷ ὀστιαρίῳ, καὶ προαναγινώσκει διὰ τοῦ χαρτουλαρίου ἓν τῷ κουβουκλείῳ τῷ βασιλεῖ, ἕτερον δὲ πιττάκιον ἐπιδίδωσιν τῷ μαγίστρῳ πρὸς ἀνάμνησιν αὐτοῦ. Λαμβάνει δὲ καὶ ὁ τερτιοκῆριος τὸ ἴσον τῆς κιτατίονος, καὶ στήκει ὀπίσω τοῦ μαγίστρου, καὶ ὑπομνήσκει αὐτόν. Μετὰ οὖν τὴν κιτατίονα τοῦ μαγίστρου εἰσέρχεται ὁ δικουρίων εἰς τὸ μικρὸν κονιστώριον, καὶ λαμβάνει τοὺς ἀρμάτους κανδιδάτους, καὶ ἐκβάλλει αὐτούς, καὶ ἴστησιν αὐτούς δεξιῶ καὶ ἀριστερῶ ἔμπρὸς τῶν ἀρχόντων μετὰ τοὺς ὑπατικούς, καὶ τηνιζαῦτα ἐξέρχεται ἔξω, καὶ ἐὰν ἴδῃ, ὅτι ἔτοιμός ἐστιν ὁ πρεσβευτής, κράζει ὁ δικουρίων «LEBA». Καὶ ἐπαιρομένου τοῦ βήλου ρίπτει αὐτὸν ἔξω ὁ πρέσβης ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἔνθα τὸ πορφυροῦν μάρμαρον, καὶ προσκυνεῖ, καὶ ἀνίσταται. Καὶ μεθὲν εἰσέλθῃ τὸν πυλῶνα, πάλιν ρίπτει ἑαυτόν, καὶ προσκυνεῖ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ ἀνίσταται. Καὶ πάλιν ἓν τῷ μέσῳ τοῦ κονιστωρίου ὁμοίως προσκυνεῖ, καὶ τότε ἔρχεται καὶ φιλεῖ τοὺς πόδας, καὶ ἴσταται ἓν τῷ μέσῳ, καὶ ἐπιδίδωσι τὰ γράμματα, καὶ λέγει τὸν ἀσπασμὸν τοῦ βασιλέως αὐτοῦ. Χρῆ οὖν ἐρωτῆσαι τὸν βασιλέα· «πῶς ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν σὺν Θεῷ ὑγιαίνει; χαίρομεν ἐπὶ τῇ ὑγείᾳ αὐτοῦ», καὶ ὅσα θέλει ἐνδιάθετα ρήματα, λέγει πρὸς τὸν πρεσβευτήν. Μετὰ ταῦτα λέγει ὁ πρέσβης ὅτι «ὁ ἀδελφός σου ἔπεμψέν σοι δῶρα, καὶ παρακαλῶ δεχθῆναι αὐτά». Καὶ ἐπιτρέπει τοῦτο ὁ βασιλεύς.

Κων. Πορφ., De caer. I. 89 (405.2 - 406.19 CB.).

* * *

165. Καὶ ἐξέρχεται ὁ πρεσβευτής, καὶ μετὰ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ βαστάζει τὰ δῶρα, καὶ εἰσέρχεται βαστάζων, αὐτὸς μὲν ἢ πάλιν ἢ κοσμίδιν ἢ ὀτιδήποτε, ἐὰν ἐστὶν τίμιον, τῶν δὲ ἄλλων ἕκαστος ἓν εἶδος βαστάζει. Χρῆ δὲ προετοιμασθῆναι αὐτούς διὰ τῶν ἐρμηνευτῶν ἓν τῷ ἀντικονιστωρίῳ, καὶ βαστάζοντας πάντας ἐλθεῖν. Καὶ αὐτοὶ δὲ πάντες εἰς τὸν ἀντικρὺ τῆς σέλλης τοῖχον ἔξω τοῦ βήλου ἴστανται, καὶ ἐπαιρομένου τοῦ βήλου, ρίπτουσιν ἑαυτούς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ πάλιν εἰσέρχονται τὴν θύραν, καὶ ρίπτουσιν ἑαυτούς, καὶ τρίτον τοῦτο ποιῶσιν. Καὶ τότε δέχονται οἱ σιλεντιάριοι πάντα τὰ δῶρα, καὶ κίνδυνον

ἔχουσιν καταγαγεῖν αὐτὰ κατὰ τὴν γνῶσιν τοῦ μαγίστρου εἰς τὴν θεστοδάκραν καὶ παραδοῦναι, καὶ γίνεται αὐτῶν διατίμησις, καὶ δεῖ τοὺς θεστυσακράτους τὴν διατίμησιν τῶν δώρων εὐθέως ἀγαγεῖν τῷ μαγίστρῳ, ὥστε εἰδέναι αὐτόν, τί ἐστὶν τὸ προσενεχθέν, καὶ ἐν καιρῷ ἀντιδώρων ὑπομῆσαι τὸν βασιλέα, τί χρὴ αὐτὸν ἀντιπέμψαι διὰ ἰδίων πρεσβευτῶν. Τῶν δώρων οὖν προσενεχθέντων, λέγει ὁ βασιλεὺς τῷ πρέσβη· «ἀνάκτησαι σαυτὸν ὀλίγας ἡμέρας, καὶ εἴ τι ἔχομεν λαλῆσαι, λαλοῦμεν, καὶ μετὰ καλοῦ ἀπολύομέν σε πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν». Καὶ εὐχαριστεῖ ὁ πρέσβης καὶ προσκυνεῖ, καὶ πάλιν προσκυνεῖ εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους καὶ ἀναχωρεῖ. Καὶ ἐπὶν χαλασθῆ τὸ θῆλον, ἴσταται ὁ δικουρίων, καὶ κιττεύει ὁ μάγιστρος «STRANFER», καὶ λαμβάνει τοὺς ἀρμάτους κανδιδάτους ὁ δικουρίων, καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸ μικρὸν κονιστώριον. Καὶ τότε ἀνίσταται ὁ βασιλεὺς, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα γίνεται κατὰ τὸ ἔθος. Χρὴ δὲ τὸν πρεσβευτὴν κάτω ἀναμεῖναι εἰς τὴν σχολὴν τοῦ μαγίστρου, καὶ τὸν μάγιστρον κατελθεῖν καὶ συντάξασθαι αὐτῷ καὶ ἀπολύσαι.

Κων. Πορφ., De caer. I. 89 (406.19 - 408.4 CB.).

* * *

Ἔποδοχὴ ξένων ἀξιωματούχων (πρεσβευτῶν)

166. Ἰστέον, ὅτι, τοῦ φίλου ἀποκινουῦντος πρὸς τὸν βασιλέα. εἰσέρχονται οἱ προκριτότεροι τούτου ἄνθρωποι, καὶ προσκυνουῦντες ἴστανται ἕνδον τῶν δύο συρτῶν θήλων. Καὶ ποιῶντος τοῦ λογοθέτου τὰς συνήθεις ἐρωτήσεις εἰς αὐτόν, ἄρχονται βρυχᾶσθαι οἱ λέοντες καὶ τὰ ὄρνεα τὰ ἐν τῷ σέντζω, ὁμοίως καὶ τὰ ἐν τοῖς δένδρεσι, ἄδειν ἐναρμονίως· τὰ δὲ ζῶα τὰ ἐν τῷ θρόνῳ ἀπὸ τῶν ἰδίων βαθμῶν ἀνορθοῦνται. Καὶ ἐν τῷ ταῦτα οὕτως τελεῖσθαι εἰσάγεται τὸ τοῦ ἐθνικοῦ κανίσκιον ὑπὸ τοῦ πρωτονοταρίου τοῦ δρόμου, καὶ πάλιν μετ' ὀλίγον παίουσι τὰ ὄργανα, καὶ οἱ λέοντες ἡρεμοῦσι, καὶ τὰ ὄρνεα τοῦ ἄδειν παύονται, τὰ τε θηρία τοῖς ἰδίῳις τόποις ἐγκαθέζονται. Καὶ δὴ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ κανισκίου ὑπὸ τοῦ λογοθέτου προτραπεῖς ὁ ἐθνικὸς προσκυνήσας ἐξέρχεται, καὶ ἐν τῷ τοῦτον ἀποκινήσαι ἐξελθεῖν τὰ τε ὄργανα αὐλοῦσιν καὶ οἱ λέοντες καὶ τὰ ὄρνεα τὴν ἰδίαν ἕκαστον ἀποπληροῦσι φωνήν, καὶ τὰ θηρία πάντα τῶν ἰδίων βαθμίδων διανίστανται. Καὶ ἐν τῷ ἐξιέναι τὸν ἐθνικὸν τοῦ θήλου παίουσι τὰ τε ὄργανα, καὶ τὰ ὄρνεα καὶ τὰ θηρία τοῖς ἰδίῳις τόποις ἐγκαθέζονται.

Κων. Πορφ., De caer. II. 15 (568.20 - 569.16 CB.).

Διάλογος αὐτοκράτορος μετὰ τοῦ βουλγάρου πρεσβευτοῦ (διὰ τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου)

167. Ὁ τῶν ἀπὸ Βουλγαρίας ἐρχομένων πρέσβεων πρὸς τὸν βασιλέα χαιρετισμός.

Πῶς ἔχει ὁ θεοστεφῆς βασιλεὺς ὁ πνευματικὸς πάππος τοῦ ἐκ Θεοῦ ἄρχοντος Βουλγαρίας; Πῶς ἔχει ἡ ἀυγούστα καὶ δέσποινα; Πῶς ἔχουσιν οἱ υἱοὶ καὶ βασιλεῖς τοῦ μεγάλου καὶ ὑψηλοῦ βασιλέως καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ τέκνα; Πῶς ἔχει ὁ ἀγιώτατος καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης; Πῶς ἔχουσιν οἱ δύο μάγιστροι; Πῶς ἔχει ἡ σύγκλητος πᾶσα; Πῶς ἔχουσιν οἱ δ' λογοθέται;

Ἡ τοῦ λογοθέτου πρὸς αὐτοὺς ἐρώτησις.

Πῶς ἔχει ὁ πνευματικὸς ἕγγονος τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἀγίου ὁ ἐκ Θεοῦ ἄρχων Βουλγαρίας; Πῶς ἔχει ἡ ἐκ Θεοῦ ἀρχόντισσα; Πῶς ἔχουσιν ὁ Κανάρτι κείνος καὶ ὁ Βουλιάς ταρκάνος οἱ υἱοὶ τοῦ ἐκ Θεοῦ ἄρχοντος Βουλγαρίας καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ τέκνα; Πῶς ἔχουσιν οἱ ἐξ Βολιάδες οἱ μεγάλοι; Πῶς ἔχουσι καὶ οἱ λοιποὶ οἱ ἔσω καὶ ἔξω Βολιάδες; Πῶς ἔχουσιν τὸ κοινὸν τοῦ λαοῦ;

Μεταμειφθέντος δὲ τοῦ ὀνόματος καὶ ἐλθόντος εἰς υἰότητα, πάλιν ἐπηρώτων οἱ Βούλγαροι οὕτως.

Πῶς ἔχει ὁ μέγας καὶ ὑψηλὸς βασιλεὺς ὁ ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ καθεζόμενος θρόνου; Πῶς ἔχει ὁ υἱὸς καὶ βασιλεὺς τοῦ μεγάλου καὶ ὑψηλοῦ βασιλέως καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ τέκνα; Πῶς ἔχει ἡ ἀυγούστα καὶ δέσποινα; Πῶς ἔχει ὁ ἀγιώτατος καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης; Πῶς ἔχουσιν οἱ μάγιστροι, ἀνθύπατοι, πατριζιοι; Πῶς ἔχει ἡ πᾶσα σύγκλητος; πῶς ἔχουσιν οἱ στρατηγοὶ καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ βασιλέως τοῦ ἀγίου;

Ἡ τοῦ λογοθέτου πρὸς αὐτοὺς ἐρώτησις.

Πῶς ἔχει ὁ πνευματικὸς υἱὸς τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἀγίου ὁ ἐκ Θεοῦ ἄρχων Βουλγαρίας; πῶς ἔχει ἡ ἐκ Θεοῦ ἀρχόντισσα Βουλγαρίας; πῶς ἔχουσιν οἱ υἱοὶ καὶ θυγατέρες τοῦ πνευματικοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως; Πῶς ἔχουσιν οἱ ἐξ Βολιάδες οἱ μεγάλοι; πῶς ἔχουσιν καὶ οἱ λοιποὶ οἱ ἔσω καὶ ἔξω Βολιάδες; Πῶς ἔχει τὸ κοινὸν τοῦ λαοῦ;

Συνθήκαι ειρήνης

168. "Όσα δὲ ἐσήμηνε τὰ τῆς ειρήνης γραμματεῖα, λελέξεται. Καὶ δὴ δόγμα ἐγράφη πρῶτον ὡς διὰ τῆς στενοπορίας τῆς εἰσόδου τοῦ λεγομένου χώρου Τζόν καὶ τῶν Κασπίων πυλῶν μὴ ἐφεῖναι Πέρσας ἢ Οὐννοὺς ἢ Ἀλανοὺς ἢ ἑτέρους βαρβάρους πάροδον ποιεῖσθαι κατὰ τῆς Ῥωμαίων ἐπακρατείας, μήτε δὲ Ῥωμαίους ἐν αὐτῷ δήπου τῷ χώρῳ μήτε μὴν ἐν ἄλλοις Μηδικοῖς ὄρσις στρατεύματα στέλλειν κατὰ Περσῶν. Δεύτερον, ὡς ἂν οἱ σύμμαχοι Σαρακηνοὶ ἑκατέρας πολιτείας ἐμμένοιεν καὶ οἱ τοῖς δεβαιωθεῖσι, καὶ μήτε τοὺς Περσῶν κατὰ Ῥωμαίων μήτε τοὺς Ῥωμαίων ὀπλίζεσθαι κατὰ Περσῶν. Κατὰ τρίτην τάξιν, ὥστε τοὺς ἐμπόρους Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν τῶν ὁποιοῦν φορτίων, τούτους δὲ καὶ τοὺς τοιούσδε ποριστὰς κατὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς κρατῆσαν ἔθος ἐμπορεύεσθαι διὰ τῶν εἰρημένων δεκατεντηρίων. δ', ὡς ἂν οἱ πρέσβεις καὶ οἱ τῇ ταχυτῆτι χρώμενοι τῶν δημοσίων ἵππων πρὸς τὰς ἀπαγγελίας, ὁ μὲν ἐς τὰ Ῥωμαίων, ὁ δ' <ἐς> τὰ Περσῶν ἦθη ἀφικνούμενοι κατὰ τὴν ἀξίαν καὶ τὸ προσῆκον ἕκαστοι τιμηθεῖεν καὶ τῆς δεούσης τεύξονται ἐπιμελείας, ἀπαλλάττεσθαι τε σφᾶς μὴ χρονοτριβοῦντας, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰς ἐμπορίας, ἃς ἐπιφέρονται, ἀμοιβάζειν ἀκωλύτως τε καὶ ἄνευ συντελείας τινός. ε' διευτυπώθη ὥστε τοὺς Σαρακηνοὺς καὶ τοὺς ὁποιοῦσιν βαρβάρους ἐμπόρους ἑκατέρας πολιτείας μὴ διὰ ξένων ἀτραπῶν ποιεῖσθαι τὰς πορείας, μᾶλλον μὲν οὖν διὰ τῆς Νισίβεως καὶ τοῦ Δάρας, μήτε μὴν ἄνευ κελεύσεως ἀρχικῆς ἰέναι κατὰ τὴν ἄλλοδαπὴν. Εἰ μὲντοι παρὰ τὸ δοκοῦν τολμήσουσί τι, ἦγουν, τὸ λεγόμενον, κλεπτοτελωνήσουσιν, ἀνιχνευομένους ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς ὄρσις ἀρχόντων ξὺν τοῖς ὅσα ἐπιφέρονται, εἴτε Ἀσσύρια φορτία εἴεν εἴτε Ῥωμαῖα, παραδίδοσθαι εὐθύνας ὑπέξοντας. ς', ὡς εἴ τινες, ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ πόλεμος ξυνεστήκει, ἠῆτομόλησαν, τοῦτο μὲν ὡς Πέρσας ἀπὸ Ῥωμαίων τοῦτο δὲ <ἀπὸ> Περσῶν ὡς Ῥωμαίους εἴ γε βούλοιντο οἱ προσκεχωρηκότες ἐς τὰ οἴκοι ἐπαναστρέφειν, μὴ γίνεσθαι σφίσι ἐμποδῶν μήτε μὴν κωλύμη χρῆσασθαι τινι. Τοὺς μὲντοι ἐν καιρῷ ειρήνης αὐτομόλους ἦγουν καταφεύγοντας ἐξ ἑτέρων εἰς ἑτέρους μὴ ὑποδέχεσθαι, ἀλλ' ἐκ παντὸς τρόπου καὶ ἄκοντας ἐγχειρίζεσθαι τοῖς ἐξ ὧν καὶ ἀπέδρασαν. ζ' μέρος τῶν σπονδῶν, ὥστε τοὺς ἐπεγκαλοῦντας περὶ τοῦ σίνεσθαι τι σφᾶς τοὺς ἀντιπολιτευομένους δίκη τέμνεσθαι τὸ φιλονεικούμενον ἢ δι' ἑαυτῶν τῶν τὴν βλάβην πεπονθότων ἢ δι' οἰκείων ἀνθρώπων ἐν τοῖς μεθορίοις παρὰ τοῖς ἄρχουσι ἑκατέρας πολιτείας ξυνιόντων, οὕτω τε τὸν ζημιώσαντα ἀκέσασθαι τὸ σκάζον. η', ὥστε τοῦ λοιποῦ μὴ ἐγκα-

λείν Πέρσας Ῥωμαίοις ἕνεκα τοῦ ἐπικτίζεσθαι τὸ Δάρας. Ἔδοξε δὲ καὶ ἀμφοτέρων πολιτείαν τοῦ λοιποῦ μηδαμῶς ἐπιτειχίζειν ἢ γουν περιοχῇ τινι κατασφαλίζειν τι τῶν ἐν τοῖς ὄροθεσίαις χωρίων, ἵνα μὴ πρόφασις ἐντεῦθεν ἔσοιτο ταραχῆς καὶ ἐκ τούτου διαλυθῆσονται αἱ σπονδαί. θ', μὴ ἐπιέναι ἢ πολεμεῖν ὑπηκόω ἔθνει ἢ χώρα τινὶ ἄλλῃ τοὺς ἑκατέρας πολιτείας, μᾶλλον μὲν οὖν ἄνευ βλάβης καὶ κατ' οὐδὲν ὀτιοῦν πημαινομένους ἐν τῷ αὐτῷ μένειν, ὡς ἂν καὶ οἶδε ἀπολαύειεν τῆς εἰρήνης. ι', ὥστε μὴ πολυπληθίαν στρατοῦ εἰς τὸ Δάρας ἐνιζάνειν, πλὴν ὄση γε ἀρκέσει πρὸς φυλακὴν τοῦ ἄστεος, μήτε δὲ τὸν τῆς ἔω στρατηγὸν κατὰ ταύτην ἐνιδρῦσθαι, τοῦ μὴ ἐκ τοῦ τοιοῦδε ἐπιδρομᾶς ἢ βλάβας γίνεσθαι κατὰ Περσῶν· εἰ δέ γε ἄρα τι τοιοῦτον ξυνενεχθείη, ἐπαγιώθη τὸν ἄρχοντα τοῦ Δάρας διατιθέναι τὸ πλημμεληθέν. Μία πρὸς τῇ δεκάτῃ τῶν σπονδῶν θεβαίωσις, ὥστε εἰ πόλις ἑτέραν ζημιώσῃ πόλιν ἢ ὀπωσοῦν διαφθείρῃ τι τῶν αὐτῆς, μὴ τῷ νόμῳ τοῦ πολέμου μήτε μὴν δυνάμει στρατιωτικῇ, ἄλλως δὲ δόλῳ τινὶ καὶ κλοπῇ· εἰσὶ γὰρ τοιοῦδε τινὲς ἀνοσιουργοὶ οἱ ταῦτα πράσσοντες, ὡς ἂν πολέμου ἔσοιτο πρόφασις· ἐβεβαίωθη τοιγαροῦν τὰ τοιουτότροπα ἀναζητεῖν ἐς τὸ ἀκριβὲς καὶ ἐπανορθοῦσθαι τοὺς δικαστὰς τοὺς ἐν τοῖς πέρασιν ἑκατέρας πολιτείας ἰδρυμένους. Εἰ δέ γε αὐτοὶ οὐκ ἔσονται ἱκανοὶ ἀναστέλλειν τὰς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀστυγειτόνων φθοράς, ἐστέρχθη ὥστε τὴν διαδικασίαν ἀναπέμπεσθαι ὡς τὸν τῆς ἔω στρατηγόν, ὡς εἴ γε εἴσω μηνῶν ἕξ μὴ τμηθείη τὰ τῆς ἀμίλλης, καὶ ὁ ζημιωθείς μὴ λήψεται τὸ ἀπολωλός, τὸν ἀδικήσαντα λοιπὸν ἐπὶ ποινῇ ὡς τὸ διπλάσιον τῷ ἡδίκημένῳ εἶναι ὑπεύθυνον. Ὡς εἴ γε μὴδὲ οὕτω πέρας ἕξοι, διετυπώθη τὸ πονοῦν μέρος πρεσβείαν στέλλειν ὡς τὸν βασιλέα τοῦ ἡδίκηκότος. Εἶτα εἰ μὴδὲ ὑπὸ τοῦ βασιλέως γενήσεται οἱ τὸ ἀποχρῶν καὶ διπλοῦν τὸ ὀφληθέν ἀναλήψεται κατὰ τὸ ὀρισμένον ἐντὸς ἐνιαυτοῦ, ὅσον ἐπ' ἐκείνῳ τῷ δόγματι διαλελύσθω τὰ τῶν σπονδῶν. Δευτέραν πρὸς τῇ δεκάτῃ μοῖραν τῶν σπονδῶν κατανοήσοις τὰς πρὸς θεὸν ἰκετείας, ἔτι τε καὶ τὰς ἀράς, οἷον τῷ μὲν στέργοντι τὴν εἰρήνην εἶναι τὸν θεὸν Ἰεῶν τε καὶ ξύμμαχον διὰ παντός, τῷ δὲ ἀπατηλῷ τῶν τε ἐμπεδωθέντων νεοχμῶσαι τι βουλομένῳ τὸν θεὸν ἔσεσθαι ἀντίπαλόν τε καὶ πολέμιον. Τρίτη πρὸς τῇ δεκάτῃ τῶν νομισθέντων ἰσχὺς, πεντηκοντούτιδας εἶναι τὰς σπονδάς, ἐρῶσθαι τε τὰ τῆς εἰρήνης ἐπὶ πενήκοντα ἐνιαυτούς, ἀριθμουμένου τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος, ἐκάστου ἕτους τῇ τριᾶκοσιοστῇ καὶ ἕξηκοστῇ καὶ πέμπτῃ ἡμέρᾳ περατουμένου. Ἰσχυῖσαι δὲ καὶ τοῦτο, καθὰ ἔφην, ὥστε ἕξ ἀμφοῖν τοῖν βασιλέοιν ἀποκομισθῆναι συλλαβὰς ἐκεῖσαι δηλούσας ὡς ἄμφω στέρξαι ταῦτα ἐφ' οἷς ἐβεβαίω-

σαν οἱ πρέσβεις. Πέρασ τε δεξαμένων τῶν συνθηκῶν ἀντεδόθησαν αἰ λεγόμεναι σάκραι.

Μένανδρος 180.4 - 182.20

* * *

Ἐκχριστιανισμὸς βαρβάρων

169. Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτοῦ βασιλείας Ζτάθιος ὁ τῶν Λαζῶν βασιλεὺς μηνιάσας καὶ ἀναχωρήσας ἀπὸ τῶν Περσικῶν μερῶν βασιλεύοντος Περσῶν Κωάδου καὶ φίλου ὄντος τοῦ αὐτοῦ Ζταθίου, βασιλέως Λαζῶν ὡς ἅπαξ ὑποκειμένου τῇ βασιλείᾳ τοῦ αὐτοῦ Κωάδου· διὸ καὶ εἰ συνέβη τινὰ τελευτῆσαι τῶν βασιλέων Λαζῶν, ὑπὸ τοῦ Περσῶν βασιλέως προεχειρίζετο καὶ ἐστέφετο, ἐκ τοῦ γένους μέντοι τῶν αὐτῶν Λαζῶν· ὁ δὲ αὐτὸς βασιλεὺς Λαζῶν φυγῶν τὸ τῶν Ἑλλήνων δόγμα διὰ τὸ μὴ προχειρισθέντα αὐτὸν ἀπὸ Κωάδου, βασιλέως Περσῶν, ποιῆσαι καὶ θυσίας καὶ πάντα τὰ ἥθη τὰ Περσικά, ἢ μόνον ἐτελεύτησεν ὁ αὐτοῦ πατὴρ Δαμνάζης, εὐθέως ἀνῆλθε πρὸς τὸν βασιλέα Ἰουστίνου ἐν τῷ Βυζαντίῳ, καὶ αὐτὸν ἐκδουὺς παρεκάλεσεν αὐτὸν ἀναγορευθῆναι βασιλέα Λαζῶν. Καὶ δεχθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως ἐφωτίσθη, καὶ χριστιανὸς γενόμενος ἠγάγετο γυναῖκα Ῥωμαίαν, τὴν ἐκγόνην Νόμου τοῦ πατρικίου, ὀνόματι Οὐαλεριανήν. Καὶ ἔλαβεν αὐτὴν μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ χώραν, στεφθεὶς παρὰ Ἰουστίνου, βασιλέως Ῥωμαίων, καὶ φορέσας στεφάνιον Ῥωμαϊκὸν βασιλικὸν καὶ χλαμύδα ἄσπρον ὀλοσήρικον, ἔχον ἀντὶ πορφυροῦ ταβλίου χρυσοῦν βασιλικὸν τάβλιον, ἐν ᾧ ὑπῆρχεν ἐν μέσῳ στηθάριον ἀληθινόν, ἔχοντα τὸν χαρακτῆρα τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Ἰουστίνου, καὶ στιχάριον δὲ ἄσπρον παραγούδιον, καὶ αὐτὸ ἔχον χρυσᾶ πλουμία βασιλικά, ὡσαύτως ἔχοντα τὸν χαρακτῆρα τοῦ αὐτοῦ βασιλέως· τὰ γὰρ τζαγγία, ἃ ἐφόρει, ἦν ἀγαγῶν ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐτοῦ χώρας, ἔχοντα μαργαρίτας Περσικῶν σχήματι· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ζώνη αὐτοῦ ὑπῆρχε διὰ μαργαριτῶν. Καὶ ἄλλα δὲ ἔλαβε δῶρα πολλὰ παρὰ τοῦ βασιλέως Ἰουστίνου καὶ αὐτὸς καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Οὐαλεριανή.

Ἰωάννης Μαλάλας 412.16 - 413.21 (CB.).

* * *

170. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ καὶ ὁ πλησίον Βοσπόρου ρῆξ τῶν Οὐννων ὀνόματι Γρῶδ προσεργήη τῷ αὐτῷ βασιλεῖ· καὶ ἦλθεν ἐν Κων-

σταντινουπόλει καὶ ἐφωτίσθη ὄντινα ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἐδέξατο εἰς φώτισμα, καὶ πολλὰ χαρισάμενος αὐτῷ ἀπέλυσεν αὐτὸν εἰς τὴν ἰδίαν χώραν εἰς τὸ φυλάττειν τὰ Ῥωμαϊκὰ καὶ τὴν Βόσπορον, ἦντινα πόλιν Ἡρακλῆς ὁ ἀπὸ Ἰσπανιῶν ἔκτισε καὶ ἐποίησε συντελεῖν Ῥωμαίοις ἀντὶ χρημάτων θόας κατ' ἔτος, δεδωκὼς αὐτῇ τῇ πόλει ὄνομα Βοῶν φόρος, ὅπερ καὶ συντελεῖν αὐτὴν ἐκέλευσεν. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ πόλει ἐκάθισεν ἀριθμὸν στρατιωτῶν Ῥωμαίων, ἦτοι Ἰταλῶν, λεγομένων Ἰσπανῶν, δούς αὐτοῖς καὶ τριβοῦνον σὺν αὐτοῖς φυλάττοντα. Ἦν δὲ ἐν τῇ πόλει συναλλαγὰι Ῥωμαίων τε καὶ Οὐννων.

Ἰωάννης Μαλάλας 431.16 - 432.4 (CB.).

* * *

171. Εἰ μὲν ἐπιστάμενος τὰ παρὰ τῶν Κοτριγούρων ἐφ' ἡμᾶς μεμελετημένα εἶτα ἐκὼν ἡρεμεῖς, θαυμάσαιμι ἂν εἰκότως σοῦ μὲν τῆς ἀπαστίας, ἡμῶν δὲ αὐτῶν τοῦ μὴ τῆς σῆς γνώμης ὀρθότατα ἐστοχάσθαι, ἀλλὰ περὶ τὴν κρίσιν διαμαρτεῖν· εἰ δὲ οὐπω μεμαθηκὼς, συγγνωστέον μὲν, ἐπιδείξεις δὲ ἂν οὐκ ἄλλως τὴν ἐπὶ τοῦ φθάσαντος ἄγνοιαν ἢ μόνω τῷ μὴ μετὰ ταῦτα μελλῆσαι. Παραγεγόνασι γὰρ ἐνθάδε, οὐ τοῦτο μέλον αὐτοῖς καὶ ἐσπουδασμένον, ὅτι μὴ ὡς ὁδοῦ πάρεργον, τὸ δεῖν λυμῆνασθαι τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ διὰ τῶν ἔργων δηλώσοντες, ὅτι δὴ τοὺς μείζονάς τε καὶ ἀρίστους παρέντες ἐξηπατήμεθα, τὸ ἐπὶ σοὶ πεποιδέναι προὔργου ποιούμενοι. Οὐδὲ γὰρ ἀνεκτὸν εἶναι ἠγοῦνται, ἦν τις αὐτοὺς ἴσους τε καὶ ἀμφηρίστους τοῖς Οὐτιγούροις ἀποκαλέσοι, οὐδὲ εἰ μετρίῳ τινὶ ὑπερβάλλειν, μόλις δὲ εἴ γε σφόδρα πολλῷ. Καὶ τοίνυν οὐκ ἀνήκαν ἀνά τὴν Θράκην ἀλώμενοι, πρὶν τὸ χουσίον ἅπαν, ὀπόσον σοὶ ἂν' ἔτος ἕκαστον μισθοῦ χάριν δωρεῖσθαι εἰώθαμεν, αὐτοὶ ἐκομίσαντο. Καίτοι ράδιον ἦν ἡμῖν ἢ ἄρδην ἅπαντας ἀποκτεῖναι ἢ, τὸ γοῦν ἔλαττον, ἀπράκτους σφᾶς ἀποπέμψασθαι· ἀφήκαμεν δὲ ὅμως ἑκατέρω τῆς σῆς πειρώμενοι δόξης. Εἰ μὲν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀνδρειότερος εἶ καὶ φρενήρης καὶ οἷος μὴ ἐπιτρέπειν τοῖς τὰ σὰ σφετεριζομένοις, οὐδὲ νῦν ἔλαττον ἔξεις. Πάρεστι γὰρ σοὶ ἐν καιρῷ τὸ δυσμενὲς ἀμύνασθαι καὶ τῇ μάχῃ κεκρατηκῶτι τοὺς οἰκείους μισθοὺς ἀπολαβεῖν, ὥσπερ δι' αὐτῶν σοὶ ἀπεσταλμένους. Εἰ δὲ καὶ τοιαῦτα πρὸς αὐτῶν ὑβρισμένος ἠσυχίαν ἄγειν ἐθέλεις, δεδιῶς, οἶμαι, καὶ τὴν αἰσχίστην ἐλόμενος ἀπραγμοσύνην, σὺ μὲν, ὃ γενναῖαι ἀπόμισθος ἔση, ἐκείνοις δὲ τὰ παρ' ἡμῶν δεδωρήσθω. Καὶ τὸ λοιπὸν μέθες, εἰ δοκεῖ, τὸ φρόνημα καὶ τοῖς κρείττοσιν εἶκειν διδάσκον· εὖ γὰρ ἴσθι, ὃ φέριστε, ὡς καὶ τὰς ξυν-

θήκας μεταθετέον ἡμῖν ἐπ' αὐτούς, ἄς δὴ πρὸς σέ και τὸ σὸν ἐθέμεθα γένος. Ἐνόητον γὰρ και ἄλλως τοῖς ἠττωμένοις συναδοξεῖν, παρὸν τὸ κρατοῦν οἰκειώσασθαι».

Ταῦτα ὁ Σάνδιλος διὰ τῶν ἐρμηνέων ἀναλεξάμενος εὐθύς ἐχαλέπαινε και ἐλύττα και κατέχειν οὐ μάλα οἶός τε ἦν τὴν ὀργήν, ἀλλ' αὐθιμερὸν ἴετο τίσασθαι τοὺς Κοτριγούρους τῆς ἐς αὐτὸν παροιρίας. Πῶς δὲ οὐκ ἔμελλεν ραδίως τοῖσδε τοῖς ῥήμασι διαταραχθῆναι ψυχὴ θάρβαρος και αὐθάδης και ἀεὶ κερδῶν γλιχομένη; Τοιγάρτοι κινήσας τὸν οἰκεῖον στρατὸν πρῶτα μὲν ἐμβάλλει ἀθρόον τοῖς τῶν πολεμίῳν χωρίοις καταπλήξας τε τοὺς αὐτοῦ μεμενηκότας τῷ ἀπροσδοκῆτῳ γύναια πολλὰ και παῖδας ἠνδραποδίσαστο. Ἐπειτα δὲ και τοῖς ἐκ Θράκης ἐπανερχομένοις, ἄρτι τὸν Ἰστρον ποταμὸν διαπεραιωθεῖσιν ὑπαντιάζει ἐξαπιναίως και πολλοὺς ὄσους ἀποκτείνας τὰ τε χρήματα αὐτοὺς τὰ παρὰ βασιλέως και ἅπασαν τὴν λείαν ἀφαιρεῖται. Μόλις δὲ οἱ σεσωσμένοι ἐς τὰ σφέτερα ἦθη ἀπονοστήσαντες και κατὰ ταῦτὸ τοῖς ἄλλοις γινόμενοι ἐς πόλεμον τοῖς ἐναντίοις καθίσταντο· οὕτω τε ἐξ ἐκείνου ἐπὶ πλεῖστον ἐκάτεροι διετέλουν κατ' ἀλλήλων τρεπόμενοι και τὴν δυσμένειαν ἐμπεδοῦντες.

Ἄγαθίας, Ἱστορίαι Ε 24. 3 - 4 και 25. 1 - 3 (195.19 - 196.30).

* * *

Διπλωματικὴ ἀντιμετώπισις στάσεων

172. Χρὴ εἰδέναί, ὅπως ἐδέξατο Μιχαὴλ ὁ βασιλεὺς Σκλάβους τοὺς ἀτακτήσαντας ἐν χώρῃ τῇ Σουβδελτία και ἀνελθόντας εἰς τὰ ὄρη και πάλιν καταφυγόντας τῇ αὐτοκρατορικῇ και ὑψηλῇ βασιλείῃ. Περιβαλλόμενος ὁ βασιλεὺς σαγίον πορφυροῦν ἔχον περίκλεισιν χρυσοῦν, ἀπὸ μαργαριτῶν ἠμφιεσμένην, περιθεις και στέφανον ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς ἐκ λίθων και μαργάρων ἠμφιεσμένον, ὅπερ καισαρικόιον λέγεται, ἐκάθεισιν ἐπὶ τοῦ σέντζου ἐν τῷ χρυσοτρικλίῳ. Καὶ γενομένης δοχῆς, ἐξῆλθεν ὀστιάριος βαστάζων βεργίον, και εἰσήξεν αὐτοὺς μετὰ και τοῦ λογοθέτου. Καὶ μετὰ τὸ διαλεχθῆναι αὐτοῖς τὸν βασιλέα ἐξῆλθον, και εὐθέως εἰσήχθησαν ἕτεροι Σκλάβοι Θεσσαλονίκης ἀρχοντίας και αὐτοὶ ὑπὸ ἐνὸς ὀστιαρίου, ὃν τρόπον και οἱ πρὸ αὐτῶν. Καὶ διαλεχθεὶς και αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς, ὡς ἐβούλετο, δεδωκώς αὐτοῖς ἀνὰ ἐνὸς ἑσωφορίου ὡς ὑπηκόοις αὐτοῦ, και ἐξῆλθον και αὐτοί.

Κων. Πορφ., De caer. II. 37 (634.11 - 635.6 CB.).

Κατασκόπευσις ξένων κρατῶν

173. Τὰ δὲ τῶν κατασκόπων τοιαῦτά ἐστιν. Ἄνδρες πολλοὶ ἐν δημοσίῳ τὸ ἀνέκαθεν ἐσιτίζοντο, οἳ δὴ ἐς τοὺς πολεμίους ἰόντες ἐν τε τοῖς Περσῶν βασιλείοις γινόμενοι ἢ ἐμπορίας ὀνόματι ἢ τρόπῳ ἑτέρῳ, ἕς τε τὸ ἀκριβὲς διερευνώμενοι ἕκαστα, ἐπανήκοντες ἐς Ῥωμαίων τὴν γῆν πάντα τοῖς ἄρχουσιν ἐπαγγέλλειν ἠδύναντο τὰ τῶν πολεμίων ἀπόρρητα. Οἱ δὲ προὔμαθον ἐφύλασσόν τε καὶ ἀπρόοπτον οὐδὲν ξυνέπιπτε σφίσι. Τοῦτο δὲ τὸ χρῆμα κὰν τοῖς Μήδοις ἐκ παλαιοῦ ἦν. Χοσρόης μὲν οὖν μείζους, ὥσπερ φασί, πεπονημένος τὰς τῶν κατασκόπων ξυντάξεις προμηθείας τῆς ἐνθένδε ἀπῆλαυσεν. Οὐδὲ γὰρ αὐτὸν ἐλάνθανε τῶν ἐν Ῥωμαίοις γινομένων.

Προκόπιος, Ἀνέκδοτα 30. 12 - 14 (III'. 183. 5 - 17).

* * *

174. Ὁ δὲ Τελέριγος, ὁ κῦρις Βουλγαρίας, γνοὺς ὅτι ἐκ τῶν οἰκείων αὐτοῦ τὰς βουλὰς αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς μαγθάνει, γράφει αὐτῷ, ὅτι «βουλῆς εἰμι τοῦ ἐκφυγεῖν καὶ ἐλθεῖν πρὸς σε. Ἄλλὰ πέμψον μοι λόγον ἀπαθείας μου, καὶ τινὰς φίλους ἔχεις ἐνταῦθα, ἵνα θαρρήσω αὐτοῖς, καὶ συνδράμωσί μοι». Ὁ δὲ κουφότητι ἔγραψεν αὐτῷ, κάκεινος μαθὼν ἐκούρασε πάντας. Ὅπερ ἀκούσας Κωνσταντῖνος πολλὰ τὰς πολιὰς αὐτοῦ ἔτιλλεν.

Θεοφάνης 448. 4 - 10.

* * *

Διπλωματικά διαβήματα

175. Λέων, μάγιστρος, Συμεὼν ἄρχοντι Βουλγαρίας.

Ἄνελεξάμην κατὰ χειρὰς τὴν σὴν ἐπιστολήν, ᾧ ἀρχόντων μέγιστε, τὴν οὕτω περιέχουσαν: «Ὁ ὕχ ὑπεσχόμην περὶ αἰχμαλώτων οὗ σοι ἐλάλησά τι οὐκ ἐξαποστελῶ». Ποιήσομαι οὖν εἰς συγκαταθέσεως γραφὴν τὴν τῆς σῆς ἀνανεύσεως ἀφορμὴν, τοῦτο μὲν τὸ πρῶτον κῶλον μέχρι τοῦ δευτέρου ἀρνητικοῦ μορίου στίζων ἐπὶ τελείᾳ, οἷον: «οὐχ ὑπεσχόμην περὶ αἰχμαλώτων οὗ», ἀντὶ τοῦ οὐχ ὑπεσχόμην τὸ «οὐ», ἀλλὰ τὸ «ναί», μίαν,

κατὰ τὸν Σταγειρίτην, κατάφασιν τῶν δύο θελουσῶν ἀποφάσεων· τὸ δὲ «οἱ ἐλάλησα» συγκαταθετικῶς ἀνταναγνωστέον, ὡς εἰ ἔλεγες, «οἶδας, ὅτι κατεθέμην λαλήσαι σοι»· εἶτα τὸ μὲν «τί» πευστικῶς ἀποδούς, τὸ δὲ «οὐκ ἔξαποστελῶ» ἐν εἰρωνείᾳ περιελθόν, ὅλην τὴν δύναμιν τῶν σῶν συλλαβῶν εἰς τὴν σὴν συνήθη φιλάνθρωπον εὐποιίαν ποιήσαιμι. Ἄλλ' εἶποι τις, ὅτι ἀμφίβολον ἀνάγνωσιν ποιεῖ. Αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ γὰρ εἶπομι πρὸς τὸν τοῦτο λέγοντα. Ἀμφίβολον οὖν, ὡς πολλάκις ἀνταναγνωσκόμενον. Εἰ δ' ἀμφίβολον, νικάτω τὸ φιλάνθρωπον. Φιλάνθρωπον δὲ τὸ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπολυθῆναι. Ἀπολυθῆτω δὴ. Ἐχεις γὰρ τὸ δίκαιον μετὰ τοῦ φιλάνθρώπου ὑπὸ πάντων σαφῶς μαρτυρούμενον. Εἰ δὲ τὸ ὅλον ἐν ὑποκριτικαῖς ὑποστιγμαῖς διελθεῖν βουλευσώιτο τις τῆς σῆς ἐπιστολῆς τὸν νοῦν, οὐκ ἄκομψον εὔρε καὶ οὕτως τὴν πρὸς κατάνευσιν ἐπιχείρησιν.

Λέων Χοιροσφάκτης, Ἐπ. Στ'. (81.1 - 83.21).

* * *

Διαπραγματεύσεις πρὸς ἀνταλλαγὴν αἰχμαλώτων

176. «On fit semblant de m'ignorer pendant près de quatre mois, jusqu'au jour où parvint au roi une lettre annonçant que les habitants de Lu'lu'a s'étaient révoltés, qu'ils avaient saisi ses envoyés et mis les Arabes en possession de leur place. Alors on recommença à traiter avec moi et les négociations entre eux et moi au sujet de l'échange aboutirent à la stipulation suivante: Les Grecs remettraient tous les prisonniers qu'ils avaient en leur pouvoir et tous ceux que j'avais seraient remis aussi. Ceux-ci étaient au nombre d'un peu plus de 1000 et l'ensemble des prisonniers que détenaient nos adversaires était d'un peu plus de 2000 parmi lesquels 20 femmes ayant avec elles 10 enfants. Ils acceptèrent ma demande d'une prestation de serment réciproque. Je demandai à l'oncle maternel de l'Empereur de jurer; il jura à la place de Michel et je dis: «O Roi! j'ai reçu le serment de ton oncle. Cette promesse t'engage-t-elle?» Il fit «oui» de la tête. Je ne l'ai jamais entendu dire un mot depuis mon entrée dans le territoire byzantin jusqu'à mon départ. Seul l'interprète parlait; l'Empereur écoutait et faisait «oui» ou «non» de la tête. Jamais il ne parlait et son oncle dirigeait les affaires pour lui.

Tabari III. 1450 - 1451.

V. Ἐκκλησία.

Ὁ Χριστιανισμός, ἀπὸ τότε πού ἀναγνωρίστηκε καὶ στή συνέχεια ἐπιβλήθηκε σάν ἐπίσημη δρασκεία στό βυζαντινὸ κράτος, ἦταν ἀνάγκη νά ὀργανωθεῖ σέ Ἐκκλησία μέ ἱερατεῖο ἱεραρχημένο καὶ καθορισμένες πλέον ἀρμοδιότητες. Πρῶτυπο τῆς ὀργάνωσης τῆς Ἐκκλησίας ἀποτέλεσε ἡ πολιτικὴ κρατικὴ ὀργάνωση· ἡ Ἐκκλησία διαιρέθηκε σέ ἐπισκοπές, μητροπόλεις καὶ πατριαρχεῖα.

Ἰδιαίτερη δέση στήν ὀργάνωση τῆς Ἐκκλησίας κατέλαβε τὸ μοναχικὸ σῶμα.

Ἡ βυζαντινὴ Ἐκκλησία συνεργαζόταν μέ τὸ κράτος καὶ ὑποστηριζόταν ἀπ' αὐτό. Δέν εἶναι συνεπῶς παράδοξο ὅτι ἡ πολιτικὴ ἐξουσία μποροῦσε καὶ πράγματι ἀνελάμβανε, εὐρύτατες ἀρμοδιότητες στά ὀργανωτικὰ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή διορισμὸ ἢ παύση ἀνώτατων κληρικῶν, ἐποπτεία καὶ ἔλεγχο τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας καὶ κυρίως αὐτῆς τῶν μοναστηριῶν.

Τὴν ἀρμοδιότητά του αὐτὴ ἀσκοῦσε ἀδίστακτα ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτορας. Πολλές φορές μάλιστα λάμβανε σκληρότατα μέτρα κατὰ τῶν κληρικῶν, ἀνεξάρτητα ἀπ' τὸ βαθμὸ τους, ἀντλώντας τὴ δυνατότητα αὐτὴ ἀκριβῶς ἀπ' τὸ δικαίωμά του τῆς ἐπέμβασης στά διοικητικὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας.

177. Πατριάρχης ἐστὶν εἰκὼν ζῶσα χριστοῦ καὶ ἔμψυχος, δι' ἔργων καὶ λόγων χαρακτηρίζουσα τὴν ἀλήθειαν.

Σκοπὸς τῷ πατριάρχει, πρῶτον μὲν, οὕς ἐκ θεοῦ παρέλαβεν εὐσεβεῖα καὶ σεμνότητι βίου διαφυλάξαι, ἔπειτα δέ, καὶ πάντας τοὺς αἰρετικούς κατὰ τὸ δυνατόν αὐτῷ πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ τὴν ἔνωσιν τῆς ἐκκλησίας ἐπιστρέψαι (αἰρετικοὶ δὲ τοῖς νόμοις καὶ τοῖς κανόσι καλοῦνται καὶ οἱ τῇ καθολικῇ μὴ κοινωνοῦντες ἐκκλησία), ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἀπίστους διὰ τῆς λαμπρᾶς καὶ περιφανεστάτης καὶ θαυμασίας αὐτοῦ πράξεως ἐκπλήττων μμητὰς ποιῆσαι τῆς πίστεως.

Τέλος τῷ πατριάρχει ἢ τῶν καταπεπιστευμένων αὐτῷ ψυχῶν σωτηρία, καὶ τὸ ζῆν μὲν χριστῷ, ἐσταυρωθῆναι δὲ τῷ κόσμῳ.

Ἰδια πατριάρχου τὸ εἶναι διδακτικόν, τὸ πρὸς πάντας ὑψηλοῦς τε καὶ ταπεινοῦς ἀστενοχωρήτως ἔξισουθῆναι, καὶ προῶν μὲν εἶναι ἐν

δικαιοσύνη, ἐλεγκτικὸν δὲ πρὸς τοὺς ἀπειθοῦντας ὑπὲρ δὲ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἐκδικήσεως τῶν δογμάτων λαλεῖν ἐνώπιον βασιλέως καὶ μὴ αἰσχύνεσθαι.

Τὰ παρὰ τῶν παλαιῶν κανονισθέντα καὶ παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων ὀρισθέντα καὶ παρὰ τῶν ἁγίων συνοδῶν ἐκτεθέντα τὸν πατριάρχην μόνον δεῖ ἐρμηνεύειν.

Τὰ παρὰ τῶν ἀρχαίων πατέρων ἐν συνόδοις ἢ ἐν ἐπαρχίαις ἰδικῶς καὶ καθολικῶς πραχθέντα καὶ οἰκονομηθέντα τὸν πατριάρχην δεῖ διαιτᾶν καὶ διακρίνειν.

Οἱ προγενέστεροι κανόνες καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἔλκονται, ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ προγενέστεραι πράξεις καὶ οἰκονομίαι καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἔλκονται καὶ κρατοῦσιν, ἐπὶ τῶν ὁμοίων δηλονότι προσώπων τε καὶ πραγμάτων.

Τῆς πολιτείας ἐκ μερῶν καὶ μορίων ἀναλόγως τῷ ἀνθρώπῳ συνισταμένης, τὰ μέγιστα καὶ ἀναγκασιότατα μέρη βασιλεύς ἐστι καὶ πατριάρχης. Διὸ καὶ ἡ κατὰ ψυχὴν καὶ σῶμα τῶν ὑπηκόων εἰρήνη καὶ εὐδαιμονία βασιλείας ἐστὶ καὶ ἀρχιερωσύνης ἐν πᾶσιν ὁμοφροσύνη καὶ συμφωνία.

Ἐπαναγωγή III. 1 - 8 (=JGR. II 242).

* * *

178. Ὁ Κωνσταντινουπόλεως θρόνος βασιλεία ἐπικοσμηθεὶς ταῖς συνοδικαῖς ψήφοις πρῶτος ἀνερρήθη, αἷς οἱ θεῖοι κατακολουθοῦντες νόμοι καὶ τὰς ὑπὸ τοὺς ἑτέρους θρόνους γινομένας ἀμφισθητήσεις ὑπὸ τὴν ἐκείνου προστάττουσιν ἀναφέρεσθαι διάγνωσιν καὶ κρίσιν.

Πασῶν τῶν μητροπόλεων καὶ ἐπισκοπεῖων, μοναστηρίων τε καὶ ἐκκλησιῶν ἡ πρόνοια καὶ φροντίς, ἔτι δὲ καὶ κρίσις καὶ κατάκρισις καὶ ἀθώωσις, τῷ οἰκείῳ πατριάρχῃ ἀνάκειται. Τῷ δὲ Κωνσταντινουπόλεως προέδρῳ ἔξεστι καὶ ἐν ταῖς τῶν ἄλλων θρόνων ἐνορίας, ἐν οἷς οὐκ ἐστὶ προκαθιέρωσις ναοῦ, σταυροπήγια διδόναι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν τοῖς ἄλλοις θρόνοις γινομένας ἀμφισθητήσεις ἐπιτηρεῖν καὶ διορθοῦσθαι καὶ πέρας ἐπιτιθέναι ταῖς κρίσεσιν.

Τῶν ψυχικῶν ἀπάντων ἡ πρόνοια τῷ πατριάρχῃ ἀνάκειται, ἀναφέρεται δὲ καὶ εἰς ἑτέρους, οἷς ἂν ἐκεῖνος ἀναφέρεσθαι ὀρίση. Ὡσαύτως δὲ καὶ μετανοίας καὶ ἐπιστροφῆς ἀπὸ τε ἁμαρτημάτων καὶ αἰρέσεων αὐτὸς καὶ μόνος καθίσταται διαιτητῆς τε καὶ γνώμων, καὶ οὓς ἂν

αὐτὸς ὄριση. Καὶ κατὰ τὰς μητροπόλεις δὲ καὶ ἐπισκοπὰς τοῖς μητροπολίταις τε καὶ ἐπισκόποις ἢ αὐτὰ φυλάττεται τάξις καὶ ἐξουσία.

Ἐπαναγωγή III, 9 - 11 (=JGR. II. 242 - 243).

* * *

Ἐπιλογή κληρικῶν

179. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α'. Ἀταρβίῳ ἐπάρχῳ προαιτωρίων. Πᾶσαν ἀεὶ ποιούμενοι πρόνοιαν τῶν ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν εἰς τιμὴν τε καὶ δόξαν τῆς ἀγίας ἀχράντου καὶ ὁμοουσίου τριάδος, δι' ἧς σώζεσθαι ἡμᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὴν κοινὴν πολιτείαν πεπιστεύκαμεν, ἀκολουθοῦντες δὲ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἀγίων ἀποστόλων περὶ τοῦ ἀνεπλήπτου ὀφείλιν χειροτονεῖσθαι τοὺς ἱερέας, οἵτινες μάλιστα διὰ τῶν οἰκειῶν εὐχῶν τὴν εὐμένειαν τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ τοῖς κοινοῖς περιποιεῖν ἐτάχθησαν πράγμασι, διὰ τοῦ παρόντος νόμου θεσπίζομεν, ὅσακις ἂν ἐν οἰαδήποτε πόλει ἱερατικὸν θρόνον σχολάσαι συμβαίῃ, ψήφισμα γίνεσθαι παρὰ τῶν οἰκούντων τὴν αὐτὴν πόλιν ἐπὶ τρισὶ τοῖς ἐπὶ ὀρθῇ πίστει καὶ θίου σεμνότητι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς μεμαρτυρημένοις, ὥστε ἐκ τούτων τὸν ἐπιτηδειότερον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίζεσθαι. ....

.....
Προσῆκει τοὺς τοιούτους ἐπιλέγεσθαι καὶ χειροτονεῖσθαι ἱερέας, οἷς οὐκ ἔστιν οὔτε τέκνα οὔτε ἔγγονοι, ἐπειδὴ οὐχ οἷόν τέ ἐστιν τὸν περὶ τὰς βιωτικὰς ἢ σχολημένον φροντίδας, ἅς οἱ παῖδες μάλιστα τοῖς γονεῦσι παρέχουσι, τὴν πᾶσαν σπουδὴν τε καὶ εὐνοίαν περὶ τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔχειν πράγματα. Τινῶν γὰρ διὰ τὴν εἰς θεὸν ἐλπίδα καὶ διὰ τὸ τὰς ἑαυτῶν περισῶσαι ψυχὰς προστρεχόντων ταῖς ἀγιωτάταις ἐκκλησίαις καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῖς ταύταις προσφερόντων καὶ καταλιμπανόντων ἐπὶ τῷ εἰς πτωχοὺς καὶ πένητας καὶ ἑτέρας εὐθεῖς ταύτας δαπανᾶσθαι χρείας, ἄτοπὸν ἐστὶ τοὺς ἐπισκόπους εἰς οἰκειῶν ταῦτα ἀποφέρεσθαι κέρδος ἢ περὶ ἴδια τέκνα καὶ συγγενεῖς καταναλίσκειν.

Χρὴ γὰρ καὶ τὸν ἐπίσκοπον μὴ ἐμποδιζόμενον προσπαθεῖα σαρκικῶν τέκνων πάντων τῶν πιστῶν πνευματικὸν εἶναι πατέρα. Διὰ ταῦτα τοίνυν ἀπαγορεύομεν τὸν ἔχοντα τέκνα ἢ ἔγγόνους χειροτονεῖσθαι ἐπίσκοπον. Τοὺς δὲ νῦν ὄντας ἐπισκόπους ἢ μέλλοντας γίνεσθαι θεσπίζο-

μεν μηδαμῶς ἔχειν ἐξουσίαν διατίθεσθαι ἢ δωρεῖσθαι ἢ καθ' ἑτέραν οἰανδήποτε περινοίαν ἐκποιεῖν τι τῆς ἑαυτῶν περιουσίας, ἦν μετὰ τὸ γενέσθαι ἐπίσκοποι ἐκτήσαντο ἢ ἀπὸ διαθηκῶν ἢ ἀπὸ δωρεῶν ἢ καθ' ἕτερον οἰονδήποτε τρόπον, πλὴν εἰ μὴ μόνα, ἅ πρό τῆς ἐπισκοπῆς ἐξ οἰασδήποτε αἰτίας ἔσχον ἢ μετὰ τὴν ἐπισκοπὴν ἀπὸ γονέων καὶ θεῶν καὶ ἀδελφῶν εἰς αὐτοὺς περιῆλθεν ἢ καὶ περιελεύσεται. Πάντα δέ, ὅσα μετὰ τὴν χειροτονίαν ἐξ οἰασδήποτε αἰτίας, καθὰ εἴρηται, χωρὶς τῶν εἰρημένων προσώπων εἰς αὐτοὺς περιῆλθε, τῇ παρ' αὐτῶν ἐπισκοπομένη ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ διαφέρειν κελεύομεν καὶ ἐδικεῖσθαι παρ' αὐτῆς, οὐδενὸς ἑτέρου προσώπου δυναμένου ἐκ τούτου εἰς οἰκτεῖον ἀπενεγκεῖν κέρδος.

Νόμος αὐτοκράτορος 'Ιουστινιανοῦ Α', τοῦ ἔτους 528
CJ. I. 3. 43, 2 - 6 (= CJC. II. 25 - 26).

* * *

'Αγαμία ἱερέων

180. Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰουλιανῷ ἐπάρχῳ πραιτωρίων. Τῶν ἱερῶν κανόνων μηδὲ τοῖς θεοφιλεστάτοις πρεσβυτέροις μηδὲ τοῖς εὐλαβεστάτοις διακόνοις ἢ ὑποδιακόνοις γαμῖν μετὰ τὴν τοιαύτην χειροτονίαν ἐφέντων, ἀλλὰ μόνοις τοῖς εὐλαβεστάτοις ψάλταις τε καὶ ἀναγνώσταις τοῦτο συγχωρούντων ὁρῶμεν τινὰς περιφρονοῦντας μὲν τῶν ἱερῶν κανόνων, παιδοποιουμένους δὲ ἐκ τινῶν γυναικῶν, αἷς ἀρμοσθῆναι κατὰ τὸν ἱερατικὸν θεσμόν οὐ δύνανται. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡ ποινὴ τοῦ πράγματος ἐν μόνῃ τῇ τῆς ἱερωσύνης ἦν ἐκπτώσει, τοὺς δὲ θεῖους κανόνας οὐκ ἔλαττον τῶν νόμων ἰσχύειν καὶ οἱ ἡμέτεροι βούλονται νόμοι, θεσπιζόμεν κρατεῖν μὲν ἐπ' αὐτοῖς τὰ τοῖς ἱεροῖς δοκοῦντα κανόσιν, ὡς ἂν εἰ καὶ τοῖς πολιτικοῖς ἐνεγέγραπτο νόμοις, καὶ πάντας αὐτοὺς τῆς τε ἱερωσύνης τῆς τε θείας λειτουργίας τῆς τε ἀξίας αὐτῆς ἦν ἔχουσι γυμνοῦσθαι. Καθάπερ γὰρ τοῖς εὐαγέσι κανόσιν ἀπηγόρευται τὰ τοιαῦτα, οὕτω καὶ κατὰ τοὺς ἡμετέρους νόμους τὸ πρᾶγμα κεκωλύσθαι καὶ πρὸς τῇ εἰρημένῃ τῆς ἐκπτώσεως ποινῇ μηδὲ εἶναι γνησίους τοὺς ἐκ τῆς τοιαύτης ἀτόπου συνδιαφθορᾶς τεχθέντας ἢ τικτομένους, ἀλλὰ τῆς ἐκ τῶν τοιούτων σπερμάτων μετέχειν αἰσχύνῃς. Τοιοῦτους γὰρ αὐτοὺς τίθεμεν, ὁποίους οἱ νόμοι τοὺς ἐξ ἰγκέστων ἢ νεφαρίων τεχθέντας γάμων διορίζουσιν, ὥστε μηδὲ φυσικοὺς ἢ νόθους νοεῖσθαι, ἀλλὰ πανταχόθεν ἀπηγορευμένους καὶ διαδοχῆς γονέων ἀναξίους, οὐδὲ δωρεὰν

λαμβάνειν παρ' αὐτῶν δυναμένους οὔτε αὐτοὺς οὔτε τὰς τούτων μητέρας οὔτε διὰ παρενθέτων προσώπων, ἀλλὰ πασῶν τῶν εἰς αὐτοὺς γινόμενων παρὰ τῶν πατέρων φιλοτιμιῶν ὑπὸ τὴν ἀγιωτάτην ἐκκλησίαν, ἐξ ἧς εἰσὶν οἱ τοῦτο ἀμαρτάνοντες, ἐρχομένων.

“Ὅπερ γὰρ οἱ ἱεροὶ κανόνες κωλύουσι, τοῦτο καὶ ἡμεῖς διὰ τῶν ἡμετέρων εἰργομεν νόμων. Εἰ δὲ καὶ ἐσχηματισμένη τις γένοιτο δῆθεν ἐνοχὴ ἐν προσποιήσει δανειακῶν ἢ ἄλλων συμβολαίων ὑπεύθυνον ποιούσα δῆθεν τὸν τῆς τοιαύτης φθορᾶς μετασχόντα καὶ ταύτην ἀνίσχυρον εἶναι βουλόμεθα καὶ τὴν τῶν τοιούτων δόσιν οὐκ εἰς τὸ πρόσωπον, εἰς ὅπερ ἐκτέθηται τὰ τῆς συγγραφῆς, ἀλλ' εἰς τὴν ἀγιωτάτην ἐκκλησίαν ἐρχεσθαι.

Νόμος αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ Α' τοῦ ἔτους 530
CJ. I. 3. 44 (=CJC. II. 30 - 31).

* * *

Περὶ μοναστηρίων

181. Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Μηνᾶ ἐπάρχῳ πραιτωρίων. Τῆς τῶν ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν καὶ τῶν εὐαγῶν μοναστηρίων προνοοῦντες σεμνότητος ἀπαγορεύομεν πᾶσι τοῖς οἰκοῦσι μοναστήρια συνδιατᾶσθαι γυναίξιν μοναστρίαις ἢ πρόφασιν τινα ἐπινοεῖν τοῦ κοινωνίαν τινα πρὸς αὐτὰς ἔχειν (τοῦτο γὰρ δικαίαν ὑπόψιν εἰσάγει τοῦ συνεχῶς καὶ ἡνίκα ἂν βούλοιντο συντυγχάνειν αὐταῖς), ἀλλ' οὕτω κεχωρισμένους εἶναι, ὥστε μηδεμίαν μετουσίαν πρὸς ἀλλήλους καθ' οἵανοῦν αἰτίαν ἔχειν αὐτοὺς μηδὲ ἐξευρίσκεισθαι τινα πρόφασιν ἢ τούτοις ἢ ἐκείναις τῆς μετ' ἀλλήλων διαγωγῆς. Ἀλλὰ μόνους μὲν καθ' ἑαυτοὺς ἄνδρας ἐν ἐκάστῳ μοναστηρίῳ διάγειν τῶν καθ' οἵανοῦν αἰτίαν πλησιαζουσῶν αὐτοῖς μοναστηρίων κεχωρισμένους, μόνας δὲ καθ' ἑαυτὰς γυναῖκας οὐκ ἀναμιγνύμενας ἀνδράσιν ὑπὲρ τοῦ πᾶσαν ὑπόνοιαν ἀσέμνου συνδιαγωγῆς παντελῶς ἀναιρεθῆναι. Ἀλλ' εἰ μὲν ἄνδρες εἶεν οἱ πλείονες, προσήκει προνοίᾳ τῶν ἐν ἐκάστῃ πόλει θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων τὰς γυναῖκας εἰς ἕτερον ἐπιτήδειον τόπον μεθίστασθαι καὶ δοθῆναι μοναστήριον αὐταῖς, ἐν ᾧ δεήσει καθ' ἑαυτὰς τοῦ λοιποῦ σεμνῶς διατᾶσθαι. Εἰ δὲ πλείονες εὐρεθεῖεν αἱ γυναῖκες οὔσαι ἢ καὶ ἰσάριθμοι, τοὺς μὲν ἄνδρας μεθίστασθαι, τὰς δὲ γυναῖκας ἐν τῷ μοναστηρίῳ μένειν. . . . .

Δεῖ δὲ παραφυλακῆς ἀκριβεστάτης εἰς τὸ κατὰ μηδένα τρόπον ὑπερβαίνεισθαι ταῦτα, ἥτις οὐκ ἄλλως ἂν γένοιτο ἢ τῶν θεοφιλεστάτων

ἐκάστης πόλεως ἐπισκόπων ἐφορώντων ἐπιμελῶς τὰς τῶν μοναχῶν τῶν διαγόντων ἐν μοναστηρίοις τεταγμένοις ὑπὸ τὴν αὐτῶν φροντίδα διατριβάς, καὶ εἴ τινος αἰσθῶντο τοιούτου πταιίσματος, πᾶσι τρόποις εἰργόντων τὸ παρ' αὐτῶν ἐγχειρούμενον καὶ ποιναῖς μὲν ὑπαγόντων τοὺς μετὰ τὴν ἡμετέραν ἀπαγόρευσιν ἔτι τῶν αὐτῶν ἀνεχομένους, ἀναγκαζόντων δὲ τὰς αὐτῶν διατριβάς καθαρὰς καὶ κεχωρισμένας εἶναι γυναικείας συνδιαγωγῆς.

Νόμος αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ Α' τοῦ ἔτους 529
CJ. I. 3. 43. 1 - 3 καὶ 8 - 9 (= CJC. II. 29).

* * *

Ἐπίσκοπος καὶ χειροτονία ἐπισκόπου

182. Ἐπίσκοπός ἐστιν ἐπιτηρητής καὶ ἐπιμελητής πασῶν τῶν ἐκκλησιαζομένων ψυχῶν τῶν ἐν τῇ αὐτοῦ ἐπαρχίᾳ, δύναμιν ἔχων τελετικὴν πρεσβυτέρου, διακόνου, ἀναγνώστου, ψάλτου καὶ μοναχοῦ.

Ἰδιόν ἐστιν ἐπισκόπου, τοῖς μὲν ταπεινοῖς συγκατέρχεσθαι, καταφρονεῖν δὲ τῶν ἐπαιρομένων. καὶ πρὸς ταπείνωσιν ἔργῳ καὶ λόγῳ τῶν ὑπερηφάνων τὸ φρόνημα καθέλκειν, καὶ προκινδυνεύειν τοῦ ποιμνίου, καὶ τὴν ἐκείνου στενοχωρίαν οἰκείαν ὀδύνην ποιεῖσθαι.

Κελεύομεν, εἰ μέλλει ἐπίσκοπος χειροτονεῖσθαι, συνεληλυθέναι τοὺς κληρικούς καὶ τοὺς πρώτους τῆς πόλεως, καὶ ἐπὶ τρισὶ προσώποις ψηφίσματα ποιεῖν, καὶ ἕκαστον αὐτῶν χειρογραφεῖν, ὅτι οὔτε διὰ δόσιν ἢ ὑπόσχεσιν ἢ φιλίαν ἢ χάριν ἢ ἄλλην οἰανδήποτε προσπάθειαν, ἀλλ' εἰδότας αὐτοὺς τῆς ὀρθῆς καὶ καθολικῆς πίστεως καὶ σεμνοῦ βίου καὶ ὑπὲρ τὸ τριακοστὸν ἔτος τούτους εἶναι ἐπελέξαντο, καὶ ὅτι οὐ γαμετὴν ἢ παῖδας ἴσασι τινὰς ἐξ αὐτῶν ἢ ἔχειν ἢ παλλακὴν ἢ παῖδας φυσικούς, ἀλλ' εἰ καὶ πρότερόν τις ἐξ αὐτῶν γαμετὴν εἶχε, καὶ αὐτὴν μίαν καὶ οὐδὲ χήραν οὐδὲ ἀνδρός ἀποζευχθεῖσαν οὐδέ τοῖς ἱερεῖς κανόσιν ἀπηγορευμένην. καὶ ἐκ τῶν τριῶν προσώπων ὁ βελτίων χειροτονεῖσθω ἐπιλογῇ καὶ κρίματι τοῦ χειροτονοῦντος, λιβέλλου παρ' αὐτοῦ γινομένου μεθ' ὑπογραφῆς ἰδίας περιέχοντος τὰ περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως αὐτοῦ. ἀπαγγέλλειν δὲ τοῦτον καὶ τὴν θεῖαν προκομιδὴν τὴν ἐπὶ τῇ ἀγίᾳ κοινωνίᾳ γινομένην καὶ τὴν ἐπὶ τῷ ἀγίῳ βαπτίσματι εὐχὴν καὶ τὰς λοιπὰς εὐχὰς. ἰδιόχειρον δὲ αὐτὸν ὑπέχειν, ὡς οὔτε διὰ δόσιν ἢ

ὑπόσχεσιν προβέβληται, ἢ μετὰ ταῦτα δώσει ἢ αὐτῷ τῷ χειροτονοῦντι αὐτὸν ἢ τοῖς τὰ ψηφίσματα ποιησαμένοις ἢ ἑτέρῳ τινὶ ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν γινομένης χειροτονίας.

JGR. VI.66-67.

Περὶ ἐμφανιστικῶν

183. Προοίμ. Παρὰ πολλῶν προσελεύσεις δεχόμενοι τόνδε τὸν νόμον πρὸς τὴν σὴν καταπέμψαι μακαριότητα δίκαιον ἡγησάμεθα. Οἱ γὰρ χειροτονούμενοι παρὰ τῆς σῆς θεοφιλίας κληρικοὶ ἐν ταῖς ἀγιωτάταις ἐκκλησίαις (χωρὶς μέντοι τῆς ἀγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας) τὰ πάντων πάσχουσι δεινότατα, μὴ προσδεχομένων αὐτοὺς τῶν ἐκεῖσε κληρικῶν πρὶν ὅσον ἂν βουλευθεῖεν λάβοιεν χρυσίον. Καὶ ἴσμεν ταῦτα ἐκ συχνῶν προσελεύσεων περὶ τούτου γενομένων ἡμῖν.

c.1 Θεσπίζομεν τοίνυν, τὴν μακαριότητα τὴν σὴν τοῦτο ἐρρωμενέστατα φυλάξαι, καὶ εἴ τι μὲν εἰθός ἐστι διδόναι τοὺς κατατατιομένους ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, τοῦτο αὐτοὺς παρέχειν (οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν δεδομένων εἰς τὴν ἀγιωτάτην μεγάλην ἐκκλησίαν καινίζομεν), χωρὶς δὲ αὐτῆς ἐν ταῖς ἄλλαις πάσαις μηδενὶ τῶν ἐν αὐταῖς κληρικῶν παρησίαν εἶναι παντελῶς ὑπὲρ τῶν καλουμένων ἐμφανισίμων τι κομίζεσθαι. Ἄλλ' εἴ τις τοιοῦτό τι πράξειεν, ἐκεῖνον μὲν ἀφαιρεῖσθαι τῆς ἱερωσύνης, εἰς δὲ τὴν ἐκείνου τάξιν ἐπεμβαίνειν τὸν σταλέντα, καὶ τοῦτον αὐτὸν τῆς ἀπληστίας κομίζεσθαι τὸν μισθόν, παραφυλάττειν δὲ ταῦτα καὶ τοὺς θεοφιλεστάτους ἐκκλησιακδικούς τῆς ἀγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας, ποινὴν ὑφορομένους *decem libragum auri*, εἴ τινος τούτων παραμελήσαιεν. Ἄλλὰ προῖκα πάντα προιέναι· τὰς γὰρ τοῦ δεσπότητος θεοῦ λειτουργίας τε καὶ ὑπηρεσίας οὐ κατὰ πρᾶσιν οὐδὲ κατ' ἐμπορίαν γίνεσθαι τινα βουλόμεθα, ἀλλὰ καθαρῶς τε καὶ ἀδωροδοκῆτως. Οὕτω γὰρ ἂν τοῦ πράγματος ἄξιοι γίνοιντο, μηδεμιᾶς πράσεως ἢ ἐμπορίας γενομένης.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρὰ τοῦ ἔτους 537
NJ. LVI Προοίμ. καὶ c.1 (=CJC. III. 311 - 312).

Περὶ τῶν «δικαιωμάτων» τῶν ἐπισκόπων

184. Ὁ κατὰ καιροὺς θεοφιλῆς ἐκάστης χώρας ἐπίσκοπος ἐκεῖνα λήφεται ὑπὲρ κανονικοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐντοπίων αὐτοῦ τὰ ρητῶς ἐν

τῷ χρυσοβούλλῳ τυπικῷ τοῦ μακαρίτου θείου τῆς βασιλείας μου διειλημμένα, ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἤγουν ἀπὸ μὲν τῆς χώρας τῆς ἐχούσης καπνοὺς λ' νόμισμα ἐν χρυσοῦν τῆς προτιμωμένης χαραγῆς τῆς βασιλείας μου, ἀργυρᾶ β', κριθὸν ἓνα, κριθαρίου μόδια ς', οἴνου μέτρα ς', ἀλεύρους μόδια ξξ, καὶ ὀρνίθια λ'. ἀπὸ δὲ τοῦ ἔχοντος κ' καπνοὺς τὸ διμοῖρον τοῦ νομίσματος καὶ τῶν β' ἀργυρῶν, ἀργυρᾶ ι'. μέσαρνον ἓν, κριθαρίου μόδια δ', οἴνου μέτρα δ', ἀλεύρας μόδια δ', καὶ ὀρνίθια κ'. ἀπὸ δὲ τοῦ ἔχοντος δέκα καπνοὺς χωρίου, ἀργυρᾶ ε', ὀρνίθιον ἓν, κριθαρίου μόδια β', οἴνου μέτρα β', ἀλεύρου μόδια β', καὶ ὀρνίθια ι'.

Καὶ ἐπὶ τῶν χειροτονητῶν δὲ τῶν ἱερέων ὁ παλαιὸς ἐνεργήσει τύπος, καθὼς τὸ αὐτὸ διέξεισι τυπικὸν χρυσοβούλλον, καὶ ὁ κατὰ χώραν ἐπίσκοπος τὰ ἑπτὰ μόνον ὁμοίως λήψεται χρυσᾶ ἐν μὲν, ὅτε ποιεῖ τοῦτον λιτὸν παπᾶν ἦτοι ἀναγνώστην· τρία δέ, ὅτε χειροτονεῖ τοῦτον διάκονον· καὶ ἕτερα τρία, ὅτε τελειοῖ τοῦτον ἱερέα.

Καὶ κατὰ τὸ τυπικὸν τοῦ μακαρίτου βασιλέως τοῦ μ ο ν ο μ ἄ χ ο υ διορίζεται ἡ βασιλεία μου, ἵνα ὅταν τινὲς τῶν ὑπὸ τὴν ἐνορίαν τῶν κατὰ χώραν ἐπισκόπων νόμῳ γάμου νομίμοις γυναῖξι συνάπτωνται, ἀναλαμβάνεται ὁ ἐπίσκοπος ἐξ αὐτῶν, ἀπὸ μὲν τοῦ γαμβροῦ νόμισμα ἐν χρυσοῦν, ἀπὸ τῆς νύμφης πανίον πήχεις ιβ', καθὼς ἄρα καὶ ἐκ παλαιοῦ τετύπεται.

Ἄλλὰ καὶ περὶ τοῦ ἀερικοῦ, εἰ μὲν γένηται πταῖσμα παρὰ δύο ἱερωμένων ἢ κληρικοπαροίκων, ἵνα κανονίζονται καὶ σωφρονίζονται παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου αὐτῶν ἢ τοῦ ἐπισκόπου κατὰ τὸν ἱερὸν κανόνα ἢ χρήματα ἀπαιτῶνται ἢ καὶ κολάζονται. Εἰ δὲ τὸ ἐν μέρος τῶν κοσμικῶν ἐστίν, ἵνα κρίνωνται παρ' ἀμφοτέρων, τοῦ τε ἀρχιερέως καὶ τοῦ κατὰ χώραν πράκτορος· καὶ εἰ μὲν τὸ πταῖσμα παρὰ τοῦ ἱερέως εὐρίσκειται, ἵνα ἀποστέλληται παρὰ τοῦ πράκτορος εἰς τὸν ἀρχιερέα, καὶ παρ' ἐκείνου ἵνα κανονίζηται καὶ σωφρονίζηται· εἰ δὲ ἐκ τοῦ κοσμικοῦ γένηται, ἵνα σωφρονίζηται καὶ ἀπαιτῆται παρὰ τοῦ κατὰ χώραν πράκτορος. Τὰ μέντοι ψυχικὰ ἅπαντα, καὶ αὐτὰ δὴ τὰ συνοικέσια, παρὰ τῶν ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων ὀφείλουσι κρίνεσθαι τι καὶ ἐκδιβάζεσθαι.

Ταύτην μαθὼν τὴν ὀδυρμῶν γέμουσαν συμφορὰν Ἄμβροσιος... ἀφικόμενον εἰς τὴν Μεδιόλανον τὸν βασιλέα καὶ συνήθως εἰς τὸν θεῖον εἰσελθεῖν βουλευθέντα νεῶν ὑπαντήσας ἔξω τῶν προθύρων, ἐπιβῆναι τῶν ἱερῶν προπυλαίων τοιάδε λέγων ἐκώλυσεν· «οὐκ οἶσθα ὡς ἔοικεν, ὦ βασιλεῦ, τῆς εἰργασμένης μαιφονίας τό μέγεθος, οὐδέ μετὰ τὴν τοῦ θυμοῦ παῦλαν ὁ λογισμὸς ἐπέγνω τό τολμηθέν· οὐκ ἔα γάρ ἴσως τῆς βασιλείας ἢ δυναστείας ἐπιγνώναι τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ' ἐπιπροσθεῖ ἢ ἐξουσία τῷ λογισμῷ. Χρὴ μέντοι εἰδέναι τὴν φύσιν καὶ τό ταύτης θνητόν τε καὶ διαρρέον καὶ τὸν πρόγονον χοῦν ἐξ οὗ γεγόναμεν καὶ εἰς ὃν ἀπορρέομεν, καὶ μὴ τῷ ἄνθει τῆς ἀλουργίδος ἀποβουκολούμενον ἀγνοεῖν τοῦ καλυπτομένου σώματος τὴν ἀσθένειαν. Ὁμοφυῶν ἄρχεις, ὦ βασιλεῦ, καὶ μὲν δὴ καὶ ὁμοδούλων· εἰς γὰρ ἀπάντων δεσπότης καὶ βασιλεὺς ὁ τῶν ὅλων δημιουργός. Ποίοις τοίνυν ὀφθαλμοῖς ὄψει τὸν τοῦ κοινοῦ δεσπότη νεῶν; ποίοις δέ ποσὶ τό δάπεδον ἐκεῖνο πατήσεις τό ἅγιον; πῶς δέ τὰς χεῖρας ἐκτενεῖς ἀποσταζούσας ἔτι τοῦ ἀδίκου φόνου τό αἷμα; πῶς δέ τοιαύταις ὑποδέξῃ χερσὶ τοῦ δεσπότη τό πανάγιον σῶμα; πῶς δέ τῷ στόματι προσοῖσεις τό αἷμα τό τίμιον, τοσοῦτο διὰ τῶν τοῦ θυμοῦ λόγων ἐκχέαντι παράνομον αἷμα; ἅπιθι τοίνυν, καὶ μὴ πειρῶ τοῖς δευτέροις τὴν προτέραν αὔξειν παρανομίαν καὶ δέχου τὸν δεσμόν, ὃ ὁ θεός ὁ τῶν ὅλων δεσπότης ἄνωθεν γίγνεται σύμψηφος· ἰατρικός δέ οὗτος καὶ πρόξενος ὑγείας.

Αὐτοκρατορικὴ δικαιοδοσία ἐπὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων

185. c.1 Θεσπίζομεν τοίνυν, τάξιν νόμων ἐπέχειν τοὺς ἁγίους ἐκκλησιαστικούς κανόνας τοὺς ὑπὸ τῶν ἁγίων τεσσάρων συνόδων ἐκτεθέντας ἢ θεβαιωθέντας, τουτέστι τῆς ἐν Νικαίᾳ τῶν τη' καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἁγίων ρν' πατέρων καὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ πρώτης ἐν ἣ Νεστόριος κατεκρίθη, καὶ τῆς ἐν Καλχηδόνι, καθ' ἣν Εὐτυχῆς μετὰ Νεστορίου ἀνεθεματίσθη. Τῶν γὰρ προειρημένων ἁγίων δ' συνόδων καὶ τὰ δόγματα καθάπερ τὰς θείας γραφὰς δεχόμεθα καὶ τοὺς κανόνας ὡς νόμους φυλάττομεν.

c.2 Καὶ διὰ τοῦτο θεσπίζομεν, κατὰ τοὺς αὐτῶν ὅρους τὸν ἀγιώτατον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης πάπαν πρῶτον εἶναι πάντων τῶν ἱερέων, τὸν δὲ μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως τῆς

νέας Ῥώμης δευτέραν τάξιν ἐπέχειν μετὰ τὸν ἀγιώτατον ἀποστολικὸν θρόνον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, τῶν δὲ ἄλλων πάντων προτιμᾶσθαι.

Ῥουστινιανοῦ Α', Νεαφὰ τοῦ ἔτους 545
N.J. CXXXI. c. 1 - 2 (=CJC. III. 654 - 655).

* * *

186. Τούτῳ τῷ ἔτει μηνὶ Ὀκτωβρίῳ 5', Ἰνδικτιῶνος 5', ἦρχθη Κωνσταντῖνος ὁ ψευδώνυμος πατριάρχης ἀπὸ τῆς Πριγκίπου νήσου· καὶ ἔδειρεν αὐτὸν ὁ τύραννος Κωνσταντῖνος, ὡς μὴ ἰσχύειν αὐτὸν βαδίσαι. Ἐκέλευσε δὲ αὐτὸν εἰς φορεῖον βασταχθῆναι, καὶ ἀπελθόντα καθίσαι ἐν τῇ σολαίᾳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. Καὶ ἀσηκρήτης ἦν σὺν αὐτῷ βαστάζων τόμον χάρτου, ἐν ᾧ ἦν γεγραμμένα τὰ τοιούτου αἷτια. Παντὸς δὲ τοῦ λαοῦ τῆς πόλεως ἐκ διαταγῆς βασιλικῆς ἐκείσε ἀθροισθέντος καὶ ὀρῶντος ὑπανεγινώσκετο ὁ χάρτης εἰς ἐπήκοον παντὸς τοῦ λαοῦ. Καὶ κατὰ ἐν κεφάλαιον ἔπαιεν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον ὁ ἀσηκρήτης, τοῦ πατριάρχου Νικήτα ἐν τῷ συνθρόνῳ καθεζομένου καὶ θεωροῦντος. Μετὰ δὲ τοῦτο ἀναβιβάσαντες αὐτὸν ἐν τῷ ἄμβωνι καὶ στήσαντες ὀρθιον, ἔλαβε Νικήτας τὸν χάρτην, καὶ ἀποστείλας ἐπισκόπους καὶ λαβὼν τὸ ὠμοφόριον αὐτοῦ ἀνεθεμέτισεν αὐτόν· καὶ ἐπονομάσαντες Σκοτίοψιν ἐξέεωσαν αὐτὸν ὀπισθοφανῶς τῆς ἐκκλησίας. Τῇ δὲ ἐξῆς ἡμέρᾳ ἱπποδρομίας οὔσης, ἐψίλωσαν αὐτοῦ τὴν ὄψιν καὶ ἐγύμνωσαν αὐτοῦ τὴν γενειάδα καὶ τὰς τῆς κεφαλῆς τρίχας καὶ τῶν ὀσφύων, καὶ ἐνδύσαντες αὐτὸν σηρικὸν καὶ ἀμανίκωτον κονδὸν ἐκάθισαν αὐτὸν ἐπὶ ὄνου σαγματωμένου ἐξανάστροφα κρατοῦντα τὴν οὐρὰν αὐτοῦ, καὶ ἐξήνεγκαν διὰ τοῦ διῆπτιου εἰς τὸ ἱπποδρόμιον, τοῦ λαοῦ παντὸς καὶ τοῦ δήμου ἀνασκάπτοντος καὶ ἐμπτύοντος αὐτόν. Ἔσυρε δὲ τὸν ὄνον Κωνσταντῖνος ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ ρινοκοπημένος. Ἐλθόντος δὲ αὐτοῦ ἐν τοῖς δήμοις, κατῆλθον καὶ ἐνέπτυσαν καὶ κόνιν ἐπέριπτον ἐπ' αὐτόν. Ἐνέγκαντες δὲ αὐτὸν εἰς τὸ στάμα ἔρριψαν αὐτὸν ἐκ τοῦ ὄνου καὶ ἐπάτησαν τὸν τραχηλὸν αὐτοῦ· καὶ καθίσαντες αὐτὸν ἀπέναντι τῶν δήμων, ἤκουε παρ' αὐτῶν σκωπτικὸς λόγους ἕως τῆς ἀπολύσεως τοῦ ἱππικοῦ.

Θεοφάνης 441. 5 - 30.

* * *

187. Ἐπεὶ δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ αὐθις τὸν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανόνα φέροντες τοὺς ἐκ προσελεύσεως τοῦ ὑψηλοτέρου ἀξιουμένου θρόνου παρὰ κανόνας ἔλεγον τῆς τελεοτέρας τυγχάνει τιμῆς, καὶ ἠθέλον ταῖς ἀλογίστοις ὀρμαῖς ἐπιτεθῆναι κώλυμα, καὶ ἦσαν

κανονικὴν προσφέροντες ἀξίωσιν· ἡ βασιλεία μου, τὸ παρὰ τῶν θείων κανόνων δεδομένον ταύτῃ προνόμιον παρορᾶσθαι μὴ θέλουσα, καὶ τὰς ἐπὶ προκλήσει τιμῆς προσελεύσεις τῶν ἀρχιερέων ὡς μὴ κανονικὰς μηδ' ἐννόμους τὸ τῆς ἐφέσεως ἀποτέλεσμα μὴ λαμβάνειν ἐθέλουσα, εὐδοκεῖ μὴ ἄλλως ἐπισκοπὴν εἰς προβαθμιώτερον θρόνον ἀνάγεσθαι, ἀρχιεπισκοπῆς δηλονότι ἢ μητροπόλεως, εἰ μὴ ὁ κατὰ καιροὺς βασιλεὺς οἴκοθεν ὀρμηθεὶς, χάριτος ἀνθρωπίνης μὴ μεσολαβούσης οὐκ εὐπροποῦς, βουληθεὶ ταύτῃ τὸ ἐπαναβεβηκὸς ἀξίωμα παρασχεῖν, ἢ τιμῇ τῆς πόλεως ἢ πίστει τῇ πρὸς τὴν εὐαγῆ ἐκκλησίαν ἢ τοῦ προεσιῶτος αὐτῆς τὴν ἀρετὴν σεβασθεὶς, κἀντεῦθεν ἀνθόρμητος γεγωνὸς πρὸς τὸ χαρῖσασθαι τὴν τιμὴν. Καὶ τῷ γε δι' ἀνθρωπίνην προσπάθειαν καὶ τρόπον οὐκ ἐπαινούμενον τὸ ὑπερβεβηκὸς χαριζομένῳ τῆς τάξεως τὸ ἀπὸ τῶν θείων κανόνων δέος ἐπανατείνεται· οἷς ἵνα μὴ περιπέσοι πολλάκις ὁ βασιλεὺς, ἐφήσει καὶ τοῦτο τῷ κατὰ καιροὺς ἀγιωτάτῳ πατριάρχῃ μὴ ἄλλως καταστρωννύειν τὸ παρ' οἰουδήτινος προκομιζόμενον πιτάκιον χάριν προεδρίας τῆς οἰασοῦν ἐκκλησίας, μηδὲ τὸν προεσιῶτα αὐτῆς τοῖς ἀρχιεπισκόποις ἢ τοῖς μητροπολίταις συγκαταλέγεσθαι, εἰ μὴ ὁ πατριάρχης περὶ τούτου ἀνενεγκῶν τῇ βασιλικῇ ἐξουσίᾳ καὶ τὰ περὶ τῶν θείων κανόνων ἀναδιδάξας μάθη, ὡς κατὰ τὸ ἐφείμενον οἴκοθεν ὁ βασιλεὺς ἐξ εὐλόγου προφάσεως τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν τιμὴν ἐχαρίσατο. Τότε γὰρ καὶ προσδέξεται τοῦτο, καὶ τῇ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀρχιερέων ὀμηγύρει συγκαταλέξει τὸν εἰληχότα ἐκ βασιλέως τὴν κρείττω τιμὴν.

'Αλεξίου Α' Κομνηνοῦ, Νεαρὰ τοῦ ἔτους 1087
JGR. Coll. IV. Nov. XXVIII. (=I. 313 - 314).

V I. Δ ι κ α ι ο σ ύ ν η.

Σπουδαιότατος τομέας κρατικής δραστηριότητας για τήν ἁρμονική συμβίωση τῶν κατοίκων τοῦ ἀπέραντου βυζαντινοῦ κράτους, ἦταν ἡ ὀργάνωση τῆς Δικαιοσύνης, δηλαδή τῶν μέσων καί ἰδρυμάτων ἀπ' τὰ ὁποῖα ἀπενέμετο ἡ δικαιοσύνη. Τό βυζαντινό κράτος στό σημεῖο αὐτό ὑπῆρξε κληρονόμος τῶν ρωμαϊκῶν παραδόσεων, πρόσφερε ὅμως πολλά νέα καί σημαντικά, κυρίως στόν τομέα προστασίας τῶν ἀσθενέστερων διαδίκων, ἀπό κάθε ἀπόπειρα καταπάτησης τοῦ δικαίου τους.

Προστασία ἀσθενεστέρων διαδίκων

188. c.1 Κελεύομεν τοίνυν, ὡσάκις παρ' οἰοισδήποτε δικασταῖς ἢ ἄρχονται δίκαι ἢ ἔκκλητοι ἐξετάζονται, πρὸ πάντων τὰ πρωτότυπα τῶν δικαζομένων πρόσωπα, ἢ ἐκείνους εἰς οὓς ὡς εἰκὸς ἐν μέσῳ ἢ ὑπόθεσις μετενεχθῆ, παρουσίᾳ τῶν δικαστῶν ἀπτομένους τῶν ἀγίων εὐαγγελίων ὁμνῆσαι, ὅτι οὐδὲν παντελῶς τοῖς δικασταῖς προστασίας χάριν ἢ ἄλλῳ οἴωδῆποτε προσώπῳ ὑπὲρ ταύτης τῆς αἰτίας καθ' οἰονδήποτε τρόπον δεδώκασιν ἢ ὑπέσχοντο ἢ μετὰ ταῦτα δώσουσιν ἢ δι' ἑαυτῶν ἢ δι' ἄλλου οἰονδήποτε μέσου προσώπου, ἐξηρημένων τούτων ἅτινα τοῖς ἰδίῳις συνηγόροις ὑπὲρ τῆς συνηγορίας παρέχουσιν ἢ τοῖς ἄλλοις προσώποις, ἅπερ οἱ ἡμέτεροι νόμοι δίδοσθαι διετύπωσαν. Τοῦτο δὲ παραφυλάττεσθαι προστάττομεν καὶ ἐν τῷ θείῳ ἡμῶν consistoriῳ, ὅταν consultationes εἰσάγωνται, ὥστε παρουσία τῆς ἱερᾶς συγκλήτου τοὺς μνημονευθέντας ὄρκους παρέχεσθαι. Εἰ δὲ ὡς εἰκὸς τινες τῶν δικαζομένων μὴ δύνανται πρὸς τοὺς δικαστὰς παραγίνεσθαι, τότε κελεύομεν τοὺς παρόντας μὲν ὁμνῆσαι τὸν προειρημένον ὄρκον, πέμπεσθαι δὲ πρὸς τοὺς ἀπόντας ἐκ τῶν ὑπηρετουμένων τάξεων τινὰς μετὰ τοῦ ἐξ ἐναντίας μέρους, ὥστε παρόντων αὐτῶν τοὺς εἰρημένους ὄρκους ὁμοίως παρέχεσθαι. Εἰ δὲ γυνῆ εἴη, ἣτις διὰ τὴν σεμνότητα τοῦ βίου ἐξωτικοῖς ἀνδράσιν ἑαυτὴν δεικνύσαι οὐκ εἴωθεν, τῆνικαῦτα καὶ ἀπόντος τοῦ ἀντιδίκου τοὺς ἐκ τῆς τάξεως πεμπομένους τοὺς μνημονευθέντας δέχεσθαι ὄρκους. Εἰ δὲ ἀπείναι τὰ μέρη ἐν ἄλλοις τόποις συμβαίῃ ἢ ἐν ἐξ αὐτῶν κελεύομεν τὸν ἀπόντα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐν ἣ διαγεί τοὺς ὄρκους κατὰ τὸν εἰρημένον παρ' ἡμῶν τρόπον ἐπὶ πράξεως ὑπομνημάτων παρὰ τῷ ἄρχοντι τῆς ἐπαρχίας ἢ παρὰ τῷ τῶν τόπων ἐκδίκῳ παρέχειν ἐκείνου δη-

λονότι γενικῶς παραφυλαττομένου, ἵνα εἴ τις τῶν δικαζομένων ἀπὼν ἢ παρῶν τὸν τοιοῦτον ὄρκον παρασχεῖν μὴ θελήσει, καὶ τοῦτο φανερωθῆ τῷ δικαστῇ, κατὰ ψῆφον αὐτοῦ ὁ μὲν ἐνάγων τὴν ἔκπιωσιν τῆς ἀγωγῆς, ὁ δὲ ἐναγόμενος καταδίκην ὑπομείνη.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρὰ τοῦ ἔτους 544
N.J. CXXIV. c.1 (=C.J.C. III. 625 - 626).

* * *

189. Προοίμ. Ἐπειδὴ τινες τῶν δικαστῶν μετὰ πολλοὺς τῆς δίκης ἀγῶνας καὶ πλείστας ζημίας τοῖς δικαζομένοις γινομένας ἐπὶ ταῖς παρ' αὐτοῖς κινουμέναις ὑποθέσεσι μηνύσεσι κέχρηται πρὸς τὴν ἡμετέραν γαληνότητα, καὶ τοῦτο τῷ παρόντι γενικῶ νόμῳ συνείδομεν διορθώσασθαι, ὥστε μὴ ὑπέρθεσιν ταῖς ὑποθέσεσιν ἐκ τούτου γίνεσθαι καὶ ἄλλο πάλιν προοίμιον τὰς ἐξετάσεις λαμβάνειν.

c.1 Κελεύομεν τοίνυν μηδένα τῶν δικαστῶν καθ' οἷονδήποτε τρόπον ἢ χρόνον ἐπὶ ταῖς παρ' αὐτοῖς προτιθεμέναις δίκαις μηνύειν πρὸς τὴν ἡμετέραν γαληνότητα, ἀλλ' ἐξετάζειν τελείως τὸ πρᾶγμα καὶ ὅπερ αὐτοῖς δίκαιον καὶ νόμιμον φανείη κρίνειν. Καὶ εἰ μὲν τὰ μέρη ἐφησυχάσει τοῖς κεκριμένοις, τὴν ψῆφον καὶ ἐκδιβασμῶ παραδίδοσθαι κατὰ τὴν τῶν νόμων δύναμιν. Εἰ δὲ τις νομίσειε ἐκ τῆς αὐτοτελοῦς ψήφου ἑαυτὸν θεβλάφθαι, ἐκκλήτῳ κερῆσθαι νομίμῳ, καὶ αὐτὴν κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν νόμων διωρισμένην ἐγγυμνάζεσθαι τάξιν καὶ τέλειον πέρασ δέχεσθαι. Εἰ δὲ δύο καὶ πλείονες εἴεν τῆς δίκης διαγνώμονες, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἀναφυῆ διαφωνία, καὶ οὕτω κελεύομεν ἕνα ἕκαστον τούτων κατὰ τὰ φαινόμενα αὐτῷ τὴν ἰδίαν διδόναι ψῆφον.

Ἐπίλ. Τὰ τοίνυν διὰ τοῦ παρόντος νόμου τοῦ εἰς τὸ διηνεκὲς ἰσχύσοντος παρὰ τῆς ἡμετέρας γαληνότητος ὀρισθέντα τοῦτο μὲν ἢ σὴ ὑπεροχὴ τοῦτο δὲ καὶ πάντες οἱ ἄλλοι δικασταὶ μείζονες τε καὶ ἐλάττονες παραφυλάξαι σπευσάτωσαν, ἰδίκτων μὲν ἐν ταύτῃ τῇ βασιλίδι πόλει κατὰ τὸ σύνηδες παρὰ τῆς σῆς ὑπεροχῆς προτιθεμένων, προστάξεων δὲ πρὸς τοὺς τῶν ἐπαρχιῶν λαμπροτάτους ἄρχοντας καταπεμπομένων, ὥστε πάντας γνῶναι τὰ ὑπὲρ τῆς τῶν δικαζομένων ὠφελείας παρ' ἡμῶν νομοθετηθέντα.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρὰ τοῦ ἔτους 543
N.J. CXXV. (=C.J.C. III. 630).

190. Προοίμ. Πάντα κατὰ τοὺς ἡμετέρους νόμους πράττεσθαι βουλόμενοι καὶ τὴν τούτων δύναμιν φυλάττεσθαι σπουδάζοντες συνείδομεν τὸν παρόντα γράψαι νόμον εἰς τὴν αὐτῶν τῶν νόμων τήρησιν. Ἐγνωμεν γὰρ ὡς τινες τῶν δικαστῶν βουλόμενοι τοὺς τὰς δίκας λέγοντας διαστρέφειν καὶ ἐπικρύπτειν τὰς ἑαυτῶν σπουδάζοντες ἀναβολὰς προφασίζονται πολλάκις λέγοντες, ὅτι θεῖοι τύποι ἢ θεῖαι κελεύσεις ἢ καταθέσεις τῶν περιβλέπτων ἡμῶν ρεφερενδαρίων ἐμφανεῖς αὐτοῖς γίνονται ὡς δὴ διατυποῦσαι ὅπως δέοι τὰς ὑποθέσεις αὐτοὺς ἐξετάζειν ἢ κρίνειν.

c.1 Καὶ διὰ τοῦτο θεσπίζομεν, ὥστε δίκης ἐξεταζομένης εἴτε ἐπὶ χρηματικαῖς ἢ ἐγκληματικαῖς ἢ ἐτέραις οἰαισοῦν ἀναφυομέναις αἰτίαις παρὰ δικασταῖς εἴτε ἐνταῦθα εἴτε ἐν ἐπαρχίαις, μήτε πραγματικὸν τύπον μήτε ἕτεραν ἀντιγραφὴν μήτε θεῖαν ἡμῶν τινα ἔγγραφον ἢ ἄγραφον κέλευσιν ἢ κατάθεσιν ἐν ταύτῃ τῇ βασιλίδι πόλει παρὰ τῶν περιβλέπτων ἡμῶν ρεφερενδαρίων ἢ ἑτέρου τινός, διατυποῦσαν αὐτοῖς ὅπως δέοι τὴν ἀρχθεῖσαν ἐξετάζειν ἢ κρίνειν ὑπόθεσιν, καταφανῆ γίνεσθαι τοῖς δικάζουσιν ἢ καταφανῆ γινομένην κρατεῖν, ἀλλὰ κατὰ τοὺς γενικοὺς ἡμῶν νόμους τὰς δίκας ἐξετάζεσθαι τε καὶ τέμνεσθαι· τὸ γὰρ ἐπὶ τῇ τῶν νόμων κρινόμενον ἐξουσίᾳ οὐκ ἂν δεηθεῖη τινὸς ἕξωθεν διατυπώσεως. Εἰ γὰρ τις εἰς ἡμᾶς ὑπόθεσις ἔλθοι ἢ παρὰ δικαστῆ ἤδη λεγομένη ἢ πρὸ τοῦ ταύτην προοίμιον λαβεῖν καὶ συνίδωμεν ταύτην ἡμεῖς δι' οἰκείας ἡμῶν κρίσεως διατυπῶσαι καὶ τεμεῖν, τοῦτο οὐκ ἐτι τῆς ἑτέρου δικαστοῦ δέεται κρίσεως· τὰ γὰρ παρ' ἡμῶν διὰ θείας (ὡς εἴρηται) κρίσεως διατυπούμενα ἢ τεμνόμενα οὐ προσδέεται τῆς ἑτέρων ἐξετάσεως ἢ κρίσεως ἢ ἀναψηλαφήσεώς τινος. Ἡμεῖς γάρ, οἷς ὁ θεὸς καὶ τὴν τοῦ νομοθετεῖν ἐξουσίαν ἐδώρησατο, εἰ τινα κρίσιν ἐπὶ τινι ὑπόθεσει προσενέγκωμεν, οὐχ ἑτέρῳ δικαστῆ ταύτην ἐπιτρέπομεν εἴτε διὰ τύπων εἴτε διὰ καταθέσεων τῶν περιβλέπτων ἡμῶν ρεφερενδαρίων ἢ ἑτέρου τινός, ὅπως δέοι τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν ἐξετάζεσθαι ἢ κρίνεσθαι, οἷα παρ' ἡμῶν ἄπαξ κεκριμένην καὶ ἀναψηλαφᾶσθαι παρ' οὐδενὸς δυναμένην. Τούτων δηλονότι κρατούντων ὅταν ἐγγράφως τοιαύτη τις ἡμῶν προέλθῃ κρίσις. Εἰ μέντοι γέ τις ἀμφισβήτησις τῷ δικαστῆ περὶ τινος γένηται νόμου, μηνυέτω πρὸς τὸ ἡμέτερον κράτος καὶ τὴν ἐξ ἡμῶν ἐκδεχέσθω τοῦ πράγματος ἔγγραφον σαφήνειαν ἢ ἐρμηνείαν καὶ κατ' αὐτὴν τεμνέτω τὴν δίκην. Εἰ δὲ δίκης λεγομένης ἢ πραγματικὸς ἢ ἡμῶν τύπος ἢ κατάθεσις τῶν περιβλέπτων ἡμῶν ρεφερενδαρίων ἢ ἑτέρου τινός ἢ ἄλλο τι τῶν εἰρημένων πάντων τῶ δικάζοντι ἐμφανισθεῖη

διατάττον τὴν αὐτοῦ ἐξέτασιν ἢ κρίσιν, κελεύομεν τὸν δικαστὴν τοῦτοις παντελῶς μὴ προσέχειν, ἀλλὰ τούτων ἀργούντων καὶ μηδεμίαν παντελῶς ἐχόντων ἰσχὺν κατὰ τοὺς γενικοὺς ἡμῶν νόμους τὸ πρᾶγμα ἐξετάζειν τε καὶ νομίμῳ πέρατι παραδιδόναι.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 541
NJ. CXIII. Προοίμ. καὶ c.1 (=CJC. III. 529 - 530).

* * *

191. c.1 Θεσπίζομεν τοίνυν τὴν μὲν εἰρημένην ὑπόθεσιν, ἐξ ἧς ταῦτα ἡμῖν προσήγγεται, μηδὲν βλαβῆναι τῇ τοῦ χρόνου παραδρομῇ, μηδὲ κυρίαν εἶναι τὴν τοῦ δικαστοῦ ψῆφον ἅπαξ ἐκκληθεῖσαν, ἀλλὰ καὶ προσεξετασθῆναι παρὰ τῇ σῇ ἐνδοξότητι καὶ πέρασ νόμιμον δέξασθαι, κἄν εἰ μυριάκις πλείων τῆς διετίας χρόνος παρέδραμεν ἢ καὶ παραδράμοι. Τοῦ λοιποῦ δὲ ἐπὶ πάσης ὑποθέσεως, ἐφ' ἧς τοιοῦτό τι γένηται καὶ ἐν μέσῳ κινουμένης τῆς δίκης παρὰ τῷ ἐφέτῃ δικαστῇ ἢ καὶ μὴ κινουμένης τινὲς αἰρεθῶσιν ἕτεροι, καὶ διὰ τοῦτο ἢ διετία παρέλθοι, ἧς ἐντὸς ἐχρῆν τοὺς ἐφέτας τὴν δίκην τεμεῖν, καὶ καθ' οἵανδῆποτε περιστάσιν ἐπανέλθοι πάλιν ἐπὶ τοὺς ἐφέτας ἢ δίκη, τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσιν ἐξέστω χρῆσθαι τοῖς μέρεσιν, ὡς ἂν εἰ μὴ ἔτυχον ἀπολιπόντες μὲν τὸ ἐφετικὸν δικαστήριον ἐπὶ δὲ τοὺς αἰρετοὺς ἐλθόντες, μὴ μέντοι δύνασθαι χρῆσθαι τῷ τὴν διετίαν παραδραμεῖν. Ὁ γὰρ ἅπαξ δικαστὰς ἄλλους ἐλόμενος οὐκ ἂν εἴη δίκαιος σιωπὴν ἐγκαλεῖν τῷ διὰ τοῦτο ἀδικηθέντι, διότι τοῖς περὶ τῆς αἰρέσεως τῶν δικαστῶν γενομένοις ἐπίστευσε καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐπεξῆλθεν οὐδὲ ἐπλήρωσε τὴν δίκην ἐκεῖσε διὰ τὸ παρὰ τοῖς δικασταῖς ἐκείνοις ἀγωνισθῆναι τὴν ὑπόθεσιν.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 539
NJ. XCIII. c.1 (=CJC. III. 460).

* * *

192. Παρὰ πολλῶν δγληθεῖσα ἡ βασιλεία μου ἀνέμαθεν, ὡς οἱ πλείους τῶν ἐλκομένων εἰς δικαστήρια, συντρίβειν τοὺς ἑαυτῶν ἀντιδίκους βουλόμενοι καὶ περὶ τούτου πᾶσαν εἰσφέροντες μηχανήν, σοφιστικῶς καὶ ταύτην εὖρον τὴν μέθοδον· ἐλκόμενοι γὰρ ἐπὶ τὰ δικαστήρια, κάκειθεν λιβέλλους ἐπὶ ταῖς κινουμέναις δίκαις λαμβάνοντες τὸν τῆς δίκης ὑπεκκλίνειν ἀγῶνα πειρῶνται διὰ τῆς εἰς τὴν βασιλείαν μου προ-

σενέξεως, λύσεις τοῦ κράτους ἡμῶν πορίζομενοι, ἐπιτροπούσας τῷ ἀκολούθῳ τούτους εἰσάγειν μετὰ τῶν ἀντιδικούντων αὐτοῖς ἐπὶ τὸ βῆμα τῆς βασιλείας μου, κἀντεῖθεν εἰς ὑπερθέσεις χωροῦσι πολλὰς καὶ διακενῆς ἐπὶ χρόνον μακρὸν τοὺς κατ' αὐτῶν συνιστῶντας τὸ δικαστήριον κατατρίβουσιν.

Ὅπερ ἵνα μὴ γίνηται μηδὲ διὰ πονηρᾶς μεθόδου τὸ δικαστήριον παρὰ τῶν κακοτέχνων κατασοφίζεται, διορίζεται πᾶσιν ὑμῖν τοῖς τῶν δικαστηρίων προεστηκόσιν ἢ βασιλεία μου, μηκέτι τὸ ἀπὸ τοῦδε οἰαδῆτινι προσέχειν ἀντιγραφῇ κωλυούση τινὰ τῶν δικαστῶν τὴν ἐπ' αὐτὸν καταπεμφθεῖσαν δίκην γυμνάζειν, κἂν διὰ κινναβάρεως ὑποσεσημασμένη τυγχάνη κἂν τὴν κηρόβουλλον σφραγίδα ἐπιφέρηται· ἀλλὰ μετὰ τὴν τοῦ λιβέλλου δόσιν, εἰ μὲν ἐντὸς κ' ἡμερῶν τῆς διασκέψεως ὁ ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἐλκόμενος λύσιν τῆς βασιλείας μου πορίσεται καὶ ἕτερον δικαστὴν τῷ ἐφ' ὃν πρότερον παρεπέμφθη ἢ δίκη παραζευγνύουσαν, συνιέναι τοὺς ὀρισθέντας κακὰ ταῦτὸν δικαστὰς καὶ τὴν τομὴν ἐπάγειν τοῖς ἀμφοδόλοις ἔννομον· εἰς δ' ὁ τῶν κ' ἡμερῶν παραδράμη χρόνος, μήτε συνδικαστὴν ἕτερον παραδέχεσθαι, ὅτι καὶ τῷ νόμῳ τοῦτο δοκεῖ, μήτε μὴν προφάσει τοῦ ἐπὶ τὸ τῆς βασιλείας μου βῆμα ὀρισθῆναι, ἴσως ἐσῦστερον τὴν δίκην εἰσαγώγιμον ἐμποδίζεσθαι ὅλως εἰς τὴν διάγνωσιν, ἀλλὰ τέμνειν τὴν καταπεμφθεῖσαν τούτῳ ἀμφιβολίαν κατὰ τὴν τοῦ νόμου ἀκρίθειαν, μὴ ἀποκλειομένου πάντως τῷ δικαζομένῳ τοῦ τῆς ἐκκλήτου δικαστηρίου, εἶγε βεβλάφθαι οἶεται. Καὶ τοῦτο πάντες ὑμεῖς γινώσκοντες οἱ δικάζοντες σπεύδετε τὰς ἀνατεθειμένας ὑμῖν δίκας τηρεῖν, καὶ πέρας ταύταις ἐπάγειν ἔννομον. Οὐ βούλεται γὰρ ἡ βασιλεία μου μετὰ τὸ παραπεμφθῆναι ὅλως τινὶ τῶν δικαστῶν ὑπόθεσιν κατὰ πρόσταξιν αὐτῆς ἐξ οἰασδῆτινος μεταγενεστέρας γραφῆς, ἐπιτροπούσης εἰς τὴν βασιλείαν μου εἰσαχθῆναι τὴν δίκην, τὴν διάγνωσιν ἐμποδίζεσθαι· ἀλλὰ προβαίνειν ταύτην ἕως ταύτης ἀνυποστόλως παρὰ τῷ αὐτῷ δικαστῇ ἢ τοῖς (ὡς ἀνωτέρω εἶρηται) διδομένοις τούτῳ συνδικασταῖς, ἐντὸς δηλαδὴ τῆς τῶν κ' ἡμερῶν διασκέψεως. Μετὰ δέ γε τὴν τῆς δίκης περαίωσιν τῷ ἀδικηθῆναι ἴσως οἰομένῳ ἐπ' ἡδείας εἶναι, ἢ ἕτερον ἐπικαλέσασθαι κατ' ἐκκλητὸν δικαστὴν ἢ τὴν τοῦ κράτους ἡμῶν ζητῆσαι ἀκρόασιν.

Περὶ ἐκκλήτων

193. Ἐκκλητός ἐστιν ἐκκλησίς τινος τῶν κριθέντων κατὰ τινος κρίνοντος, ὡς μὴ καλῶς κριθέντος. καὶ πᾶσα μὲν ἐκκλητος καὶ ἐγκλησίς, οὐ πᾶσα δὲ ἐγκλησίς ἐκκλητος. διαιρεῖται δὲ τὸ τῆς ἐγκλήσεως ὄνομα εἰς τε τὴν λεγομένην ἐκκλητον καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἔχουσαν ἐγκλησιν.

Τὸ αὐτοκρατορικὸν καὶ βασιλικὸν κριτήριον ἐκκλήτῳ οὐχ ὑπόκειται, οὐδὲ ἀναψηλαφᾶται ὑπὸ ἑτέρου, ἀλλ' ὑφ' ἑαυτοῦ αἰεὶ ἐπανακρίνεται. καθὰ καὶ ὁ θεόπτης μωϋσῆς τὸ ἐπανακρίνειν τὰς κρίσεις εἰς νόμον ἔθετο.

Τὸ τοῦ πατριάρχου κριτήριον ἐκκλήτῳ οὐχ ὑπόκειται, οὐδὲ ἀναψηλαφᾶται ὑφ' ἑτέρου, ὡς ἀρχὴ καὶ αὐτὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων· ἐξ αὐτοῦ γὰρ πάντα τὰ ἐκκλησιαστικά κριτήρια καὶ εἰς αὐτὸ ἀναλύει καὶ ἀναστρέφεται, αὐτὸ δὲ οὔτε ἔκ τινος οὔτε πρὸς ἕτερον. τὸ τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀρχὴ. ἐπανακρίνεται δὲ πνευματικῶς καὶ αὐτὸ ὑφ' ἑαυτοῦ.

Ἡ τοῦ ἐπάρχου ψῆφος ἐκκλήτῳ οὐχ ὑπόκειται, πλὴν ὑπὸ μόνου τοῦ βασιλέως.

Ἡ τοῦ κοιαιστόρος ψῆφος ἐκκλήτῳ οὐχ ὑπόκειται, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ὑπὸ μόνου τοῦ βασιλέως σκοπεῖται. εἰ γὰρ καὶ τῇ τάξει πρότερον τὸ ἐπαρχικὸν κριτήριον ἦ, ἀλλ' οὐδὲν ἄτοπον τὰ ἐκ μιᾶς ἀρχῆς προερχόμενα τάξει μὲν ἀλλήλων προέχειν, μὴ δεῖσθαι δὲ ἕτερον ἑτέρου πρὸς διόρθωσιν.

Τὰ ἀρχοντικά κριτήρια ἐκκλήτῳ οὐχ ὑπόκειται, πλὴν ἀναψηλαφῶνται ὑπὸ τε τοῦ βασιλέως, ὑπὸ τε τοῦ κοιαιστόρος. ὅσῳ γὰρ πόρρω ἀφίστανται τῆς ἀρχῆς, τοσούτῳ πλείονος καὶ τῆς βοηθείας καὶ πλειόνων τῶν διορθουμένων καὶ ἀναψηλαφῶντων δέονται.

JGR. VI.95-96.

Κληρὸς καὶ λαϊκά δικαστήρια.

194. Οὐδένα τῶν ἐκκλησιαστικῶν βαθμῶν ἢ ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων ἢ διακόνων ἢ ἀπλῶς τινὰ τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου ἄκοντα κριτηρίοις κοσμικοῖς παρίστασθαι ἀνεχόμεθα. εἰ γὰρ τις τοῦτο ποιήσει, παρὰ τῆς ἡμετέρας γαληνότητος τὴν πρέπουσαν ὑποστήσεται παιδευσιν. εἰ δὲ ἐκὼν ὁ ἱερατικὸς τῷ κοσμικῷ κριτηρίῳ

παραστῆ ἢ καὶ πρῶτος τὴν ἐκεῖθεν κρίσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀκροατηρίου προετιμήσατο, αὐτός κ' ἐκεῖθεν νομίσει τό δίκαιον λαβεῖν, ὑπό τῶν ἱερῶν κανόνων καταδικάζεται.

Τοὺς θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων ἀναγκάζει εἰς δικαστήριον παραγίνεσθαι καὶ δοῦναι μαρτυρίαν. ἀλλ' ὁ δικαστῆς πεμπέτω πρὸς αὐτούς τινὰς ἀπὸ τῶν ὑπηρετουμένων αὐτῶ, ἵνα κατὰ τό πρέπον ἱερεῦσιν ἐνώπιον θεοῦ εἴπωσι ἃ γινώσκουσιν.

Τοὺς θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους ὑπὲρ οὐδεμιᾶς χρηματικῆς δίκης πρὸς ἄρχοντα πολιτικόν ἢ στρατιωτικόν ἄκοντα παραγενέσθαι ἢ παρίστασθαι δίχα βασιλικῆς κελεύσεως συγχωροῦμεν. ἀλλὰ τὸν ἄρχοντα τὸν εἴτε ἐγγράφως εἴτε ἀγράφως τοῦτο πρᾶξι τολμήσαντα μετὰ τὴν τῆς ζώνης ἥτοι τοῦ ἀξιώματος ἀφαίρεσιν καὶ χρυσίου λίτρας ποινήν καταβαλεῖν κελεύομεν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐξ ἧς ὁ ἐπίσκοπος ἀχθῆναι καὶ παραστῆναι προσετάχθη.

Κατηγορίαν ἱερέως οὐδεὶς τῶν ἐν τῷ λαϊκῷ κατειλεγμένων ἀρχόντων δικάζει, πλὴν εἰ καθοσιώσεως ἔγκλημα ἢ κατηγορία περιέχει.

JGR. VI. 75-76.

* * *

Περὶ φυλακίσεως

195. Ἀυτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α. Μηνᾶ ἐπάρχω πραιτωρίων. Οὐδένα ἐμβάλλεσθαι ἐν φυλακῇ δίχα προστάξεως τῶν κατὰ τὴν εὐδαιμονα ταύτην πόλιν ἢ ἐν ἐπαρχίᾳ ἐνδόξων ἢ περιβλέπτων ἢ λαμπροτάτων ἀρχόντων ἢ τῶν ἐν ταῖς πόλεσι ἐκδίκων βουλόμεθα. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐμβληθέντων ἢ ἐμβαλλομένων τοὺς θεοφιλεστάτους τῶν τόπων ἐπισκόπους μίαν ἐκάστης ἑβδομάδος ἡμέραν τὴν τετράδα ἢ τὴν παρασκευὴν τοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς διερευνᾶσθαι καὶ σὺν ἀκριβείᾳ μανθάνειν τὰς τῆς αὐτῶν κατοχῆς αἰτίας καὶ εἴτε οἰκέται τυγχάνοιεν ὄντες εἴτε ἐλεύθεροι, εἴτε ἐπὶ χρήμασιν εἴτε ἐπὶ ἄλλοις ἔγκλήμασιν εἴτε καὶ φόνοις ἐμβεβλημένοι.

Καὶ εἰ μὲν δοῦλοί εἰσιν, εἴσω εἴκοσιν ἡμερῶν ἐκβάλλεσθαι αὐτοὺς ἢ σωφρονιζομένους ἢ τοῖς δεσπότηαι παραδιδομένους. Ἦ ἐὰν μὴ φαίνονται οἱ δεσπότεαι, ἀπολύεσθαι αὐτούς.

Ὁ ἐν εἰρκτῇ βληθεὶς διὰ χρηματικὸν ἐλεύθερος ἀπολυέσθω παρέ-

χων ἐγγύας· εἰ δὲ ἀπορεῖ ἐγγυῶν, τεμνέσθω εἴσω λ' ἡμερῶν τὸ κατ' αὐτὸν καὶ ἀπολυέσθω, ἐὰν δὲ πλείονος χρόνου τὸ πρᾶγμα δέηται, τότε ἐξωμοσίᾳ καταπιστευέσθω μέχρι πέρας τῆς δίκης· εἰ δὲ μετὰ τὴν ἐξωμοσίαν ἀπολειφθῆ ὑπὸ περαιώσεως τοῦ ζητουμένου, ἐκπιπέτω τῶν οἰκειῶν πραγμάτων. Ἐὰν ἐλεύθερος ἐγκλήματι κατεχόμενος βληθῆ εἰς φυλακὴν, ἐγγύας διδότη καὶ ἀπολυέσθω. Εἰ δὲ ἀπορεῖ ἐγγυῶν, μεινάτω ἕως ἕξ μηνῶν μόνων ἐν τῇ φυλακῇ. ὧν ἐντὸς τεμνέσθω τὸ κατ' αὐτόν, εἰ μὴ ἄρα κεφαλικῶς ἐνάγεται. Ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐδὲ ἐγγύη καταπιστεύεται, ἐὰν μέντοι γε ὑπὸ τῶν δημοσιευόντων κατηγορηθῆ· ἀλλὰ ἐντὸς πάλιν τῶν ἕξ μηνῶν τὸ κατ' αὐτὸν ὀφείλει πέρας λαβεῖν. Εἰ δὲ οὐκ ὑπὸ τῶν δημοσιευόντων, ἀλλ' ὑπὸ ἰδικοῦ κατηγοροῦ ἐνήχθη τότε καταθαροεῖται ἢ ἐγγύη. Ἐὰν δὲ οὐκ εὐπορῆ δοῦναι ἐγγύας, φυλάττεται ἐπὶ ἓνα μόνον ἐνιαυτόν, οὗ ἐντὸς τὸ κατ' αὐτόν χρη πάντως τέμνεσθαι.

Προλήψεως δὲ περὶ αὐτῶν γενομένης ὡς ὑπευθύνων, εἶναι αὐτοὺς ἐν τῇ φρουρᾷ, ἕως ὅτε περαιωθῆ ἡ δίκη. Εἰ δὲ ἤδη ψῆφος γέγονε παρὰ τῶν ἐγκλεισμένων, ἐκβιβάζεσθαι αὐτήν, εἴτε σωματικὴ ἐστὶν εἴτε χρηματικὴ, ἐχόντων ἐξουσίαν ἐπὶ χρηματικῇ ἐκστῆναι. Ὑπομνησκόντων τῶν ἐπισκόπων τοὺς ἄρχοντας εἰδότες, ὡς ὅτι καὶ αὐτοὶ καὶ αἱ τάξεις αὐτῶν δέκα λίτρας παρέξουσιν.

Ἀδείας διδομένης τοῖς κατὰ καιρὸν θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις, εἴ τινα ραθυμίαν ἴδοιεν γινομένην παρὰ τῶν κατὰ καιρὸν ἐνδοξοτάτων καὶ μεγαλοπρεπεστάτων καὶ λαμπροτάτων ἀρχόντων ἢ παρὰ τῶν πειθομένων αὐτοῖς τάξεων, ταύτην μηνύειν, ὡς ἂν προσήκουσα κατὰ τῶν ραθυμοτάτων ἐνεχθεῖη κίνησις.

Νόμος αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ Α' τοῦ ἔτους 529
CJ. VIII. 4.6. (=CJC. II. 371 - 372).

Περὶ ἰδιωτικῶν φυλακῶν

196. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α. Μηνᾶ ἐπάρχω πραιτωρίων. Ἰδιωτικὰς φυλακὰς πᾶσι τρόποις ἐν πόλεσιν ἢ ἐν κόμαις ἀπαγορευόμεν καθίστασθαι...

Ἡ διάταξις κελεύει μὴ γίνεσθαι ἰδιωτικὰς φυλακὰς· τοὺς δὲ τοῦτο πράττοντας ὑποκεῖσθαι καὶ ἐπιτιμίῳ καὶ διάγειν ἐν τῇ δημοσίᾳ φρουρᾷ τοσαύτας ἡμέρας, ὅσας δήποι' ἂν γέγονεν ὁ ἐγκλεισθεὶς ἐν τῇ γενομένη παρ' αὐτῶν φυλακῇ, ὁποίας ἂν εἴησαν τύχης ἢ ἀξίας, ἐκπίπτειν δὲ καὶ τῆς δίκης τῆς ἀρμοζούσης αὐτοῖς κατὰ τῶν ἐγκλεισθέντων, προ-

νοία τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ ἄρχοντος. Εἰ δὲ ραθυμήσει ὁ ἄρχων, ὑφίσταται κίνδυνον καὶ περὶ τὴν οὐσίαν καὶ περὶ τὴν σωτηρίαν.

Νόμος αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ Α' τοῦ ἔτους 529
CJ. VIII. 5.2 (=CJC. II. 372).

* * *

Περὶ ἐξορίας

197. [Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α. Μηνᾶ ἐπάρχω πραιτωρίων].
Θεσπίζομεν .....

Ἡ διάταξις κελεύει τοὺς πεμπόμενους ἐν ἐξορία μὴ διάγειν ἐν τῇ φυλακῇ τῶν τόπων, εἰς οὓς ἐπέμφθησαν, ἀλλὰ μηδὲ ἐξορίζεσθαι τινα εἰς τὸ φρούριον τῆς Γύψου ἢ εἰς ἑτέρας φυλακάς. Ἄλλ' εἰ μὲν τὸ ἀμάχημα ἄξιόν ἐστι θανάτου, ὑποκείσθαι τῇ τοιαύτῃ κολάσει, εἰ δὲ ἐξορίας ἢ διηνεκοῦς ἢ προσκαίρου, τότε ἐξορίζεσθαι αὐτοὺς μὴ κελευμένους ἐν ταῖς φυλακαῖς τῶν τόπων ἐν οἷς πέμπονται ἀποτίθεσθαι, ἀλλὰ πέμπεσθαι εἰς ἐπαρχίαν, εἰς ἣν ἂν ὁ δικάζων ὀρίζη, χωρὶς τῶν ὑπεξηρημένων κατωτέρω ἐπαρχιῶν τε καὶ πόλεων, ἔχοντας αὐτοὺς ἐξουσίαν ἐν πάσῃ τῇ ἐπαρχίᾳ εἰς ἣν ἐπέμφθησαν διατρίβειν, μὴ δυναμένους ἐξιέναι τῆς ἐπαρχίας ἢ μένοντας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἄτακτόν τι ποιῆσαι. Ἐὰν δὲ τις ἢ τῆς ἐπαρχίας ἐξέλθῃ ἢ μένων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἄτακτόν τι ποιήσῃ, ἔστω ὑπὸ τὸν ἔσχατον κίνδυνον τιμωρούμενος ἢ παρὰ τοῦ ἄρχοντος τῆς ἐπαρχίας ἢ παρὰ τοῦ ἄρχοντος ἐκείνων τῶν τόπων εἰς οὓς ἔφυγε. Καὶ οἱ βαλλόμενοι δὲ ἐν δεσμοτηρίῳ ἐν τῇ βασιλίδι πόλει μὴ μενέτωσαν ὑπὲρ τὸν χρόνον τὸν ὀρισθέντα ἤδη ἐν τῷ ἀνωτέρῳ τίτλῳ περὶ τῶν φυλαττομένων. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις συντομωτέραν γίνεσθαι τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐγκλημάτων καὶ ἐὰν φανῇ τις ἄξιος ἐξορίας, ἐξορίζεσθαι αὐτὸν μὴ εἰς φυλακὴν, ἀλλ' εἰς ἐπαρχίαν χωρὶς τῶν ἀπηγορευμένων, ἐπὶ τῷ πάλιν ὑποκείσθαι αὐτοὺς τῇ ἐσχάτῃ τιμωρίᾳ, ἢ ἐὰν ἐξέλθῃ τῆς ἐπαρχίας ἢ ἐκεῖσε διάγοντες ἄτακτόν τι ποιήσωσι. Τοὺς δὲ ἄρχοντας Ἀλεξανδρείας καὶ Θηβαΐδος κελεύει μόνους εἰς Γύψον καὶ εἰς Ὀασιν ἐκπέμπειν αὐτοὺς ἢ ἕως ἑξ μηνῶν ἢ τὸ μῆκιστον ἕως ἐνιαυτοῦ. Εἰ δὲ διηνεκὴς ἐστὶν ἡ ἐξορία, μήτε εἰς Γύψον πεμπέτωσαν μήτε εἰς Ὀασιν μήτε εἰς φυλακὴν ἑτέρας ἐπαρχίας, ἀλλ' ὡς εἴρηται εἰς τελείαν ἐπαρχίαν, ἐπὶ τῷ, εἰ τι πταισούσιν ἢ παρεξέλθῃσι τὰς κελεύσεις τῶν πεμφάντων αὐτοὺς ἀρχόντων, εἰς ἔσχατον τιμωρηθῆναι. Κελεύει δὲ

τούς ταξεώτας τούς ἐν ἐκάστῳ δικαστηρίῳ ὑπομνήσκειν τούς ἄρχοντας περὶ τούτου τοῦ νόμου, καὶ μηδὲ κατέχεσθαι τινὰ ὑπὲρ τὸν χρόνον τῆς ἐξορίας αὐτοῦ, ἀλλὰ παραχρῆμα ἀφίεσθαι ἀζημίως καὶ ἀδιαστρόφως, τὸν δὲ ἐπιχειρήσοντά τι λαβεῖν τὸ τετραπλάσιον ἀποδιδόναι. Κεκόλυνται δὲ οἱ ἄρχοντες ἐξορίζειν εἰς τὰς ὑποτεταγμένας τῇ διατάξει ἐπαρχίας τε καὶ πόλεις.

Οἱ κατὰ τόπον ἐπίσκοποι φρονιζέτωσαν παραφυλαχθῆναι ἐν τοῖς ἐξοριζομένοις διηνεκῶς ἢ ἐπὶ τινὰ χρόνον ρητὸν τὰ προστεταγμένα τῇ διατάξει.

Νόμος αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ Α' τοῦ ἔτους 529
CJ. VIII. 47.26 (=CJC. II. 392 - 393).

* * *

Δικαστικαὶ μεταρρυθμίσεις Ἀνδρονίκου Β'

198. Ἐνθεν τοι καὶ τὸν τεῦθεν καθυπισχνεῖτο συντάττειν λόγον χρυσοβούλλειον περὶ κρίσεως, καὶ δικαστὰς ἐκλέξασθαι, ἕκ τ' ἀρχιερέων ἕκ τ' ἄλλως ἱερωμένων καὶ ἕκ τῶν συγκλητικῶν, ὡς συμποσοῦσθαι τοὺς πάντας εἰς δώδεκα, οἷς δὴ καὶ ὄρκωμοτήσασιν ἢ μὴν ἀδωροδοκῆτως καὶ ἀπροσωπολήπτως τὰς κρίσεις ἐκφέρει ἀπ' αὐτῆς τῆς αὐτοῦ μητρὸς καὶ δεσποίνης ἄχρι καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τυχόντα, πιστοῖς χρῆσαι τ' ἂν κριταῖς κατὰ τὰ ἀνάκτορα. Καὶ πλεῖστ' ἄλλα παραινέσας ἀπέλυε τὸν λαόν. Ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις καὶ ὁ χρυσοβούλλειος μὲν συντάττεται λόγος, οἱ δ' ἐκλέγονται πρόσφοροι, καὶ σύναξις πάλιν αὐθις κατὰ τῆς δεσποίνης ἀνάκτορα γίνεται, τῆδε τότε τοῦ κρατοῦντος σκηνοῦντος. Καὶ δημηγορεῖ βασιλεὺς τὰ εἰκότα, καὶ ὁ χρυσοβούλλειος λόγος ἀναγινώσκεται. Προέβη δὲ καὶ τισιν ὄρκος τῶν δικαστῶν, ὅσοι δὲ καὶ ἕκ τῆς συγκλήτου πείρα νομικῆ καὶ συνέσει προφέροντες ἐκλέχοντο. Καὶ φοβερὸν καθίστατο δικαστήριον μεγάλῳ τε καὶ μικρῷ ἐπισημῶς τὰς κρίσεις ἐκφέρον, εἰ καὶ μὴ ἐς μακρὰν διετέλεσεν, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον, κατὰ τὰς τῶν μουσικῶν χορδῶν κρούσεις, ἐξησθενηκὸς διαπεφωνήκει.

Γεώργιος Παχυμέρης III. 16 - 17 (II. 236.11 - 237.8 CB.).

Καθολικοί κριταὶ τῶν Ῥωμαίων

199. Ἐπεὶ ἡ βασιλεία μου, πολὺν τινα τὸν ἔρωτα περὶ τὸ δίκαιον ἔχουσα καὶ διὰ πολλῆς καὶ μεγάλης τῆς σπουδῆς τιθεμένη καὶ περὶ πλείστου ποιουμένη δικαιοσύνην ἐν ἅπασι πολιτεύεσθαι τοῖς ὑπ' αὐτήν, κατέστησε καθολικοὺς κριτὰς αὐτῶν, μηδὲν ποιεῖσθαι τοῦ δικαίου πρότερον ὁμόσαντας, ἀλλὰ δεύτερα τὰ πάντα τούτου τίθεσθαι καὶ τούτου πάντα τρόπον καθ' ὅσον περίεστιν αὐτοῖς δυνάμεως ἐξέχεσθαι, ἤδη διὰ τοῦ παρόντος προστάγματος αὐτῆς καὶ ὡς κεφαλάδας τῶν ἐν τοῖς κάστροις τε καὶ χώραις ταύτης πάντων εἶναι διορίζεται, ἔχοντας ἔνδοσιν καὶ πᾶσαν ἄδειαν, ἵνα ἐν οἴῳ τόπῳ τῆς βασιλείας μου γένωνται ἐν χρεῖα δεφενδεύσεως ἐφ' οἷς κρίνωσί τε καὶ ἀποφαίνωνται, λέγωσι καὶ πρὸς τοὺς κεφαλαττικεύοντας ἐν τῷ τοιούτῳ τόπῳ καὶ πρὸς ἄλλον τῶν ἐκεῖ οἰκούντων ὃν ἂν θούλωνται, καὶ πείθωνται οὗτοι τούτοις καὶ ὑπακούωσι καὶ δεφενδεύωσι καὶ ἀποπληρῶσιν οὗτοι, καθὼς ἂν οὗτοι λέγωσιν, εἴτε τῶν προσγενῶν ἀνθρώπων τῆς βασιλείας μου εἰσὶν εἴτε τῶν λοιπῶν ἀρχόντων καὶ ἀρχοντοπούλων αὐτῆς εἴτε τῶν ἐκδουλευόντων ἐν τῷ ὀσπητίῳ τῆς βασιλείας μου εἴτε τῶν στρατιωτῶν εἴτε ἑτέρας τινὸς τάξεως. Οἷος δὲ ἀπὸ τούτων τολμήσει καὶ ἀπειθήσει τοῖς τοιούτοις καθολικοῖς κριταῖς τῶν ρωμαίων καὶ οὐδὲν δεφενδεύσει τὴν ἦν ἂν εἴπωσιν οὗτοι ὑπόθεσιν, κἂν οἵτινες ἄρα καὶ ὧσιν οἱ καταδικαζόμενοι παρ' αὐτῶν κἂν οἴου βαθμοῦ τυγχάνωσιν ὄντες κἂν ὄσπην τὴν γνησιότητα καὶ τὸν πλησιασμόν ἔχωσιν εἰς τὴν βασιλείαν μου, εἰ μὲν εὐρίσκεται οὗτος ὁ ἀπειθήσων εἰς τοῦτο κεφαλαττικέων εἰς τὸν τοιοῦτον τρόπον ἢ καὶ ἀλλοτρώπως ἐνοχοποιούμενος, ὀφείλουσιν οἱ τοιοῦτοι καθολικοὶ κριταὶ τῶν ρωμαίων παραστέλλειν αὐτὸν ἐκ τοῦ παραντίκα ἀπὸ τοῦ κεφαλαττικίου αὐτοῦ, ἔτι δὲ καὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦτον τῇ ἐμφανείᾳ τοῦ παρόντος προστάγματος· εἰ δὲ οὐδὲν εὐρίσκεται εἰς ἐνοχὴν τινα ὁ τούτοις τολμήσων μὴ ὑπακούσαι, εἴτε τῶν προσγενῶν ἀρχόντων εἴτε καὶ λοιπῶν ἀρχόντων καὶ ἀρχοντοπούλων ἐνὶ τῆς βασιλείας μου εἴτε ἑτέρας τινὸς τάξεως, ἔχωσι πᾶσαν ἄδειαν κρατεῖν τὸ ὀσπήτιον καὶ τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ καὶ ποιεῖν καὶ ἑτέραν παιδεύειν καὶ καταδίκην εἰς αὐτὸν οἷαν ἂν διακρίνωσιν. Ὀφείλουσι δὲ οὗτοι ἵνα, καὶ ἐάν τινες ἐγκαλῶσι τοῖς εἰς κεφαλὴν εὐρισκομένοις αὐτῶν κρίνειν καὶ τούτους καὶ ἀποκαθιστᾶν ὅσον ἂν φαίνεται αὐτοῖς δίκαιον, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἄλλων ρωμαίων ἀπάντων ἔχουσιν ἀνατεθειμένον καὶ ὠρισμένον παρὰ τῆς βασιλείας μου, καὶ ποιῶσι καὶ διαπράττωνται. Εἰ γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ ἀπελύθη καὶ ὁ παρῶν ὀρισμὸς τῆς

βασιλείας μου. Ἐίχε τὸ μηνὶ μαρτίῳ ἰνδ. β', δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρὸς.

'Ανδρονίκου Γ' Παλαιολόγου, Πρόσταγμα τοῦ 1329
JGR. Coll. V. Nov. XLII. (=I. 581 - 582).

* * *

Περὶ μαρτύρων

200. c.1 Θεσπίζομεν δέ, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς μεγάλης ταύτης καὶ εὐδαίμονος πόλεως, ἔνθα πλείστη καθέστηκε (θεὸς δὲ ἠγείσθω τοῦ λόγου) πολλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν εὐπορία, εὐυπολήπτους δεῖν εἶναι τοὺς μάρτυρας καὶ ἢ κρείττους τῆς τοιαύτης διαβολῆς διὰ τὸ τῆς ἀξίας ἢ στρατείας ἢ εὐπορίας ἢ ἐπιτηδεύσεως ἀναμφισβήτητον, ἢ εἴπερ οὐ τοιοῦτοι καθεστᾶσιν, ὑφ' ἑτέρων γοῦν ὅτι καθεστᾶσιν ἀξιόπιστοι μαρτυρούμενοι καὶ μὴ τινὰς ἐπιδιφρούς μηδὲ χαμερπεῖς μηδὲ παντοίως ἀσήμους ἐπὶ μαρτυρίαν ἰέναι, ἀλλ' ὥστε εἴπερ ἀμφισβητηθεῖη τὰ κατ' αὐτούς, δύνασθαι ραδίως ἀποδεικνύναι τὸν τῶν μαρτυρησάντων βίον ὡς ἄμεμπτός τε καὶ ἐπεικῆς εἶη. Εἰ δὲ ἄγνωστοί τινες εἶεν καὶ πανταχόθεν ἀφανεῖς καὶ τι φανεῖεν ὅπως περὶ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀληθῶν διαφθεῖραι σπεύδοντες, δύνασθαι καὶ βασάνοις αὐτοὺς ὑποκεῖσθαι, καὶ τοὺς δικαστάς, εἰ μὲν ἄρχοντες εἶεν, αὐτοὺς τοῦτο πράττειν, εἰ δὲ ἕτεροι παρὰ τοὺς τὰς ἀρχὰς ἔχοντας, ἐνταῦθα μὲν παραλαμβάνειν τὸν ὑπουργοῦντα τῷ μεγαλοπρεπεστάτῳ πραιτώρι τῶν δήμων, κατὰ χώραν δὲ τὸν τῶν τόπων ἔκδικον, καὶ δι' αὐτῶν προσάγειν αὐτοῖς τὴν ἐκ τῶν βασάνων πείραν, ὅπως ἂν ταύτη γοῦν μηδὲν κατακρύψαιεν τῶν ἀληθῶν, ἢ καὶ ἀλοῖεν διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ χρημάτων τὴν μαρτυρίαν ποιούμενοι ἢ καὶ ἄλλως περὶ αὐτὴν κακουργοῦντες.

'Ιουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 539
NJ. XC. c.1 (=CJC. III. 446 - 447).

201. Ἐπὶ μαρτύρων ζητεῖται ἡ ἀξία καὶ ἡ πίστις καὶ τὰ ἠθῆ καὶ ἡ στερόροτης· διόπερ οὐκ ἀκούονται οἱ ἐναντιούμενοι τοῖς ἐν ἐκμαρτυρίῳ ὑφ' ἑαυτῶν εἰρημένοις.

'Ἐπὶ ἐκάστου μάρτυρος ὀφείλει ζητεῖσθαι πρότερον, εἰ τίμιος καὶ ἄμεμπτος ἢ ἄτιμος καὶ ἐπίψογος, εὐπορος ἢ ἐνδεής, ὥστε διὰ κέρδος τι πλημμελῆσαι, φίλος τοῦ παράγοντος ἢ ἐχθρὸς τοῦ καθ'

οὐ παράγεται. ὅταν γάρ ὑποψίας ἐστέρηται, μαρτυρεῖ. τὰ δέ περὶ τούτου διακρίνει ὁ δικαστής, καὶ εἰ μίαν μεμελετημένην ὁμολογίαν προφέρουσι καὶ εἰ πρὸς τὰς πεύσεις καθαρῶς ἀποκρίνονται καὶ ὅποια τεκμήρια ὀφείλει ὁ δικαστής προσδέχεσθαι.

Κωλύεται μαρτυρεῖν ἄνηβος, οἰκέτης, κωφός, ἄλαλος, μαινόμενος, ἄσωτος, υἱός ὑπεξούσιος ὅτε ὁ πατήρ αὐτοῦ παρὰ ἄλλου γραφῆ κληρονόμος.

Υἱός πατρί ἢ πατήρ υἱῷ οὐ μαρτυρεῖ, ἀλλ' οὐδέ οἰοσδήποτε ἐν ἰδίῳ αὐτοῦ πράγματι.

Οὐ μαρτυρεῖ δοῦλος ἢ ἀπελεύθερος κατὰ τοῦ πάτρωνος ἢ παιδός αὐτοῦ.

Οὐ μαρτυρεῖ ὁ καταδικασθεὶς ἐπὶ μαρτυρία ὡς λαβῶν χρήματα.

Οὐ μαρτυρεῖ πένης· πένης γάρ ἐστιν ὁ μὴ ἔχων νομισμάτων περιουσίαν.

Οὐκ ἐστιν ἀξιόπιστος μάρτυς ὁ κελεύεσθαι δυνάμενος ἐπὶ τὸ μαρτυρῆσαι.

Ὁ καταδικασθεὶς τῷ τῆς μοιχείας ἐγκλήματι οὐ μαρτυρεῖ.

Ὁ συνηγορήσας ἢ ὁ ἐκβιβάσας ὑπόθεσιν οὐ μαρτυρεῖ ἐν αὐτῇ.

Ὁ κατὰ τινος ἤδη μαρτυρήσας οὐ μαρτυρεῖ πάλιν κατ' αὐτοῦ.

JGR. VI. 76.77.

Συμβόλαια

202. c.1 "Ὅθεν θεσπίζομεν, τοὺς τε ὅσοι τοῖς πραττομένοις ὑπηρετοῦνται εἴτε ἐν δικαστηρίοις εἴτε ἔνθα ἂν συνίστανται πράξεις, τοὺς τε συμβολαιογράφους καὶ τοὺς ὄλως καθ' οἰονδήποτε σχῆμα συμβόλαια γράφοντας εἴτε ἐπὶ ταύτης τῆς μεγάλης πόλεως εἴτε ἐν τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν, ὧν ἡμῖν ἐξάρχειν δέδωκεν ὁ θεός, οὕτω πως ἄρχεσθαι τῶν συμβολαίων· Βασιλείας τοῦδε τοῦ θειοτάτου Αὐγοῦστοῦ καὶ αὐτοκράτορος ἔτους τοσοῦδε. Καὶ μετ' ἐκεῖνα ἐπιφέρειν τὴν τοῦ ὑπάτου προσηγορίαν τοῦ κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος ὄντος καὶ τρίτην τὴν ἐπινέμησιν, παρεπομένου τοῦ μηνός καὶ τῆς ἡμέρας. Οὕτω γὰρ ἂν διὰ πάντων ὁ χρόνος τηροῖτο, καὶ ἢ τε τῆς βασιλείας μνήμη ἢ τε τῆς ὑπατείας τάξις ἢ τε λοιπὴ παρατήρησις ἐγκειμένη τοῖς συμβολαίοις ἀνόθευτα ταῦτα κατὰ πολὺ καταστήσει. Εἰ δὲ καὶ τις παρὰ τοῖς τὴν ἐώαν οἰκοῦσιν ἢ ἄλλοις ἀνθρώποις φυλάττεται παρατήρησις ἐπὶ τοῖς τῶν πόλεων χρόνοις, οὐδὲ ταύτη βασκαίνομεν· ἀλλὰ προτετάχθω

μὲν ἢ βασιλεία, ἐπέσθω δὲ ὡς εἴρηται ὃ τε ὑπάτος ἢ τε ἐπινέμησις ὃ τε μὴν ἢ τε ἡμέρα, καθ' ἣν πράττεται καὶ γράφεται τὰ γινόμενα, τῆν-καυτὰ τε ἐπαγέσθω καὶ τὸ τῆς πόλεως πᾶσι τρόποις ἔτος. Ἡμεῖς γὰρ ἀφαιροῦμεν μὲν τῶν ἔμπροσθεν οὐδὲ ἓν, βασιλικῇ δὲ προσθήκῃ τὸ πρᾶγμα αὔξομεν. Καὶ ἀρχέσθω εὐθύς ἀπὸ τῆς ἡγεμονίαι θεῶν προϊούσης πρώτης ἐπινεμήσεως, οὕτω πως αὐτῶν γραφόντων· Βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ θειοτάτου Αὐγούστου καὶ αὐτοκράτορος ἔτους ἐνδεκάτου μετὰ τὴν ὑπατείαν Φλαβίου Βελισαρίου τοῦ λαμπροτάτου ἔτους δευτέρου τῆς πρὸ τοσῶνδε. Οὕτω τε ἐν ἅπασιν ὀνομαζέσθω τὰ τῆς βασιλείας ἔτη τῆς τε ἡμετέρας, ἐφ' ὅσον ἂν αὐτὴν ὁ θεὸς μηκύνῃ, τῆς τε τῶν ἐφεξῆς αὐτοκρατόρων· πρόδηλον ὄν· ὡς νῦν μὲν ἔτους ἐνδεκάτου τῆς ἡμετέρας γράψουσι βασιλείας, ἀρχομένου δὲ τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν, καθ' ἣν ἡμᾶς ὁ θεὸς τοῖς Ῥωμαίων ἐπέστησε πράγμασι, δωδέκατον ἔτος γράψουσι, καὶ ἐφεξῆς οὕτως ἕως ἡμῖν ὁ θεὸς τὴν βασιλείαν ἐκτείνει· ἵνα ἡμῖν καὶ τοῦτο τὸ πρᾶγμα πρὸς τοῖς νόμοις καὶ τῇ τούτων ποιήσει μένοι διηνεκῶς ἀθάνατον, τῆς μνήμης τῆς βασιλείας παντὶ συμπαραγινομένης πράγματι τε καὶ χρόνῳ.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 537
NJ. XLVII. c.1 (=CJC. III. 284 - 285).

203. c.2 Ἐκεῖνο μέντοι τῷ παρόντι προστίθεμεν νόμῳ, ὥστε τοὺς συμβολαιογράφους μὴ εἰς ἕτερον χάρτην καθαρὸν γράφειν συμβόλαιον, πλὴν εἰ μὴ εἰς ἐκεῖνον ὃς προσκείμενον τὸ καλούμενον πρωτόκολλον ἔχει, φέρον τὴν τοῦ κατὰ καιρὸν ἐνδοξοτάτου κόμητος τῶν θείων ἡμῶν λαργιτιόνων προσηγορίαν καὶ τὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ χάρτης γέγονε καὶ ὅποσα ἐπὶ τῶν τοιούτων προγράφεται, καὶ τοῦτο τὸ πρωτόκολλον μὴ ἀποτέμνειν, ἀλλ' ἐγκείμενον εἶναι. Ἴσμεν γὰρ πολλὰς παραποιήσεις ἐκ τῶν τοιούτων χαρτῶν ἐλεγχθεῖσας πρότερόν τε καὶ νῦν· ὥστε καὶ εἰ τις εἶη χάρτης (καὶ γὰρ δὴ καὶ τοῦτο εἶδομεν) ἔχων τὸ πρωτόκολλον οὐχ οὕτω καταγεγραμμένον, ἀλλ' ἄλλην τινὰ γραφὴν ἔχων, μηδὲ ἐκεῖνον προσιέσθωσαν ὡς κίβδηλόν τε καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα οὐκ ἐπιτήδειον, ἀλλὰ μόνῳ τῷ τοιούτῳ χάρτη ὁποῖον ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν τὰ συμβόλαια ἐγγραφέτωσαν. Ταῦτα δὲ τὰ περὶ τῆς ποιότητος τῶν χαρτῶν ἡμῖν διωρισμένα καὶ τῆς ἀποτομῆς τῶν καλουμένων πρωτοκόλλων κρατεῖν ἐπὶ τῆς εὐδαιμόνου ταύτης πόλεως μόνον βουλόμεθα, ἐνθα πολὺ μὲν τῶν

συναλλαγμάτων πλήθος ἐστὶ, πολλή δὲ ἡ τῶν χαρτῶν ἀφθονία, καὶ πάρεστι τῷ νενομισμένῳ τρόπῳ τοῖς πράγμασι χρῆσθαι καὶ μὴ διδόναι πρόφασιν τισὶ παραποίησιν ἁμαρτάνειν, ἧς ἑαυτοὺς ὑπευθύνους ὄντας ἀποδείξουσιν, εἴ τι παρὰ ταῦτα προᾶξει θαρρήσειαν.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 537
NJ. XLIV. c.2 (=CJC. III. 276 - 277).

* * *

204. Ὁ προχειρισθόμενος (ταβουλλάριος) ὀφείλει ἐπὶ στόματος ἔχειν τοὺς τεσσαράκοντα τίτλους τοῦ ἐγχειριδίου νόμου καὶ τῶν ἑξήκοντα τῶν Βασιλικῶν τὴν γνῶσιν, παιδευθῆναι δὲ καὶ τὴν ἐγκύκλιον παιδευσιν, ὡς ἂν μὴ διαμαρτάνῃ <μὲν> ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν, ὀλισθαίνῃ δὲ καὶ περὶ τὴν λέξιν. Ἔχειν δὲ καὶ τὸν χρόνον πληρέστατον τοῦ διατρανοῦσθαι καὶ τῷ νοί καὶ τῷ σώματι. Χειρὸς δὲ γραφὴν ἐκτυπούτω ἐν τῷ συλλόγῳ, τοῦ μήτι τῶν ἀδοκῆτων διαπράττεσθαι· εἰ δὲ καὶ φωραθείῃ, ἐκπιπέτω τοῦ βαθμοῦ.

Δεῖ δὲ προχειρίζεσθαι τοῦτον οὕτως. Μετὰ τὴν διαμαρτυρίαν καὶ τὴν ἔρευναν ἐμφανίζεσθαι μετὰ τοῦ συλλόγου τῶν ταβουλλαρίων καὶ τοῦ πριμικηρίου τῷ ἐνδοξοτάτῳ ἐπάρχῳ τῆς πόλεως ἐφεστρίδα ἡμφιεσμένον, ἐπομνυομένων ἐκείνων εἰς Θεὸν καὶ τὰς σωτηρίας τῶν βασιλέων τοῦ μὴ διὰ τινὰ χάριν ἢ παράκλησιν ἢ συγγένειαν ἢ φιλίαν τοῦτον τῷ βαθμῷ ἐντάτεσθαι, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν καὶ σύνεσιν καὶ τὸ ἱκανὸν εἶναι ἐν πᾶσι. Καὶ μετὰ τὴν τῶν ὄρκων βεβαίωσιν σφραγίδι τοῦτον προχειρίζεσθαι ἐν τῷ ἐπαρχικῷ σεκρέτῳ παρὰ τοῦ τὴν ἡγεμονίαν ἔχοντος, εἶθ' οὕτως ἐντάτεσθαι τῷ συλλόγῳ καὶ ἀριθμεῖσθαι τοῖς ταβουλλαρίοις. Ἐπειτα ἐν ναῷ Κυρίου, οὗ πλησίον τὴν κατοίκησιν ἔχει, ἀφικνεῖσθαι, πάντων τῶν ταβουλλαρίων ἐφεστρίδας ἡμφιεσμένων, καὶ τελεῖσθαι μετ' εὐχῆς τοῦ ἱερέως τὴν ἐφεστρίδα ἀποβαλλόμενον καὶ λευκὸν φαινόλιον ἐνδιδυσκόμενον, καὶ προπέμπεσθαι παρὰ τῶν ταβουλλαρίων πάντων τὰς ἑαυτῶν ἐφεστρίδας ἡμφιεσμένων, αὐτοῦ δὲ τοῦ πριμικηρίου θυμιατήριον κατέχοντος καὶ πρὸς αὐτὸν τὴν εὐωδίαν ἐκπέμποντος, ἐν ταῖς χερσὶ δηλαδὴ τὴν Βίβλον τοῦ προχειρισθέντος ἐπιφερομένου, οἷτω κατευθύνεσθαι τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ διὰ τοῦ θυμιατηρίου ἐνσημαινομένου ὡς θυμίαμα ἐνώπιον Κυρίου. Καὶ οὕτως ἐνδόξως ἀπιέναι ἐν τῇ καθέδρᾳ ἐν ἣ ἐκκληρώθη, εἶτα οἴκοι ἐπαναστρέφειν μετὰ τῆς αὐτῆς δόξης συμποσιάζειν τε τῆνικαῦτα μετὰ τῶν συμπαρόντων καὶ εὐφραίνεσθαι.

Οὐκ ὀφείλει ὁ σύμπαρ ἀριθμὸς τῶν συμβολαιογράφων ὑπερβαίνειν τὸν εἰκοστὸν τέταρτον ἀριθμὸν, μὴ δὲ ὁ κατὰ τὴν ἡμέραν ἔπαρχος ἐξουσίαν ἔχέτω πλείω τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἐντάττειν προφάσει τοῦ ὑποκαθηγητᾶς δίδοσθαι· εἰ δὲ τοῦτο φωραθεῖη ποιῶν, ἐκπιπέτω τῆς ζώνης αὐτοῦ καὶ τῆς ἀξίας, ἀλλ' ὅσαι στατίονες, τοσοῦτοι καὶ συμβολαιογράφοι.

Ἐπαρχικὸν Βιβλίον I. 2- 3, 23 (σ. 73 καὶ 75).

Δ'

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

I. Αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ καὶ ἐθιμοτυπία.

Ὅπως ἡ ὅλη κρατικὴ ὀργάνωση, ἔτσι καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἀνακτόρων ἦταν καθορισμένη μέχρι τὶς τελευταῖες τῆς λεπτομέρειες καὶ οἱ αὐλικὲς τελετὲς διέποντο ἀπὸ αὐστηρότατη ἐθιμοτυπία. Τόσο οἱ αὐτοκρατορικὲς ἀκροάσεις, ὅσο καὶ οἱ αὐλικὲς διασκεδάσεις καὶ τελετὲς, ἀκόμη καὶ ἡ ἐκλογή συζύγου ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα καὶ ὅλη γενικὰ ἡ ἰδιωτικὴ του ζωὴ, ἦταν μέ ἀκρίβεια καθορισμένες.

Γάμος αὐτοκράτορος

205. Τῆς συνήθους ἐκκλησιαστικῆς τάξεως τελουμένης ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου πρωτομάρτυρος Στεφάνου τοῦ ἐν τῷ παλατίῳ τῆς Δάφνης καὶ τῶν νεονύμφων στεφανουμένων, ἐξέρχονται διὰ τοῦ Ὀκταγώνου καὶ τοῦ Αὐγουστέως καὶ τῆς Χρυσῆς Χειρὸς, καὶ δέχονται αὐτοὺς οἱ τε μάγιστροι καὶ πατρίκιοι ἐν τῷ Ὀνοποδίῳ καὶ <μετὰ> τὸ στήναι τοὺς νεονύμφους, γίνεται ἡ συνήθης ἀκολουθία. Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ὀψικευομένων τῶν νεονύμφων ὑπὸ τε μαγίστρων καὶ πατρικίων καὶ τῆς λοιπῆς πάσης τάξεως, ἔρχονται μέχρι τοῦ σεκρέτου τῶν ὑπάτων καὶ δέχονται ἐκεῖσε πάντες οἱ συγκλητικοὶ ἅμα μαγίστρων καὶ πατρικίων καὶ <μετὰ> τὸ στήναι τοὺς νεονύμφους, γίνεται ἡ συνήθης ἀκολουθία. Τὰ δὲ μέρη ἴστανται ἐν τῷ τρικλίῳ τῶν κανδιδάτων ἐνθεν κάκειθεν πλησίον τῶν γραδηλίων τῆς Μανναύρας, καὶ δὴ τῶν νεονύμφων ἐξιόντων τὰς πύλας τοῦ Κομιστωρίου, αὐλοῦσι τῶν δύο μερῶν τὰ ὄργανα, δηλονότι ἴσταμένων ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει τῆς ἀναβάσεως τῶν αὐτῶν γραδηλίων.

Καὶ εὐθέως λέγουσιν οἱ κράκται τῶν δύο μερῶν ἐνώμενοι ἀμφω «Πολλά, πολλά, πολλά». Ὁ λαὸς «Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά». Οἱ κράκται «Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, τοὺς δεσπότας φύλαξον. Πνεῦμα τὸ πανάγιον, τὸς Αὐγουστάς σκέπασον. Κύριε, ζωὴν αὐτῶν διὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν. Βασιλεῦ νεόνυμφε, Θεὸς διαφυλάξῃ σε. Ἐντιμε, ἐνάρετε, Τριάς κατακοσμήσῃ σε καὶ χαρὰν παρέξῃ σοι Θεὸς ὁ ἐπουράνιος, εὐλογῶν τὸν γάμον σου, ὡς μόνος ὑπεράγαθος. Ὅς ἐν Κανᾷ τὸ πρότερον τῷ γάμῳ παρεγένετο καὶ ἐν αὐτῷ εὐλόγησεν τὸ ὕδωρ ὡς φιλάνθρωπος, καὶ οἶνον ἀπετέλεσεν ἀν-

θρώποις εἰς ἀπόλαυσιν, οὗτος εὐλόγησεν σε μετὰ τῆς συζύγου σου, καὶ τέκνα σοι δωρήσεται Θεὸς πορφυρογέννητα. Αὕτη ἡ ἡμέρα τῆς χαρᾶς τῶν Ῥωμαίων ἐν ἧ ἔνυμφεύθης ὁ δεῖνα ἄναξ ὁ δεῖνα τῆ εὐτυχεστάτη Αὐγούστη.

Καὶ ἀποκινούντων τῶν νεονύμφων, εἰσέρχονται τὰ μέρη εἰς τὸν παστὸν, καὶ ἰσταμένων τῶν νεονύμφων ἐν τῷ παστῷ ἔστεφανωμένων ἀκτολογοῦσιν τῶν δύο μερῶν οἱ κράται ἐνώμενοι ἄμφω «Πολλά, πολλά, πολλά». Ὁ λαός· «Πολλὰ ἔτη εἰς πολλά». Οἱ κράται· «Καλῶς ἦλθες, ὁ δεσπότης τῷ Ῥωμαίων». Ὁ λαός· «Καλῶς ἦλθες». Οἱ κράται· «Καλῶς ἦλθες, ὁ δεσπότης, σὺν τῇ Αὐγούστη». Ὁ λαός· «Καλῶς ἦλθες». Οἱ κράται· «Καλῶς ἦλθες, θεοεπίλεκτε Αὐγοῦστα». Ὁ λαός· «Καλῶς ἦλθες». Οἱ κράται· «Καλῶς ἦλθες, θεοσκεπάστε Αὐγοῦστα». Ὁ λαός· «Καλῶς ἦλθες». Οἱ κράται· «Καλῶς ἦλθες, ὁ δεῖνα, χαρὰ Ῥωμαίων». Ὁ λαός· «Καλῶς ἦλθες». Οἱ κράται· «Καλῶς ἦλθες, ἡ εὐγένεια τῆς πορφύρας». Ὁ λαός· «Καλῶς ἦλθες». Οἱ κράται· «Καλῶς ἦλθες ἡ ποθειμένη παρὰ πάντας». Ὁ λαός· «Καλῶς ἦλθες». Οἱ κράται· «σὺ ἐκ θείας ψήφου προεχειρίσθης εἰς σύστασιν καὶ ἀνέγερσιν τοῦ κόσμου, σὺ ἐνυμφεύθης ἐκ Θεοῦ τῇ πορφύρα· σὲ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, στεφανώσας σε τῇ αὐτοῦ παλάμῃ, ἀλλ' ὁ εἰς ταύτην καλέσας σε τὴν ἀξίαν καὶ συζεύξας σε ὁ δεῖνα τῷ δεσπότη, τοὺς χρόνους πληθύνῃ ἐν τῇ πορφύρα. Εἰσακούσῃ ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ ὑμῶν».

ζων. Πορφ., De caer. I. 39 (196.19 - 198.23 CB) ἢ 48. (II. 6.1 - 7.33 Vogt).

206. Ὁ δὲ προμνημονευθεὶς Λέων ἐκεῖνος ὁ βασιλεὺς, ὁ καὶ τό στέμμα, καθὼς ἀνωτέρω προείρηται, παρανόμως καὶ τολμηρῶς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας δίχα γνώμης τοῦ τότε πατριαρχοῦντος λαβὼν καὶ περιθήμενος καὶ τὴν δίκην συντόμως δούς ἀξίαν τῆς αὐτοῦ πονηρᾶς ἐγχειρήσεως, ἐτόλμησε καὶ τὴν τοιαύτην ἐντολήν τοῦ ἀγίου βασιλέως ἐκείνου, ἥτις, ὡς ἤδη δεδήλωται, ἐν τῇ ἀγία τραπέζῃ ἀναγεγραμμένη καθέστηκεν, παρὰ φαῦλον θέσθαι καὶ ὡς μηδὲν λογίσασθαι, καὶ ὡς ἅπαξ ἔξω τοῦ θείου φόβου καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ πεποίηκεν ἑαυτὸν, συνεστήσατο καὶ μετὰ τοῦ χαγάνου Χαζαρίας γαμικὸν συναλλάγιον, καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς γυναῖκα ἐδέξατο, καὶ μέγα ἐκ τούτου ὄνειδος καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ καὶ ἑαυτῷ προσετρίψατο, ὡς τὰ προγονικὰ παραγγέλματα

ἀκυρώσας καί παρ' οὐδέν λογισάμενος· πλήν οὐδέ ὀρθόδοξος ἐκεῖνος Χριστιανός ἦν, ἀλλ' αἰρετικὸς καί εἰκονομάχος. Διὸ χάριν τῶν τοιούτων αὐτοῦ παρανόμων ἀσεβημάτων ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ διηνεκῶς ἀποκηρύττεται καὶ ἀναθεματίζεται, ὡς καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου βασιλέως Κωνσταντίνου διατάξεως παραβάτης καὶ ἀνατροπεύς.

Κων. Πορφ., De adm., σ. 72.

* * *

Γέννησις διαδόχου

207. Ἄνιόντων τῶν δύο μερῶν ἐν τῇ φιάλῃ τοῦ Σίγματος, λέγουσιν οἱ κράτται· «Τοῖς δεσπότης». Ὁ λαός· «Νίκαις καλὴ ἡμέρα». Οἱ κράτται· «Καὶ τί πρὸς αὐτούς;» Ὁ λαός· «Καὶ ἐνίσχυσον αὐτούς, ναὶ Κύριε, σὺ αὐτούς σῶσον, ναὶ Κύριε, νίκαις καλὴ ἡμέρα». Οἱ κράτται· «Ταῖς Αὐγούσταις». Ὁ λαός· «Νίκαις καλὴ ἡμέρα». Οἱ κράτται· «Καὶ τί πρὸς αὐτάς;» Ὁ λαός· «Καὶ ἐνίσχυσον αὐτάς, ναὶ Κύριε, - σὺ αὐτάς σῶσον, ναὶ Κύριε, νίκαις καλὴ ἡμέρα». Οἱ κράτται· «Τῇ συγκλήτῳ». Ὁ λαός· «Νίκαις καλὴ ἡμέρα». Οἱ κράτται· «Καὶ τί πρὸς αὐτήν;» Ὁ λαός· «Καὶ ἐνίσχυσον αὐτήν, ναὶ Κύριε σὺ αὐτήν σῶσον, ναὶ Κύριε, νίκαις καλὴ ἡμέρα». Οἱ κράτται· «Τῶν στρατοπέδων». Ὁ λαός· «Νίκαις καλὴ ἡμέρα». Οἱ κράτται· «Καὶ τί πρὸς αὐτούς;» Ὁ λαός· «Καὶ ἐνίσχυσον αὐτούς, ναὶ Κύριε, σὺ αὐτούς σῶσον, ναὶ Κύριε, νίκαις καλὴ ἡμέρα».

Οἱ κράτται δὲ λέγουσιν ἀπὸ τούτων ἕτερα ἄκτα· «Καλὰς ἡμέρας καὶ ἀγαθὰς ὁ Θεὸς παράσχη τοῖς ὀρθοδόξοις δεσπότης». Ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράτται· «Ὁ Θεὸς καλαῖς ἡμέραις πλεονάσῃ τὴν βασιλείαν». Ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράτται· «Ὁ Θεὸς καλὰς ἡμέρας καταπέμψῃ τοῖς δεσπότης». Ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράτται· «Ὁ Θεὸς καλὰς ἡμέρας καταπέμψῃ ταῖς Αὐγούσταις σὺν τοῖς πορφυρογεννήτοις». Ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράτται· «Τελείας νίκας ὁ Θεὸς χορηγήσῃ ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα». Ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράτται· «Ὁ Θεὸς καλὰς ἡμέρας καὶ καλὰ γενέθλια παράσχη τῷ τεχθέντι ὑμῖν ὁ δεῖνα τῷ πορφυρογεννήτῳ». Ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράτται· «Πνεῦμα τὸ πανάγιον, τὰς Αὐγούστας σκέπασον». Ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράτται· «Μήτηρ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, φύλαττε τὰ πορφυρογέννητα». Ὁ λαὸς ὁμοίως

ἐκ γ'. Οἱ κράκται· «Ἐς, ὁ Θεός ὁ ἅγιος, τοὺς δεσπότας φύλαττε». Ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Οἱ κράκται· «Κύριε, ζωὴν αὐτῶν διὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν». Ὁ λαὸς ὁμοίως ἐκ γ'. Καὶ λέγουσι πάντες· «Πολυχρόνιον ποιήση ὁ Θεός».

ζων. Πορφ., De caer. I. 42 (216.6 - 217.17 CB.) ἢ 51 (24.3 - 25.15 Vogt).

* * *

Γενέθλια αὐτοκράτορος

208. Προέρχονται ἅπαντες οἱ ἄρχοντες ἠλλαγμένοι, καὶ ἴσταται ἡ προέλευσις ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ καὶ τρίτης ὥρας καταλαβούσης, στοιχεῖται τὸ κλητώριον, ἡ δὲ τραπέζα ἴσταται ἐν τῷ Ἰουστινιανῷ τρικλίνῳ. Καὶ ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς περιβεβλημένος διβητήσιον πορφυροῦν, καὶ καθέζεται ἐπὶ τῆς τιμίας αὐτοῦ τραπέζης, καὶ εἰσέρχονται οἱ κληθέντες ἀπὸ τε μαγίστρων, πατρικίων καὶ λοιπῶν συγκλητικῶν. Ἄπαντες δὲ αὐτῶν εἰσέρχονται ἠλλαγμένοι, καθὼς εἴθισται, οἱ μὲν πατρίκιοι τὰ χρυσόταβλα αὐτῶν χλανίδια, οἱ δὲ στρατηγοὶ τὰ σαγία αὐτῶν, οἱ δὲ πρωτοσπαθάριοι καὶ οἱ λοιποὶ ἄρχοντες, ἕκαστος κατὰ τὸ ἴδιον ἀξίωμα, φοροῦσιν καὶ τὰς στολὰς, καὶ καθέζονται ἐν τῷ κλητωρίῳ ἠλλαγμένοι.

Καὶ πάντων καθεσθέντων τῶν προειρημένων ἀρχόντων ἐν τῷ κλητωρίῳ, δηλοποιεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς πατρικίοις διὰ τοῦ τῆς τραπέζης, ὡς δτι· «Ἐκβάλλετε τὰ χλανίδια ὑμῶν». Καὶ ἀναστάντες οἱ πατρίκιοι καὶ οἱ στρατηγοὶ ὑπερέχονται τὸν βασιλέα, καὶ ἀπαλλάσσουν οἱ μὲν πατρίκιοι τὰ χλανίδια αὐτῶν, οἱ δὲ στρατηγοὶ τὰ σαγία αὐτῶν, ἀπολαμβάνουσι δὲ τὰς αὐτῶν στολὰς ἐγγιστιάριοι βασιλικοὶ οἱ παριστάμενοι ἐν τῇ κάτω τραπέζῃ καὶ ἐπιδιδούσιν αὐτὰ τοῖς ὑπουργοῖς αὐτῶν εἰς τὰ Σκύλα. Οἱ δὲ ἄρχοντες τοῦ κουβουκλείου ἠλλαγμένοι ὄντες ἐκτελοῦσι διπλοῦν παραστάσιμον, εἰ τύχη ἐν κυριακῇ· οὐ γὰρ ἐνδέχεται τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ γενέσθαι δέξιμον, καὶ διὰ τοῦτο ἀλλάσσει πᾶσα ἡ σύγκλητος.

Κων. Πορφ., De caer I. 61 (277.4 - 278.4 CB) ἢ 70 (II. 86.3 - 87.6 Vogt).

Κηδεία αυτοκράτορος

209. Ἐξέρχεται τὸ λείψανον διὰ τοῦ Καβαλλαρίου, καὶ τίθεται εἰς τὰ ἰθ' Ἀκκούβιτα ἢ χρυσῆ κλίνη ἢ ἐπονομαζομένη λύπης, καὶ πρόκειται ἐκεῖσε τὸ αὐτὸ λείψανον, ἐστεμμένον μετὰ διβητησίου καὶ χρυσῆς γλαμύδος καὶ καμπαγίων, καὶ εἰσέρχονται οἱ τῆς Ἀγίας Σοφίας γήλωνες καὶ ὁ κλῆρος, ὡσαύτως καὶ πᾶσα ἢ σύγκλητος ἀπὸ σκαραμαγίων, καὶ ψάλλουσιν κατὰ ἀκολουθίαν. Εἶθ' οὕτως νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει ἐκεῖσε· «Ἐξέλθε, βασιλεῦ, καλεῖ σε ὁ Βασιλεὺς τῶν Βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν Κυριευόντων». Τοῦτο λέγει τρίτον, καὶ παραντίκα αἶρεται τὸ λείψανον παρὰ τῶν βασιλικῶν, καὶ πάλιν εἰσφέρουσιν αὐτὸ ἔνδον τῆς Χαλκῆς, καὶ τιθέασιν αὐτὸ ἐκεῖσε, καὶ ποιοῦσι τὰ ἐξ ἔθους. Καὶ ὅτε ὀφείλει ἀρθῆναι τὸ λείψανον, νεύει ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ ἄρχεται λέγειν ἐκ τρίτου τό· «Ἐξέλθε, βασιλεῦ» καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ εἶθ' οὕτως ἐξέρχεται τὸ λείψανον ἀπὸ τῆς Χαλκῆς, βασταζόμενον ὑπὸ βασιλικῶν πρωτοσπαθαρίων, καὶ διέρχεται διὰ τῆς Μέσης, καὶ τὸν τάπον καταλαβόντων, ἐν ᾧ μέλλει κηδευθῆναι, γίνεται ἡ ἀκολουθία τῆς ψαλμωδίας καὶ τὰ συνήθη. Εἶτα νεύει πάλιν ὁ πραιπόσιτος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ ποιῆται τὴν ἀναφώνησιν οὕτως· «Ἐἴσελθε, βασιλεῦ, καλεῖ σε ὁ Βασιλεὺς τῶν Βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν Κυριευόντων». Ἐκ τρίτου. Εἶθ' οὕτως· «Ἀπόθου τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς σου» καὶ εὐθέως αἶρεται παρὰ τοῦ πραιποσίτου, καὶ τίθεται σημεντέϊνον μετὰ πορφυρᾶς λιτῆς, καὶ τίθεται ἐν τῷ μνημείῳ.

Ἰστέον ὅτι ὁ αὐτὸς τύπος καὶ ἡ αὐτὴ τάξις καὶ ἀκολουθία γίνεται καὶ εἰς τὴν τῆς Αὐγούστης κηδεϊαν. Χρὴ δὲ τὸν τῆς καταστάσεως ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τῆς Αὐγούστης λέγειν· «Ἐξέλθε, βασίλισσα, καλεῖ σε ὁ Βασιλεὺς τῶν Βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν Κυριευόντων».

Κων. Πορφ., De caer. I. 60 (275.15 - 276.24 CB.) ἢ 69 (84.2 - 85.7 Vogt).

* * *

Προσκύνησις αυτοκρατόρων

210. Τῶν δὲ πρὸς τε Ἰουστινιανοῦ καὶ Θεοδώρας ἐπὶ τῇ πολιτείᾳ νεοχρωθέντων καὶ ταῦτά ἐστι. Πάλαι μὲν ἡ σύγκλητος βουλή παρὰ βασιλέα ἰούσα τρόπῳ τοιῶδε προσκυνεῖν εἶθιστο. Πατρίκιος μὲν τις ἀνῆρ παρὰ μαζὸν αὐτοῦ προσεκύνει τὸν δεξιόν. Βασιλεὺς δὲ αὐτοῦ

καταφιλήσας τῆς κεφαλῆς ἐξίει, οἱ δὲ λοιποὶ ἅπαντες γόνυ κλίναντες βασιλεῖ τὸ δεξιὸν ἀπηλλάσσοντο. Βασιλίδα μέντοι προσκυνεῖν οὐδαμῆ εἶθιστο. Παρὰ δὲ Ἰουστινιανόν τε καὶ Θεοδώραν τὰς εἰσόδους ποιούμενοι οἱ τε ἄλλοι ἅπαντες καὶ ὅσοι τὸ πατρικίων ἀξίωμα εἶχον ἔπιπτον μὲν εἰς τὸ ἔδαφος εὐθύς ἐπὶ στόμα, χειρῶν δὲ καὶ ποδῶν ἐς ἄγαν σφίσι τετανυσμένων τῷ χεῖλει ποδὸς ἑκατέρου ἀψάμενοι ἐξανίσταντο. Οὐδὲ γὰρ ἡ Θεοδώρα τὴν ἀξίωσιν ἀνεδύετο ταύτην, ἢ γε καὶ τοὺς πρέσβεις προσίσθαι Περσῶν τε καὶ τῶν ἄλλων βαρβάρων, χρήμασί τε αὐτοὺς δωρεῖσθαι, ὥσπερ ὑπ' αὐτῇ κειμένης τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, οὐδαμῆ ἀπηξίου, πρᾶγμα πώποτε οὐ γεγονὸς ἐκ τοῦ παντὸς χρόνου.

Προκόπιος, Ἀνέκδοτα 30.21 - 24 (III¹. 184.19 - 185.13).

* * *

Ἐποδοχὴ αὐτοκράτορος ἐπιστρέφοντος εἰς Κων/πολιν

211. Ἐνδεκάτῃ τοίνυν τοῦ Αὐγούστου μηνός, ἡμέρα 6' ἔτους 517', εἰσῆλθεν ὁ εὐσεβῆς βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς εἰς Κωνσταντινούπολιν περὶ ὥραν α' διὰ τῆς πόρτης τῶν Χαρισίου, τῶν συγκλητικῶν καὶ τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως ἐκείσε ὑπαντησάντων δίχα στεφάνων, καὶ ἐλθὼν ἐπὶ τὸ δεύτερον ἠΰξατο ἐν τοῖς Ἀποστόλοις καὶ ἤψεν κηρὸς εἰς τὸ μνημα τῆς δεσποίνης, καὶ κατῆλθεν ἐπὶ τὸ καπετώλιον. Ὡς δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὴν μέσην, ὑπήντησαν δομέστικοι πρωτίκτωρες, αἱ ἑπτὰ σχολαὶ καὶ μετ' αὐτοὺς τριβοῦνοι καὶ κόμητες, πάντες μετὰ λευκῶν χλανιδίων καὶ κηρῶν δεξιά καὶ ἀριστερὰ ἰστάμενοι, καὶ μετ' αὐτοὺς μαγιστριανοί, φαδρικήσιοι, τάξις τῶν ἐπαρχῶν καὶ τοῦ ἐπάρχου, ἀργυροπρᾶται καὶ πάντες πραγματευταί, καὶ πᾶν σύστημα, καὶ ἀπλῶς ἀπὸ τοῦ καπιτωλίου μέχρι τῆς χαλκῆς τοῦ παλατίου πάντα ἐπεπλήρωτο, ὥστε μόλις προβαίνειν τὸν ἵππον τοῦ βασιλέως. Ὡς δὲ εἰσεῖη τὴν χαλκὴν ὁ βασιλεὺς, ἔστη ὁ ἀδμισσιωνάλιος, ἔχων τὸν πρωτίκτωρα καὶ τὸν θριαμβευτὴν, καὶ ἔκραξεν τὸ θριαμβευτάλιον. Οὕτω γὰρ συνεῖδεν γενέσθαι ὁ μάγιστρος διὰ τὸ μὴ εἰσερχεσθαι τὸν βασιλέα διὰ τῆς χρυσοῦς πόρτης. Πάντες δὲ οἱ ἄρχοντες καὶ πατρικιοὶ πεζεύοντες ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων ἐδηρίγευσαν, καὶ οἱ κουβικουλάριοι πεζεύοντες ἠκολούθησαν.

Κων. Πορφ., De caer. App. ad libr. I (497.13 - 498.13 CB.).

Προετοιμασία έορτασίμου ήμέρας

212. Πρὸ μιᾶς ήμέρας τής οίας οὖν ένισταμένης περιφανεστάτης έορτής εισέρχονται οί πραιπόσιτοι έν τῷ Χρυσοτρικλίνω, τής καθημερινής δηλονότι ίσταμένης προελεύσεως, και ύπομινήσκουσι τούς δεσπότας περι τής έορτής, είτα κελεύουσιν τούτους οί δεσπότες άγεσθαι έπι τήν αύριον πρόκενσον ήτοι προέλευσιν. Οί δέ έξερχόμενοι όρίζουσι πᾶσιν τοῖς τοῦ κουβουκλείου, όμοίως και τῷ κατεπάνω και τῷ δομεστίκω τῶν βασιλικῶν, σὺν τούτοις δέ και τοῖς δυσὶ δημάρχους· άποστέλλουσι δέ και μανδάτα τῷ τε δομεστίκω τῶν νουμέρων και τῷ κόμητι τῶν τειχέων, και, άπλῶς είπειν, πάσαις ταῖς τάξεσι και πᾶσι τοῖς σεκρέτοις καταμηνύουσι περι τής τοιαύτης προελεύσεως, ίνα έκάστη τάξις και έκαστον σέκρετον κατά τήν ίδίαν τάξιν και κατά τόν ίδιον τοῦ σεκρέτου τύπον τὰ αύτοῖς άρμόζοντα προεντρεπίσωσι. Και μήν και τῷ ύπάρχω τής πόλεως γνωρίζουσι τοῦ εύτρεπίσαι και άνακαθᾶραι τήν βασιλικήν έξοδον, έν ή μέλλουσι οί δεσπότες προελθεῖν, και πάσας τὰς έκείσε εισφερούσας λεωφόρους όδούς, έν αἷς μέλλουσι διέρχεσθαι οί δεσπότες δια τοῦ πυξίνου πρίσματος και τής έκ κισσοῦ και δάφνης μυρρίνης τε και δενδρολιθάνου ταύτην κατακοσμεῖν και άλλους, όσα ό τότε φέρει καιρός, εύώδεσί τε και ποικίλοις άνθεσι.

Κων. Πορφ., De caer. I. 1 (5.16 - 6.18 CB.) ή I. (1. 3.7 - 4.6 Vogt).

Εἰς άναζήτησιν βασιλικής μνηστής

213. Κατά δέ τόν καιρόν εκείνον, βασιλεύοντος τής φιλοχρίστου Ειρήνης αυγούστης σὺν άνακτι τῷ υἱῷ αυτής Κωνσταντίνω, έξήτει ή βασίλισσα κόρην επiléξασθαι έν πάση τή τῶν Ῥωμαίων χώρα από άνατολῶν έως δυσμᾶς προς τὸ ζευξαι τόν υἱόν αυτής τόν βασιλέα. Γυρεύσαντες δέ πᾶσαν τήν δύσιν μεσημβριαν τε και τήν άρκτιῶν και μή εύρόντες, ήλθον εις τὰ μέρη τοῦ Πόντου. Γυρευόντων δέ αυτῶν ήλθον κατά τὸ μεσόγειον Παφλαγονίας εις τὸ χωρίον τοῦ έλεήμονος άνδρός (Φιλαρέτου)· τὸ δέ όνομα τοῦ χωρίου Ἄμνια, ύπὸ τής πόλεως Γαγγρῶν τελοῦσα. ....

Τής δέ τραπέξης εύτρεπισθείσης έν τῷ μεγάλω τρικλίνω, εισελθόντες οί βασιλικοί και θεασάμενοι τόν τε τρικλινον πάνυ ώραῖον, ώσαύτως

δὲ καὶ τὴν τράπεζαν ἑλεφαντίνην ἀρχαίαν περικεχρυσωμένην στρογγύλοειδῆ παμμεγέθη, ὡς καθέζεσθαι ἐν αὐτῇ ἄνδρας τριάκοντα ἕξ, θεασάμενοι δὲ καὶ ἐπικείμενα βράσματα ἐν αὐτῇ καθάπερ τινὸς βασιλέως, θεωρήσαντες δὲ καὶ τὸν ἄνδρα ἱεροπρεπῆ καὶ πάνυ ὠραῖον — ἦν γὰρ ἀληθῶς οὐ μόνον τῇ φιλοξενίᾳ ἀφωμοιωμένος τῷ Ἀβραάμ, ἀλλὰ καὶ τῇ θεωρίᾳ ὅμοιος αὐτῷ ὑπῆρχεν — ἠδύνθησαν αὐτῷ σφόδρα . . . . .

Εἶπον δὲ οἱ βασιλικοί· «Ἐξελθάτωσαν δὴ τὰ κοράσια, ἵνα ἴδωμεν αὐτάς, κατὰ τὴν ἔνθεον κέλευσιν τῶν ἐκ θεοῦ ἐστεμμένων μεγάλων βασιλέων ἡμῶν. Οὕτως γὰρ ἐκέλευσαν ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις δούλοις αὐτῶν, ἵνα μὴ διαλάθῃ ἡμῖν πού ποτε ἐν πάσῃ τῇ γῆ τῇ Ῥωμαίων κόρη ἦν μὴ ἴδωμεν». Εἶπεν δὲ ὁ γέρον πρὸς τοὺς βασιλικούς· «Κύριοί μου, φάγωμεν καὶ πίωμεν ἕξ ὧν ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς καὶ εὐφρανθῶμεν καὶ ὑμεῖς ἀπὸ κόπου ἔστε καὶ ἀπὸ ὁδοῦ πολλῆς, καθευδήσαντες ἐν ἀμεριμνίᾳ καὶ αὖριον τὸ θέλημα τοῦ κυρίου γενέσθω». Ἐγένετο δὲ οὕτως.

Καὶ ὡς ἀνέστησαν τῷ πρωὶ ἐπεζήτησαν πάλαι τὰ κοράσια μετὰ σπουδῆς πολλῆς. Εἶπεν δὲ πρὸς αὐτοὺς ὁ γέρον· «Κύριοί μου, ἡμεῖς εἰ καὶ πτωχοὶ ὑπάρχομεν, ἀλλ' οὖν αἱ θυγατέρες ἡμῶν οὐδέποτε ἐξήλθουσαν ἐκ τοῦ κουβουκλίου αὐτῶν· ὡς δὲ κελεύετε, οἱ ἐμοὶ δεσπότες, εἰσέλθατε εἰς τὸ κουβούκλιον καὶ θεάσασθε αὐτάς». Ἀναστάντες δὲ οἱ ἄνδρες σπουδαίως, εἰσῆλθουσαν εἰς τὸ κουβούκλιον καὶ ὑπάντησαν αὐτοῖς αἱ θυγατέρες τοῦ γέροντος μετὰ τῶν θυγατέρων αὐτῶν, καὶ θεωρήσαντες τὰς μητέρας καὶ θυγατέρας κάλλει σφοδροτάτῳ περιεκλαμψάσας ὑπὲρ πᾶσαν θέαν γυναικὸς ἐν καταστολῇ κοσμίῳ, ἐξέστησαν καὶ συχαρεῖς γενόμενοι καὶ μὴ δυνάμενοι χωρίσαι τὰς μητέρας ἐκ τῶν θυγατέρων διὰ τὸ ἰσότερον κάλλος τῆς θέας αὐτῶν, ἔφησαν πρὸς τὸν γέροντα· «Ποῖαί εἰσιν αἱ θυγατέρες σου καὶ ποῖαι αἱ ἔγγονές σου»; Ὁ δὲ διεχώριζεν αὐτάς καὶ εὐθέως καταμετροῦσι τὸ μέτρον τὸ βασιλικὸν τὴν ἡλικίαν τῆς πρώτης καὶ εὗρον καθῶς ἔχρηζον· θεασάμενοι καὶ τὸ λαυραῖον, εὗραν καὶ τοῦτο ὅμοιον, ὁμοίως καὶ τὸ τζαγκίον καταμετρήσαντες τοῦ ποδός, εὗρον ἰσόμετρον· καὶ ἄραντες ταύτας μετὰ πολλῆς χαρᾶς σὺν τῇ μητρὶ αὐτῶν καὶ τῷ γέροντι καὶ παντὸς τοῦ οἴκου αὐτῶν, ἀπήεσαν μετὰ χαρᾶς εἰς τὸ Βυζάντιον ὁμοῦ τὸν ἀριθμὸν ψυχῶν τριάκοντα.

214. Ἐἴτα φθασάντων αὐτῶν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον, πρῶτον μὲν εἰσήνεγκαν οἱ βασιλικοὶ τὴν τοῦ Γεροντιανοῦ θυγατέραν (πρὸς Σταυράκιον τὸν τῶν ἀνάκτων ἐπιστήθιον, ὃς ἅπαντα ἐδιοῖκει τὰ τοῦ παλατίου)· καὶ ἰδόντες αὐτὴν ὃ τε βασιλεὺς καὶ ἡ τούτου μήτηρ βασίλισσα, εἶπον πρὸς αὐτήν· «Καλὴ μὲν ὑπάρχεις καὶ ὠραία, ἀλλὰ πρὸς βασιλέαν οὐ ποιεῖς». Δώσαντες δὲ αὐτὴν δόματα ἀπέλυσαν αὐτήν. Ὅμοίως δὲ κατόρδινα θεασάμενοι καὶ τὰς λοιπὰς, οὐκ ἠρέσθησαν, δόσαντες καὶ αὐτὰς δῶρα, ἀπέλυσαν αὐτάς.

Ἔσχατον δὲ πάντων εἰσῆλθε καὶ ἡ τοῦ ἐλεήμονος γέροντος θυγάτηρ μετὰ τὰς τρεῖς θυγατέρας αὐτῆς. Καὶ ἰδόντες αὐτάς ὃ τε βασιλεὺς καὶ ἡ τούτου μήτηρ (καὶ ὁ Σταυράκιος ὁ πρῶτος τοῦ παλατίου), ἐξέστησαν ἐπὶ τῷ κάλλει αὐτῶν καὶ ἠδύνθησαν ἐπὶ τῇ καταστολῇ καὶ τῇ συνέσει αὐτῶν, ἐπὶ τε τὸ σύσχημον βῆμα αὐτῶν. Καὶ παραυτὰ τὴν μὲν πρῶτην ἐμνηστεύσατο ὁ βασιλεὺς, τὴν δὲ δευτέραν ἐμνηστεύσατο εἰς τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ πατρίκιος, ὄνομα Κωνσταντινάκιος, ὠραῖος καὶ αὐτὸς καὶ καλὸς τῷ εἶδει σφόδρα. Τὴν δὲ τρίτην, ἀπέλυσε πρέσβεις ὁ τῶν Λογγιβάρδων βασιλεὺς, τὸ ὄνομα Ἀργούσης μετὰ καὶ δῶρων πολλῶν πρὸς τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ, αἰτούμενος ταύτην μνηστεύσασθαι εἰς γυναῖκα. Ὅπερ καὶ γέγονε· δεξάμενος γὰρ τὰ δῶρα ὁ βασιλεὺς καὶ τὴν ἱεσίαν τοῦ Ἀργούσης ἀπέστειλεν αὐτὴν μετὰ στολῆς πολλῆς καὶ τιμῆς μεγίστης.

Ἐἴτα τοῦ γάμου γενομένου καὶ τοῦ βασιλέως εὐφραινομένου ἐπὶ τοῦ συνοικεσίου, ἐκέλευσε πάντας πανοικεῖ κλητορεῦσαι τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τὴν συγγενεῖαν τοῦ ἀσπασασθαι καὶ φιλοτιμῆσαι αὐτούς. Ἐἴτα τούτου γενομένου ἀσπασάμενος πάντας ὁ βασιλεὺς καὶ αἰδεσθεῖς ἐπὶ τῇ συγγενείᾳ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτι πάντες κάλλει κεκοσμημένοι ὑπῆρχον, μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτούς ἐκ τοῦ κλητορίου, ἕνα ἕκαστον αὐτῶν δέδωκε φιλοτιμίας, ἀπὸ τε τοῦ πρεσβύτου ἕως τοῦ θηλάζοντος, κτήματα καὶ ἱματισμούς, χρυσίον τε καὶ ἀργύριον, καὶ ἔργα τίμια ἀπὸ τε λίθων τιμίων καὶ σμαράγδων καὶ ὑακίνθων καὶ μαργαριτῶν, καὶ οἰκίας μεγάλας δέδωκεν αὐτοῖς πλησίον τοῦ παλατίου, καὶ ἀπέλυσεν ἐν εἰρήνῃ.

Βίος Φιλαρέτου 143.4 - 145.5

* * *

215. Εἰσῆλθε (Πουλχερία) πρὸς τὸν ἴδιον αὐτῆς ἀδελφὸν τὸν βασιλέα Θεοδόσιον καὶ εἶπεν αὐτῷ ὅτι ἠῦρον νεωτέραν πάνυ εὐμορφον,

καθαρίαν, εὔστολον, ἐλλόγιμον, Ἑλλαδικήν, παρθένον, θυγατέρα φιλοσόφου. Ὁ δὲ ἀκούσας, ὡς νεώτερος, ἀνήφθη· καὶ μεταστειλάμενος τὸν συμπράκτορα αὐτοῦ καὶ φίλον Παυλῖνον ἤτησε τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφὴν ὡς ἐπ' ἄλλω τινὶ εἰσαγαγεῖν τὴν Ἀθηναῖδα τὴν καὶ Εὐδοκίαν ἐν τῷ αὐτῆς κουβουκλείῳ, ἵνα διὰ τοῦ βήλου θεάσῃται αὐτὴν ἅμα Παυλίνῳ. Καὶ εἰσήχθη· καὶ ἑωρακῶς αὐτὴν ἠράσθη αὐτῆς, καὶ Παυλίνου δὲ θαυμάσαντος αὐτὴν. Καὶ κρατήσας αὐτὴν καὶ χριστιανὴν ποιήσας, ἦν γὰρ Ἑλλην, καὶ μετονομάσας αὐτὴν Εὐδοκίαν, ἔλαβεν αὐτὴν εἰς γυναῖκα, ποιήσας αὐτῇ βασιλικούς γάμους.

Ἰωάννης Μαλάλας, 354.20 - 355.9 (CB.).

* * *

216. Τῷ ἐνιαυτῷ ἀπὸ τοῦ κόσμου ἑξάκις χιλιοστῷ τριακοσιοστῷ εἰκοστῷ ἕκτῳ, τῆς δὲ θείας σαρκώσεως ὡς', ἐβασίλευσεν Θεόφιλος ἔτη ιβ', ὁ νέος Βαλτάσαρ καὶ παραβάτης καὶ θεομισῆς καὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων ὑβριστῆς καὶ καθαιρέτης καὶ βέβηλος. Ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ Εὐφροσύνη ἀποστείλασα ἐν πᾶσι τοῖς θέμασιν ἤγαγε κόρας εὐπροσώπους πρὸς τὸ νυμφοστολῆσαι Θεόφιλον τὸν υἱὸν αὐτῆς. Ἀγαγοῦσα δὲ πάσας ταύτας ἐν τῷ παλατίῳ εἰς τὸ λεγόμενον Μαργαρίτου τρικλίνιον δέδωκε τῷ Θεοφίλῳ χρυσοῦν μῆλον, εἰποῦσα «εἰς ἦν ἀρεσθῆς, ἐπίδος τοῦτο αὐτῆ». Ἦν δὲ τις ἐξ εὐγενῶν ἐν αὐταῖς κόρη, ὀνόματι Εἰκασία, ὡραιότητι πάντῃ ἦν ἰδὼν Θεόφιλος καὶ ὑπεραγασθεὶς αὐτὴν τοῦ κάλλους ἔφη ὡς ἄρα διὰ γυναικὸς ἐρρῦη τὰ φαῦλα. Ἡ δὲ μετ' αἰδοῦς πῶς ἀντέφησεν «ἀλλὰ καὶ διὰ γυναικὸς πηγάζει τὰ κρείττονα». Ὁ δὲ τῷ λόγῳ τὴν καρδίαν πληγείς ταύτην μὲν εἶασεν, Θεοδώρα δὲ τὸ μῆλον ἐπέδωκεν οὔσῃ ἐκ Παφλαγόνων.

Συνέχεια Γεωργίου Μοναχοῦ 789.15 - 790.11 (CB.).

Γυναικεῖα ἐπίδραση στὴν βυζαντινὴ αὐλὴ

217. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ σχῆμα βασιλείας εἶχεν, ἡ δὲ τὴν βασιλείαν αὐτὴν· καὶ ἡ μὲν ἐθεσμοθέτει, διώκει τὸ πᾶν, ἐπρυτάνευεν, ὁ δὲ τὰς διοικήσεις ἐκείνης καὶ τὰς ἐγγράφους καὶ τὰς ἀγράφους, τὰς μὲν χειρὶ, τὰς δὲ φωναῖς ἐπεσφράγιζε, καὶ ὡς, οὕτω γε φάναι, ὄργανον ἦν αὐτῇ βασιλείας, οὐ βασιλεύς. Ἡρέσκετο γὰρ ἐφ'

ἅπασιν, οἷς ἡ μήτηρ διαγνοίη καί διορίσειε, καί οὐχ ὡς μητρί μόνον καταπειθέστατος ἦν, ἀλλά γάρ ὡς ἐξάρχῳ βασιλικῆς ἐπιστήμης ταύτη προσεῖχε τὸν νοῦν. Ἦιδει γάρ ἀκριβῶς τὸ ταύτης ἐφ' ἅπασιν ἐπὶ τὸ κράτιστον συγκεχωρηκός καί ὅτι διαφερόντως πάντας τούς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γεγονότας ἀνθρώπους εἰς φρόνησίν τε καί σύνεσιν πραγμάτων ὑπερελαύνει.

Ἄννα Κομνηνή, Ἄλεξιās I. 123-25

Οἱ τίτλοι μέσον ἐσωτερικῆς αὐτοκρατορικῆς πολιτικῆς

218. Ἐπεὶ δέ τὸν Μελισσηνὸν Νικηφόρον τῆς τοῦ καίσαρος κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν ἔδει ἀξίας μετεilhέναι καί τὸν Ἰσαάκιον δέ, πρῶτον τῶν ἀδελφῶν κατὰ χρόνον ὄντα, μείζονι ἐχρῆν τιμηθῆναι ἀξιώματι, ἕτερον δέ ἀξίωμα πλήν τοῦ καίσαρος οὐκ ἦν, νέον ὀνοματοποιήσας ὁ βασιλεὺς Ἄλέξιος ἀπὸ τε τοῦ σεβαστοῦ καί τοῦ αὐτοκράτορος σύνθετον ὄνομα τὸ τοῦ σεβαστοκράτορος τὰδελφῶ ἐφηρμόσατο οἰοεὶ δεύτερον βασιλέα πεποιηκῶς, τὸν καίσαρα τούτου ὑποβιάσας καί τρίτον ἐν ταῖς εὐφημίαις ἀριθμησάμενος μετὰ τὴν τοῦ αὐτοκράτορος εὐφημίαν. Οὐ μὴν ἀλλά καί στέμμασιν ἐν ταῖς πανδήμοις ἡμέραις αὐτοῦς στεφανοῦσθαι προσέταπτε τὸν τε σεβαστοκράτορα καί τὸν καίσαρα κατὰ πολὺ διαφέρουσι τῇ πολυτελείᾳ τοῦ διαδήματος, ὧ αὐτὸς ἐστεφάνωτο...

Κατ' ἐκεῖνο δέ καιροῦ τετίμηται καί ὁ Ταρωνεΐτης καί γαμβρός ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ βασιλέως πρωτοσέβαστος τε καί πρωτοβεστιάριος, μετ' οὐ πολὺ δέ καί πανυπερσέβαστος ἀναδείκνυται καί ξύνθωκος τῷ καίσαρι γίνεται. Πρὸς δέ καί Ἀδριανὸς ὁ ἀδελφός αὐτοῦ πρωτοσέβαστος ἀξιοῦται περιφανέστατος· καί Νικηφόρος ὁ ὕστατος ἀδελφός μέγας τε δρουγγάριος τοῦ στόλου προὔβελητο καί εἰς τὴν τῶν σεβαστῶν καί οὗτος ἀνήχθη βαθμίδα. Τούτων δέ τῶν ἀξιωμάτων τὴν καινοτομίαν ὁ ἐμός πατήρ προσεξεύρατο τὰ μὲν συνθεῖς, καθάπερ ἄνωθεν εἴρηται, τοῖς δέ καί παραχρησάμενος. Τὸ μὲν γάρ πανυπερσέβαστος καί σεβαστοκράτωρ καί ὅσα τοιαῦτα συντέθεικε, τῇ δέ τοῦ σεβαστοῦ ἀξία παραχρησάμενος φαίνεται. Σεβαστοὶ γάρ οἱ βασιλεῖς ἀνεκαθεν ἐπιθετικῶς ὠνομάζοντο, καί ἦν ἐξειδιαζόντως εἰς βασιλέα λεγόμενον τὸ τοῦ σεβαστοῦ ὄνομα· αὐτὸς δέ εἰς τὸ κοινότερον πρῶτον κατήνεγκε τὴν τοιαύτην ἀξίαν. Εἰ γάρ τις εἰς ἐπιστήμην καί τινα

ὑπερτάτην φιλοσοφίαν ἀνάγοι τὴν βασιλείαν ὡσπερ τέχνην οὔσαν τεχνῶν καὶ ἐπιστήμην ἐπιστημῶν, θαυμάσαιτο ἄν καὶ τὸν ἐμόν πατέρα οἷόν τινά ἐπιστήμονά τε καὶ ἀρχιτέκτονα τὰ ὑπὸ τὴν βασιλείαν καινοτομοῦντα καὶ πράγματα καὶ ὀνόματα.

Ἄννα Κομνηνή, Ἄλεξιās I. 113 κ.έ.

* * *

Αὐλικοὶ ἀγῶνες

219. Ὁ δ' ἕτερος τῶν ἀγῶνων τορνεμέν προσαγορεύεται. Ἔχει δὲ οὕτως. Μεριζονται κἀνταῦθα κατὰ φυλὰς καὶ δῆμους καὶ φρατρίδας καὶ ὀπλίζονται πάντες ὁμοῦ. Καὶ ἀρχαιρεσιῶν γιγνομένων κλήρω λαγχάνουσι τὴν ἡγεμονίαν δύο τινὲς ἐξ αὐτῶν, ἑκατέρου μέρους ἑκάτερος. Τούτου τοίνυν οὕτω μὲν πρότερον, νῦν δὲ συνεχῶς τελουμένου συναρίθμιος γίνεται καὶ ὁ βασιλεὺς τοῖς ὑφ' ἡγεμόνι τεταγμένοις, οἰωδῆτινι στρατιώτῃ καὶ συρρηγνιμένων κατ' ἴσον ἀριθμὸν ἀμφοτέρων τῶν τάξεων μετὰ ροπάλων στεροῶν παίει τε καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ παίζεται ἀφειδῶς. Ἐπεὶ καὶ τὸν τρώσαντα, ἢ καὶ ἀποκτείναντα, συμβὰν οὕτωςί πως, κἀν τοῖς ἀγῶσιν ἀμφοτέροις, ἀνέγκλητον εἶναί σφισι νόμιμον ἦν. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ ἀγῶνος τούτου διάλυσιν ἀπολαμβάνοντες ἑκάτερα τὰ μέρη τῶν σφῶν αὐτῶν ἡγεμόνα, μεθ' ὧν καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν τῶν ὑποτεταγμένων τάξιν οὐκ ἀπολιμπάνων τυγχάνει, ἄγουσι προπομπεύοντες εὐρύθμως καὶ κατὰ συζυγίαν ἐκ διαστήματος, ἄχρισ οὐ συμπέπτωκε καταλύειν ἑκάτερον ἔνθα προπίνων ἐκεῖνος ἅπασιν οἴνου κρατῆρα καὶ δεξιὰν ἑκάστῳ προτείνων οἴκαδε ἀπαλλάττεσθαι πάντας κελεύει.

Νικηφόρος Γρηγοράς X. 3 (I. 483.3 - 20 CB.).

Ι Ι. Βυζαντινή κοινωνία - γενικά

Ἡ βυζαντινή κοινωνία κατά τή συγκρότησή της ἀποτελοῦσε συνέχεια τῆς ρωμαϊκῆς μέ πολλές ὅμως μεταβολές, ὅσες οἱ καιροί καί οἱ νέες συνθηκῆς ζωῆς ἐπέβαλαν. Ἔτσι ὑπῆρχε ἡ ἀνώτατη τάξη πού ἀποτελεῖτο ἀπ' τοὺς συγκλητικούς, πού ὅμως δέν ἀποτελοῦσαν πιά ὁμοιογενές σύνολο ἀπογόνων τῶν παλιῶν μεγάλων συγκλητικῶν οἰκογενειῶν, ἀλλά, στήν Ἀνατολή τουλάχιστον, ἀποτελοῦντο ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον ἀπ' τοὺς ἀνώτατους ὑπαλλήλους καί ἀπ' τὰ πλουτίζοντα μέλη τῶν βουλευτηρίων τῶν πόλεων, στοὺς ὁποίους, μέ αὐτοκρατορική ἄδεια, ἐπιτρεπόταν ἡ εἴσοδος στή σύγκλητο. Ἀκολουθοῦσαν κατόπιν τὰ ἀνώτερα ἀστικά στρώματα τῶν πόλεων, πού ἀποτελοῦσαν τὰ βουλευτήριά τους καί ἀπ' τὰ ὁποῖα προέρχονταν οἱ ἀστικοὶ ἄρχοντες. Ἐπειτα, ἀκολουθοῦσαν οἱ κατώτερες ἀστικές τάξεις καί ἡ ἀγροτική τάξη. Τέλος, ὑπῆρχαν καί οἱ δοῦλοι οἰκιακοὶ ἢ ἄλλοι πού χρησιμοποιοῦντο σέ ἀγροτικές ἐργασίες.

Παρ' ὅλο ὅτι ἡ βυζαντινή κοινωνία κληρονόμησε τόν αὐστηρό χωρισμό τῶν διαφόρων τάξεων, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἐπιτάθηκε ἀπ' τό τέλος τοῦ 3ου καί τίς ἀρχές τοῦ 4ου αἰῶνα, μέ τήν πρόσδεση τῶν βυζαντινῶν ὑπηκόων στήν τάξη ἢ τό ἐπάγγελμά τους, παρουσίαζε κινητικότητα, γιατί οἱ πλουσιότεροι ἀπ' τοὺς ἀγρότες καί τοὺς ἀστούς, μπορούσαν νά μποῦν σέ ἀνώτατες κρατικές θέσεις καί σέ ἀνάλογη ἐπομένως κοινωνική τάξη.

Κατά τ' ἄλλα, ἡ βυζαντινή κοινωνία μέ τίς γιορτές, τὰ πανηγύρια της, τίς δεισιδαιμονίες, τοὺς *teddy boys* τῆς ἐποχῆς, τίς κοινωνικές καί θρησκευτικές της ταραχές, ἀποτελοῦσε πολύχρωμο μωσαϊκό μιᾶς ζωηρῆς καί ἀνήσυχης μεσαιωνικῆς κοινωνίας.

Μέτρα κοινωνικῆς πρόνοιας καί πολιτικῆς

220. Εἰκάδι δὲ πέμπτη τοῦ αὐτοῦ μηνὸς χειμῶν ἀφόρητος γέγονεν, ὥστε χρυσταλλωθῆναι τὴν γῆν ἐπὶ ἡμέρας ρκ'. Ὅθεν καὶ γέγονεν ὁ μέγας λιμός, τοὺς πώποτε γενομένους ὑπερβαλλόμενος, καὶ θάνατος ἐκ τούτου πολὺς, ὡς μὴ δύνασθαι τοὺς ζῶντας ἐκκομίζειν τοὺς τεθνεῶτας. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ῥωμανὸς τὴν ἀφόρητον ἐκείνην θίαν κατα-

νοήσας ἀξίαν τῆς ἑαυτοῦ συμπαθοῦς καὶ ἐλεήμονος φύσεως πρόνοιαν ἐποίησατο, πολλαῖς ἐλεημοσύναις τὴν ἐκ τοῦ λιμοῦ παραμυθησάμενος ἔνδειαν· ἀνέφραξέν τε θυρίσι καὶ σανιδώμασι τὰς τῶν ἐμβολῶν στοάς, ὡς μὴ τὴν χιόνα καὶ τὸ ψῦχος ἐκεῖθεν ἐπεισιέναι τοῖς πένησι. Τότε καὶ τὰς λεγομένας ἄρκλας ἐν πᾶσι κατεσκεύασε τοῖς ἐμβόλοις, ἀργυρίᾳ τε κατὰ μῆνα τοῖς ἐν ταύταις κατακειμένοις πένησι δίδοσθαι διατάξατο καὶ τὰ μηνιαῖα τριμῖσια ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῖς πένησι διενέμεσθαι, ὡς εἶναι τὰ διδόμενα τοῖς τε ἐν ταῖς ἄρκλαις πτωχοῖς καὶ τοῖς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀργύρου ἐγκεχαραγμένου χιλιάδας δώδεκα.

Συνέχεια Θεοφάνους 417.15 - 418.6 (CB.).

221. Τῷ μὲν αὐτοκράτορι οὐκ ἐξῆν τῷ παραλύτῳ εἰπεῖν· «Ἐγειρε καὶ περιπάτει», οὐδέ τῷ τυφλῷ κελεῦσαι τὸ βλέπειν οὐδέ τῷ μὴ ἔχοντι πόδας ἐπιτρέπειν περιπατεῖν. Ταῦτα ἦν τοῦ μονογενοῦς καὶ δι' ἡμᾶς γεγονότος ἀνθρώπου καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐνταυθοῖ πολιτευσαμένου. Ἄ δέ προσῆν, ἐκεῖνα ποιεῖ, ὑπηρέτας ἐκάστω δίδοναι πεπηρωμένῳ καὶ τὴν αὐτὴν πρόνοιαν τιθέναι τῷ λελωβημένῳ, τῷ ὑγιαίνοντι· ὥστε εἴ τις βούλοιτο τὴν νέαν πόλιν καταμαθεῖν, ἦν ἐκ βάρθρων ὁ ἐμός πατήρ ἀνεδείματο, τετραπλῆν ἄν ἴδοι τὴν πόλιν καὶ πολλαπλῆν τῶν κάτω, τῶν ἄνω, τῶν ἀμφοτέροις τούτοις ἐξυπηρετουμένων. Ἄλλὰ τίς ἐξαριθμῆσαι δυνησάιτο τοὺς καθ' ἡμέραν ἐσθιόντας ἢ τὴν καθ' ἐκάστην δαιτάνην καὶ τὴν γινομένην εἰς ἕκαστον πρόνοιαν; Εἰς ἐκεῖνον γάρ ἀναφέρω καὶ τὰ μετ' ἐκεῖνον. Ἐκεῖνος γάρ ἀφωρίσατο τὰς ἀπὸ γῆς καὶ θαλάττης αὐτοῖς προνοίας· ἐκεῖνος δέ τὴν δυνατὴν ῥακτώνην αὐτοῖς περιεποίησατο. Προκάθηται γάρ ἀνὴρ τις τῶν ἐνδοξοτάτων φροντιστῆς τῆς μυριάνδρου ταυτησί πόλεως· ὀρφανοτροφεῖον δέ ταύτη τοῦνομα. Ὀρφανοτροφεῖον δέ προσαγορεύεται, ὅτι ἢ πρὸς τοὺς ὀρφανούς καὶ ἀποστρατεύτους φιλανθρωπία τοῦ αὐτοκράτορος· ὅθεν καὶ τοῦνομα ἐπεκράτησε τὸ ἀπὸ τῆς τῶν ὀρφανῶν προμηθείας. Σέκρετα γάρ ἐπὶ τούτοις πᾶσι καὶ λογοπραγίαι τῶν προνοουμένων κατὰ τὰ τῶν πενήτων κτήματα καὶ χρυσόβουλλοι λόγοι ἐπιβραβεύοντες τοῖς τρεφομένοις τὸ ἀναφαίρετον.

Ἄννα Κομνηνή, Ἀλεξιάς III. 217.

222. Ἐάν ἕκ τινων ὀρφανοὶ καταλειφθῶσι καὶ νήπιοι καὶ ὑπεστί τούτοις ὑπόστασις, εἰ μὲν οἱ γονεῖς αὐτῶν τελευτῶντες ἐγγράφως ἢ καὶ ἀγράφως κουράτορα τούτοις παρείασαν, φυλαττέσθω ἐκείνων ἢ βούλησις. εἰ δέ καὶ μὴ, οἱ εὐαγεῖς οἴκοι τὴν τούτων κουρατορίαν ἐχέτωσαν, ἐν μὲν τῇ θεοφυλάκτῳ ταύτῃ πόλει τό ὀρφανοτροφεῖον καὶ οἱ λοιποὶ εὐαγεῖς οἴκοι καὶ αἱ γεγνωρισμέναι ἐκκλησίαι, ἐν δέ ταῖς ἐπαρχίαις τὰ ἐπισκοπεῖα, τὰ μοναστήρια καὶ αἱ ἐκκλησίαι, μέχρις ὅτου πρὸς γάμου κῆραν καταντῶντες οἱ κληρονόμοι ζευχθῶσιν· εἰ δέ καὶ πρὸς γάμον ἐλθεῖν οὗτοι οὐ βούλονται, μέχρις εἰκοσαετοῦς χρόνου τοὺς αὐτοὺς εὐαγεῖς οἴκους, τὰ μοναστήρια καὶ τὰς ἐκκλησίας τὰς τοιαύτας ὑποστάσεις παραφυλάττειν, καὶ εἰδ' οὕτως ταύτας ἀνελλιπῶς τοῖς εἰρημένοισι κληρονόμοις ἀποδιδόναι. οὐ γὰρ ἀρεστόν τῳ Θεῷ ἐστὶ τοῦ καθάπερ μέχρι τοῦ νῦν κουράτορας ἐτέρους προβλήσκεσθαι καὶ τὰ τῶν ὀρφανῶν κατεσθίειν κάκεῖνα προσαιτεῖν· οἱ γὰρ αὐτοὶ εὐαγεῖς οἴκοι καὶ αἱ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαι, οἱ καὶ τῶν ἀλλοτρίων προϊστάμενοι καὶ τοὺς ξένους ὡς ἰδίους κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου ξενοδοχοῦντες καὶ ὑποδεχόμενοι, πολλῶ πλεον τὰ τῶν ὀρφανῶν φυλάξωσι καὶ τὴν τούτων ἀποκατάστασιν καιρῶ τῷ ἰδίῳ ποιήσωσιν.

Εκλογή, σ. 198.

223. Τούτῳ τῷ ἔτει τοῦ σεισμοῦ ἐπικρατοῦντος Εὐφράσιος, ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, κατεχώσθη ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ καὶ ἀπέθανεν· καὶ πᾶς οἶκος καὶ ἐκκλησία κατέπεσον, καὶ τό κάλλος τῆς πόλεως ἠφανίσθη. καὶ οὐ γέγονε τοιαύτη θεομηνία ἐν ἄλλῃ πόλει ἐν πάσαις ταῖς γενεαῖς. ὁ δέ εὐσεβέστατος βασιλεὺς Ἰουστίνος ταῦτα μαθὼν μεγάλως ἠλγήσεν τὴν ψυχὴν, ὥστε ἐπῆρε τό διάδημα ἐκ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ τὴν πορφύραν καὶ ἐπένθησεν ἐν σάκκῳ ἐπὶ ἡμέρας πολλὰς, ὥστε καὶ τῇ ἑορτῇ προσελθὼν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐ κατεδέξατο φορέσαι τό στέμμα ἢ τὴν χλαμύδα· ἀλλ' οὕτω λιτῶς προσῆλθε μαντίον πορφυροῦν φορέσας καὶ κλαίων ἐπὶ πάσης τῆς συγκλήτου· καὶ πάντες ἔκλαιον σὺν αὐτῷ πενθικὰ φοροῦντες. ἀπέστειλε δέ ὁ βασιλεὺς εὐθέως Καρίνον τὸν κόμητα δούς αὐτῷ κεντηνάρια πέντε πρὸς ἐκχοῖσμόν, εἰ πως δυνηθῆ ὁσάσαι τινας, καὶ τὰ καταχωσθέντα πράγματα διασῶσαι ἐκ τῶν ληστῶν καὶ ἀρπάγων. καὶ πάλιν ἀπέστειλεν ὀπισθεν αὐτοῦ τὸν πατρίκιον Φωκᾶν τὸν Κρατεροῦ, καὶ τὸν πατρίκιον Ἀστέριον, τὸν ἀπὸ ἐπάρχων, ἄνδρας

σοφούς, δούς αὐτοῖς χρήματα πάμπολλα πρὸς ἀνακαινισμόν τῆς πόλεως.

Θεοφάνη, 172.30-173.13

224. Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει μηνί Νοεμβρίῳ κθ', ὥρα γ', ἡμέρα δ' ἰνδικτιῶνος ζ' ἔπαθεν ὑπὸ θεομηνίας πάλιν Ἀντιόχεια ἡ μεγάλη μετὰ δύο ἔτη τοῦ πρώτου αὐτῆς πάθους. καὶ ἐγένετο σεισμός μέγας ἐπὶ ὥραν μίαν, καὶ ἐγένετο βρυγμός ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φοβερός· καὶ ἔπεσον πάντα τὰ κτισθέντα ἕως ἐδάφους καὶ τὰ τεῖχη, καὶ ἐκ τῶν μὴ πεσόντων παλαιῶν κτισμάτων ἐν τῷ πρώτῳ σεισμῷ κατηνέχθησαν νῦν· καὶ πᾶσα ἡ εὐπρέπεια, ἡ γενομένη ἐν τῇ πόλει ἔκ τε τῶν τοῦ βασιλέως φιλοτιμιῶν καὶ ὧν ἐξ ἰδίων οἱ πολῖται ὠκοδόμησαν, πάντα κατέπεσον. ταῦτα μαθοῦσαι αἱ πλησιάζουσαι πόλεις μετὰ πένθους ἐλιτάνευον. ἀπέθανον δέ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πτώσει χιλιάδες τέσσαρες καὶ ὀκτακόσιοι ἐβδομήκοντα. οἱ δέ σωθέντες ἔφυγον εἰς τὰς ἄλλας πόλεις καὶ εἰς τὰ ὄρη ἐν καλύβαις ὄκουν. καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ αὐγούστα πολλά ἐδωρῆσαντο χρήματα εἰς ἀνανέωσιν καὶ οἰκοδομήν τῆς Ἀντιοχέων πόλεως· καὶ μετωνόμασεν αὐτὴν Θεούπολιν.

Θεοφάνης 177.22-178.7

225. Ἀπὸ τότε δέ καὶ μέχρι τοῦ νῦν, ἥτις ἐστὶ πρώτη τοῦ ἰανουαρίου μηνός τῆς ἐνάτης ἰνδικτιῶνος τοῦ ,ςφδ' ἔτους, ἀλλὰ καὶ εἰς τό ἐξῆς, ἐπεὶ καὶ παραγγελία ἔγγραφος ἐξηνέχθη διὰ τῆς δηλωθείσης νομοθεσίας τοῦ προπάππου ἡμῶν βασιλέως ῥωμανοῦ τοῦ γέροντος, μηδὲν ὅλως δύνασθαι τὸν χρόνον, μήτε τινὰ τὸ καθόλου κατὰ τῶν πενήτων ἐνέργειαν ἔχειν, ὅπου μετὰ δυνατῶν ἔχουσιν, ἀλλ' ἀντιστρέφεσθαι τοῖς πένησι τὰ ἑαυτῶν, μηδέ περὶ τὴν ἀνάληψιν τῶν τιμημάτων ἢ τῶν βελτιώσεων δικαιουμένων τῶν δυνατῶν, διότι καὶ τὴν εἰρημένην νομοθεσίαν παραβάντες εὐρίσκονται καὶ μᾶλλον ἄξιοί εἰσιν εὐθύνεσθαι γράψας γὰρ ὁ ῥηθεὶς πρόπαππος ἡμῶν βασιλεὺς ῥωμανός ὁ γέρων καὶ εἰπὼν, ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν κωλύω τοὺς δυνατοὺς τοῦ μὴ ποιεῖν ἐπικτήσεις εἰς κοινότητος χωρίων, ἔδειξεν, ὡς δι' αἰῶνος καὶ εἰς ἀπέραντον τούτους ἐκώλυσεν καὶ χρόνον οὐ δέδωκεν αὐτοῖς βοηθείας. οὐκ εἰς τό ἐξῆς δέ μόνον ὡς εἴρηται ταῦτα νομοθετοῦμεν, ἀλλὰ καὶ τὸν ὀπισθεν χρόνον ὃν εἶπομεν τὴν

νομοθεσίαν ταύτην εισάγομεν. εἰ γάρ ὅσα τῶν παρελθόντων ἄρτι κινουῦνται μὴ διορθωσόμεθα, πῶς ἂν τὰ μέλλοντα φυλαχθεῖεν, καὶ οἱ μετέπειτα φοβηθεῖεν;

JGR. I.263 κ.έ.

* * *

Αἰτίαι «ἀναχωρήσεως» γεωργῶν

226. Τινὸς δὲ γεωργοῦ πτωχοῦ ἀροτριῶντος καὶ αὐτοῦ τὴν ἰδίαν χώραν, ἔπεσεν ἄφνω ὁ βοῦς αὐτοῦ καὶ ἀπέθανεν. Μὴ φέρων δὲ τὴν ζημίαν ἤρξατο λυπεῖσθαι καὶ κλαίειν μετὰ οἴκτου πολλοῦ ὀδυρόμενος καὶ λέγων πρὸς τὸν θεόν· «Κύριε, ἄλλο τί ποτε οὐχ ὑπῆρχέν μοι εἰ μὴ τὸ ζεῦγος τούτου, καὶ ὑστέρησάς μοι καὶ αὐτό· πόθεν θρέψω τὴν γυναῖκά μου καὶ τὰ ἐννέα μου τέκνα τὰ νήπια; πῶς δὲ καὶ φόρους τῷ βασιλεῖ τελέσω; πόθεν τὰ δάνη μου ἀποπληρώσω; Σὺ γὰρ ἐπίστασαι, κύριε, ὅτι ὁ βοῦς ὁ ἀποθανὼν ἀπὸ χρέους ὑπῆρχεν· καὶ τί πρᾶξαι οὐκ ἐπίσταμαι· καταλείψω λοιπὸν τὸν οἶκόν μου καὶ ἀποδράσω εἰς χώραν μακρὰν πρὶν ἢ γνώσουσιν οἱ χρεωφειλέται μου καὶ ἐπιπέσουσίν μοι ὥσπερ θῆρες ἄγριοι.

Βίος Φιλαρέτου 117.30 - 119.7.

* * *

Εἰς βυζαντινὸς πτωχὸς

227. Ἦν τις ἄνθρωπος ἐν χώρᾳ τῶν Παφλαγόνων τοῦνομα Φιλάρετος καὶ ὁ ἄνθρωπος ἦν εὐγενὴς τῶν ἀπὸ Πόντου καὶ Γαλατικῆς χώρας, υἱὸς ὑπάρχων Γεωργίου τοῦ Φερωνύμου. Ἦν δὲ πλούσιος σφόδρα· καὶ ἦν αὐτῷ κτήνη πολλὰ· βόες ἑξακόσιοι, ζεύγη βοῶν ἑκατόν, ἵπποι νομάδες ὀκτακόσιοι, ἵπποι καὶ ἡμίονοι τῆς προμοσέλας αὐτοῦ ὀγδοήκοντα, πρόβατα χιλιάδες δώδεκα, προάστια δὲ πολλῆς γῆς πεπληρωμένα τετταράκοντα ὀκτώ, μονώτατα πάντα, ὠραῖα πάνυ καὶ πολλῆς τιμῆς ἄξια· κατέναντι γὰρ αὐτῶν ἐκάστη πηγὴ ἦν βλύζουσα ἀπὸ κορυφῆς δυνάμενα ἀρδεῦσαι πάντα τὰ χρήζοντα ἀρῦεσθαι ἐξ αὐτῆς κατὰ περισσεῖαν· καὶ οἰκέται πολλοὶ ὑπῆρχον αὐτῷ καὶ κτήματα πολλὰ σφόδρα.

.....
εἶτα ἀδιαλήπτως τοὺς ἀνδρὸς διανέμοντος τοῖς πτωχοῖς τὰ τε κτήνη καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἂν ἐξεπόρει, τοῦ θεοῦ παυσαμένου τῷ ἀποδιδόναι τὰ

ἐκάτονταπλασίονα, τέλος πάντων διά τε τῆς δόσεως, διά τε αἰχμαλωσίας τῶν Ἰσμαηλιτῶν, διά τε ἐτέρων πολλῶν προφάσεων διασπείρας ἤλασε τοῦτον εἰς ἄκραν πενίας ὥστε καταλειφθῆναι αὐτῷ ἐν ζευγος βοῶν καὶ ἓνα ἵππον καὶ ἓνα ὄνον καὶ μίαν θουθηλίαν μετὰ τοῦ μόσχου αὐτῆς, καὶ ἓνα δοῦλον καὶ μίαν παιδίσκην· τὰ προάστια αὐτοῦ πάντα ἀρπαγῆναι ὑπὸ τῶν γειτονευόντων δυναστῶν καὶ γεωργῶν· ὡς γὰρ εἶδον αὐτὸν πτωχεύοντα καὶ δυνάμενον αὐτὰ κατέχειν καὶ ἐργάζεσθαι τὴν ἑαυτοῦ γῆν, οἱ μὲν τυραννικῶς, οἱ δὲ παρακλητικῶς διεμερίσαντο τὴν γῆν αὐτοῦ, ἑάσαντες αὐτῷ τὸ χωρίον ἐν ᾧ κατέμενεν καὶ τὸν πατρῶον οἶκον αὐτοῦ.

Βίος Φιλαρέτου 113.4 - 115.2 καὶ 115.28 - 117.5.

* * *

Ἐκ τῆς ζωῆς τῶν χωρικῶν

228. Οὐκ οἶδας ὅτι εἰσὶ τινες τῶν γηπόνων πένητες, οἰκτροί, τὸν ἡμερινὸν ἄρτον ἐκ τῶν οἰκείων ποριζόμενοι πόνων, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σπόρου οὐκ ἔχουσι πόθεν σπεῖραι; καὶ λαμβάνει τὸν χιτωνίσκον αὐτοῦ ἢ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ πολλάκις αὐτὸ τὸ σκάφιον, ἐν ᾧ ἐργάζεται τὴν γῆν, καὶ τίθησιν αὐτὸ ἐνέχυρον, καὶ δανείζεται ἓνα μόδιον ἢ δύο ἢ τρεῖς ἢ ὄσους δύναται αὐτοῦ ἢ ἄρουρα ὑποδέξασθαι, καὶ δανεισάμενος σκορπίζει αὐτὸ εἰς τὴν γῆν, καὶ πιστεύει τῇ γῆ, καὶ ἐκδέχεται καιρὸν φανερόν, ἕως ἂν ὁ καρπὸς γένηται ἐν τῇ γῆ;

Ἰωάννης Χρυσόστομος, Περὶ ἐλεημοσύνης (spurius) (PG. 60. 710).

* * *

Δοῦλοι

229. Ἀνάγν. βι. λα' τί. α' κεφ. α', ἐν ᾧ φησιν· Ἐν πᾶσι μὲν τοῖς ἔθνεσιν οἱ δεσπότες τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τῶν δούλων κατεξουσιάζουσι· καὶ ὅσα κτήσονται, τοῖς δεσπότης προσπορίζουσι Ῥωμαίοις δὲ χαλεπαίνειν τοῖς ἑαυτῶν δούλοις ὑπὲρ μέτρον ἢ ἄνευ αἰτίας τοῖς νόμοις ἐγνωσμένης οὐκ ἔξεστι. Καὶ ὁ ἀλόγως φονεύων ἴδιον δοῦλον ὡς ἀλλότριον φονεύων τιμωρεῖται.

Ἀνάγν. καὶ βι. ξ' τί. νθ', οὐτινος ἐν τῷ α' καὶ β' κεφ. φησίν· Ἐὰν ὁ δεσπότης λώροις ἢ ράβδοις τυπτήσῃ τὸν ἴδιον ἰκέτην, ἢ ἔνεκεν τοῦ φυλάξαι αὐτὸν δέσμα περιβάλλῃ αὐτῷ, κάκεινος ὀτεδήποτε ἀποθά-

νη οὐδὲν ἐντειῖθεν κινδυνεύει ὁ δεσπότης. Εἰ μέντοι γε τὴν δεσποτικὴν ἐξελθὼν συμμετρίαν βασάνους αὐτῷ ἐπαγάγει, ἢ πῦρ αὐτῷ προσάψει, ἢ λίθοις ἢ ξίφει ἢ ξύλοις αὐτὸν φονεύσει θανατηφόρον αὐτῷ πληγὴν ἐπαγαγών, ἢ προσέταξεν αὐτὸν ἀγγχόνῃ χρῆσασθαι ἢ κρημνίσαι αὐτὸν ἢ φάρμακον ἑαυτῷ θανάσιμον μετὰ βίας ἐπενεγκεῖν, ἢ οὕτως αὐτὸν πικρῶς ἐβασάνισεν, ὥστε καὶ ἐν ταῖς βασάνοις ἀποθανεῖν, φόνου δίκας ὑφέξει τὸ τηνικαῦτα.

Σύνοψις Βασιλικῶν Δ. V. 1, 3 (=JGR. V. 175 - 176).

* * *

230. Ἐμοὶ δοκεῖ καὶ τοῦτο πλεονεξία τις εἶναι, εἰ καὶ τὸ πρᾶγμα σχῆμα εὐπρόσωπον ὑποδύεται τὴν ἐκ τοῦ νόμου διάταξιν, λέγω δὴ τὸ μὴ τοῖς οἰκέταις παραχωρεῖν περὶ τῶν οἰκείων πραγμάτων διατίθεσθαι, ἀλλὰ τῶν καμάτων αὐτῶν καὶ τῶν ὡς εἰκὸς πολυπόνων μόχθων τὴν κτῆσιν τὴν ἐκάστου δεσποτικὴν χεῖρα συλλέγειν. Καὶ θαυμάζω τὸν ἐξ ἀρχῆς θέμενον τὸν νόμον, πῶς οὐδὲν τι μέτριον καὶ ἐπιεικὲς τούτῳ προσένειμε. Πλὴν ἀλλ' οἳ τε πατέρες τοῦ τοιούτου νόμου καὶ ὁ νόμος ἐχέτωσαν παρὰ τοῖς ἄλλοις τὸ ἀποδεκτόν, ὡς ἡ ἐκάστου φέρει γνώμη, ἐγὼ δὲ τούτοις οὐδαμῶς ἀπονέμω χώραν ἀποδοχῆς, οὐδ' ἐπὶ τοῖς ἑμοῖς οἰκέταις συγχωρήσω κείσθαι τὸ δόγμα, πᾶσαν ἄδειαν (παρεχόμενον) περὶ τῆς τῶν πραγμάτων διοικήσεως τούτοις παρεχόμενος.

Τοιγαροῦν ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ πρὸς τὸν μετέπειτα βίον ἔστωσαν οἱ βασιλέως οἰκέται τὰ οἰκεῖα πράγματα ἀληθῶς οἰκεῖα κεκτημένοι ἐν τῷ μὴ τὴν ἐξουσίαν ἀφαιρεῖσθαι ὡς ἂν θούλωνται περὶ αὐτῶν ὀρίζειν, ἂν τε πρὸς ἡλίου ἀυγὰς περιστρέφονται, ἂν τε τὸν βίον ὧσι καταλύοντες, μηδ' ἕνεκα τῆς δουλείας ὧν ὑπῆρχον κύριοι πραγμάτων ἐξωθούμενοι τῆς κυριότητος. Περὶ μὲν οὖν βασιλέως οἰκετῶν οὗτος κεκαινίσθω καὶ κρατεῖτω νόμος, τοῖς δ' ἄρχουσι καὶ τῷ ἄλλῳ τῆς πολιτείας πληρώματα, εἴ γε μὴ θούλοιντο πρὸς τὴν ἡμετέραν γνώμην ἄσφραῖν, ἐξέσται πρὸς τὸν ἀρχαῖον περὶ τῶν δουλικῶν πραγμάτων νόμον ὀρᾶν.

Λέοντος Στ', Νεαρά ΔΗ'

(=P. Noailles - A. Dain, Les nouvelles... 151.13 - 153.14).

231. Ἀλλά σύ βλέπε μοι τήν πρώτην ἰσονομίαν, μή τήν τελευταίαν διαίρεσιν· μή τόν τοῦ κρατήσαντος νόμον, ἀλλά τόν τοῦ κτίσαντος. Βοήθησον κατά δύναμιν τῇ φύσει, τήν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν τίμησον, αἰδέσθητι σαυτόν, συγκάλυψον τῷ γένει τήν ἀτιμίαν, ἐπάρκεσον τῇ νόσῳ, τήν ἔνδειαν παραμύθησαι· ὁ εὐρωστῶν, ὁ πλουτῶν, τήν τοῦ νοσοῦντος, τήν τοῦ πενομένου· ὁ μή προσπταίσας, τήν τοῦ πεσόντος καί συντριβέντος· ὁ εὐθυμῶν, τήν τοῦ ἀθυμοῦντος· ὁ τοῖς δεξιοῖς εὐθηνούμενος, τοῦ τοῖς ἀριστεροῖς κάμνοντος. Δός τι τῷ Θεῷ χαριστήριον, ὅτι τῶν εὖ ποιεῖν δυναμένων ἐγένου, ἀλλ' οὐ τῶν εὖ παθεῖν δεομένων· ὅτι μή βλέπεις εἰς ἀλλοτρίας χεῖρας, ἀλλ' εἰς τὰς σὰς ἕτεροι...

Γρηγ. Ναζ., Λογ. XIV. 25. PG. 35. 892.

Οὐδέ γάρ χρείας ἔνεκέν τό τῶν δούλων ἐπεισήχθη γένος, ἐπεὶ μετὰ τοῦ Ἀδάμ ἐπλάσθη ἄν καί δοῦλος· ἀλλ' ἀμαρτίας ἐστί τό ἐπιτίμιον, καί τῆς παρακοῆς ἢ κόλασις. Ὁ δέ Χριστός παραγενόμενος, καί τοῦτο ἔλυσεν· Ἐν γάρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἐστί δοῦλος οὐδέ ἐλεύθερος. Ὡστε οὐκ ἀναγκαῖον τό δοῦλον ἔχειν.

Ἰωάννης Χρυσόστομος, PG. 61, 354.

* * *

Ἀπελευθέρωσις δούλου

232. Ἡ τὸν ἄνθρωπον κατ' ἀρχὰς διαπλάσασα πρόνοια ἐλεύθερον τοῦτον καὶ αὐτεξούσιον ἔπλασεν. αὐτῷ μόνῳ τῷ πλάστῃ τούτου καὶ θεῷ δουλούμενον, πλεονεξία δὲ εἰς τὸν κόσμον ὑπείσειλθοῦσα τὸ φύσει ὁμόδουλον εἰς τε τὸ ἄρχον καὶ τὸ ἀρχόμενον κατέτεμε, καὶ τήν ἐλευθερίαν καὶ αὐτεξουσιότητα εἰς δουλείαν μετήλλαξεν· ὅθεν καὶ σὲ τὸν ἀργυρώνητον οἰκέτην κάμοῦ τοῦ δεινός ἢ τοῦ βίου τούτου ἄστατος φορὰ δεσμῷ δουλείας ὑπαγαγοῦσα, ἐκδουλεύειν μοι παρεσκεύασεν· ἀλλ' ἐγὼ χρήζων θείας φιλανθρωπίας ἐλεύθερόν σε ἀπὸ τοῦ νῦν διαφήμι, ὡς ἂν ἀδεῶς τε καὶ ἐλευθέρως ἔνθα ἂν ἐθέλης πορεύῃ, μηδεμίαν ἔτι δούλωσιν ὑφορώμενος. Οὔτε οὖν ἐγώ, οὔτε ἄλλος τις ἀπὸ τοῦ μέρους μου, ἢ ἀφ' ἑτέρου προσώπου συγγενικοῦ μου ἴσως ἢ ἀλλοτρίου, ἄδειαν ἔξει ἀπὸ τὴν σήμερον εἰς δουλικήν σε τύχην ἐπικατάγειν τὸ σύνολον, εἰ μή βούλεται ὁ τοιοῦτος, ὅστις ἂν καὶ εἴη, χάριν τῆς τοιαύτης αὐτοῦ ἀπανθρώπου ἐπιχειρήσεως, ζημιωθῆναι πρὸς τὸ βασιλικὸν βεστιάριον χρυσᾶ ὑπέρπυρα τόσα, σὺ δὲ τῇ ἐλευθερίᾳ τιμᾶσθαι καὶ πολίτης Ῥωμαίων

ὀνομάζεσθαι. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ παρὸν τῆς ἐλευθερίας συμβόλαιον ἐνεχείρισά σοι εἰς ἀσφάλειαν, τὸ καὶ γραφὲν ἔξ ἐντολῆς ἡμετέρας διὰ χειρὸς νομικοῦ τοῦ δεινός, μηνὶ τῷδε, ἰνδικτιῶνος τῆσδε.

K. N. Σάθας, MB. VI. (σ. 617-618).

* * *

Γάμος δούλης καὶ ἐλευθέρου

233. Φιλανθρώπου γνώμης ὄντες οἱ νόμοι γεννήματα τῇ ἑαυτῶν εὐταξίᾳ καὶ διαθετήσει καὶ περὶ τῶν μὴ πάνυ συχνῶς ἐπιχωριαζόντων ἀνθρώποις ἀμφισβητημάτων προαίρεσιν ποιῶνται συνεισάγειν βοήθειαν. Τοιαύτης δ' ὄντες φιλανθρωπίας, πῶς οὐ πολὺ πλέον εἰκότως περὶ τῶν ἐν βίῳ διὰ παντὸς στρεφομένων τὴν μέριμναν ἀναλήφονται; Ὁ γὰρ τὸ ἐπιμελὲς περὶ τῶν ἔλαττον λυπούντων εἰς φροντίδα φέρων, τὰ μᾶλλον ἀνιώντα παρορῶν οὐδὲ τὴν περὶ τοῦ λυποῦντος ἔλαττον ἐπιμέλειαν δόξειεν ἂν ἐκ τούτου προμηθεῶς ποιεῖσθαι.

Διὰ τοῦτο δὴ τῷ τῶν νόμων ἀξιῶματι πλέον εἰς σεμνότητα νέμοντες, τὸ μέχρι νῦν ὑπὸ συνηθείας διοικούμενον, φημὶ δὲ τὸ περὶ τῶν ἔξ ἀνίσου τύχης ἐλευθέρου τε καὶ δουλευούσης νυμφαγωγούντος ἕρωτος πρὸς συζυγίαν ἀρμόζεσθαι φιλονεικούντων, τῇ νομίμῳ περιλήψει ἀποδιδόσμεν, καὶ θεσπίζομεν, ἂν ἐλευθερία τιμώμενον πρόσωπον δουλικῆς ἔλοιτο γάμον τύχης, ὑπὸ δυσὶ τούτοις τὸν γάμον ἔχουσι πράγμασι συνίστασθαι τὴν συνάφειαν ἢ γὰρ καὶ τὴν ἴσην ἀναλαμβάνετω τύχην ὁ τῷ δουλικῷ προσώπῳ διὰ τοὺς ἕρωτος συναπτόμενος, ἢ καταβολὴν προσομολογείτω τιμήματος, δι' οὗ ἀπολελιμένον τῆς δουλείας τὸ ὑπ' αὐτῆς κατεχόμενον μέρος τῆς ἐλευθερίας γενήσεται. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἂν δεήσει καταβαλεῖν ὅλον ἀρραβῶνά τινα τοῦ ἀνίσου γάμου τὸν εἰς κοινωνίαν ὑπεισιόντα δουλικῆς ὁμιλίας. Τοὺς δὲ γε δεσπότης ὀρίζομεν μηδ' αὐτοὺς ἀφιλανθρωπότερον διατίθεσθαι, ἀλλὰ δουλεύειν μὲν προελόμενον τὸ πρόσωπον, δὲ τοῦ οἰκέτικοῦ μέρους ἠρέτισεν εἰς συνάφειαν, ὅρον εἶναι τῆς δουλείας τὴν τοῦ δεσπότη ἀποτελεύτησιν, ἧς ἀπαντώσης ἐλευθέρους ἀφίεσθαι μετὰ τῶν οἰκείων παίδων, εἴ γε καὶ παῖδας ὁ γάμος αὐτοῖς ἔχαρίσατο· εἰ δὲ μὴ σύνθοιτο δουλεύειν, μήτε τὴν ἀποπλήρωσιν τῆς τιμῆς ἐκ τοῦ ἐτοίμου ράδιος εἶη παρασχεῖν, τῆς μὲν ἐλευθερίας κατὰ βίαν οὐ ζημιωθήσεται, θητεύων δὲ παρὰ τῷ αὐτῷ δεσπότη, ἐφ' ἑκάστῳ ἔτει τοῦ μισθοῦ δυσὶ λογιζομένου νομίμασι, διαρκέσει τοσοῦτοις ὑπηρετῶν χρόνοις, ὅσοι τὴν ὁμολογηθεῖσαν τιμὴν συγκεκριαλωσάμενοι μέλλουσιν ἀ-

ποφῆναι τὸν δεσπότην τελείως ἀπέχοντα τὴν ὑπὲρ τοῦ δούλου λῆψιν, καὶ μηδὲν εὐλογον ἔτι πρὸς τὴν κατοχὴν ἀποφερόμενον.

Λέοντος Στ', Νεαρά μεταξὺ 886-912
JGR. Coll. II. Nov. C. (=I. 168 - 169).

* * *

Ἀγροτικαὶ σχέσεις — προστασία

234. Μηδεὶς κωμήταις προστασίαν ὑπισχνείσθω μηδὲ δεχέσθω γεωργοὺς ἐπὶ τούτῳ ὑπόσχεσιν προσόδων ἢ ἕτερον κέρδος λαμβάνων. Εἰ δέ τις παραβαίῃ ταῦτα, καὶ τοῖς προειρημένοις ἐπιτιμίοις ὑποπεσεῖται καὶ ἕτερά μείζονι πειρασθήσεται κινήσει. Πρὸς τούτοις καὶ οἱ κωμήται, εἰ μὲν δούλοι εἶεν, τοῖς δεσπότης ἀποδοθήσονται σωφρονισθέντες, εἰ δὲ ἐλεύθεροι, κ' λίτρας προστιμῶνται καὶ τύπτονται μετὰ δέκα τῶν πρωτευόντων τῆς κώμης καὶ διηνεκῶς ἐξορίζονται, ἐν ᾧ γνώμη πάντων ἕστασίασαν.

Νόμος αὐτοκράτορος Λέοντος Α' (457-474)
CJ. XI. 54. 2 (=CJC. II. 444).

* * *

235. c.13 Προστασίας δὲ ἀδίκους, ἅς μανθάνομεν ἐν ταῖς ἡμετέραις ἐπαρχίαις γίνεσθαι, πᾶσι μετελεύση τρόποις, οὐ συγχωρῶν οὐδενὶ τοὺς ἑτέρων θίους ἐνεργολαβεῖν, οὐκ οἰκειοῦν ἑαυτῶ τὰ χωρία τὰ μηδαμόθεν αὐτῶ προσήκοντα, οὐκ εἰς τὴν ἑτέρων βλάβην ἐπαγγέλεσθαι προστασίαν, οὐχ, ὅπως ἂν ἀποστεροῖεν τὸ δημόσιον, τὴν ἑαυτῶν ἰσχὺν ἀντιτάττειν. Ἄλλὰ μηδὲ ἔστω σοι φροντίς, ὅποιας ἂν εἶεν οἱ ταῦτα πράττοντες δεσποτείας· ἀρκέσει γὰρ σοι διὰ πάντων πρὸς τελεωτάτην ἰσχὺν ὃ τε νόμος ἢ τε τῆς βασιλείας εὐμένεια.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 535
NJ. XVII. c.13 (=CJC. III. 125).

Πλούσιοι καὶ πτωχοὶ

236. Πάλιν πενήτων ὑπόμνησις, πάλιν πλουσίων ὄνειδος· Οὐκ ἀξίωμα διαβάλλω, μή γένοιτο, ἀλλ' ἀκόλαστον γνώμην· οὐ πλοῦτον

διαβάλλω, ἀλλά τούς κακῶς πλουτοῦντας· καλόν γάρ ὁ πλοῦτος τοῖς καλῶς διοικοῦσιν αὐτόν· καλή ἢ πενία τοῖς καλῶς ὑπομένουσιν αὐτήν...

Σύ σηρικὰ καὶ λαγῶα καὶ αἶγεια περιβέβλησαι, καὶ ὁ πένης ῥάκος οὐκ ἔχει· καὶ σύ μὲν τρώγεις φασιανούς ἢ ὄρνεις καὶ χῆνας καὶ ὅσα ἐστὶν ἐν ἐδέσμασι· καὶ ὁ πένης οὐκ ἰσχύει τὴν ἑαυτοῦ κοιλίαν χορτάσαι ἄρτω καὶ λαχάνοις· σύ ἔχεις τοίχους χρυσορόφους καὶ μάρμαρα Λακεδαιμόνια ποικίλα, καὶ κίονας καὶ περικεφαλαίας κίωνων χρυσᾶς· καὶ ὁ πένης οὐκ ἔχει καλύβην...

Ἰωάννης Χρυσόστομος, Περί ἐλεημοσύνης (spurium), PG. 60.708.

* * *

Μέτρα κατὰ τῶν δυνατῶν

237. Προοίμ. Ἐγνωμεν γάρ ὡς τινες ἐπὶ τῆς ἐπαρχίας ἧς ἄρχεις ἐτόλμησαν ἐπιλαβόμενοι τοῦ καιροῦ τῆς ἀφορίας τοῦ σίτου δάνεισμα πρᾶξιαι πρὸς τινὰς ἐπ' ἐλαχίστῳ μέτρῳ καρπῶν καὶ τὴν αὐτῶν λαβεῖν γῆν ἅπασαν ἀντ' αὐτοῦ, ὥστε τοὺς μὲν τῶν γεωργῶν φεύγειν, τοὺς δὲ διαφθαρεῖν λιμῶ, δεινὴν τε γεγενῆσθαι φθορὰν οὐδὲν τῆς βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς ἐλάττονα.

c.1 Θεσπίζομεν τοίνυν ἅπαντας τοὺς δανείσαντας ὅσονδήποτε μέτρον τῶν οἰωνδήποτε ξηρῶν καρπῶν τοῦτο ἀπολαμβάνοντας νῦν χωρὶς τῆς οἴασοῦν προσθήκης ἀποδοῦναι τὰ γήδια τοῖς γεωργοῖς, μηδενὸς παντελῶς θαρροῦντος γῆν κατέχειν προφάσει τῶν εἰρημένων δανεισμάτων, εἴτε ἔγγραφα εἴτε ἄγραφα εἴη, κομιζομένους δέ, εἰ μὲν οἱ δανεισθέντες εἶεν καρποί, ὀγδόην τοῦ μοδίου μοῖραν ἐφ' ἐκάστῳ μοδίῳ εἰς ἐνιαυτὸν ὄλον, εἰ δὲ νομίσματα τὰ δανεισθέντα εἴη, ἐφ' ἐκάστῳ νομίσματι ἐνιαύσιον κεράτιον ἐν προφάσει τόκου. Τοῦ λοιποῦ δὲ τοὺς δανειστὰς ἀρκούμενους ὀγδόη μοδίου μοῖρα ἐφ' ἐκάστῳ μοδίῳ εἰς ἐνιαυτὸν ἓνα (ἐφ' ὅσον μένει τὸ δάνεισμα κατὰ τὴν ἀναλογίαν ταύτην) ἢ τῷ κερατίῳ ἀποδιδόναι πάντως, εἴτε γῆν εἴτε ἄλλο τι λαβόντες τύχοιεν ἐνέχυρον, θόας τυχόν ἢ πρόβατα ἢ ἀνδράποδα. Καὶ τοῦτον εἶναι τὸν νόμον κοινὸν ἅπασι, φιλάνθρωπόν τε ἅμα καὶ εὐσεβῆ καὶ τὴν τε χρεῖαν θεραπεύοντα τοῖς δεομένοις τοῖς τε δανεισταῖς φέροντα μετρίαν παραφυχὴν.

Ἐπίλ. Τὰ τοίνυν παραστάντα ἡμῖν ἢ σὴ λαμπρότης ἔργῳ καὶ πέρρατι παραδοῦναι σπενσάτω· εἰδότης τοῦ δανειστοῦ, ὡς εἰ παρὰ ταῦτα

τι πράξει θαρρήσειε, τῆς εἰσπράξεως ἐκπεσεῖται, καὶ ὁ λαβὼν εἶτα ἀδικούμενος ἔξει παραψυχὴν τὸ αὐτὸς μὲν ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, τὸν δανειστὴν δὲ ἰδεῖν ἐπὶ τοῖς ἑαυτοῦ ζημιούμενον.

Ἰουστινιανου Ἀ', Νεαρά τοῦ ἔτους 535
NJ. XXXII. (=CJC. III. 240).

* * *

238. c.14 Ἄλλὰ καὶ τοὺς εἰσδεχομένους ἀλλοτρίους γεωργοὺς οὕτω μισήσεις, οὕτως ἀναγκάσεις θάττον ἀποδοῦναι τοὺς ληφθέντας κακῶς, ὡς, εἰ μέχρι πολλοῦ μείναιεν ἀπειθοῦντες, ἅπαν ὅσον ἄπορον τῆς ἐπαρχίας ἐστί, τοῦτο ταῖς ἐκείνων κτήσεσιν ἐπιθήσεις. Εἰ δὲ ἐν ἑτέροις ἐπαρχίαις οἱ γεωργοὶ λέγονται καθεστάναι, γράμμασι χρῆση δημοσίοις πρὸς τοὺς τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων ἡγουμένους, ὥστε αὐτοὺς τοὺς ἐν αὐταῖς πεφευγότας γεωργοὺς συνομολογοῦντας ἢ ἐλεγχομένους παραδίδοσθαι τοῖς κεκτημένοις καὶ ἐπανάγεσθαι πρὸς τὴν ἐπαρχίαν ἧς ἀρχεῖς, καὶ τοὺς ἀπειθοῦντας σφοδρότερον μετιέναι τῇ τῶν ἀπόρων ἐπιβολῇ. Προσηκόν γὰρ ἐστὶν τὸν τὰ τοιαῦτα σπεύδοντα τὸ ἐντεῦθεν ἄτοπον καὶ τὴν τῶν πραγμάτων ἐλάττωσιν ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ περιουσίας μαθεῖν, ὅπως ἂν ἐλαττούμενος γινώσκῃ, πόσον ἐστὶ τὸ ἀδικεῖν τε καὶ πλημμελεῖν εἰς ἑτέρους. Τοῦτο δὲ πράξεις, εἴτε οἱ τὰ χωρία κεκτημένοι κατὰ χώραν εἰσὶν εἴτε τινῶν ἑτέροις προσηκόντων φροντιστὰι καθεστήκοιεν. Δεῖ γὰρ καὶ τοὺς κεκτημένους ἐκεῖνα μόνον ἔχειν ἅπερ αὐτοῖς δίδωσιν ὁ νόμος, καὶ τοὺς προνοοῦντας τῶν ἀλλοτρίων ἐκείνων προϊστασθαι μόνον ἅπερ κατὰ μίσθωσιν ἢ καθ' ἕτερον νόμιμον αὐτοῖς παραδέδοται τρόπον, τῶν δὲ ἀλλοτρίων ἀπέχεσθαι, καὶ μὴ προνοεῖν μὲν ἑτέρων ἀδικεῖν δὲ ἄλλους καὶ ἑαυτοῖς κέρδος ἀσεβὲς ἐντεῦθεν πορίζειν.

c.15 Σανίδας δὲ ἐπιτιθέναι χωρίοις ἀλλοτρίοις ἢ ἐργαστηρίοις ἐν πόλεσι διακειμένοις καὶ ἐπιγράφειν τὰς ἑαυτῶν προσηγορίας οὕτω τοῖς τολμῶσιν ἐπικίνδυνον καταστήσεις, ὡς γινώσκῃ, ὅτι ταῦτα πράττοντες αὐτοὶ τὴν ἑαυτῶν περιουσίαν προσάψουσι τῷ δημοσίῳ. Εἰ γὰρ πρᾶγμα μόνῃ τῇ βασιλείᾳ καὶ τῷ δημοσίῳ δεδομένον πειρωτό τις ὑφαρπάξει, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ μανθανέτω τὴν πείραν καὶ τοῖς αὐτοῦ πράγμασι τίτλων ἐπιτιθεμένων δημοσίων γινέσθω τοῖς ἄλλοις παράδειγμα σωφροσύνης, ὅπερ εἰ τῶν αὐτῶν ἄψαιντο κακῶν, ταῖς ὁμοίαις ποιναῖς ὑποκείσονται. Ταῦτα τοίνυν ἅπαντα φυλάξεις γινώσκων τὴν ἡμετέραν περὶ σε προαίρεσίν τε καὶ γνώμην, ὅποια μὲν τις ἔσται πλημμελοῦντός

σου, ὅποια δὲ εὐδοκίμοῦντος καὶ τοῖς ἡμετέροις ἀκολουθοῦντος παραγγέλμασί τε καὶ νόμοις.

c.16 Ἄμα δὲ ἐπιβαίης τῆς χώρας, συγκαλεσάμενος ἅπαντας τοὺς ἐν τῇ μητροπόλει καθεστῶτας, φαμέν δὲ τόν τε θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον τόν τε εὐαγῆ κληρὸν τοὺς τε ἐν τέλει τῆς πόλεως, ἐμφανῆ καταστήσεις ταῦτα ἡμῶν τὰ θεῖα παραγγέλματα ἐπὶ πράξεως ὑπομνημάτων. Καὶ προθήσεις τε τὸ ἰσότυπον αὐτῶν δημοσίᾳ οὐ μόνον ἐπὶ τῆς μητροπόλεως, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις τῆς ἐπαρχίας πόλεσι, πέμπων αὐτὰ διὰ ταξεωτῶν σῶν ζημίας χωρίς· ὥστε ἅπαντας γινώσκειν ἐφ' οἷς παρέλαβες τὴν ἀρχήν, καὶ ὁρᾶν, εἰ ταῦτα φυλάττεις καὶ τῆς ἡμετέρας ἄξιον σαυτὸν ἀποδεικνύεις κρίσεως.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 535
NJ. XVII. c.14 - 16 (=CJC. III. 125 - 126).

* * *

239. Τοῖς δὲ δυνατοῖς ἀπαγορεύομεν τοῦ λοιποῦ νόθεσις τροπῆ ἢ δωρεᾶς ἀπλῆς ἢ θανάτου αἰτία ἢ ἐκ διαθήκης ἢ κατὰ μόνην χρῆσιν ἢ ὡς ἐπὶ τινι προστασίᾳ καὶ συνδρομῇ λαμβάνειν τι παρὰ τῶν εὐτελεστέρων, εἰ μὴ ἄρα συγγενεῖς αὐτῶν εἶεν. Ἄλλὰ μηδὲ νέας ἀγορασίας ποιῆσθαι ἢ μισθώσεις ἢ ἀνταλλαγὰς ἐν τισι χωρίοις ἢ ἀγριδίοις, ἐν οἷς οὐκ ἔχουσιν ἴδια κτήματα, ἐκ τῶν κτητόρων αὐτῶν. Εἰ δὲ μὴ τούτων αἰστάσεις, ἀλλ' ἐτέρων προσώπων εἰσὶ τὰ διαπιπρασκόμενα προστασία, εἴτε ἐκ τοῦ δημοσίου οἱ λεγόμενοι κλασματικοὶ τόποι ἢ καὶ ἄλλη κτήσις ἀνήκουσα αὐτῷ ἐκποιεῖται, καὶ ὡσαύτως οἱ αὐτοὶ κητόρες προτιμάσθωσαν. Τούτων δὲ ἐκουσίως ἀποτασσομένων, τότε καὶ τοῖς δυνατοῖς ἔξεστι συναλλάττειν. Ἐκεῖνοι δὲ νοείσθωσαν δυνατοί, οἷτινες καὶ μὴ δι' ἑαυτῶν, ἀλλ' οὖν διὰ τῆς ἐτέρων δυναστείας, πρὸς οὓς πεπαρρησιασμένως ὠκείωνται, ἱκανοὶ εἰσιν ἐκφοβῆσαι τοὺς ἐκποιῶντας, ἢ πρὸς εὐεργεσίας ὑπόσχεσιν τὴν πληροφορίαν αὐτοῖς παρασχεῖν. Εἰ δὲ τις ἐκ τῶν δυνατῶν προσώπων τοιοῦτόν τι ἐγχειρήσει διαπράξασθαι, καὶ τοῦ κτήματος στέρηθήσεται καὶ τὴν ἀποτίμησιν αὐτοῦ ἐκ τοῦ δημοσίου εἰσπραχθήσεται. Μετὰ μέντοι δεκαετίαν ἀνεπιφώνητον κατὰ τῶν ὀπωσοῦν συναλλαξάντων ἢ δωρεᾶς δεξαμένων ἢ ἐκ διαθήκης τι κτησαμένων οὐδεμία παρ' οὐδενὸς τῶν ἐντεῦθεν προτιμωμένων, ἢ καὶ ὡς ἐκ τοῦ δημοσίου ζήτησις ἔσται.

Ρωμανοῦ, Κωνσταντίνου καὶ Χριστοφόρου, Νεαρά τοῦ ἔτους 922
JGR. Coll. III. Nov. II (=I. 203 - 204).

240. Ἐπειδήπερ ἡ βασιλεία ἡμῶν, ἀφ' οὗ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν θεοῦ χάριτα ἔλαβε καὶ τὰς ἐναγομένας ὑποθέσεις παρὰ τὴν πλουσίων καὶ τῶν πενήτων ἐπεχείρησε ζητεῖν, εὗρεν ὅτι οἱ βουλόμενοι πλεονεκτεῖν δυνατοὶ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας εὐλογον ἀφορμὴν ἔχουσι τὸν μέχρι τῆς τεσσαρακονταετίας χρόνον, καὶ σπουδάζουσιν εἴτε διὰ ξενίων καὶ δώρων εἴτε διὰ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς δυναστείας τοῦτον διελθεῖν καὶ τῆνικαῦτα κατὰ τελείαν δεσποτείαν ἔχειν ἄπερ κακῶς ἐπλεονέκτησαν τοὺς πένητας, ἐξέθετο τὴν παροῦσαν νομοθεσίαν, τοῦτο μὲν καὶ τὰ προλαβάντα διορθουμένη, τοῦτο δὲ καὶ τοὺς νῦν δυνατοὺς ἀναστέλλουσα, καὶ τοὺς μετέπειτα κωλύουσα τοῦ μὴ τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρῆσαι γινώσκοντας ὡς οὐδεμίαν ἐντεῦθεν βοήθειαν εὐρήσουσιν, ἀλλ' ἀφαιρεθήσονται τὰ ἀλλότρια οὐκ αὐτοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ παῖδες αὐτῶν καὶ οἱς ἂν ταῦτα καταλείψωσιν. Ὅτι μὲν οὖν ἡ βασιλεία ἡμῶν οὐκ ἀσκόπως οὐδ' ἀδοκιμάστως τὴν διὰ χρόνον δεσποτείαν ἀνατρέπει, ἀλλὰ τοὺς πένητας ἔλεοῦσα καὶ τοῦ κοινοῦ καὶ τῆς συστάσεως αὐτοῦ φροντίζουσα καὶ τὸ δίκαιον ἀσπαζομένη καὶ τὸ τῆς πλεονεξίας δεινὸν πάθος θεραπεύουσα, φανερόν ἐσται ἀφ' ὧν ἐθέλομεν εἰπεῖν. Καὶ γὰρ πλείστα παρηνογήθημεν ὑπὸ τῶν πτωχῶν χάριν τούτου, καὶ τὰς γινομένας εἰς αὐτοὺς ὀσημέραι πλεονεξίας καὶ ἀδικίας οἰκείοις ὀφθαλμοῖς εἶδομεν διερχόμενοι τὰ θέματα τῆς βασιλείας ἡμῶν καὶ πρὸς τὰ ταξείδια ἀπερχόμενοι. Πῶς γὰρ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἐνεργήσει χρόνος, ὅτε δυνατὸς ὢν ὁ τὸν πένητα πλεονεκτήσας, πολὺν χρόνον ποιήσει δυναστεύων καὶ εὐημερῶν, καὶ τὴν δυναστείαν αὐτοῦ καὶ εὐημερίαν εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ παραπέμψει; Καὶ τυχὸν οὗτος μὲν πατρικίος ἐστίν, εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ, διαρκέσει τῇ δυναστείᾳ καὶ τὸ δύνασθαι εἰς τοὺς ἐξ αὐτοῦ παραπέμψει; Καὶ τυχὸν οὗτος μὲν μάγιστρος ἐστὶ καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν, οἱ δὲ ἐξ αὐτοῦ ὁμοίως δυνατοὶ καὶ μέχρι οἰκειότητα ἔχοντες πρὸς βασιλεῖς καὶ μέχρι τῶν ἑβδομήκοντα ἢ ἑκατὸν χρόνων τὴν εὐπραγίαν αὐτῶν παρεκτεινομένην ἔχοντες. Ἄρ' οὖν τούτους οὐ κωλύσομεν, καὶ τὸ προσὸν δίκαιον τοῖς πένησι ἐφ' οἷς κακῶς ἀφηρέθησαν καὶ ἐπλεονεκτήθησαν ἐπιθραβεύσομεν; Τεῦ γὰρ εἰς χωρίον κοινότητος ἐπικτησαμένου ἢ πλέον ἐκτίσαντος δυνατοῦ τυγχάνοντος, καὶ τῶν αὐτοῦ διαδόχων μετὰ τῆς παρουσίας καὶ τὴν δυναστείαν διαδεχομένων καὶ μὴ διδόντων χώραν τῷ πένητι πρὸς τὸ κατ' αὐτῶν κινήσαι περὶ ὧν κακῶς ἀφείλοντο καὶ ἐπλεονέκτησαν αὐτόν, πάντως πρόδηλόν ἐστιν, ὅτι ὅσος ἂν χρόνος ἐπὶ τούτων διέλθοι, ἀκώλυτος ὁ πένης ἐστὶ πρὸς τὸ ζητεῖν καὶ ἀναλαμβάνειν τὸ ἴδιον. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ποιήσομεν, πάροδον δώσομεν τῷ πλεονέκτῃ τοῦ λέγειν, ὅτι ἐπεὶ ἐγὼ σήμερον εὐημερῶ καὶ οὐ δύναται κατ'

ἔμοῦ ὁ πένης κινῆσαι, ἐὰν εὐημερήσῃ καὶ ὁ υἱός μου καὶ διὰ τῆς εὐημερίας ἡμῶν ὁ τοῖς νόμοις ἐγνωσμένος χρόνος διέλθοι, ἢ ἐγὼ χρονίσω εὐημερῶν. ἔχομεν ἀναφαίρετα τὰ ἐπικτηθέντα, καὶ συμφέρει μοι τὸ πλεονεκτεῖν. Πάλιν δὲ πῶς οὐ λογισόμεθα δυνατόν καὶ ἀδύνατον τὸν ἐξ ἀρχῆς μὲν πένητα, ἕστερον δὲ τιμώμενον καὶ πρὸς ἕψος δόξης καὶ εὐτυχίας ἀναγόμενον; Ἀδύνατον μὲν, ἕως ὑπάρχει τῶν κάτω καὶ τὸν χρόνον βοηθεῖν αὐτῷ συγχωρήσομεν· δυνατόν δέ, ἀφ' οὗ καιροῦ τῆς τιμῆς ἀξιωθῆ; καὶ τὸν χρόνον μηδὲν αὐτὸν ὠφελοῦντα δεῖξομεν. Οἶα πολλάκις καθ' ἑκάστην ἔστιν ἰδεῖν συμβαίνοντα, καὶ ἄρτι παρ' ἡμῶν εὐρέθη. Καὶ γὰρ εὔρομεν τὸν φιλοκάλην γενόμενον μὲν καταρχὰς τῶν εὐτελῶν καὶ χωριτῶν ἕνα, ἕστερον δὲ τῶν περιδόξων καὶ πλουσίων· ὅς ἕως μὲν ὑπῆρχε τῶν κάτω, συνετέλει τοῖς ἑαυτοῦ συγχωρίταις καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ἐκαινοτόμει· ἀφ' οὗ δὲ τοῦτον εἰς τιμὴν ὁ θεὸς ἀνήγεν ἐβδομαδαρίου, εἶτα κοιτωνίου, καὶ μετέπειτα πρωτοβεστιαρίου, καὶ τὸ ὅλον κατέσχε χωρίον καὶ προάστειον ἴδιον ἐποίησεν [ἐναλλάξας καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ τοιοῦτου χωρίου]. Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἀνήχθη καὶ οὕτως ἐγένετο τὸ κατ' αὐτόν, ἐνδεχόμενόν ἐστιν, ἵνα δώσωμεν τοῦτω χρόνον εἰς βοήθειαν καὶ καταλείψομεν ἔχειν ἃ κακῶς ἐπλεονέκτησεν; Οὐδαμῶς. Ὅθεν καὶ ἡ βασιλεία ἡμῶν κατὰ τὸν τόπον διερχομένη καὶ τὸ πρᾶγμα ἐγκλήσει τῶν πενήτων διαγνοῦσα, τὰ τούτου εἰκήματα πολυτελῆ ὄντα κατέστρεψεν ἕως ἐδάφους, καὶ τοῖς πένησι τὰ ἑαυτῶν ἀποδέδωκεν, ἐκείνῳ δὲ κατέλιπεν ὅπερ [ἐξ ἀρχῆς] εἶχε δημόσιον, καὶ τῶν χωριτῶν ἕνα πάλιν ἐποίησεν. Δυνατοὶ δὲ λογίζεσθωσιν μὴ μόνον οἱ τοιοῦτοι, ἀλλὰ καὶ ἅπαντες οἱ τῇ διατάξει τοῦ προπάππου ἡμῶν βασιλέως ρωμανοῦ τοῦ γέροντος περιεχόμενοι καὶ κατὰ μέρος ἐν ἐκείνῃ ἀναγραφόμενοι· [οὗτος γὰρ καὶ αὐτοὺς τοὺς σχολαρίους δυνατοὺς ὠνόμασεν. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν καὶ τούτους δυνατοὺς, προστίθεμεν δὲ καὶ πρωτοκεντάρχους· καὶ γὰρ τούτους δυνατοὺς ἤδη πραγματικῶς διέγνωμεν.] Διὰ ταῦτα τοιγαροῦν θεσπίζομεν διὰ τῆς παρούσης ἡμῶν νομοθεσίας, τὰ μὲν μέχρι τῆς πρώτης νομοθεσίας τοῦ προπάππου ἡμῶν βασιλέως ρωμανοῦ τοῦ γέροντος ἐπικτηθέντα τοῖς δυνατοῖς εἰς χωρίων κοινότητος δι' ἐγγράφων δικαιωμάτων καὶ συστατικῶν μαρτυριῶν τὸ βέβαιον ἔχοντα, φυλάττεσθαι καὶ εἶναι παρ' αὐτοῖς, καθὰ καὶ τοῖς παλαιοῖς διηγόρευται νόμοις. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐγγραφα δικαιώματα καὶ συστατικὰς μαρτυρίας παράγεσθαι βουλόμεθα, ὅπως μὴ κατὰ περίνοιαν οἱ δυνατοὶ τὰ νεωστὶ αὐτοῖς ἐπικτηθέντα προφασίσωνται διαφέρειν αὐτοῖς ἐγγράφως ἔκπαλαι τῶν χρόνων. Ἀπὸ τότε δὲ καὶ μέχρι τοῦ νῦν, ἧτις ἐστὶ πρώτη τοῦ ἱανουαρίου μηνὸς τῆς ἐνάτης ἰνδικτιῶνος τοῦ σφδ' ἔτους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἕξῃς

ἐπεὶ καὶ παραγγελία ἔγγραφος ἐξηνέχθη διὰ τῆς δηλωθείσης νομοθεσίας τοῦ προπάππου ἡμῶν βασιλέως ρωμανοῦ τοῦ γέροντος μηδὲν δόλως δύνασθαι τὸν χρόνον μήτε τινὰ τὸ καθόλου κατὰ τῶν πενήτων ἐνέργειαν ἔχειν, ὅπου μετὰ δυνατῶν ἔχουσιν, ἀλλ' ἀντιστρέφεσθαι τοῖς πένησιν τὰ ἑαυτῶν, μηδὲ περὶ τὴν ἀνάληψιν τῶν τιμημάτων ἢ τῶν βελτιώσεων δικαιουμένων τῶν δυνατῶν, διότι καὶ τὴν εἰρημένην νομοθεσίαν παραβάντες εὐρίσκονται καὶ μᾶλλον ἄξιοί εἰσιν εὐθύνεσθαι. Γράψας γὰρ ὁ ρηθεὶς πρόπαππος ἡμῶν βασιλεὺς ρωμανὸς ὁ γέρων καὶ εἰπὼν, ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν κωλύω τοὺς δυνατοὺς τοῦ μὴ ποιεῖν ἐπικτήσεις εἰς κοινότητος χωρίων, ἔδειξεν, ὡς δι' αἰῶνος καὶ εἰς ἀπέραντον τούτους ἐκώλυσεν καὶ χρόνον οὐ δέδωκεν αὐτοῖς βοηθείας. Οὐκ εἰς τὸ ἐξῆς δὲ μόνον ὡς εἴρηται ταῦτα νομοθετοῦμεν, ἀλλὰ καὶ τὸν ὀπισθεν χρόνον, ὃν εἵπομεν τὴν νομοθεσίαν ταύτην εἰσάγομεν. Εἰ γὰρ ὅσα τῶν παρελθόντων ἄρτι κινουῦνται μὴ διορθωσόμεθα, πῶς ἂν τὰ μέλλοντα φυλαχθεῖεν καὶ οἱ μετέπειτα φοβηθεῖεν;

Βασιλείου Β', Νεαρά τοῦ ἔτους 996
JGR. Coll. Nov. XXIX (=I. 263 - 266).

* * *

241. "Ὅτι ἡ νεαρά τοῦ μακαρίτου βασιλέως κυροῦ βασιλείου περὶ τῶν χωρίων τῶν ἐκποιηθέντων διαλαμβανουσα οὕτως δογματίζει· ἵνα εἰ μὲν πτωχὸς ἐξεποιήσατο τὸ αὐτοῦ γῆδιον πρὸς πρόσωπον δυνατὸν, μὴ ἄλλως ἰσχύειν τὴν πρᾶσιν, εἰ μὴ τὸν μέγαν λιμὸν τὸν ἐπὶ ρωμανοῦ τοῦ πρεσβύτου καὶ τὴν νεαράν νομοθεσίαν ὑπερβαίνει· εἰ δὲ μὴ, μὴ ἰσχύειν· καὶ ταῦτα ἐξ ἐγγράφων καὶ συστατικῶν δικαιωμάτων.

"Ὅτι ὁ θέστης εὐρῶν δυνατὸν ἐν χωρίῳ ποιησάμενον ἐπικτήσιν μετὰ τὸν χρόνον τῆς νεαρᾶς νομοθεσίας ἦτοι τοῦ μεγάλου λιμοῦ, κατεδίκασεν ἐκπεσεῖν τῶν ἡγορασμένων ἀναργύρως. Περὶ τῶν καρπῶν τῶν μέσων χρόνων οὕτως ἐτύπωσεν· ἵνα, εἰ μὲν χωρὶς τιμήματος περιεδράξατο τῶν τόπων ὁ δυνατός, ἀπαιτηθῆ καὶ καρποὺς χρόνων τριῶν. Εἰ δὲ μετὰ δόσεως τιμήματος ἐν κατασχέσει τῶν τόπων ἐγένετο, μηδὲν παράσχη ὑπὲρ καρπῶν, ἀναργύρως τῶν τόπων ἐκδιωκόμενος.

Πεῖρα IX. 1-2 (=JGR. IV. 38).

242. Ὅσοι δὲ στρατιώτας ἱκανοὺς εἰς ἰδίας ὑπηρεσίας κατετόλμησαν ἔχειν τῶν φοσσάτων τούτους ἀποστερήσαντες, εἰς ἕκαστον ἐν ἑκάστῳ χρόνῳ ἕξ νομίματα ὁ ἔξκουσεύσας εἰσπραχθήσεται, καὶ ταῦτα ὁ δημόσιος οἰκειώσεται, εἰ μήπου ἀπὸ στρατηγῶν ἢ τῶν ἄλλων ἀρχόντων τούτους ἔτυχον δεδεγμένοι, καὶ οὗτοι ἐκ τῶν ἀποτεταγμένων εἰς ὑπηρεσίαν τῶν στρατηγῶν ἢ τῶν ἄλλων ἀρχόντων καθειστήκεσαν. Εἰ γὰρ ἐκ τῶν ἔξωθεν καὶ τῆς κοινότητός εἰσιν, οὐκ ἀθωωθήσεται ὁ τούτους ἔχων, εἰ καὶ δεικνύειν ἐτοιμῶς ἔχει, παρὰ στρατηγοῦ ἢ ἀρχοντος ἐπιτραπῆναι κεχρηῆσθαι αὐτοῖς.

Κων. Πορφ., Νεαρά μεταξὺ 945 - 959
JGR Coll. Nov. VIII (=I. 226).

* * *

Στρατιωτικὰ κτήματα

243. Εἰ τις στρατιώτην ἐν παροίκου λόγῳ εὐρεθείη κατέχων, εἰ μὲν αὐτὸς ἐκεῖνος καὶ τὰ ἕξ ὧν ἡ στρατεία ὑπηρετεῖται κτήματα ἀρπάσας ἔχει, τριάκοντα ἕξ χρυσοῦ νομίματα ποινῆς ἕνεκεν ἀποτίσει, ἕξ ὧν τὰ ἡμίσεια μὲν ὁ στρατιώτης λήψεται πρὸς ἐπανάληψιν τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ, τὰ ἡμίσεια δὲ ὁ δημόσιος ἢς χάριν ἐστερήθη δουλείας. Εἰ δὲ οὐχ ἀρπάσας, ἀλλ' ἀγοράσας εὐρεθῆ τὰ στρατιωτικά, πρὸς μὲν τὸ δημόσιον καὶ χρυσοῦ νομίματα καταθήσει, πρὸς δὲ τὸν στρατιώτην ἀγωγὴν ὑπὲρ τοῦ τιμήματος οὐχ ἔξει. Εἰ δὲ ἐτέρων ἐξελασάντων αὐτοὺς ἐκ τῶν οἰκείων ἢ αὐτῶν ἐκείνων ἐκστασίῳ χρησαμένων, ἄλλοι τούτους κατοικτεῖραντες ἐδέξαντο εἴτε παροικεῖν εἴτε θητεύειν, ἀνεύθυνοι ἔστωσαν.

Κων. Πορφ., Νεαρά μεταξὺ 945 - 959
JGR Coll. Nov. VIII (=I. 226).

244. Ἀπὸ δὲ τοῦ νῦν, ἐπεὶ τὰ τῶν κλιβανοφόρων καὶ ἐπιλωρικοφόρων κίνησιν ἔλαβε, διακελευόμεθα, μὴ ἔχειν ἐπ' ἀδείας μηδένα ἀπλῶς στρατιώτην ἀλλαχοῦ διαπιπράσκειν ἀπὸ τούτου ἀκίνητον ὑπαρξιν, εἰ μὴ ἐπέκεινα ἔχει ἰβ' λιτρῶν ἀκίνητον εὐπρόσοδον περιουσίαν· ἀλλ' εἰ τι μὲν ἐκ τῆς εἰς τοσαύτην συγκεφαλαιουμένης ποσότητος τοιαύτης ὑπάρξεως ἀπεμπόλησεν, ἵνα ἀναλαμβάνη ἀναργύρως· εἰ τι δὲ ἐπέκεινα ταύτης ἔχων (τῶν δυοκαίδεκα λιτρῶν

δηλονότι) διεπώλησεν, εἶτα τοῦτο ἐπιζητεῖ, μὴ ἀναργύρως ἀπολαμβάνειν, ἀλλὰ τὸ προσῆκον ἐπιδιδούς τίμημα.

JGR. I. 255 κ.έ.

245. Θεσπίζομεν τοίνυν αὐτὸ δὴ τοῦτο, ὅπερ ἡ συνήθεια ἀγράφως πρόην ἐκύρωσε, μὴ ἐξεῖναι τοῖς στρατιώταις τὰ ἐξ ὧν αἱ στρατεῖαι ὑπηρετοῦνται κτήματα διαπωλεῖν, συντηρεῖσθαι δὲ εἰς ἐκάστην στρατείαν, ἰπέων μὲ ἀκίνητον κτήσιν δ' λιτρῶν ὑπαρξιν· οἷς ἀριθμεῖσθαι κελεύομεν καὶ τοὺς ἐπὶ τὸν στόλον ἀποτεταγμένους πλωῖμους τοῦ τε αἰγαιοπελάγους καὶ τῆς σάμου καὶ τῶν κιβυρραιωτῶν· αὐτόστολοι γὰρ καὶ οὗτοι καὶ αὐτερέται βαρείας μετιᾶσι τὰς ὑπηρεσίας. Τοῖς δὲ τὰ βασιλικὰ πλωῖμα ἐπὶ ρόγαις ὑπηρετουμένοις καὶ τοῖς λοιποῖς πλωῖμοις ἤδη νῦν ἐκράτησεν ἐκ συνηθείας δύο λιτρῶν εἰς ἐκάστην στρατείαν ἀκίνητον διασώζεσθαι κτήσιν, ὃ καὶ ἡμῖν ἀρκούντως ἔχειν δοκεῖ. Εἰ μὲν οὖν ἐν τσαύτῃ ἀκινήτῳ κτήσει εἶεν οἱ ἐν ἑκατέραις στρατεῖαι κατειλεγμένοι, καὶ σώζοιεν ταύτην συντηροῦντες ἀνεκποίητον, καὶ παραπέμποιεν εἰς τοὺς φυσικοὺς κληρονόμους καθ' ὃν ἂν βοῦλοιντο νόμιμον τρόπον, μετὰ τοῦ οἰκείου μέντοιγε θάρους, εἴτε κατιόντες εἶεν πρὸς οὓς παραπέμπονται εἴτε ἀνιόντες εἴτε ἐκ πλαγίου, εἴτε ἐξ ἀδιαθέτου ἰσοκληρία τισὶν ἀρμόσει, εἴτε ἀπὸ διαθήκης ἐξ ἀνίσων μερῶν εἰκότως κληθεῖεν, γνήσιοι ἢ φυσικοὶ ἢ ἐξωτικοὶ παγανοὶ κληρονόμοι (τοὺς ἀξιωματικοὺς γὰρ παντὶ τρόπῳ ἀποκλείομεν πρὸς τὰς τοιαύτας διαδοχάς), καὶ κατὰ ἀναλογίαν τοῦ κέρδους τῆς κληρονομίας ἔπεσθαι ὀριζόμεθα καὶ τὸ θάρος τῆς συντελείας.

* * *

Πρόνοια

246. Οὐ μὴν δὲ καὶ ἀτημελήτους τοὺς πρὸς τοῖς ὄρεσιν οἰκοῦντας εἶων, ὡς ἐτοίμους μεταστάντας, εἴ που ἀμηγέπη ὡς ἐναντίοι προσβάλοιεν, μηδὲν ἔχοντας τὸ πείθον μένειν καὶ παρὰ δύναμιν, εἴ ποι παρεῖκοι πρὸς ἐκεῖνα ἀνδρίζεσθαι· ἀλλ' ἀτελείας μὲν τοὺς πάντας, πρόνοιας δ' ἐκ τούτων τοὺς ἐπιδοξοτέρους, καὶ οἷς τολμοῖεν τὸ φρόνημα, γράμμασιν ἐσωροῦντο βασιλικοῖς. Καὶ δὴ τοῦ χρόνου προϊόντος ἤϋξανον ταῖς περιουσίαις, καὶ πλοῦτος ἐπέρρει σφίσι συχνός. Παρ' ὅσον δ' ἐκείνοις ἐνευθηνεῖσθαι ξυνέβαινε τοῖς κατὰ τὸν βίον, παρὰ τοσοῦτον

καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους ἐθάροουν, καὶ πολλοῖς τοῖς ἐκεῖθεν ἑτρώφων, νυκτολοχοῦντες καὶ ὀσημέραι τὴν τῶν ἐναντίον περικόπτοντες καὶ τὰ πολλὰ ληϊζόμενοι.

Γεώργιος Παχυμέρης I.4 (I. 16. 5 - 16 CB.).

* * *

247. Τό δέ γε στρατιωτικὸν ὑπεραγαπᾶν, καὶ τὰς ἐκείνων προνοίας, κἂν ἐν πολέμῳ πίπτοιεν κἂν ἀποθνήσκοιεν, γονικὰς ἐγκαθηστᾶν τοῖς παισὶ, κἂν τισιν αἱ γυναῖκες κατὰ γαστρὸς ἔχοιεν τὸ κυφορούμενον

Γεώργιος Παχυμέρης II.1 (I. 92. 9 - 12 CB.)

248. Τῇ δ' ἐκκλησίᾳ τὸν πρόεδρον καὶ πρωτοβεστιάριον Κωνσταντῖνον τὸν Λειχοῦδην ἀντικατέστησεν, ἄνδρα ταῖς τῶν κοινῶν πραγμάτων ἐπὶ μακρὸν ἐμπρέψοντα διοικήσεσι καὶ ἀνέγκλητον διαμείναντα, ὥσπερ ὁ Μονομάχος καὶ τὴν τῶν Μαγγάνων ἀνέθετο πρόνοιαν καὶ τὰ περὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ἐνεπίστευσεν ἔγγραφα.

Ἰωάννης Ζωναράς (III. 670. 4 - 9 CB.).

* * *

249. Ἡ βασιλεία μου ἔχει θέλημα καὶ διορίζεται διὰ τοῦ παρόντος προστάγματος ἵνα κρατῆ καὶ ἐφορευῆ... τὴν σεβασμίαν μονὴν τῆς βασιλείας μου τὴν εἰς ὄνομα τιμωμένην... ἐφ' ὄρω τῆς ζωῆς αὐτοῦ ὅθεν καὶ ὀφείλει φροντίζειν κατὰ πάντα τρόπον τῆς ἐναρέτου καὶ εὐτάκτου διαγωγῆς καὶ θεαρέστου καὶ πνευματικῆς πολιτείας καὶ καταστάσεως τῶν ἐνασκουμένων αὐτῇ μοναχῶν, ἐπιμελεῖσθαι δὲ καὶ ἄλλως τῆς συστάσεως καὶ θελιώσεως καὶ πρὸς τὸ κρεῖττον ἐπιδόσεως τῶν προσόντων αὐτῇ κτημάτων τε καὶ πραγμάτων. Ὀφείλουσι μὲν τοι καὶ οἱ ἐν αὐτῇ δὴ τῇ ρηθείσῃ σεβασμίᾳ μονῇ ἀσκούμενοι μοναχοὶ ἔχειν εἰς αὐτὸν τιμὴν, ὑπακοὴν πᾶσαν καὶ αἰδῶ καὶ εὐλάβειαν τὴν προσήκουσαν καὶ ὀφειλομένην, καὶ ὑπακοῦειν καὶ πείθεσθαι αὐτῷ ἐφ' οἷς μέλλει λέγειν πρὸς αὐτοὺς ἀφορῶσιν εἰς πνευματικὸν αὐτῶν καταρτισμὸν καὶ ψυχικὴν λυσιτέλειαν καὶ εἰς σύστασιν καὶ αὐξησιν τῶν προσόντων τῇ κατ' αὐτοὺς τοιαύτῃ σεβασμίᾳ μονῇ κτημάτων τε καὶ πραγμάτων ἕπειδὴ τούτου...

K. N. Σάβας, MB. VI. (σ. 648).

Περὶ ἠθοποιῶν καὶ ὀρχηστρῶν

250. Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς τοῖς πανταχοῦ γῆς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις. Θεῖαν ἐποιησάμεθα διάταξιν οὐδενὶ συγχωροῦντες οὐδὲ ἄκουσαν γυναῖκα δούλην ἢ ἔλευθέραν εἰς σκηνὴν ἢ ὀρχήστραν καθέλκειν οὐδὲ ἀπαλλαγῆναι βουλομένην κωλύειν ἢ τοὺς ἐγγυητὰς τοὺς αὐτῆς ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου χρυσίον ρητὸν ὁμολογήσαντας ἀπαιτεῖν. Ἄλλ' εἴ τι τοιοῦτο γένοιτο, κωλύεσθαι ταῦτα παρὰ τε τῶν λαμπροτάτων τῶν ἐπαρχιῶν ἀρχόντων καὶ παρὰ τῶν ἐν ταῖς πόλεσι θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων διαταξάμεθα δόντες ἄδειαν τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις ἅμα τῷ λαμπροτάτῳ τῆς ἐπαρχίας ἀρχοντι καὶ ἄκοντας ἄγειν πρὸς ἑαυτοὺς τοὺς βιασαμένους ἢ τοὺς ἀπαλλάττεσθαι τῆς ἐργασίας κωλύοντας· καὶ δημοσίαν μὲν αὐτῶν ποιεῖν τὴν οὐσίαν, ἐκείνους δὲ τῆς πόλεως ἐξελαύνειν. Εἰ δὲ ὁ τὴν ἐπαρχίαν ἰθύνων αὐτὸς ὁ βιαζόμενος εἴη ἢ τὴν ἐκ τῆς εἰρημένης ἐργασίας ἀπαλλαγῆν κωλύων, δίδομεν ἄδειαν καὶ μόνοις τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις προσιέναι τὴν ταῦτα πάσχουσαν ἢ τὸν αὐτῆς ἐγγυητήν, τοὺς δὲ ἐναντιοῦσθαι τῷ τὴν ἀρχὴν ἔχοντι καὶ μὴ συγχωρεῖν ἀδικεῖν ἢ, εἰ μὴ γένοιτο πρὸς τοῦτο ἱκανοί, μηνύειν εἰς τὴν βασιλείαν, ὥστε ἐξ ἡμῶν τὴν προσήκουσαν ἐξενεχθῆναι ποινὴν, τὴν ἐγγυῶν καθάπαξ λυομένων καὶ τῶν ἐγγυητῶν ἀζημίων φυλαττομένων· ἄδειαν δίδοντες ταῖς ἀπαλλαττομέναις τοιαύταις γυναῖξιν ἔλευθέραις καὶ εὐγενέσιν οὔσαις πρὸς γάμον χωρεῖν νόμιμον, κἂν εἰ τυγχάνοιεν ταῖς σεμνοτάταις ἀξίαις οἱ ταύτας λαμβάνοντες κεκοσμημένοι, μηκέτι δεομέναις βασιλικῆς ἀντιγραφῆς, ἀλλὰ κατ' ἐξουσίαν τὸν γάμον πρᾶττούσαις, γαμικῶν μέντοι συμβολαίων ἐκ τρόπου παντὸς μεταξὺ αὐτῶν γινομένων· τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τῶν θυγατέρων τῶν σκηρικῶν διαταξάμενοι. Τὴν μὲν οὖν εἰρημένην διάταξιν καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ τῶν πασῶν διατάξεων τούτου δὴ τοῦ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ἐπωνύμου βιβλίου πρὸς τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς ἀντιγεγραμμένην τεθεῖκαμεν. Ἐπειδὴ δὲ ἐχρῆν διὰ τῆς παρούσης νομοθεσίας καὶ ὑμῖν τοῖς πανταχοῦ γῆς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις ταῦτα ποιῆσαι φανερά, διὰ τοῦτο συνελόντες τὸ κατ' ἐκείνην ἀφηγήσει πλατυτέρα νομοθετηθέντα τήνδε τὴν θεῖαν διάταξιν ποιούμεθα καὶ πρὸς ὑμᾶς, ὅπως τὴν ἱερατικὴν διασώζοντες σεμνότητα καὶ σωφροσύνης ἀντεχόμενοι ταῦτα φυλάττοιτε, τότε ἐκ τοῦ μεγάλου θεοῦ δέος καὶ βασιλικὴν ἀγανάκτησιν, εἴ τι τούτων παραβαίητε λογιζόμενοι.

251. Προοίμ. Ἴσμεν πρῶην πεποιημένοι νόμον ἀπαγορεύοντα μηδενὶ παρρησίαν εἶναι τὰς εἰς σκηνὴν κατιούσας γυναῖκας ἐγγυητὰς εἰσπράττειν, ὡς προσεδρεύσουσι καὶ τὴν ἀσεβῆ πληρώσουσιν ἐργασίαν μεταμέλου καιρὸν οὐκ ἔχουσαι, καὶ ποινὰς ἀπειλήσαντες ἐσχάτας τοῖς τὰς τοιαύτας ἐγγύας ἀπαιτοῦσι, πρὸς τῷ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐγγυητὰς ἀνευθύνοὺς ἀπιέναι καὶ μηδεμίαν ἐπάγεσθαι αὐτοῖς ἀνάγκην τῆς τῶν προσώπων τούτων παραστάσεως. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος εὕρομεν δεινὴν τινα καὶ οὐ φορητὴν ἐπήρειαν κατὰ τῆς ἡμῖν σπουδαζομένης γίνεσθαι σωφροσύνης ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ἐγγυητὰς λαμβάνειν ἐκωλύσαμεν, ἐξευρεῖν ἐκείνοὺς ἐτέραν ὁδὸν εἰς ἀσέβειαν ἄγουσαν μείζονα· ὄρκον γὰρ αὐτὰς ἀπαιτεῖν, ὡς οὐδέποτε παύσσονται τῆς ἀσεβοῦς ἐκείνης καὶ ἀσχήμονος ἐργασίας, τὰς δὲ γυναῖκας οὔσας ἀθλίας καὶ οὕτω κακῶς ἐξηπατημένας εὐσεβεῖν νομίζειν εἶπερ ἀσεβήσαιεν, καὶ ἵνα φυλάξωσι τὸν ὄρκον διὰ τοῦτο τὴν ἑαυτῶν προΐεσθαι σωφροσύνην· καίτοιγε ἐχρῆν γινώσκειν ὡς αἰ τοιαῦται παραβάσεις μᾶλλον ἀρέσκουσι θεῷ παρὰ τὰς τῶν ὄρκων τηρήσεις. Οὐ γὰρ εἴ τις παρὰ τινος ὄρκον λάβοι, ὡς φονεύσειε τυχόν ἢ μοιχεύσειεν ἢ τι πράξειε τοιοῦτο ἄτοπον, δεῖ φυλάττεσθαι τὸν ὄρκον οὕτως αἰσχροὺν τε καὶ ἄτοπον καὶ εἰς ἀπώλειαν ἄγοντα. Ὡστε ἐξέεστω τῇ γυναικί, κἂν εἰ τὸν τοιοῦτον ὄρκον ὁμόσειεν, ἀναχωρεῖν τῆς τοῦ ὄρκου τούτου πικρίας καὶ σωφρονεῖν ἀκινδύνως, μᾶλλον δὲ θεοφιλῶς, τῆς ποινῆς τῆς ἐπιπορκίας (εἴ τις ὅλως ἐστὶ ποινή) κατὰ τοῦ τὸν ὄρκον ἀπαιτήσαντος τρεπομένης.

c.1 Ὡστε καὶ ἡμεῖς αὐτίκα ἐπάγομεν *decem libragum auri* ποινὴν ἀπαιτοῦντες τὸν θαρρήσαντα ὅλως τοιοῦτον ὄρκον λαβεῖν. Καὶ τοῦτο δὴ τὸ ποσὸν αὐτῇ τῇ ταλαιπώρῳ δίδοσθαι γυναικὶ θεσπίζομεν εἰς τὴν λοιπὴν εὐσχημοσύνην τοῦ βίου, ἀπαιτούμενον διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιχωρίου καὶ διδόμενον αὐτῇ· γινώσκοντος τοῦ ἄρχοντος ὡς, εἰ ραθυμήσειεν, ἐνέξεται αὐτῇ καταθέμενος τὴν ἀρχήν, κληρονόμοι τε αὐτοῦ καὶ διάδοχοι καὶ ἡ τούτου περιουσία, ἀνθ' ὅτου προᾶξιν εὐσεβῆ πράττειν ἡμέλησεν. Εἰ δέ γε αὐτὸς ὁ τῆς ἐπαρχίας ἡγούμενος τὸν ὄρκον ἀπαιτήσειεν, αὐτὸς καὶ τὴν εἰρημένην τῶν *decem libragum auri* ποινὴν ἀπαιτεῖσθαι, εἰ μὲν στρατιωτικὸς ἄρχων κατ' ἐκείνην εἴη τὴν ἐπαρχίαν, δι' ἐκείνου δοθησομένην ὡς εἴρηται τῇ γυναικί· εἰ δὲ οὐκ ἔχει στρατιωτικὸν ἄρχοντα, ὁ τῆς μητροπόλεως τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἐπίσκοπος τούτου προνοεῖτω τοῦ πράγματος καὶ εἰς ἡμᾶς, εἰ δοκιμάσειεν, ἀναφέρων, καὶ πρὸς γε ὁ ἐκ γειτόνων μείζων ἄρχων· ὥστε πανταχόθεν τὸν τοῦτο πράξαντα, εἴτε ἄρχων εἴτε ἰδιώτης εἴη, τῇ εἰρημένῃ σωφρονίζεσθαι ποινῇ, καὶ

δίδοσθαι ταύτην τῇ τό γε ἐπ' ἐκείνω μηδὲ σωφρονεῖν ἔτι δυναμένη, ἵνα μὴ φανείη δῆθεν ἐπιπορήσασα.

Ἐπίλ. Τὰ τοίνυν παραστάντα ἡμῖν καὶ διὰ τοῦδε τοῦ θείου δηλούμενα νόμου ἢ σὴ ὑπεροχὴ κηρύγμασιν οἰκείοις ἅπασι ποιήσατο φανερά, ὅπως ἂν γνοῖεν τὴν τῆς ἡμετέρας βασιλείας περὶ σωφροσύνην σπουδὴν.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 537
NJ. LI. (=CJC. III. 295 - 296).

Περὶ πορνοβοσκῶν

252. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ καιρῷ ἡ εὐσεβὴς Θεοδώρα μετὰ καὶ τῶν ἄλλων αὐτῆς ἀγαθῶν ἐποίησε καὶ τοῦτο. Οἱ γὰρ ὀνομαζόμενοι πορνοβοσκοὶ περιῆγον ἐν ἐκάστῳ τόπῳ περιβλεπόμενοι πένητας ἔχοντας θυγατέρας, καὶ διδόντες αὐτοῖς, φησί, ὄρκους καὶ ὀλίγα νομίσματα ἐλάμβανον αὐτάς, ὡς ἐπὶ συγκροτήσει, καὶ προϊστων αὐτάς δημοσίᾳ, κατακομοῦντες ἐκ τῆς αὐτῶν ἀτυχίας, κομιζόμενοι παρ' αὐτῶν τὸ τοῦ σώματος αὐτῶν δυστυχὲς κέρδος καὶ ἠνάγκαζον αὐτάς τοῦ προϊστασθαι. Καὶ τοὺς τοιοῦτους πορνοβοσκούς ἐκέλευσε συσχεθῆναι μετὰ πάσης ἀνάγκης· καὶ ἀχθέντων αὐτῶν μετὰ τῶν κορασίων, ἐκέλευσεν εἰπεῖν ἕκαστον αὐτῶν μεθ' ὄρκου δόσεως τί παρέσχον τοῖς αὐτῶν γονεῖσι· καὶ εἶπον δεδωκέναι ἀνὰ πέντε νομίσματα. Καὶ πάντων ἐπαδεδωκότων γνῶσιν μεθ' ὄρκου, δεδωκυῖα τὰ χρήματα ἢ αὐτὴ εὐσεβὴς βασίλισσα ἠλευθέρωσεν αὐτάς τοῦ ζυγοῦ τῆς δυστυχοῦς δουλείας, κελεύσασα τοῦ λοιποῦ μὴ εἶναι πορνοβοσκούς, ἀλλὰ χαρισαμένη ταῖς αὐταῖς κόραις τὴν τοῦ σώματος ἔνδυσιν καὶ ἀπὸ νομίσματος ἑνὸς ἀπέλυσεν αὐτάς.

Ἰωάννης Μαλάλας 440.14 - 441.7 (CB.).

* * *

253. Αὐτοκράτωρ Λέων Α. τῷ δήμῳ...

Μηδεὶς πορνοβοσκέτω τοῦ λοιποῦ μηδὲ πόρος ἐντεῦθεν ταῖς λαργιτίοσιν εἰσαγέσθω. Μῆτε οὖν δοῦλην ἢ ἑλευθέραν προϊστάτω τις, ἐπεὶ εὐτελὴς μὲν ὢν ὁ τοῦτο ποιῶν πρὸς τῷ τιμωρηθῆναι καὶ μεταλλάξε-

ται ἢ ὑπερορίως ἐξορίζεται, στρατείαν δὲ ἔχων ἢ ἐπιτήδευμα σεμνὸν ἀπόλλυσι καὶ αὐτὴν σὺν τῇ οὐσίᾳ. Ὡσαύτως καὶ οἱ θυμελικοὶ τούτων ἀπεχέσθωσαν. Εἰ δὲ δοῦλον εἶη τὸ προσταθέν, παρὰ παντός ἐκδικεῖσθω προῖκα, εἴτε ἀνὴρ εἴτε γυνὴ εἴτε κληρικὸς ἢ μοναχὸς τοῦτο ἐκδικεῖ. Ταῦτα δὲ φυλαττέτωσαν οἱ ἄρχοντες οἱ μείζονες καὶ οἱ ἥττονες καὶ αἱ τάξεις αὐτῶν, ποινὴν ὑφορώμεναι καὶ εἰς τὸ σῶμα καὶ εἴκοσι λιτρῶν.

Νόμος αὐτοκράτορος Λέοντος Α' μεταξὺ 457-467
NJ. XI. 41.7 (=CJC. II. 438).

Λαϊκὴ ψυχαγωγία

254. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ ἀνεφάνη τις ἐκ τῆς Ἰταλῶν χώρας κωμοδρομῶν, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ κύνα ξανθόν, ὅστις κελευόμενος ὑπὸ τοῦ ἀναθρεψαμένου ἐποίει τινὰ θαύματος ἀξία. Ὁ γὰρ αὐτὸν ἀναθρεψάμενος ἐστῶς ἐν τῇ ἀγορᾷ, καὶ ὄχλου περιστῶτος εἰς τὸ θεάσασθαι, λάθρα τοῦ κυνὸς ἐκομίζετο παρὰ τῶν ἐστῶτων δακτυλίδια, καὶ ἐτίθει εἰς τὸ ἔδαφος περισκέπων αὐτὰ ἐν χώματι. Καὶ ἐπέτρεπε τῷ κυνὶ ἐπᾶραι καὶ δοῦναι ἐκάστῳ τὸ ἴδιον· καὶ ἐρευρῶν ὁ κύων τῷ στόματι ἐπεδίδου ἐκάστῳ τὸ γνωριζόμενον. Ὁ δὲ αὐτὸς κύων καὶ διαφόρων βασιλέων νομίσματα μύρια ἐπεδίδου κατ' ὄνομα. Παρεστῶτος δὲ ὄχλου ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, ἐπερωτώμενος ἐδείκνυε τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας καὶ τοὺς ὄντας πορνοβοσκούς καὶ μοιχοὺς καὶ κνιποὺς καὶ μεγαλοψύχους· καὶ ἀπεδείκνυε πάντα μετὰ ἀληθείας. Ὅθεν ἔλεγον πολλοὶ ὅτι πνεῦμα Πύθωνος ἔχει.

Ἰωάννης Μαλάλας 453.15 - 454.4 (CB.).

* * *

255. Ὀλκάδος ἰστούς τινὰς δύο καὶ τρεῖς λαμβάνοντες καὶ ὀρθίους ἐπὶ δαπέδου τινὸς ἰστώντες καλωδίους ἔνθεν ἀκείθεν ὑπήρειδον, ὅσον μὴ ἐπὶ θάτερα περιτρέπεσθαι. Ἐπειτὰ σχοῖνον ἑτέραν ἐκ τῆς τοῦ ἐνὸς ἰστοῦ κορυφῆς ἕς τὴν τοῦ ἑτέρου διέτεινον· καὶ πρὸς τούτοις ἕτερον σχοῖνον ἀπὸ κρηπίδος ἄχρι κορυφῆς περιελίσσοντες βαθμίδας τινὰς ἐλικοειδεῖς ταῖς αὐτῶν ἀναβάσεσιν ἔπραττον, δι' ὧν ἀνιῶν εἰς ἕξ αὐτῶν ἴστατο ἐπ' ἀκροτάτη καὶ γυμνῇ τῇ κορυφῇ τοῦ ἰστοῦ, νῦν μὲν θάτερῳ τοῖν ἀποδοῖν, νῦν δ' ἄνω μὲν ἄμφω τοὺς πόδας πρὸς οὐρανὸν ἕξα-

πλῶν, τὴν δὲ κεφαλὴν κάτω πρὸς τῇ κορυφῇ τοῦ ἰστοῦ προσερείδων. Ἐπειτ' ἐκεῖθεν ἄλματι χρώμενος αἰφνιδίῳ μιᾷ χειρὶ τῆς σχοίνου στερεῶς ἐδράττετο καὶ ἐξήρτητο· καὶ πολλὰς οὕτω τὰς περιστροφὰς καὶ περιδινήσεις ἐποίει, ἄνω τε πρὸς οὐρανὸν καὶ κάτω πρὸς γῆν τοὺς πόδας ἐν βραχεῖ καὶ συνεχῶς περιστρέφων δίκην τροχοῦ. Ἐπειτ' ἀντὶ χειρὸς κοίλῃ τῇ κνήμῃ τῆς σχοίνου δραττόμενος ἐξήρτητο κύμβαχος· καὶ οὕτως αὖθις ὁμοίως τὰς περιστροφὰς καὶ περιδινήσεις ἐποίει. Ἐπειτα ὄρθιος ἐπὶ μέσης τῆς σχοίνου ἰστάμενος καὶ λαμβάνων τόξον καὶ θέλη κατὰ σημείου τινὸς ἐτόξευε πόρρω κειμένου· καὶ ἔβαλλεν οὕτω πάνυ τοι εὐστοχώτατα, ὥς οὐδ' ἐπὶ γῆς ἰστάμενος ἕτερος. Ἐπειτα μύων τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ λαμβάνων ἐπὶ τῶν ὤμων παιδίον ἐναερίον τινα τὴν πορείαν ἐβάδιζεν ἐπὶ τῆς σχοίνου ἐξ ἑνὸς ἰστοῦ πρὸς τὸν ἕτερον. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐποίει.

Νικηφόρος Γρηγοράς VIII. 10 (I. 348.21 - 349.19 CB.).

* * *

Στασιῶται

256. Καὶ πρῶτα μὲν τοῖς στασιώταις τὰς ἐς τὴν κόμην ἐς νεώτερόν τινα μετεβέβλητο τρόπον. Ἀπεκείροντο γὰρ αὐτὴν οὐδὲν ὁμοίως τοῖς ἄλλοις Ῥωμαίοις. Τοῦ μὲν γὰρ μύστακος καὶ τοῦ γενείου οὐδαμῇ ἤπτοντο, ἀλλ' αὐτοῖς κατακομᾶν ἐπὶ πλεῖστον ὥσπερ οἱ Πέρσαι ἐς αἰεὶ ἤθελον. Τῶν δὲ ἐν τῇ κεφαλῇ τριχῶν τὰ ἔμπροσθεν ἄχρι ἐς τοὺς κροτάφους ἀποτεμόμενοι τὰ ὀπισθεν ἀποκρέμασθαι σφίσιν ἐπὶ μακρότατον λόγῳ οὐδενὶ εἶων, ὥσπερ οἱ Μασσαγέται. Διὸ δὴ καὶ Οὐννικὸν τὸ τοιοῦτον εἶδος ἐκάλουν.

Ἐπειτα δὲ ἐς τὰ ἱμάτια εὐπάρυφοι ἠξίουσαν ἅπαντες εἶναι, κομποδεστέραν ἢ κατὰ τὴν ἐκάστου ἀξίαν ἐνδιδυσκόμενοι τὴν ἐσθῆτα. Κτᾶσθαι γὰρ αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα ἐξ οὐ προσηκόντων παρῆν. Τοῦ δὲ χιτῶνος τὸ ἀμφὶ τῷ χεῖρε μέρος [αὐτοῖς] τὰ μὲν ἐς τὸν καρπὸν ξυνῆει σφίσιν ἐν στενῷ μάλιστα, τὰ δὲ ἐνθένδε ἄχρι ἐς ὤμον ἐκάτερον ἐς ἄφατόν τι εὐρους διεκέχυτο χρῆμα. Ὅσάκις τε ἡ χεὶρ αὐτοῖς σείοιτο ἀναβοῶσιν ἐν τοῖς θεάτροις τε καὶ ἵπποδρομίαις, ἢ ἐγκελευομένοις, ἢ περ εἰώθει, ἐς ἕψος αὐτοῖς τοῦτο τὸ μέρος ἀτεχνῶς ἤρετο, αἰσθησὶν παρεχόμενον τοῖς ἀνοήτοις, ὅτι δὴ αὐτοῖς οὕτω καλὸν τε τὸ σῶμα καὶ ἀδρὸν εἶη ἄν, ὥστε δεῖν γε αὐτοῖς πρὸς τῶν τοιούτων ἱματίων καλύπτεσθαι, οὐκ ἐννοοῦσιν ὅτι δὴ αὐτοῖς τῷ τῆς ἐσθῆτος ἠραιωμένῳ τε καὶ κενῷ πολλῶν

ἔτι μᾶλλον τὸ τοῦ σώματος ἐξίτηλον διελεγχθείη. Αἱ ἐπωμίδες δὲ καὶ ἀναξυρίδες καὶ τῶν ὑποδημάτων τὰ πλεῖστα ἐς τῶν Οὔρων τὸ τε ὄνομα καὶ τὸν τρόπον ἀπεκέκριτο σφίσιν.

Ἐσιδηροφόρου δὲ νύκτωρ μὲν τὰ πρῶτα ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἅπαντες σχεδόν, ἐν δὲ γε ἡμέρᾳ ξιφίδια παρὰ τὸν μηρὸν δίστομα ὑπὸ τῷ ἱματίῳ ἀποκρυφάμενοι, ξυριστάμενοί τε κατὰ συμμορίας, ἐπειδὴν ξυσκοτάζοι, ἐλωποδύτου τούτους ἐπιεικεστέρους ἔν τε ὄλῃ ἀγορᾷ κὰν τοῖς στενωποῖς ἀφαιρούμενοι τούτους παραπεπτωκότας τὰ τε ἱμάτια καὶ ζώνας τε καὶ περόνας χρυσᾶς καὶ εἴ τι ἄλλο ἐν χερσὶν ἔχοιεν. Τινὰς δὲ πρὸς τῇ ἀρπαγῇ καὶ κτείνειν ἠξίου, ὅπως μηδενὶ τὰ ξυμπεσόντα σφίσιν ἀναγγείλωσιν. Οἷς δὴ ἅπαντες καὶ τῶν Βενέτων οἱ μὴ στασιῶται μάλιστα ἦχθοντο, ἐπεὶ οὐδὲ αὐτοὶ ἀπαθεῖς ἔμενον. Καὶ ἀπ' αὐτοῦ χαλκαῖς τὸ λοιπὸν ζώνας τε καὶ περόνας καὶ ἱματίους πολλῶ ἐλασσόνως ἢ κατὰ τὴν ἀξίαν ὡς πλεῖστοι ἐχρῶντο, ὅπως δὴ μὴ τῷ φιλοκάλῳ ἀπόλωνται, καὶ οὐπω δεδυκότος ἡλίου εἰς τὰς οἰκίας ἀναχωροῦντες ἐκρύπτοντο. Μηκυνομένου δὲ τοῦ κακοῦ καὶ οὐδεμιᾶς ἐπιστροφῆς ἐς τοὺς ἡμαρτηκότας πρὸς τῆς τῷ δήμῳ ἐφεστώσης ἀρχῆς γινομένης ἐπὶ μέγα τὸ τῶν ἀνδρῶν θράσος ἐς αἰὶ ἤρετο. Ἀμαρτία γὰρ παρησιᾶς ἀξιοθεῖσα ἐπ' ἄπειρον φέρεσθαι πέφυκεν, ἐπεὶ καὶ κολαζόμενα τὰ ἐγκλήματα φιλεῖ οὐκ ἐς τὸ παντελὲς ἀποκόπτεσθαι. Φύσει γὰρ οἱ πλεῖστοι ἐς τὸ ἀμαρτάνειν εὐπετῶς τρέπονται.

Προκόπιος, Ἀνέκδοτα 7, 8 - 21 (III.) 44.14 - 46.25).

* * *

Μέτρα κατὰ τῆς εἰδωλολατρίας καὶ ἀντίδραση τῶν Χριστιανῶν.

Στὴν προσπάθειά του νὰ καταπολεμήσει τὸν Χριστιανισμό καὶ νὰ ἐπαναφέρει τὴν παλιὰ δρησκεία, ὁ Ἰουλιανὸς ἐπιχείρησε ν' ἀποκόψει τοὺς Χριστιανούς ἀπ' τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ τῆς εἰδωλολατρικῆς ἀρχαιότητος. Οἱ Χριστιανοὶ ἀντέδρασαν στὰ μέτρα αὐτὰ μὲ τὴν ἀντικατάσταση τῶν εἰδωλολατρικῶν μέτρησιν χριστιανικὰ κείμενα. Ἡ ἀντίθεση Ἰουλιανοῦ καὶ Χριστιανῶν γινόταν ὅλο καὶ ὀξύτερη καὶ μόνο ὁ πρόωρος θάνατος τοῦ Ἰουλιανοῦ ἔσωσε τὸ κράτος ἀπὸ συνέπειες, τίς ὅποιες ἢ πεισματικὴ ἀλλὰ ἀνεδαφικὴ δρησκευτικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἰουλιανοῦ προοιῶνιζε.

257. Τῷ δευτέρῳ ἔτει ὁ δυσσεβὴς Ἰουλιανὸς ἐνομοθέτει μὴ μετέχειν Χριστιανούς Ἑλληνικῶν μαθημάτων. Ἀπολινάριος δὲ τῇ θείᾳ γραφῇ ὄλη χρησάμενος, πάντων τε ποιητῶν τοὺς χαρακτῆρας μιμούμενος, ἔγραψε παιδεύεσθαι παρὰ τῶν Χριστιανῶν. Ὁ δὲ παραβάτης τὰς τῶν Χριστιανῶν εὐποιίας μιμούμενος ἐκέλευσε ξένους τε καὶ πτωχοὺς τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν χορηγεῖσθαι, ἀπατῶν τοὺς ἀπλουστέρους. Ταῖς δὲ εἰκόσιν αὐτοῦ Δία καὶ Ἄρεα καὶ Ἑρμῆν συγγράφεσθαι προσέταξε καὶ τοὺς λοιποὺς δαίμονας, τοὺς δὲ ἀναβαλλομένους τὴν τούτων προσκύνησιν ὡς ἐχθροὺς βασιλικούς τιμωρεῖσθαι. Τῷ δὲ στρατῷ τὴν ῥόγαν διανέμων πῦρ ἐτίθει καὶ λιβανωτόν, καὶ θυμῖαν τοὺς στρατιώτας ἠνάγκαζεν.

Ἐν Καισαρείᾳ δὲ τῆς Φιλίππου, τῇ νῦν Παναίδι, ἡ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ θεραπευθεῖσα αἰμόρρους ἀνδριάντα ἔστησε τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, καὶ βοτάνη ἐφύετο ὑπὸ τὴν βάσιν τοῦ ἀνδριάντος πάσης νόσου ἀλεξητήριον. Τῇ οὖν βοτάνῃ φθονήσας τὸν ἀνδριάντα κατάγει ὁ δαίλαιος, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ξόανον Ἰουλιανοῦ ἵστησι. Καὶ τὸν μὲν τοῦ σωτῆρος ἀνδριάντα οἱ Χριστιανοὶ λαβόντες εἰς ἐκκλησίαν ἔθεντο, τὸν δὲ τοῦ Ἰουλιανοῦ πῦρ κατελθὼν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀνάλωσεν.

Γεώργιος Κεδρηνὸς (I. 533.20 - 534.15 CB.).

* * *

Ταραχαὶ διὰ θρησκευτικῶν λόγους

258. Ἐν δὲ τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ ἐγένετο δημοτικὴ ἐπανάστασις περὶ τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος παρὰ τῶν Βυζαντίων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς βουλευθέντος τοῦ αὐτοῦ βασιλέως προσθεῖναι εἰς τὸ Τρισάγιος τὸ «ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, ἐλέησον ἡμᾶς», καθὼς ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς πόλεσι λέγουσι. Καὶ συναθροισθὲν τὸ πλῆθος τῆς πόλεως ἐστάσιασαν δυνατῶς, ὥς τινος παραξένου προστιθεμένου τῇ πίστει τῶν χριστιανῶν. Καὶ θρύλος ἐγένετο ἐν τῷ παλατίῳ, ὥστε τὸν ἑπαρχὸν τῆς πόλεως Πλάτωνα εἰσδραμόντα φυγεῖν καὶ ἀποκρυβῆναι τὴν τοῦ δήμου ὁργήν. Ἐκραζον γὰρ στασιάζοντες, Ἄλλον βασιλέα τῇ Ῥωμανίᾳ καὶ ἀπελθόντες εἰς τὰ Μαρινίου τοῦ Σύρου τοῦ ἀπὸ ἐπαρχῶν ἔκασαν τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ ἐπραΐδυσαν τὰ αὐτοῦ πάντα· αὐτὸν γὰρ οὐχ εἶδον. Ἀκούσας γὰρ ὅτι εἰς τὸν αὐτοῦ τὸ πολὺ πλῆθος τοῦ δήμου ἔρχεται, ἔφυγεν· ἔλεγον γὰρ ὅτι ὡς ἀνατολικὸς αὐτὸς τῷ βασιλεῖ ὑπέβα-

λε λέγεσθαι τοῦτο. Καὶ πραιδεύσαντες τὰ αὐτοῦ δημόσια τὸν ἄργυρον αὐτοῦ εἰς ἀξίνας ἔκοπτον καὶ ἐμερίζοντο. Εὐδρον δὲ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ μονάζοντα ἀνατολικόν, καὶ τοῦτον συλλαβόντες ἐφόνευσαν, καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ εἰς κοντὸν βαστάζοντες ἔκραζον. Οὗτός ἐστιν ὁ ἐπίβουλος τῆς τριάδος.

Ἰωάννης Μαλάλας 406.22 - 407.19 (CB.).

* * *

Εἰκονομαχία.

Ἄπ' τὶς ἀρχές τοῦ δευτέρου τρίτου τοῦ 8ου αἰ., τῆ βυζαντινῆ αὐτοκρατορία συγκλονίζει τὸ κίνημα τῆς Εἰκονομαχίας. Λόγω τοῦ φανατισμοῦ πού ἐπιδείχθηκε κι' ἀπ' τὶς δύο πλευρές, τὰ αὐτοκρατορικά μέτρα ὀδήγησαν σέ βιαιότητες, ἡ δὲ ἀντίδραση τῶν μοναχῶν κατὰ τῶν εἰκονοκλαστῶν προκάλεσε ἐκ μέρους τῶν τελευταίων σκληρότητα, πού ἔδωσε στή συνέχεια σαφῶς ἀντιμοναχικό χαρακτήρα στό εἰκονοκλαστικό κίνημα.

259. Τούτῳ τῷ ἔτει ἤρξατο ὁ δυσσεβῆς βασιλεὺς Λέων τῆς κατὰ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων καθαιρέσεως λόγον ποιεῖσθαι. καὶ μαθὼν τοῦτο Γρηγόριος, ὁ πάπας Ῥώμης, τοὺς φόρους τῆς Ἰταλίας καὶ Ῥώμης ἐκώλυσε γράψας πρὸς Λέοντα ἐπιστολὴν δογματικὴν, μὴ δεῖν βασιλέα περὶ πίστεως λόγον ποιεῖσθαι καὶ καινοτομεῖν τὰ ἀρχαῖα δόγματα τῆς ἐκκλησίας, τὰ ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων δογματισθέντα.

Θεοφάνης 404.3-9.

260. "Ὅς (Λέων Γ') τὴν κατ' αὐτοῦ θεῖαν ὀργὴν ὑπὲρ ἑαυτοῦ λογισάμενος ἀναιδέστερον κατὰ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων ἤγειρε πόλεμον, σύμμαχον ἔχων Βησῆρ τὸν ἀρνησίθεον καὶ τῆς ἴσης ἀλογίας ἐφάμιλλον. Ἄμφω γὰρ ἀπαιδευσίας ἦσαν ἔμπλεοι καὶ πάσης ἀμαθίας, ἐξ ἧς τὰ πολλὰ τῶν κακῶν ἔρχεται. Οἱ δὲ κατὰ τὴν βασιλίδα πόλιν ὄχλοι σφόδρα λυπούμενοι ἐπὶ ταῖς καιναῖς διδασκαλίαις αὐτῷ τε ἐμέλετων ἐπελθεῖν καὶ τινὰς βασιλικούς ἀνθρώπους ἀνεῖλον καθελόντας τὴν τοῦ κυρίου εἰκόνα τὴν ἐπὶ τῆς μεγάλης Χαλκῆς πύλης, ὡς πολλοὺς αὐ-

τῶν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τιμωρηθῆναι μελῶν ἐκκοπαῖς καὶ μάστιξι καὶ ἔξορίαις καὶ ζημίαις, μάλιστα δὲ τοὺς εὐγενεῖα καὶ λόγῳ διαφανεῖς· ὥστε καὶ τὰ παιδευτήρια σβεσθῆναι καὶ τὴν εὐσεβῆ παιδευσιν τὴν ἀπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου καὶ μέχρι νῦν κρατήσασαν, ἧς καὶ μετὰ ἄλλων πολλῶν καλῶν καθαιρέτης ὁ παρακηνόφρων οὗτος Λέων γέγονεν.

Θεοφάνης 405. 1 - 14.

261. Ἐν τούτοις οὖν θείῳ κινούμενοι ζήλῳ στασιάζουσι κατ' αὐτοῦ μεγάλη ναυμαχία συμφωνήσαντες Ἑλλαδικοὶ τε καὶ οἱ τῶν Κυκλάδων νήσων Κοσμᾶν τινα συνεπόμενον ἔχοντες εἰς τό στεφθῆναι, Ἀγαλλιανός δέ, τουρμάρχης τῶν Ἑλλαδικῶν, ἠγεῖτο τῆς στρατιᾶς, καὶ Στέφανος· οἱ καὶ προσπελάσαντες τῇ βασιλίδι πόλει ιη' τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς τῆς ι' ἰνδικτιῶνος ἠττωνται συμβαλόντες τοῖς Βυζαντίοις, ἐμπρησθέντων αὐτῶν τῶν νηῶν τῷ σκευαστῷ πυρί. καὶ οἱ μὲν βυθίζονται περὶ τὸν λάκκον, ἐν οἷς καὶ Ἀγαλλιανός ἔνοπλον ἑαυτὸν ἐπόντωσεν, οἱ δὲ ζῶντες τῷ κρατοῦντι προσρύνονται. καὶ ἀποτέμνονται τὰς κεφαλὰς Κοσμᾶς τε καὶ Στέφανος, αὔξει δὲ τῇ κακίᾳ Λέων ὁ δυσσεβῆς καὶ οἱ τούτου σύμφρονες τὸν κατὰ τῆς εὐσεβείας διωγμὸν ἐπιτείνοντες.

Θεοφάνης 405.5-25.

262. Καὶ τῇ ζ' τοῦ Αὐγούστου μηνὸς τῆς θ' ἰνδικτιῶνος προκαθίσαντες ἐν τῷ ναῶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐν τῇ βασιλίδι πόλει ἤρξαντο τὰς ἁγίας γραφὰς ὑπαναγινώσκειν καὶ ἀντιβάλλειν πρὸς ἀλλήλους, τῶν βασιλέων ἐν τοῖς κατηγουμένοις ὁρώντων. ὁ δὲ λαὸς τῶν σχολαρίων τε καὶ ἐσκουβιτόρων καὶ τῶν λοιπῶν ταγμάτων ὑποβληθεῖς ἐκ τῶν οἰκείων ἀρχόντων, ἔχοντες καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ πονηροῦ αὐτῶν διδασκάλου, γυμνώσαντες τὰ ξίφη ἐπῆλθον αὐτοῖς, ἀπειλοῦντες θανατοῦν τὸν τε ἀρχιερέα καὶ τοὺς ὀρθοδόξους ἐπισκόπους τε καὶ ἡγουμένους. τῆς δὲ βασιλείας διὰ τῶν παρεστώτων αὐτῇ οἰκειακῶν ἀνθρώπων ἀναστέλλειν τούτους πειρωμένης, οὐκ ἐπεισθήσαν, ἀλλ' ἢ μᾶλλον προσητίμασαν. ἐγεγρήντος δὲ τοῦ πατριάρχου καὶ ἐν τῷ βήματι εἰσελθόντος μετὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων τε καὶ μοναχῶν, οἱ τοῦ πονηροῦ φρονήματος αὐτῶν ὄντες ἐπίσκοποι ἐξῆλθον πρὸς αὐτοὺς βοῶντες τό,

«νενικήκαμεν» καὶ τοῦ θεοῦ τῇ χάριτι οὐδένα ἠδίκησαν οἱ μανιώδεις ἐκεῖνοι καὶ ἀπάνθρωποι, καὶ οὕτω διαλυθείσης τῆς συνόδου ἀπῆλθεν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια.

Θεοφάνης 461.16-462.3.

* * *

263. Τῇ δὲ ζ' τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς τῆς ιγ' ἰνδικτιῶνος ἡμέρα γ' τῆς ἑβδομάδος, Λέων ὁ δυσσεβῆς σελέντιον κατὰ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων ἐκρότησεν ἐν τῷ τριβουναλίῳ τῶν ιθ' ἀκουσίτων, προσκαλεσάμενος καὶ τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην Γερμανόν, οἰόμενος πείθειν αὐτὸν ὑπογράψαι κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων. Ὁ δὲ γενναῖος τοῦ Χριστοῦ δοῦλος μηδ' ὄλως πεισθεὶς τῇ μυσαρᾷ κακοδοξία αὐτοῦ, τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ὀρθοτομήσας ἀπετάξατο τὴν ἀρχιερωσύνην ἐπιδούς τὸ ὠμοφόριον καὶ εἰπὼν μετὰ πολλοὺς διδασκαλικοὺς λόγους· «ἐὰν ἐγὼ εἶμι Ἰωνᾶς, βάλετέ με εἰς τὴν θάλασσαν. Χωρὶς γὰρ οἰκουμενικῆς συνόδου καινοτομῆσαι πίστιν ἀδύνατόν μοι, ὦ βασιλεῦ». Καὶ ἀπελθὼν ἐν τῷ λεγομένῳ Πλατανίῳ εἰς τὸν γονικὸν αὐτοῦ οἶκον ἠσύχασεν, ἀρχιερατεύσας ἔτη ιδ' μῆνας ε' καὶ ἡμέρας ζ'.

Θεοφάνης 408.31 - 409.11.

264. Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει, ὁ τῶν Θρακησίων στρατηγὸς Μιχαὴλ ὁ Λαχανοδράκων ἀποστείλας Λέοντα τὸν νοτάριον αὐτοῦ, τὸν ἐπιλεγόμενον Κουλούκην, καὶ Λέοντα ἀπὸ ἀββάδων τὸν Κουτζοδάκτυλον, ἔπρασε πάντα τὰ μοναστήρια ἀνδρεῖά τε καὶ γυναικεῖα καὶ πάντα τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ βιβλία καὶ κτήνη, καὶ ὅσα ἦν εἰς ὑπόστασιν αὐτῶν, καὶ τὰς τούτων τιμὰς εἰσεκόμισε τῷ βασιλεῖ. Ὅσα δὲ εὔρε μοναχικὰ καὶ πατερικὰ βιβλία πυρὶ κατέκαυσεν. Καὶ εἴ που λείψανον ἁγίου ἐφάνη τις ἔχων εἰς φυλακτήριον, καὶ τοῦτο τῷ πυρὶ παρέδωκεν, τὸν δὲ ἔχοντα αὐτὸ ὡς ἀσεβοῦντα ἐκόλαζεν. Καὶ πολλοὺς μὲν τῶν μοναχῶν διὰ μαστίγων ἀνήλωσεν, ἔστι δὲ οὓς διὰ ξίφους, ἀναριθμήτους δὲ ἐτύφλωσεν. Καὶ τῶν μὲν τὰς ὑπῆνας κηρελαίῳ ἀλείφων ὑφῆπτε πῦρ καὶ οὕτω τὰ τε πρόσωπα αὐτῶν καὶ τὰς κεφαλὰς κατέκαιεν, τοὺς δὲ μετὰ πολλὰς βασάνους ταῖς ἑξορίαις παρέπεμπεν. Καὶ τέλος οὐκ εἶασεν εἰς ὄλον τὸ ὑπ' αὐτὸν θέμα ἓνα ἀνθρώπον μοναδικὸν περιβεβλημένον σχῆμα. Ὁ καὶ μαθὼν ὁ μισάγαθος βασιλεὺς ἔγραψεν αὐτῷ εὐχαριστίας λέγων, ὅτι «εὐ-

ρόν σε ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὅς ποιεῖς πάντα τὰ θελήματά μου». Τοῦτον οὖν μιμησάμενοι καὶ οἱ λοιποὶ τὰ ὅμοια διεπράττοντο.

Θεοφάνης 445.28 - 446.15.

* * *

Παιδεία

265. Πολλῶν δὲ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἡμῶν καλῶν καὶ ἀξιεπαινέτων γνώσεις καὶ λογικαὶ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι, τούτων οὐκ οἶδ' ὅπως ἀμεληθέντων καὶ παροραθέντων τί σοφίζεται ὁ φιλοσοφώτατος ἐκεῖνος νοῦς; Ἐπεὶ γὰρ ἠπίστατο πρᾶξιν καὶ θεωρίαν πρὸς θεὸν ἡμᾶς οἰκειοῦντα καὶ τὴν μὲν πρᾶξιν πολιτικοῖς προσαρμόζουσαν πράγμασιν, τὴν θεωρίαν δὲ τοῖς λογικοῖς, ἀλλήλοις δι' ἀμφοτέρων βοηθεῖ, τὸ μὲν πρακτικὸν διὰ ρητορικῆς τέχνης ἀσχεῖσθαι παρασκευάζων, τὸ δὲ θεωρητικὸν διὰ φιλοσοφίας καὶ φυσικῆς τῶν ὄντων διαγνώσεως. Παιδευτὰς δὲ ἀρίστους προκέκρινεν· εἰς Κωνσταντῖνον πρωτοσπαθᾶριον τὸν τηνικαῦτα μυστικὸν τὸ τῶν φιλοσόφων παιδοτριβεῖον δέδωκεν, εἰς δὲ τὸ τῶν ρητόρων Ἀλέξανδρον μητροπολίτην Νικαίας, εἰς δὲ τὸ τῆς γεωμετρίας Νικηφόρον πατρικίον τὸν γαμβρὸν Θεοφίλου ἐπάρχου τοῦ Ἐρωτικοῦ, εἰς δὲ τὸ τῶν ἀστρονόμων Γρηγόριον ἀσηκρητίν. Καὶ πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ σπουδὴν εἰς τοὺς φοιτητὰς ὁ αὐτοκράτωρ ἐποιεῖτο, ὁμοδιαίτους καὶ ὁμοτραπέζους τούτους καθ' ἑκάστην παιῶν καὶ ἀργύρια πορέχων καὶ ὁμιλίας μετ' αὐτῶν προσηνεῖς ποιούμενος. Καὶ οὐ πολὺς χρόνος διελθὼν, τὰς μεγάλας ἐπιστήμας καὶ τέχνας τῇ θωπείᾳ καὶ συνέσει τοῦ αὐτοκράτορος κατωρθώσαντο, καὶ κριτὰς καὶ ἀντιγραφεῖς καὶ μητροπολίτας ἔξ αὐτῶν ἐκλεξάμενος τετίμηκεν, καὶ τὴν πολιτείαν Ῥωμαίων τῇ σοφίᾳ κατεκόσμησεν καὶ κατεπλούτισεν.

Συνέχεια Θεοφάνους 446. 1 - 22 (CB.).

266. Ὅθεν εὐθύς οὐ πρὸς ἐκεῖνον πρὸς δὲ τὸν Θεόφιλον ἐπιστολὴν πέμπει, τὸν νοῦν τοῦτον ἐπεριέχουσαν, ὡς ἐβουλόμην μὲν αὐτὸς ἀφικέσθαι σοι, ἔργον φίλου τε καὶ μαθητοῦ ἐκπληρῶν· ἐπεὶ δὲ ἢ τε προσανακειμένη μοι ἀρχὴ ἐκ θεοῦ καὶ ὁ πολὺς ὑπὸ τὴν χεῖρά μου τελῶν καὶ ἐξουσίαν λαός τοῦτο οὐ συγχωρεῖ, ἀξιῶ τόν ὄν ἔχεις ἐπί

φιλοσοφία καί ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις περιβόητον ἄνδρα βραχύν τινα χρόνον ἐπαποστεῖλαι, καί συγγενέσθαι μοι τοῦτον πείσαι, τρόπῳ διδασκαλίας τῆς αὐτοῦ ἐπιστήμης μεταδιδόντα καί ἀρετῆς τῷ οὕτως ἔχοντι ἐμοί πρός ἐκείνας ἐρωτικῶς. πάντως δέ οὐκ ἀναβολή τις γενήσεται ὅτι τε τῶν οὐχ ὁμογλώσσων ἐγώ καί ὅτι τῆς πίστεως ἀλλότριος· ἀλλ' ὅτι μᾶλλον τοιοῦτος ὁ ἀξιῶν, πέρας ἢ αἴτησις λήψεται παρὰ φίλοις ἐπεικέσι τε καί χρηστοῖς. χάρις δέ σοι καταβληθήσεται ὑπέρ τούτου χρυσίου μὲν εἴκοσι κεντηνάρια, εἰρήνη δέ καί σπονδαί ἀἰδιοί τε καί ἀτελεύτητοι. τοσοῦτοις μὲν ἐκεῖνος τὴν αὐτοῦ ἐξωνεῖτο παρουσίαν καί ἄφιξιν· ἀλλ' ὁ Θεόφιλος ἀνταποκρίνας καί ἄλογον τό οἰκεῖον δοῦναι ἑτέροις καλόν καί τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν ἔκδοτον ποιῆσαι τοῖς ἔθνεσι, δι' ἧς τό τῶν Ῥωμαίων γένος θαυμάζεται τε καί τιμᾶται παρὰ πᾶσιν, ἐκείνῳ μὲν οὐκ ἐπένευσε, τοῦτον δέ διὰ τιμῆς πλείονος σχῶν τόν Ἰωάννην τοῦ πατριαρχικοῦ τότε θρόνου ἀντιποιοῦμενον κατὰ τὴν Θεσσαλονικέων μητρόπολιν, καί ὡς πλήρη σοφίας ὄντα καί ὡς οἰκειούμενον τούτῳ κατὰ συγγένειαν, χειροτονεῖν ἐγκελεύεται.

Συνέχεια Θεοφάνους 190.3-191.3

267 Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος (οὐκ ἄν) οὕτως ἐπὶ ταῖς ἀνεγερθεῖσαις παρ' αὐτοῦ πόλεσιν ἐναβρύνοντο, ἅς πανταχοῦ ἴσμεν ἀνοικοδομηθεῖσας αὐτῷ, ὅσον ἐπὶ ταύτῃ τῇ πόλει μεγαλαυχεῖ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τά τεμένη καί ἱερά φροντιστήρια εἰσιόντι σοι κατὰ λαιὰν ἀπαντήσῃ· κατὰ δὲ τὴν δεξιὰν τοῦ μεγάλου τεμένους παιδευτήριον ἔστηκε τῶν γραμματικῶν παισὶν ὀρφανοῖς ἐκ παντοδαποῦ γένους συνειλεγμένοι, ἐν ᾧ παιδευτὴς τις προκάθηται καί παῖδες περὶ αὐτόν ἐστᾶσιν, οἱ μὲν περὶ ἐρωτήσεις ἐπτοημένοι γραμματικῆς, οἱ δὲ ξυγγραφεῖς τῶν λεγομένων σχεδῶν. Καί ἐστιν ἰδεῖν καί Λατῖνον ἐνταῦθα παιδοτριβούμενον καί Σκύθην ἐλληνίζοντα καί Ῥωμαῖον τὰ τῶν Ἑλλήνων συγγράματα μεταχειριζόμενον καί τόν ἀγράμματον Ἑλληνα ὀρθῶς ἐλληνίζοντα, τοιαῦτα καί περὶ τὴν λογικὴν παιδείαν τὰ τοῦ Ἀλεξίου σπουδάσματα. Τοῦ δὲ σχεδούς ἢ τέχνη εὐρημα τῶν νεωτέρων ἐστὶ καί τῆς ἐφ' ἡμῶν γενεᾶς.

Ἄννα Κομνηνή, Ἀλεξιάς III. 217 κ.έ.

Γνώμη για τήν παιδεία

268. Γράμματα γοῦν εὐθύς ὁ Μαμουῦν πρὸς ἐκείνον διαχαράττει, τόνδε τόν νοῦν περιέχοντα, «ὡς ἐκ τοῦ καρποῦ τό δένδρον ἐπέγνωμεν, ἐκ τοῦ μαθητοῦ τόν διδάσκαλον. ἐπεὶ γοῦν τόσος ὢν περί τήν ἐπιστήμην τῶν ὄντων δι' ἀρετήν καί γνώσεως βάθος ἄγνωστος εἶ τοῖς σοῖς συμπολίταις καί τῆς σοφίας καί γνώσεως οὐπω τούς καρπούς ἀπειλήφας, ὅτι μηδέ τιμῆς ἠξίωσαι παρ' αὐτῶν, μή ἀπαξιώσης ἐλθεῖν πρὸς ἡμᾶς καί τῆς σῆς διδασκαλίας μεταδοῦναι ἡμῖν. εἰ γάρ οὕτω τοῦτο γένηται, τούς ἀχένας σοι κλινεῖ γένος ἅπαν τό τῶν Σαρακηνῶν, καί πλούτου καί δωρεῶν ἀξιοθήσῃ, ὧν οὐδεὶς πώποτε ἀνθρώπων ἠξίωται».

Συνέχεια Θεοφάνους, 188 κ.έ.

Ἡ Ἐκκλησία ὡς διδακτήριο.

269. Πλήν οὐκ ἀκίνδυνον εἶναι λογισάμενος τήν ἐκ τῶν ἐχθρῶν γραφήν, εἴ γέ ποτε κατάφωρος γένοιτο, τῷ λογοθέτῃ πρόσεισι (Θεόκτιστος οὗτος ἦν ὁ παρανάλωμα τῷ Βάρδα γενόμενος) καί διηγεῖτο τά τοῦ αἰχμαλώτου πάντα καί μαθητοῦ, καί ἅμα δίδωσιν τήν τοῦ ἀμεραμνουνη γραφήν. αὕτη ἡ αἰτία τῆς τοῦδε τοῦ ἀνδρός πρὸς τόν βασιλέα γνώσεώς τε καί οἰκείωσις. οὗτος ὁ μαθητής καί τοῦτο τό γράμμα τήν τε τοῦ Λέοντος σοφίαν ἐν ὑπαίθρῳ γενέσθαι ἐν γωνία τέως οὔσαν ἐποίησεν καί τῆς εὐτελείας ἐκείνης καί πενίας ἔξω πάρήγαγεν. τό τε γάρ γράμμα ἐμφανίζει τῷ Θεφίλῳ ὁ λογοθέτης, καί προσκαλεῖται τοῦτον αὐτός, καί πλουτίζεται καί ἐν τῷ τῶν ἁγίων μ' ναῶ διδάσκειν δημοσίᾳ παρά τοῦ βασιλέως ἐπείγεται.

Συνέχεια Θεοφάνους 189.7-18.

ΙΙΙ. Πόλεις καὶ ἀστικὸς πληθυσμὸς.

Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν βυζαντινῶν κυβερνήσεων γιὰ τὴ διατήρηση καὶ βελτίωση τῆς ζωῆς τῶν πόλεων ἦταν μεγάλο, γιατί ἡ ἀκμὴ τῶν πόλεων ὅπως καὶ τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν, ἀποτελοῦσε προϋπόθεση τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς τοῦ κράτους.

Γι' αὐτὸ τὸ κράτος ἔπαιρνε μέτρα γιὰ τὴν καλύτερη ὀργάνωση τοῦ ἐπισιτισμοῦ τῶν ἀστικῶν κέντρων, γιὰ τὴ διατήρηση τῶν βουλευτηρίων τους καὶ τῶν «συστημάτων», τὴν ἐξασφάλιση παιδείας καὶ ἰατρικῆς περίθαλψης τῶν κατοίκων, καθὼς καὶ πολεοδομικά μέτρα, μερικὰ ἀπ' τὰ ὁποῖα δὲ ζήλευαν καὶ σημερινές πόλεις.

Περὶ βουλευτῶν

270. Προοίμ. Οἱ τὴν πολιτείαν ἡμῖν πάλαι καταστήσαντες ὠήθησαν χρῆναι κατὰ τὴν τῆς βασιλευσύνης πόλεως μίμησιν ἀθροῖσαι καθ' ἐκάστην πόλιν τοὺς εὖ γεγονότας καὶ ἐκάστη σύγκλητον δοῦναι βουλήν, δι' ἧς ἔμελλε τὰ τε δημόσια πράττεσθαι ἅπαντά τε γίνεσθαι κατὰ τάξιν τὴν προσήκουσαν. Οὕτω τοίνυν τὸ πρᾶγμα ἠνθῆσεν, οὕτως ἐφάνη λαμπρόν, ὡς τὰς μεγίστας τε καὶ πολυανθρωποτάτας οἰκίας βουλευτῶν εἶναι, πλήθους μὲν ὄντος τοῦ βουλευόντος, τῆς δὲ δοκούσης εἶναι τῶν λειτουργημάτων βαρύτητος οὐδενὶ παντελῶς ἀφορήτου καθισταμένης· τῷ γὰρ εἰς πλήθος διηρῆσθαι τὸ βάρος ἀνεπαίσθητον σχεδὸν τοῖς τοῦτο ὑπομένουσιν ἦν. Ἐπεὶ δὲ κατὰ μέρος ἤρξαντό τινες ἑαυτοὺς ἐξαιρεῖν τῶν βουλευτικῶν λευκωμάτων καὶ ἐξευρίσκειν προφάσεις δι' ὧν πως ἐλεύθεροι τούτων ἔσονται, εἶτα κατ' ὀλίγον ἠλαττώθη τὰ βουλευτήρια μυρίων ἐπινοηθεισῶν προφάσεων, ἐξ ὧν ἔμελλε τὰ μὲν ἴδια καλῶς ἔξειν, τὰ δὲ κοινὰ καὶ δημόσια διὰ πάντων ἐλαττωῦσθαι. Διὰ τοῦτο εἰς ἄνδρας ὀλίγους περιστάντα τὰ λειτουργήματα κάκεινους τὰς οὐσίας κατέσεισε, καὶ τὰς πόλεις οὕτως ἠλάττωσεν, ὥστε ὑπὸ τούτους εἶναι τοὺς ὀλεθρίους μισθωτάς, οὓς δὴ βίνδικας καλοῦσι. Συμβέβηκεν οὖν τὸ πολίτευμα μεστὸν μὲν ἐλλειμμάτων, μεστὸν δὲ πάσης ἀδικίας γενέσθαι. Ταῦτα ἡμεῖς πολλάκις ἀνερευνόμενοι ὠήθημεν χρῆναι θεραπείαν ἐπαγαγεῖν τῷ πράγματι· καὶ ὄσῳ περὶ τοῦτο ἡμεῖς πονούμεθα τοσοῦτω πᾶσαν ἐξεῦρον οἱ βουλευταὶ τέχνην κατὰ τῶν ὀρθῶς καὶ δικαίως νενομοθετημένων καὶ κατὰ τοῦ δημοσίου. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδον ἀναγκαζόμενους ἑαυτοὺς πᾶσι τρόποις τῇ βουλῇ φυλάττειν τὸ τέταρτον, καὶ τοῦτο μὸλις ἐν τοῖς παρ' ἡμῶν νόμοις ἀποτεθέν, ἤρξαντο διασπᾶν τὰς οὐ-

σίας αὐτῶν, ὥστε ἄποροι τελευτᾶν καὶ οὐχὶ τὸ τέταρτον μέρος, ἀλλ' ὄλην ἐφεξῆς τὴν ἀπορίαν τῇ βουλῇ καταλιμπάνειν. Εἶτα ἐπειδὴ τὰ τῶν σωμάτων αὐτῶν ἀποστερῆσαι τὸ βουλευτήριον ἔγνωσαν, ἤδη καὶ πρᾶγμα πάντων ἀσεβέστατον ἐπενόησαν, γάμων ἀπεχόμενοι νομίμων, ὥστε αἰρεῖσθαι μᾶλλον ἄπαιδες τό γε ἐπὶ τῷ νόμῳ τελευτᾶν ἢ καὶ τῷ γένει καὶ τῇ βουλῇ χρήσιμοι φαίνεσθαι. Καὶ αὐθις κατεπράξαντο πρῶην τεθῆναι νόμον, ὃς δεκρέτου χωρὶς ἐπέτρεπεν αὐτοῖς τὰ οἰκεῖα δωρεῖσθαι, καίτοιγε τὴν πρᾶσιν μετὰ δεκρέτου γίνεσθαι τοῦ νόμου βουλομένου· ὁ δὲ οὕτως ἦν θαυμαστός, ὥστε μόνον τὴν πρᾶσιν ὑπάγειν τῇ τοῦ δεκρέτου προσθήκῃ καὶ ταῖς ἐντεῦθεν ἀνάγκαις τᾶλλα δὲ πάντα αὐτοῖς ἐφίεμαι πράττειν καθ' ὃν ἠβούλοντο τρόπον. Ταῦτα μετέστησε τὰς βουλευτικὰς οὐσίας εἰς ἕτερα καὶ ἕτερα πρόσωπα, οὐδὲν τῆς βουλῆς ἐντεῦθεν ἐχούσης. Τοιγαροῦν εἴ τις ἀριθμήσειε τὰ τῆς ἡμετέρας πολιτείας βουλευτήρια, ἐλάχιστα εὐρήσει, τὰ μὲν οὔτε ἀνδρῶν εὐποροῦντα οὔτε χρημάτων, τὰ δὲ ὀλίγων μὲν ἴσως ἀνθρώπων, χρημάτων δὲ οὐδαμῶς.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νευρὰ τοῦ ἔτους 536
N.J. XXXVIII. Προοίμ. 12-27 (=CJC. III. 246 - 247).

* * *

271. Προοίμ. Καλῆς ἡμῖν νομοθεσίας ἀφορμὴν προσέλευσις τινων δέδωκε βουλευτῶν, καὶ τόνδε ποιούμεθα τὸν νόμον οὐκ ἐπὶ τινων βουλευτῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ὑπηκόῳ πάσῃ, λέγομεν δὲ ὅσον τε πρὸς ἑῶαν ἐστὶν καὶ ὅσον δυόμενος ἥλιος ἐφορᾷ καὶ ὅσον ἐκ τῶν πλαγίων ἐκατέρωθεν ἐστὶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐσπούδασται τοῖς πρὸ ἡμῶν τὰ περὶ τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν ἐπιδόσεων τῶν εἰς τὰς βουλάς, καὶ τινες μὲν ἔλκονται πρὸς τύχην βουλευτικὴν τίνες δὲ ἐλευθεροῦνται, ἐκεῖνο θεσπίζομεν τὸ ἄδειαν εἶναι τοῖς βουλευταῖς οὐ μόνον τῆς αὐτῆς πόλεως βουλευτὰς ἐνίστασθαι κληρονόμους (τοῦτο δὴ τὸ καὶ μέχρι νῦν ἐφιέμενον), ἀλλὰ καὶ εἴ τινες βουλῆς ἐλευθέρους ἐνστήσασθαι θούλονται κληρονόμους, τοῦτο πράττειν, ἐπὶ τούτῳ μέντοι τῷ ὄρω ἐφ' ᾧτε προσαγαγεῖν πάντως ἑαυτὸν τὸν κληρονόμον ἢ τοὺς κληρονόμους τῇ βουλευτικῇ τύχῃ τοῦ διατιθεμένου. Τοῦτέστιν ἐξ ἧς ἐκεῖνος ὥρμηται, καὶ τὰ βουλευτικὰ μετιέναι λειτουργήματα, καὶ τὸν κλῆρον λαμβάνειν ἐμποδίζοντος οὐδενός. Ἐπιστάμενοι γὰρ ὡς τοῦ πράγματος ἔσται τοῦ παρόντος ἐπανόρθωσις, ὅτι νῦν μὲν προστίθεται τῇ βουλῇ ἐκ τῶν τοιούτων τρόπων ἢ ἐν χρή-

μασιν ὠφέλεια, ἐκ δὲ τῆς ἐσομένης νομοθεσίας καὶ ὁ βουλευτῆς καὶ ἡ οὐσία περιγενήσεται, καὶ ἀνθήσει τὰ βουλευτήρια σώμασί τε πλείοσι καὶ τὰς περιουσίας ἔχοντα τὰς αὐτῶν.

c.1 Διὰ τοῦτο θεσπίζομεν ἄδειαν εἶναι τοῖς ἐκ τῶν βουλευτηρίων διατιθεμένοις χρῆσθαι κληρονόμοις εἴτε βουλευταῖς τῆς αὐτῆς πόλεως βούλονται (τοῦτο δὴ τὸ τοῦ νόμου) εἴτε τισὶ τῶν ἐκ γένους εἴτε τῶν ἔξωθεν, εἴτε βουλευταὶ εἴεν εἴτε καὶ μή, εἴτε εἰς μέρος οὐκ ἔλαττον τῶν ἐννέα οὐγκιῶν εἴτε εἰς ὀλόκληρον, ἐπιδεδομένοις μέντοι τῇ βουλῇ καὶ ἐνουμένοις τῷ ταύτης σώματι καὶ κληροῦσιν ἀμέμπτως τὰ λειτουργήματα. Τούτου κρατοῦντος ἐπ' αὐτῶν τε καὶ παίδων καὶ ἐγγόνων καὶ εἰς τοὺς ἐφεξῆς διαδόχους, οὐ μὴν κατὰ τὰ σχῆμα καθ' ὅπερ ἡ μικρῶ πρόσθεν τεθεῖσα διάταξις ἐπὶ τῶν ἑαυτοὺς ἐπιδιδόντων τοῖς βουλευτηρίοις παρακελεύεται τὴν γονὴν τῶν ἐπιδιδομένων οὐχ ὑπάγουσα τύχη, ἀλλ' ὡσπερ εἰς τὴν ἀρχὴν ἐτύγγανον ὄντες βουλευταί, οὕτω καὶ αὐτῶν σὺν τῇ οἰκείᾳ γονῇ τῷ τῆς βουλῆς ἐνουμένων λευκώματί τε καὶ σώματι· οὐ γὰρ ἂν τι διαφέροι ἢ τὸν ὄντα βουλευτὴν τῆς αὐτῆς πόλεως γράψαι κληρονόμον ἢ τὸν αὐτίκα ἐσόμενον.

c.2 Εἰ δὲ καὶ τις συγγενῆς βουλευτῆς ὢν ἢ καὶ ἄλλως τῆς τοιαύτης τύχης ἐλεύθερος ἐπὶ τὸν κλῆρον καλοῖτο τοῦ τελευτήσαντος βουλευτοῦ οἷα διαθήκας οὐ γράψαντος, βούλοιτο δὲ κάκεινος ἑαυτὸν ἐπιδοῦναι τῇ βουλῇ, ἐξεῖναι αὐτῷ τοῦτο πράττειν καὶ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἐν ὑπομνήμασι δηλοῦν εἰσω μηνῶν ἕξ, καὶ ἅμα μὲν βουλεύειν σὺν τῇ οἰκείᾳ διαδοχῇ καὶ περιουσίᾳ, ἅμα δὲ γενέσθαι κληρονόμον· οὐδὲν παντελῶς τῆς περιουσίας ἀπαιτουμένης προφάσει τεταρτημορίου ἢ ἐνναονγκίου, ἅπαξ τοῦ διαδεξαμένου τὸν κλῆρον ἢ βουλευτοῦ καθεστῶτος ἤδη ἢ αὐτίκα γενησομένου καὶ τοῦ πράγματος αὐθις εἰς τὴν βουλὴν ἀφικνουμένου. Εἰ δὲ καὶ τις δωρήσεται πράγματα τῆς αὐτοῦ περιουσίας, ἢ τὰ πλείστα ἢ πάντως οὐκ ἐλάττονα τῶν ἐννέα οὐγκιῶν, ἢ τῷ τῶν πολιτευομένων τῆς αὐτῆς πόλεως ὄντι ἢ καὶ ἐτέρῳ τινί, προσάγοντι μέντοι ἑαυτὸν τε καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν γονὴν τὴν εἴτε οὖσαν εἴτε ἐσομένην καὶ τὴν ἐφεξῆς διαδοχὴν τῇ βουλῇ ἧς ἐστὶν ὁ τὴν δωρεὰν ποιούμενος, θεσπίζομεν τὴν ἐπὶ ταύτῃ τῇ αἰρέσει γινομένην ἐρρῶσθαι δωρεάν. Παντὸς γὰρ ἡμῖν σπουδάσματος ἄξιον εἶναι δοκεῖ τὸ τὰς οὐσίας τῶν βουλευτῶν κατ' οὐδένα τρόπον ἀλλοτριοῦσθαι τῆς βουλῆς τῆς πόλεως ἐκείνης ἧς εἰσι βουλευταί.

272. Προοίμ. Ῥῆμά τι πρὸς ἡμᾶς ἔναγχος ἢ σὴ μεμήνηκεν ὑπεροχή, τινὰς ἐν τοῖς βουλευταῖς εἶναι Ἰουδαίους τυχὸν ἢ Σαμαρείτας ἢ Μοντανιστὰς ἢ ἄλλως καταπτύστους ἀνθρώπους, οὓς οὐπω καὶ νῦν ἢ ὀρθῆ καὶ ἀμώμητος ἡμῶν κατέλαμψε πίστις, ἀλλ' ἐν σκοτει κάθηνται, ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀληθῶν οὐκ αἰσθόμενοι μυστηρίων· καὶ ἐπειδήπερ αἰρετικούς μισοῦμεν, οἶονται κατὰ ταύτην τὴν πρόφασιν ἐλεύθεροι βουλευτικῶν εἶναι λειτουργημάτων· καὶ ὡς προσήκει τὰ περὶ τούτων διακριθῆναι. Ἡμεῖς τοίνυν ἐθαυμάσαμεν, εἴπερ ἢ σύνεσις τε καὶ ὀξύτης ἢ σὴ τοὺς τοιούτους αὐτῶν ὑπέμεινε λόγους, ἀλλὰ μὴ παραχοῆμα τοὺς τὰ τοιαῦτα λέγοντας διέσπασεν. Εἰ γὰρ ἀνθρωποὶ τίνες εἰσιν οἵπερ οἶονται διὰ τῆς εἰς ἔσχατον ἀτοπίας ἐκείνων ἀξιοῦσθαι τῶν γερῶν, ἅπερ μόνοις τοῖς μεγίστοις ἀξιώμασιν ἐφυλάξαμεν, τίς οὐκ ἂν αὐτῶν μισήσειε τὴν ἀθλιότητά τε καὶ ἄνοιαν; Ὡστε βουλευέτωσαν μὲν οἱ τοιοῦτοι πάντες καὶ μάλα οἰμώζοντες καὶ ταῖς βουλευτικαῖς ὑποκείσθωσαν λειτουργίαις, ὡσπερ καὶ ταῖς ταξεωτικαῖς καθὰ πρόην νενομοθέτηται καὶ μηδεμία θρησκεία τῆς τοιαύτης αὐτοὺς ἐξαιρείτω τύχης (τοῦτο γὰρ οὔτε τῶν παλαιῶν τινι νόμων οὔτε τῶν νέων εἴρηται), ἀνάξιοι μέντοι βουλευτικῆς ἀπάσης ἔστωσαν τιμῆς. Καὶ ἐπειδήπερ οἱ νόμοι πολλὰ δίδουσι τοῖς βουλευταῖς προνόμια, περὶ τε τὸ μὴ τύπτεσθαι περὶ τε τὸ μὴ παρίστασθαι μηδὲ εἰς ἑτέραν ἄγεσθαι χώραν καὶ ἕτερα μύρια, τούτων ἀπολανέτωσαν μηδενός· ἀλλ' εἰ τι μὲν γέγραπται περὶ βουλευτῶν οὐ χαριζόμενον αὐτοῖς προνόμιον, τοῦτο καὶ ἐπ' αὐτοῖς κρατεῖτω καὶ πληροῦτωσαν σωματικὰς τε καὶ χρηματικὰς λειτουργίας, καὶ μηδεὶς τούτων αὐτοὺς ἐξαρπαζέτω νόμος, τιμῆς δὲ ἀπολανέτωσαν μηδεμιᾶς, ἀλλ' ἔστωσαν ἐν ἀτιμίᾳ τὴν τύχην, ἐν οἷα καὶ τὴν ψυχὴν ἐβουλήθησαν εἶναι. Οὕτω τοίνυν αὐτοῖς τὸ περὶ τούτου διάθεσ.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 537
NJ XLV. Προοίμ. (=CJC. III. 277-278)

* * *

273. c.4 Εἰ μέντοι τελευτήσειέ τις ἐπὶ θυγατρὶ, εἰ μὲν γαμηθεῖη βουλευτῆ τῆς αὐτῆς πόλεως, πρόδηλον ὡς ἀσυκοφαντήτως ἔξει τὰ πατρῶα πράγματα ἢ εἰς ὀλόκληρον ἢ πάντως τὰ τοῦ ἐνναουγκίου, εἴ γε τυχὸν τὸ τριούγκιον εἰς ἕτερον ὁ πατήρ ἐλθεῖν βουλευθεῖη. Εἰ δὲ καὶ μὴ βουλευτῆ μὲν ἐξ ἀρχῆς καθεστῶτι γαμηθεῖη, προσέλθοι δέ τις τὸν γάμον αὐτῆς βουλόμενος ἐπὶ τούτῳ λαβεῖν ἐφ' ᾧ βουλεύειν καὶ ἑαυτὸν ἐ-

πιδούναι τῇ βουλῇ, καὶ αἰρετὸς αὐτῇ ὁ γάμος φανείη, καὶ οὕτως ἔχειν αὐτὴν καὶ τὸ ἐννασύγκιον ἀσυκοφάντητον προφάσει τῆς περὶ τὴν βουλὴν εὐνοίας καὶ ὅτι βουλευτῆς ἐπιδίδοται τοῖς πράγμασι καὶ διοικήσει ταῦτα, διόπερ καὶ πάντως τῇ γυναικὶ ταῦτα δίδοσθαι βουλόμεθα. Εἰ δὲ πλείονες εἴεν θυγατέρες καὶ τινες αὐτῶν γαμηθεῖεν βουλευταῖς ἢ οὖσιν ἢ διὰ τῆς ἐπιδόσεως γινομένοις, τὸ μὲν ἐννασύγκιον εἰς αὐτὰς διαιρεθήσεται, εἰς δὲ τὰς λειπομένας τὸ τριούγκιον ἦξει· οἱ δὲ γήμαντες χρήσονται τοῖς πράγμασιν εἰς τὰς βουλευτικὰς αἰτίας, εἰ καὶ τῆς δεσποτείας ὡς τῶν γυναικῶν. Διὰ τοῦτο γὰρ αὐταῖς δεδώκαμεν τὰ πράγματα τοῦ πατρὸς, ἵνα ἐντεῦθεν οἱ συνοικοῦντες αὐταῖς τὰ βουλευτικὰ πληροῖεν λειτουργήματα. Εἰ δὲ συμβαίη τελευτῆσαι τὴν γεγαμημένην τῷ ἑαυτὸν ἐπιδεδωκότι βουλευτῇ, εἰ μὲν παιδᾶς ἄρρενας ἔξ αὐτοῦ σχοίη, παρὰ τοῖς παισὶν ἔσται τὰ πράγματα, καὶ βουλεύσουσιν ἐκεῖνοι, καὶ οὐδεμιᾶς πολυπραγμοσύνης τῷ πράγματι δεήσει. Εἰ δὲ θήλειαι καθεστήκοιεν αἱ τεχθεῖσαι, εἰ μὲν καὶ αὐταὶ τισι γαμηθεῖεν ἢ βουλευταῖς τῆς αὐτῆς πόλεως ἢ οἷπερ σφᾶς αὐτοὺς ἐπιδιδόασιν ταῖς βουλαῖς τῆς αὐτῆς πόλεως, ὁμοίως καὶ αὐταὶ ταῦτα ἔξουσιν ἀπραγμόνως ὑποκείμενα ταῖς βουλευτικαῖς λειτουργίαις διὰ τῶν οἰκείων ἀνδρῶν. Εἰ δὲ ἢ μὴ γαμηθεῖεν βουλευταῖς τῆς αὐτῆς πόλεως ἢ τινὲς γαμηθεῖεν βουλευταῖς ἢ οὖσιν ἢ γινομένοις, τῆνικαῦτα κατὰ τὴν ρηθεῖσαν διαίρεσιν αἱ μὲν γαμηθεῖσαι βουλευταῖς τὸ ἐννασύγκιον ἔξουσι διὰ τὰς βουλευτικὰς λειτουργίας, αἱ λοιπαὶ δὲ ἀρκεσθήσονται τῷ τριούγκιῳ. Εἰ δὲ μήτε ἄρρενες μήτε θήλειαι αὐταῖς γένοιτο, ἕως μὲν ὁ ἀνὴρ περὶεστιν, ἔχέτω τούτων τὴν χρῆσιν τὰ βουλευτικὰ ἐν αὐτοῖς πληρῶν λειτουργήματα. Καὶ εἰ μὲν εἰς δευτέρους ἀφίκοιτο γάμους καὶ παίδων γένοιτο πατὴρ ἄρρένων ἢ θηλειῶν καὶ ταύτας ἀρμόσειε βουλευταῖς πάλιν ὁμοίως τῷ βουλευτικῷ σώματι φυλαχθήσονται τὰ πράγματα. Εἰ δὲ τελευτήσειεν ἢ ἐπὶ δευτέρους οὐκ ἔλθῶν γάμους ἢ παιδοποιησάμενος θυγατέρας, καὶ ταύτας οὐχ ἀρμόσειε βουλευταῖς ἢ οὖσιν ἢ γενησομένοις, τῆνικαῦτα ἔξ ὀρθοῦ ἢ βουλῇ ταῦτα τὰ πράγματα λήψεται. Οὐδὲ γὰρ ξενωθῆναί ποτε τοῦτο τὸ μέρος τῶν βουλευτικῶν εὐποριῶν τε καὶ λειτουργημάτων συγχωροῦμεν, κἄν εἰς πολλὰς περισταίῃ τὸ γένος διαδοχᾶς· ὥστε διὰ πάντων τῆς τοιαύτης σειρᾶς κατιούσης ἀεὶ τῇ βουλῇ εἴτε δι' ἄρρένων παίδων βουλευτῶν εἴτε διὰ γαμβρῶν ἐπιδιδόντων ἑαυτοὺς ταῖς βουλαῖς τὸ ἐννασύγκιον σώζεσθαι. "Ὅν δὴ νόμον κρατεῖν βουλόμεθα εἰς τε τὸν ἐφεξῆς ἅπαντα χρόνον καὶ ἐπὶ τῶν ἔτι καὶ νῦν ἡρτημένων καὶ μὴ τυχόντων δικαστικῆς κρίσεως ἢ φιλίας τινὸς ἀπαλλαγῆς.

Ἐπίλ. Τὰ τοίνυν παραστάντα ἡμῖν καὶ διὰ τοῦδε τοῦ θεοῦ δηλούμενα νόμου ἢ σὴ ὑπεροχὴ φυλάξαι σπενυσάτω, μάλιστα πάντων τῆς ὠφελείας τοῦ δημοσίου πᾶσαν πρόνοιαν τιθεμένη.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 539
N.J. CI. c.4 καὶ Ἐπίλ. (=CJC. III. 491 - 492).

* * *

Περὶ βουλευτηρίων

274. Ὡσπερ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν κατὰ τὸν βίον πραγμάτων ἐκάστου τὴν μεταχειρίσιν ἢ χρεῖα παρέχεται, καὶ ἅ μὲν φέρει τινὰ εὐχρηστίαν, ταῦτα ἐν λόγῳ ποιούμεθα, ἅ δὲ μηδὲν συντελεῖ ἐν τῷ μηδενὶ τιθέμεθα, οὕτω πάντως καὶ πρὸς τὴν σύνταξιν τῶν νομίμων κεφαλαίων δεήσει ἀρμόζεσθαι. Ὡν μὲν οὖν ἐστὶ τις χρῆσις δεξιόν τι φέρουσα τῇ πολιτείᾳ τούτων ἀναγκαιῶς καὶ κειμένων καὶ τιμωμένων, ὧν δὲ ἢ οὐδαμῶς ἢ φαύλη ἢ μεταχειρίσις, τούτων οὐ μόνον ἀξιουμένων λόγου τινός, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν νόμων θέσεως διακρινομένων τε καὶ ἀποβλήτων γινομένων.

Ταῦτά φαμεν, ἐπεὶ τοῖς πάλαι νόμοις τινὲς ἐκτεθειμένοι περὶ τε βουλευτῶν καὶ βουλευτηρίων τοῖς μὲν βαρείας τινὰς καὶ δυσυποίστους ἐπέτρεπον λειτουργίας, προνόμιον δὲ τοῖς βουλευτηρίοις παρεῖχον ἀρχῶν τινων προβολῆς καὶ διοικήσεως αὐτεξουσίου τῶν πόλεων. Οἱ νῦν, ὅτι πρὸς ἑτέραν κατάστασιν τὰ πολιτικὰ μεταπεποιήται πράγματα καὶ πρὸς μόνην τὴν βασιλείον πρόνοιάν τε καὶ διοίκησιν ἀνήρηται πάντα, ὡς μάτην περιπλανώμενοι τῷ νομίμῳ ἐδάφει ἐκείθεν τῷ ἡμετέρῳ ὑπεξάγονται δόγματι.

Λέοντος Στ', Νεαρά ΜΣτ'
(=P. Noailles - A. Dain, *Les nouvelles...* 183.8 - 185.5).

* * *

Πατέρες πόλεων

275. Προνοεῖτωσαν δὲ οἱ τῶν πόλεων πατέρες καὶ οἱ τῶν κητόρων εὐυπόληπτοι, ὥστε μηδένα πολιτικὸν τόπον ἢ δημόσιον ἢ πρὸς τὰ τεῖχη ἢ ἐν ταῖς δημοσίαις στοαῖς ἢ λατρείαις ἢ ὅπουδήποτε κείμενον

ὑπό τινων ἀλόγως κατέχεσθαι, καὶ μὴ ἐκδίδοσθαι τόπον πολιτικὸν χωρὶς θείου τύπου. Τὰ γὰρ παρ' αὐτῶν μὴ ὀρθῶς ἐκδιδόμενα ἀνατρέπεται καὶ ζημιοῦνται οἱ ἐξειληφότες.

Νόμος αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ Α' τοῦ ἔτους 530
CJ. X. 30. 4, 14 - 15 (=CJC. II. 410-411).

* * *

Σιτώναι

276. Ὄταν ἔν τινι πόλει σιτώνου γένηται χρεία, κατὰ δοκιμασίαν καὶ ἐπιλογήν καθ' ἐκάστην πόλιν ἐπισκόπου καὶ τῶν ἐν τοῖς κτήτορσι πρωτευόντων γινέσθω ἢ ἐπὶ αὐτῶ προβολή, οὐ κατὰ τὸ δοκοῦν τοῖς προβαλλομένοις, οὐδὲ ἐφ' οἷς ἂν βουλευθῆσαν προσώποις, ἀλλὰ μόνων τῶν ἐπὶ τῆς χώρας ἐκείνης ταξεωτῶν τῶν στρατευομένων καὶ τῶν ἀποθεμένων τὴν τάξιν, διὰ τῶν εἰρημένων προσώπων πρὸς τὴν σιτωνεῖαν προβαλλομένων, ἐπειδὴ εὐχερέστερον οὗτοι ταῖς δημοσίαις χρείαις ἐντετριμμένοι ἐκ μακρῶν χρόνων τὸ τῆς σιτωνεῖας διανύουσι βάρος. Πάσης δὲ ζημίας ἀπαλλαττέσθωσαν οἱ σιτωνοῦντες καὶ πληροῦντες τὴν εἰρημένην χρείαν κατὰ τὸ δίκαιον λογοθετεῖσθωσαν· οὐ γὰρ δίκαιον αὐτοὺς ἀντὶ τοσοῦτων κόπων καὶ ζημιοῦσθαι. Χορηγείτωσαν δὲ τὸν σῖτον κατὰ τὰ ἐπ' ἀγορᾶς ὄνια καὶ μηδὲν περαιτέρω. Ὁ δὲ παραβαίων ἢ παραβαθῆναι συγχωρῶν τὸν νόμον λ' χρυσίου λίτρας ἐπιτίμιον καταβάλλετω.

Νόμος αὐτοκράτορος Ἀναστασίου Α' μεταξὺ 491-505
CJ. X.27.3 (=CJC. II. 408).

* * *

Προνόμια συνταξιούχων ἀξιωματούχων

277. Οἱ πληρώσαντες στρατείαν ἢ συνηγορίαν πρὸς τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῖς προνομίαις μήτε σιτωνίαν ἢ ἐλαιωνίαν ἢ ἐποψίαν ἔργων ἢ λογοθέσιον ἢ ἐκδικίαν ἢ πατερίαν ἢ λογιστίαν ἢ ἀγορανομίαν ποιείτωσαν. Ἄλλ' ἔνθα ἂν οἰκῆσαι βουληθῶσι, μήτε ὑπαντᾶν ἀναγκαζέσθωσαν τοῖς ἄρχουσι περαιτέρω πυλῶν μήτε εἰς συλλόγους ἄκοντες καλεί-

σθωσαν μήτε ὀνομαζέσθωσαν ἢ ὀνομαζέτωσαν μήτε διαγραφὰς παρεχέτωσαν προφάσει συνηθειῶν ἢ θεωρητικῶν. Ἐχέτωσαν δὲ καὶ μίαν οἰκίαν ἐλευθέραν μητάτων τῶν ἐπιδημούντων στρατιωτῶν καὶ τῶν ἐν τοῖς τόποις διατριβόντων, δηλονότι τῶν ἐχόντων ἀξίας τινὰς τὴν ἰδίαν ἀτέλειαν κεκτημένων· ἢ γὰρ διάταξις αὕτη προστίθῃσι ταῖς προτέραις εὐεργεσίας καὶ οὐκ ἀφαιρεῖται ἐξ αὐτῶν. Παρεχέτωσαν δὲ τὰ δημόσια καὶ τιμάτωσαν τοὺς ἄρχοντας καὶ τιμάσθωσαν παρ' αὐτῶν. Ὁ δὲ τιτῶν ἐν τῇ διατάξει παραβαίνων ἢ παραβαθῆναι συγχωρῶν πεντήκοντα λίτρας χρυσοῦ προστιμηθήσεται.

Νόμος αὐτοκρατόρων Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ μεταξὺ 286-305
CJ. X. 56.1 (=CJC. II. 423).

* * *

Ἴατροὶ καὶ διδάσκαλοι

278. Ἄλλὰ καὶ τοὺς ἱατροὺς τε καὶ διδασκάλους τῶν ἐλευθερίων τῶν ἀναγκαίων ἀπορεῖσθαι πεποίηκε. Τὰς τε γὰρ σιτήσεις, ἃς οἱ πρότερον θεβασιλευκότες ἐκ τοῦ δημοσίου χορηγεῖσθαι τούτοις δὴ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἔταξαν, ταύτας δὴ οὗτος ἀφείλετο πάσας. Καὶ μὴν καὶ ὄσους οἱ τὰς πόλεις οἰκοῦντες ἀπάσας πολιτικῶν σφίσιν ἢ θεωρητικῶν οἰκοθεν πεποίηνται πόρους, καὶ τούτους μεταγαγὼν φόροις ἀναμίξαι τοῖς δημοσίοις ἐτόλμησε. Καὶ οὔτε ἱατρῶν τις ἢ διδασκάλων τὸ λοιπὸν ἐγίνετο λόγος οὔτε δημοσίας τις ἔτι οἰκοδομίας προνοεῖν ἴσχυσεν οὔτε λύχνα ταῖς πόλεσιν ἐν δημοσίῳ ἐκάετο οὔτε τις ἦν ἄλλη παραψυχή τοῖς ταύτας οἰκοῦσι. Τὰ τε γὰρ θεάτρα καὶ ἱππόδρομοι καὶ κυνηγέσια ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον ἅπαντα ἤργει, οὐ δὴ οἱ τὴν γυναῖκα τετέχθαι τε καὶ τετράφθαι καὶ πεπαιδεῦσθαι ξυνέβαινεν. Ὑστερον δὲ ταῦτα δὴ ἀργεῖν ἐν Βυζαντίῳ ἐκέλευσε τὰ θεάματα, τοῦ μὴ τὰ εἰωθότα χορηγεῖν τὸ δημόσιον πολλοῖς τε καὶ σχεδόν τι ἀναρίθμοις οὔσιν, οἷς ἐνθύνδε ὁ βίος. Ἦν τε ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ λύπη τε καὶ κατήφεια, ὥσπερ ἄλλο τι τῶν ἀπ' οὐρανοῦ ἐπισκήψασαι πάθος, καὶ βίος πᾶσιν ἀγέλαστος. Ἄλλοτε τὸ παράπαν οὐδὲν ἐφέρετο τοῖς ἀνθρώποις ἐν διηγήμασιν, οἶκοι τε οὔσι καὶ ἀγοράζουσι κἂν τοῖς ἱεροῖς διατρίβουσιν ἢ συμφοραὶ τε καὶ πάθη καὶ καινοτέρων ἀτυχημάτων ὑπερβολή.

Προκόπιος, Ἀνέκδοτα 26. 5 - 11 (III' 158.20 - 159.20).

Ἱατρικὴ στό Βυζάντιο

279 Βασιλεύς δέ ἐπὶ τῆς Κιλικῶν τόν βίον ξυνεμερίσατο, καί Μανουήλ λοιπόν εἰς τόν βασιλείας ἄνεισι θρόνον. ἄξιον δέ καί τόν τῆς τελευτῆς αὐτοῦ τρόπον διηγῆσασθαι. ἐξιόντι πρὸς θήραν αὐτῷ σῦς ἀπήντα, μέγα τι χρῆμα, ὅποια πολλά ἡ Κιλικῶν τρέφει γῆ καὶ ὄρη τὰ Ταυρικά. ὁ μὲν οὖν ἀκόντιον ὡς φασὶ χειρισάμενος ἐπιόντα τοῦτον ὑφίστατο· ὁ δέ τῆς αἰχμῆς τῷ στέρνῳ ἐγκρουφθείσης θυμαίνων ἐπὶ τῇ πληγῇ ὠθισμῷ μᾶλλον ἐχρῆτο, ὡς ἐντεῦθεν τὴν βασιλέως χεῖρα διὰ σφοδρὰν τὴν ἀντέρεισιν τοῦ εὐθέως ἐκτραπείσαν ἐφ' ἣν παρήρητο παρενεχθῆναι φαρέτραν πλήρη βελῶν οὔσαν. εὐθύς οὖν τραῦμα ἐπηκολούθει ταῖς ἀκίσιν ξυσθέντος αὐτοῦ τοῦ ἐπικαρπίου· καὶ ἀφρός μὲν ἐντεῦθεν ἐξεμύσατο ὑφαιμος, ὑμὴν δέ τις λεπτός, ὃν ἐκδηρὰν οἱ πολλοὶ ἰδιωτικῶς ὀνομάζουσι, προσήγετο δῆθεν συνάξων τὸ διεστηκός καὶ συνουλώσων τὸ τραῦμα, ὡς μὴ φλεγμῆναν ὀδύνας ἐγείρη. ἀλλ' ἦν ἐκεῖνο τῆς εἰσέπειτα φλεγμονῆς αἴτιον. τόν γάρ τῆς ἀκίδος ἰὸν ἔνδον τῇ στυφότητι ἐναπολαβόν ἐπὶ τὸ ἄλλο μετέφερε σῶμα. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον· τότε δέ μηδεμίαν ἔτι ὀδύνης συναίσθησιν ἔχοντι τράπεζά τε αὐτῷ παρετίθετο, καὶ ἡ κλίνη τοῦτον εἶχεν ὡς ἀριστήσοντα. προβαίνοντος δέ τοῦ ἀρίστου παῖδες ἰατρῶν ἐνταῦθα περιεστηκότες ὡς τὸ ἐπίθεμα εἶδον, ἐπυνηθάνοντό τε τὴν τοῦ τραύματος αἰτίαν καὶ μαθόντες τῇ τε τραπέζῃ ἐπεμέμφοντο καὶ ἠξίουσαν αὐτίκα τῆς χειρός ἀπεῶσθαι τοῦτο· ὁ δέ προσφῦναί τε το τραῦμα ἐνταῦθα διετείνεται καὶ τοῦ λοιποῦ μηδέν ὄγκου καὶ φλεγμονῆς πέρι δεινὸν ὑφορᾶσθαι. ἀλλ' ἄρτι πρὸς ὕπνον κατέδαρθεν ἀριστήσας, καὶ ὀδύνη δριμύτη ἀνέβαινον αἰφνης καὶ ὄγκος ἀνίστατο τῆς χειρός. συνήει τε πᾶς ὁ τῶν ἰατρῶν κύκλος καὶ ἀγὼν προὔκειτο περὶ τοῦ πρακτέου. τοῖς μὲν οὖν τέμνειν ἐδόκει τόν ὄγκον, τοὺς δέ τὸ ἀπέπαντον ἐδυσώπει καὶ ἄλλως μαλάσσεισθαι τοῦτο προὔτρέποντο. ἀλλ' ἔδει γάρ ὡς ἔοικε γενέσθαι κακῶς, ἐκράτει τῆς χειρουργίας ἡ ψῆφος. τμηθέντος γοῦν ὄγκος ἀνέβαινε μείζων, καὶ ἡ χεὶρ ὠργανοῦτο.

Κίνναμος, ἹΕπιτομή, 24-25.

ἹΑπαγόρευσις αὐξήσεων μισθῶν

280. Προοίμ. Ἔγνωμεν ὡς μετὰ τὴν παιδείαν τὴν κατὰ φιλανθρωπίαν τοῦ δεσπότητος θεοῦ γενομένην οἱ τὰς πραγματείας καὶ τὰς

μεθοδείας μετερχόμενοι καὶ οἱ διαφόρων τεχνῶν καὶ οἱ περὶ τὴν γῆν ἐργάται, ἔτι γε μὴν καὶ οἱ ναῦται, ὀφείλοντες μᾶλλον καλλίονες γενέσθαι, εἰς πλεονεξίαν δεδώκασι, καὶ διπλασίονας καὶ τριπλασίονας τιμὰς τε καὶ μισθοὺς παρὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν ἐπιζητοῦσι.

c.1 Συνείδομεν τοίνυν διὰ θείου ἰδίκτου πᾶσιν ἀπαγορεῦσαι τὴν τοιαύτην πλεονεξίαν, καὶ μηδένα τοῦ λοιποῦ τολμᾶν πραγματευτὴν ἢ ἐργάτην ἢ τεχνίτην ἕξ οἰασδήποτε μεθόδου ἢ ἐμπορίας ἢ γεηπονίας πλείονα τῆς παλαιᾶς συνηθείας ἐπιζητεῖν τμήματα ἢ μισθοὺς. Κελεύομεν <δὲ> καὶ τοὺς τὰς μετρήσεις τῶν οἰκοδομικῶν καὶ γεηπονικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἔργων ποιοῦντας μηδὲν πλέον λογίζεσθαι τοῖς ἐργαζομένοις, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν φυλάττειν. Ταῦτα δὲ παραφυλάττειν κελεύομεν καὶ τοὺς ἐπιτάττοντας οἰαδήποτε ἔργα ἢ καὶ τινα εἶδη ὠνούμενους· οὐδὲ γὰρ αὐτοῖς ἐξεῖναι πλέον τοῦ ἔθους τοῦ διατεταγμένου παρέχειν συγχωροῦμεν. Γινωσκόντων τῶν πλέον τι τῆς παλαιᾶς συνηθείας ἐπιζητούντων, ὡς τριπλασίονα ποσότητα εἰσκομίσαι τῷ δημοσίῳ ἀναγκασθήσονται, εἰ παρὰ τὸ ἕξ ἀρχῆς διατεταγμένον λαβόντες ἢ δεδωκότες φανείησαν.

Ἐπίλ. Ταῦτα δὲ ζητεῖσθαι καὶ ἐκδικεῖσθαι κελεύομεν παρὰ τε τῆς σῆς ὑπεροχῆς καὶ τοῦ ἐνδοξοτάτου ἐπάροχου ταύτης τῆς εὐδαίμονος πόλεως. Βουλόμεθα γὰρ δι' ὑμῶν τοὺς παραβαίνοντας ταύτην ἡμῶν τὴν διατύπωσιν ἀπαιτεῖσθαι τὴν ὀρισθεῖσαν ποινὴν καὶ τιμωρίας ὑποβάλλεσθαι· ποινῆς ἐπικειμένης πέντε χρυσίου λιτρῶν ταῖς πειθόμεναις ὑμῖν τάξεσιν, εἴ τι τῶν παρ' ἡμῶν διατεταγμένων ἀμεληθεῖ.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 544
NJ. CXXII. (=CJC. III. 592-593).

* * *

Ἐγγραφή εἰς συστήματα

281. Μηδεὶς, ὡς ἔτυχεν, τοῖς δημοσίοις σωματείοις ἐγγραφέσθω, εἰ μὴ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον καὶ ἐκ γένους ὦν τοιούτου καὶ ἡλικίας καὶ τέχνης ἐστὶν ἐπιτήδειος, πράξεως γινομένης ἐπὶ τούτῳ παρὰ τῷ ἄρχοντι τῆς ἐπαρχίας καὶ κατατιθεμένου τοῦ σωματείου, ὅτι ἐπιτήδειός ἐστι· καὶ τὰ πραττόμενα εἰς ἡμᾶς ἀναφερέσθω, ὥστε ἡμᾶς πάλιν ἐπικυρῶσαι διὰ θείων συλλαβῶν τάξιν προβατορίας λαμβανουσῶν. Εἰ δὲ παραβαίῃ ταῦτά τις, οὔτε τὰς παραμυθίας λήψεται τὰς ἐντεῦθεν οὔτε

κοινωνήσει τῷ σωματείῳ, ἀλλὰ βασανισθεὶς ἐξορισθήσεται διηνεκῶς ἐκ τῆς ἐπαρχίας, καὶ πᾶς δὲ συνεργήσας τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίαις ὑποκείσεται, καὶ μάλιστα ὁ πραιπόσιτος.

Νόμος αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Α' μεταξὺ 379-392
C.J. XI. 8.16 (=C.J.C. II. 431)

* * *

282. c.1 Φασὶν ἐκ τοῦ συστήματος τῶν κηπουρῶν καὶ τοὺς διατιμητὰς ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον εἶναι, καὶ πρᾶγμα ποιεῖσθαι δεινόν. Ἦνίκα μὲν γὰρ ὁ τοῦ κήπου δεσπότης τοῦτον παραδιδόη τῷ κηπουρῷ τῷ τὴν μίσθωσιν ὑπελθόντι, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ πεφυτευμένον ἐν αὐτῷ λάχανον ἀποτιμῶνται καὶ τὴν τούτου διατίμησιν ἐπικλῶσι τῷ λαμβάνοντι κηπουρῷ ἥτοι μισθωτῇ· ἐπειδὰν δὲ μέλλοι παραδιδόναι μετὰ τὴν περαιώσιν τοῦ χρόνου ὁ μισθωσάμενος, τηνικαῦτα ποιεῖσθαι μὲν αὐτοὺς ἀκριθῆ τοῦ λαχάνου διατίμησιν, ταύτην δὲ εἰς ἑξαπλασίονα καὶ πολλαπλασίονα φέρειν, καὶ εἴπερ αὐτῷ πεντήκοντα χρυσῶν εἴη λάχανον, οὐκ ἔλαττον τριακοσίων, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ πλειόνων διατιμᾶσθαι τοῦτο. Καὶ οὐκ ἄχρι τούτου μόνου τὴν τοῦ πράγματος ἰστᾶν ἀπλησίαν, ἀλλὰ καὶ μείζω ποιεῖν αὐτὴν κατὰ πολὺ, φάσκοντας ὡς κόπρον τε εἶεν ἐμβαλόντες τῇ γῆ καὶ τινα δῆθεν ἔχοιεν ἐμπονήματα, κἀντεῦθεν ἐξαίρειν εἰς ὅσον ἂν βουληθεῖεν τὴν τιμὴν, καὶ ὑπὲρ ἀποτιμήσεως τῶν φυτευθέντων ὡς εἰκὸς δένδρων ἐτέρας αὐξήσεις ποιεῖσθαι, καίτοιγε ἠνίκα παραλαμβάνουσι παρὰ τῶν δεσποτῶν οὐδεμιᾶς τοιαύτης παντελῶς τιμῆς λογιζομένης, καὶ ταῦτα ὡς ἐπίπαν ἐν τοῖς συμφώνοις ὁμολογούντων τῶν κηπουρῶν, ὡς καὶ φυλάξουσι τὰ πεφυτευμένα τῶν δένδρων καὶ ἕτερα καταφυτεύουσιν. Ἀλλὰ τὸν διατιμητὴν καὶ ἐφ' ἑαυτῷ τὸ ὅμοιον πρᾶγμα μετ' ὀλίγον ἔσεσθαι νομίζοντα εἰκότως ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν τοιαύτην ἀπλησίαν εἰσφέρειν, ὥστε εἴπερ ὁ ταλαίπωρος ἀνάσχοιτο δεσπότης ἐξ ἀπειρίας τοσαύτην δοῦναι ζημίαν καὶ τὰ ἑαυτοῦ λαβεῖν, ἐτέρῳ δὲ ἐκδοίη κηπουρῷ τὸν κῆπον, καὶ πάλιν ἐπ' ἐκείνῳ τὸ αὐτὸ πάθει, καὶ πρὸς γε ἐκ τρίτου τυχόν ἢ τετάρτου τῆς ἴσης ἀνάσχοιτο πλεονεξίας, κινδυνεύειν καὶ αὐτῆς παντελῶς ἐκπεσεῖν τῆς τοῦ κήπου δεσποτείας καὶ ἀλλότριον τῶν οἰκείων γενέσθαι. Ποιεῖσθαι δὲ αὐτοὺς καὶ τινα μείζονα τῆς ἀτοπίας προσθήκην. Ἐὰν γὰρ ὁ μετὰ ταῦτα ὑπεισιῶν κηπουρὸς προσθεῖη τι τῇ προτέρῃ προσόδῳ, καὶ αὐτὸς ταύτης τῆς μισθώσεως παυσάμενος ἀπαιτεῖ τὴν διατίμησιν ὡς ἐκ τῶν ἐμπονημάτων αὐτοῦ γενομέ-

νην, καίτοιγε οὐ πάντως τῆς προσθήκης ἐκ τῆς ἐκείνου καλλιέργειας γενομένης, ἀλλ' ἴσως τὴν ἀρχὴν ἢ κατὰ προδοσίαν τῶν ἐκδιδόντων ἢ κατὰ ραθυμίαν ἐπ' ἐλάττωσιν ἤπερ ἔχρῃν τῆς ἐκδόσεως γινομένης. Ἄπερ ἡμῖν ἅπαντα πάσης ἐπέκεινα φαίνεται κακουργίας τε καὶ θρασύτητος, ἦν ἀνασταλῆναι βουλόμεθα παρὰ τῆς σῆς ὑπεροχῆς τῷδε τῷ θείῳ ἡμῶν πραγματικῶ προσεχούσης νόμῳ. Καὶ ὡσπερ ὁ κηπουρὸς παραλάβοι τὸν κῆπον παρὰ τοῦ κεκτημένου, οὕτως αὐτὸν καὶ ἀντιπαραδίδοι· εἰ μὲν λάχανον ἔχοι, ἠνίκα ὁ κηπουρὸς αὐτὸν παραλαμβάνει, καὶ διατίμησις γένηται τούτου, ὁμοίως κὰν τῇ παραδόσει τὴν ἀκριβῆ διατίμησιν τοῦ λαχάνου μόνου λαμβάνει· εἰ δὲ οὐκ ἔχοι, ἀλλὰ ψιλὸν παραλάβοι τὸν κῆπον, εἴτε ἔχοντα κόπρου εἴτε καὶ μὴ, οὕτω καὶ τὴν ἀντιπαραδόσιν γίνεσθαι· καὶ ἀπλῶς οὕτω τηρεῖσθαι τὴν τοῦ πράγματος τάξιν ἐπὶ τῷ παραδιδόντι κηπουρῷ, ὅποια γέγονεν ἠνίκα παρελάμβανε, μηδεμιᾶς ἐτέρας ἐπαγομένης τῷ δεσπότη θλάβης. Τὴν δὲ ἀποτίμησιν τῶν λαχάνων μὴ μόνον παρὰ κηπουρῶν γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν καλουμένων *summariorum*, καὶ αὐτῶν τὰ τοιαῦτα ἐπισταμένων, τῶν θείων δηλαδὴ προκειμένων λογίων. Οὐ γὰρ βουλόμεθα τοῖς κεκτημένοις ἀχρήστους εἶναι τὰς κτήσεις διὰ τὴν τῶν ἐκλαμβανόντων πονηρίαν τε καὶ ἀπληστίαν. Διὰ ταῦτα τοίνυν ἀθροίσας αὐτοὺς ὀριεῖς, καὶ οὐ συγχωρήσεις ἐπήρειαν οὐδεμίαν ἐπαχθῆναι τοῖς κεκτημένοις, ἀλλὰ πανταχόθεν αὐτοὺς ἀδλαθεῖς καὶ ἀζημίους διαφυλάξεις. Βουλόμεθα γὰρ ἐν ἴσῳ τῷ μέτρῳ καὶ τὰ παρὰ τῶν δεσποτῶν πρὸς τοὺς κηπουροὺς καὶ τὰ παρὰ τῶν κηπουρῶν πρὸς τοὺς δεσπότης γίνεσθαι, διότι πανταχόθεν ἡμῖν ἰσότητος μέλει καὶ τοῦ μηδέτερον ἀδικεῖσθαι μέρος:

c.2 **Εἰ** δέ γέ τις γῆν χέρσον ἐκδοίη, ὁ δὲ αὐτὴν ἐξημερώσειε, τὸν ὑπὲρ τῆς ἐξημερώσεως κομίζεσθαι μισθὸν καὶ τὴν τοῦ ὄντος ἐν αὐτῷ λαχάνου διατίμησιν, οὕτω τε ἀπραγμόνως ἀναχωρεῖν, μηδεμιᾶς ἀπληστίας μηδὲ κεκακουργημένης τέχνης μηδὲ ἐπὶ τούτῳ γινομένης, ἵνα διὰ τοῦδε ἡμῶν τοῦ θείου πραγματικοῦ νόμου καὶ τῆς ἐσομένης ἐπ' αὐτῷ διατυπώσεως παρὰ τῆς σῆς ὑπεροχῆς τοῦ λοιποῦ μείναμεν ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἀνενόητοι, καὶ μὴ ταῖς λοιπαῖς ἡμῶν ὑπὲρ τῆς πολιτείας φροντίσι καὶ τοιαῦταί τινες ἐπεισίειεν φροντίδες, διότιπερ ἡμῖν οὐ μικρὸν οὐ μέγα τῆς ἡμετέρας πολιτείας μέρος ἔξω μερίμνης καθέστηκε πάντα περινοστοῦσι τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς καὶ οὐδὲν ἀκόσμητον οὐδὲ ἄτακτον οὐδὲ ἀμφισβητούμενον διαμένειν βουλομένοις. Ἄπειλήσεις δὲ καὶ ποινὴν *quinque libragum* αὐγὶ κατὰ τῶν τοῦ λοιποῦ τοιοῦτό τι πραττόντων ἢ πράττεσθαι συγχωρούντων.

283. Τοῖς ἀργυροπράταις ἐξεῖναι θεσπίζομεν, εἰ καὶ παρὰ τινων τροσκληθεῖεν, τὰ τούτοις ἀρμόζοντα ἐξωνεῖσθαι, οἷον χρυσόν, ἄργυρον, μαργαρίτας, λίθους τιμίους· οὐ μὴν χαλκὸν καὶ τὰ ἐκ λίνων ὑφάσματα ἢ ἕτερα ἅτινα εἶδη, ἅπερ ἄλλοις μᾶλλον ἢ αὐτοῖς προσήκει ἐμπορεύεσθαι· εἰ δέ τι πρὸς χρεῖαν οἰκείαν ἐμπορεύεσθαι θούλονται, οὐ κατὰ τοῦτο κωλύονται.

Οἱ ἀργυροπράται κατα τὸν παλαιὸν τύπον ἐν ταῖς τεταγμέναις ἡμέραις τοῦ φόρου ὀφείλουσιν ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις αὐτῶν ἰδρῦσθαι μετὰ καὶ τῶν στητόρων ἤγουν ἐφεστρίδων, τοῖς ἀβακίοις αὐτῶν τὰ νομίσματα διὰ μιλιαρισίων προκειμένων, ὡς ἂν εἴ τις ἀργυροπρατικὸν διαπιπράσκειτο εἶδος, ἐναλαμβάνονται τοῦτο.

Ὁ δόλον ποιῶν εἰς ἀσήμιον καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐργαζόμενος καὶ πιπράσκων χειροκοπέσθω.

Μὴ ἔχειν κελεύομεν ἐξουσίαν χρυσοχόον οἴκοι ἐργάζεσθαι χρυσὸν ἢ ἄργυρον, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις τῆς Μέσης, μὴ δὲ ἄνευ εἰδήσεως τοῦ ἐπάρχου χρυσοχόον προβάλλεσθαι.

Οὐκ ὀφείλουσιν οἱ ἀργυροπράται ἀπιέναι ἄνευ εἰδήσεως τοῦ ἐπάρχου εἰς ἀποτίμησιν τινά, οὐδὲ ἀποτιμώμενοι ἔριδας πρὸς ἀλλήλους συνάπτειν· εἰ δέ τι τούτων φωραθεῖεν διαπραττόμενοι, τυπτόμενοι καὶ κουρευόμενοι τοῦ καταλόγου αὐτῶν ἐκδιωκέσθωσαν.

Ἐπαρχικὸν Βιβλίον II. 1, 3, 5, 11-12 (σ. 76-77)

* * *

284. Ὁ τραπεζίτης προβληθῆναι μέλλων μαρτυρεῖσθω παρ' ἐντίμων καὶ χρησίμων ἀνδρῶν οἰκειουμένων αὐτὸν μηδὲν πράττειν παρὰ τὰ διατεταγμένα, τὸ μὴ τὰ νομίσματα ἢ τὰ μιλιαρίσια ξέειν μήτε τέμνειν ἢ παραχαράττειν, μήτε δοῦλον ἴδιον ἀντ' αὐτοῦ ἐν τῇ τραπέζῃ καθιστᾶν τὴν πραγματείαν ποιούμενον, εἰ τυχὸν αὐτὸς ἐν τισὶ πρὸς καιρὸν, ἀσχολεῖται δουλείαις, ὡς ἂν μὴ παρ' αὐτῶν τὰ τῆς τέχνης κινδηλεύοιτο· εἰ δέ τις εὐρεθεῖ μὴ οὕτω διαπραττόμενος ποινὴν τῆς διὰ χειρὸς τομῆς ὑποστήσεται.

Ὁφείλει ἕκαστος τῶν τραπεζιτῶν ἀνά δύο κεκτῆσθαι ὑπηρετουμένους αὐτῷ εἰς τὴν ἐπισώρευσιν τῶν νομίων, οἰκειουμένους παρ' αὐτοῦ, ὡς ἂν εἴ τις αὐτῶν φωραθεῖ παρὰ τὰ διατεταγμένα διπραττόμενος, ὁ προστησάμενος αὐτὸν ἅμα τούτῳ ταῖς προλεχθείσαις καθυποβάλληται ποιναῖς.

Ὁ καταλλάκτης <παρά>κεκομμένον νόμισμα ἢ μιλιάρισιον δεχόμενος, εἰ οὐκ ἐμφανίσει τοῦτο τῷ ἐπάρχῳ μετὰ καὶ τοῦ κεκτημένου αὐτό, τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος ἐξοριζέσθω.

Οὐκ ὀφείλουσιν οἱ τραπεζῖται διδόναι τοῖς ὑπ' αὐτοὺς λογάριον εἴτε νομίον καὶ προιστᾶν ἐν ταῖς πλατεῖαις καὶ ρύμαις τὸ παρ' αὐτῶν εἰσδεχόμενοι κέρδος, ἀλλ' οὐδὲ ἐν καιρῷ χορηγίας εἴτε βασιλικῆς δουλείας ἔαν τὰς τραπέζας καὶ ὑπαναχωρεῖν· εἰ δέ τις φωραθῆι ταῦτα ποιῶν, τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος εἰσχομιζέσθω.

Ἐπαρχικὸν Βιβλίον III. 1, 4 - 6 (σ. 77).

* * *

285. Πᾶσα ἡ κοινότης τοῦ συστήματος ἐν καιρῷ πραγματείας καταβαλλέσθω καθὼς εὐπορεῖ τις. Καὶ οὕτως ἀναλόγως τῇ ἐκάστου καταβολῇ ἡ διανομὴ γινέσθω.

Οἱ ὀθωνιοπράται μὴ θησαυρίζετωσαν τὰ νομῖα εἰς καιρὸν ἐνδεΐας, ἀλλὰ τοῖς τραπεζῖταις ταῦτα διδόντων. Μὴ ἀποστρεφέτωσαν δὲ τεταρτηρὸν ἢ δύο τετάρτων νόμισμα τὸ τὸν βασιλικὸν χαρακτῆρα ἀκίβδηλον ἔχον· εἰ δέ τις τί τοιοῦτον φωραθῆι ποιῶν, τῇ προειρημένῃ ὑποκείσθω ποινῇ.

Ἐπαρχικὸν Βιβλίον IX. 3, 5 (σ. 82)

* * *

286. Τῶν μυρεψῶν ἕκαστος ἴδιον ἔχέτω τόπον, μὴ δελεάζων τὸν ἕτερον, ἀλλ' ἐπιτηρεῖτωσαν μὲν ἀλλήλους, ὡς ἂν μὴ ἐλάττωσιν τῆς πραγματείας τινὲς ἢ ἐπιμέρισιν ποιῶνται παραλόγως. Μῆτε μὴν σαλδαμαρικὴν ἢ ἑτέραν τινὰ συρφετώδη πραγματείαν ἀποτίθωνται· οὐ γὰρ ἐστὶ δυσωδίας πρὸς εὐωδίαν κοινότης· ἀλλ' ἐμπορευέσθωσαν πέπερι, στάχος, κινάμωμον, ξυλαλών, ἄμβαρ, μόσχον, λίθانون, σμύρναν, βαρζήν, λουλάκην, λάχαν, λαζούρην, χρυσόξυλον, ζυγαίαν καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα εἰς μυρεψικὴν καὶ βαφικὴν συντελῶσιν. Ἔστωσαν δὲ τὰ τούτων ἀθβάκια μετὰ καὶ τῶν καδιῶν ἀπὸ τῆς πανσέπτου εἰκόνας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τῆς ἐπὶ τῇ Χαλκῇ στοιχηδὸν ἰστάμενα μέχρι τοῦ Μιλίου, ὡς ἂν εἰς εὐωδίαν ἀρμοζόντως τῆς εἰκόνας καὶ τέρεψιν τῶν βασιλικῶν προαυλίων εἶψαν· ὅσοι δὲ παρὰ τὰ διατεταγμένα φωραθῶσι διαπραττόμενοι, τυπτόμενοι καὶ κουρευόμενοι ἐξορία καταδικαζέσθωσαν.

Ὁφείλουσιν οἱ μυρεψοί, ἥνικα ἐπεισέρχεται ἡ ἀρμόζουσα αὐτοῖς πραγματεία, εἴτε διὰ Χαλδίων καὶ Τραπεζουντίων καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν τόπων, ἀναλαμβάνεσθαι ταύτην ἐξ αὐτῶν, καθὼς ἂν ἡ ἡμέρα τὴν ὠνὴν ἔχη τοῦ εἶδους. Μὴ ἀποθησαυρίζειν δὲ ταύτην εἰς καιρὸν ἐνδείας πρὸς παράλογον κέρδος, μήτε μὴν πολυολκεῖν τὰς τιμὰς πέρα τοῦ δέοντος, μήτε τοὺς εἰσάγοντας ταύτην ἐμπόρους πλέον τοῦ τριμηνιαίου καιροῦ ἐνταῦθα διάγειν, ἀλλὰ ταχέως διαπιπράσκειν καὶ οἴκαδε ἀναχωρεῖν· ὁ δὲ παρὰ τὰ διατεταγμένα διαπραττόμενος τῇ προρρηθείσῃ καθυποβαλλέσθω ποινῇ.

Εἴ τις μυρεψὸς φωραθεῖ τὸ τοῦ ἑτέρου ἐπαύξων ἐνοίκιον, εἴτε δόλῳ εἴτε φανερῶς τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος ἐκδιωκέσθω τοῦ συστήματος.

Εἴ τις μυρεψὸς φωραθεῖ ἢ νομίσματα ξέων ἢ ψαλίζων, ἢ ἀποστρέφων νόμισμα τεταρτηρὸν ἢ δύο τετάρτων ἀκίβδηλον ἔχον τὸν βασιλικὸν χαρακτῆρα, ἢ τραχύνων τὰ ἐπισυναγόμενα νομῖα καὶ μὴ ἐπιδιδούς ταῦτα τοῖς τραπεζίταις, τὴν ἐκείνων ἐπιστήμην ὡσανεὶ ἰδιοποιούμενος, τῇ προειρημένη ὑποκείσθω εὐθύνη.

Ἐπαρχικὸν Βιβλίον X. 1-4 (σ. 83)

* * *

287. Τοὺς τὴν κηρουλαρικὴν μεταχειριζομένους τέχνην χρεῶν ἰδικῶς ἐν τοῖς ἑαυτῶν ἐργαστηρίοις ποιεῖσθαι τῆς πραγματείας, καὶ μὴ παροδικῶς ἐν τοῖς ἀνεπιτηδείοις τόποις, εἴτε δι' οἰκετῶν ἢ καὶ μαθητῶν, συνιστᾶν πρατήρια μήτε λάθρα τινὰ ἐμπορεύεσθαι κηρὸν ἢ ἀνέργαστον ἢ εἰργασμένον. Ἔστωσαν δὲ τὰ ἐργαστήρια ἀπὸ διαστήματος τριάκοντα ὀργυιῶν ἀπ' ἀλλήλων, πλὴν τῶν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ· ὅσοι δὲ μὴ ἴδια κεκτημένοι ἐργαστήρια ἐγκαπηλεύονται τὴν τοιαύτην πραγματείαν ἢ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἢ ἐπὶ τῶν ἀμφόδων ἐστῶτες, προσαγέσθωσαν τῷ ἐπάρχῳ εἰς τὸ εὐθύνας διδόναι τῶν πεπραγμένων.

Οὐκ ὀφείλουσιν οἱ κηρουλάριοι εἰς ἕτεραν ἐπεισέρχεσθαι ἢ ἐγχειρίζεσθαι τέχνην, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν μόνην ἐμπορεύεσθαι· οἱ δὲ μὴ τοῦτο ποιοῦντες παιδευόμενοι καὶ κουρευόμενοι εἰσχομιζέσθωσαν.

Ἐπαρχικὸν Βιβλίον XI. 1-2 (σ. 84)

288. Ὁ ἄνευ εἰδήσεως τοῦ ἐπάρχου καὶ τοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν προστάτου ἕτερον πρόσωπον μὴ ὄν ἐκ τοῦ συστήματος ἐκδιδάσκων τὴν τοιαύτην τέχνην, ζημίᾳ εἰκοσιτεσσάρων νομισμάτων ὑποκείσθω.

Ὁ τοῖς σαπωνοπράταις καταριθμεῖσθαι μέλλων ἐμφανιζέσθω τῷ ἐπάρχῳ, καὶ τῆνικαῦτα παρὰ τοῦ συστήματος εἰσδεχέσθω, καὶ ἐργαστήριον ἀνοιγέτω, μαρτυρούμενος δηλονότι καὶ ἀσφάλειαν ἀπαιτούμενος τοῦ μηδὲν παρὰ τὰ διατεταγμένα διαπράττεσθαι. Παρεχέτω δὲ πρὸς μὲν τὸν δημόσιον νομίσματα ἕξ καὶ ἐν τῷ βασιλικῷ θεστιαρίῳ νομίσματα ἕξ· ὁ δὲ παρὰ ταῦτα κατατολμῶν ὑπείσελθεῖν ἐκδιωκέσθω τοῦ συστήματος.

Ὁ καινὸν ἀνοῖξαι ἐργαστήριον σαπωνοπράτου μέλλων ἐκφευγέτω ἀπὸ τοῦ <τὸ> παλαιὸν χρηματίζοντος ἐργαστήριον πῆχυς ἑπτὰ καὶ πόδας δώδεκα· ὁ δὲ ἐντὸς τῆς τοιαύτης διαστολῆς πειρώμενος ἀνοῖξαι ζημιούσθω εἰκοσιτέσσαρα νομίσματα καὶ ἐκδιωκέσθω.

Ὁ εὐρισκόμενος ἐκ στέατος ζώων σαπώνιον ἐργαζόμενος ἐν τῇ Ἀγίᾳ Τεσσαρακοστῇ εἴτε ἐν ταῖς λοιπαῖς ἡμέραις καὶ μαιίνων τοὺς ἀνθρώπους, τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος ἀποπαυέσθω τῆς πραγματείας.

Ἐπαρχικὸν Βιβλίον XII. 1 - 3,8 (σ. 85)

* * *

289. Οἱ σαλδαμάριοι ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν εἰς τε τὰς πλατείας καὶ ἀμφόδους ἐργαστήρια ἀνοιγέτωσαν, ὡς εὐχερῶς τὰς ἀναγκαίας τῷ βίῳ εὐρίσκεισθαι χρείας. Ἐμπορευέσθωσαν δὲ κρέας, ἰχθύας, τεταριχευμένους, νεῦρον, τυρόν, μέλι, ἔλαιον, ὄσπριον πᾶν εἶδος, βούτυρον, ξηρὰν πίσσαν καὶ ὑγρὰν, κεδρίαν, κανάβην, λινάριον, γύψον, σκαφίδια, βουττία, καρφία καὶ τᾶλλα ὅσα καμπανοῖς ἀλλὰ μὴ ζυγοῖς διαπιπράσκονται. Μὴ ἐχέτωσαν δὲ ἐξουσίαν ἑτέραν μεταχειρίζεσθαι πραγματεῖαν μυρεψικὴν εἴτε σαπωνοπρατικὴν ἢ μιθανικὴν ἢ καπηλικὴν εἴτε καὶ μακελαρικὴν.

Ἐπαρχικὸν Βιβλίον XIII. 1 (σ. 85).

* * *

290. Οἱ ἰχθυοπράται ἔστωσαν ἐν ταῖς λεγομέναις μεγίσταις καμάραις τῆς πόλεως ἀπεμπολοῦντες τοὺς ἀγρευομένους ἰχθύας, ἐχούσης μιᾶς ἐκάστης καμάρας καὶ τὸν προστατεύοντα ἐπιτηροῦντα, ὅπως τὲ καὶ

ἡ ἐξώνησις ἐν τῇ θαλάσῃ γέγονε καὶ ὅπως ἡ ἀπεμπόλησις γίνεται, ὥστε ἐν τῷ νομίσματι αὐτὸν ἐναποκερδαίνειν μιλιαρίσιον ἕν.

Μὴ ἐξέστω τοῖς ἀπεμπολοῦσι ταριχεύειν τοὺς ἰχθύας ἢ ἐξωτικοῖς ἀπεμπολεῖν τοῖς ἔξω διακομίζουσιν, εἰ μὴ τοὺς περιττεύοντας, πρὸς τὸ μὴ διαφθαρεῖναι τούτους.

Οἱ ἰχθυοπράται τὴν ἐξώνησιν ποιείτωσαν ἐν τοῖς αἰγιαλοῖς καὶ ἐν ταῖς σκάλαις ἀπὸ τῶν καταιρόντων πλοίων, μὴ ἀνερχόμενοι αὐτοὶ ἐν ταῖς ἐποχαῖς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἄγραις διὰ τῶν ἀναπλεόντων, ἀλλ' ἐκείνων καταιρόντων πρὸς αὐτούς, ὡς ἂν μὴ κατακερματίζοιτο ἡ διάπρασις. Ἐποκερδαίνοντες καθ' ἕνα νόμισμα ἀνὰ φόλεις δύο· καὶ οἱ τούτων προστάται ἀνὰ φόλεις δύο.

Οἱ τῶν ἰχθυοπρατῶν προστατεύοντες καθεκάστην ἑωθεν ἐρχέσθωσαν πρὸς τὸν ἑπαρχον καὶ ἀναγγέλλοντες τὴν ἄγρην ὅση γέγονε τῇ νυκτί, τῶν λευκῶν ἰχθύων, ἵνα κατὰ τὸν τούτου προσδιορισμὸν ἡ ἀπεμπόλησις πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει γίνηται. Οἱ δὲ παρὰ ταῦτα τολμῶντες διαπράττεσθαι τυπτόμενοι καὶ κουρευόμενοι ἐκδιωκέσθωσαν τοῦ συστήματος.

Ἐπαρχικὸν Βιβλίον XVII. 1 - 4 (σ. 88).

* * *

291. Οἱ ἄρτοποιοὶ κατὰ τὴν ἐξώνησιν τοῦ σίτου κελεύσει τοῦ ἐπάρχου ποιείτωσαν καὶ τὰ ἐξάγια, αὐτοὶ μὲν νομίματος ἑνὸς σίτον ἐξωνύμενοι τὸν ἀρμόζοντα ἐν τῷ συμπόνῳ τούτων ἀλήσαντες καὶ ἀναζυμώσαντες τιθέτωσαν κέρδος, ἐν τῷ νομίσματι κεράτιον ἕν καὶ μιλιαρίσια δύο, τὸ μὲν κεράτιον εἰς κέρδος, τὰ δὲ μιλιαρίσια εἰς διατροφήν τῶν τε ἀνθρώπων αὐτῶν καὶ τοῦ ἀλόγου τοῦ ἀληθόντος, καὶ ἐνοικίου, καὶ ἐκκαύσεως τοῦ φούρνου καὶ δάδων.

Οἱ ἄρτοποιοὶ μηδεμιᾶ λειτουργίᾳ ὑποκείσθωσαν, μήτε αὐτοὶ μήτε τὰ τούτων ζῶα, ὡς ἂν ἀπερικόπως τὸν ἄρτον ἐργάζωνται.

Οἱ ἄρτοποιοὶ ἐχέτωσαν τὰ τούτων μαγκίπια εἰς τόπους ἀνεπισηλεῖς, μὴ ὑποκειμένους οἰκήμασι διὰ τὴν αὐτῶν εὐπρηστον ὕλην, ἀλλ' ἐχέτωσαν καὶ αὐτοὶ οἱ πολῖται ἐν τοῖς αἰθρίοις τόποις ἢ ἐγχορήγοις τὴν τε τοῦ χόρτου καὶ τοῦ φρυγάνου καὶ παπύρου ὕλην, ὡς ἂν μὴ αὐτῆς εὐπρηστοῦ τυγχανούσης πυρκαϊαὶ ἐν τῇ πόλει γίνωνται.

Οἱ αὐτοὶ, δσάκις γένηται τοῦ σίτου εἴτε αὕξησις εἴτε μείωσις, προσ-

ερχέσθωσαν τῷ ἐπάρχῳ, ἵνα διὰ τοῦ συμπόνου οἱ σταθμοὶ τῶν ἄρτων πρὸς τὴν ἐξώνησιν γίνωνται.

Ἐπαρχικὸν Βιβλίον XVIII. 1-4 (σ. 88).

* * *

292. Οἱ τῶν καπήλων προεστῶτες ὀφείλουσιν ἀναγγέλλειν τῷ ἐπάρχῳ ὀπηνίκα οἶνος εἰσέλθῃ, ὡς ἂν παρ' αὐτοῦ ἡ οἰκονομία γένηται ὅπως ὀφείλει πιπράσκεσθαι, προστασομένου καὶ τοῦ συμπόνου καταναγκάζειν τοὺς καπήλους ἀναλόγως τῇ ἐξωνήσει καὶ τοὺς σταθμοὺς καὶ τὰ ἀγγεῖα ποιεῖν, ἐν οἷς τὸν οἶνον πιπράσκουσι. Σταθμὸν γὰρ ὀφείλει τὸ μέτρον ἔχειν λίτρας τριάκοντα, ἡ δὲ λεγομένη μίνα λίτρας τρεῖς.

Ὁ εὐρισκόμενος κάπηλος ἐπαύξων ἐν ἐργαστηρίῳ τὸ τοῦ ἐτέρου ἐνοίκιον, ὡς ἂν αὐτὸς τοῦτο κατάσχη, τυπέσθω καὶ κουρευέσθω.

Μὴ ἐξέστω τοῖς καπήλοις ἐν ταῖς μεγίσταις τῶν ἑορτῶν ἢ κυριακαῖς μέχρις ἀρχῆς δευτέρας ὥρας τῆς ἡμέρας ὑπανοίγειν τὰ ἑαυτῶν ἐργαστήρια καὶ ἀπεμπολεῖν τινὲς οἶνον εἴτε καὶ ὄψα. Ἐν δὲ ταῖς νυξὶν ἅμα τῷ τὴν δευτέραν ἐπιέναι, ἀσφαλίζειν ταῦτα καὶ σθεννύειν τὰ λεβήτια, ἵνα μὴ διημερεύοντες οἱ εἰθισμένοι ἐν αὐτοῖς εἰσιέναι, εἰ ἐξῆ τινὲς καὶ πάλιν διὰ τῆς νυκτός, τοῦ οἴνου ἐμφορουμένου ἀδεῶς εἰς μάχας καὶ βίας καὶ διαφορὰς κατακρημνίζονται.

Ἐπαρχικὸν Βιβλίον XIX. 1-4 (σ. 89)

293. Ὁ τῆς πόλεως ἑπαρχος προβαλλέσθω λεγετάριον ἐπιδεικνὺς αὐτὸν τῷ βασιλεῖ, λαμβάνοντος αὐτοῦ καὶ ἔνταλμα, ὡς ἂν τοὺς εἰσερχομένους ἔξωθεν καὶ παντοῖα εἶδη εἰσάγοντας πραγματειῶν, ὁποίου δ' ἂν εἴεν τόπου εἴτε καὶ χώρας, ἐν τῷ θεοφυλάκτῳ πόλει, ἐμφανίζῃ τούτους τῷ ἐπάρχῳ, ἐφορῶντι τὰ εἶδη ἅπερ εἰσήγαγον καὶ παρ' αὐτῶν διοριζομένῳ ὅπως ὀφείλουσι πιπράσκεσθαι, διδοὺς αὐτοῖς καὶ καιρὸν τῆς ἀπεμπολήσεως τῶν εἰδῶν αὐτῶν ὠρισμένον, ἵνα ὀπηνίκα τοῦτον ἐκπληρώσουσι, παριστᾶ τούτους ὁ λεγετάριος τῷ ἐπάρχῳ μετὰ καὶ ἀπογραφῆς τῶν ἐξωνηθέντων ἀπ' αὐτῶν εἰδῶν, ὡς ἂν μηδὲν κωλυόμενον τῆς βασιλευούσης ἐξέρχεται.

Ὁ τῆς πόλεως ἑπαρχος τοὺς εἰσερχομένους ἔξωθεν μετὰ πραγμα-

τειῶν παντοίων μὴ πλέον τῶν τριῶν ἑάτω μηνῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ δια-
γειν, ἀλλ' ἐντὸς τούτων διοριζέτω καὶ ἀπεμπολεῖν τὰ εἰσαχθέντα καὶ ἐ-
ξωνεῖσθαι τὰ χρειώδη καὶ ὑπαναχωρεῖν τοὺς δὲ εὕρισκομένους πλέον
τοῦ ὠρισμένου ἐγχερονίζοντας καιροῦ, τυπτομένους καὶ κουρευομένους
καὶ εἰσκομιζομένους τῆς πόλεως ἐκδιώκεσθαι.

Ὁφείλει ὁ λεγετάριος, ἐπειδὰν ἐφεύροι τινὰς ἀποθησαυρίζοντας
τὰ εἰσερχόμενα εἶδη εἰς καιρὸν ἐνδείας καὶ καταπραγματευομένους τοῦ
κοινοῦ, ἐμφανίζει αὐτοὺς τῷ ἐπάρχῳ, ὡς ἂν τυπτόμενοι καὶ κουρευό-
μενοι τὰ ἀποτεθέντα εἰσκομίζονται.

Ἐπαρχικὸν Βιβλίον XX. 1-3 (σ. 89).

* * *

294. Οἱ τοίχους ἐργαζόμενοι καὶ θόλους ἐγχορήγους ἢ καμά-
ρας, ἐχέτωσαν πᾶσαν ἀσφάλειαν καὶ ἐμπειρίαν, ἵνα μὴ ὁ θεμέλιος σα-
θρὸς γένηται ἢ τὸ κτιζόμενον λοξὸν ἢ καὶ ἄνισον· εἰ γὰρ ἐνδοθεν τοῦ
δεκάτου ἐνιαυτοῦ γένηται πτώσις ἄνευ θεομηνίας ὑποκείσθω ὁ κτίζων
ταῦτα ἐξ ἰδίων ἀναλωμάτων. Καὶ εἰ μὲν μέγα ἐστὶ τὸ ἔργον ὑπερβαῖνον
τὴν τοῦ χρυσοῦ λίτραν, ὁ μὲν ἐργολάβος ὁ κτίσας τοῦτο ἀμισθὶ κτι-
ζέτω μετὰ καὶ τῶν συνκτισάντων αὐτό, ὁ δὲ ἐργοδότης παρεχέτω τὰς
ῦλας. Τὰ δὲ ἔμπηλα φυλαττέσθωσαν χρόνους ἕξ, καὶ εἰ ἐντὸς τῶν ἕξ
χρόνων συμπτωθῆ τὸ ἔργον ἐξ ἀπειρίας τοῦ τεχνίτου, ἀμισθὶ αἰθῆς ὁ
κτίσας ἀνανεούτω τοῦτο. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐργολάβοις ἔστω
οὕτως· εἰ δὲ τινες εὕρεθῶσι παρὰ τὰ διατεταγμένα διαπραττόμενοι, τυ-
πτόμενοι καὶ κουρευόμενοι ἐξοριζέσθωσαν.

Ἐπαρχικὸν Βιβλίον XXII. 4 (σ. 91-92).

Πολοδομικά

295. Ἄ μὲν περὶ οἰκοδομίας οἶον οἰκημάτων καὶ τειχιῶν ἄλλως
τοῖς παλαιοῖς ἐπεσκέφθη καλῶς ἢ ἐπίσκεψις ἔχει καὶ καλῶς ἐπ' αὐτῶν
ἢ διάστασις τοῖς γειτονεύουσι διατέτακται μέρεσιν, ἐν ὅλοις ποσὶ δέκα
λαχοῦσα τὴν διαμέτρησιν. Τὰ δὲ περὶ τῶν ὑπαίθρων καὶ ὡς ἂν τις εἴ-
ποι προσκηνίων θεατηρίων, ἃ καὶ πρὸς μόνην καὶ ὑπαέριον ἀπόλαυ-
σιν ἐπινοήται καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἐκ τοῦ ἡλίου εἴληφεν ἡλιακὰ προσ-
αγορευόμενα, ταῦτα δὲ ἄρα τῆς ἐκ τοῦ νόμου μνήμης οὐ τυχόντα καὶ
διορίσεως νῦν εἰς χρεῖαν καθέστηκεν ψήφου περὶ αὐτῶν ὀριζούσης καὶ

τὴν φιλονεικίαν τὴν ὡς εἰκὸς ἐπ' αὐτοῖς ἐνίοτε προβαίνουσιν διαλυούσης.

Ὅριζομεν οὖν καὶ ἐπὶ τούτων τῶν κατασκευασμάτων, τουτέστι τῶν ἡλιακῶν, ἐκεῖνο τὸ μέτρον σώζειν τὸ μεταξὺ διάστημα τῶν ἐχόντων τὴν γειτονίαν προσώπων, ὃ καὶ ἐπὶ τῶν οἰκοδομημάτων ἀπονενέμηται. Καὶ γὰρ ὡσπερ ἐπ' ἐκείνων ἢ τῆς κατοπτεύσεως αἰτία τῶν δέκα ποδῶν ὥριζε τὸ διάστημα, οὕτω κἀνταῦθα διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τὸ ἴσον εὐλόγως διορισθήσεται μέτρον, καίτοιγε ἢ αἰτία τῆς κατοπτεύσεως πλέονα ἀπαιτεῖν δοκεῖ τὴν ἀπόστασιν. Εἰ γὰρ διὰ τὸ μὴ κατοπτεῦειν ἀλλήλους τὰ γειτονεύοντα μέρη τὴν τῶν δέκα ποδῶν ποιεῖται ἀπόκλισιν ἐνταῦθα, τοσοῦτον ὀφείλει μᾶλλον ἀφίστασθαι ὅσῳ καὶ μᾶλλον ἐπιτηδείως ἔχουσιν αἱ τοιαῦται κατασκευαὶ πρὸς κατόπτεισιν. Δῆλον γὰρ ὡς ἐν οἰκίᾳ τις καθεζόμενος ἢ τι πράττων οὐκ ἂν οὕτω κατοπτευθῆ πολλῶν ὑπαρχόντων ἀντιφραγμάτων· ἐν δὲ τοῖς περὶ τῶν ὁ λόγος πρόσκηνοις ἔργοις ἢ ὡς ἂν οἱ πολλοὶ φαῖεν ἐξωσταρίοις οὐδὲν εἰς περιοπὴν ἔστηκεν ἀντιφράττων. Διὰ τοῦτο θεσπίζομεν μὴ ἑτέρως ἐξεῖναι τι τοιοῦτον κατασκευάσμα τεκταίνειν, εἰ μὴ πόδες δέκα τὴν ἐκ τοῦ γείτονος μέρους ἀποχώρησιν διαμετρήσουσιν. Ὅμοίως δὲ καὶ εἰ τις ὀροφὴν τῆς οἰκίας ἀμεῖψαι βουλόμενος μαρμάρων πλάκας περιθεῖη, καὶ οὗτος μὴ πρὶν τοῦτο πράττοι πρὶν τὸ εἰρημένον διάστημα τῶν δέκα ποδῶν ἀπομακρύνων τοῦ γείτονος ἢ. Ἐτέρου δὲ τινος εἰς βοήθειαν ἀνακύπτοντος τρόπου, λέγω δὴ χρόνου μακροτέρου παραδρομῆς ὑπερβαινούσης τὴν νομικὴν περὶ χρόνων διάταξιν ἀφ' οὗ τὸ ἔργον τὴν ὑπαρξιν ἔλαβεν, ἢ ἐὰν φιλικῆ τι συμφωνία δωρησαμένη τὴν ἄδειαν ὁ ταύτην λαθὼν εἰς τὸ ἐργάζεσθαι προελήλυθε κελεύομεν ἐπὶ τοῦ οἰκείου σχήματος τὸ ἔργον μένειν, τῆς τῶν δέκα ποδῶν μὴ παραιτουμένης ἀποστάσεως.

Λέοντος Στ', Νεαρὰ ΡΙΓ'

(=P. Noailles - A. Dain, Les nouvelles... 373.22 - 375.30).

296. Προοίμ. Πρᾶγμα δολερῶς γινόμενον ἐπὶ ταύτης τῆς βασιλίδος πόλεως περὶ τὰς τῶν οἰκῶν οἰκοδομὰς ἀναστεῖλαι καὶ ἐπανορθῶσαι δίκαιον ἡγησάμεθα. Ἐπειδὴ γὰρ ρητοῖς μέτροις διεστάναι τοὺς οἴκους ἀλλήλων ἢ Ζήνωνος τοῦ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως διάταξις λέγει, καὶ ἡμεῖς δὲ τοιοῦτό τι νενομοθετήκαμεν, ἐπῆκται δὲ ὥστε ἐπὶ ταύτης τῆς βασιλίδος πόλεως μὴ δύνασθαι τινα ἑκατὸν ποδῶν εἰσω κωλύειν θαλάττης ἀποψιν, πράγματος χαριστάτου, ἔχρῃν μὲν ἴσως καὶ ἐκ πλείονος μέτρου τὰς ἀπόψεις αὐτοῖς ἀνεῶχθαι καὶ μὴ ταύτας κωλύειν, πλὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτο παραδόξῳ τινὶ προσμεμηχάνηται τέχνῃ. Τινὲς γὰρ τὸ

τῶν ἑκατὸν ποδῶν καταλιπόντες μέτρον ἢ καὶ βραχὺ τι τούτῳ προσθέν-
τες, εἶτα οἰκοδομεῖν ἐκεῖσε οὐδὲν ἕτερον ἔχοντες, ἀλλὰ καθάπερ τι πα-
ραπέτασμα παρατείνοντες ἐπειδὴν ἀφέλονται τὴν τῆς θαλάττης ἄποψιν
κατὰ πᾶσαν ἐξουσίαν, οὐ μαχόμενοι τῷ νόμῳ διὰ τὸ τῶν ἑκατὸν ποδῶν
διάστημα ἔνδον οἰκοδομοῦσιν ἀκωλύτως· καὶ ἐπειδὴν τοῦ ζητουμένου
τύχοιεν, καθαιροῦσιν ἐκεῖνο τὸ διὰ τὴν χρεῖαν αὐτοῖς ἐπινενοημένον,
καὶ οὕτω τὸ σχῆμα σοφισάμενοι πάσης τέρψεως ἀλλοτρίας τὰς τῶν κε-
κτημένων καθιστᾶσιν οἰκίας. Ὅπερ τοῦ λοιποῦ γίνεσθαι κατ' οὐδένα
βουλόμεθα τρόπον.

c.1 Ἄλλ' εἴ τις βούλοιο τοιοῦτό τι σχεδιάσαι καὶ κακουργῆσαι,
μὴ τοιαῦτα παιζέτω, ἀλλ' εἴπερ τούτου δέοιτο ταῖς ἀληθείαις, οἶκον ὅ-
λον οἰκοδομείτω καὶ μέχρι τοῦ διαστήματος παντὸς (τοῦ τῶν ἑκατὸν
φαμεν ποδῶν) χωρείτω, τὰς οἰκοδομίας ποιῶν ὡς ἀναγκαίας αὐτῷ καὶ
ἀπαραιτήτους ἐσομένας· μὴ μὴν διὰ τὴν τοῦ γείτονος ἐπιβουλήν διὰ
τοῦτο σχεδιαζέτω τοίχους καὶ ὥσπερ ἐπὶ τινος γραφῆς τὴν τοιαύτην
ἐκτείνας σκαιωρίαν τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ἀπόψεως ἀρπαζέτω. Ὡσπερ
γὰρ τοὺς τὰ ἄλλα ἀρπάζοντας εἰκότως ἀποστρεφόμεθα καὶ ποινῆς ἀ-
ξίους νομίζομεν, οὕτω καὶ τοὺς τοῦτο τεχνωμένους οὐδενὸς ἐλάττινας
εἰς κακίαν τῶν καὶ τὰ ἄλλα πράγματα ἀρπαζόντων νομίζομεν. Ὡστε
εἰ καὶ τῷ μικρὸν τι πράγμα λαβεῖν κατὰ τρόπον ἀρπαγῆς θαρρήσαντι
εὐ ποιούσα ἢ *vi bonorum raptorum* μετὰ τῆς τετραπλασίας ἔπεισι ποι-
νῆς, πῶς οὐχὶ καὶ τοῦτον ἀνάγκη τὸν τοιοῦτό τι πράξαντα καὶ καθελεῖν
ἀναγκάζεσθαι τὸ παρ' αὐτοῦ γενόμενον καὶ ἕτερον μείζονι ποινῇ σωφρο-
νισθῆναι, τουτέστι *decem librarum auri* εἰσκομιζομένων τῇ θεατραλίᾳ
τῆς σῆς ὑπεροχῆς· ἵνα μὴ κακὸς γείτων (τοῦτο δὴ τὸ τοῦ λόγου) γε-
νόμενος ἀπίοι καταγελῶν τοῦ νόμου, ὡς οὐκ ἰσχύσαντος αὐτὸν ταῖς οἰ-
κείαις ὑπαγαγεῖν διατυπώσεις.

Ἐπίλ. Τὰ τοίνυν παραστάντα ἡμῖν καὶ διὰ τοῦδε τοῦ θείου δηλού-
μενα νόμου ἢ σὴ ὑπεροχὴ κατὰ ταύτην τὴν εὐδαίμονα πόλιν ἔργῳ καὶ
πέρατι παραδοῦναι καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς παραφυλάττειν ἅμα τῇ πειθομέ-
νῃ αὐτῇ τάξει σπενυσάτω, τῆς αὐτῆς, τουτέστι τῶν *decem librarum auri*
ἐπιχειμένης ποινῆς καὶ κατὰ τῶν ταῦτα παραβαινόντων ἢ παραβαίνε-
σθαι συγχωρούντων.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρὰ τοῦ ἔτους 538
NJ. LXIII. (=CJC. III. 334 - 335).

Ἐ μ π ό ρ ι ο.

Ἐνας ἀπ' τούς μεγαλύτερους οικονομικούς πόρους γιά τό Βυζάντιο, ἦταν τά ἔσοδά του ἀπ' τό διεθνές διαμετακομιστικό ἐμπόριο. Οἱ κυριώτεροι ἐμπορικοί δρόμοι ὁμως τῆς ἀνατολῆς βρισκόνταν στά χέρια τῶν Περσῶν, γιατί περνοῦσαν μέσ' ἀπ' τό κράτος τους πρὶν καταλήξουν στό Βυζάντιο. Μέ τόν τρόπο αὐτό ἐπηρέαζαν σέ μέγιστο βαθμό τό βυζαντινό ἐμπόριο καί ἐπομένως τά ἔσοδα τοῦ κράτους.

Ἀφοῦ μάταια προσπάθησε ὁ Ἰουστινιανός νά πετύχει τό ἀνοιγμα νέων ἐμπορικών δρόμων πού νά παρακάμπτουν τήν Περσία, κατόρθωσε πιθανώτατα μέ ἀπεσταλμένους του νά εἰσαγάγει τή σηροτροφία στό βυζαντινό κράτος καί νά πετύχει τήν ἐγχώρια παραγωγή μεταξιοῦ, πού ἦταν ἓνα ἀπ' τά σπουδαιότερα εἶδη τοῦ τότε διεθνοῦς ἐμπορίου.

* * *

297 Ἐορτή δέ ἦν τά Δημήτρια ὡσπερ ἐν Ἀθήνησι Παναθήναια καί Μιλησίοις τά Πανιώνια· γίνεται δέ καί παρὰ Μακεδόσι μεγίστη τῶν πανηγύρεων. συρρεῖ γάρ ἐπ' αὐτήν οὐ μόνον αὐτόχθων ὄχλος καί ἰθαγενῆς, ἀλλά πάντοθεν καί παντοῖος, Ἑλλήνων τῶν ἀπανταχοῦ, Μυσῶν τῶν παροικούντων γένη παντοδαπά Ἰστροῦ μέχρι καί Σκυθικῆς, Καμπανῶν Ἰταλῶν Ἰβήρων Λυσιτανῶν καί Κελτῶν τῶν ἐπέκεινα Ἀλπεων· καί συλλήβδην εἰπεῖν, ὠκεάνειοι θῖνες ἰκέτας καί θεωρούς ἐπὶ τόν μάρτυρα πέμπουσι· τοσοῦτον αὐτῷ τῆς δόξης κατὰ τήν Εὐρώπην περίεστιν...

Εἰ δέ καί τά ἔνδον ζητεῖς, ὦ φιλοπρᾶγμον ἑταῖρε, ὡς ὕστερον κατιῶν ἐκ τῆς ἀκρωρείας ἐθεασάμην, παντοῖον εἶδος, ὅσα ἐν ὑφάσμασι καί νήμασιν ἀνδρῶν τε καί γυναικῶν καί ὅσα ἐκ Βοιωτίας καί Πελοποννήσου καί ὅσα ἐξ Ἰταλίας εἰς Ἑλληνας ἐμπορικαί νῆες κομίζουσιν. ἀλλά καί Φοινίκη πολλά συνεισφέρει καί Αἴγυπτος, Ἰσπανία καί Ἡράκλειοι στήλαι ἰστουργοῦσαι τῶν ἐπίπλων τά κάλλιστα. ἀλλά ταῦτα μὲν ἀμέσως ἐκ τῶν χωρῶν πρὸς τήν πάλαι Μακεδονίαν καί Θεσσαλονίκην κομίζουσιν ἔμποροι· Εὐξείνιος δέ πρὸς τό Βυζάντιον τά ἑαυτοῦ διαπέμπων ἐκεῖθεν καί οὗτος κοσμεῖ τήν πανήγυριν, πολλῶν ἵππων πολλῶν ἡμιόνων ἀγόντων τά ἐκεῖθεν ἀγώγιμα. καί ταῦτα μὲν ὕστερον κατιῶν ἐπῆλθον καί διεσκόπησα·

ἔτι δέ περί τήν ἀκρώρειαν ἠδρασμένῳ τά τῶν ζώων, γένη καί πλήθη θαυμάζειν ἐπήει μοι καί ὅπως ἢ ἐκ τούτων βοή συμμιγῆς ἐξαισία τοῖς ὡσί μοι προσέπιπτεν· ἵπποι χρεμετίζοντες βόες μυκώμενοι, πρόβατα βληχώμενα χοῖροι γρουλλίζοντες καί κύνες βαῦζοντες· ἔπονται γάρ καί οὔτοι τοῖς δεσπόταις ὅτε μὲν λύκων ὅτε δέ καί φωρῶν πολέμοι.

Τιμαρίων, σ. 53-55.

Εἰσαγωγή μετάξης

298. Ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον τῶν τινες μοναχῶν ἐξ Ἰνδῶν ἤκοντες, γνόντες τε ὡς Ἰουστινιανῷ βασιλεῖ διὰ σπουδῆς εἶη μηκέτι πρὸς Περσῶν τὴν μέταξαν ὠνεῖσθαι Ῥωμαίους, ἐς βασιλέα γενόμενοι οὔτω δὴ τὰ ἀμφὶ τῇ μετάξει διοικήσεσθαι ὠμολόγουν, ὡς μηκέτι Ῥωμαῖοι ἐκ Περσῶν τῶν σφίσι πολεμίῳ ἢ ἄλλου του ἔθνους τὸ ἐμπόριον τοῦτο ποιήσονται· χρόνου γάρ κατατρίψαι μῆκος ἐν χώρῳ ὑπὲρ Ἰνδῶν ἔθνη τὰ πολλὰ οὔση, ἧπερ Σηρίνδα ὀνομάζεται, ταύτη τε ἐς τὸ ἀκριβὲς ἐκμεμαθηκέναι ὅποιά ποτὲ μηχανῇ γίνεσθαι τὴν μέταξαν ἐν γῆ τῇ Ῥωμαίων δυνατὰ εἶη. Ἐνδελεχέστατα δὲ διερευνηθέντῳ τῷ βασιλεῖ καὶ ἀναπυθνομένῳ εἰ ὁ λόγος ἀληθῆς εἶη ἔφασκον οἱ μοναχοὶ σκώληκας τῆς μετάξης δημιουργοὺς εἶναι, τῆς φύσεως αὐτοῖς διδασκάλου τε οὔσης καὶ διηνεκῶς ἀναγκαζούσης ἐργάζεσθαι. Ἄλλὰ τοὺς μὲν σκώληκας ἐνθάδε ζῶντας διακομίζειν ἀμήχανα εἶναι, τὸν δὲ αὐτῶν γόνον εὐπορόν τε καὶ ράδιον ὄλωσ. εἶναι δὲ τῶν σκωλήκων τῶνδε τὸν γόνον ὡὰ ἐκάστου ἀνάριθμα. Ταῦτα δὲ τὰ ὡὰ χρόνῳ πολλῷ τῆς γονῆς ὕστερον κόπρῳ καλύψαντες ἄνθρωποι ταύτη τε διαρκῆ θερμήναντες χρόνον ζῶα ποιούσι. Ταῦτα εἰπόντας ὁ βασιλεὺς μεγάλοις τοῖς ἀνδρας ἀγαθοῖς δωρήσασθαι ὁμολογήσας τῷ ἔργῳ πείθει ἐπιρρῶσαι τὸν λόγον. Οἱ δὲ γενόμενοι ἐν Σηρίνδῃ αὐθις τὰ τε ὡὰ μετήνεγκαν ἐς Βυζάντιον, ἐς σκώληκας τε αὐτὰ τρόπῳ ᾧπερ ἐρρήθη μεταπεφυκέναι διαπραξάμενοι τρέφουσί τε συκαμίνου φύλλοις, καὶ ἀπ' αὐτοῦ γίνεσθαι μέταξαν τὸ λοιπὸν κατεστήσαντο ἐν Ῥωμαίων τῇ γῆ. Τότε μὲν οὖν τὰ τε κατὰ τὸν πόλεμον πράγματα Ῥωμαίοις τε καὶ Πέρσαις καὶ τὰ ἀμφὶ μετάξει ταύτη πη ἔσχε.

Προκόπιος, Ἰσθ. πόλ. IV. 17. 2-8 (II. 576.14 - 577.20).

Φήμη καὶ κῦρος τοῦ βυζαντινοῦ νομίσματος.

Ἡ οἰκονομικὴ εὐρωστία τοῦ Βυζαντίου καὶ ἡ μεγάλη δραστηριότητα τῶν βυζαντινῶν ἐμπόρων, ἔφερε στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὴ φήμη τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἰσχύος τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα. Δεῖγμα τῆς μεγάλης αὐτῆς φήμης ἀποτελεῖ τὸ ἀνέκδοτο τοῦ Κοσμᾶ Ἰνδικοπλεύστου πού ἀκολουθεῖ.

299. Αὕτη οὖν Σιελεδίβα (Ταπροβάνη), μέση πρὸς τυγγάνουσα τῆς Ἰνδικῆς, ἔχουσα δὲ καὶ τὸν ὑάκινθον, ἐξ ὅλων τῶν ἐμπορίων δέχεται, καὶ ὅλοις μεταβάλλει, καὶ μέγα ἐμπόριον τυγγάνει. Ποτὲ γοῦν τις ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα πραγματευομένων ὀνόματι Σώπατρος, δυνάστης πρὸς λε' ἐτῶν τελευτήσαντα, εἰσελθὼν ἐν τῇ Ταπροβάνη νήσῳ πραγματείας ἕνεκα, ἔτυχε καὶ ἀπὸ Περσίδος ὀρμηῆσαι πλοῖον. Κατήλθον οὖν ἀπὸ Ἀδούλης, μεθ' ὧν ἦν ὁ Σώπατρος, κατήλθον καὶ οἱ ἀπὸ Περσίδος, μεθ' ὧν ἦν καὶ πρεσβύτης Περσῶν. Εἶτα κατὰ τὸ ἔθος οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ τελῶναι, δεξάμενοι τούτους, ἀποφέρουσι πρὸς τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ βασιλεὺς δεξάμενος, καὶ προσκυνηθεὶς, κελεύει αὐτοὺς καθεσθῆναι· εἶτα ἐρωτᾷ, Πῶς αἱ χῶραι ὑμῶν, καὶ πῶς τὰ πράγματα; Οἱ δὲ εἶπον, καλῶς. Εἶτα ὡς ἐν τῷ μεταξὺ, ἠρώτησεν ὁ βασιλεὺς, Ποῖος τῶν βασιλέων ὑμῶν μειζότερος καὶ δυνατώτερος; Ὁ δὲ Πέρσης ἀρπάσας τὸν λόγον ἔφη. Ὁ ἡμέτερος, καὶ δυνατώτερος καὶ μειζότερος, καὶ πλουσιώτερος, καὶ βασιλεὺς βασιλέων ἐστὶ· καὶ εἴ τι θέλει, δύναται. Ὁ δὲ Σώπατρος ἐσιώπα. Εἶτα φησὶν ὁ βασιλεὺς· Σύ, Ῥωμεῦ, οὐδὲν λαλεῖς; Ὁ δὲ Σώπατρος, Τί ἔχω εἰπεῖν τούτου ταῦτα εἰπόντος; Εἰ θέλεις μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν, ἔχεις ἀμφοτέρους τοὺς βασιλεῖς ἐνταῦθα· κατανόησον ἕκαστον, καὶ ὁρᾷς ποῖος λαμπρότερος, καὶ δυνατώτερός ἐστιν. Ἐκεῖνος ἀκούσας ἐξενίσθη λόγῳ, πῶς ἔχω τοὺς ἀμφοτέρους βασιλέας ἐνταῦθα; Ὁ δὲ εἶπεν, ἔχεις ἀμφοτέρων τὰς μονίας, τοῦ μὲν τὸ νόμισμα, τοῦ δὲ τὴν δραχμὴν, τουτέστι τὸ μιλιάρισιον· κατανόησον τῇ εἰκόνι ἕκαστου, καὶ ὁρᾷς τὴν ἀλήθειαν. Ὁ δὲ ἐπαινέσας καὶ ἐπινεύσας, ἐκέλευσεν ἐνεχθῆναι ἀμφοτέρα. Ἦν οὖν τὸ νόμισμα εὐρόϊζον, λαμπρόν, εὐμορφον· τοιαῦτα γὰρ ἐκλεκτὰ προχωροῦσιν ἐκεῖ· ἦν δὲ καὶ τὸ μιλιάρισιον ἅπαξ εἰπεῖν, ἄργυρος, καὶ ἀρκεῖ, μὴ συγκρινόμενος τῷ χρυσίῳ. Στρέψας δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ ἀντιστρέψας, καὶ κατανοῶν ἀμφοτέρα, ἐπαινέσας πάνυ τὸ νόμισμα, ἔφη, ὄντως οἱ Ῥωμαῖοι καὶ λαμπροὶ καὶ δυνατοὶ καὶ φρόνιμοι. Ἐκέλευσεν οὖν τὸν Σώπατρον τιμηθῆναι μεγάλως.

καὶ καθίσας αὐτὸν εἰς ἐλέφαντα, μετὰ τυμπάνων τὴν πόλιν περιῆγεν ἐν τιμῇ πολλῇ. Ταῦτα ὁ Σώπατρος ἡμῖν διηγῆσατο, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ὄντες ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ ἀπὸ Ἀδούλης ἐπελθόντες. Τούτων δὲ γενομένων, ὡς ἔφησαν, ὁ Πέρσης πάνυ ἐνετροάπη.

Κοσμάς Ἰνδικοπλεύστης (PG. 88. 448B - 449A).

Ἐμπορική καὶ οἰκονομική διείσδυση τῶν ξένων

300. Αὐτοὶ γάρ ἐξ ἀρχῆς ὀλίγα τινὰ καὶ φαῦλα περὶ τὸν τόπον οἰκήματα συγχωρηθέντες συστήσασθαι, ἔπειτα ἔλαθον τοῦ χρόνου χωροῦντος ἐπὶ μέγα δόξης τε καὶ δυνάμεως ἀναβάντες. τῶν γὰρ βασιλέων, συμβάν οὕτωςί πως, στασιαζόντων κατ' ἀλλήλων ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς, καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐντεῦθεν πραγμάτων ταραττομένων καὶ σφόδρα πονήρως διατιθεμένων, οὔτοι λάθρα καὶ δολίως ὑπερχόμενοι νῦν μὲν τούσδε, νῦν δὲ τούσδε, καὶ ὑπισχνούμενοι συμμαχίαν παρέχειν καὶ ὄπλων καὶ ὀπλιτῶν εὐπορίαν ἔκ τε γῆς καὶ θαλάττης, ἔλαθον μὴ μόνον τὴν τῶν Βυζαντιῶν εὐπορίαν καὶ μικροῦ πᾶσαν τὴν ἐκ θαλάττης πρόσοδον παρελόμενοι, ἀλλὰ καὶ ὅσα τῶν δημοσίων πολυειδῶς ἔχοντα πραγμάτων ποικίλον πορίζει τοῖς ἀρχικοῖς πρυτανεῖοις τὸν πλοῦτον· ὡς ἐντεῦθεν τὴν μὲν ἐκείνων ἐκ τῶν φόρων ἐπέτειον γίνεσθαι πρόσοδον διακοσίων ἔγγιστα χιλιάδων, τὴν δὲ Βυζαντιῶν βία καὶ μόλις τριάκοντα.

Νικηφόρος Γρηγοράς II. 841-42.

Τὰ γεγονότα τοῦ 1711 κατὰ τῶν Βενετῶν.

Οἱ Βενετοί, ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὰ ἐμπορικά καὶ φορολογικά προνόμια, τὰ ὅποια τὸ κράτος ἀπ' τὸν 10ο ἤδη αἰῶνα ἀναγκάστηκε νὰ τοὺς παραχωρεῖ γιὰ νὰ ἐξασφαλίζει τὴ βοήθεια τοῦ βενετικοῦ στόλου, κατόρθωσαν νὰ ἰδιοποιηθοῦν τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ βυζαντινοῦ ἐμπορίου, στερώνοντας τὸ κράτος ἀπ' αὐτὰ τὰ ἔσοδα. Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, ὁ ἐμπορικός ἀποπνιγμός ἐκ μέρους τῶν Βενετῶν ἔγινε ἀνυπόφορος καὶ οἱ Βυζαντινοὶ προσπάθησαν μὲ πολὺ βίαια ἀντίδραση, τὸ 1711, ν' ἀπαλλαγοῦν, χωρὶς ἐπιτυχία ὅμως, ἀπ' τὸ βενετικὸ οἰκονομικὸ ζυγὸ.

301 Ἔστι τις θαλάττιος κόλπος ἐσπέριος, Ἀδρίας λεγόμενος, ἀναχωρῶν μὲν τοῦ Σικελικοῦ πελάγους καὶ οἶά τι ἐξέραμα τοῦ Ἴονίου ροῦ, καθ' ἑαυτὸν ἰδιάζων καὶ πρὸς Βορρᾶν ἄνεμον ἐπὶ πολὺ συρόμενος. Τούτου δὴ τὰ μυχαίτατα Ἐνετοὶ νέμονται, οἷς καὶ Βενετικούς εἶποι τις ἂν κατὰ γλώττης ἰδιότητα, ἄνδρες θαλάττης τροφίμοι, κατὰ Φοίνικας ἀγύρται, πανοῦργοι τὸ φρόνημα. Ἄλλ' οὗτοι Ῥωμαίοις εἰσποιηθέντες κατὰ χρεῖαν ἦν ὅτε ναυμαχικήν, κατὰ σμήνη καὶ φατρίας τὴν Κωνσταντίνου τῆς οἰκείας ἠλλάξαντο, ὅθεν ἀπανταχοῦ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπικρατείας διασπαρέντες, καὶ μόνον τὸ ἀπὸ γένους ὄνομα παραμεμενηκὸς αὐτοῖς ἔχοντες, τὰ δ' ἄλλα σύμφυλοι ὄντες καὶ φίλοι πάνυ Ῥωμαίοις ἠϋξάνοντό τε καὶ ἐχυδαΐζον. Οὐκοῦν καὶ περιβαλλόμενοι πλοῦτον πολὺν αὐθάδειαν τε καὶ ἀναίδειαν μετεδίωκον, ὡς μὴ μόνον ἀναρσίως ἔχειν Ῥωμαίοις ἀλλὰ καὶ τῶν βασιλικῶν ἀνεπιστρόφως ἀπειλῶν τε καὶ ἐντολῶν. Μεταλλοιοῖ τοίνυν τὰς ἐπ' αὐτοῖς ροπὰς βασιλεύς, καὶ νῦν μὲν τοῦ κατὰ Κέρκυραν μεμνημένος ἐμπαροινήματος, νῦν δ' ἄλλου πεῖραν λαμβάνων κακοῦ, αὐθις δ' ἑτέρου καὶ χείρονος πανουργέματος τὴν ἐκείνου διαρρηπίζοντος ψυχὴν, εἰς θυμὸν ἐρρόχθησεν ὥσπερ ὑπὸ Καικίου ἢ ἀπαρκτίου ἄλλη καταγιγῶδες καὶ ἄγριον πνέοντος. Καὶ ἐπειδὴ τὰ τούτων ἀτοπήματα ὑπέραντλὰ οἱ ἐδέδοκτο, γράμματα ἐφοίτων κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν τὴν τῶν Βενετικῶν κατάσχεσιν ἐπιτείνοντα, καὶ τὴν ἡμέραν διασημαίνοντα καθ' ἣν ἔδει τοῦτο γένεσθαι καὶ τὰ ἐκείνων ἐσεῖσθαι δημόσια χρήματα. Ἐνστάσης οὖν τῆς προθεσμίας ἅπας συνείληπτο, καὶ τῶν κτημάτων ἐκείνοις τὰ μὲν εἶχε τὸ βασιλικὸν θησαυροφυλάκιον ξυνενεχθέντα ὀπόθεν, τὰ πλείω δὲ οἱ τοπαρχοῦντες ἐξιδιώσαντο.

IV. Ἀγροτικός πληθυσμός καί ἀγροτικές σχέσεις.

Πολύτιμες πληροφορίες γιά τόν ἀγροτικό πληθυσμό καί τίς ἀγροτικές σχέσεις στό βυζαντινό κράτος, δίνουν κείμενα πού προορίζονταν προφανῶς γιά χρήση τῶν οἰκονομικῶν ὑπαλλήλων τῆς ἐποχῆς.

Ἄπ' αὐτά, ὅπως καί ἀπό νόμους, ἔγγραφα καί λοιπά σχετικά κείμενα, πληροφοροῦμεθα τούς τύπους ἀγροτικῶν συνοικισμῶν καθῶς καί τίς ἀγροτικές σχέσεις στό Βυζάντιο. Ἄλλα κείμενα μιλοῦν γιά τό φαινόμενο τῆς προστασίας ἐνάντια στήν ὁποία ἐπανειλημμένα στράφηκε τό κράτος.

Περὶ γεωργῶν

302. Τῶν γεωργῶν οἱ μὲν ἐναπόγραφοί εἰσιν καὶ τὰ τούτων πεκούλια τοῖς δεσπόταις ἀνήκει, οἱ δὲ χρόνῳ τῆς τριακονταετίας μισθωτοὶ γίνονται ἐλεύθεροι μένοντες μετὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν· καὶ οὗτοι δὲ ἀναγκάζονται καὶ τὴν γῆν γεωργεῖν καὶ τὸ τέλος παρέχειν. Τοῦτο δὲ καὶ τῷ δεσπότη καὶ τοῖς γεωργοῖς λυσιτελές.

Νόμος αὐτοκράτορος Ἀναστασίου Α' (491 - 518)
CJ. XI. 48. 19 (=CJC. II. 441).

* * *

Περὶ τῶν τέκνων ἐναπογράφων καὶ ἐλευθέρων

303. Προοίμ. Ἐν τινὶ τῶν ἡμετέρων διατάξεων οὐδὲν ἀσαφές ἐχούση κεκίνηται ζητήσεις τινῶν ἐξεπίτηδες καὶ πρὸς τὸν ἑαυτῶν σκοπὸν ἀσάφειαν ἐπαγόντων αὐτῇ. Ἐλευθερίας γὰρ ὄντες ἐρασταὶ ἐναγχοῦς τεθείκαμεν νόμον, ὥστε μὴ κατὰ τὸ παλαιόν, εἰ ἐξ ἐναπογράφου καὶ ἐλευθέρου προσώπου προέλθοι γονή, πάντως αὐτὴν ἀκολουθεῖν τῇ ἐναπογράφῳ τύχῃ, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς δουλικῆς τύχης παρατήρησιν οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἐναπογράφων νομίζεσθαι, καὶ πρὸς τὴν τῆς γαστρὸς κατάστασιν καὶ τὴν τοῦ τεχθέντος κανονίζεσθαι τύχην. Ἐξ ἐλευθέρου γὰρ μητρὸς προελθεῖν δοῦλον βρέφος ὁ ἡμέτερος εἶ ποιωὺν οὐκ ἠβουλήθη νόμος. Ὡστε ἐφήσαμεν ἐν τῷ νόμῳ εἴτε τινὲς συνοικοῦσι γυναῖξιν εἴτε καὶ συνοικήσαιεν, εἴτα παιδοποιήσαιεν, οὕτω τὸν νόμον ἐπὶ

τοῖς τικτομένοις κρατεῖν. Τινὲς δὲ οὕτως ἀνοήτως ἢ κακούργως ἐρμηνεύειν ἐπεχείρησαν τὸν νόμον, ὥστε καὶ εἰ πρὸ τῆς διατάξεως ἐτέχθησαν τινες, καὶ εἰ σφόδρα εἶεν πρεσβῦται, νομίζουσιν αὐτοὺς ἐλευθεροῦσθαι, ὥσπερ ἄρτι τικτομένους ἀλλ' οὐ μακροῦ προειληφότας τὸν νόμον· καίτοι γε ἡμεῖς ταύτην ἔσχομεν ἔννοιαν, ὥστε εἴτε συνοικοῦσιν ἤδη τινὲς γαμεταῖς, εἴτα μετὰ τὸν νόμον παιδοποιήσονται, εἴτε μὴ συνοικοῦσι μὲν ὕστερον δὲ γήμαιεν, τὸ μετὰ τὸν νόμον τικτόμενον ἔχειν τὴν ἐκ τοῦ νόμου δεδομένην ἐλευθερίαν.

c.1 "Ἴνα μὴ τοίνυν ἐξῆ τεχνάζειν καὶ κακουργεῖν καὶ τοὺς τῶν χωρίων βλάβειν δεσπότης ταῖς τοιαύταις ἐρμηνείαις, διὰ τοῦτο θεσπίζομεν πάντας τοὺς τεχθέντας ἐκ τοῦ καιροῦ τοῦ νόμου τούτους καὶ μόνους ἐλευθέρους ἐναπογράφους τύχης εἶναι, εἴπερ ἐξ ἐλευθέρων γένοιτο μητέρων, παντὸς τοῦ προειληφότος τῷ παλαιῷ πεφυλαγμένου νόμου.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 537
N.J. LIV. Προοίμ. καὶ c.1 (=C.J.C. III, 306-307).

* * *

Μίσθωσις γῆς

304. Ἰπατείας Φιλαουίων Εὐδοξίου καὶ Διοσκούρου τῶν λαμπρο(στάτων) Φαιῶφι ιη.

[.....θλυγατρὶ τοῦ τῆς] ἀρίστης μνή<μης> Δανηλίου
[προπολιτευομένου τῆς λαμπρᾶς καὶ λαμπροτάτης Ὀξυρυγχιτῶν πόλεως
[πατρὰ Αὐρηλίον] Ἀρμισίου υἱοῦ Παδιδύμου καὶ Τάορ θυγατρὸς
Κάστορος

[..]θεσμ[...ἀπὸ κώμης Πτώχεως τοῦ αὐτοῦ νόμου. Ἐκουσίως
[βουλόμεθα μισθώσασθαι ἐξ ἀλληλεγγύης ἀπὸ τοῦ ἐνεστῶτος
[ἔτους ἕως] σπορᾶς τῆς τρισκαιδεκάτης Ἰνδικτίονος ἀπὸ τῶν
[ὑπαρχόντων] σοι ἐν πεδίῳ τῆς ἡμετέρας κώμης ἐδάφους
[σιτικῆ] ἀρλούρας ἐννέα ἢ ὄσας ἐὰν ᾶσιν, ἐπὶ τῷ ἡμᾶς ταύτας
[σπεῖραι οἷς] αἰρώμεθα γενήμασιν ἐφ' ἡμισίας πάντων τῶν
[περιγιγνομένων καρπῶν] ἐφ' ᾧτε ἡμᾶς παρασχεῖν σοὶ τῇ γεούχῳ
[τὸ ἡμισυ μέρος ἀντὶ φόρου τῶν περιγιγνομένων καρπῶν
μὲτὰ καλῆς πίσιτλεως, ἡμᾶς δὲ τοὺς μεμισθωμένους ἀνθ' ὧν
ποιούμεθα] καμάτων τῆς γεωργίας καὶ ἀντὶ τῶν καταβαλλομένων
παρ' ἡμῶν] σπερμάτων τῇ γῇ ἔχειν τὸ ἄλλο ἡμισυ μέρος

ἀνυπερθέτως, τῶν τῆς γῆς δημοσίων ὄντων πρὸς σὲ
 τὴν γεοῦχλον· ἐπάναγκες δὲ ἡμᾶς ἐξ ἀλληλεγγύης παρασχεῖν
 τὸ ἡμισυ μέρους τῶν καρπῶν ἐν τῷ δέοντι καιρῷ ἀνυπερθέτως
 καὶ τὴν ἀνταβολὴν τῶν ἐν ἀ<ρ>ουρῶν ποιήσασθαι. Κυρία ἢ μίσθωσις
 δισὴ γραφεῖσα καὶ ἔπερ (ωτηθέντες) ὠμολογήσαμεν. Αὐρη-
 λειο<ι> Ἀρμιύσιον υἱὸν
 Παραδιδύμιλου καὶ [Τάορ] θυγάτηρ Κάστορος οἱ προγεγραμμένοι
 μεμισθώμεθα τὴν
 γῆν καὶ ἀποδώσομεν ἐξ ἀλληλεγγύης τὸ ἡμισυ μέρος τῶν περιγιγνο-
 μένων καρπῶν
 καὶ συμφωνῶν ἡμῖν πάντα τὰ ἐγγεγραμμένα ὡς πρόκειται. Φλ(ασύιος)
 Σαραπίων Ὀρίωνος ἀξιωθεῖς
 ἔγραψα ὑπὲρ αὐτῶν παλρόντων γράμματα μὴ εἰδότες.

Πάπυρος Ὀξυρύγχου VI. 913 - α. 442.

* * *

Μορτίται καὶ ἡμισεασται

305. Μορτίτου μέρος δεμάτια ἐννέα, τοῦ χωροδότου δὲ μέρος
 δεμάτιον ἓν· ὁ δὲ ἐκτὸς τούτων μεριούμενος θεοκατάρατος.

Νόμος Γεωργικὸς ι' (σ. 99).

* * *

306. Ἐὰν ὁ τὴν ἡμισεῖαν λαθὼν πρὸ τοῦ καιροῦ τῆς ἐργασίας
 μεταμεληθεὶς μηνύσῃ τῷ κυρίῳ τοῦ ἀγροῦ ὡς μὴ ἰσχύων, καὶ ὁ κύριος
 τοῦ ἀγροῦ ἀμελήσῃ, ἀζήμιος ἔστω ὁ ἡμισιατῆς.

Νόμος Γεωργικὸς ιε' (σ. 99).

* * *

Περὶ ἐμφυτεύσεως

307. Ἐὰν ἐπὶ τρεῖς ἐνιαυτοὺς ὁ μὲν ἐμφυτευτῆς προσφέρῃ τῷ
 δεσπότη τὸν τῆς ἐμφυτεύσεως κανόνα, ὁ δὲ δεσπότης ἀναβάλληται δέ-
 ξασθαι αὐτὸν ἢ ἐν τῇ βασιλίδι πόλει διάγων ἢ ἐν ἐπαρχίαις, ἐξεῖναι

τῷ ἐμφυτευτῇ προσάγειν αὐτῷ τὸ ἐμφύτευμα καὶ μελλούσης περαιούσθαι τῆς τριετίας, εἰ μὴ ἀνάσχοιτο λαβεῖν, σφραγίζειν αὐτὸ καὶ ἐπιμαρτύρεσθαι περὶ τούτου ἢ τὸν ἐνδοξότατον ἑπαρχον τῆς πόλεως ἢ τοὺς ἐνδοξοτάτους ἐπάρχους τῶν ἱερῶν πραιτωρίων ἢ τὸν πρόσφορον ἄρχοντα, ᾧ τινι ὑπόκειται ὁ τοῦ χωρίου δεσπότης· ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις ἢ παρὰ τῷ ἄρχοντι ἢ ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ἄρχοντος παρὰ τῷ ἐκδίκῳ τῶν τόπων ἢ παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς πόλεως, καθ' ἣν ὁ δεσπότης τοῦ κτήματος διάγει, πράττειν περὶ τούτου, ὥστε καὶ τὴν ἐξ ἑνὸς τῶν εἰρημένων προσώπων προστεθῆναι τῷ πράγματι μαρτυρίαν. Καὶ εἰ μηδὲ οὕτως ἔλοιτο λαβεῖν προσαγόμενον τὸ ἐμφύτευμα ὁ δεσπότης, κερδαινέτω μὲν αὐτὸ ὁ ἐμφυτευτής, μηδεμίαν ἀγωγὴν ἔχοντας εἰς ἀπαίτησιν αὐτοῦ τοῦ δεσπότη. Μῆτε δὲ ἢ ἐμφυτεύσεις λυέσθω παρατρεχούσης τῆς τριετίας μῆτε τῶν ἐφεξῆς ἐνιαυτῶν ἀπαιτείτω τὸν εἰωθότα κανόνα ὁ δεσπότης, ἕως ἂν αὐτὸς ἀνωθεν ὀκλήσας τῷ ἐμφυτευτῇ καὶ διαμαρτυρίαν αὐτῷ στείλας ἄρξηται αἰτεῖν τὸν ἐμφυτευτικὸν κανόνα· τότε γὰρ οὐ μὴν τοῦ προλαβόντος χρόνου παντὸς ἀπαιτείτω τὸν κανόνα ὁ δεσπότης, ὡς αὐτὸς αἴτιος τοῦ μὴ λαβεῖν αὐτὸν γεγονώς, τοῦ δὲ τρέχοντος χρόνου μετὰ τὴν διαμαρτυρίαν αὐτοῦ ἀπαιτείτω τὸ ἐμφύτευμα. Ἐὰν δὲ ἐπὶ τριετίαν μετὰ τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ δεσπότη μὴ καταβάλλῃ ὁ ἐμφυτευτής εὐγνωμόνως τὸν κανόνα, ἀκολούθως ἐξωθεῖτω αὐτὸν ὁ δεσπότης τῆς ἐμφυτεύσεως κατὰ τὴν δευτέραν τούτου τοῦ τίτλου διάταξιν.

Νόμος αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ Α' (527-565).

CJ. I. 4.32 (CJC. II. 46 - 47).

* * *

308. c.2 Κάκεινο μέντοι θεσπίζομεν, ὥστε τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν περὶ ἐμφυτεύσεων νενομοθετημένων ἐπὶ τε τῇ ἀγιωτάτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τε τοῖς ἄλλοις ἅπασιν εὐαγέσιν οἴκοις τὴν ἰδίαν ἐχόντων ἰσχύν, ἄδειαν εἶναι ταῖς ἀγιωτάταις ἐκκλησίαις καὶ τοῖς εὐαγέσιν οἴκοις πρὸς ἀλλήλας καὶ ἐμφυτεύσεως πράττειν διηνεκεῖς, δεκρέτου δηλαδὴ καὶ ἐπὶ τούτῳ γινομένου. Ἐξηρημένης μὲν κἀνταῦθα τῆς ἀγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας, ἐπὶ τούτῳ δὲ γινομένης τῆς ἐμφυτεύσεως ἐφ' ᾧ μὴ εἰς ἰδιωτικὸν πρόσωπον ἐκταθῆναι παντελῶς δυνηθῆναι.

Ἐπίλ. Ἡ τοίνυν σὴ μακαριότης τὰ παραστάντα ἡμῖν καὶ φυλαξάτω καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὴν τοὺς μητροπολιτικοὺς θρόνους ἔχουσι φανερὰ καταστησάτω, ὥστε καὶ αὐτοὺς τὰ ἡμῖν παραστάντα γινώσκοντας μη-

δὲν τούτων παραβῆναι θαρρῆσαι. Ἔσται γὰρ ἅπασιν ἢ παρὰ τοῦ θεοῦ κρίσις καὶ ἢ ἐκεῖθεν ποινή, εἴ τι παρὰ ταῦτα ἢ αὐτοὶ πράξαμεν ἢ πράχθῆναι συγχωρήσαιεν.

Ἰουστινιανοῦ Α', Νεαρά τοῦ ἔτους 537
N.J. LV. c.2 καὶ ἐπίλ. (=C.J.C. III. 310).

* * *

Ἄγρὸς — προάστεια

309. Ἄλλο ὑπάρχει ἄγρὸς καὶ ἄλλο ἀγρίδιον. Ἄγρὸς γὰρ ἐστὶ πᾶς κεκαλλωπισμένος χώρος, ἀγρίδιον δὲ μεγάλου χωρίου ἀποδιαίρεσις μερική, μερικὸν δὲ καὶ τὸν καλλωπισμὸν ἔχουσα· διὸ καὶ ἀγρίδιον διὰ τὴν εὐτέλειαν ὀνομάζεται ὡσπερ πόλις καὶ πολίδιον. Ἐγένοντο δὲ τὰ ἀγρίδια εἴτε ἀπὸ τοῦ μὴ ἀναπαύεσθαι τινὰς τῶν χωριτῶν ἐν τῇ καθέδρᾳ τοῦ χωρίου εἴτε ἀπὸ τοῦ μὴ κεκτῆσθαι τοῖς ἄλλοις ἐπίσης τὰ λεγόμενα ἐνθύρια περιβόλια καὶ διὰ τοῦτο μεταστήσαντας τὰς οἰκήσεις αὐτῶν ἐν μέρει τοῦ ὅλου χωρίου καὶ καλλιεργήσαντας καὶ ἐγκατοικήσαντας. Ἴσως γὰρ πατέρες τινῶν ἐν πολλοῖς παισὶ τελευτήσαντες τοῖς μὲν αὐτῶν τὰ ἐσώθυρα, ἃ εἶχον ἐν τῷ χωρίῳ κατέλιπον, τοῖς δὲ τὰ ἐξώθυρα· οἱ οὖν ἐν τοῖς ἐξωχωρίοις τὴν γονικὴν αὐτῶν κληρονομίαν ἀπολαβόντες μὴ δυνάμενοι πόρρω ταύτης καθῆσθαι καὶ ζῆν, μετέστησαν ἐκεῖ καὶ τὰς οἰκήσεις αὐτῶν καὶ τὸν τόπον βελτιωσάμενοι εἰς ἀγρίδιον τοῦτο μεταπεποιήκασιν. Ἄλλοι δὲ πάλιν ἢ βοσκήμασι καὶ δούλοις πληθινθέντες ἢ παρὰ γειτόνων στενοχωρούμενοι πονηρῶν καὶ μὴ δυνάμενοι ἐν τῇ τοῦ χωρίου καθέδρᾳ οἰκεῖν, μετέστησαν ἐν μέρει τινὶ τῆς ὅλης ὑποταγῆς τοῦ χωρίου καὶ ὁμοίως βελτιωσάμενοι τὸ αὐτὸ πεποιήκασιν. Καὶ πολλὰς ἂν εἴρης ἀφορμὰς ἐρευνῶν, ὅθεν συνέστησαν τὰ ἀγρίδια.

Τὰ μέντοι γε προάστεια τὸν αὐτὸν μὲν ἔχουσι τούτοις τῆς γενέσεως τρόπον, διαφέρουσι δὲ ἐν τῷ παρὰ τοῖς προαστείοις μὴ τοὺς δεσπότας αὐτοὺς τὴν κατοίκησιν ἔχειν, ἀλλὰ τινὰς τῶν ὑπ' αὐτοὺς δούλους ἢ μισθίους καὶ λοιπούς. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἀγριδίων καὶ προαστείων τῶν συμπεριοριζομένων τῇ ὅλῃ τοῦ χωρίου ὑποταγῇ.

Μερισμὸς γῆς χωρίου

310. Ἐὰν μερισθείσης τῆς τοῦ χωρίου γῆς εὔρη τις ἐν τῇ ἰδίᾳ μερίδι τόπον ἐπιτήδειον εἰς ἐργαστήριον μύλου καὶ ἐπιμελήσεται αὐτοῦ, οὐκ ἔχουσιν ἄδειαν οἱ τῶν ἄλλων μερίδων γεωργοὶ λέγειν τι περὶ τοῦ τοιοῦτου μύλου.

Νόμος Γεωργικὸς πβ' (σ. 108).

* * *

Παροικικαὶ γαῖαι

311. Ἐπεὶ δὲ τὰ περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως παρὰ τῷ περιποθήτῳ αὐταδελφῷ τῆς βασιλείας μου, τῷ Κομνηνῷ κυρῷ Δημητρίῳ τῷ Τορνίκη, ἐλαλήθησαν καὶ ἐτηρήθησαν παρ' αὐτοῦ, παρουσία καὶ τοῦ Ῥαβδοκανάκη καὶ τοῦ μέρους τῆς ρηθείσης μονῆς, διέγνω ὁ ρηθείς αὐτάδελφος τῆς βασιλείας μου ὁ Κομνηνὸς καὶ ἀπεφήνατο, ὡς οὐκ ὄφειλον οἱ Γουναρόπουλοι διαπωλῆσαι πρὸς τὸν Βλαττερόν τὴν τοιαύτην γῆν διὰ τὸ ὑπὸ παροικίαν τελεῖν ταύτην καὶ μὴ ὀφείλειν τοὺς ὑποτελεῖς πιπράσκειν τὰ παρ' αὐτῶν κατεχόμενα πρὸς τοὺς κατὰ λόγον προνοίας ἔχοντας αὐτά, ὡς ὑπὸ τὴν τοῦ δημοσίου χεῖρα ἀείποτε τελοῦνται, καὶ διὰ τοῦτο δίκαιον ἐστὶ τὸ τὴν τοιαύτην γῆν κατέχεσθαι μὲν παρὰ τῆς μονῆς τῶν Λέμβων, ὡς οὕσαν ἀπὸ τῶν δικαίων τοῦ χωρίου αὐτοῦ, διὰ τὸ καὶ τὰς γυναῖκας τῶν Γουναροπούλων, τοῦ τε Ἰωάννου καὶ τοῦ Μιχαήλ, ἔτι τῷ βίῳ περιεῖναι καὶ ὑπὸ παροικίαν τελεῖν τῇ μονῇ, τὸν δὲ Ῥαβδοκανάκην μὴ ἔχειν τὸ ἀπὸ τοῦδε δίκαιόν τι ἐπ' αὐτῇ παραστήσαι δὲ δι' ὄρκου ὡς τὴν τοιαύτην ἀμφίμαχον γῆν ὁ πενθερὸς αὐτοῦ, ὁ Βλαττερός, ἠγόρασεν ἀπὸ τῶν ρηθέντων Γουναροπούλων καὶ ὑπέρπυρα δέδωκεν εἰς τοσήνδε ρητὴν ποσότητα περιεστώμενα χάριν ἀγορᾶς τῆς τοιαύτης γῆς, καὶ οὕτω μὲν τὴν τοιαύτην δι' ὄρκου ἀπόδειξιν ἀντιστραφῆναι αὐτῷ παρὰ τῆς μονῆς τῶν Λέμβων, ὅσα ἀποδειχθῶσιν ὑπέρπυρα δοθῆναι τοῖς Γουναροπούλοις παρὰ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἀγορᾷ τῆς τοιαύτης γῆς. Διορίζεται γοῦν καὶ ἡ βασιλεία μου διὰ τῆς παρούσης προστάξεως αὐτῆς, διαλυτωθῆναι τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν κατὰ τὴν παροῦσαν διάγνωσιν τοῦ περιποθήτου αὐταδέλφου τῆς βασιλείας μου, τοῦ Κομνηνοῦ κυροῦ Δημητρίου τοῦ Τορνίκη. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγεγόνει τῷ μέρει τῆς διαληφθείσης μονῆς τῶν Λέμβων εἰς ἀπφάλειαν καὶ ὁ παρῶν τῆς βασιλείας μου ὀρισμὸς†.

+ Εἶχε τὸ μηνὶ ἰουλίῳ ἰνδ. ς' δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρός +.

+ Εἶχε δὲ καὶ κηρίνην βούλλαν ἀπρωρημένην διὰ τοῦ βασιλικοῦ δακτύλου καὶ τό· διὰ τοῦ Τορνίκη Δημητρίου ὡς ἔθος τοῖς μεσάζουσιν +.

Ἰωάννου Γ' Δοῦκα Βατάτζη, Πρόσταγμα τοῦ 1233
(MM. IV. 199-200).

* * *

Μέτρησις γῆς

312. Περί μετροβολίας γῆς σκαφείσης καὶ κυλισθείσης καὶ σπορίμης καὶ λιβαδιαίας.

Χρῆ γινώσκειν, ὅτι ὁ μὲν κάλαμος, μεθ' οὗ μετροῦσι τὴν σκαφεῖσαν γῆν τῶν ἀμπελώνων, ὀκτάπους ἐστὶν ἐκάστου ποδὸς ἀνὰ δύο σπιθαμὰς βασιλικὰς ἔχοντος ὡς εἶναι τὸν κάλαμον κοινῶν σπιθαμῶν ιζ'. Ὁ δὲ ἕτερος κάλαμος, ὁ τῶν κυλισμάτων, ἐστὶν ἐπτάπους. Μετρεῖται δὲ ἡ τοιαύτη ὑπάμπελος γῆ οὕτως· ἐὰν ἔχη κατὰ τὰς β' πλευρὰς ἀνὰ καλάμους ι' καὶ κατὰ τὰς ἑτέρας β' πλευρὰς εἴτε τοῦ μήκους εἴτε τοῦ εὗρους ἀνὰ καλάμους κε', γίνεται τὸ μῆκος καλάμων ν' καὶ τὸ εὔρος καλάμων κ' καὶ ψηφίζεται οὕτως· εἰκοσάη ν':α'.

Ἡ δὲ σπορίμη μετρεῖται μετὰ δεκαουργίου σχοινίου ἐχούσης τῆς οὐργυιαῆς σπιθαμὰς θ'· καὶ εἴπερ εὐρεθῆ ἔχουσα κατὰ τὰς δ' πλευρὰς τυχὸν ἀνὰ ι' σχοινίων γίνεται μῆκος κ' καὶ πλάτος κ' καὶ ψηφίζεται οὕχ ὡς ἐπὶ τῶν ἀμπελώνων· εἰκοσάη εἴκοσι, ἀλλὰ μεσοῦντες ἀμφοτέρα λέγομεν· δεκάη ι':ρ' καὶ αὐθις· τὸ ἥμισυ τῶν ρ':ν'. Καὶ ἐστὶν ἡ τοσαύτη γῆ μοδίων ν'.

Εἰ γὰρ ἐστὶ τὸ χωράφιον τρίγωνον, ἐπεὶ τὸ εἰς ὀξὺ λῆγον οὐ μετρεῖται, κρατεῖς τὰ ἡμίση τῆς μιᾶς πλευρᾶς. Εἰ γὰρ ἔχει ι', κρατεῖς ε', καὶ εἴπερ αἱ ἄλλαι β' πλευραὶ ἔχουσιν ἀνὰ ι', ὧν ὀφείλει τὸ ἥμισυ ψηφίζεσθαι, λέγομεν· πεντάη ι':ν' καὶ τὸ ἥμισυ τῶν ν':κε', δηλονότι μόδια.

Τὸ δὲ λιβαδιαῖον μετρεῖται μὲν κατὰ δωδεκαουργίου σχοινίου, καθὼς δὲ ἡ σπορίμη.

Ἄγροτικά ἔργασια

313. Ἐὰν ἀγελάριος βοῶν ἔωθεν παραλαβὼν παρὰ γεωργοῦ βοῦν συγκαταμίξῃ αὐτὸν μετὰ τῆς ἀγέλης καὶ συμβῆ τὸν βοῦν λυκωθῆναι, δειξάτω τὸ πῶμα τῷ κυρίῳ αὐτοῦ καὶ ἀζήμιος αὐτὸς ἔσται.

Νόμος Γεωργικὸς κγ' (σ. 101).

* * *

314. Ἐὰν εὐρεθῆ ὀπωροφύλαξ κλέπτων ἐν ᾧ φυλάττει τόπω, στερείσθω τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ καὶ σφόδρα τυπτέσθω.

Ἐὰν εὐρεθῆ ποιμὴν μισθωτὸς ἀμέλγων τὰ βοσκήματα αὐτοῦ λάθρα τοῦ κυρίου αὐτῶν καὶ πιπράσκων, τυπτόμενος τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ στερείσθω.

Νόμος Γεωργικὸς λγ' - λδ' (σ. 102).

* * *

315. Καὶ πρῶτον γε σπείρωμεν τὸν σῖτον, ἵνα θερίσωμεν. Ἐπιλεκτέον οὖν σοι τοῦτον εὐγενῆ καὶ ἀδρόν, καὶ στερεόν, καὶ λεῖον, καὶ τῷ χρώματι χρυσιζόντα, καὶ ἐνιαύσιον· ὁ γὰρ διετῆς καὶ τριετῆς κάκιστός τε καὶ ὀλιγόκαρπος. Τοῦτον οὖν καταβλητέον τῇ γῆ καὶ μάλιστα τῇ βαθύγεω, συμμέτρου ὄμβρου ἐπιτετυχηκυία, εὐθύς μετὰ τὸ φθινόπωρον. Ἐνίοις δὲ μὴν καὶ ἡ ἐνδεκάτη τοῦ νοεμβρίου μηνὸς καὶ ἡ ιγ' εὐκαιροὶ πρὸς τὸν σπῶρον νομίζονται· ὄμβροι γὰρ τότε πολλοὶ καταπέμπονται, καὶ ἡ γῆ φυσικὴν τινα κίνησιν ἔχει πρὸς τὰ σπειρόμενα. Παραιτητέον δὲ σοι σπείροντι τὰς βορείους ἡμέρας· φρίττουσα γὰρ τότε ἡ γῆ οὐ προσδέχεται τὰ σπέρματα· σπείρε δὲ ἐν ταῖς εὐδιειναῖς καὶ θερμαῖς. Ἐπεὶ δὲ αἱ τῶν καιρῶν διαφοραὶ διαφόρως τρέφουσι τὰ σπειρόμενα, κάλλιον μὴ συναπτῶς ποιεῖσθαι τὸν σπῶρον, ἀλλ' εἰς τρεῖς καιροὺς διαίρειν πρόϊμον, καὶ μέσον καὶ ὄψιμον.

Τὰς δὲ ἀμπέλους φυτευτέον σοι τῶν δυοῖν τούτων μηνῶν μάλιστα, νοεμβρίου καὶ δεκεμβρίου, ἐν θερμοτέροις χωρίοις καὶ ἀνύδροις. Ἐνιοὶ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἰσημερίαν εὐθύς φυτεύουσι μέχρι τῆς τῶν πλειάδων δύσεως. Καὶ μαρτίῳ μὲν τὸν ἐγκεντριισμόν αὐτῶν τε τῶν ἀμπελώνων καὶ τῶν ἄλλων δένδρων ποιησόμεθα, θεραπεύσωμέν τε τὰς ἰάσεως δεομένας ἐλαίας, περισκάψωμέν τε τὰς ἀμπέλους καὶ τὰ λοιπὰ δένδρα, βλα-

στολογήσωμέν τε τὰς τριετείς, ἔτι ἀπαλῶν ὄντων τῶν βλαστῶν· ἀπριλίῳ δὲ ἐνοφθαλμίσωμεν τὰς τε ἐλαίας καὶ τὰ λοιπὰ δένδρα εὐκαίρως, πρὸς δὲ καὶ ἐγκεντρίσωμεν. Ἰουνίῳ δὲ μηνὶ τοὺς ἐν ταῖς νέαις ἀμπέλοις προκύπτοντας βλαστοὺς ἀφαιρετέον.

Καὶ τὸν μὲν σῖτον εἰς βαθύγεων γῆν καὶ πεδιάδα σπαρτέον σοι, τὴν δὲ κριθὴν εἰς τὴν μέσως ἔχουσαν, τὰ δὲ ὄσπρια εἰς τὴν λεπτοτέραν. Καὶ τὰς μὲν κριθὰς δεῖ σπείρειν, τῆς χώρας μὴ καθύγρου, ἀλλὰ περιξήρου μᾶλλον ὑπαρχούσης· τὸν δὲ σῖτον σπαρτέον μᾶλλον εἰς τὴν πηλώδη καὶ κάθυγρον γῆν. . . . .

Περὶ δὲ γε φυτείας ἀμπέλου καὶ ταῦτά σοι παρατηρητέον, ἀρχόμενον ἔαρ καὶ ζέφυρον πνέοντα. Διάφοροι μὲν οὖν εἰσὶν οἱ καιροὶ τῆς τῶν ἀμπέλων φυτεύσεως· τινὲς μὲν γὰρ μετὰ τὸν τρυγητὸν φυτεύουσιν, ὅταν τὰ φύλλα ἀπορρυῆ τῶν ἀμπέλων, τινὲς δὲ τοῦ ἔαρος ἀρχομένου· σὺ δὲ τῷ φθινοπώρῳ φύτευε πᾶσαν φυτεῖαν ἐν τοῖς μὴ ἀρδομένοις τόποις, μάλιστα δὲ τὴν ἄμπελον. Φυτευτέον δὲ σοι τὰ κλήματα μήτε ἐκ νεοφύτων ἀμπέλων (ἀσθενῆ γάρ), μήτε ἐκ γεγηρακυῶν (ἄκαρπα γάρ), ἀλλ' ἐκ τῶν ἀκμαιοτάτων καὶ πολυοφθάλμων, μὴ πολυφόρων. Χρὴ δὲ κατατιθέναι τὰς ἀμπέλους, ὁμοίως δὲ καὶ ὑλοτομεῖν, ὑπὸ γῆν οὕσης τῆς σελήνης. Δοκεῖ δὲ μοι ἀναγκαῖον εἶναι ἐν τοῖς ἀμπελῶσι δύο ὁμοῦ κλήματα ἀντὶ ἑνὸς τιθέναι, ἴν', εἰ θάτερον διαμάρτη, ἐπιτυχὲς θάτερον γένηται. Μὴ ἦττον δὲ τεσσάρων ποδῶν τοὺς βόθρους τῶν ἀμπελώνων ποιεῖν. Εἰς δὲ τὸ φυτόριον (καλεῖται δὲ φυτόριον, ἐν ᾧ τὰ φυτὰ τὰ μεταφυτεύεσθαι μέλλοντα μετατίθεται), εἰς γοῦν τὸ φυτόριον τιθέσθω τὰ φυτὰ εἰς βάθος μὴ ἕλαττον ποδός. Τὸν δὲ ἐγκεντρίζοντα ἄμπελον ἐπιλέγεσθαι χρὴ πρέμνον παχύν, δυνάμενον ὑποδέξασθαι ἐν ἧ δεύτερον κλῆμα, καὶ ἐγκεντρίξειν μὴ ἐν τῷ πυθμένι τῆς ἀμπέλου, ἀλλ' ἐν τῷ ἰσοπέδῳ. Ἄρχεσθαι δὲ δεῖ τῆς κλαδείας ἀπὸ τῆς ἰε' φεβρουαρίου ἕως μαρτίου εἰκάδος. Καιρὸν δὲ οὐκ ἂν δοῖσαιμι τρύγης σταφυλῶν καὶ ἀπὸ τῆς ὄψεως. Πεπανθεῖσαν δὲ τὴν σταφυλὴν ἕξ μόνας ἡμέρας διαμένειν δεῖ. Δεῖ δὲ τρυγᾶν, τῆς σελήνης οὕσης ἐν καρκίνῳ ἢ λέοντι ἢ ζιγῶ· σπουδάζειν δὲ χρὴ, ληγούσης αὐτῆς καὶ ὑπὸ γῆν οὕσης τὸν τρυγητὸν ποιεῖσθαι.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀμπέλου· δένδρων δὲ φυτεία ὁ μεσοπωρινὸς καιρὸς ἐπιτηδειότατος, καὶ μάλιστα ἐν τόποις ἀνύδροις. Χρὴ οὖν μετὰ τὴν δύσιν τῶν πλειάδων φυτεύειν ἄχρι τῆς χειμερινῆς τροπῆς. Φυτευτέον δὲ σοι καὶ ἐν τῷ ἔαρι ὅσα μὴ ἔφθασας τοῦ φθινοπωροῦ φυτεῦ-

σαι. Ἐπεὶ δὲ διάφοροι αἱ τῶν δένδρων φυτεῖαι (τὰ μὲν ἀπὸ σπέρματος χρήσιμα πρὸς φυτείαν, ἕτερα δὲ ἀπὸ παρασπάδων, τῶν καλουμένων μοσχευμάτων, τινὰ δὲ ἀπὸ πασσάλου, ἕνια δὲ ἀπὸ κλάδων), ἀπὸ μὲν σπέρματος φυτευτέον σοι μάλιστα πιστάκιον, λεπτοκάρυον, ἀμύγδαλον, κάστανον, δοράκινον, δαμασκηνόν· ταῦτα δὲ μεταφυτευόμενα βελτίονα ἔσται. Ἀπὸ δὲ παρασπάδος ἦτοι μοσχεύματος, φυτευτέον σοι μῆλα, κέρασον, ζίζυφα, λεπτοκάρυον, χαμαιδάφνην, μυρσίνην, μέσπιλον· μοσχεύματα δὲ καλεῖται ὅσα προσήνεται τοῖς δένδροις καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποσπᾶται μετὰ φανεροῦ μέρους τῆς ρίζης. Ἀπὸ δὲ πασσάλου καὶ κλάδων φυτεύεται ὄχνη, ἀμυγδαλῆ, μῆλα, ἐλαία, καὶ ὅποσα τοιαῦτα.

Τὰ μέντοι γε μῆλα ἐν διτταῖς ὥραισι φυτευτέον τοῦ ἔτους, ἐν τε τῷ ἔαρινῳ καὶ ἐν τῷ φθινοπώρῳ. Ἐγκεντρίζεται δὲ τὸ μῆλον εἰς πᾶσαν ἀχράδα, καὶ εἰς κυδώνια, καὶ εἰς δαμασκηνά, καὶ εἰς πλάτανον.

Ἡ δὲ ὄχνη φυτεύεται οὐ μόνον ἐξ αὐτορριζῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ παρασπάδων. Ἐγκεντρίζεται δὲ καὶ εἰς ροιάν, καὶ εἰς ἀμυγδαλῆν, καὶ εἰς κυδώνια, καὶ εἰς συκάμινον.

Ἐκ πάντων δὲ τῶν φυτῶν τὴν συκῆν ἄμεινον ἐν τῷ ἔαρι φυτεύεσθαι. Ἐγκεντρίζεται δὲ αὕτη καὶ εἰς συκάμινον καὶ εἰς πλάτανον.

Ἡ δὲ ροιὰ θερμῷ ἀέρι χαίρει, καὶ ἐν ἀνύδροις χωρίοις φυτεύεται.

Τρεῖς δὲ τρόποι εἰσὶν ἐγκεντρισμῶν· καὶ ὁ μὲν εἰς κυρίως καλεῖται ἐγκεντρισμὸς, ὁ δὲ ἕτερος ἐμφυλισμὸς, ὁ δὲ τρίτος ἐνοφθαλμισμὸς. Κρείττων δὲ τῶν ἐτέρων δυοῖν ὁ ἐγκεντρισμὸς· κἂν γὰρ αὐτὰ τις τὰ φυτὰ εἰς ἑαυτὰ ἐγκεντρίσῃ, τροφιμώτερα καὶ καλλίονα γίνεται. Τίς δὲ ὁ ἐγκεντρισμὸς, καὶ τίς ὁ ἐνοφθαλμισμὸς, καὶ τίς ὁ ἐμφυλισμὸς, καὶ πότε δεῖ ταῦτα ποιεῖν, ἐν ἑτέρῳ σοι ἐπιστολῇ δηλωθήσεται.

Μιχαὴλ Ψελλός, Περὶ γεωργικῶν (σ. 242 - 247).

* * *

Ἄγροτικά συμβόλαια

316. Ἐκδίδωμι πρὸς σὲ τὸν δεῖνα κηπουρὸν τὸν ὑπότοπον λαχονόκηπόν μου τὸν διακείμενον ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῇ δεῖνι πλησίον τοῦ δεῖνος, μετὰ καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ οἰκήματος καὶ τῶν ἔσωθεν τοῦ τοιοῦτου κήπου ὀπωροφόρων δένδρων ἀπάντων, χωρὶς μόνον τῶν συκαμίνων, ὡς ἂν κατέχῃς τοῦτον πακτωτικῶς ἐπὶ χρόνοις τόσοις ἀριθμουμένοις ἀπ' ἀρχῆς τοῦ δεῖνος μηνὸς τῆς παρουσίας τόσης ἰνδίκτου καὶ ἐπὶ τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ ἐργάζῃ καὶ εἰσοδιάξῃς τοῦτον ἀπερικόπως καὶ ἀπαρασαλεύ-

τως μέχρι τῆς τόσων ἐνιαυτῶν ἐκπληρώσεως, παρέχων πρὸς ἐμὲ καὶ τὸ μέρος μου λόγῳ πάκτου τοῦ τοιοῦτου κήπου καθ' ἕκαστον χρόνον ὑπέρπυρα τόσα, ἃ καὶ ὀφείλεις διδόναι πρὸς ἐμὲ ἐπὶ δυοῖ τοῦ ἔτους καταβολαῖς, ἦτοι κατὰ συμπλήρωσιν ἐκάστου ἑξαμήνου χρυσᾶ ὑπέρπυρα τόσα, καὶ ἀφ' ὧν ἔχει ὁ κῆπος λαχάνων καθ' ἐκάστην ἑβδομάδα ὀψώνια δύο, κατὰ δὲ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν τόσων ἐνιαυτῶν παραδιδόναι τὸν τοιοῦτον κῆπον πρὸς ἐμὲ, περιπεφραγμένον πανταχόθεν, βεβελτιωμένον τε καὶ μηδὲ μιᾶς δεόμενον περιποιήσεως· εἰ δὲ πάλιν θελήσεις σὺ κατέχειν αὐτὸν εἰς τὸ παρ' ἑτέρου διδόμενον πάκτον, ἵνα ἦς αὐτὸς προτιμότερος. Οὔτε οὖν ἐγὼ ἵνα ἔχω ἄδειαν ἀπὸ τοῦ νῦν τοῦ ἐκδιώκειν σε τοῦ τοιοῦτου κήπου πρὸ τῆς συμπληρώσεως τῶν συμφωνηθέντων τόσων ἐνιαυτῶν, ἢ ἐπέκεινα τοῦ συμφωνηθέντος πάκτου τῶν τόσων ὑπερπύρων ἕτερόν τι ἀπὸ σοῦ ἐπιζητῆσαι, οὔτε σὺ τοῦ καταλιμπάνειν αὐτὸν ἐντὸς τῶν τόσων ἐνιαυτῶν, ἢ πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ πάκτου κακουργεῖν, ἢ τὸν καιρὸν ὑπερβιδάξαι, ἢ ἐλάττωσιν τούτου ἐπιζητεῖν ὀπωσδήποτε, ἀλλ' ἐμμενοῦμεν καὶ ἀμφοτέρω ἐπὶ τοῖς συμφωνηθεῖσι μέσον ἡμῶν· εἰ δὲ τις ἐξ ἡμῶν ἀμφοτέρων ἀναλογίαν τρέψει, ἵνα ζημιῆται λόγῳ προστίμου πρὸς τὸ στέργον καὶ ἐμμένον μέρος χρυσᾶ ὑπέρπυρα τόσα, καὶ πρὸς τὸ δημόσιον τὸ τούτων τρίτον.

K. N. Σάθας, MB. VI. (σ. 622-623)

* * *

317. Καὶ γὰρ ἐκδίδωμι πρὸς σὲ τὸν δεῖνα καὶ τὸ μέρος σου τὸ κατὰ τὴν τοποθεσίαν τὴν δεῖνα διακείμενον ἀμπέλιον πλησίον τοῦ δεῖνος, ὡς ἂν κατέχης ἐπὶ χρόνοις τόσοις, ἀριθμουμένοις ἀπ' ἀρχῆς τῆς μελλούσης εἰσιέναι τόσης ἰνδικτιῶνος καὶ ἐπὶ τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ ἐργάζῃ αὐτὸ καθ' ἐκάστην ἐγχρονίαν ἐγκαίρως κατὰ γεωργικὴν ἀκριβειαν, λακίζων αὐτὸ καὶ κλαδεύων σκάπτων καὶ διασκαφίζων, καταβολεῖκον τε ἐν οἷς ἂν δέηται τόποις καὶ συναμπελίζων, παντοίως ἐπιμελούμενος ἐξ οἰκείων σου πασῶν ἐξόδων καὶ ἀναλωμάτων, μὴ καταβαλλομένου μου, εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς ἐξόδους τὸ οἶνον· κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦ τρυγητοῦ, ἵνα τρυγῆται ὡσαύτως παρὰ σοῦ καὶ ἐναποτιθῶνται αἱ γεωργηθεῖσαι σταφυλαὶ ἐν ληνῷ εἶτα καὶ πατῶνται καὶ ἐκθλίβωνται παρὰ σοῦ, μὴ ἐπιγινώσκοντός μου ἐν πᾶσι τούτοις ἔξοδον τὴν οἶνον, ἀλλὰ σοῦ μόνον ταύτας καταβαλλομένου· ὁ δὲ γεωργηθεὶς οἶνος μερίζεται παρ' ἡμῶν ἀμφοτέρων ἐπίσης ἐξ αὐτῆς τῆς ληνοῦ, καὶ λαμβάνω ἐγὼ χάριν τοῦ ἀμπελίου μου τὸν ἥμισυν οἶνον· καὶ οὕτω ποιῶν, καὶ παντοίως τὰ πρὸς

βελτίωσιν καὶ φιλοκαλίαν τοῦ τοιούτου ἀμπελίου φροντίζων, καὶ ἐντέχως αὐτὸ ὡς ἰδιὸν σου περιποιούμενος, ἵνα κατέχῃς αὐτὸ μέχρι τῆς τόσων ἐνιαυτῶν ἐκμετρήσεως· μετὰ δὲ τὴν τούτων ἐκπλήρωσιν παραδίδως τοῦτο πρὸς ἐμὲ ἐν πάσῃ ἐπιμελείᾳ γεωργικῶς πεποιημένον. Οὔτε οὖν ἐγὼ ἔξω ἄδειαν ἀπὸ τοῦ νῦν ἐκδιώκειν σε ἀπὸ τοῦ τοιούτου ἀμπελίου πρὸ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν τόσων ἐνιαυτῶν ἢ ἐπέκεινα τοῦ ἡμίσεως καρποῦ ἕτερόν τι ἀπὸ σοῦ ἐπιζητῆσαι, οὔτε σὺ τοῦ καταλιμπάνειν αὐτὸ πρὸ τῆς ἐκμετρήσεως τῶν τόσων χρόνων, ἢ εἰς δόσιν οἰασδήτινος ἐξόδου καθελκῦσαί με, ἢ ἐπέκεινα τοῦ ἡμίσεως καρποῦ ἕτερόν τι ἰδιοποιήσασθαι, ἢ πρὸς τὰς δεούσας περιποιήσεις τοῦ τοιούτου ἀμπελίου καταμελῆσαι, ἀλλ' ἐμμενουόμεν ἀμφοτέροι ἐπὶ τοῖς συμφωνηθεῖσι μέσον ἡμῶν. Ἐὰν δὲ τις ἐξ ἡμῶν τὴν ἐναντίαν θαδίσει πειραθῆ τῶν συμπεφωνημένων καὶ ὄχλησιν τὴν οἰانوῦν τῷ ἑτέρῳ μέρει ἐπάξει, ἵνα ζημιῆται λόγῳ προστίμου πρὸς τὸ στέργον μέρος καὶ ἐμμένον χρυσᾶ ὑπέροπυρα τόσα, καὶ πρὸς τὸ δημόσιον τὸ τούτων τρίτον.

K. N. Σάθας, MB. VI. (σ. 620-621).

* * *

318. Ἐκδίδωμι πρὸς σὲ τὸν δεῖνα τὰ χωράφια μου τὰ διακείμενα ἐν τῇ τοποθεσίᾳ πλησίον τοῦ δεῖνος, ὡς ἂν κατέχῃς αὐτὰ ἐπὶ χρόνοις τόσοις ἀριθμουμένοις ἀπ' ἀρχῆς τῆς παρούσης τήσης ἰνδίκτου καὶ ἐπὶ τοῖς ἔμπροσθεν καὶ κατασπίρης αὐτὰ ἀντισπορίαν ἐξ οἰκείου σπόρου σου, κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦ ἄλωτοῦ παρέχῃς πρὸς ἐμὲ καὶ τὸ μέρος μου ἀπὸ τῶν γεωργηθέντων γεννημάτων τὰ τρίτα, κἄν τε σῖτος εἶη ὁ γεωργηθεῖς, κἄν τε κριθή, κἄν τε ἄλλο τι τῶν γεωργουμένων, μὴ ἐπιγινώσκοντός μου ἐν πᾶσι τούτοις ἔξοδον τὴν οἰانوῦν, ἀλλὰ ἀκαινοτομητῶς τὸ τοιοῦτον λαμβάνοντος γήμορον καθ' ὃν καιρὸν δηλαδὴ τὰ τοιαῦτα κατασπίρης χωράφια. Οὔτε οὖν ἐγὼ ἵνα ἔχω ἄδειαν ἀπὸ τοῦ νῦν τοῦ ἐκδιώκειν σε ἀπὸ τῶν τοιούτων χωραφίων πρὸ τῆς συμπληρώσεως τῶν συμφωνηθέντων τόσων χρόνων, ἢ ἐπέκεινα τοῦ τρίτου καρποῦ ἄλλο τι χάριν γημόρου ἐπιζητεῖν, οὔτε σὺ τοῦ καταλιμπάνειν αὐτὰ ἔσωθεν τῶν τοιούτων χρόνων, ἢ πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ πάκτου κακουργεῖν, ἢ ἐλάττωσιν τούτου ἐπιζητῆσαι, ἐπεὶ ἂν τις ἡμῶν τῇ παρούσῃ ἐναντιωθῇ συμφωνία, ἵνα ζημιῆται πρὸς τὸ στέργον καὶ ἐμμένον μέρος χρυσᾶ ὑπέροπυρα τόσα, καὶ πρὸς τὸ δημόσιον τὸ τούτων τρίτον.

K.N. Σάθας MB. VI. (σ. 622).

Κτηνοτροφία

319. Ἡ δὲ ὀνομασία τῆς πόλεως ἀρχαία τις καὶ παλαιὰ ἀπὸ τῆς τῶν Ἀρμενίων γενεᾶς τε καὶ γλώττης ὠνόμαστο. Ἔστι δὲ λόγος τις περὶ αὐτοῦ χαρίεις τε καὶ πρὸς μυθοποιίαν οὐκ ἄμουςος. Γραφή γὰρ ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς πόλεως ἐντετύπωται οὕτως διαγορεύουσα· «τί Κωνσταντινούπολις; τί Λυκανδός; τί Θωμᾶς ὁ πρόοικος; τί βασιλεύς;». Ἔστι δὲ ἡ αἰτία τῆς ἐπιγραφῆς αὕτη· ὁ μέγας ἐκεῖνος καὶ περιβόητος βασιλεὺς Ἰουστινιανός, ὅτε τῶν σκήπτρων ἐκράτει τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας ὁ τούτου θεῖος Ἰουστίνος, μονοστράτηγος τῶν Ῥωμαϊκῶν ταγμάτων Καῖσαρ ὧν ἐχρημάτιζε. Καὶ διερχόμενος τὰ μέρη τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας κατήντησεν ἐν τῇ Λυκανδῷ. Ὁ γοῦν Θωμᾶς ἐκεῖνος ὁ πρόοικος τῆς αὐτῆς πόλεως τηλικούτος ἦν ἐπὶ βοσκήμασι πλούσιος, οἷον τὸν μακάριον Ἰὼβ ἢ θεία παρίστησι ἱστορία· προσήνεγκε δὲ τῷ Ἰουστινιανῷ δῶρον ἐν τάξει κανισκίου θαυμασιώτατόν τε καὶ γραφῆς ἄξιον, μυριάδα προβάτων ταῖς χροιαῖς διαλλάττουσαν, χιλία πρόβατα μέλανα, καὶ ἕτερα λευκότριχα χίλια, καὶ ἕτερα σποδοειδῆ χίλια, καὶ ἕτερα ραντά τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν διασώζοντα καὶ ἕτερα πυρρὰς ἔχοντα τὰς ὄψεις χίλια, καὶ ἕτερα φαιὰ ὡσαύτως, καὶ ἕτερα ξανθὰς ἔχοντα τὰς τρίχας, τὴν αὐτὴν ποσότητα φέροντα, καὶ ἕτερα περκνὰ τῆς αὐτῆς ὄντα ἰσότητος, καὶ ἕτερα φοινικότριχα χίλια, καὶ ἕτερα χρυσιζοντα, ἔχοντα τοὺς μαλλοὺς οἷον πινιότριχα, ὁποῖον φημίζουσι τὸ χρυσοῦν δέρας ἐκεῖνο τὸ περιβόητον Ἑλληνας. Καὶ ἀπλῶς αἱ δέκα χιλιάδες ἑτερόχροια καὶ παρηλλαγμένα τοῖς χρώμασι. Τοῦτο θαυμάσας ὁ Καῖσαρ καὶ τὸ δῶρον τοῦ Θωμᾶ προσδεξάμενος, παίζων ἐκέλευσε γραφῆναι ἐν τῇ πύλῃ τῆς πόλεως τουτοῖ τὸ ἐπίγραμμα, ὅπερ ἐν τοῖς ἄνωθεν ἔφημεν. Αὕτη ἡ πόλις ἐπὶ τοῦ μακαρίου μου πατρὸς διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ προλεχθέντος Μελίου, μᾶλλον δὲ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς, τοῦ προμηθῶς τὰ πράγματα διευθύνοντος καὶ σκοποῦντος ἀνδρὸς ἀρετὴν, εἰς ὄνομα θέματος ἐχρημάτισε.

Κων. Πορφ., Περὶ θεμ. XII. 24-49.

* * *

Ἀλιευτικὴ

320. Καὶ οὗτος ἡμῖν ὁ νόμος, ὃς ἀφαιρεῖται τῶν θαλαττίων χωρίων τὴν ἐξουσίαν τῶν οὐ παρὰ τοῖς προθύροις θάλασσα ὁρᾶται (ἀλλὰ γὰρ οὐ μόνον τουτο, ὑπάγει δὲ καὶ τῇ περὶ τῆς ὕβρεως ἀγωγῆς κω-

λύοντα τοὺς ἐκεῖ ἀποκεχοῦσθαι τῇ ἀλιευτικῇ τέχνῃ προθυμουμένους), οὐ δίκαια ἐπιτρέπων ἐφάνη. Πᾶν γάρ, ὃ μὴ ἀδίκῳ λόγῳ πρὸς ἐξουσίαν τινὶ περιῆλθεν, εἴτε γονέων κληῖρος εἴτε πόνων ἰδίων κτῆμα εἴθ' ἑτέρῳ τινὶ μὴ ἀπηγορευμένῳ τρόπῳ, πῶς οὐχὶ καὶ πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ τὴν ἐξουσίαν ἔχοντος ἀνακείσεται, κάκείνῳ τὰς ὠφελείας πολὺ πρότερον, ἀλλ' οὐχ ἑτέρῳ παρέξει; Οὐκ ἔστιν οὖν πρὸς τὸ εὐθὺ ἀφορῶντος νόμου ἑτέρουσ ἐισάγειν πρὸς τὴν ὠφέλειαν οὐ μὴδὲν ὑπεβάλλοντο, καὶ ἀποστερεῖν ἐκείνουσ ταύτης, οἳ πάντως γε ἢ τίμημα ἢ συγγενείας δίκαιον ἢ ἄλλον τινὰ τρόπον οὐκ ἀπηγορευμένον εἰς τὴν τοῦ χωρίου κατεβάλλοντο κτῆσιν. Τὸ δὲ καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐτησίους φόρουσ ἀπαιτεῖσθαι μὲν, ὡσ αὐτῷ διαφέροντος τοῦ τόπου, ἀπελαύνειν δ' ἐκεῖθεν τὸν ἔξω τῆσ ἐκείνου γνώμησ βουλόμενοι τῇ ὠφελείᾳ χρῆσθαι μὴ δύνασθαι, ἀλλ' εἰ τοῦτο ποιεῖν ἐθελήσοι, ταῖσ περὶ ὕθρευωσ αἰτίας ἐτάζεσθαι, πῶσ οὐχὶ μετὰ τοῦ ἀδίκου παντελῶσ καὶ παράλογον; Τί δέ, εἰ ὁ τοῦ χωρίου δεσπότησ οὐκ ἀμαθῆσ ἀλιευτικῆσ, ἄρα καθευδεῖται μὲν αὐτόσ ἀργῶν, ἄλλοισ δ' ἐπιτρέπει τὰ τῶν προθύρων κέρδη θηρᾶν; Ἡ τὴν μὲν ἀργίαν οὐκ ἀσπάσεται, ἑτέρων δὲ πρόθυρα ἀλιεύων περινοστήσει, ἐν δὲ τοῖσ οἰκείοισ ἐργάζεσθαι αὐτῷ οὐκ ἐξέσται; Ἀλλ' οὐχ ὀρῶ τίνα τρόπον οὕτως ἔσται.

Τοιγαροῦν θεσπίζομεν, τῶν ἰδίων προθύρων ἕκαστον ἀκωλύτως δεσπάζειν, καὶ κύριον εἶναι τοὺσ, εἴ τινεσ βουληθεῖεν χωρίσ τῆσ αὐτοῦ ἐπιτροπῆσ τῆσ τῶν προθύρων ἀπολαύειν ὠφελείασ, ἐκδιώκειν. Ὡσπερ γάρ ἐπὶ τῆσ ξηρᾶσ ἔχει, καὶ πᾶσ τῆσ οἰκίασ δεσπότησ μετὰ τῆσ χρήσεωσ ταύτησ καὶ τῶν προθύρων ἔχει τὴν κτῆσιν τε καὶ αὐλήν, οὕτως εὐλογον καὶ ἐπὶ τῆσ θαλάσσησ ὑπολαμβάνομεν ἔχειν, καὶ ὡσπερ ἐν τῇ ξηρᾷ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων οὐδενὶ συγχωρεῖται παρὰ γνώμην τοῦ κεκτημένου καρπίζεσθαι, ἀλλ' εἰ καρποὺσ ἐκεῖθέν τισ συναγάγοι, ἢ λαμβάνων τὴν χάριν τὴν τοῦ δεσπάζοντοσ φιλοφρονήσει ἢ τὴν ὑπὲρ τοῦ τόπου κατατιθέμενοσ πρόσδοδον, οὕτω καὶ ἐν τῇ θαλάσση εἶναι ὀρίζομεν.

Λέοντοσ Στ', Νεαρὰ μεταξὺ 886-912.
JGR. Coll. II. Nov. LVI (=I. 126 - 127).

* * *

321. Ἐπειδὴ ἐν ταῖσ γείτοσιν ἐποχαῖσ συμβαίνει πολλάκισ ὡσ [ἐκ] τῆσ ἐκ τῶν γειτόνων ἀποστάσεωσ μὴ τὸ νενομισμένον σωζούσησ μέτρον κινεῖσθαι φιλονεικίασ καὶ ἔριδασ, ὀρίζομεν καὶ περὶ τῶν τοιούτων ὑ-

ποθέσεων, ὥστε τὸ διωκόμενον μέρος, ἐπειδὴν νομίμως ἀλίσκεται, παρούσης μὲν εὐπορίας τόπου, ποιεῖσθαι τῆς ἐποχῆς ἀναμφιβόλως τὴν μετάστασιν ἔνθα μὴ μέλλοι γραφὴν ὑπομένειν ὡς παρορῶν τὸ τοῦ νόμου διόρισμα· μὴ παρούσης δὲ χώρας ἐφ' ἣν μεταστήσεται, τῶν χρόνων ἐπιτηρεῖσθαι τὴν πάροδον, ὅσοις ἐπὶ τοῦ τόπου, τοῦ ὑπ' ἔγκλημα πίπτοντος ἔσχηκεν ἢ ἐποχὴ τὴν πῆξιν. Κἂν μὲν ἐπιδημοῦντος τοῦ διώκοντος καὶ μηδὲν ἐπιμαρτυρουμένου ἔτεσιν ἐπὶ δέκα τὴν στάσιν ἐκέκτητο, διαμένειν αὐτὴν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀμετακίνητον χώρας· εἰ δ' ἀπόδημον ἢ τὸ τὴν ἔγκλησιν ὑποβαλλόμενον πρόσωπον, οὐκ ἐξαρκέσει πρὸς τὸ ἀμετακίνητον ὁ δεκαετής χρόνος, ἀλλὰ δεήσει καὶ τοσοῦτον ἕτερον προσεξαριθμεῖσθαι ὡς εἶναι τοὺς σύμπαντας εἴκοσι χρόνους. Ἄλλ' οὗτος μὲν ὁ διορισμὸς ἐπὶ προσώπων ἰδιωτευόντων. Ἐκκλησίαι δὲ καὶ μοναστήρια καὶ εἴ τις ἄλλος εὐαγῆς οἶκος καὶ ὅσα πρὸς τὸ δημόσιον ἀναφέρεται τὸν ρηθέντα παρόψεται χρόνον, μέχρι τεσσαρακονταετίας τῶν δικαίων αὐτοῖς διασωζομένων. Οὕτω δὲ περὶ τῆς ἐποχικῆς ἀποθεσπίζοντες στάσεως ὅσαι διὰ χρόνων παραδρομὴν τὸ ἀκίνητον ἔξουσι, κελεύομεν τοῦ προθυρίου κέρδους μὴ στερεῖσθαι τὸν τὴν ἔγκλησιν ποιούμενον, κἂν μὴ τὸ κράτος ἔσχε καθάπαξ τῆς ἐκδιώξεως διὰ τὴν ἀναφανείσαν τοῦ χρόνου ἀντίπτωσιν.

Λέοντος Στ', Νεαυρὶ ΡΔ'

(=P. Noailles - A Dain, Les nouvelles... 341.20 - 343.20).

* * *

322. Ἐπειδὴ πλείστων νόμων περὶ ἰχθύων διοριζόντων θήρας ἐκεῖνο τὸ μέρος ἀδιόριστον ὁράται νόμῳ, ὃ ἐποχὴν ὀνομάζειν ἐγνώκασιν (ὡς ἔοικεν οὕτω τούτου τοῦ ἐπιτηδεύματος γνωρίμου τυγχάνοντος καθ' ὃν καιρὸν εἰς γένεσιν οἱ νόμοι προήρχοντο), βουλόμεθα καὶ τοῦτο νόμου διάταξιν ἀποφέρεσθαι.

Ἦνπερ οὖν ἀντὶ νομικοῦ ψηφίσματος γνώμην οὐκ ἔξω τοῦ πρόποντος φερομένην ἔδοξεν ἐν τούτῳ τῆς θήρας τῷ ἐπιτηδεύματι διαιτᾶν τῇ συνηθείᾳ, φασὲν δὲ τὸ μέχρι τριακοσίων ἐξήκοντα καὶ πέντε ὀργυιῶν παρατεινόμενον μέτρον τῶν ἀποστάσεων, τοῦτο ἡμεῖς νόμου τιμῶντες ἀξιῶματι ἀπὸ τοῦ παρόντος νόμον εἶναι θεσπίζομεν. Εἰ γὰρ καὶ χωρὶς τοῦ τετιμῆσθαι τούτῳ δὴ τῷ προνομίῳ καλῶς ἔχειν δοκεῖ τοὺς νῦν τὰ περὶ ἐποχῶν ταύτῃ τῇ γνώμῃ ρυθμιζεσθαι, ἀλλ' ὁμως ἵνα μᾶλλον

ἐν τῷ θεβαίῳ ἢ καὶ ἡ περὶ αὐτὴν εὐλάβεια διηνεκῶς σώζοιτο, νόμος ἔστω, καὶ ἀλλήλων ἀφιστάσθωσαν αἱ ἐποχαὶ τὸ νενομισμένον τῆ συνηθεία τῶν τριακοσίων ἐξήκοντα καὶ πέντε ὀργυιῶν διάστημα· δηλονότι ἐξ ἑκατέρου μέρους τοῦ τοιούτου μέτρου τοῦ διαστήματος λαμβανομένου, ὡς εἶναι τὰς μὲν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα δύο καὶ ἡμισυ ἀπὸ τῶν ὀρίων τοῦ ἐνὸς διηκούσας μέρους, τὸ δὲ λοιπὸν μέτρον διήκειν μέχρι τοῦ γειτονεύοντος. Ταῦτα δὲ φάμεν περὶ τῶν μεταγενεστέρων τοῦ παρόντος νόμου δεχομένων τὴν σύστασιν καὶ παραγωγὴν· αἱ γὰρ προφθάσασαι τὸ νῦν δεδογμένον ἐποχαὶ κἂν μὴ τῷ διορισθέντι ἀφεστήκασιν διαστήματι, οὐδὲν ἐκ τοῦ νόμου καινοτομηθήσονται, ἀλλὰ διαμενοῦσιν ἐφ' ἧς ἐξ ἀρχῆς ἔλαχον στάσεως.

Λέοντος Στ', Νεαρά μεταξὺ 886 - 912,
JGR. Coll. II. Nov. LVII (=I. 127).

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

α' Ἑλληνικά.

Ἀγαθίας, Ἱστορίαι . . . . . Ἀγαθίου, Ἱστορίαι, ed. R. Keydell, *Agathiae Myrinaei Historiarum libri quinque* (Corpus fontium historiae byzantinae Vol. II.) Berolini 1967 (=CFHB.).

Ἀγαπητὸς Διάκονος,

Ἔκθεσις . . . . . Ἔκθεσις κεφαλαίων παραινετικῶν σχεδιασθεῖσα παρὰ Ἀγαπητοῦ Διακόνου, PG, 86, 1164 - 1185.

Ἀθανάσιος, Ἱστορία

Ἀρειανῶν . . . . . Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, Ἱστορία Ἀρειανῶν πρὸς μοναχοὺς, PG. 25, 696 - 796.

Ἄννα Κομνηνή,

Ἀλεξιάς . . . . . Ἄννα Κομνηνή, Ἀλεξιάς, ἔκδ. B. Leib, *Anne Comnène, Alexiade 1-3*, Paris 1937-1945.

Ἀνώνυμος Loparev . . . . . P. Schreiner, *Hochzeit und Krönung Kaiser Manuels II im Jahre 1392*, *Byzantinische Zeitschrift* 60 (1967), σελ. 70 - 85.

Βασίλειος Α', Παραινετικά Βασιλείου τοῦ Ρωμαίων βασιλέως, κεφάλαια παραινετικά ΞΣΤ' πρὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν Λέοντα, PG. 107, XXI - LVI.

Βίος Ἰωαννικίου . . . . . Βίος Ἰωαννικίου, AASS. Nov. II, 332 - 383.

Βίος Θεοδώρου Στουδίτου . . Βίος Θεοδώρου Στουδίτου, PG, 99, 113 - 232.

Βίος Φιλαρέτου . . . . . Βίος Φιλαρέτου τοῦ Ἐλεήμονος, M.-H. Fourmy - M. Leroy, *La vie de S. Philarete*. *Byzantion* 9(1934), 113 - 167.

- Γεώργιος Κεδρηνός . . . . . Γεωργίου Κεδρηνοῦ, Σύνοψις Ἱστοριῶν, CB. I - II, Bonnae 1838 - 39.
- Γεώργιος Μοναχός . . . . . Γεωργίου Μοναχοῦ, Χρονικὸν σύντομον, ed. C. de Boor, Georgii Monachi Chronicon 1 - 2, Leipzig 1904.
- Γεώργιος Παχυμέρης . . . . . Γεωργίου Παχυμέρη, Συγγραφικαὶ Ἱστορίαι CB. I - II, Bonnae 1835.
- Ἐκλογή . . . . . Ἐκλογή τῶν νόμων παρὰ Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου, εκδ. L. Burgmann, Ecloga, Frankfurt 1983.
- Ἐπαρχικὸν Βιβλίον . . . . . M. Ja. Sjuzumov, Knjiga Eparcha, Sverdlovsk 1949. Β' ἔκδοσις, Moskva 1962.
- Εὐάγριος, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία . . . . . J. Bidez - L. Parmentier, The Ecclesiastical History of Evagrius with the Scholia, London 1898. Ἀνατ. Amsterdam 1964.
- Εὐνάπιος . . . . . Excerpta de Sententiis, ed. U. Ph. Boissevain, Berolini 1906, σ. 71 - 103.
- Εὐσέβιος, Τριακοντ. . . . . Εὐσεβίου, Εἰς Κωνσταντῖνον τὸν βασιλέα Τριακονταετηρικός, ed. I.A. Heikel, Eusebius-Werke I (Die Griechischen Christlichen Schriftsteller 7), Leipzig 1902, 193 - 295.
- Ζώσιμος . . . . . Ζωσίμου, Νέα Ἱστορία, ed. L. Mendelssohn, Zosimi comitis et exadvocati fisci historia nova, Leipzig 1887 (ἀνατύπωσις Hildesheim 1963).
- Θεμιστίος, Λόγ. . . . . Θεμιστίου, Λόγοι, ed. G. Downey, Themistii orationes quae supersunt, Rec, H.

Schenkl, opus consummavit G. Downey,
τ. I, Lipsiae 1965 (λόγοι 1 - 19).

- Θεοδώρητος . . . . . Θεοδώρητος Κύρου, 'Εκκλησιαστική
'Ιστορία, εκδ. L. Parmenter-F. Scheidwei-
ler, *Tehodorets Kirchengeschichte*² 3GCS.
44(19)], Berlin 1954.
- Θεοφάνης . . . . . Θεοφάνους, Χρονογραφία ed. C. de
Boor, *Theophanis Chronographia* 1 - 2,
Lipsiae 1883. 'Ανατύπωσης: Hildesheim
1963.
- Θεοφάνους Συνέχεια . . . . . Βλ. Συνέχεια Θεοφάνους.
- Θεοφύλακτος 'Αρχίδος . . . . . Θεοφύλακτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας.
Παιδεία βασιλική πρὸς τὸν πορφυρογέν-
νητον Κωνσταντῖνον, PG. 126, 253 - 285.
- Θεοφύλακτος Σιμοκάττης . . . . . *Excerpta de Legationibus*, ed. C. de Boor,
Berolini 1903 σ. 221 - 227 καὶ 477 - 489.
- 'Ιωάννης Ζωναρῶς . . . . . 'Ιωάννου Ζωναρᾶ, 'Επιτομὴ ἱστοριῶν, CB.
I - III, Bonnae 1841 - 1897.
- 'Ιωάννης Λυδός, *De mag.* . . . . . 'Ιωάννου Λυδοῦ, Περὶ ἀρχῶν τῆς 'Ρωμαί-
ων πολιτείας, ed. R. Wuensch, *Ioannis
Lydi, De magistratibus populi romani*,
Lipsiae 1903.
- 'Ιωάννης Μαλάλας . . . . . 'Ιωάννου Μαλάλα, Χρονογραφία, CB.
Bonnae 1831.
- 'Ιωάννης Χρυσόστομος, Περ-
ρὶ ἐλεημοσύνης . . . . . 'Ιωάννου Χρυσοστόμου, Λόγος περὶ ἐλε-
ημοσύνης, PG. 60, 707 - 712 (spuria).
- 'Ι. Κίνναμος, ἐπιτομή . . . . . 'Ιωάννης Κίνναμος, 'Επιτομή, εκδ. A.
Meineke, CB. Bonnae 1836.
- Κεκαυμένος,
Στρατηγικόν . . . . . G. Litavrin, *Cecaumeni Consilia et narra-
tiones*, Moskva 1972.
- Κων. Πορφ., *De adm.* . . . . . Κωνσταντῖνου Πορφυρογεννήτου,
Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν (De admi-

nistrando imperio). "Εκδ. G. Moravcsik-R. J.H. Jenkins, Constantine Porphyrogenitus, De administrando imperio, Greek text edited by G. Moravcsik. English translation by R.J.H. Jenkins (Magyar-Görög Hamulmányok 29), Budapest 1949. Β' έκδ. Dumbarton Oaks 1967.

- Κων. Πορφ., De caer. . . . Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Περί βασιλείου τάξεως (De caerimoniis aulae byzantinae), CB. I - II, Bonnae 1829 - 1830. Τὰ κεφ. 1 - 92 ἔχουν ἐκδοθῆ καὶ ὑπὸ A. Vogt, Constantin VII, Porphyrogénète, Le livre des cérémonies, texte établi et traduit I - II, Commentaire 1 - 2, Paris 1935 - 1940.
- Κων. Πορφ., Περί θεμ. . . . Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Περί θεμάτων, ed. A. Pertusi, Constantino Porfirogenito, De thematibus, Introduzione, testo critico, commento (Studi e Testi 160), Città del Vaticano 1952.
- Κοσμᾶς Ἰνδικοπλεύστης . . . Κοσμᾶ Ἰνδικοπλεύστου, Χριστιανική τοπογραφία, PG. 88, 52 - 461.
- Λέων Στ', Ναυμαχικά . . . . Λέοντος βασιλέως, Ναυμαχικά, ed. A. Dain, Naumachica, Paris 1943, σ. 19 - 33.
- Λέων Στ', Τακτικά . . . . . Λέοντος αὐτοκράτορος, Τακτικά, PG. 107, 672 - 1120.
- Λέων Χοιροσφάκτης, Ἐπ. G. Koliass, Leon Choerosphactès, magistre, proconsul et patrice (Texte und Forschungen zur Byzantinisch - Neugriechischen Philologie 31), Athen 1939.
- Λιβάνιος, Λόγ. . . . . Λιβανίου, Λόγοι, ed. R. Förster, Libanii Opera, Orationes, τ. 1 - 4, Leipzig 1903 - 1908.

- Μάλχος ..... Excerpta de Legationibus, ed. C. de Boor, Berolini 1903, σ. 155 - 169 καὶ 568 - 575.
- Μανουήλ Β' Παλαιολόγος,
Ἵποθῆκαι ..... Μανουήλ τοῦ Παλαιολόγου, Ἵποθῆκαι βασιλικῆς ἀγωγῆς, PG. 156, 313 - 384.
- Μάξιμος Ὁμολογητής. Ἐ-
ξήγησις τῆς κινήσεως ... Ἐξήγησις τῆς κινήσεως γενομένης μετα-
ξὺ τοῦ κυροῦ ἀδδᾶ Μαξίμου, καὶ τῶν σὺν
αὐτῷ καὶ τῶν ἀρχόντων ἐπὶ σεκρέτου. PG.
90, 109 - 129.
- Μένανδρος ..... Excerpta de Legationibus, ed. C. de Boor, Berolini 1903, σ. 170 - 221 καὶ 442 - 477.
- Μιχαήλ Ἀτταλειάτης, Ἱ-
στορία ..... Μιχαήλ Ἀτταλειάτου, Ἱστορία, CB. Bon-
nae 1853.
- Μιχαήλ Χωνιάτης,
Ἵπομνηστικὸν ..... Μιχαήλ Χωνιάτου, Ἵπομνηστικὸν εἰς τὸν
βασιλέα κυρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν,
ed. G. Stadtmüller, Michael Choniates,
Metropolit von Athen, Orientalia Chri-
stiana 33, 2(1934) σ. 283 - 286.
- Μιχαήλ Ψελλός, Περὶ
γεωργικῶν ..... Μιχαήλ Ψελλοῦ, Περὶ γεωργικῶν, J.
Fr. Boissonade, Anecdota Graeca I, Pa-
risiis 1829, σ. 242 - 247.
- Μιχαήλ Ψελλός,
Χρονογραφία ..... Μιχαήλ Ψελλοῦ, Χρονογραφία, ed. F. Re-
nauld, Michel Psellos Chronographie ou
histoire d'un siècle de Byzance (976 -
1077), texte établi et traduit I - II, Paris
1967 (6' ἔκδοσις).

- Ναυμαχικά . . . . . Naumachica, ἔκδ. A. Dain, Paris 1943.
- Νικηφόρος Βλεμμύδης,
Λόγος . . . . . Νικηφόρου Βλεμμύδου, Λόγος, ὁποῖον
δεῖ εἶναι τὸν βασιλέα. PG. 142, 612 -
674.
- Νικηφόρος Γρηγοράς . . . . . Νικηφόρου Γρηγορά, Ρωμαϊκὴ ἱστορία,
CB. I - III, Bonnae 1829, 1830, 1855.
- Νικηφόρος Οὐρανός,
Τακτικά . . . . . Νικηφόρου Οὐρανοῦ, Τακτικά, ed. A.
Dain, Naumachica, Paris 1943, σ. 71 -
104.
- Νικήτας Χωνιάτης . . . Νικήτα Χωνιάτου, Χρονικὴ διήγησις,
ἔκδ. A. von Dieten, Nicetae Choniatae
Historia (C.F.H.B. 11, 1-2; 2 indices)
Berlin-New York 1975.
- Νόμος Γεωργικὸς . . . . . Κεφάλαια νόμου γεωργικοῦ κατ' ἐκλογὴν
ἐκ τοῦ Ἰουστινιανοῦ βιβλίου, ed. W.
Ashburner, The Farmer's Law Journal
of Hellenic Studies 30 (1910), 97 - 108
(κείμε.) καὶ 32 (1912), 87 - 95 (ἀγγλ.
μετάφρ.).
- Πάπυρος Cairo Boak . . . . . A.E.R. Boak, Early Byzantine Papyri
from the Cairo Museum. Nr. 1 - 7, *Etudes de papyrologie* 2(1933) 1 - 22.
- Πάπυρος Columbia Inv.
No 181(19) + 182 . . . . . C.J. Kraemer, Jr.-N. Lewis, A. Referee's
Hearing on Ownership, *Trans. and Proceed. of the Amer. Philol. Assoc.* 68
(1937), 357 - 387.
- Πάπυρος Ὁξυρύγχου . . . . . E. Lobel - C.H. Roberts, *The Oxyrhynchus Papyri. Part XXII*, London 1954.
- Πεῖρα . . . . . Εὐσταθίου τοῦ Ῥωμαίου, Πεῖρα, *Jus Graeco-Romanum IV*, Ἀθῆναι 1931, σ.
1 - 260.

- Περὶ παραδρομῆς πολέμου Περὶ παραδρομῆς πολέμου, CB. Bonnae 1828, σ. 179 - 258 (μετὰ τὸν Λέοντα Διάκονον).
- Πρόσκος . . . . . Excerpta de Legationibus, ed. C. de Boor, Berolini 1903, σ. 12 - 155 καὶ 575 - 591.
- Προκόπιος, Ἀνέκδοτα . . . . Προκοπίου, Ἀνέκδοτα (Historia arcana), ed. J. Haury, Procopii Caesariensis opera omnia III, τεῦχος 1, Lipsiae 1906. Ed. stereotypa, correctior. Addenda et corrigenda adiecit G. Wirth III, Leipzig 1963.
- Προκόπιος, Γοτθ. πόλ. . . . Προκοπίου Καισαρέως, Γοτθικὸς πόλεμος (De bello gothico), ed. J. Haury, Procopii Caesariensis opera omnia II, Lipsiae 1905. Ed. stereotypa correctior. Addenda et corrigenda adiecit G. Wirth II, Leipzig 1963.
- Κ.Ν. Σάθας, MB . . . . . Κ.Ν. Σάθας, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. I - VII, Βενετία 1872 - 1894.
- Συμεὼν Θεσ/νίκης,
Περὶ τοῦ ἁγίου ναοῦ . . . . Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Περὶ τοῦ ἁγίου ναοῦ καὶ τῆς τούτου καθιερώσεως, PG. 155, 305 - 361.
- Συνέσιος, Περὶ βασιλείας . . . . Συνεσίου, Εἰς τὸν αὐτοκράτορα περὶ βασιλείας, ed. N. Terzaghi, Synesii Cyrenensis Hymni et Opuscula, τ. 2, Romae 1944 (κείμ. σ. 5 - 62).
- Συνέχεια Γεωργίου
Μοναχοῦ . . . . . Συνέχεια Γεωργίου Μοναχοῦ (Georgius continuatus), Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus, CB. Bonnae 1838, σ. 763 - 924.

- Συνέχεια Θεοφάνους . . . . . Χρονογραφία συγγραφείσα ἐκ προστάγματος τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ φιλοχρίστου καὶ πορφυρογεννήτου δεσπότη, Theophanes Continuatus, CB. Bonnae 1838, σ. 3 - 486.
- Σύνοψις Βασιλικῶν . . . . . Ἐκλογή καὶ σύνοψις τῶν βασιλικῶν ἐξήκοντα βιβλίων... I. καὶ Π. Ζέπος, Jus Graeco-Romanum V, Ἀθῆναι 1931.
- Ψευδο-Κωδινὸς . . . . . Pseudo-Kodinos, Traité des offices. Introduction, texte et traduction par J. Verpeaux (Le monde byzantin, sous la direction de P. Lemerle, I), Paris 1966.

β' Λατινικάί.

- AASS ..... Socii J. Bollandi, Acta Sanctorum, Antwerpen 1643 κ.έ.
- Actes de Lavra ..... G. Rouillard - P. Collomp, Actes de Lavra I (897 - 1178) (=Archives de l'Athos I), Paris 1937. Νέα ἔκδοσις ὑπὸ P. Lemerle - A. Guillou - N. Svoronos - D. Papachrysanthou, Actes de Lavra. Première partie: Des origines à 1204 (= Archives de l'Athos V), Paris 1970.
- CB ..... Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, τόμοι 50, Bonnae 1828-1897.
- CJ. .... Codex Justinianus, ed. P. Krüger (= Corpus Juris Civilis, τόμ. II), Berlin 1892.
- CJC. .... Corpus Juris Civilis.
- F. Dölger, Beiträge ..... F. Dölger, Beiträge zur byzantinischen Finanzverwaltung besonders des 10. und 11. Jahrh. (=Byzantisches Archiv 9), Leipzig - Berlin 1927. Ἀνατ. Darmstadt 1960.
- F. Dölger, Schatzkammern . F. Dölger, Aus den Schatzkammern des heiligen Berges. 115 Urkunden und 50 Urkundensiegel aus 10 Jahrhunderten. Im Auftrage u. m. Unterstützung des Bayer. Akad. d. Wiss. herausgegeben v. F. Dölger. Textband, München 1948.
- A. Heisenberg, Geschichte . A. Heisenberg, Aus der Geschichte und Literatur der Palaiologenzeit, SB. d. Bayer. Akad. d. Wiss., Philos. - phil. u. hist. Kl. jg. 1920, Abh. 10, München 1920.

- JGR. . . . . I. καὶ II. Ζέπου, *Jus Graeco-Romanum*, τ. I - VIII, Ἀθήναι 1931 κ.έ.
- MM. . . . . F. Miklosich - S. Müller, *Acta et Diplomata Graeca medii aevi*, τ. I - VI, Vindobonae 1860 - 90.
- NJ. . . . . *Novellae Justiniani*, rec. R. Schoell - W. Kroll (=Corpus Juris Civilis, τόμ. III), Berlin 1895. Dublin-Zürich 1972 (ἀνατ.).
- P. Noailles - A Dain,
Les nouvelles . . . . . P. Noailles - A. Dain, *Les nouvelles de Leon VI le Sage*, Paris 1944.
- PG. . . . . J.P. Migne, *Patrologiae cursus completus, Series graeca*, Paris 1857 - 1906.
- Tabari . . . . . Tabari, *Παγκόσμιος Ἱστορία*, ed. A. Vasiliev, *Byzance et les Arabes I*, Bruxelles 1935, σ. 287 - 326 (ἀποσπάσματα ἐν γαλλ. μεταφράσει).
- Tractatus Dölger . . . . . F. Dölger, *Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung besonders des 10. und 11. Jahrhunderts* (*Byzantinisches Archiv* 9), Leipzig - Berlin 1927, σ. 113 - 123 (κείμενον). Ἐπανέκδ. Hildesheim 1960.
- Tractatus Nicanoris . . . . . J. Karayannopoulos, *Fragmente aus dem Vademecum eines byzantinischen Finanzbeamten, Polychronion*. Festschrift F. Dölger zum 75. Geburtstag, Heidelberg 1966, σ. 318 - 334 (κείμενον σ. 321 - 324).

ΠΗΓΕΣ

(άναφέρονται μόνο αύτοτελή έργα)

1. Γραμματολογικά βοηθήματα

- K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches (537-1453)*², München 1897 (έλλην. μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου 1897, άνατ. Άθήνα: 1947).
- M. E. Colonna, *Gli storici bizantini, dal IV al XV secolo I. Storici profani*, Napoli 1956.
- G. Moravcsik, *Byzantinoturcika*², τ. 1-2, Berlin 1958.
- W. Buchwald-A. Hohlweg-O. Prinz, *Tusculum-Lexikon griechischer und lateinischer Autoren des Altertums und des Mittelalters*³, München 1982.
- H.-G. Beck, *Geschichte der byzantinischen Volksliteratur*, München 1971.
- H. Hunger, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, τ. 1-2, München 1978.
- Ι. Ε. Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί τής βυζαντινής ιστορίας*⁴, Θεσσαλονίκη 1978.
- J. Karayannopoulos-G. Weiss, *Quellenkunde zur Geschichte von Byzanz (324-1453)*, τ. 1-2, Wiesbaden 1982.

2. Κυριότερα Λεξικά και Έγκυκλοπαίδειες

- C. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis*, Paris 1688 (άνατ. Paris 1943).
- E. Sophocles, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (B. C. 146 to A. D. 1100)*, Boston 1870 (άνατ. New York 1957, σέ 2 τόμους).
- A. Pauly-G. Wissowa-W. Kroll (κ.ά.), *Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, Stuttgart 1894 κ.έ.
- J. J. Herzog-A. Hauck, *Realencyclopädie für protestantische Theologie und Kirche*, Leipzig 1896-1923.
- A. Vacant-E. Mangenot-E. Amann, *Dictionnaire de Théologie Catholique*, Paris 1902 κ.έ.
- F. Cabrol-H. Leclercq-J. Marrou, *Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie*, Paris 1907 κ.έ.
- A. Baudrillart-A. de Meger-E. van Cauwenbergh, *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, Paris 1912 κ.έ.
- K. Hoffman-M. Buchberger, *Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg i.Br. 1930-38.
- Th. Klauser, *Reallexikon für Antike und Christentum*, Stuttgart 1950 κ.έ.
- Encyclopedia of Islam*². *A Dictionary of the Geography, Ethnography, and*

- Biography of the Muhammadan Peoples, τ. 4 and supplement (B. Lewis-C. Pellat-J. Schacht), Leiden-London 1954.
- F. L. Cross (έκδ.), The Oxford Dictionary of the Christian Church, Oxford 1957.
- W. Bauer, Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des N.T. und der übrigen christlichen Literatur⁵, Berlin 1958.
- Th. Houtsma-R. Bosse (κ.ά.) Encyclopédie de l'Islam, Leyden - Paris (Νέα έκδοση υπό έκτύπωση) 1960 κ.έ.
- G. W. H. Lampe, Patristik Greek Lexicon, Oxford 1961 κ.έ.
- C. Andresen-H. Erbse-O. Gigon-U. Schefold-K. F. Stroheker-E. Zinn, Lexikon der alten Welt, Zürich-Stuttgart 1965.
- F. Preisigke-E. Kiessling, Wörterbuch der griechischen Papyrusurkunden, Berlin 1925-31, τ. 1-3 (υπό F. Preisigke), τ. 4, I-III, Berlin 1944 και Συμπλήρωμα 1, τεύχ. 1-3, Amsterdam 1966-1971 (υπό E. Kiessling).
- E. Κριαράς, Λεξικό τής μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας, τόμοι 1-8, Θεσσαλονίκη 1968-1982.
- P. Wirth etc., Reallexikon der Byzantinistik, τ. 1, τεύχ. 1-6, Amsterdam 1968 κ.έ.
- A. Bertholet-H. v. Campenhausen, Wörterbuch der Religionen³, Stuttgart 1976.
- Lexikon des Mittelalters, Zürich 1977 κ.έ.
- D. H. Farmer (έκδ.), The Oxford Dictionary of Saints, Oxford 1978.
- J. Seibert (έκδ.) Lexikon Christlicher Kunst. Themen, Gestalten, Symbole, Freiburg 1980.

3. Εισαγωγές στη Βυζαντινή Ίστορία και τό Βυζαντινό Πολιτισμό

- F. I. Uspensky, Očerki po istorii vizantijskoj obrazovannosti (=Studies in the History of Byzantine Civilisation), St. Petersburg 1891.
- C. D. Hesselung, Essai sur la civilisation byzantine, Paris 1907 (έλλην. μετάφρ. υπό Σ. Κ. Σακελλαροπούλου, Αθήναι 1914).
- H. Gelzer, Byzantinische Kulturgeschichte, Tübingen 1909.
- N. Turchi, La civiltà bizantina, Torino 1915.
- K. Roth, Sozial-und Kulturgeschichte des byzantinischen Reichs, Leipzig 1917 (έλλην. μετάφρ. υπό Ν. Γ. Σβορώνου, Αθήναι 1949).
- Ch. Diehl, Byzance, grandeur et décadence, Paris 1919 (άγγλ. μετάφρ. New Brunswick 1957).
- N. H. Baynes, The Byzantine Empire, London 1925.
- M. Andreeva, Očerki po kul'ture vizantijskogo d'ora v XIII v. (=Studies in the culture of the Byzantine court in the thirteenth century), Prague 1927.
- S. Runciman, Byzantine Civilization, London 1933 (άνατ. 1961) (έλλην. μετάφρ. Αθήναι 1969).
- Ch. Diehl, Les grands problèmes de l'histoire byzantine, Paris 1943.
- Φ. Κούκουλές, Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός, τ.-6, Αθήναι 1947-57.
- N. H. Baynes-H. St. L. B. Moss, Byzantium, An Introduction to East Roman Civilisation, Oxford 1948 (έλλην. μετάφρ. Αθήναι 1961).
- F. Dvornik, The Making of Central and Eastern Europe, London 1949.

- K. Ἄμαντος, Εἰσαγωγή εἰς τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν², Ἀθῆναι 1950.
 L. Bréhier, *La civilisation byzantine*, Paris 1950.
 Δ. Α. Ζακυθινός, *Βυζάντιον*, Ἀθῆναι 1951.
 I. M. Hussey, *The Byzantine World*², London 1961.
 A. Ducellier, *Les Byzantins*, Paris 1963.
 D. Talbot-Rice, *The Byzantines*, London 1963.
 H. Hunger, *Reich der Neuen Mitte. Der christliche Geist der byzantinischen Kultur*, Graz-Wien-Köln 1965.
 D.A. Geanakopulos, *Byzantine East and Latin West*, Oxford-New York 1966.
 G. Gigon, *Die antike Kultur und das Christentum*, Gütersloh 1966.
 H. W. Haussig, *Kulturgeschichte von Byzanz*, Stuttgart 1966.
 P. Sherrard, *Byzantium*, New York 1966.
 G. Walter, *La vie quotidienne à Byzance au siècle des Commènes (1081-1180)*, Monaco 1966 (ἑλλ. μ.ε.τ.ά.φ.ρ. Ἀθῆναι 1970).
 H. Hunger, *Byzantinische Geisteswelt. Von Constantin dem Grossen bis zum Fall Konstantinopels*, Amsterdam 1967.
 T. Talbot-Rice, *Every day Life in Byzantium*, London 1967 (ἑλλ. μ.ε.τ.ά.φ.ρ. Ἀθῆναι 1972).
 S. Vryonis, Jr., *Byzantium and Europe*, London 1967.
 W. E. Kaegi, *Byzantium and the Decline of Rome*, Princeton 1968.
 Dh. Delvoye-G. Roux, *La civilisation grecque de l'antiquité à nos jours*², Bruxelles 1969.
 T. Talbot-Rice, *Byzantium*, London 1969.
 K. Wessel, *Die Kultur von Byzanz*, Frankfurt 1970.
 J. Irscher, *Einführung in die Byzantinistik*, Berlin 1971.
 D. Obolensky, *The byzantine Commonwealth: Eastern Europe 500-1500*, London-New York 1971.
 P. Whitting, *Byzantium: An Introduction*, Oxford 1971.
 A. B. Kasdan, *Byzanz und seine Kultur*, Berlin 1973 (γερμ. μ.ε.τ.ά.φ.ρ. ἀπὸ τῆ ρωσικῆ ἐκδόσεως Moskva 1968).
 A. Guillou, *La civilisation byzantine*, Paris 1974.
 S. Runciman, *Byzantine Style and Civilization*, Harmondsworth 1975.
 A. Ducellier, *Le Drame de Byzance. Idéal et échec d'une société chrétienne*, Paris 1976.
 G. Moravcsik, *Einführung in die Byzantinologie*, Darmstadt 1976.
 H.-G. Beck, *Das byzantinische Jahrtausend*, München 1978.
 R. Browning, *The Byzantine Empire*, London 1980.
 C. Mango, *Byzantium: The Empire of New Rome*, London 1980.
 A. J. Toynbee, *The Greeks and their Heritages*, Oxford 1981.
 P. D. Whitting (ἐκδ.), *Byzantium: An Introduction*², Oxford 1981.
 I. E. Καραγιαννόπουλος, *Τὸ βυζαντινὸν Κράτος*, Θεσ/νίκη 1983.

4. Γενικά ἐγχειρίδια

- G. Schlumberger, *L'épopée byzantine à la fin du Xe siècle. I: Jean Tzimiscès, Basile II (969-989). II: Basile II (989-1025). III: Les Porphyrogénètes Zoé et Theodora (1025-1057)*, Paris 1896-1905.

- J. B. Bury, *A History of the Eastern Roman Empire from Arkadius to Irene*, London 1889.
- J. B. Bury, *A History of the Eastern Roman Empire (802-867)*, London 1912.
- J. B. Bury, *A History of the Later Roman Empire (395-565)*, τ. 1-2, London 1923.
- J. Kulakovskij, *Historija Vizantij*, τ. 1-3, Kiev 1912, 1913, 1915 (ἀνατύπ. 1973).
- Ch. Diehl, *Histoire de l'empire byzantin*, Paris 1919 (έλλην. μετάφρ. υπό Ε. Καψαμπέλη, 'Αθήναι 1923) (ἀνατ. Paris 1969, βιβλιογραφικές προσθήκες υπό R. Guillard).
- N. Jorga, *Histoire de la vie byzantine*, τ. 1-3, Bucarest 1934.
- A. A. Vasiliev, *Byzance et les Arabes I. La dynastie d'Amorium (820-867)*, Bruxelles 1935. II.1. *La dynastie Macédonienne (867-959)*, Bruxelles 1968 (extraits des sources Arabes). II.2. *La dynastie Madédonienne (867-959)*, Bruxelles 1950. III. (E. Honigmann), *Die Ostgrenze des byzantinischen Reiches*, Bruxelles 1935.
- Ch. Diehl-G. Marcais, *Le monde oriental de 395 à 1081*, Paris 1944.
- Ch. Diehl-R. Guillard-L. Oeconomus-R. Grousset, *L'Europe Orientale de 1081 à 1453*, Paris 1945.
- L. Bréhier, *Vie et mort de Byzance*, Paris 1947.
- F. I. Uspensky, *Istorija vizantijskoj imperii*³ (= 'Ιστορία βυζ. αυτοκρατορίας), τ. 1-2, 1-3, Μόσβα 1948.
- V. Levtschenko, *Byzance des origines à 1453*, Paris 1949.
- E. Stein, *Histoire du Bas-Empire*. I² (284-476). II (476-565), Paris 1959, 1949.
- A. Piganiol, *L'empire chrétien (325-395)*², Paris 1951.
- P. Goubert, *Byzance avant l'Islam*. I. *Byzance et l'Orient sous les successeurs de Justinien. L'Empereur Maurice*. II. *Byzance et l'Occident sous les successeurs de Justinien. Byzance et les Francs*. Paris 1951-1956.
- A. A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire*, Madison 1952 (έλλην. μετάφρ. υπό Δ. Σαβράμη, 'Αθήναι 1954).
- K. 'Αμαντος, *Ιστορία του βυζαντινού κράτους (395-1204)*², τ. 1-2, 'Αθήναι 1953-1957.
- G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*³, München 1963 (γαλλ. καί άγγλ. μετάφρ. 1957, σερβ. 1960, έλλην. 1978).
- A. H. M. Jones, *The Later Roman Empire (284-602)*, τ. 1-3, Oxford 1964.
- A. N. Στράτος, *Τό Βυζάντιον στον Ζ' αιώνα*, τ. 1-5, 'Αθήναι 1965-1974 (1966, 1969, 1972, 1974).
- The Cambridge Medieval History*, τ. 4: *The Byzantine Empire, Part I: Byzantium and its Neighbours, Part II: Government, Church and Civilization*, Cambridge 1966-1967 (έλλην. μετάφρ. 'Αθήνα 1979).
- R. J. H. Jenkins, *Byzantium: The imperial Centuries (A.D. 610-1071)*, New York 1966.
- Istorija Vizantii*, τ. 1-3, Moskva 1967 (έκδοση ρωσικής 'Ακαδημίας 'Επιστημών).
- H. W. Haussing, *Byzantinische Geschichte*, Stuttgart 1969.
- Δ. Ζακυθνήος, *Βυζαντινή Ιστορία (324-1071)*, 'Αθήναι 1972.
- D. M. Nicol, *The Last Centuries of Byzantium 1261-1453*, London 1972.

- Αικ. Χριστοφιλοπούλου, Βυζαντινή Ίστορία, τ.1 (324-610), τ.2Α (610-867), Ἀθήναι 1975, 1977.
- Ι. Ε. Καραγιαννόπουλος, Ίστορία Βυζαντινοῦ Κράτους, τ. 1 (324-565), τ. 2 (565-1081)², Θεσσαλονίκη 1978, 1981.
- Sp. Vryonis, Jr., *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth century*, Los Angeles 1979.
- D. M. Nicol, *The End of the Byzantine Empire*, London 1979.

5. Τρέχουσα βιβλιογραφία - Περιοδικά

Τό σπουδαιότερο μέσο βιβλιογραφικῆς ἐνημέρωσης εἶναι ἡ παρακολούθηση τῶν εἰδικῶν περιοδικῶν καί τοῦ βιβλιογραφικοῦ μέρους τους.

Τόσο τό κεντρικό ὄργανο τοῦ βυζαντινολογικοῦ ἐπιστημονικοῦ κλάδου, ἡ *Byzantinische Zeitschrift*, ὅσο καί ἄλλα περιοδικά δημοσιεύουν ἄρθρα, βιβλιοκρισίες, κριτικά ἢ καί ἀπλῶς βιβλιογραφικά σημεῖωματα γύρω ἀπό τά τελευταῖα βυζαντινολογικά δημοσιεύματα.

Μ' αὐτό τόν τρόπο ὁ ἐρευνητής μπορεῖ νά παρακολουθήσει μέ σχετική πληρότητα τή βυζαντινολογική ἐπιστημονική παραγωγή καί νά προσθέσει στή δελτιοθήκη του τοὺς τίτλους πού τόν ἐνδιαφέρουν.

Τά κυριότερα ἀπό τά περιοδικά αὐτά εἶναι:

- Byzantinische Zeitschrift*, Leipzig 1892 κ.έ., München 1950 κ.έ.
- Vizantijskij Vremennik*, Sanktpetersburg-Leningrad 1894-1927, Moskva 1947 κ.έ.
- Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher*, Berlin 1920 κ.έ., Athen 1925 κ.έ.
- Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ἀθήναι 1924 κ.έ.
- Byzantion*, Bruxelles 1924 κ.έ.
- Speculum*, Cambridge, Mass. 1925 κ.έ.
- Byzantinoslavica*, Prague 1929 κ.έ.
- Dumbarton Oaks Papers*, Washington, D. C. 1941 κ.έ.
- Revue des Études Byzantines*, Paris 1943 κ.έ.
- Jahrbuch d. Österreichischen Byzantinistik*, Wien 1951 κ.έ.
- Zbornik Radova Vizantologskog Instituta*, Beograd 1952 κ.έ.
- Byzantino-Bulgarica*, Sofia 1966 κ.έ.
- Βυζαντινά, Θεσσαλονίκη 1969 κ.έ.
- Βυζαντιακά, Θεσσαλονίκη 1981 κ.έ.

6. Πολιτική θεωρία

- A. L. Gasquet, *Autorité impériale en matière religieuse à Byzance*, Paris 1879.
- N. Skabalanović, *Vizantijskoe gosudarstvo i cerkov'v Xlv (=Byzantine State and Church in the Eleventh Century)*, St. Petersburg 1884.
- J. B. Bury, *The Constitution of the Later Roman Empire*, Cambridge 1910.
- O. Treitinger, *Die oströmische Kaiser- u. Reichsidee nach ihrer Gestaltung im höfischen Zeremoniell*, Jena 1938 (ἀνατ. Darmstadt 1956).

- K. M. Setton, *Christian Attitude towards the Emperor in the Fourth Century*, New York 1941.
- W. Ohnsorge, *Das Zweikaiserproblem im früheren Mittelalter*, Hildesheim 1947.
- A. A. Χριστοφιλοπούλου, *Ἐκλογή, ἀναγόρευσις καὶ στέψις τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος*, Ἀθήναι 1956.
- A. Michel, *Die Kaisermacht in der Ostkirche*, Darmstadt 1959.
- F. Dvornik, *Early Christian and Byzantine Political Philosophy. Origins and Background*, τ. 1-2, Dumbarton Oaks, Washington D. C. 1966.
- H. Ahrweiler, *L'idéologie politique de l'empire byzantin*, Paris 1975 (ἑλλην. μετάφρ. Ἀθήναι 1977).
- P. Weber-Schäfer, *Einführung in die antike politische Theorie. II. Von Platon bis Augustinus*, Darmstadt 1976.
- I. E. Καραγιαννόπουλος, *Ἱστορία Βυζαντινοῦ Κράτους, I, Θεσσαλονίκη* 1978, σ. 32-63.
- H. Kloft (ἑκδ.), *Ideologie und Herrschaft in der Antike*, Darmstadt 1979.
- Sabine G. McCormack, *Art and Ceremony in Late Antiquity*, Berkeley-Los Angeles-London 1981.
- J. Décarreauy, *Byzance ou l'autre Rome*, Paris 1982.
- Sp. Vryonis, Jr., *Byzantine Imperial Authority. Theory and Practice in the Eleventh Century. La notion d'autorité au Moyen Age. Islam, Byzance, Occident, Colloques Internationaux de la Napoule, Session des 23-26 Octobre 1978, organisés par G. Makdisi, S. Sourdel et Janine Sourdel-Thomine*, Paris 1982.

7. Διοίκηση - Θέματα

- Ch. Diehl, *Etudes sur l'administration byzantine dans l'Exarchat de Ravenne 568-751*, Paris 1888.
- L. M. Hartmann, *Untersuchungen zur Geschichte der byzantinischen Verwaltung in Italien (540-750)*, Leipzig 1889.
- C. Diehl, *L'Afrique byzantine. Histoire de la domination byzantine en Afrique, 533-709*, Paris 1896.
- H. Gelzer, *Die Genesis der byzantinischen Themenverfassung*, Leipzig 1899.
- M. Gelzer, *Studien zur byzantinischen Verwaltung Ägyptens*, Leipzig 1909.
- E. Stein, *Studien zur Geschichte des byzantinischen Reiches*, Stuttgart 1919.
- E. Stein, *Untersuchungen über das Officium der Prätorianerpräfektur seit Diokletian*, Wien 1922.
- G. Rouillard, *L'administration civile de l'Égypte byzantine²*, Paris 1928.
- L. Bréhier, *Les Institutions de l'empire byzantine*, Paris 1949.
- A. A. Χριστοφιλοπούλου, *Ἡ σύγκλητος εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος*, Ἀθήναι 1949.
- A. Pertusi, *Costantino Porfirogenito «De Thematibus» (Studi e Testi, 160)*, Rome 1952.
- J. Karayannopoulos, *Die Entstehung der byzantinischen Themenordnung*, München 1959.
- H. Glykatzi-Ahrweiler, *Recherches sur l'administration de l'empire byzantin*

aux IXe-XIe siècles (Bulletin de Correspondance hellénique, LXXXIV), Athènes-Paris 1960.

- E. Stein, Untersuchungen zur spätbyzantinischen Verfassungs- und Wirtschaftsgeschichte, Amsterdam 1962 (=Hannover 1925).
 R. Guiland, Recherches sur les institutions byzantines, τ. 1-2, Amsterdam 1967.
 H. Ahrweiler, Etudes sur les structures administratives et sociales de Byzance, London 1971.

δ. Κοινωνία - Οικονομία - Έμπόριο

- J. Nicole, Le livre du Préfet, Genève 1893.
 A. Ferradou, Les Biens des monastères à Byzance, Bordeaux 1898.
 G. Testaud, Des rapports des puissants et des petits propriétaires ruraux dans l'Empire byzantin au Xe s., Bordeaux 1898.
 C. Jireček, Die Bedeutung von Ragusa in der Handelsgeschichte des Mittelalters, Wien 1899.
 A. Schaube, Handelsgeschichte der romanischen Völker des Mittelmeergebiets bis zum Ende der Kreuzzüge, München-Berlin 1906.
 P. A. Jakovenko, K istorii immuniteta v Vizantii (=Περί τῆς ἱστορίας τῶν φορολογικῶν ἀπαλλαγῶν στό Βυζάντιο), Jurjev 1908.
 A. Stöckle, Spätromische und byzantinische Zünfte. Untersuchungen zum sogenannten ἐπαρχικόν βιβλίον Leons des Weisen (Klio, Beiheft IX), Leipzig 1911.
 G. Luzzatto, Storia del commercio I. Dall'antichità al Rinascimento, Firenze 1914.
 F. Dölger, Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung besonders des 10. und 11. Jh., Leipzig-Berlin 1927 (ἀνατ. Hildesheim 1960).
 G. Ostrogorsky, Die landliche Steuergemeinde des byzantinischen Reiches im X. Jh., Stuttgart 1927 (ἀνατ. Amsterdam 1969).
 Ch. Diehl, La société byzantine à l'époque des Comnènes, Paris 1929.
 E. R. Hardy, The Large Estates of Byzantine Egypt, N. York 1931.
 Α. Π. Χριστοφιλόπουλος, Τό ἐπαρχικόν βιβλίον Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καί αἱ συντεχνίαι ἐν Βυζαντίῳ, Ἀθήναι 1935.
 W. Heyd, Histoire du commerce du Levant (γαλλ. μετάφρ. τῆς Geschichte des Levantenhandels im Mittelalter, Stuttgart 1877), τ. 1-2, Leipzig 1923 (ἀνατ. 1936).
 G. Mickwitz, Die Kartellfunktionen der Zünfte und ihre Bedeutung bei der Entstehung des Zunftwesens, Helsingfors 1936.
 G. Mickwitz, Geld und Wirtschaft im römischen Reich des 4 Jh. n. Chr., Helsingfors 1937.
 Α. D. Xanalatos, Beiträge zur Wirtschafts- und Socialgeschichte Makedoniens im Mittelalter hauptsächlich auf Grund der Briefe des Erzbischofs Theophylaktos von Achrida, Munich 1937.
 G. I. Brătianu, Études byzantines d'histoire économique et sociale, Paris 1938.
 E. H. Freshfield, Byzantine Guilds Professional and Commercial: Ordinan-

- ces of Leo VI c. 895 from the Book of the Eparch, Cambridge 1938.
- G. Ostrogorsky, *Agrarian conditions in the byzantine Empire in the Middle Ages* (Cambridge Economic History of Europe I, σ. 194-223), Cambridge 1942.
- A. Déléage, *La capitation du Bas-Empire*, Mâcon 1945.
- D. A. Zakythinos, *Crise monétaire et crise économique à Byzance du XIIIe au XVe s.*, Athènes 1948.
- A. C. Johnson-L. C. West, *Byzantine Egypt: Economic Studies*, Princeton 1949.
- A. R. Lewis, *Naval Power and Trade in the Mediterranean a.D. 500-1100*, Princeton-N. Jersey 1951.
- A. P. Každan, *Agrarnie otnošenija v Vizantii XIII-XIV vv.* (= Ἀγροτικές σχέσεις στό Βυζάντιο τοῦ 13ου καί 14ου αἰ.), Moskva 1952.
- Steven Runciman, *Byzantine Trade and Industry* (C.E.H. of Europe II, σ. 86-118), Cambridge 1952.
- G. Rouillard, *La vie rurale dans l'empire byzantin*, Paris 1953.
- G. Ostrogorsky, *Pour l'histoire de la féodalité byzantine*, Bruxelles 1954.
- R. S. Lopez-J. A. Raymond, *Medieval Trade in the Mediterranean*, N. York 1955.
- G. Ostrogorsky, *Quelques problèmes de la paysannerie byzantine*, Bruxelles 1956. (= Esquisse pour une histoire agraire de Byzance: les sources et les problèmes, RH, CCXIX 1958, 32-74, 254-84·CCXX 1958, 42-94).
- J. Karayannopoulos, *Das Finanzwesen des frühbyzantinischen Staates*, München 1958.
- E. Barker, *Social and Political thought in Byzantium from Justinian I to the Last Palaeologus*, Oxford 1957. (= ἀγγλ. μετάφρ. βυζαντινῶν κειμένων).
- N. G. Svoronos, *Recherches sur le cadastre et la fiscalité aux XIe et XII siècles: la cadastre de Thèbes*, Paris 1959.
- E. E. Lipšic, *Očerki istorii vizantijskogo obščestva i Kul'tury, VIII-pervaja polovina IX v.* (= Μελέτες στήν κοινωνική καί πολιτιστική ἱστορία τοῦ Βυζαντίου ἀπό τόν 8ο ὡς τό πρῶτο μισό τοῦ 9ου αἰ.), Moskva-Leningrad 1961.
- A. S. Atiya, *Crusade, Commerce and Culture*, Bloomington 1962.
- H. Antoniadou-Bibicou, *Recherches sur les douanes à Byzance*, Paris 1963.
- H. Köpstein, *Zur Sklaverei im ausgehenden Byzanz*, Berlin 1966 (DDR).
- E. Schilbach, *Byzantinische Metrologie*, München 1970.
- M. Angold, *A Byzantine Government in Exile: Government and Society under the Lascarids of Nicaea (1204-1251)*, London 1975.
- A. E. Laiou-Thomadakis, *Peasant Society in the Late Byzantine Empire*, Princeton 1977.
- P. Lemerle, *The Agrarian History of Byzantium*, Galway (Ireland) 1977.
- Ch. Verlinden, *L'Esclavage dans l'Europe Médiévale*, τ. 1-2, Gent 1977.
- D. Jacoby, *Recherches sur la Méditerranée orientale du XIe au XVe siècle. Peuples, sociétés, économies*, London 1979.
- I. M. Κονιδάρης, *Τό δίκαιον τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας*, Ἀθήναι 1979.

- D. M. Nicol, *Church and Society in the Last Centuries of Byzantium*, Cambridge 1979.
- E. Maschke, *Städte und Menschen. Beiträge zur Geschichte der Stadt, der Wirtschaft und Gesellschaft 1959-1977* [Vierteljahrschr.f.Sozial-u. Wirtschaftsgesch., Beiheft 68], Wiesbaden 1980.
- I. Sevcenko, *Society and Intellectual Life in Late Byzantium*, London 1981.
- P. Anderson, *Von der Antike zum Feudalismus. Spuren der Übergangsgesellschaften²*, Frankfurt /M 1981.

9. Ἄμυνα

- C. W. C. Oman, *The History of the art of war. The Middle Ages*, London 1898.
- V. G. Vasilevsky, *Varjago-russkaja i varjago-anglijskaja družina v Konstantinopole XI i XII vv.* (= Ἡ ρωσική καί ἡ ἀγγλική φρουρά τῶν βαράγγων στήν Κωνσταντινούπολη τόν 11ο καί 12ο αἰ.), ἐν: *Trudy I*, St Petersburg 1908, 176-377.
- F. Ausaresses, *L'armée byzantine à la fin du VIe s. d'après le Strategicon de l'empereur Maurice*, Bordeaux-Paris 1909.
- R. Grosse, *Römische Militärgeschichte von Gallienus bis zum Beginn der byzantinischen Themenverfassung*, Berlin 1920.
- N. Καλομενόπουλος, Ἡ στρατιωτική ὀργάνωσις τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου, Ἀθήναι 1937.
- A. Lewis, *Naval Power and Trade in the Mediterranean (A.D. 500-1100)*, Princeton 1951.
- D. van Berchem, *L'armée de Dioclétien et la réforme constantinienne*, Paris 1952.
- K. A. Ἀλεξανδρῆς, Ἡ θαλασσία δύναμις εἰς τήν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, Ἀθήναι 1956.
- J. R. Partington, *A. History of Greek Fire and Gunpowder*, Cambridge 1960.
- H. Ahrweiler, *Byzance et la mer*, Paris 1966.
- E. Eickhoff, *Seekrieg und Seepolitik zwischen Islam und Abendland. Das Mittelmeer unter byzantinischer und arabischer Hegemonie (650-1040)*, Berlin 1966.

10. Δίκαιο

- J. Mortreuil, *Histoire du droit byzantin*, τ. 1-3, Paris 1843-46.
- K. E. Zachariä von Lingenthal, *Geschichte des griechisch-römischen Rechts³*, Berlin 1892 (ἀνατ. Aalen 1955).
- N. Milaš, *Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche²*, Mostar 1905.
- L. Wenger, *Die Quellen des römischen Rechts*, Wien 1953.
- Γ. Πετρόπουλος, Ἱστορική εἰσαγωγή εἰς τὰς πηγὰς τοῦ ἐλληνικοῦ δικαίου, Ἀθήνα 1961.
- A. Guarino, *Storia del diritto Romano*, Napoli 1969.

11. Ἐκκλησία - Μοναχισμός - Πατέρες - Πάπας

- A. Gasquet, *De l'autorité impériale en matière religieuse à Byzance*, Paris 1879.

- I Sokolov, *Sostojanie monasestva v vizantijskoj cerkvi v polovine IX do nacala XIII reka (842-1204)* (= 'Η θέση του μοναχισμού στη βυζαντινή εκκλησία από τα μέσα του 9ου αι. ως τις αρχές του 13ου αι.), Kazan 1894.
- A. Ferradou, *Les biens des monastères à Byzance*, Paris 1897.
- W. Nissen, *Die Regelung des Klosterwesens im Rhomäerreiche*, Hamburg 1897.
- W. Norden, *Das Papsttum u. Byzanz*, Berlin 1903.
- J. Pargoire, *L'église byzantine de 527 à 847*, Paris 1905.
- C. J. Hefele-H. Leclerq, *Histoire des Conciles*, Paris 1907 κ.έ.
- M. Tamarati, *L'Eglise géorgienne des origines jusqu'à nos jours*, Rome 1910.
- N. F. Robinson, *Monasticism in the Orthodox Churches*, London 1916.
- L. Oeconomus, *La vie religieuse dans l'empire byzantin au temps des Comnènes et des Anges*, Paris 1918.
- L. Duchesne, *L'Eglise au VIe s.*, Paris 1925.
- A. K. Fortescue, *The Orthodox Eastern Church*, London 1927.
- L. Bréhier, *L'Eglise et l'Orient au moyen âge. Les croisades⁵*, Paris 1928.
- E. Caspar, *Das Papsttum unter byzantinischer Herrschaft (Geschichte des Papsttums)*, Tübingen 1933.
- K. Voigt, *Staat und Kirche von Konstantin dem Grossen bis zum Ende der Karolingerzeit*, Stuttgart 1936.
- A. Fliche-V. Martin, *Histoire de l'Eglise· μᾶς ἐνδιαφέρουν οἱ τόμοι III, IV, VII*, Paris 1936, 1937, 1942.
- G. Vismara, *Episcopalis audentia*, Milan 1937.
- H. Lietzmann, *Die Anfänge des Problems Kirche und Staat*, Sitz. Ber. d. Preuss. Akad. d. Wiss. (1938), XXXVII-XLVI.
- M. Jugie, *Le schisme byzantin*, Paris 1941.
- R. M. French, *The Eastern Orthodox Church*, London 1951.
- S. L. Greenslade, *Church and State from Constantine to Theodosius*, London 1954.
- W. Ullmann, *The Growth of Papal Government in the Middle Ages*, London 1955.
- O. Volk, *Die byzantinischen Klösterbibliotheken Griechenlands, Konstantinopels und Kleinasiens*, Diss.-Munich 1955.
- V. Grumel, *La Chronologie (Traité d'études byzantines, έκδ. P. Lemerle 1)*, Paris 1958.
- N. Zernov, *Eastern Christendom: a Study of the Origin and Development of the Eastern Orthodox Church*, London 1961.
- G. Every, *The Byzantine Patriarchate (451-1204)²*, London 1962.
- K. M. Setton, *The Papacy and the Levant*, τ. 1-2, Philadelphia 1976, 1978.
- B. Altaner-A. Stuiber, *Patrologie. Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter⁸*, Freiburg-Basel-Wien 1978.
- J. Gill, *Byzantium and the Papacy 1198-1400*, New Brunswick 1979.
- J. Gouillard, *La vie religieuse à Byzance*, London 1981.
- 'Η 'Αθωνική Πολιτεία, *Θεσ/κη* 1963.
- T. Μαμαλάκης, *Τό "Άγιον Όρος*, *Θεσ/κη* 1971.

12. Πόλεις

- J. Nicole, *Le Livre du Préfet*, Genève 1893.
A. Stöckle, *Spätromische u. byzantinischen Zünfte*, Leipzig 1911.
E. Kirsten, *Die byzantinische Stadt. Berichte zum XI. Intern. Byzantinistenkongress, München 1958*.
A. P. Každan, *Derevnja i gorod v Vizantii IX-X vv.*, Moskva 1960.
D. Claude, *Die byzantinische Stadt im 6. Jh.*, München 1969.

13. Παιδεία

- F. Fuchs, *Die höheren Schulen von Konstantinopel im Mittelalter*, Leipzig-Berlin 1926.
M. Hussey, *Church and Learning in the Byzantine Empire 867-1185*, London 1937.
Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινῶν Βίος καί πολιτισμός*, τ. 1,1, Ἀθήναι 1948.
Γ. Τσαμπής, *Ἡ παιδεία εἰς τό Βυζάντιον*, Μυτιλήνη 1963.
P. Lemerle, *Le premier humanisme byzantin. Notes et remarques sur enseignement et culture à Byzance des origines au Xe siècle*, Paris 1971 (ἑλλην. μετ. Ἀθήνα 1981).
P. Speck, *Die kaiserliche Universität von Konstantinopel*, München 1973.

14. Παλαιογραφία

- E. Thompson, *Handbook of Greek and Latin Palaeography*³, London 1906 (ἑλλην. μετάφρ. ὑπό Σπ. Λάμπρου).
V. Gardthausen, *Griechische Paläographie*², τ. 1-2, Leipzig 1911-13.
Α. Σιγάλα, *Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γραφῆς*, Θεσσαλονίκη 1934 (8' ἔκδοση, Θεσσαλονίκη 1974).
E. Mioni, *Introduzione alla palaeografia greca*, Padova 1973 (ἑλλην. μετάφρ. Ἀθήνα 1977).

15. Διπλωματική

- F. Dölger, *Byzantinische Diplomatik*, Ettal 1956.
F. Dölger-J. Karayannopoulos, *Byzantinische Urkundenlehre. I. Die Kaiserurkunden*, München 1968 (8' ἑλλην. ἔκδ. ὑπό Ι. Ε. Καραγιαννοπούλου, *Βυζαντινὴ Διπλωματικὴ*, Θεσσαλονίκη 1972).
P. Classen, *Kaiserreskript und Königsurkunde*, Θεσσαλονίκη 1977.

16. Ἐπιγραφικὴ

- G. Millet-J. Pargoire-L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes du Mont-Athos (Bibliothèque des Ecoles françaises d'Athènes et de Rome 91)*, Paris 1904.
H. Grégoire, *Recueil des inscriptions grecques chrétiennes d'Asie Mineure*, I, Paris 1922.

- L. Jalabert-R. Mouterde, *Inscriptions grecques et latines de la Syrie*, I-IV, Paris 1929-55.
 Corpus der griechisch-christlichen Inschriften in Hellas, έκδ. N. A. Bees (κ.ά.), Ἀθήνα 1941.
 G. Mihailov, *Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae*, I: *Inscriptiones orae Ponti Euxini*, Sofia 1956.

17. Σιγίλλογραφία

- G. Schlumberger, *Sigillographie de l'Empire byzantin*, Paris 1884.
 K. Konstantopoulos, *Βυζαντινά μολυβδόβουλα*, Ἀθήναι 1917.
 G. Schlumberger-F. Chalandon-A. Blanchet, *Sigillographie de l'Orient latin*, Paris 1943.
 V. Laurent, *Documents de sigillographie byzantine; la collection C. Orghidan* (Bibliothèque byzantine, έκδ. P. Lemerle, Documents I), Paris 1952.
 V. Laurent, *Sceaux byzantins du Medailler Vatican*, Città del Vaticano 1962.
 V. Laurent, *Le corpus des sceaux de l'empire byzantin*, τ. V: 1-3, L'église, Paris 1963, 1964, 1972.
 G. Zacos-A. Vegliery, *Byzantine lead seals*, τ. 1, μέρη 1-3 καί πίνακες, Basel 1972.
 W. Seibt, *Die byzantinischen Bleisiegel in Österreich*, τ. 1, Wien 1978.

18. Νομισματική

- A. J. Sabatier, *Description générale des monnaies byzantines*, τ. 1-2, Paris-London 1862 (άνατ. Leipzig 1920, Graz 1955).
 G. Schlumberger, *Numismatique de l'Orient latin* (Société de l'Orient Latin), τ. 1-2, Paris 1878-1882.
 W. Wroth, *Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in the British Museum*, τ. 1-2, London 1908.
 W. Wroth, *Catalogue of the Coins of the Vandals, Ostrogoths and Lombards, and of the Empires of Thessalonica, Nicaea and Trebizond in the British Museum*, London 1911.
 J. Tolstoi, *Vizantijskie monety* (= Βυζαντινά νομίσματα), τ. 1-7, Petersburg 1912-14.
 H. Goodacre, *A Handbook of the Coinage of the Byzantine Empire*, London 1928-1933, σέ τρία μέρη (τελευτ. άνατ. σέ 1 τόμο: Λονδίνο 1960).
 R. Ratto, *Monnaies byzantines*, Lugano 1930 (άνατ. Amsterdam 1959).
 H. Longuet, *Introduction à la numismatique byzantine*, London 1961.
 R. D. Whitting, *Byzantine Coins*, London 1973 (γερμαν. μετάφρ., Μόναχο 1973).
 W. Hahn, *Moneta imperii byzantini*, τ. 1-2, Wien 1975.
 T. Bertelé, *Numismatique byzantine* (γαλ. μετ.), Wetteren 1978.
Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection I. Anastasius I to Maurice 491-602, υπό A. R. Bellinger. — II. Phocas to Theodosius III 602-717, υπό Ph.

Grierson. — III. Leo III to Nicephorus III 717-1081, υπό Ph. Grierson, Washington, D. C., 1966, 1968, 1973.

19. Χρονολογία

D. H. Lietzman-D. K. Alland, *Zeitrechnung der römischen Kaiserzeit, des Mittelalters und der Neuzeit für die Jahre 1-2000 m. Chr³*, Berlin 1956.

V. Grumei, *La chronologie*, Paris 1958.

20. Εικόνομαχία

K. Schwarzlose, *Der Bilderstreit*, Gotha 1890.

L. Bréhier, *La querelle des images (VIIIe-IXe s.)*, Paris 1904.

G. Ostrogorsky, *Studien zur Geschichte des byzantinischen Bilderstreites*, Breslau 1929.

E. J. Martin, *History of the Iconoclastic Controversy*, London 1930.

H. Menges, *Die Bilderlehre des hl. Johannes von Damaskus*, Münster i. W. 1958.

A. J. Visser, *Nikephoros und der Bilderstreit*, Haag 1952.

F. Dvornik, *The Patriarch Photius and Iconoclasm*, DOP 7 (1953) 67-97.

A. Grabar, *L'iconoclasme byzantin. Dossier archéologique*, Paris 1957.

P. J. Alexander, *The Patriarch Nicephorus of Constantinople. Ecclesiastical Policy and Image Worship in the Byzantine Empire*, Oxford 1958.

G. Haendler, *Epochen Karolingischer Theologie. Eine Untersuchung über die Karolingischen Gutachten zum byzantinischen Bilderstreit*, Berlin 1938.

J. Irmischer (έκδ.), *Der byzantinische Bilderstreit. Sozialökonomische Voraussetzungen-ideologische Grundlagen-geschichtliche Wirkungen. Eine Sammlung von Forschungsbeiträgen*, Leipzig 1980.

D. Stein, *Der Beginn des byzantinischen Bilderstreites und seine Entwicklung bis im die 40er Jahre des 8. Jahrhunderts*, München 1980.

21. Κύριλλος - Μεθόδιος

F. Dvornik, *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, Paris 1926.

F. Dvornik, *Les Légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance*, Prague 1933.

E. Georgiev, *Kiril i Metodij, osnovopoložnitsi na slavjanskite literaturi (=Κύριλλος και Μεθόδιος, ίδρυταί των σλαβικών φιλολογιών)*, Sofia 1956.

F. Grivec-F. Tomšić, *Constantinus et Methodius Thessalonicenses: Fontes (Radovi Staroslavenskog Instituta, IV)*, Zagreb 1960.

F. Grivec, *Konstantin und Method, Lehrer der Slaven*, Wiesbaden 1960.

22. Σχίσμα Ἐκκλησιῶν

L. Bréhier, *Le schisme oriental du XIe siècle*, Paris 1899.

- W. Norden, *Das Papsttum und Byzanz: die Trennung der beiden Mächte und das Problem ihrer Wiedervereinigung bis zum Untergange des byzantinischen Reichs (1453)*, Berlin 1903 (ἀνατ. 1958).
- M. Jugie, *Le schisme byzantin. Aperçu historique et doctrinal*, Paris 1941.
- A. P. Lebedev, *Istorija razdelenija cerkvej v IX, X i XI veke* (= Ἱστορία τοῦ σχίσματος τῶν ἐκκλησιῶν τόν 9ο, 10ο καί 11ο αἰ.), Moscow 1905.
- M. Jugie, *Le schisme byzantin*, Paris 1941.
- S. Runciman, *The Eastern Schism*, Oxford 1955.
- 1054-1954. *L'Église et les églises. Neuf siècles de douloureuse séparation entre l'Orient et l'Occident* (Etudes et travaux offerts à Dom Lambert Beauduin), τ. 1-2, Chevetogne 1954-5.

23. Σταυροφορίες

- L. Streit, *Venedig und die Wendung des vierten Kreuzzugs gegen Konstantinopel*, Anklam 1877.
- W. Norden, *Der vierte Kreuzzug im Rahmen der Beziehungen des Abendlandes zu Byzanz*, Berlin 1898.
- L. Bréhier, *L'Église et l'Orient au moyen âge. Les croisades*⁵, Paris 1928.
- R. Grousset, *Histoire des croisades et du Royaume Franc de Jérusalem*, τ. 1-3, Paris 1936.
- S. Runciman, *A History of the Crusades*, τ. 1-3, Cambridge 1951, 1952, 1955.
- A. Frolov, *Recherches sur la déviation de la IVe Croisade vers Constantinople*, Paris 1955.
- S. de Muudo Lo, *Cruzados en Bizancio. La cuarta Cruzada a la luz de las fuentes latinas y orientales*, Buenos Aires 1957.
- P. Alphandéry-A. Dupont, *La Chrétienté et l'idée de Croisade*, τ. 1-2, Paris 1954, 1959.
- K. M. Setton, *A History of the Crusades. I. The First Hundred Years*², έκδ. M. W. Baldwin; II: *The Later Crusades 1189-1311*², έκδ. R. L. Wolff and H. W. Hazard, Madison-London 1969.
- E. Delaruelle, *L'idée de Croisade au moyen âge*, Turin 1980.
- J. Praver, *Crusader Institutions*, New York 1980.
- J. Riley-Smith - Louise Riley-Smith (έκδ.), *The Crusades: Idea and Reality 1095-1204*, London 1981.

24. Λατινική αυτοκρατορία Κωνσταντινουπόλεως;

- G. Schlumberger, *Numismatique de l'Orient latin*, Paris τ. 1-2 1878-1882.
- E. Gerland, *Geschichte der Frankenherrschaft in Griechenland II. Geschichte des lateinischen Kaiserreiches von Konstantinopel*, Hamburg 1905.
- W. Miller, *The Latins in the Levant: A History of Frankish Greece, 1204-1566*, London 1908.
- E. Dade, *Versuche zur Wiedererrichtung der lateinischen Herrschaft in Konstantinopel im Rahmen der abendländischen Politik, 1261 bis etwa 1310*, Jena 1938.
- L. Santifaller, *Beiträge zur Geschichte des lateinischen Patriarchats von*

Konstantinopel 1204-1261, Weimar 1938.

C. Verlinden, *Les Empereurs Belges de Constantinople*, Bruxelles 1945.

J. Longnon, *L'Empire latin de Constantinople et la Principauté de Morée*, Paris 1949.

25. *Αὐτοκρατορία Νικαίας*

A. Μηλιαράκη, *Ἱστορία τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας καί τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου (1204-1261)*, Ἀθῆναι 1898.

A. Gardner, *The Lascarids of Nicaea. The Story of an Empire in Exile*, London 1912.

26. *Δεσποτάτο Ἡπείρου*

A. Μηλιαράκη, *Ἱστορία τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας καί τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου (1204-1261)*, Ἀθῆναι 1898.

D. M. Nicol, *The Despotate of Epiros*, τ. 1-2, Oxford 1957-1985.

27. *Αὐτοκρατορία Τραπεζοῦντος*

J. P. Fallmerayer, *Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt*, München 1827.

W. Miller, *Trebizond: the Last Greek Empire*, London 1926.

F. I. Uspensky, *Οἱ ἔργα τοῦ ἱστορικοῦ Τραπεζουντοῦ ἰμπερίου (= Μελέτες στήν ἱστορία τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος)*, Leningrad 1929.

28. *Δεσποτάτο Μωρέως*

J. Longnon, *L'empire latin de Constantinople et la principauté de Morée*, Paris 1949.

D. A. Zakythinis, *Le Desotat grec de Morée*², τ. 1-2, London 1975.

29. *Βυζάντιο καί ξένοι λαοί*

α) Ἀραβες

M. Gaudefroy-Demombynes - S. Platonov, *Le monde musulman et byzantin jusqu'aux Croisades*, Paris 1931.

A. A. Vasiliev, *Byzance et les Arabes*, τ. 1-3, Bruxelles 1935-1968.

H. Brockelmann, *Geschichte der islamischen Völker u. Staaten*², München-Berlin 1943.

G. Vismara, *Bisanzio e l'Islam*, Milano 1950.

B. Spuler, *Geschichte der islamischen Länder*, Leiden 1952, 1953.

P. K. Hitti, *History of the Arabs from the Earliest Times to the Present*⁶, London 1956.

B. Lewis, *The Arabs in History*⁶, London 1960.

M. Bergé, *Les Arabes. Histoire et civilisation des Arabes et du monde musulman des origines à la chute du royaume de Grenade*, recon-

tées par les témoins IXe siècle-XVe siècle, Paris 1978.

D. Sourdel, L'Islam médiéval, Paris 1979.

β) Σλάβοι

T. Florinsky, Južnye Slavjane i Vizantija vo vtorij četverti XIV veka (=Νοτιοσλάβοι καί Βυζάντιο στό δεύτερο τέταρτο τοῦ 14ου αἰ.), St. Petersburg 1882.

L. Niederle, Manuel de l'antiquité slave, τ. 1-2, Paris 1923-26.

F. Dvornik, Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle, Paris 1926.

M. Vasmer, Die Slaven in Griechenland. (Abh. d. Preuss. Akad. d. Wissensch., philos.-hist. Kl., 12), Berlin 1941.

Δ. Α. Ζακυθηνός, Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι. Συμβολαί εἰς τήν ἱστορίαν τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Ἀθήναι 1945.

Σ. Κυριακίδης, Βυζαντιναί Μελέται, VI: Οἱ Σλάβοι ἐν Πελοποννήσῳ, Θεσσαλονίκη 1947.

B. Grafenauer, Nekaj vprašanj iz dobe naseljevanja južnih Slovanov (=Προβλήματα σχετικά μέ τήν ἐποχή τῆς μεταναστεύσεως τῶν Νοτιοσλάβων), Zgodovinski Casopis IV, Ljubljana 1950, 23-126.

E. E. Lipsšic, Byzanz und die Slaven, Beiträge zur byzantinischen Geschichte des 6.-9. Jahrhunderts, Weimar 1951.

F. Dvornik, The Slavs. Their Early History and Civilization, Boston 1956.

F. Dvornik, The Slavs in European History and Civilization, New Brunswick-New Jersey 1962.

γ) Βούλγαροι

C. Jireček, Geschichte d. Bulgaren, Prag 1876.

F. I. Uspensky, Obrazovanie vtorago bolgarskago carstva (=Ἡ ἴδρυση τοῦ δεύτερου βουλγαρικοῦ κράτους), Odessa 1879.

G. Songeon, Histoire de la Bulgarie, Paris 1913.

V. N. Zlatarski, Geschichte d. Bulgaren, τ. 1, Leipzig 1918.

V. N. Zlatarsky, Istorija na bulgarskata dŕzava prez srednite vekove (=Ἱστορία τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους τόν Μεσαίωνα), τ. 1-3, Sofia 1918-1940 (ἀνατ. 1970-2).

I. Sakazov, Bulgarische Wirtschaftsgeschichte (Grundriss der slavischen Philologie und Kulturgeschichte, έκδ. R. Trautmann and M. Vasmer, 5), Berlin-Leipzig 1929.

St. Runciman, A History of the First Bulgarian Empire, London 1930.

I. Ivanov, Bŭlgarski Starini iz Makedonija² (=Βουλγαρικές ἀρχαιότητες ἀπό τή Μακεδονία), Sofia 1931.

P. Nikov, Vtoro bŭlgarsko carstvo 1186-1396 (=Ἡ δεύτερη βουλγαρική αὐτοκρατορία), Sofia 1937.

G. Sergheraert (Ch. Gérard), Les Bulgares de la Volga et les Slaves du Danube, Paris 1939.

N. Bănescu, Un problème d'histoire médiévale. Création et caractère du Second Empire Bulgare, Bucharest 1943.

I. Dujčev, Procvvanija vŭrhu bŭlgarskoto srednovekovnie (=Ἐρευνες γύρω

- ἀπό τή Μεσαιωνική Βουλγαρία), Sofia 1945.
- D. Angelov, *Bogomilstvoto v Bulgarija*² (= 'Ο Βογομιλισμός στη Βουλγαρία), Sofia 1961; καί *Der Bogomilismus auf dem Gebiete des byzantinischen Reiches*, 2 pts., Sofia 1948-51.
- P. Mutafčiev, *Istorija na bulgarskija narod*³ (= 'Ιστορία τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους), τ. 1-2, Sofia 1948.
- V. Nikolaev, *Slavjanobulgarskijat faktkor v christijanizacijata na Kievaska Rusija* (= 'Ο σλαβο-βουλγαρικός παράγοντας στὸν ἐκχριστιανισμό τῆς Ρωσίας τοῦ Κιέβου), Sofia 1949.
- Istorija Bolgarii* (= 'Ιστορία τῶν Βουλγάρων), ἐκδ. P. N. Tretjakov (κ.ἄ.), I, Moskva 1954.
- R. Browning, *Byzantium and Bulgaria*, London 1975.
- P. Petrov, *Obrazuvane na bulgarskata dŭržava* (= 'Η ἴδρυση τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους), Sofia 1980.

δ) Σέρβοι

- E. de Borchgrave, *L'Empereur Etienne Douchan et la péninsule balcanique au XVe siècle*, Bruxelles 1884.
- S. Stanojević, *Vizantija i Srbi* (= Βυζάντιο καί Σέρβοι), I, Novi Sad 1903.
- C. Jireček, *Geschichte der Serben*, τ. I-II, 1, Gotha 1911-18.
- H. W. V. Temperley, *History of Serbia*, London 1917.
- C. Jireček, *Staat u. Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien. Studien zur Kulturgeschichte des 13-15 Jh.*, 4 Teile (=Denkschriften der kaiser. Akad. d. Wissen. in Wien, Philos.-hist. Kl. LXIV, 2) 1919.
- S. Stanojević, *Istorija srpskoga naroda*³ (= 'Ιστορία τοῦ σερβικοῦ λαοῦ), Belgrade 1926.

ε) Ρῶσοι

- E. E. Golubinsky, *Istorija ruskoj cerkvi*² (= 'Ιστορία τῆς ρωσικῆς ἐκκλησίας), I, 1, Moscow 1901.
- G. Laer, *Die Anfänge des russischen Reiches*, Berlin 1930.
- B. D. Grekov, *Kievskaja Rus' [Kievan Russia]*⁴, Moskva-Leningrad 1944.
- N. K. Chadwick, *The Beginnings of Russian History*, Cambridge 1946.
- A. A. Vasiliev, *The Russian Attack on Constantinople in 860* (Mediaeval Academy of America. Publication no. 46), Cambridge, Mass. 1946.
- Istorija kul'tury drevnej Rusi* (= 'Ιστορία τοῦ πολιτισμοῦ τῆς παλαιᾶς Ρωσίας), ἐκδ. B. D. Grekov-M. I. Artamonov, τ. 1-2, Moskva-Leningrad 1948-1951.
- A. N. Nasonov, *'Rvsskaja Zemlja' i obrazovanie territorii drevnerusskogo gosudarstva* (= 'Η χώρα τῶν Ρώσων καί ἡ ἐδαφικὴ ἀνάπτυξη τοῦ παλαιοῦ ρωσικοῦ κράτους), Moscow 1951.
- Očerki istorii S.S.S.R.* (= Μελέτες τῆς ιστορίας τῆς ΕΣΣΔ.): *Krizis rabonladel'-českoj sistemy i zaroždenie feodalizma, III-IX vv.*, ἐκδ. B. A. Rybakov, Moscow 1958; *Period feodalizma, IX-XV vv.*, I, ἐκδ. B. D. Grekov, Moscow 1953.

- P. N. Tretjakov, *Vostočnoslavjanskije plemena*² (= Τά ανατολικά σλαβικά φύλα), Moscow 1953.
- M. V. Levčenko, *Očerki po istorii russko-vizantijskich otnosenij* (=Μελέτες της Ιστορίας των Ρωσο-βυζαντινών σχέσεων), Moscow 1956.
- A. V. Kartashev, *Očerki po istorii russkoj cerkvi* (=Μελέτες της Ιστορίας της ρωσικής εκκλησίας), I, Paris 1959.
- G. Vernadsky, *The Origins of Russia*, Oxford 1959.
- N. M. Woronin-M. Karger-M. A. Tichanov, *Die materielle Kultur der alten Rus*, Berlin 1959.
- G. Stökl, *Russische Geschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Stuttgart 1962.
- Handbuch der Geschichte Rublands*, έκδ. von M. Hellmann, K. Zernack, G. Schramm, Bd. I: Von der Kiever Reichsbildung bis zum Moskauer Zartum, Liefg 2-6, Stuttgart 1976.
- J. Meyendorff, *Byzantium and the Rise of Russia. A Study of Byzantine-Russian Relations in the Fourteenth century*, Cambridge 1981.

στ) Σελτζούκοι Τούρκοι

- N. Jorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, τ. 1-2, Gotha 1909.
- T. T. Rice, *The Seljuks in Asia Minor*, London 1961.

ζ) Ὀθωμανοί Τούρκοι

- C. Manfroni, *Le relazioni fra Genova, l'impero bizantino e i Turchi*, Atti della Soc. Ligure di Storia Patria, XXVIII (1886), fasc. 3.
- J. Laurent, *Byzance et les Turcs seldjoudides dans l'Asie occidentale jusqu'en 1081*, Nancy 1913.
- M. Gaudefroy-Demombynes - S. F. Platonov, *Le monde musulman et byzantin jusqu'aux croisades*, év E. Cavaignac, *Histoire du Monde*, VII, 1, Paris 1931.
- M. F. Köprülü, *Les origines de l'empire Ottoman*, Paris 1935.
- P. Wittek, *The Rise of the Ottoman Empire* (Royal Asiatic Soc. Monographs, XXIII), London 1938.
- F. Babinger, *Beiträge zur Frühgeschichte der Türkenherrschaft in Rumelien (14.-15. Jahrhundert)*, Munich 1944.
- Γ. Γεωργιάδης-Ἀρνάκης, *Οἱ πρῶτοι Ὀθωμανοί. Συμβολή εἰς τὸ πρόβλημα τῆς πτώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μ. Ἀσίας (1282-1337)* (Texte und Forschungen zur byz.-neugr. Philologie 41), Athens 1947.
- F. Babinger, *Mehmed der Eroberer und seine Zeit*², München 1959.

η) Δύση

- O. Harnach, *Das karolingische und byzantinische Reich in ihren Wechselbeziehungen*, Göttingen 1880.
- H. von Kap.-Herr, *Die abendländische Politik Kaiser Manuels mit besonderer Rücksicht auf Deutschland*, Strassburg 1881.

- F. Chalandon, *Histoire de la domination normande en Italie et en Sicilie*, τ. 1-2, Paris 1907.
- W. Ohnsorge, *Abendland und Byzanz: Gesammelte Aufsätze zur Geschichte der byzantinisch-abendländischen Beziehungen und des Kaisertums*, Darmstadt 1958.
- W. Ohnsorge, *Konstantinopel und der Okzident*, Darmstadt 1966.
- W. Ohnsorge, *Ost-Rom und der Westen*, Darmstadt 1983.
- P. Classen, *Ausgewählte Aufsätze*, Sigmaringen 1983.

θ) Ούγγροι

- C. A. Macartney, *The Magyars in the Ninth Century*, Cambridge 1930.
- J. Darkó, *Byzantinisch-ungarische Beziehungen in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts*, Weimar 1933.
- B. Hóman, *Geschichte des ungarischen Mittelalters I*, Berlin 1940.
- Gy. Moravcsik, *Bizánc és a magyarság (=Βυζάντιο καί Ούγγροι)*, Budapest 1953.

ι) Κροάτες

- F. Šišić, *Geschichte der Kroaten*, Zagreb 1917.
- F. Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara (=Ἱστορία τῶν Κροατῶν στήν περίοδο τῶν ἐθνικῶν τοῦς ἡγεμόνων)*, Zagreb 1925.
- F. Šišić, *Poviest Hrvata (1102-1205) (=Ἱστορία τῶν Κροατῶν 1102-1205)*, Zagreb 1944.
- J. Ferluga, *Vizantiska uprava u Dalmaciji (=Ἡ βυζαντινή διοίκηση στή Δαλματία)*, Belgrade 1957.

ια) Βενετοί

- E. Lentz, *Das Verhältniss Venedigs zu Byzanz nach dem Fall des Exarchats bis zum Ausgang des 9. Jahrhunderts*, Berlin 1891.
- F. C. Hodgson, *The Early History of Venice from the Foundation to the Conquest of Constantinople*, London 1901.
- C. Diehl, *Une république patricienne: Venise*, Paris 1915.
- M. Silderschmidt, *Das orientalische Problem zur Zeit der Entstehung des türkischen Reiches nach venezianischen Quellen. Ein Beitrag zur Geschichte der Beziehungen Venedigs zu Sultan Bajezid I, ... 1381-1400*, Leipzig-Berlin 1923.
- G. Luzzatto, *Studi di storia economica veneziana*, Padua 1955.
- E. Musatti, *Storia di Venezia*, τ. 1-2, Milan 1936.
- B. Dudan, *Il dominio veneziano di Levante*, Bologna 1938.
- R. Cessi, *Storia della Repubblica di Venezia*, τ. 1-2, Milan 1944-6.
- F. Thiriet, *La Romanie vénitienne au moyen âge: le développement et l'exploitation du domaine colonial vénitien (XIIe-XVe siècles)*, Paris 1959.
- G. Luzzatto, *Storia economica di Venezia dall'XI al XVI secolo*, Venice 1961.

ιβ) Ἴσπανοί

- S. Cirac Estopañan, Bizancio y España. El legado de la basilissa Maria y de los déspotas Thomas y Esaú de Joannina, τ. 1-2, Barcelona 1943.
 S. Cirac Estopañan, Bizancio y España: la union, Manuel II Palaeologo y sus recuerdos eu España, Barcelona 1952.

ιγ) Ρουμάνοι

- N. Jorga, Histoire des Roumains et de la Romanité orientale, τ. 1-5, Bucharest 1937.

ιδ) Ἀρμένιοι

- C. Kohler, Lettres pontificales concernant l'histoire de la Petite-Arménie, Paris 1909.
 F. Tournebize, Histoire politique et religieuse de l'Arménie, Paris 1910.
 J. Laurent, L'Arménie entre Byzance et l'Islam depuis la conquête arabe jusqu'en 886, Paris 1919.
 N. Jorga, Brève histoire de la petite Arménie: l'Arménie cilicienne, Paris 1930.
 V.(H). Manandyan, Critical Survey of the History of the Armenian People (ἀρμεν.), τ. 1-3, Erevan 1944, 1957-60, 1952.
 S. Der Nersessian, Armenia and the byzantine Empire, Cambridge, Mass. 1945.
 R. Grousset, Histoire de l'Arménie, des origines à 1071, Paris 1947.
 M. Ormanian, The Church of Armenia, London 1955.
 M. Khorenats'i, History of the Armenians, 1980.

30. Μειονότητες καί αίρετικοί*α) Ἑβραῖοι*

- J. Starr, The Jews in the Byzantine Empire, 641-1204, Athens 1939.
 J. Starr, Romania. The Jewries of the Levant after the Fourth Crusade, Paris 1949.

β) Αίρετικοί

- H.- C. Puech - A. Vaillant, Le traité contre les Bogomiles de Cosmas le prêtre, Paris 1945.
 D. Obolensky, The Bogomils: a Study in Balkan Neomanichaeism, Cambridge 1948.
 D. Angelov, Der Bogomilismus auf dem Gebiet des byzantinischen Reiches, Sofia 1948.
 S. Runciman, The Medieval Manichee², Cambridge 1955.
 I. E. Ἀναστασίου, Οἱ Παυλικιανοί, Ἀθήναι 1959.

31. Ἄτλαντες - Γεωγραφικά - Τοπογραφικά

- A. Banduri, *Imperium orientale sive antiquitates Constantinopolitanae*, τ. 1-2, Paris 1711.
- W. M. Ramsay, *Historical Geography of Asia Minor*, London 1890.
- O. Tafrali, *Topographie de Thessalonique*, Paris 1913.
- K. Henssi-M. Hermann, *Atlas zur Kirchengeschichte*², Tübingen 1919.
- E. Honigmann, *Die Ostgrenze des byzantinischen Reiches von 363 bis 1071 nach griechischen, arabischen, syrischen und armenischen guellen*, Brussels 1935.
- A. Philippson, *Das byzantinische Reich als geographische Erscheinung*, Leyden 1939.
- R. Janin, *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantin, part I: Le siège de Constantinople et le patriarcat œcuménique*, vol. 3. *Les églises et les monastères*, Paris 1953.
- H. W. Hazard and H. Cooke, *Atlas of Islamic History*³, Princeton 1954.
- A. Philippson-E. Kirsten, *Die Griechischen Landschaften*, 1-11, Frankfurt 1950-2, 1956-8.
- R. Roolvink (κ.ᾶ.), *Historical Atlas of the Muslim Peoples*, Amsterdam 1957.
- F. Meer-C. Mohrmann, *Atlas of the Early Christian World*, London 1958.
- Ι. Καραγιαννόπουλος, *Χάρτες μέσης βυζαντινής περιόδου (565-1081)*, Θεσσαλονίκη 1976.
- Ι. Καραγιαννόπουλος, *Χάρτες πρώιμου βυζαντινής περιόδου (324-565)*², Θεσσαλονίκη 1978.
- F. H. Littell, *Atlas zur Geschichte des Christentums*, Wuppertal 1980.

32. Μουσική

- H. J. W. Tillyard, *Byzantine Music and Hymnography*, London 1923.
- E. Wellesz, *History of Byzantine Music and Hymnography*², Oxford 1961.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ*

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΑ ΕΡΓΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

- C.D. Hesseling* : Essai sur la civilisation byzantine, Paris 1907 (έλλ. μετάφρ. υπό Σ.Κ. Σακελλαροπούλου, 'Αθήναι 1914).
- H. Gelzer* : Byzantinische Kulturgeschichte, Tübingen 1909.
- N. Turchi* : La civiltà bizantina, Torino 1915.
- K. Roth* : Sozial - und Kulturgeschichte des byzantinischen Reichs, Leipzig 1917 (έλλην. μετάφρ. υπό Ν.Γ. Σβορώνου, 'Αθήναι 1949).
- N.H. Baynes* : The byzantine Empire, London 1925.
- S. Runciman* : Byzantine Civilization, London 1933 (άνατ. 1961) (έλλην. μετάφρ. 'Αθήναι 1969).
- N.H. Baynes - H. St. L. B. Moss* : Byzantium, An introduction to East Roman Civilization, Oxford 1948.
- Κ. Ἀμαντος* : Εἰσαγωγή εἰς τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν², 'Αθήναι 1950.
- Δ.Α. Ζαχυθηνός* : Βυζάντιον, 'Αθήναι 1951.
- J.M. Hussey* : The Byzantine World², London 1961.
- A. Ducellier* : Les Byzantins, Paris 1963.

---

* Παρατίθενται μόνον αὐτοτελῶς ἐκδεδομένα ἔργα.

- D. Talbot - Rice* : The Byzantines, London 1963.
- H. Hunger* : Reich der Neuen Mitte. Der christliche Geist der byzantinischen Kultur, Graz - Wien - Köln 1965.
- G. Gigon* : Die antike Kultur und das Christentum, Gütersloh 1966.
- H.W. Haussing* : Kulturgeschichte von Byzanz², Stuttgart 1966.
- P. Sherrard* : Byzantium, New York 1966.
- S. Vryonis jr.* : Byzantium and Europe, London 1967.
- W.E. Kaegi* : Byzantium and the Decline of Rome, Princeton 1968.
- Dh. Delvoye - G. Roux* : La civilisation grecque de l'antiquité à nos jours², Bruxelles 1969.
- T. Talbot - Rice* : Byzantium, London 1969.
- K. Wessel* : Die Kultur von Byzanz, Frankfurt 1970.
- D. Obolensky* : The byzantine Commonwealth: Eastern Europe 500 - 1500, London - New York 1971.
- J. Irmscher* : Einführung in die Byzantinistik, Berlin 1971.
- Ι. Καραγιαννόπουλος* : Τὸ Βυζαντινὸν κράτος, Θεσσαλονίκη 1974.

B. ΓΕΝΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

- Ch. Diehl* : Histoire de l'empire byzantin, Paris 1919 (ἑλλην. μετάφρ. ὑπὸ Ε. Καψαμπέλη. Ἀθήναι 1923). Ἀνατύπωσις Paris 1969 (βιβλιογραφικαὶ προσθήκαι ὑπὸ R. Guiland).

- J.B. Bury* : History of the Later Roman Empire (395 - 565), London 1923, τόμοι 2.
- L. Bréhier* : Le monde byzantin. I. Vie et mort de Byzance. II. Les institutions de l'empire byzantin. III .La civilisation de l'empire byzantin, Paris 1947 .
- Ch. Diehl - G. Marçais* : Le monde oriental de 395 à 1081, Paris 1944.
- V. Levtchenko* : Byzance des origines à 1453, Paris 1949 (γαλλ. μετάφρ.)
- E. Stein* : Histoire du Bas - Empire. I. (284-476)², II. (476 - 565), Paris 1959, 1949.
- A.A. Vasiliev* : History of the Byzantine Empire, Madison 1952 (έλλην. μετάφρ. υπό Δ. Σαβράμη, 'Αθήναι 1954).
- G. Ostrogorsky* : Geschichte des byzantinischen Staates³, München 1963 (γαλλ. και άγγλ. μετάφρ. 1957, σεργ. 1960).
- Κ. Ἀμαντος* : Ἱστορία τοῦ βυζαντινοῦ κράτους (395 - 1204)², Ἀθήναι 1953 - 57, τόμοι 2.
- A.H.M. Jones* : The Later Roman Empire (284 - 602), Oxford 1964, τόμοι 3.
- Istorija Vizantii* : Ἐκδοσις Ρωσικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν, τόμοι 3, Μόσχα 1967.
- J.M. Hussey* : The Cambridge Medieval History, IV: The Byzantine Empire. Part I: Byzantium and its Neighbours. Part II: Government, Church and Civilization, Cambridge 1966, 1967.
- Δ. Ζαζυθινόζ* : Βυζαντινὴ ἱστορία (324 - 1071), Ἀθήναι 1972.

H. - W. Haussing : Byzantinische Geschichte, Stuttgart 1969.

Γ. ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

K. Krumbacher : Geschichte der byzantinischen Literatur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches (527 - 1453)², München 1897 (έλλην. μετάφρ. ἐκ τῆς α' ἐκδ. (Μόναχον 1891) ὑπὸ Γ. Σωτηριάδου, Ἀθῆναι 1897 - 1900 (ἀνατ. 1947), τόμοι 3).

M.E. Colonna : Gli storici bizantini, dal IV al XV secolo. I. Storici profani, Napoli 1956.

G. Moravcsik : Byzantinoturcica², Berlin 1958, τόμοι 2.

Γ.Ε. Καραγιαννόπουλος : Πηγὰὶ τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1970 (6' ἐκδ.: Θεσσαλονίκη 1971).

Δ. ΛΕΞΙΚΑ

C. Du Cange : Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis, Paris 1688 (τελ. ἀνατ. Paris 1943).

E. Sophocles : Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (B.C. 146 to A.D. 1100), Boston 1870 (τελ. ἀνατ. New York 1957, εἰς τόμους 2).

A. Pauly - G. Wissowa
W. Kroll : Real - Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft, Stuttgart 1904 κ.έ.

J.J. Herzog - A. Hauck : Realencyclopädie für protestantische Theologie und Kirche, Leipzig 1896 - 1913.

- A. Vacant - E. Mangenot - E. Amann* : Dictionnaire de Théologie Catholique, Paris 1902 κ.έ.
- F. Cabrol - H. Leclerque - J. Marrou* : Dictionnaire d' Archéologie chrétienne et de Liturgie, Paris 1907 κ.έ.
- Th. Houtsma - R. Bosset etc.* : Encyclopédie de l' Islam, Leyden - Paris (Νέα έκδοσις ὑπὸ ἐκτύπωσιν Leyden - Paris 1960 κ.έ.).
- A. Baudrillart - A. de Meger - E. van Cauwenbergh* : Dictionnaire d' histoire et de géographie ecclésiastiques, Paris 1912 κ.έ.
- F. Preisigke - E. Kiessling* : Wörterbuch der griechischen Papyrusurkunden Berlin 1925 - 31 τόμοι 3 (ὑπὸ F. Preisigke). Τόμος 4, I - III, Berlin 1944 καὶ Συμπλήρωμα 1, τεύχη I - III Amsterdam 1969 - 1971 (ὑπὸ E. Kiessling).
- K. Hoffman - M. Buchberger* : Lexikon für Theologie und Kirche, Freiburg i. Br. 1930 - 38.
- Th. Klauser* : Realexikon für Antike und Christentum, Stuttgart 1950 κ.έ.
- Α. Δημητρόακος* : Μέγα λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἀθῆναι 1953 κ.έ., τόμοι 9.
- F. L. Cross* : The Oxford Dictionary of the Christian Church, London - New York - Toronto 1957.
- W. Bauer* : Griechisch - deutsches Wörterbuch zu den Schriften des N.T. und der übrigen christlichen Literatur⁵, Berlin 1958.

- C. Andresen - H. Erbse*
- O. Gigon - K. Sche-
fold - K.F. Stroheker -
- E. Zinn : *Lexikon der alten Welt, Zürich - Stutt-*
gart 1965.
- Realexikon der*
Byzantinistik : *Bd. 1 Hf 1 - 3, Amsterdam 1970.*
- E. Κριαράς* : *Λεξικό τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημό-*
δους Γραμματείας, τόμοι 1 - 3, Θεσσαλο-
νίκη 1968 - 1973.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΡΩΝ

A

αγορανομία
 αγρίδιον
 αγροί ιδιόστατοι
 αγρός
 ἀδμισσιονάλιος
 ἀδνουμιαστής
 ἀδνούμιον
 ἀδωράτορες
 ἀερικόν
 ἀλληλέγγυον
 ἀμεριμνία
 ἀμεριμνία πληνάρια
 ἀμηράλιος
 ἀνθύπατοι
 ἀννόνα
 ἀντεκλήνσορες (ἀντιγραφείς)
 ἀπληκτα
 ἀποδίγλις
 ἀποκεκινημένα
 ἀργυρικοί τίτλοι
 ἀσηκρήτης
 ἀσπίς

B

βασιλεύς
 βέστης
 βεστιάριος
 βεστοσακράνοι
 βικάριος
 βίνδικες
 βουλευτήριον
 βουλή

Δ

δεσπότης
 δηκουρίων
 δηλάτορες
 δήμαρχος
 δήμοι
 διάδημα
 διασώσται
 δικέρατον
 δομέστικος
 δομέστικος τῶν βασιλικῶν
 δομέστικος τῶν σχολῶν
 δρουγγάριος
 δρουγγαροκόμητες
 δυνατοί

E

ἐγγυηταί
 ἐκδικία
 ἐκδικος πόλεως
 ἐλαιωνία
 ἐμφανιστικά
 ἐμφυτευτής
 ἐναπόγραφοι
 ἔξαρχοι
 ἐξισωτής
 ἐξκουθήτωρ
 ἐξκουσσεύω
 ἑπαρχος πόλεως (praefectus urbi)
 ἑπαρχος πραιτωρίων (praefectus praetorio)
 ἐπιβολή
 ἐπινέμησις

ἐπόπτης		κονσουλάρια	
ἐποψία		κορρεκτορία	
εὐτελείς		κοττιδιανόν	
	H	κουδούκλειον	
ἡμισειασταί		κουρατορία βασιλική	
	Θ	κουφισμός	
θέμα		κράκται	
	I	κωδίκελλοι	
ἰγχεστοί			A
ἰκάνωσις		λαδς	
ἰλλούστριος		λεγετάριος	
ἰνδικτιῶν		λιβελλήσιος	
	K	λιβελλικά	
καίσαρ		λογγίνοι	
καλάνδαι		λογίσιμα	
καμπιδούκτωρ		λογιστία	
καπνικόν		λογοθέσιον	
κατανομαί		λογοθέται	
κατεπάνω			M
κένταρχος		μαγιστριανοί	
κεντουρίωνες		μάγιστρος	
κεφάλαια		μάγιστρος ὀφφικίων (magister officiorum)	
κεφαλαττίχιον		μαστορες	
κλάσματα		μεμοριάλοι	
κλασματικοί τόποι		μεταλλισμός	
κλητώριον		μητάτον	
κοιαιίστωρ (Quaestor sacri palatii)		μοδισμός	
κόμης τῆς ἐώας		μορτίται	
κόμης τῆς ἰδικῆς κτήσεως (comes sacri patrimonii)			N
κόμης τῆς κόρτης		νεφάριοι	
κόμης τῶν πριδάτων		νοτάριος	
κόμης τῶν τειχέων			O
κόμητες		ὀμόκηνησα χωρία	
κονσιλάριοι		ὀπισθοτέλεια	
κονσιστώριον		ὀπτίωνες	

δρθωσις
δρισμὸς
δστιάριος

Π

παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης
πάροιχοι
πατέρες πόλεων
πατερία
πατρίκιος
πεκούλια
πένητες
περίδοξοι
περσωνάλια
πλώμιον
πορφύρα
πραιπόσιτος
πραιπόσιτος τοῦ πάγου
πραίτωρ
πραίτωρ τῶν δήμων
πριμμικήρις
προάστεια
προδατορία
πρόσταγμα
πρόσταξις
πρωτοασηκρήτις
πρωτοδεστιάριος
πρωτοκένταρχος
πρωτόκολλον
πρωτονοτάριος
πρωτοσπαθάριος

Ρ

ρεφερενδάριοι
ρίζα χωρίου
ρόγα

Σ

σεδαστοκράτωρ

σιλεντιάριος
σιτῶναι
σιτωνία
σολέμνια
σουγγεστίωνες
στασιονόμια
στασιῶται
σταυροπήγγια
στέμμα
στρατηγὸς
στρατόπεδον
συγκλητικοί
σύγκλητος
συμβασιλεύς
σμπάθεια
συντέλειαι
συντελεσται
συνωνή (coemptio)
σφενδόνη
σχολαί
σχολάριος
σωματεῖα δημόσια

Τ

ταβουλλάριος
τάγματα
ταξεῶται
τέντα
τερτιοκῆριος
τόποι ἀποσπασθέντες
τόποι ἰδιοστατηθέντες
τούμδηκας
τουρμάρχης
τραχτευταί
τράπεζαι δημόσιαι
τριβοῦνοι
τρίγλινον

Υ

ύπαρχος
 ύπατεία
 ύπατος
 ύποδοχάτορες
 ύποταγή

Φ

φαβρικήσιοι
 φόρος χαρτιατικών
 φοσσάτων
 φούνδαξ
 φρουμεντάριοι

Χ

χαρτουλάριοι
 χρυσάργυρον
 χρυσόβουλλον
 χρυσοτρίκλινον
 χωρία δημόδουλα
 χωρίτες

Ψ

ψηφία